WIESŁAW MYŚLIWSKI

ORIZONT

SAECULUM I.O.

Wiesław Myśliwski

ORIZONT
(roman)

Traducere, postfaţă şi note de
STAN VELEA

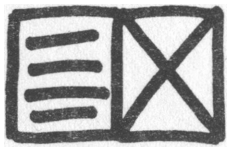

Coperta de DONE STAN
©POLAND

• Publicarea cărţii a fost subvenţionată de către Fondul Literar Polonez „© POLAND”, din resursele Ministerului Culturii şi Moştenirii Naţionale al Republicii Polone.

• Tipărirea lucrării a fost sprijinită de Ministerul Culturii din România.

Editura SAECULUM I. O.
ISBN 973-9399-74-6

© Toate drepturile pentru versiunea românească sunt rezervate Editurii SAECULUM I. O.

EDITURA SAECULUM I. O. Bucureşti, 2000
Titlul original: Wiesław Myśliwski, WIDNOKRĄG, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA S. A., Warszawa, 1997

e-book: Cosimo, iulie 2018
versiunea 1.0

Cuprins:

Wiesław Myśliwski - Orizont

Prolog

I. Bătălia de la Cannae

II. Tovarășul de la raion

III. Kruczek

IV. Prima lecție

V. Biserica Sfântului Iacob

VI. În ploaie

VII. În căutarea ghetei pierdute

VIII. Tangoul pe care nu l-am dansat

IX. Omorâți-mă și pe mine

X. Atingerea

Postfață - În căutarea propriului orizont

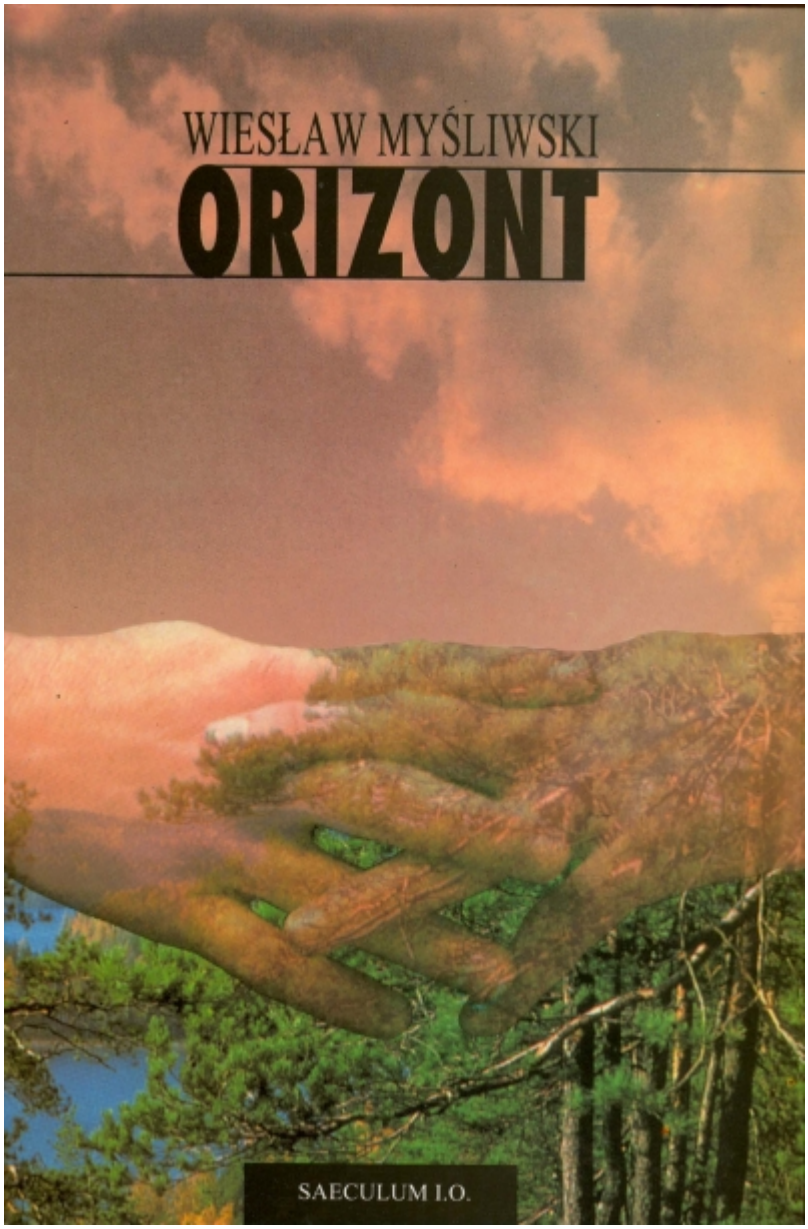
WIESŁAW MYŚLIWSKI
ORIZONT
SAECULUM I.O.

Fiului meu, Grzegorz

Prolog

Omuleţul acesta măruntac, prizărit din fotografie, cu ochii bulbucaţi, într-un pardesiu cam mare şi parcă apăsat de pălăria largă, este tatăl meu. Lângă el, în costumaş albastru-închis de marinar, cu pantaloni scurţi, beretă albă pe cap, în sandale şi ciorapi până la genunchi, sunt eu. Mama nu e cu noi. Aşa că se pare că era într-o duminică. Altminteri n-aş fi purtat costumaşul de marinar.

Se vede că mama pregăteşte prânzul, fiindcă ce altceva ar putea face într-o duminică însorită, vara, cum se vede în fotografia îngălbenită de soare. Mestecă ceva într-o oală, mută ceva pe plită, bagă lemne în sobă, frământă aluatul pentru găluşte, plângându-se că trebuie să stea mereu pe lângă cratiţele astea şi de-aia a pedepsit-o Dumnezeu să nu poată ieşi la plimbare nici duminica. Totdeauna ieşeam duminica la plimbare, avea blană de vulpe, pălărie, poşetă, mănuşi, pantofi şi a ajuns bucătăreasă. Poate că se ceartă cu mătuşica Marta, pentru că locuim cu toţii la bunici şi gâlceava poate izbucni din te miri ce în orice clipă.

Nu numai pe tine, nu numai pe tine, încearcă s-o împace cum poate mătuşica Jadwinia, fiindcă mătuşica Jadwinia e-n stare să-i aducă oricui şi luna de pe cer şi o doare şi pe ea când suferă cineva, pe toţi ne-a pedepsit. Până şi porcii ni i-au însemnat, chipurile sunt ai tăi, le dai de mâncare, te zbaţi întruna, nu-ţi mai simţi mâinile din cauza cartofilor, îi îngraşi, dar n-ai voie să-i tai. Aşteaptă să le umplu blidul şi vin să te-ajut.

Mătuşica Marta, în schimb, nu-i iartă nicio vorbuliţă mamei. Cocoană! Uitaţi-vă la ea, cocoană! Atunci de ce-ai mai venit aici? Trebuia să stai la oraş, dacă-ţi era atât de bine. Că vulpe pot să am şi eu, crede-mă. Oho, Władek se duce şi

pune capcane, îi dă pielea lui Każmierski s-o argăsească şi gata blana. Te duci, Władek?

Vulpea asta mai că-l scoate din sărite pe unchiul Władek. Mai du-te dracului, smintito, ţi-ai pierdut minţile? Pe unde vrei să umbli în blană de vulpe? Prin sat? Ca să te ia jandarmul la întrebări, de unde ai vulpea, şi pe mine să mă bage la zdup? Sau să spună lumea că ne-am îmbogăţit, şi încă pe spinarea evreilor? Isuse Cristoase! Nu-i curată nebunie? Nu poţi să fii sigur nici pe ziua de mâine, şi ea vrea vulpe. Are chef de vulpe! Şi revărsându-şi înverşunarea adunată mai demult, o imită pe mătuşica Marta. Vulpe! Vulpe! Te duci, Władek? Maică Precestă! Nu se gândeşte că toată agoniseala se duce pe doctori. Ei nu-i pasă de unde o să luăm bani pentru medicamente. Nu, ea vrea vulpe! Du-te şi prinde-i o vulpe!

Pe mătuşica Marta o podidesc lacrimile, se aşază în tăcere pe laviţa de lângă fereastră şi se apucă să coasă la gherghef. Gospodina bună face mâncarea gustoasă. Coşi duminica? Intervine bunica prefirându-şi mătăniile. Duminica e păcat. Iar unchiul Władek n-o iartă multă vreme pentru blana de vulpe. Vulpe, auzi, vulpe!

Abia acum bunicul se bate cu palma peste genunchi şi le-o retează. Linişte! Apoi blajin, de la înălţimea vorbei lui, începe şi el să vorbească despre vulpi de parcă numai el ar şti totul despre ele. Ehei, acum nu prea mai sunt vulpi. Au mai rămas ceva potârnichi, iepuri. Da' vulpile parcă ar fi dispărut. Războiul ăsta să fie de vină sau altceva? Că de vulpi nu s-a vorbit. De potârnichi da. N-o să mai fie potârnichi, n-o să mai fie nici evrei. Nu se mai aude ca vulpea să mai fi furat vreo găină de la cineva. Da' mai demult, se-ntâmpla aproape în fiecare zi. Dacă nu o găină, o gâscă, o raţă. Nu se mai văd nici vizuinile, nici urmă, pe unde să intre, să iasă. Poate vreo ciumă? Şi vulpile nu se prind acum, vara. Acum blana nu face nici doi bani. Una, două, îi cade părul, Marta.

Da’ iarna e altceva. Iarna părul creşte, se face mai des, se îngroaşă şi e mai lucios. Se poartă ani întregi pe urmă. Numai că laţul ar trebui făcut din sârmă de oţel. E o bucată prin pod. Şi trebuie să afli pe unde umblă. Da’ până la iarnă mai este, oho.

Iar dacă-i duminică, la prânz avem cocoş. Fălos, roşu, cu creastă purpurie. Cu o clipă înainte, umbla ţanţoş prin curte, parcă-l văd cum îşi alege din cârdul de găini o puicuţă, se apropie de ea bătând din aripi şi îmbrâncindu-le pe celelalte, şi hop! o calcă, ascultătoare, după care se scutură şi îşi continuă mândru plimbarea. Sângele picură încă din gâtul retezat, lăsând urme de la buturugă până în odaie, când unchiul Stefan îl duce ţinându-l de picioare în mâna-i mare, spunându-şi parcă lui însuşi, nu te mai zbate, că doar nu mai trăieşti. Dar când se opreşte în prag, cocoşul îşi desface iarăşi aripile, ca şi când ar vrea să se sprijine de tocul uşii. Ţine-l bine, că-mi umple pereţii de sânge, strigă mătuşica Jadwinia, şi doar i-am văruit. Păi, asta-i spun şi eu, să nu se mai zbată. Ce-i spui?! Ce-i spui?! I-ai tăiat capul şi vorbeşti cu el! Unchiul aruncă supărat cocoşul în găleată.

O, ce mai cocoş, e un cocoş mare, bunicul se apleacă peste găleată, iar cocoşul parcă auzind că bunicul îl laudă, se încordează din nou. Abia când mătuşica Jadwinia îl opăreşte cu apă în clocot din ceainic, se închirceşte şi devine moale, asta însemnând odihna de veci. Iar mătuşica se încinge cu şorţul şi îşi trage un scăunel. Smulge-i coada mai întâi, îi aminteşte bunicul. Şi mătuşica îi smulge coada cu toată mâna şi se duce s-o arunce sub plită. Parcă duce un mănunchi de flăcări, ca să păzească locuinţa de foc. Ia vătraiul, scoate tuturigile. Îi spun, mătuşică, nu arunca penele-n foc, vreau să-mi fac un panaş! O să fiu indian. Mătuşica ezită, bine, ia-le, dar trebuie să le usuci. De ce i le dai? Bunicul nu-şi ascunde nemulţumirea, vrei să ia casa foc? Păi din ce să-şi

facă panaş dacă vrea să fie indian? Pe la noi nu sunt păuni. Dă-o-ncolo de superstiţie, auzi, să se aprindă casa din cauza unei cozi de cocoş. Uitaţi-vă la ea, se joacă şi cu focul.

Mătuşica întoarce cocoşul pe spate, pe burtă, trudeşte de s-aude zgomotul penelor smulse. Lasă, îi spune mama, mă descurc şi singură, iar tu îmbracă-te să te duci la biserică, vrei să ajungi la liturghie, dar o să întârzii şi la predică. N-o să întârzii, mătuşica trebăluieşte cu atâta râvnă, că basmaua i se lasă pe ceafă şi părul eliberat îi acoperă faţa ca un nor negru, şi chiar dacă o să întârzii puţin, Dumnezeu n-o să bage de seamă. Nu atârnă pe cruce ca să vadă cine întârzie.

Mătuşica are părul bogat. Nu frumos, nu des, ci bogat. Bătrâna Smykowa, vecina, zice chiar foarte bogat. Da' ştiu că ai părul foarte bogat, Jadwinio, foarte bogat. Nu ţi-a dat Dumnezeu copii, da' păr ştiu că ţi-a dat pentru inima ta de aur. Altele nici măcar atâta nu au. Unchiul Stefan o mângâie nu o dată pe mătuşica pe păr, când nu-l vede nimeni, şi nu zice nimic. Dar mătuşica ştie ce-ar vrea să zică şi îşi spală părul în fiecare sâmbătă. Cum începe să plouă, aşază găleata sub streaşină şi strânge apa pentru spălat. E-n stare să dea fuga şi de pe câmp, când începe ploaia, ca să strângă apa. Lângă perete, se află două butoaie pline cu apă de ploaie, unul de tablă, altul de lemn de stejar, şi parcă şi cazanul e folosit în acest scop, deoarece apa nu poate lipsi în nicio sâmbătă. Se întâmplă totuşi să nu plouă multă vreme, câteodată seceta chinuieşte toată vara satul şi câmpurile, cu toate acestea, apa de ploaie pentru spălatul părului musai să fie în fiecare sâmbătă.

De aceea, sâmbăta, mătuşica nu se duce la câmp şi nimeni nu i-o ia în nume de rău. Deşi unchiul Stefan îi aduce aminte în fiecare sâmbătă de dimineaţă, pentru orice eventualitate, Jadwinia rămâne acasă, trebuie să se spele pe cap. Numai bunicul, nu pentru că ar avea ceva împotrivă,

fiindcă ţine la mătuşica Jadwinia, nu se poate minuna îndeajuns că asta se petrece în fiecare sâmbătă. În timpul seceratului, treacă-meargă, se umple de praf, dar acum nu mai e nicio treabă la care să năduşească atât de mult. Cât despre păduchi, şi aşa nu ies la spălat, trebuie să-i înlături cu pieptenele. De ce vorbeşti întruna de păduchi, tată, se supără unchiul Stefan. Care păduchi? Hai, spune, care? Auzi, păduchi. Totdeauna aveau păduchi în cap. Ce, acum nu au? A, tată, tată, mătuşica Jadwinia încearcă s-o întoarcă pe glumă, aş muri de ruşine. Rămân acasă pentru că trebuie să fac puţină curăţenie prin casă, să mai spăl câte ceva, să şterg praful, să pregătesc masa. Şi mătuşica rămâne să se spele pe cap.

Mai întâi îşi unge părul cu gaz. Ca să aibă luciu şi să nu cadă. Apoi, dezbrăcată până la brâu, se apleacă peste lighean cu sânii aproape atingând apa, că şi sânii mătuşicii sunt foarte bogaţi. Dacă i-ar scufunda deodată pe amândoi în lighean, n-ar încăpea. S-ar slobozi peste margini, atât de strâmt le-ar fi locul. Mătuşica îşi poartă sânii prin încăpere atunci când mai toarnă în lighean apă fierbinte din găleată, când aruncă apa din tindă în curte după primul spălat şi când bagă lemne sub plită, doar uneori susţinându-i cu o mână ca să nu i se clatine prea mult. Dar nu trebuie să se ruşineze de nimeni, toţi sunt la câmp, eu mânam vitele şi numai Domnul Isus din icoană e singur cu mătuşica, dar nu se uită la ea, fiindcă se roagă şi priveşte în sus. De aceea, mătuşica n-a răsucit nici măcar cheia în uşă, că cine-ar putea să vină, vecinii cei mai apropiaţi sunt şi ei la muncă, tot aşa, cei mai depărtaţi, tot satul e pe câmp.

Aplecată peste lighean, mătuşica îşi ţine tot capul cufundat în spuma în care freacă de zor cu amândouă mâinile, de parcă nu şi-ar fi spălat părul de-o lună, iar sânii se leagănă sub ea ca două clopote în ritmul mişcării mâinilor. Nu vede, nu aude, fiindcă spuma îi acoperă ochii şi urechile, iar

în cap îi mai răsună încă plescăitul apei împroşcate cu mâinile, când deodată parcă o atinge ceva. Încremeneşte, aşa cum stă peste lighean, cu mâinile în păr. Cine-i? întreabă chipurile speriată, fiindcă nu auzise uşa deschizându-se.

Iar unchiul Stefan ia în palmele-i mari sânii mătuşicii, care atârnau peste lighean, ca şi când ar fi luat nişte căţeluşi din bârlog. Mătuşica se preface uimită. Nu te-ai dus la muncă? M-am întors pentru că am uitat gresia. Hai, vino. Ce prostie îţi mai trece prin minte? Nu vezi că mă spăl pe cap? Dacă intră cineva? Ei şi ce? Ţine mult? Şi dacă durează puţin poate să intre. N-are decât să intre. Nu sunt cu o străină, ci cu nevasta mea. Aşteaptă să mă limpezesc puţin. Răsuceşte cheia. Ce rost are? Hai. Şi-i ridică fusta mătuşicii, şi-o aşază pe genunchi şi se dau huţa. Mătuşica se înalţă întruna de pe genunchii unchiului şi coboară, se înalţă şi coboară oftând, o, Doamne, o, Stefuś. Şi din ce în ce mai repede, o, Doamne, o, Stefuś. Unchiul strânge tot mai puternic sânii mătuşicii, până când spuma de pe părul acesteia se răspândeşte prin toată odaia. Brusc, mătuşica scoate un geamăt slab şi se lasă moale pe braţele unchiului, iar unchiul îşi lipeşte capul de grumazul ei. Stau aşa o clipă, nemişcaţi. Stefuś, poate că ne ajută Dumnezeu acum. Păi dar, poate că da.

Mirosul de rasol umple încăperea, când se întorc de la slujbă, ultimii, bunicul şi unchiul Władek. Oho, da' ştiu că miroase, adulmecă bunicul abia trecând pragul. Păi cocoşul e bătrân, aşa că miroase, unchiul Władek trebuie să le facă în ciudă tuturor, bunicului îndeosebi. Poate că îşi varsă astfel supărarea cu fiecare ocazie, deoarece se pare că bunicul l-a sfătuit să se însoare cu mătuşica Marta. Numai că abia mâine o să mâncăm carnea, când s-o fierbe. Am spus să-l taie pe pintenogul celălalt, e drept că e mai mic, dar nu este atât de teios. Da' miroase nu glumă, repetă bunicul apăsat.

Şi în aceeaşi clipă, parcă dojenindu-se că mai simte încă mirosul cădelniţei de după predică, se înalţă lacom peste mirosul de rasol, adaugă, ehei, preotul a ţinut astăzi o predică înţeleaptă, grozavă. E un bun vorbitor, ce mai. Nu-i chiar atât de grozavă, e cum nu se poate mai limpede că unchiul Władek are poftă să se certe cu bunicul. Trăncăneşte şi el ce-i vine pe limbă. Şi ne sperie întruna, ca şi când n-ar fi destulă spaimă şi fără el. Chinurile iadului în sus, chinurile iadului în jos. Înţeleaptă predică, o ţine bunicul pe-a lui. Pentru dumneata, tot ce spune preotul, musai să fie grozav. Da' preoţii vorbesc şi ei nu o dată vrute şi nevrute. Nu-i adevărat, nepricopsitule, că e atâta rău pe lume? Ştiam şi fără el că-i aşa. Mare scofală.

Şedeau departe unul de celălalt, unchiul Władek la masă, bunicul pe laviţa de la fereastră. Şi când se părea că nu mai aşteaptă decât să se fiarbă, în sfârşit, cocoşul, aduc iarăşi vorba despre predica preotului. Bunicul că e grozavă, unchiul Władek că nu-i deloc aşa. Bunicul că doar datorită preotului mai pot asculta şi ei cuvântul Domnului măcar duminica. Unchiul Władek că Dumnezeu ce-a avut de spus, a spus şi a murit, iar preoţii vorbesc în dodii. Cum să vrea, tată, Dumnezeu să vorbească doar cu preotul, mai ales cu unul care nu mai ştie cât să ceară pentru o înmormântare, cununie sau botez, de parc-ar fi la colindat? Dumnezeu l-a înviat pe Lazăr şi ce i-a luat? A prefăcut apa în vin, când nu mai aveau ce bea, şi ce-a cerut? Cuvântul Domnului l-au schimbat cu al oamenilor şi spun mereu că este Dumnezeu. Dacă Dumnezeu vrea să-i spună ceva omului, i-o spune chiar El, în gând, pe câmp sau chiar când e beat, nu mai bea, du-te la nevastă şi copii. Când îţi spun toate astea, dumneata nu ştii decât să mă ocărăşti, făcându-mă nepricopsit şi la urmă îţi loveşti genunchiul cu palma şi zici că sunt Antichrist! Şi

unchiul tace, pentru că nu e de glumit cu bunicul când se bate cu palma peste genunchi.

Se aşterne liniştea ca un arc încordat, nici să ieşi, nici să rămâi nu poţi în asemenea linişte. De aceea, cu toate că nimeni nu părăseşte încăperea, parcă au dispărut cu toţii şi numai bunicul, mânios pe unchiul Władek din cauza predicii ţinute de preot, stă pe laviţa de la fereastră, aşteptând parcă să vină cineva. În curând însă mama înfige furculiţa în cocoşul care fierbea şi ne anunţă să ne pregătim de masă. În aceeaşi clipă, ochii bunicului, eliberaţi de supărarea împotriva unchiului Władek, se îndreaptă spre bunica. Deşi părea că bunica nu se află în odaie, întrucât nimeni n-o văzuse când intrase, niciunul nu spuse nimic, aşa că poate stă încă în genunchi în biserica pustie, în penumbră, fiindcă paracliserul Seweryn stinsese lumânările, sau poate că nici nu mai era pe lume.

Dar iată că bunica se iveşte din nefiinţă în cel mai îndepărtat colţ al încăperii, lângă cufărul mare învechit şi împodobit cu modele verzi-cenuşii, aplecată peste mătănii. Fiindcă ce-nseamnă că fusese şi la slujbă şi la predică, iar după-amiază se va duce şi la vecernie, rugăciunile nu prisosesc niciodată, cu atât mai mult când familia e numeroasă, iar pe lângă casă mai sunt animalele, şura, cocina porcilor, livada, câmpurile, satul, de câte rugăciuni e nevoie pentru toate astea.

Grăbeşte-te, o îndeamnă bunicul, pentru că bunica ţine încă în mână şiragul de mătănii. Şi iată că începe rolul bunicii, ca şi când i-ar fi fost predestinat ei de veacuri. Bunica se scoală cu un oftat adânc, se duce la dulapul cu vase de bucătărie şi scoate farfuriile de tablă. Chiar dacă nu s-ar şti că e vremea prânzului, clinchetul farfuriilor le-ar aduce aminte. Aceste farfurii seamănă cu nişte blaturi mici de cer siniliu, nici albastre, nici cenuşii, iar pe fundul fiecăreia se află câte o floare mare, roşie, cu un ochi negru la mijloc, înconjurat pe margine cu o cunună de flori mai mici, tot roşii

şi cu ochişori negri. Sunt vechi, ceea ce se vede după urmele loviturilor. Una are chiar o gaură pe care bunica a astupat-o cu o cârpă. Nimeni nu vrea să mănânce din această farfurie, aşa că şi-o aşază pe masă în dreptul ei. N-a mai fost de mult niciun tinichigiu prin sat, ar fi lipit-o sau i-ar fi pus vreun nit, aşa că bunica îl aşteaptă mereu. Farfuria e încă bună, unde mai găseşti acum asemenea farfurii, pentru că toţi îi spun bunicii s-o arunce.

Bunica a primit aceste farfurii ca zestre, când s-a căsătorit cu bunicul, de aceea şi le apără împotriva tuturor, ajutată adesea şi de bunicul. Mai ales împotriva mamei. Deoarece mama o ceartă aproape de fiecare dată din cauza lor, că e ruşine să mai mănânci din astfel de farfurii, că sunt cum nu se poate mai urâte şi cum e cu putinţă să nu-şi fi cumpărat atâţia ani unele de porţelan, că oamenii mănâncă acum din farfurii de porţelan. Dar bunica şi bunicul sunt împotriva celor de porţelan, pentru că dacă luau de porţelan, câte nu s-ar fi spart până acum, pe când astea sunt încă bune. N-a spus chiar gospodina preotului, trosc, îţi cade din mână când o ştergi şi s-a dus. Da' astea, uite-le. Celelalte crapă din te miri ce. Da' astea ţân mult.

După ce pune farfuriile, bunica se apucă să împartă cocoşul, cu gravitatea şi cumpănirea cuvenite dreptăţii. Lui o pulpă, lui cealaltă pulpă, lui o jumătate de piept, lui cealaltă jumătate, acolo târtiţa, aici o aripioară, cealaltă aripioară, gâtul, sunt prea puţine aripi, prea puţine pulpe, aşa că mai ia o bucăţică de aici, mai adaugă acolo, le schimbă, le mută, le preface, le aranjează spunându-şi în gând că împieliţatul părea atât de mare când se plimba prin ogradă, iar acum nu prea are ce împărţi la toţi.

Mătuşicile se uită ca nişte bufniţe să nu le nedreptăţească bărbaţii şi măcar cu ochii schimbă bucăţile mai mari cu cele mai mici, cele mai mici cu cele mai mari şi poate că de aceea bunica le împarte atât de încet. Mai ales că nici unchii nu

sunt nepăsători, măsurându-şi unul altuia porţiile din farfurii, niciunul nu-şi mai târşeşte piciorul pe podea.

Doar bunicul e liniştit, fiindcă-şi are asigurată pulpa lui şi nu din voinţa bunicii, ci după dreptatea orânduită, cine ştie, poate chiar de Dumnezeu care, când a făcut pământul, a hotărât să i se dea pulpa de la cocoş în fiecare duminică. Iată de ce priveşte la farfurii parcă de la înălţimea dreptăţii divine, îndreptând la răstimpuri dreptatea bunicii. Mai pune-i lui Stefan. De ce Martei i-ai dat atât de puţin? Jadwiniei dă-i aripa, nu lui. Are gâtul, îi ajunge.

În schimb, mama o ia înaintea bunicii, făcându-şi singură dreptate. Ia ficatul, pipota, căpăţâna, ghearele şi zice că ei îi ajunge atâta, că s-a săturat de cât a mirosit când fierbea cocoşul, ceea ce toţi acceptă cu îngăduinţă. Cel mult o roagă pe bunica să-mi mai dea mie sau tatei din ce i se cuvine ei, ori o întreabă, ca să fie sigură, dacă asta-i pentru mine ori pentru tata, apoi pune înapoi în fiertură bucăţile care ne-au revenit după dreptatea bunicii, ca să fie calde, când ne vom întoarce, pentru că noi nu suntem la masă. Ne-am dus să ne plimbăm. Aşa i-a spus tata, după slujbă, o să-l iau la plimbare pe Piotruś. Astăzi e vreme frumoasă. Duceţi-vă. L-am îmbrăcat în costumaşul de marinar, să-l vadă toată lumea. Numai să nu întârziaţi la masă.

Dar tata n-avea intenţia să se întoarcă de prânz, fiindcă nu suporta împărţirea cocoşului şi prefera să nu mănânce. Astfel că nu era nevoie ca mama, pentru a explica absenţa noastră ori pentru a-şi alunga îngrijorarea care o chinuia, să le spună că o să venim, dar mai întârziam puţin. Şi aşa, tot n-o să observe nimeni, doar bunicul zice că ar fi trebuit să fiarbă cocoşul mai mult, fiindcă-i cam aţos. La care unchiul Władek răspunde că pentru el e tocmai bun, lui nu-i place când carnea se dezlipeşte de pe os, iar bunicul ar trebui să roadă

mai mult, pentru că totul i se pare prea tare, morcovul e aţos, pătrunjelul e teios.

Nu mai au totuşi chef de gâlceavă, nici bunicul, nici unchiul Władek, i-a cuprins într-atâta moleşeala înfruptându-se din cocoş, încât nici de vorbit nu le mai arde, vorbesc rar despre lucruri neînsemnate şi parcă în silă, căci la ce bun să mai vorbeşti şi să risipeşti cuvintele în timp ce mănânci. Mâncatul şi cuvintele sunt prea mult deodată, nu se potrivesc, nu se ştie, vorbeşti sau mănânci, de altfel mâncatul e şi el un fel de a vorbi.

Chipurile masa se sfârşise, rămăseseră numai oasele din cocoş, dar e păcat să mai laşi ceva în farfurie, nu mănânci cocoş în fiecare zi la prânz şi nici măcar în fiecare duminică. Aşa că înlătură cu dinţii resturile de carne, tendoanele, rod zgârciurile, sfărâmă oasele în măsele, le sug. Unchiul Stefan zice că măduva e cea mai bună şi osul cel mai gros trosneşte între dinţii lui puternici, sănătoşi. Iar când îl suge, parcă ar fluiera. Până şi bunicul, mărunţindu-şi cu cuţitul osul copanului, că nu s-ar descurca numai cu cei câţiva dinţi găunoşi ce-i mai are, îl răsuceşte în toate felurile şi încuviinţează, că-i cel mai bun. Pentru că osul are gustul cel mai bun, intervine mătuşica Jadwinia, sugându-şi oscioarele căpătate, coastele sau aripa. Unchiul Władek însă suge de-i apar gropiţe în obraji şi face mai mult zgomot decât toţi ceilalţi. Dar şi pentru el fiecare os îşi are gustul lui diferit, unul copanul, altul aripile, gâtul, da’ cea mai bună e căpăţâna, pe care şi-a luat-o mama. Izbuteşte s-o golească şi fără să sugă, răsucind doar osul în gură până când creierul se preface aproape în salivă. Numai când vrea să-i facă în ciudă bunicului suge de răsună în toată odaia.

Mai încet nu poţi, năroado, bunicul nu suportă s-o vadă purtându-se astfel. Nu pentru că el nu poate, ci fiindcă tot ce iese din obiceiurile celorlalţi strică armonia în familie, aşa că fiecare

trebuie să se potrivească celorlalţi, deşi în felul lui şi după osul ce i-a revenit. Căci se ştie, nu toate oasele sunt la fel, chiar de la acelaşi cocoş. Sunt oase mari, mici, mărunte, dar toate s-au potrivit în trupul cocoşului, aşadar şi zgomotele sugerii lor, deşi diferite, trebuie să se potrivească, aşa ca şi când cocoşul ar cânta. Aş putea să deosebesc şi pe întuneric că ăsta e unchiul Stefan, ăsta e bunicul, unchiul Władek, mătuşica Jadwinia, mătuşica Marta, bunica.

Numai mama nu suge oasele. Te-ai făcut cucoană, oho, de la oraş, o împunge unchiul Stefan, nu mai eşti în stare nici oasele să le sugi. Da' înainte de a te mărita puteai. Atâta amar de ani ai trăit aici cu noi, şi toţi le sugeam, mai ţii minte? Nu se uită niciodată prea repede ce-ai învăţat în copilărie, când îţi ies dinţii dintâi. Şi privesc toţi cu milă la mama care-şi scobeşte cu cuţitul oscioarele din căpăţână, gheare, fiindcă ar fi destul să le bage în gură şi să le sugă. Tocmai gustul cel mai bun nu-l simţi, o căinează unchiul Stefan. Cum le sug ei niciun câine nu se satură.

Eu şi tata ne îndreptăm spre Zieleniec, Drumul Adânc sau spre Muntele Fecioarei. E greu să-ţi dai seama din fotografie. Marginile ei ne obligă să ne strângem. Tata are un cot tăiat. La picioare, aproape se poate ghici o cărăruie, totul sfârşindu-se cu vârfurile pantofilor. Cred că tata are ghetre negre, deşi par cenuşii. Sandalele mele trebuie să fie maro. Mama repeta adesea că pentru un băiat de vârsta mea cele mai frumoase sunt de culoare maro. Ei, şi suntem în timp de război, alte culori nu se mai găsesc afară de neagră şi maro. Dar din cenuşiul fotografiei e greu să-ţi dai seama dacă sunt într-adevăr maro. Chiar şi frunzişul bogat al unei crengi care se vede într-o parte a fotografiei, deasupra capetelor noastre, nu poate răzbate prin mohoreala pozei, deşi fără îndoială este de un verde intens. La fel şi câmpurile arcuite dincolo de capetele noastre, şi nişte copaci micşoraţi de

depărtare până la înălţimea ierburilor, şi bucăţile de cer, sus, toate sunt acoperite de tente cenuşii. Tot aşa, eu şi tata, deşi stăm în lumina soarelui în această duminică de vară. Asta se vede după dârele de umbră pe care ramurile le lasă peste noi şi după cercul întunecat al pălăriei tatălui meu.

Ne ţinem de mână şi privim undeva în depărtarea dinaintea noastră. Tata cu ochii lui bulbucaţi, eu cu privirea piezişă din cauza soarelui. Ochii lui sunt lucrul cel mai expresiv din fotografie, învinq totuşi tenta cenuşie. Pare că toată lumina soarelui s-a concentrat numai în ei, redându-le culoarea naturală, nu frunzelor, nu cerului, ci doar ochilor bulbucaţi ai tatălui. Dar, la drept vorbind, ce culoare au, negri, albaştri, căprui? Poate că dacă ar privi nepăsători, plictisiţi sau zâmbitori, mi-ar fi mai uşor să spun că sunt căprui, albaştri sau negri. Nu sunt în stare să ghicesc ce culoare au ochii lui, nici dacă mă gândesc la ai mei. Eu am moştenit ochii bunicului, aşa mi se spusese adesea, tu ai ochii de la bunicul, o, până şi pleoapa stângă îţi tremură la fel.

Totuşi nu sunt sigur dacă ochii aceştia ai tatălui privesc într-adevăr aşa. Dacă soarele de vară n-ar lumina împrejur, s-ar putea spune că imploră lumina în penumbra dimprejur. Sau poate că în strălucirea soarelui, înălţându-şi privirea deasupra orizontului, au zărit deodată ceva accesibil ochilor omeneşti doar în timpul revelaţiei, ceva în care, înspăimântaţi, nu-i bine să creadă. Şi aşa i-a prins fotograful.

Cum de-a apărut acel fotograf în această duminică însorită de vară, chiar la amiază, în drumul nostru? Şi cine-ar putea fi, de vreme ce nimeni din sat n-avea aparat de fotografiat? Dacă cineva dorea să se fotografieze, trebuia să se ducă la oraş. Ei, şi o dată pe an, la Sfântul Wincenty, când era hram, venea într-adevăr un fotograf. Dar făcea fotografii numai într-o inimă decupată, în uniformă de ulan şi pe cămilă, în pustiu şi în haine

de beduin. Aducea cu el numai aceste trei panouri încă dinaintea războiului. Era suficient să-ţi potriveşti capul şi fotografia era gata, care cum voia, în inimă, în uniforma de ulan sau pe cămilă, în pustiu sau în haine de beduin. Unchiul Władek le avea pe toate trei. Când se certa cu bunicul şi acesta nu mai avea ce să spună, îi reproşa fotografiile. Ha, pe cămilă, nepricopsâtul. Ulan, netotul. Ca o fătoaie în inimă, neisprăvitul. Ei, nu-i umblă mintea cu sorcova?

Dar era oare vina unchiului că avea poze şi în inima decupată, şi în uniformă de ulan, şi pe cămilă, în pustiu şi în haine de beduin, dacă nimeni din sat nu mai avea aparat de fotografiat, că unchiul nu s-ar fi dus niciodată la oraş să-şi facă poze, iar dacă se ducea, apoi numai la târg. Pe deasupra, hramurile erau plăcerea lui.

Unchiului Stefan, în schimb, nu-i plăceau hramurile, dar când o vedea pe mătuşica Jadwinia îmbrăcată de sărbătoare, nu se putea abţine să nu-i spună, Jadwinia, acum ar trebui să-ţi faci o poză. Păcat că nimeni din sat n-are aparat de fotografiat. La care se amesteca şi mama oftând, o, dacă n-ar fi război, ar avea şi Piotruś aparat, ar putea să ne facă poze la toţi.

Numai *gefreiter*[1] Hanke de la post avea aparat, dar nu-l văzuse nimeni folosindu-l duminica. Cu toate că duminica este o zi cum nu se poate mai potrivită pentru fotografii. Poate tocmai de aceea le-a dat Dumnezeu duminica oamenilor, ca îmbrăcaţi de sărbătoare, spălaţi şi pieptănaţi să se poată înfăţişa măcar o dată pe săptămână cum puteau fi cu adevărat, nu cum arătau. Şi nu puţini i-ar fi îngăduit de bunăvoie fie şi lui Hanke să le facă o fotografie, că n-aveau nimic împotriva fotografului. Dar Hanke umbla prin sat duminica numai cu pistolul la brâu.

Iar în celelalte zile ale săptămânii, nu prea umblau prin sat ca să nu se întâlnească nas în nas cu Hanke care se plimba cu aparatul pe piept,

câteodată dis-de-dimineaţă, şi vâna oamenii ca diavolul sufletele, apăsând mereu pe declanşator. Clasc. Clasc. Aşa era slujba lui sau o făcea numai din ură? Pentru că nu ierta pe nimeni, tânăr, bătrân, bărbaţi, femei, copii.

Spaima palidă cădea asupra satului când Hanke apărea cu aparatul lui. Mamele îşi chemau copiii de pe drum, strângeau oalele, puse la uscat pe garduri, rufele de pe frânghii că ferească Dumnezeu să nu apese pe declanşator. Dacă cineva îşi mâna vacile, făcea îndată cale-ntoarsă. Dacă vreunul trecea cu căruţa, şfichiuia calul şi fugea, dar era prea târziu, fiindcă Hanke îl ajungea, aşa că lăsa calul, căruţa, biciul şi dădea buzna în curtea cea mai apropiată sau se ascundea în vreo ulicioară lăturalnică. Ori dacă cineva şedea pe laviţa dinaintea casei, intra numaidecât înăuntru. Ba chiar dacă vreun om îmbrăcat de sărbătoare se ducea la preot să-l cheme la cununie, la înmormântare sau la oraş, la primărie sau la tribunal, se ferea din calea lui. Pentru că lui Hanke nu-i plăcea să întâlnească pe cineva îmbrăcat de sărbătoare într-o zi de lucru. Avea dreptul să-l legitimeze, să-l insulte şi chiar să-l ducă la post.

Hanke face fotografii, îşi treceau din gură în gură vestea de parcă era vorba de o nenorocire. A ajuns la troiţă! E aici! Acolo! Lângă şcoală! S-a oprit înaintea casei lui Kalembasa! Oho, câinele latră la familia lui Marzec, Hanke trebuie să fie acolo. S-a dus la ai lui Boduch, spre norocul lor, toţi sunt la câmp, afară de cel bătrân, oho ce-o să-l mai învârtă pe degete, dă-i, Doamne, putere bietului om să scape cu bine de apăsarea butonului.

Fiindcă Hanke nu făcea fotografii la întâmplare. Hanke îşi avea lumea lui, ca un artist sadea, numai că oamenii din sat nu pricepeau una ca asta. Întâi de toate, îşi alegea pentru lumea lui pe cei mai jerpeliţi, nevoiaşi, desculţi, boccii, fără dinţi, cu feţele aidoma cojii sălciilor bătrâne sau cu

pământul uscat de soare. Ei bine, atunci chipul i se lumina şi repeta, *sehr gut, sehr gut, wunderbar*[2]. Şi clasc. Nu lăsa pe nimeni să-şi aranjeze părul sau să-şi îndrepte năframa pe cap, să-şi bage cămaşa în pantaloni sau să-şi încheie nasturii, nici vorbă să dea fuga până acasă şi să-şi ia o haină la repezeală. Cum prindea pe cineva, îi poruncea să nu se mişte şi clasc. Uneori îl aşeza lângă vreun gard vechi, lângă o colibă dărăpănată sau un copac uscat şi iar clasc. Alteori îi poruncea să zâmbească, dacă n-avea dinţi, ori să-şi scoată căciula sau pălăria, dacă le avea, şi până şi cizmele, iar câteodată îi ordona să se aşeze pe prag sau pe un pietroi şi să reflecteze că s-a gândit atâta la viaţă. Şi repeta din nou *sehr gut, sehr gut.* Şi clasc. Ori dacă venea cineva de la câmp cu desaga cu iarbă, îl oprea şi clasc. Cu secera şi coasa, cu grapa şi un maldăr de legături, clasc. O *sehr gut, sehr gut. Wunderbar.* Iar când întâlnea vreun beţiv, se lua după el şi clasc, clasc din toate părţile, de departe, de aproape, atât de aproape că mai că-i băga aparatul în gură, iar beţivul, ca orice beţiv, mai şi zâmbea prosteşte, fiindcă putea nici să nu ştie că *gefreiter* Hanke îl fotografiază, crezând că aşa-i plăcea lui Dumnezeu.

Îi plăcea să fotografieze mai ales copii, cel mai mult pe cei murdari, mânjiţi de noroi, câteodată numai în cămaşă, fără chiloţi, cum umblă copiii pe la ţară când părinţii sunt la muncă. Ba le mai poruncea să se acopere cu ţărână sau să se tăvălească prin noroi, atunci când nu i se păreau destul de murdari. Cu toate că, să fim oneşti, le dădea bomboane pentru asta ori îi mângâia pe creştet, aşa că toţi copiii îşi turnau ţărână pe ei şi se tăvăleau cu plăcere, cum fac copiii. Şi clasc. *Sehr gut. Sehr gut. Wunderbar.* Se mai uita şi prin curţi şi chiar intra prin case. Şi clasc.

Se împrietenise la cataramă cu familia lui Madej, deşi aceştia se plângeau că s-a înverşunat împotriva lor. Erau o grămadă şi săraci lipiţi.

Locuiau în cea mai prăpădită casă din sat. Pleoştită, rezemată într-o parte cu un trunchi, cu ferestrele cam cât căpăţânile de varză învelită şi nici ei, de la cei bătrâni la fiice, fii, nurori, gineri până la cei mai mici, nu arătau mai bine. Dar Hanke se lumina la vederea lor şi le dădea bineţe ca unor cunoscuţi. Îi bătea cu palma pe spinare şi încerca să le adreseze şi câteva cuvinte în limba polonă.

Îi scotea numaidecât în ogradă, la soare. Aici privea mai întâi îndelung unde se afla soarele, apoi îi aşeza în funcţie de poziţia astrului aici, acolo, prin toată curtea, încât uneori alde Madej aveau impresia că tot el aşază şi soarele pe cer. Mereu avea ceva de zis, mereu îi tot aranja. Pentru că voia să iasă şi bojdeuca şi musai cu partea sprijinită de trunchi, şi şura, şi cocina, şi gardul, şi coteţul câinelui şi toată lumea. Aşa că-i alerga câteodată de bieţii oameni abia îşi mai târau picioarele, deşi nu-i scotea niciodată afară din curtea lor nu prea mare.

Pe cei bătrâni era nevoit nu o dată să-i împingă, să tragă de ei, fiindcă refuzau să-l mai asculte, preferând chiar să-i împuşte. Ba că aici nu stai bine, ba du-te acolo şi iar o lua de la început. Ori dincolo, de unde se vede în lumină şi o bucată din livadă. Deşi ce livadă puteau să aibă, săracii. Trei peri în cruce cu doi meri şi un prun prăpădit. Mai erau şi câţiva copaci uscaţi de ani de zile, pe care n-avusese cine să-i taie şi să le scoată buturugile.

Iar când ajungea cu ei într-un loc care-i aşternea un zâmbet de mulţumire pe faţă, le mai zburlea părul şi le rupea îmbrăcămintea, pe unii îi scotea înainte, pe alţii îi împingea mai în spate, îi schimba între ei, celor mai mari le ordona să stea pe vine, altora să se mai strângă, unii să se mai înalţe sau să se lungească pe pământ. Sau vreuneia dintre fiice ori nurori să-şi scoată sânul de sub bluză prefăcându-se că-i dă să sugă copilului înfăşat pe care-l ţine în braţe. Fiindcă deşi familia Madej

avea mulţi copii, cea mai mare parte erau mai răsăriţi. Până şi pe ei îi înjura deseori că se mişcă prea încet şi nu-i ghicesc gândurile dintr-odată.

Trebuie totuşi să recunoaştem că nici el nu se cruţa, îngenunchea, se ciucea, se apropia sau se depărta, îi privea dintr-o parte, din cealaltă, urmărindu-le chipurile prin obiectiv, urca pe câte un trunchi, pe căruţă. O dată le-a poruncit să-i aşeze o scară pe streaşină şi a urcat pe ea, dar i-a fost rău. Câteodată îşi întorcea şapca încet cu cozorocul la spate sau şi-o scotea de pe cap. Îşi descheia vestonul la gât şi îşi desfăcea centura cu revolverul, lăsându-le pe unde se nimerea. Alde Madej spuneau că ar putea să-i şterpelească arma cât ai bate din palme. Dar la ce bun? N-auzise nimeni ca vreunul dintre băieţii sau ginerii lui Madej să fi fost la partizani. Uneori i se umplea fruntea de sudoare, dar el continua să declanşeze până când, mărturiseau cei din familia Madej, îi urca mânia în ochi. Când sfârşea, într-un târziu, de fotografiat şi rostea *sehr gut,* se aşeza pe un retevei sau pe vreo piatră şi gâfâia, de parcă diavolul din el nu-l lăsa să-şi vină în fire.

Dar şi alde Madej, după atâta pozat, se simţeau ca vai de ei, vlăguiţi cu totul. Şi continuau să stea aşa, ca şi când habar n-aveau dacă mai trăiesc ori există numai în fotografie. Până când Hanke trebuia să le ordone *weg*[3].

În cel mai mare artist însă se manifestă câteodată dorinţa de a-şi trăda talentul făcând ceva comun şi de mântuială. De aceea, nu se ştie dacă Hanke a ieşit la plimbare în această duminică însorită de vară, tocmai în acest scop, luându-şi cu el singurul aparat de fotografiat de prin partea locului. Deci nu el ne-a întâlnit în drumul lui, ci noi i-am ieşit în întâmpinare. Chiar dacă s-ar părea că plimbarea noastră a coincis doar întâmplător cu a lui.

Ne-a zâmbit de departe, ca unor cunoscuţi de demult, iar când s-a apropiat mai mult, zâmbetul i

s-a prefăcut aproape într-o expresie de recunoştinţă faţă de noi. Tata, în pardesiul de gabardină, pe care obişnuia să-l poarte şi vara, când nu era prea cald, şi cu pălăria pe cap, iar eu, în costumaşul de marinar, trebuie să-i fi părut foarte deosebiţi de lumea lui de fiecare zi, pe care se obişnuise s-o fotografieze. Poate chiar ne-a întrebat unde ne ducem. Iar când tata i-a răspuns că la plimbare, s-a amuzat, deoarece el tocmai se întorcea de la plimbare. *Spazieren, spazieren*[4], a repetat printre dinţii care-i râdeau. Şi asta trebuia să-i fi întărit şi mai mult convingerea că tocmai de aşa ceva, ca noi, avea nevoie, pentru că nu mai auzise de mult cuvântul *spazieren,* rostit atât de lipsit de responsabilitate, de indiferent.

Ne-a spus să ne aranjăm, că vrea să ne facă o fotografie. Nu acolo. Acolo. Sub copacul acela. La soare. Şi iată-ne stând alături, tata şi eu, ţinându-ne de mână. Tata în pardesiul de gabardină cam mare, apăsat parcă de pălăria prea largă. Eu în costumaşul albastru de marinar, cu beretă albă de marinar pe cap, în sandale şi ciorapi până la genunchi.

Fireşte, nu-mi dădeam seama ce însemnătate avea să aibă această clipă pentru mine. Cred că eram chiar nemulţumit că cineva ne reţine pentru o fotografie. De aceea, nu pot fi sigur dacă era vorba de *gefreiter* Hanke, deşi nu-mi mai amintesc de nimeni altcineva, fiindcă cine altul putea să fie. Că doar în sat nu mai avea nimeni aparat de fotografiat. Aşa că, dacă s-ar putea, aş spune că nimeni nu ne-a făcut această fotografie care, era singurul lucru sigur, a fost găsită după mulţi ani printre altele, cum se întâmplă adesea cu fotografiile. Judecând totuşi după ochii bulbucaţi ai tatălui, putea fi *gefreiter* Hanke, căci nimeni nu priveşte cu asemenea ochi când se face o fotografie. Chiar fotograful, înainte de a declanşa, avertizează, zâmbiţi, vă rog. Iar dacă se întâmplă să uite, se ştie de la sine că trebuie să zâmbeşti

către aparat, fiindcă această clipă nu se mai întoarce.

De obicei, tata avea ochi blânzi care priveau cu o tristeţe înţelegătoare, ascunsă undeva în adânc, în acelaşi timp însă atât de limpede, încât ţineai minte mai degrabă tristeţea decât culoarea lor. Chiar atunci când zâmbea, această tristeţe nu dispărea din ochii lui. Se vedea totuşi că nu-i venea să creadă că se află înaintea unui aparat de fotografiat, numai pentru că *gefreiter* Hanke dorea să-i fie iertate păcatele, făcându-ne o fotografie. Poate avea impresia că stă în faţa unei ţevi care-l ţinteşte, aşteptând să audă împuşcătura. Poate chiar îmi strânge mâna cu mai multă putere în semn de despărţire. Poate că vrea să-mi transmită ceva, dar cuvintele i se opresc în gât. Sau poate că toţi adulţii aveau pe atunci asemenea ochi, dar cât au trăit, nu s-a văzut nimic, au apărut aşa abia în fotografiile din acei ani când acestea, obosite de lungimea memoriei, s-au îngălbenit. Pe mine doar soarele mă supără.

I. Bătălia de la Cannae

Pe atunci, nu ştiam încă nimic despre Icar, dar când priveam de pe colină la câmpia care se întindea în vale, mai că-mi venea să-mi desfac braţele în toată lărgimea lor, să le mişc de câteva ori prin aer şi să mă înalţ deasupra ei sus, tot mai sus, şi făcând unul, două ocoluri pe deasupra casei noastre, să zbor până la Munţii Pieprzowe[5] şi acolo să mă aşez pe culmea lor arcuită sau alături, pe unul dintre capetele podului de cale ferată, ori să plutesc odată cu Vistula pe deasupra ei cât mă ţin puterile, până la izvoare.

Nu o dată mă vedeam desprinzându-mă de pe colină cu braţele desfăcute şi înălţându-mă deasupra scării, acolo jos cineva urcă pe trepte, chircit, cocoşat, ţinându-se de balustradă, iar când ajung deasupra casei noastre, mă ridic şi mai sus ca nu cumva să mă vadă mama fie şi după umbra pe care o arunc pe pământ, las casa în urmă, dar din nefericire uşa locuinţei noastre de la subsol dă spre câmpie şi pe ea iese mama alergând, mâniată, se vede, de vreo presimţire, fiindcă n-avea cum să mă audă plutind în zbor, şi începe să strige după mine cu ochii la cer:

— Ai cumpărat zahăr?! Dar sare şi pâine?!

Şi deodată îmi pierd puterea braţelor, ceva mă trage ca pe un zmeu de sfoară, cobor, cad şi mă opresc înaintea ei ruşinat că n-am cumpărat nimic, deoarece mi-am cumpărat halva, iar banii rămaşi i-am pierdut la bile cu băieţii.

Aşa că, vrând să mă îndrept în ochii ei, mă trimisese doar la oraş după zahăr, sare şi pâine, în loc să cobor pe trepte, am zburat atunci până lângă casă, sărind din braţele întinse drept în faţa uşii de la subsol. Dar şi fără să zbor, urcam şi coboram

scara în fugă, sărind câte două, trei trepte în sus, câte cinci, şase în jos, încât mama nu-şi putea ascunde niciodată uimirea, vecină aproape cu teama, că am venit atât de repede. Nu mă întâmpina însă cu laude, acestea părându-i-se probabil prea puţin pentru isprava mea şi îngrijorarea ei, ci cu ceva care semăna mai mult a avertisment:

— Sări tu, sări, până când o să-ţi rupi vreun picior.

Doar dacă era binedispusă, ceea ce se întâmpla foarte rar, când mai uita de necazuri, sau când se nimerea să fie la noi vreunul dintre vecini, atunci îmi spunea aproape cu admiraţie:

— Da' ştiu că zbori, băiatule.

Scara asta începea dincolo de locuinţa noastră şi aproape în linie dreaptă, cu abateri nu prea mari într-o parte sau alta, întreruptă tot la zece-cincisprezece trepte cu mici suprafeţe drepte, pavate, urca până în vârful colinei, pe care se afla oraşul. Sau dimpotrivă, având în vedere că totul depinde de locul nostru în spaţiu, întrucât acesta defineşte sentimentele şi închipuirile noastre, prin urmare, soarta noastră, începea din vârful colinei pe care se întindea oraşul şi cobora în cascadă pe partea ei cea mai abruptă, până unde începea câmpia oablă. Chiar aici se afla şi casa noastră, în spate, la nivelul subsolului, săpată în panta mai lină, deşi s-ar putea spune şi că asta îi era faţa, iar noi locuiam în partea din spate, spre câmpie.

Afară de scară, duceau spre oraş şi alte drumuri, mai uşoare. Se răsuceau pe colină în zig-zaguri numeroase care îmblânzeau povârnişul abrupt, lungind, în schimb, destul de mult distanţa. Se putea ajunge şi pe strada Browarna, care pornea, cum o arată şi numele, de la berăria existentă cândva aici şi care înconjura toată colina, intrând în oraş aproape în partea opusă. Pe scară era totuşi mai aproape. Scara era ca o stradă din vecinătate, numai că aceasta se afla la înălţimea etajului de

sus. Iar lucrul cel mai important era că mergând pe scară, aveai impresia că locuieşti în oraş, şi nu la poalele nu ştiu cărei coline căreia orăşenii îi spuneau cu superioritate Rybitwy[6]. Puteai chiar să crezi că stai în cea mai veche parte a oraşului, pentru că aproape deasupra capului, la o depărtare care te îndreptăţea să pretinzi această vecinătate, se aflau Collegium Gostomianum, Casa lui Długosz[7], dincolo de ea catedrala, palatul episcopal şi ieşirea în Piaţă.

De aceea, cu toate că se plângeau din cauza scării, toţi se duceau în oraş pe scară. De altfel, când coborai, era atât de uşor, nu te durea nimic, de parcă picioarele mergeau singure, eliberând celelalte părţi ale trupului de orice efort, dar la urcat, oamenii se căţărau cu greutate, arătând cum nu se poate mai bine ce preţ plătesc ca să locuiască în oraş şi nu în Rybitwy. Corpuri agăţate spasmodic de balustrada de lemn care trosnea, feţe schimonosite, găuri deschise în locul gurilor prin care respirau. Parcă împingeau în sus treptele de sub picioare drept pedeapsă pentru cine ştie ce vină. Era de-a dreptul neplăcut să întâlneşti un astfel de om pe scară. Cei mai răi se arătau bătrânii, pe oricine cobora, mai să-l ucidă cu privirea, de parcă suferinţa ducea într-un singur sens, în sus, încotro urcau ei. Coborârea li se părea o adevărată sfidare a destinului.

Cea mai supărată pe scară şi pe Rybitwy se arăta a fi mama, care ori de câte ori se întorcea din oraş hotăra că trebuie neapărat să caute altă locuinţă, promiţând că data următoare o va apuca pe vreuna dintre străduţele ocolitoare, mai lungi, fie şi pe Browarna, chiar dacă va pierde astfel şi o jumătate de zi. Dar când venea timpul să se ducă iarăşi în oraş, o lua tot pe scară. După care se întorcea din nou furioasă cu aceeaşi hotărâre de a căuta altă locuinţă, poate în Piaţă, dincolo de catedrală sau în cealaltă parte a oraşului, când aici, când acolo, căci pentru care păcate şi până când o să se chinuiască

pe scara asta? Pentru zahăr musai să se caţere până la cer, pentru sare până la cer, pâine până la cer. Dar cartofii unde sunt, arpacaşul sau chiar o bucăţică de slănină, pentru toate trebuie să urce până nu mai poate. Isuse din Nazaret, fă ceva cu scara asta, că parcă am locui în iad, nu aici pe pământ! Şi întărindu-şi în sinea ei hotărârea luată, îşi strămuta blestemele asupra întregii coline pe care se întindea oraşul, că parcă satana născocise oraşul ăsta pe colină, nu Dumnezeu, care, dacă ar putea, i-ar aşterne omului fiecare drum numai cu trandafiri. Unde s-a mai pomenit un oraş ca ăsta, oraşele se cuvine să fie pe loc drept şi toată lumea ar trebui să fie aşa.

Uita totuşi repede de această hotărâre, pe măsură ce-i trecea supărarea. Şi după un răstimp, nu-şi mai aducea aminte că făgăduise să caute altă locuinţă, până data viitoare când trebuia să se ducă iar în oraş. Deoarece chiar dacă mânia mamei izbucnea cât ai bate din palme, din te miri ce pricină neînsemnată şi ardea cu flacără mare, tot atât de repede se şi stingea prefăcându-se la fel de repede în bunăvoinţă şi bunătate, în înţelegere faţă de oameni şi de lume, de Dumnezeu şi tatăl meu bolnav, faţă de mine când n-o ascultam şi până şi de scara asta care scurta atâta drumul la oraş.

Îşi aducea aminte, probabil, cât umblase după locuinţa asta şi aşa i se domolea înverşunarea împotriva scării şi a oraşului de pe colină. Pentru că oraşul era înţesat de tot felul de evacuaţi, fugari, năpăstuiţi de soartă şi în cele mai multe case erau încartiruiţi militari, cele mai arătoase fiind destinate oficiilor publice care se înmulţiseră ca ciupercile după ploaie. Cu toate că fusese ferit de urgia războiului, fiindcă frontul îl ocolise, oprindu-se la o depărtare apreciabilă, aşa că nu se abătuseră asupra lui decât câteva obuze, care explodaseră fără să producă prea multe pagube, şi vreo trei bombe, dintre care una dărâmase berăria aflată nu departe de casa noastră.

Pierduse speranţa că va găsi un adăpost oricât de prăpădit. Obosită, descurajată, întrebase într-un magazin dacă nu cumva ştiu vreo locuinţă de închiriat? În acest magazin întâlnise o doamnă tânără, elegantă, care-i spusese că în clădirea în care stă cu sora ei subsolul este liber. Cineva locuise acolo chiar în timpul războiului, numai că e în Rybitwy. Dacă mama era interesată, se oferă să discute ea însăşi cu proprietăreasa, care locuia undeva în Piaţă. Această doamnă elegantă s-a dovedit a fi una dintre domnişoarele Poncki, Róża sau Ewelina, mama nu mai ţinea minte bine, cu toate că s-a împrietenit numaidecât cu amândouă după ce ne-am mutat în subsolul acela, fiindcă lega prieteniile tot atât de repede ca şi atunci când întrerupea aproape fără motiv orice relaţie.

E adevărat, tata nu prea avea încredere în domnişoarele Poncki, deşi amândouă, fără să fie rugate, ne-au ajutat să aranjăm locuinţa, aducându-ne câteva lucruri de la ele, două scaune, o policioară, un macat pentru perete, un tablou mic, un transperant pentru fereastră, câteva farfurii, pahare. Şi mai târziu, aduceau mereu câte ceva, că nouă ne puteau fi de folos, iar pe ele doar le încurcă, şi-au cumpărat unele noi şi nu le mai trebuie sau mai au altele la fel.

În primul rând însă mama avea şi ea, în sfârşit, pe cineva la care să se ducă să mai stea de vorbă şi să asculte un tangou, fiindcă aveau gramofon şi o etajeră ticsită cu plăci cu tangouri, că şi ele aveau o slăbiciune pentru tangouri, ca şi mama.

De altminteri, după ce ne-am mutat la subsol, tata a devenit inaccesibil, tăcea întruna. Nici când s-a terminat războiul nu s-a bucurat prea mult. Abia se scula, se spăla, se bărbierea, mânca şi se întindea imediat, aşa îmbrăcat cum era, pe patul făcut, privind mereu numai pe fereastră, în gol sau spre tavanul de deasupra, până când mama nu mai răbda şi-l întreba ce tot vede acolo la fereastră sau în tavan.

Acum ea era cea care se simţea obligată să-l încurajeze, să nu-şi facă griji, că se va însănătoşi cu siguranţă, o să cheme un medic, numai că trebuie să afle care e cel mai bun, o să-i prescrie niscaiva pastile, poate chiar injecţii şi musai să se înzdrăvenească, pentru că boala de inimă nu-i cine ştie ce, câţi oameni nu sunt bolnavi de inimă? Iar după războiul ăsta, aproape toţi suferă, şi pe ea o împunge câteodată. Când se va însănătoşi, o să-şi găsească serviciu, şi încă unul chiar mai bun decât avusese înainte. O să mergem iarăşi duminica să mâncăm de prânz la restaurant, la plimbare, la cinema. Îţi aduci aminte de *Doamna Walewska* cu Greta Garbo? Cum îl chema pe Napoleon ăla, ei, am uitat. Charles Boyer, îi sufla tata şi parcă se mai înviora, nu atât din cauza cinematografului, cât a lui Napoleon. Mereu îl văd în faţa ochilor când ea îşi ia adio de la el pe scări, mai ţii minte? Numai că era cam scund pentru ea. Puteau să aleagă unul mai înalt. Dar nu înălţimea face pe om. Ei, în film însă puteau să se potrivească mai bine amândoi. Şi uniforma stă altfel pe unul mai înalt. Călare, nu se prea observă. Dar când dansau la bal, ţi-aduci aminte? Cine-a mai pomenit ca bărbatul să fie mai scund cu un cap decât femeia. Sau *Curierul ţarului.* M-au podidit lacrimile când i-au ars ochii. Numai cineva fără pic de milă poate chinui aşa un om. Toată sala era cu ochii-n lacrimi. Mi s-a muiat rimelul de pe gene, dar tu nici nu mi-ai spus. Abia acasă am văzut, când m-am uitat în oglindă. Pe obraji îmi şiroiau dâre negre de lacrimi. Şi mi-am mai mânjit şi nasul cu batista. Ehei, la oraş e altă viaţă. Fă-te tu bine. O să ne mutăm în altă locuinţă. Mi-aş dori măcar două camere. Piotrek ar avea odaia lui şi noi pe-a noastră. Şi neapărat să dea spre miazăzi, măcar a lui Piotrek. Când creşte, un copil are nevoie de soare. E bine şi când învaţă. Aici ar fi mai aproape de familie. De acolo trebuie să mergi mult cu trenul, să-l mai şi schimbi. N-aş vrea să mă mai întorc acolo. Oho, aici ai de toate

într-o clipită, făină, smântână, ouă, lapte. Unde mai cumperi acum aşa lapte cu smântână. Stefan şi Władek ar putea să ne aducă măcar cartofi pentru iarnă. Au atâtea mere, pere, prune şi vişine în livadă, încât aş putea să-mi fac dulceţuri pentru toată iarna, la ei cele mai multe se strică. Ţii minte cât costau vişinele înainte de război? Şi ce supe sau piroşte aş face, că noi ne dăm în vânt după supele de fructe şi piroşte. Câteodată, ar da fuga şi Piotrek să le culeagă. Ne-am duce şi noi să-i ajutăm la secerat ori la săpat. Aşa nu ne-ar fi ruşine că luăm de la ei. Şi am mai face şi economii. Că ştiu cât cheltuiam pentru mâncare.

Nu, nu ne mai întoarcem acolo. Să munceşti cât doi, fără să-ţi cruţi timpul şi sănătatea, uneori şi după orele de lucru. Ba, nu o dată te duceai chiar dacă aveai aprindere la plămâni, când venea vremea bilanţului, că doar aveai decoraţie din război, o ţineau întruna cu contabilul-şef şi contabilul-şef, iar alţii avansau în fiecare an. Chiar dacă ar veni după tine, nu ne mai întoarcem. Sałacki în persoană. Tu să nu zici nimic. Am să vorbesc eu cu el. Atâţia ani de zile, bărbatul meu n-a întârziat nici măcar un minut. Domnule Zygmunt, chiar dumneata i-ai spus că acum va fi promovat. O dată ai avut diaree şi nu te mai ajuta nimic, abia bărbatul meu, care era încă militar, te-a vindecat cu ceva violet, de parcă ţi-a luat boala cu mâna. Adu-ţi aminte. Cu toate că eu n-am fost prea bucuroasă că ai început să vorbeşti cu el la per tu. Pentru asta era nevoie să beţi măcar un păhărel ori să-l inviţi o dată la masă. Nu numai să-i strângi mâna la birou. Avansa cine făcea sluj sau îi pâra pe ceilalţi. El însuşi, Sałacki ăsta, îţi spun eu că nu arăta ca un şef.

A, acum ar putea să-şi cumpere şi o oglindă înrămată, dacă ar avea un salariu mai mare. Voise dintotdeauna să aibă o oglindă cu consolă şi cu două părţi rabatabile, ca să se poată vedea din amândouă părţile şi din spate, cum i se aranjează

părul. Poate şi un bufet de bucătărie, o canapea, ar fi bine şi cu fotolii, sau chiar toată mobila. Căci nu ne putem muta într-o locuinţă nouă cu ce-avem în subsolul ăsta. Avem nevoie neapărat de două încăperi. Şi pe urmă, ce mobilă mai e şi asta. Şi covoare. Poate că în primul rând covoare. Mai ţii minte ce covoare avea familia Świtalski? Nu mai ştia omul cum să intre în casă. Afară era uscat, iar ea avea o mulţime de papuci în tindă şi te ruga să-i încalţi. Da, mobila după aceea. Sau tot mobila mai întâi? Tu ce părere ai? Ea ar prefera să fie de nuc şi deschisă la culoare. A stăruit atâta, până când l-a convins pe tata să accepte nucul de culoare deschisă şi tot aşa a procedat când l-a făcut să vrea arţar, când şi-a schimbat părerea. Că arţarul e mai luminos ca soarele şi ea voia ca la noi să fie multă lumină.

Dar cu toate că plănuia viitorul lor după ce se va însănătoşi atât de convingător, cu atâta îndemânare, în cele mai mici amănunte şi cu asemenea înflăcărare, încât uneori se ridica în picioare, tata continua să se uite la fereastră, în gol sau în tavanul de deasupra lui, mutându-şi cu greu privirea în altă parte. Cine ştie, poate că era adâncit undeva în presimţirea morţii apropiate, pe care voia s-o ascundă în faţa mamei. Deşi poate că şi ea, în aceste planuri de viitor, îi ascundea gândul morţii lui, care o chinuia tot mai adesea.

Aşadar, fusese silită să găsească vreo cale, ca să treacă de la grija stârnită de primele picături, când încă în timpul războiului venise într-o duminică şi o anunţase că nu se va mai duce la serviciu, fiindcă în organizaţia lor avusese loc un denunţ, aducând şi picăturile acelea. S-ar putea spune, ce mare lucru, nişte picături acolo, dar de fiecare dată când şi le număra în linguriţa de ceai, în ochii ei se răsfrângea teama. Până când o să le iei? Ziceai că doar vreo lună, două, dar la a câta sticluţă ai ajuns?

Nu-i exclus să fi învăţat toate aceste încurajări chiar de la el, deşi era neîncrezătoare din fire,

bănuitoare şi nu se lăsa convinsă prea lesne. Deoarece tata, îmbulzit tot mai mult de întrebări în legătură cu picăturile, recurgea la tot felul de mijloace doar ca ea să nu afle, Doamne fereşte, că este într-adevăr bolnav şi nu era vorba doar de o oboseală nervoasă. De cele mai multe ori, dădea vina pe seama războiului. De pe urma lui nu avuseseră de suferit numai nervii lui, mulţi păţiseră la fel, dar o să se termine, el o să-şi regăsească echilibrul şi iar o să trăim ca înainte de război. O să stăm iarăşi la oraş, el o să-şi găsească o slujbă, fireşte mult mai bănoasă, întrucât contabilii cu experienţă să nu crezi că se află pe toate drumurile. Şi o să mergem din nou duminica să mâncăm la restaurant. O să primească musafiri şi de ziua ei, nu numai la a lui, o să vezi. O să-ţi poţi invita prietenele şi-i spunea chiar pe cine anume.

Şi aşa, de la una la alta, cum nimic nu te face să depeni mai uşor visuri de viitor ca războiul, mama uitase de picături, alungând undeva departe teama chinuitoare, mai ales că tata, în timp ce-i spunea vorbe de mângâiere, aducea vorba şi de îmbrăcămintea pe care avea s-o poarte după război: pantofi, costume, pălării, poşete, mănuşi, rochii, pardesie, în zilele de sărbătoare, la baluri sau în vizită. Va merge în fiecare săptămână la coafor şi n-o să se mai spele pe cap acasă, se va duce la manichiuristă, la cosmeticiană. O să-i cumpere iar revistele „Femeia“ şi „Iedera“. Şi cu asta o dezarma pe mama atât de mult că nu o dată, râzând de mulţumire, îl contrazicea, întrebându-l de unde o să ia bani pentru toate astea. O, visătorule, visătorule. Ar trebui să ajungi director. Şi de altfel, cum o să mă spăl pe cap la coafor, să dau banii degeaba, o să mă spăl acasă singură şi mai bine decât la coafor. Doar câteodată o să mi-l onduleze când vom avea musafiri. Dar numai dacă permanentul va mai fi la modă, că după război s-ar putea să nu se mai poarte. Sau la manichiuristă? La ce bun? Ce, eu nu pot să-mi fac unghiile şi să mi le

dau cu lac! Mare lucru, mi le-am făcut singură şi încă foarte bine. Ce-ţi mai trece şi ţie prin cap. Trebuie să facem economii. Oho, Piotrek o să crească. Cât o să trebuiască să mai plătim şi pentru învăţătura lui. Poate mai mult decât înainte de război?

Uneori îi dădea totuşi dreptate fără urmă de împotrivire, când îi cumpăra pantofi, costume, pălării, poşete, mănuşi, rochii, pardesie, şaluri, când o trimitea la coafor, manichiuristă sau la cosmeticiană, când o ducea la plimbare, la cinematograf, în vizită ori la baluri. Ba chiar îi licăreau în ochi lacrimi de fericire şi oftând, unde nu dă Dumnezeu să apucăm şi vremurile astea, îl săruta pe obraz, cât de mult îmi iubesc soţul. Şi zilele următoare trebăluia înseninată, suportând fără să se mai plângă greutăţile pregătirii prânzului pentru o familie numeroasă, ba se hotăra să mai gătească şi ceva din propria cămară, pentru variaţie, ca să nu mănânce mereu numai ca la ţară. Şi în timp ce întindea foile pentru tăiţei, curăţa cartofii sau supraveghea arpacaşul care fierbea, îngâna fără să vrea câte un tangou. Şi nu-l mai întreba când îşi lua picăturile până când o să le tot ia?

Dar după două, trei zile, neliniştea începea s-o roadă iarăşi. Tot mai adâncă, tot mai dureroasă, aşa că se interesa din nou şi tata izbutea tot mai greu s-o împodobească din cap până-n picioare în pantofi, costume, pălării, poşete, mănuşi, rochiţe, pardesie, şaluri, s-o trimită la coafor, la manichiuristă şi la cosmeticiană ori s-o ducă să ia masa la restaurant, la plimbare, la cinema, în vizită sau la baluri.

— Poate că nu mai trebuie să le iei? A trecut doar atâta vreme, dacă voiau să aresteze pe cineva, mai mult ca sigur că l-au arestat până acum. Iar dacă te denunţa vreunul, ar fi venit să te ia. Poate c-ar fi bine să mergi la un medic. Sau măcar du-te la felcerul nostru. E, la evacuatul ăla care stă la familia Sroka.

Teama asta pentru viaţa lui şi-o păstra numai pentru ea, deoarece atunci când cineva dintre ai casei îl întreba pe tata ce are, mama îi împrăştia pe dată toate îndoielile:

— Ce să aibă? Are nervii zdruncinaţi din cauza blestematului ăstuia de război. Când o să se sfârşească, nu mai stăm nicio clipă aici, că ce viaţă mai e şi asta, la ţară. O să-şi ia concediu şi o să ne ducem să ne odihnim la mare. O să-şi revină. Şi toate se vor îndrepta.

Tatei însă îi venea tot mai greu să-şi ascundă boala. Manifestările îi deveneau tot mai vizibile, se întindea tot mai des pe pat, se odihnea, ieşea să respire aer curat, şi asta fără niciun motiv, pentru că nimeni nu-l punea să facă nicio treabă, oricât de uşoară. Parcă la ordinul cuiva de sus, aveau cu toţii grijă de nervii lui. Îi convingea, de altfel, că e bolnav ori de câte ori vreunul constata fără să vrea că e cam palid, explicându-le că poate ar trebui să stea mai mult la soare, să bea nu ştiu ce ceaiuri.

— Nu mă doare nimic şi mă simt bine. Numai cu nervii stau mai prost. Iar pentru nervi nu există leacuri. Din fericire, nu se moare din cauza nervilor.

Şi toţi erau mulţumiţi. Evident, cu excepţia mamei, ei, şi poate a unchiului Władek, care spusese cândva:

— Eu sunt bolnav de nervi, când mă înfurii, aş face moarte de om. O, cum l-aş mai ucide pe smintitul care i-a scos un ochi lui Kruczek al nostru. L-aş omorî, să nu mai apuce ziua de mâine! Cu tine însă e ceva ciudat.

Dar mama s-a grăbit să intervină în apărarea tatălui:

— Oamenii cu carte au altfel de nervi. Fiecare om îşi are nervii lui. La unii seamănă cu nişte frânghii de la gura de ham, la alţii cu nişte fire de aţă sau ca pânza de păianjen. La tine nu e vorba de nervi, ci de turbare.

Tata îşi dădea seama că atunci când mama îi lua apărarea fie şi împotriva bănuielilor unchiului Władek, însemna că ea însăşi este cuprinsă de îndoieli, să fie nervii într-adevăr, dar cine ştie dacă nu se afla în pragul disperării. Şi ca s-o întărească în convingerea că numai nervii erau de vină, apela la unul dintre tertipurile cu care obişnuia s-o mângâie în asemenea momente, începea să dezvolte în cele mai mici amănunte motivul pantofilor, spre exemplu, pe care mama avea să-i poarte când se vor muta la oraş şi el va avea serviciu. Mai ales că avea o adevărată slăbiciune pentru pantofii de damă. Repeta nu o dată că o femeie poate avea o rochie mai modestă, să fie pieptănată fără pretenţii, să aibă genele şi sprâncenele neîntărite cu creionul, buzele nerujate, să nu poarte perle, cercei, broşă sau chiar inele, dar pantofii trebuie să fie de prima calitate, asortaţi cu îmbrăcămintea şi potriviţi cu orice împrejurare, fiindcă încălţămintea denotă nu numai gustul, ci şi caracterul.

Aşa că mama musai să aibă pantofi negri de lac pentru când vor primi musafiri sau când avea să meargă în vizită, pentru când se vor duce la bal ori la teatru, ca şi când toate acestea aveau să se întâmple cândva aievea. Trebuia să aibă şi pantofi albi pentru zilele însorite de vară, chiar două perechi, împletiţi şi bărcuţe cu vârful tăiat. În astfel de ocazii, era neapărată nevoie să-şi dea cu lac pe unghiile de la picioare, întrucât unghiile roşii în pantofi albi fără vârf sporesc atracţia femeii. Avea să aibă şi maro pentru toate zilele şi situaţiile celelalte, pentru orice vreme şi pentru toate fustele, taioarele şi puloverele în culori nehotărâte. Fiindcă maroul, cum spunea, ocupă cel mai mare loc în natură, ei, şi maroul înseamnă toamnă, iar acesta era anotimpul care-i plăcea cel mai mult. Ca să nu mai vorbim de ochii căprui ai mamei, când se ivea teama în ei, se făceau mari ca ai unei căprioare înfricoşate.

În primul şi în primul rând însă avea să poarte pantofi din piele de şarpe, of, ăsta era cel mai ascuns vis al mamei. Nu-i spunea niciodată tatei, dar el ştia. Se scăpa doar când îşi aduceau aminte de vreo cunoştinţă dinainte de război, o duceau bine pe atunci, ce să mai vorbim, cine avea şi pantofi din piele de şarpe, ţii minte? De aceea, când o asigura că şi ea o să aibă, uita numaidecât că doar cu o clipă înainte îl întrebase cu îngrijorare în glas, până când o să ia picăturile alea? Mă aşteptam să te simţi mai bine, dar ţie îţi merge din ce în ce mai rău. Nu văd eu? Ba văd. Când ai venit, nu aveai atâta nevoie de aer. Nu sunt numai nervii, dar tu nu vrei să recunoşti. De-ar fi să mori, şi tot n-ai recunoaşte. Iar când, în generozitatea lui, mai adăuga la pantofii din piele de şarpe o poşetă şi o cureluşă din acelaşi material, deşi nu avea ceas, dar avea să aibă şi un ceas marca „Tissot“, nu prea mare, discret, îl şi văzuse la bijutier, mama era înclinată nu numai să se lase în seama acestei speranţe rostite cu atâta convingere, dar se străduia să-l facă şi pe el să creadă în ea.

— Numai să te faci tu bine şi o să ne descurcăm noi. Ştii doar că nu sunt o risipitoare. Altele cumpără fără să se gândească tot ce le luceşte sub ochi, ba una, ba alta. Omul trebuie să chibzuiască, să-i ajungă şi mai târziu.

Iar când vreo grijă neaşteptată îi tulbura pentru scurt timp chiar această speranţă, aveai impresia că e vorba de teama de fericire, care apare atunci când aceasta începe să semene cu realitatea. Dacă se îndoise de pantofi, o făcuse doar ca el s-o contrazică, făcând-o să creadă şi mai mult în ea:

— Eşti sigur că pantofii maro vor mai fi la modă după război?

Aşa că îi răspundea cum îşi dorea ea:

— Nici vorbă că vor fi. Ce legătură are asta cu războiul? Sunt prea scumpi, ca să nu mai fie la modă.

— Prea scumpi? se speria, fiindcă dacă ceva era prea scump, fie şi în firea lucrurilor, mama se simţea îndată descumpănită. Atunci poate-ar fi mai bine să nu cumpărăm, dacă sunt prea scumpi.

— De ce să nu cumpărăm?

— Ştii şi tu că trebuie să-l dăm pe Piotrek la şcoală. N-o să ne mai ajungă banii pentru toate astea. Era cel mai mare vis al ei, pe care niciodată nu-l pierdea din vedere şi pe care nu erau în stare să-l alunge nici măcar pantofii, poşeta şi cureluşa de la ceas, ba nici chiar ceasul. S-ar mai putea spune, de asemenea, că asta nu-i îngăduia niciodată să se ridice la înălţimea tatălui. Şi mai vrei să fie şi medic.

— O să fie.

— Dar ştii cât o să ne coste? Maică Sfântă! Eu să port pantofi din piele de şarpe, iar el să nu aibă ce băga în gură. Nu mi-aş ierta-o în ruptul capului. Ţi-aduci aminte cum era înainte de război, studenţii veneau să cânte din chitară prin curţile oamenilor, ca să-şi plătească studiile. Era unul care, după ce le-a terminat, n-a găsit de lucru nicăieri. Aşteaptă puţin, ce cântec cânta? Of, nu-mi aduc aminte. Că mi se urca un nod în gât. Până şi Piotrek i-a dat cinci groşi din puşculiţa lui. Imaginează-ţi acum că băiatul nostru ar pleca să cânte din chitară, în vreme ce maică-sa se fandoseşte în pantofi din piele de şarpe. O, de câte ori îl văd că duce vacile la păşune, mi se rupe inima. Copilul nostru, Dumnezeule. Nu voi îngădui!

— Linişteşte-te. Băiatul nostru n-o să meargă să cânte din chitară. O să stea la cea mai bună gazdă. O să vină acasă în vacanţă şi de sărbători, aşa că o să fii mândră să-l prezinţi cunoscuţilor. E fiul meu. S-ar putea să-l trimitem şi în străinătate. După asemenea studii, ar avea şi el un renume. Cât despre pacienţi, ehe. La Uppsala sau la Viena. Acolo, medicina e la cel mai înalt nivel. O să primim vederi de la Uppsala ori de la Viena, de la

băiat. Poştaşul o să ne aducă telegrame de ziua ta sau a mea, tocmai de la Uppsala sau Viena. Din când în când, ar veni şi el pe acasă şi ne-am duce să-l luăm de la gară. Ne vine băiatul de la Uppsala sau de la Viena. Şi cine ştie, s-ar putea căsători pe acolo şi atunci ne-am duce noi la el.

— Ferească Dumnezeu, nu vreau. Să ia vreo străină care să nu ştie polona. Nu vreau. Nu m-aş obişnui niciodată cu asemenea noră. Şi aici se poate bucura de consideraţia oamenilor, dacă n-o să umble jerpelit. Măcar e aproape. Poate să-mi trimită rufăria murdară, ciorapii rupţi, îi spăl eu, îi ţes, şi-i expediez înapoi. Ce folos am avea dacă o să fie medic pe cine ştie unde, prin lumea largă? Ce, aici nu sunt destui bolnavi? Măcar fiecare o să-i vorbească omeneşte, să spună ce-l doare. Nu vreau.

Poate că destinul îi dădea atunci de veste mamei, care nu era de acord cu tata să mă trimită la Uppsala ori la Viena, o ţinea una şi bună că trebuie să-i trimit pachete cu rufăria murdară la spălat, ciorapii găuriţi să-i ţese, lucru care era atât de departe de visurile tatei, încât părea o batjocură, chiar fără intenţie, deoarece mama îşi susţinea părerea ei cu aceeaşi convingere cu care el şi-o apăra pe a lui, aşa că drept urmare n-am devenit medic.

De altfel, pe vremea când ei îşi înfăţişau unul altuia viitorul meu, eu voiam să mă fac marinar. Aşa am şi scris la tema ce-ai vrea să fii pe care ne-a dat-o doamna la lecţia de polonă pentru acasă. Aproape toţi copiii au răspuns care cum au vrut, marinar, aviator, general, numai Fredek a scris că vrea să aibă mulţi bani. Dar Fredek era de trei ani în clasa noastră, aşa că probabil se plictisise să tot răspundă ce ar vrea să ajungă. Le-am spus asta tatei şi mamei, când am venit de la şcoală. Tata a comentat îngăduitor:

— Ei, la vârsta ta, aşa răspund, dar tu o să te faci medic.

Mama însă s-a înfuriat grozav:

— Da' lasă-mă-n pace. Asta mai lipsea, ca să te mai şi îneci. Iar tatălui, contrariată: Nu trebuia să-i cumperi costumaşul de marinar. Mai erau şi altele.

Aşadar, simplul fapt că intrau în joc atâtea considerente, valabile încă din timpul războiului, când tata, ascunzându-şi boala de mama, înălţa zi după zi marele edificiu al speranţelor din amănunte de felul pantofilor din piele de şarpe, exclude posibilitatea că putea fi vorba de o întâmplare.

Împrejurări de acest fel ar putea fi enumerate mai multe şi fiecare dintre ele, dacă ne-am gândi bine, şi-ar avea nu numai importanţa ei în faptul că ne-am întâlnit cu Anna, ci tocmai această întâlnire constituia un argument, o întemeiere a lui şi în funcţie de relaţia reciprocă şi în alte împrejurări se prefăcea în predestinare. Fără această relaţie n-ar fi decât nişte mărunţişuri rătăcind singuratice prin spaţiul memoriei, care stârnesc cel mult părerea de rău sau, inversând ordinea lucrurilor, tot ce s-a întâmplat cândva s-ar putea reduce la împrejurările create de destin. Înainte de toate, însăşi boala tatălui, fiindcă datorită ei locuiam în acest oraş.

Când, după câteva săptămâni, înaintarea frontului s-a oprit, s-a hotărât evacuarea noastră dincolo de Vistula, la o distanţă care excludea orice primejdie. Ni s-a promis că doar pentru două, trei săptămâni, cel mult, dar a durat peste o jumătate de an. Soarele de septembrie încălzea ca în timpul verii când ne-am încărcat calabalâcul într-un car cu loitre lungi, întrucât bunicul le poruncise celor doi unchi să-l lungească pentru a încăpea mai multe, şi care cum aducea din casă câte o boccea, aruncând-o printre celelalte, începea îndată să plângă, deşi fiecare în felul lui. Bunica plângea cu toate încreţiturile chipului ei brăzdat, lacrimile îi curgeau din ochi ca din nişte izvoare, şiroindu-i pe obraji până la bărbie. Plângea şi mătuşica Jadwinia, dar pe ea lacrimile o făceau şi

mai frumoasă. Lacrimile mătuşicii Marta erau poate cele mai fireşti din toate, de parcă nu lăsa în urmă casa şi satul, cu lumea întreagă. Unchiul Władek plângea şi el, deşi părea că se înfurie numai şi înjură, mai ales că în acelaşi timp arunca boccelele în car care cum se nimerea, până când l-a luat bunicul la rost:

— Aşază-le ca lumea, neisprăvitule, nu le arunca la întâmplare. Nu se ştie cât de departe trebuie să mergem.

Şi unchiul Stefan plângea, deşi chipurile o tot ruga pe mătuşica Jadwinia să nu plângă. Ei, nu mai plânge Jadwinio, nu mai plânge. Plângea până şi bunicul, dar parcă potrivit cu vârsta lui, pentru că nu se vedea că-i curg lacrimile, se tot preumbla prin ogradă şi se uita la cocina porcilor, la grajd, la şură şi pivniţă, ba ici, ba colo, şi repeta:

— Trebuie să lăsăm toate astea de izbelişte. Când o să ne-ntoarcem, s-ar putea să le găsim dărâmate. Şi ia-o iar de la capăt, ca după războiul celălalt.

Tata, în schimb, şedea pe scări, deoarece abia îşi cărase valijoara cu care venea de obicei, duminica, pălise dintr-odată şi începuse să răsufle greu. Mama i-a spus:

— Nu mai căra. Odihneşte-te. Ce-a mai rămas din lucruri, le duc eu şi Piotrek. Şi a izbucnit şi ea în plâns.

Iar tata, parcă în ciuda lacrimilor ei, a rostit:

— Nu e rău care să nu ducă spre bine. Dacă era după noi, nu se ştie când ne-am fi mutat de aici. Pe când aşa, o să se sfârşească războiul şi o să stăm iar la oraş. O să-mi găsesc un serviciu, poate pe undeva la primărie. Fii sigură că o să aibă nevoie de contabili. Au murit atâţia oameni pe front.

Dar după ce ne-am mutat iar la oraş şi locuiam în subsolul din Rybitwy, tata a început să piardă tot mai mult speranţa. Cădea tot mai des pe gânduri şi rareori se mai întâmpla să revină la promisiunile atât de îndepărtate în legătură cu ce-o să fie după

război, când o să meargă la cinema, la plimbare, în vizită, la baluri, iar de pantofii din piele de şarpe n-a mai pomenit niciodată.

Din fericire, mama nu se dădea bătută, mai ales că şi noii vecini o încurajau că totul o să fie bine, întrucât fiecare, dacă nu era el însuşi bolnav, avea pe cineva suferind în familie sau printre cunoscuţii apropiaţi ori mai depărtaţi, aşa că într-adevăr mângâierile lor păreau vrednice de crezare. Îndeosebi domnul Jaskóła, căruţaşul, i-a fost de mare ajutor mamei.

— Doamnă, eram aproape un cadavru. Nu puteam să duc lingura la gură. Iar astăzi, vezi şi dumneata, car cărbuni, încarc, descarc. Saci, pachete, care ce are de dus şi de adus, că de-asta e nevoie de căruţaş, nu-i aşa? Şi am doi cai. Doctorii m-au pus pe picioare. Cel mai mult doctorul Okorí. Soţul dumitale la el trebuie să se ducă.

— E, soţul meu arată mai bine astăzi. Doamnă, pe doctorul Okorí nu-l întrece nimeni. În curând o să tragem o duşcă. O să-ţi aduci aminte de vorbele mele. Uneori chiar scotea sticla de votcă şi întreba: N-ai nişte păhărele, doamnă, să bem în sănătatea soţului? Şi adresându-se tatei: Dumneata nu vrei? Ei, o să bei curând. Atunci o să beau cu soţia dumitale. Bea, doamnă: Vezi, doamnă, că acum pot să beau şi votcă. Dacă nu beau, parcă nu mai sunt om. Umblu ca năuc.

Câteodată ne lăsa o găleată de cărbuni, când căra cărbuni, altă dată i-a dat mamei un sac întreg de arpacaş, fiindcă ducea arpacaş de la gară la magazine şi la socoteală i-au ieşit cu doi saci mai mult, a oprit el unul şi pe celălalt ni l-a dăruit nouă. Mâncam aproape în fiecare zi arpacaş, şi la supă, şi la ciorbă, mama frământa şi găluşte, prăjea nu ştiu ce cotlete, şi un fel de langhite, o dată a făcut chiar o prăjitură, e, câte nu se puteau face din arpacaş. Ni se făcuse silă de atâta arpacaş, mâncam cu noduri, dar pentru că nu prea aveam ce mânca, îl binecuvântam pe domnul Jaskóła.

Din toţi locuitorii din Rybitwy, el era cel mai bogat. Avea o casă arătoasă, zidită din cărămidă roşie, acoperită cu şindrilă, başca grajdul, cocina porcilor, şopronul, două care, unul mai mare şi mai greu, altul mai mic şi mai uşor, deoarece când nu avea ce căra, ducea călătorii de la un tren la altul, întrucât gara se afla la vreo trei kilometri de oraş. Mai ţinea şi două vaci, luam lapte de la el, iar toată curtea era îngrădită cu sârmă împletită pe temelie de ciment. Puţini erau cei care se puneau în poară cu el. De noi s-a apropiat de la început, încă din prima zi, când mama l-a chemat să ne aducă de la gară până acasă. Iar când a aflat că tata era ofiţer, nu ne-a luat niciun ban, pentru că făcuse şi el armata şi ajunsese caporal.

Nu erau prea multe case în Rybitwy, chiar dacă am socoti drept case toate locuinţele, fiindcă unele semănau mai degrabă cu nişte gherete decât cu casele, numai că, înconjurate cu diferite „acareturi” mărunte, coteţe, cămări, porumbare, făceau impresia unor mici fortăreţe inaccesibile străinilor, în plus, nu se prea ştia cu ce se ocupă locuitorii lor şi din ce trăiesc, deoarece marea majoritate creşteau porumbei.

Erau totuşi câteva clădiri mai ca lumea, deşi nu se puteau măsura, fireşte, cu casa domnului Jaskóła. Printre altele, cea a croitoresei Kużmowa, la care mama se ducea deseori să mai transforme câte ceva din lucrurile vechi. Alta aparţinea dinainte de război poliţistului Bazyluk, pe care-l arestaseră a doua zi după mutarea noastră la Rybitwy. A treia era a unui aprod de la magistratură, cu nume de conte, Potocki, de însemnătatea căruia proprietarul trebuia să fie pe deplin conştient, de vreme ce când venea în vizită pe la noi îi promitea tatei că imediat ce se va însănătoşi îi va face rost de o slujbă la magistratură, şi încă de una bună, îi propunea chiar postul de şef al serviciului de impozite, ca să mai poată câştiga din mită încă un salariu, pentru că

acum oamenii sunt plătiţi prost, nu ca înainte de război, şi toţi aproape la fel. Iar a patra era casa noastră.

Ce-i drept, nu prea aveam cum să-i simţim binefacerile, căci în subsolul nostru, până şi în zilele senine, afară de pata de lumină de lângă fereastră, soarele nu pătrundea niciodată, ceea ce făcea ca viaţa tuturor să se concentreze în genere aproape de fereastră. Mai întâi, aici se afla masa, mobila cea mai importantă, se ştie, în ierarhia lucrurilor din cameră, mai importantă chiar decât patul, şi nu atât pentru necesitatea ei, fiindcă din acest punct de vedere sunt mai importante paturile, ci pentru că ea constituie în fiecare casă locul de la care începe orice amintire.

De aceea, le invidiam pe domnişoarele Poncki că stăteau într-o locuinţă atât de încăpătoare, şi nu pentru că erau deasupra noastră. De altminteri, ele ocupau toată casa, care se compunea dintr-o cameră uriaşă şi una mai mică, o bucătărie spaţioasă şi un loc pentru baie într-o cămară. La ele se intra prin faţă, aşadar dinspre colină, în timp ce noi intram prin spate, iar scara spre oraş începea aproape de lângă uşa lor.

De obicei, când voiam să aflăm dacă sunt acasă, ascultam să le auzim paşii prin tavan. Mergeau totuşi atât de uşor, că trebuia să ne încordăm auzul, ca să ajungă până la noi zgomotul slab al paşilor. Când nu era sigură dacă sunt sau nu acasă, mama, parcă simţind nevoia să se îngrijoreze de ceva, ne întreba pe tata sau pe mine:

— Ascultă şi tu, poate n-au plecat.

Şi ascultam cu capetele ridicate, ţinându-ne răsuflarea, dar şi aşa, uneori eram nevoiţi să ne mulţumim să ghicim, având în vedere şi alte semne, ca timpul zilei, vremea sau ce spusese vreuna dintre ele dimineaţa, că astăzi ies şi când se întorc, nu numai zgomotul paşilor. Câteodată ghiceam mai uşor ascultând dacă dinspre pivniţă nu se aude ecoul înăbuşit al unui tangou, pentru că

încăperea cea mare se afla deasupra pivniţei, iar dacă erau acasă, puneau mereu câte o placă şi nu se mai duceau în bucătăria de deasupra noastră.

— Ele nu mănâncă niciodată? se mira mama când nu se auzea nimic prin tavan. Sunt încă tinere, aşa că mănâncă puţin.

Se ducea, de altfel, nu o dată la ele să asculte tangouri, iar când se întorcea, ofta cu părere de rău:

— Of, Doamne, n-o să mai fie niciodată melodii ca înainte de război. Au *E noaptea noastră* şi *Fericirea trebuie s-o culegi ca vişinele proaspete.* Au o mulţime. Că muzica de acum?! Au pus o placă, aşa la repezeală. Nici lor nu le place. Le preferă pe cele dinainte de război. Simţi că trăieşti cu tot sufletul, nu doar la suprafaţă. Urechile ascultă şi nimic. În cap îţi răsună numai clinchenit de oale sau de buturugi pe plită.

Afară de toate aceste case şi construcţii mai mărunte, se mai găsea aici un conac vechi, dărăpănat, situat puţin mai departe, deasupra străzii Browarna, aproape pe povârniş. Destul de arătos odinioară, cu cerdac şi coloane, dar acum fără uşi, fără ferestre, cu acoperişul lăsat şi un perete dărâmat, iar altul străpuns probabil de un obuz dintr-o parte în alta. Era acoperit tot de viţă sălbatică şi înconjurat de tufe dese de liliac. Alb, roşu aprins, violet şi când înflorea, mai că-ţi tăia răsuflarea. Tăiam adesea câte un buchet mare şi-l duceam pe ascuns, să nu mă vadă mama sau tata, domnişoarelor Poncki, arătându-mi măcar în acest fel recunoştinţa. Din prima zi, când ne-am mutat în Rybitwy şi m-au văzut, au exclamat amândouă într-un glas:

— Ah, ce băiat drăguţ. Dar de ce-i atât de palid? Nu-i nimic, o să-l invităm la noi, la o ceaşcă de cacao. Şi pentru că îmi plăcea foarte mult cacaua, am simţit că am roşit atât de tare sub paloarea mea, încât n-am mai putut rosti niciun cuvânt. Atunci mama m-a îndemnat.

— Ei, spune mulţumesc.

Am şoptit deci:

— Mulţumesc.

— De ce nu vorbeşti mai tare? E timid, le-a lămurit mama. Înainte de război, bea cacao în fiecare zi. Avea chiar un urcioraş special cu cioculeţ. Pe o parte scria cacao, iar pe cealaltă Ċmielów, fiindcă soţul meu e din Ċmielów.

De atunci mă chemau în fiecare zi, dimineaţa, la cacao. Când se întâmpla să nu mă duc, una sau alta se apleca peste pervazul ferestrei de la camera cea mare, care dădea spre strada noastră, şi mă striga:

— Piotruś, hai la cacao!

Ba chiar coborau în fugă şi-mi reproşau că n-am venit, rugându-mă să mă duc neapărat, că se răceşte. Dacă n-o să beau, o să fiu mereu palid. Şi trebuie să cresc, pentru că sigur că aveam să devin bărbat, iar un bărbat atât de palid nu e bărbat. Vrea şi tata cacao? Încercau să-l convingă. Tatei însă nu-i plăcea cacaua şi nici de domnişoarele Poncki nu se arăta prea încântat.

Mai jos de casa noastră, acolo unde colina se aşternea prefăcându-se într-o câmpie întinsă, se afla o lăptărie părăsită, închisă cu patru lacăte, prin fereastră se vedeau chiar în mijloc nişte aparate, cazane, căzi, de care avea grijă paznicul Józef cu câinele lui, Medor. Pe partea opusă, se înălţa mormanul berăriei bombardate. Printre cărămizi, mai puteai găsi câte o sticlă de bere, care nu mai era bună de băut, dar constituia un eveniment despre care se vorbea multă vreme la Rybitwy, aşa cum se vorbise cândva de soţia evreului Kuferblum, proprietarul berăriei. La el îşi câştigase domnul Jaskóła înainte de război casa lui arătoasă cărând berea de care pomenea cu orice prilej. Feluri, gusturi, denumiri, tărie, nuanţe, din ce apă, din ce mei şi chiar ce spumă făcea fiecare, care era mai bună pentru sete, care după beţie, care elimina mai bine piatra din rinichi, care era mai bună

fiartă, cu gălbenuş de ou, cu miere şi toate păţaniile lui legate de bere.

Puţin mai într-o latură, dincolo de berărie, se înălţa o clădire cu etaj, care aparţinuse proprietarului berăriei. Era ciobită în multe locuri de schije şi avea acoperişul pe jumătate prăbuşit, iar uşile şi ferestrele bătute cu scânduri. Nu locuia nimeni în ea, dar de obicei acolo se auzea cea mai mare gălăgie. Abia se lăsa întunericul şi izbucneau certurile beţivilor, insulte, blesteme, chiţăituri, chicoteli, iar câteodată se întâmpla ca în mijlocul nopţii văzduhul să fie sfâşiat brusc de câte un strigăt spasmodic, ce trezea toată lumea din Rybitwy:

— Ajutor! Oameni buni!

Altă dată, ieşea din clădire câte o haită de bărbaţi ameţiţi, femei uşoare şi mergând parcă prin mijlocul visurilor locuitorilor, răcnea din toate puterile tot felul de cântece şi vorbe de ocară. O dată, au omorât pe cineva acolo, iar când a venit miliţia, totul era bătut cu scânduri, ca mai înainte, deşi înăuntru zăcea un cadavru şi au fost nevoiţi să îndepărteze scândurile cu răngile. De aceea, fiecare ocolea clădirea pe departe, fiindu-le tuturor frică şi greu să se apropie.

Mă furişam şi eu uneori acolo, cu toate avertismentele mamei:

— Ţine minte, să nu te prind că te duci pe la clădirea părăsită.

Cu toate că mi se strângea inima de frică, curiozitatea nu-mi dădea pace, ce se află înăuntru, ce-ar fi să mă strecor în vizuina hoţilor? N-am izbutit totuşi niciodată să văd ceva mai acătării, deşi prin golurile dintre scânduri se putea cuprinde cu privirea întreaga încăpere. Paie aşternute, purtând urmele trupurilor, scânduri puse pe cărămizi în loc de masă şi pretutindeni sticle de votcă goale, asta era totul.

Dar în noaptea de sâmbătă spre duminică nimeni nu mai închidea ochii în Rybitwy. Te

treceau fiorii auzind zgomotele care se împrăştiau din clădire. Chiar şi mama, care avea somnul mai greu, ofta câteodată:

— Ăştia nu mai au niciun Dumnezeu? Nici de poliţie nu ştiu?

O singură dată, şi asta în miezul zilei, printre culcuşuri, mese şi sticle goale, l-am văzut printre scânduri pe Kuferblum însuşi. Am crezut că am vedenii privind cu un singur ochi prin crăpătură, m-am uitat însă şi cu celălalt şi am văzut acelaşi lucru. Şedea pe una dintre mesele acelea, gârbovit peste genunchi şi parcă se clătina pregătindu-se să adoarmă. Sau poate că era foarte îngrijorat. Din toată faţa, nu i se vedea decât o parte din fruntea albă şi barba albă, lungă, sprijinită de genunchi. Era cu tichia pe cap, într-un halat negru şi dacă barba albă nu i-ar fi luminat în penumbră, puteai să crezi că-i doar un ghem de membre alungite într-un colţ de razele ce pătrundeau prin deschizături. La un moment dat, a luat în mână o sticlă de bere de sub picioare şi a întors-o pe toate feţele, după care a aruncat-o furios undeva unde s-a spart cu zgomot. Am dat fuga să-i spun mamei noutatea, uitând că-mi fusese interzis să mă duc la clădire.

— Mamă, l-am văzut pe Kuferblum!

— Ce-i cu tine, băiete, pe Kuferblum, cum aşa?

— L-am văzut, mamă.

— E, ţi s-a părut. Să nu te mai duci acolo. Dumnezeu să te păzească.

— Era cu tichia pe cap, în halat şi avea o barbă lungă, albă.

— De unde ştii că era Kuferblum? L-ai cunoscut? N-aveai cum. Nu mai sunt evrei pe nicăieri. Vreunul dintre neisprăviţii ăia s-o fi îmbrăcat în haine de evreu. Că se ţin de tot felul de ticăloşii acolo. Bătu-i-ar Dumnezeu! Nu-i mai respectă nici pe morţi.

— Şedea şi se legăna, mamă.

— Încetează. Descumpănită, mama i s-a adresat tatei, care privea la fereastră sau undeva înaintea

lui:

— Spune-i şi tu ceva. Cum putea să-l vadă? Şi încă ziua în amiaza mare? Ba nici măcar noaptea niciun suflet nu s-ar duce în Sodoma şi Gomora aia.

— Putea să-l vadă, a răspuns tata, continuându-şi firul gândurilor în care se cufundase întins pe pat.

— E, cu tine mă înţeleg din ce în ce mai greu, s-a supărat mama pe tata şi furioasă, m-a trimis la domnul Jaskóła. Dacă nici pe mama ta n-o crezi, du-te şi întreabă-l pe domnul Jaskóła.

— Zici că în tichie şi halat? A căzut pe gânduri domnul Jaskóła. Şi spui că avea şi barbă albă? Nu purta barbă. Nu era chiar aşa de bătrân. Poate că era Mojsze Bławatnik[18]. Ori Wende care vindea încălţăminte. Sau Rozenkrajc, avea prăvălie în faţa primăriei, panglici, nasturi, aţă, agrafe, da, el purta barbă. Dar n-a murit oare înainte de război? Dar tichie, e, ăsta-i Sztajn, şi-o lua uneori din cap şi dădea cu ea de tejghea, când se mânia. Ei, drăcia dracului! Nu putea fi Kuferblum, Kuferblum era un domn. Purta totdeauna costum, pălărie, pardesiu, mănuşi, umbrelă. Nu-ţi dădeai seama că e evreu. Şi ce fată avea, Isuse Cristoase! Turturică, nu alta. Mi-a promis că o să-mi scrie când vor ajunge. Poate că s-ar fi găsit şi pentru mine ceva de lucru acolo. Aici berea nu mai merge bine. Era nevoie de un oraş mai mare. Într-un târg, nu se îmbogăţeşte nimeni şi gata! Pe când într-un oraş mare, poţi să nu te opreşti niciodată, bani şi iar bani. Aici însă mai mult la butoi. Mă mir de sticla aia. N-ai văzut eticheta?

Iar la margine, lângă şoseaua ce ducea către podul de pe Vistula, era o şură veche şi goală, nici vrăbiilor nu le plăcea, se vede că adunaseră toate boabele mai demult. Făcuse parte din vreo gospodărie care arsese înainte de război, lovită de trăsnet. Ruşii făcuseră în ea un abator pentru vitele pe care le mânau din Germania în Rusia şi care nu

mai aveau putere să meargă. Abatorul era condus de plutonierul Iwan, un om ca un taur, dar fără un picior şi cu proteză. Când cireada adusă se împrăştia de cealaltă parte a şoselei, spre luncă, mai bine-zis când vitele cădeau din picioare de oboseală, plutonierul Iwan se ducea şi alegea pe asta sau pe cealaltă, târând după el proteza cu greutate şi ştergându-şi sudoarea de pe frunte, de parcă venise şi el odată cu cireada din Germania, iar ajutoarele lui, doi soldaţi tineri, duceau vaca aleasă la abator, adică în şură.

Uneori animalul le dădea multă bătaie de cap, când nu mai avea putere să se ridice, cu toate îndemnurile, strigătele şi mângâierile lor, fiindcă plutonierul Iwan nu le îngăduia să-l bată. Le explica celor două ajutoare ale sale că dacă i-ar vorbi nemţeşte, s-ar ridica negreşit, că doar e vorba de o vacă din Germania, dar pentru că niciunul nu ştia nemţeşte, le poruncea s-o ia cu binişorul. Câteodată ajuta, mai ales când el însuşi se apleca asupra ei, o bătea cu palma pe spinare, o mângâia, o privea în ochii înfricoşaţi, îi alunga muştele de pe gene, smulgea o mână de iarbă, i-o aşeza sub bot, o căina şi o îndemna:

— Na, mănâncă. Eşti tare vlăguită, nu-i aşa? Păi din Germania e drum, nu glumă. Dar şi noi am mers pe jos până la voi. Şi încă din locuri şi mai depărtate, de pe malul Volgăi, din Siberia. Sigur, ar fi fost mai bine să stea fiecare acasă la el, dar nu noi am început războiul ăsta care nu le cruţă nici pe vaci. Scoală, de!

Alteori însă nu ajuta, fiindcă vaca nu mai era în stare să-şi ridice nici capul de pe luncă. Cu un ochi lipit de iarbă, nu se ştie dacă îl vedea cu celălalt pe plutonierul Iwan aplecat deasupra ei, că parcă făcea parte şi el din luncă. Atunci Iwan se întorcea către soldaţii care mânau cireada, strigându-i de mai multe ori:

— Băieţi! Soldaţi! Hei!

Dar aceştia, întinşi pe jos, la fel de osteniţi, de jerpeliţi şi crescuţi parcă asemenea vacilor în luncă, nu voiau nici măcar să audă că strigă la ei. Abia când îşi însoţea chemarea cu înjurături şi câteodată cu promisiunea că le dă votcă, se ridicau alene câţiva dintre ei. Împreună cu ajutoarele, apucau vaca de şolduri şi împingând-o în sus ca pe un pietroi, înjurând de mama focului, o puneau pe picioare, apoi, sprijinind-o din amândouă părţile şi câte unul trăgând-o şi de curmeiul de la gât, deoarece de obicei capul vacii se opunea cel mai mult, o duceau pas cu pas, clătinându-se odată cu ea, la şură, adică la abator. Aici îi potrivea în adâncitura dintre coarne un piron lung în formă de fus şi rostind parcă rugăciunea mortului, ei, n-o să te mai chinuieşti, izbea de sus pironul cu pumnul şi vaca se prăbuşea la pământ, câteodată chiar peste mâinile soldaţilor care o rezemau.

Ajutoarele îi legau îndată picioarele dinapoi cu lanţuri, o trăgeau în sus la grindă şi se apucau s-o jupoaie, punându-şi mai întâi şorţurile de mucava năclăite de sânge şi murdărie şi, fireşte, ascuţindu-şi cuţitele. Le frecau pe cute de metal, întrecându-se între ei care sfârşeşte mai repede. Aveam impresia că-i aţâţă scrâşnetul cuţitelor ascuţite, fiindcă zâmbeau arătându-şi dinţii de mi se-ncreţea pielea pe mine. Deseori plutonierul Iwan era silit să-i cheme la ordine, pentru că uitau ce fac şi îşi ascuţeau cuţitele cu tot mai multă înverşunare, ca şi când băteau darabana pentru atac.

— Ajunge. Sunt destul de ascuţite.

Tot timpul cât o jupuiau, aştepta în faţa şurii, îşi trăgea aproape o cutie de muniţie, se aşeza pe ea şi îşi aprindea ţigara, spunându-şi prin aceasta că tot ce avea să se întâmple în şură e un lucru comun în comparaţie cu singura lovitură mortală de pumn în pironul din adâncitura coarnelor, iar la scara abatorului, poate chiar o taină inaccesibilă multora.

Termina o ţigară, o aprindea pe a doua şi adesea, lăsându-şi capul în jos, se uita prostit în pământ

sub singurul picior şi la vârful cârjei, vlăguit parcă de moarte. Sau îşi plimba privirea pe luncă, unde printre vacile tolănite trebăluiau soldaţii care le adăpau pe cele care nu se mai puteau ridica, punându-le sub bot apa adusă cu găleata din gropile de lângă râu, şi număra poate în gând, după găleţile aduse, câte vaci din această cireadă mai trebuia să omoare.

Deşi nu le ucidea în fiecare zi. Erau zile când nu sosea nicio cireadă. Atunci şura era închisă cu zăvorul, iar plutonierul Iwan şi ajutoarele lui se odihneau pe undeva în cvartirul din oraş. Alteori însă omorau şi noaptea la lumina lămpilor cu gaz, agăţate de grinzi, fiindcă cirezile veneau una după alta şi toţi voiau să plece cât mai repede spre Rusia, ca să nu fie ajunşi de cei din urma lor. Soldaţii care le mânau le lăsau nu o dată pe cele mai slabe, nemaiaşteptându-l pe Iwan să vină şi să le aleagă pe fiecare.

Multă vreme nu i-am stârnit interesul plutonierului Iwan, cu toate că de multe ori stăteam până în amurg lângă abator. Doar la răstimpuri mă întreba dacă n-am altceva mai bun de făcut în loc să pierd vremea pe aici. Poate că tocmai acum mama are nevoie de mine acasă. Poate că trebuie să-i aduc ceva, să-i tai lemne. Sau de ce nu mă duc să mă joc cu colegii? Că doar am şi eu colegi, nu? E soare, cald, războiul s-a terminat, numai bine de joacă. Iar alteori mă sfătuia să nu intru în şură, uite, aici, la intrare, poţi să stai, dacă nu se poate altfel.

Ajutoarele lui însă mă întâmpinau întotdeauna cu zâmbete complice. A, uite-l. Şi mă întrebau ce se mai aude, cum am dormit, de ce n-am venit ieri. Mai mult ca sigur că asta îl supăra pe plutonierul Iwan, pentru că scuipa chiştocul, îl strivea, mai exact îl împingea în pământ cu călcâiul piciorului ce-l mai avea, după care se ridica grăbindu-şi ajutoarele să lucreze mai repede. Nemaiaşteptând să sfârşească, pleca pe luncă după altă vacă.

Iar spre seară venea camionul şi lua toate aceste jumătăţi de vită, pieile, burţile, plutonierul Iwan şi ajutoarele sale se spălau turnându-şi apă din găleată, se schimbau în uniformele de soldaţi, închideau şura cu zăvorul şi asemenea unor militari de pe front, în care nimeni nu i-ar mai fi recunoscut pe măcelari, plecau la cvartirul din oraş.

Se întâmpla totuşi ca uneori camionul să nu mai vină. Atunci se spălau ca de obicei, îşi schimbau uniformele şi aşteptau înaintea şurii: plutonierul Iwan pe cutia de muniţie, ajutoarele pe iarbă, şi cântau. Ajutoarele cântau, fiindcă plutonierul Iwan fuma ţigară după ţigară. Iar când începea să se lase întunericul, stingea ultimul chiştoc, îl strivea cu călcâiul de la piciorul sănătos de parcă ştia el cum sunt şoferii, dacă au întârziat până acum, nu mai vin, îi înjura, iar ajutoarelor le ordona să închidă şura cu zăvorul şi plecau. În ziua următoare, şoferii îşi primeau porţia cuvenită pentru că nu veniseră. Îi făcea beţivi, netrebnici şi oameni de nimic, explicându-le că nu cărau muniţie pe front, ci carne, iar carnea se strică, nemaivorbind că celelalte vaci aşteaptă pe luncă în timp ce altele urmau să vină din Germania.

Într-una din zile, mi-a trecut prin minte să mă furişez în şură, când camionul nu mai venea, şi să fur o căpăţână. O căpăţână pentru că înainte de război mama cumpăra de la târg câte una, lăudându-se după aceea faţă de tata că a plătit-o destul de ieftin, că o să facă creier cu ceapă şi limbă în sos de hrean, lăsând oasele pentru supă.

— Da’ ştiu că te pricepi să faci economie. O asculta de obicei tata cu admiraţie. Puţine femei sunt ca tine. Datorită economiilor tale, aproape tot salariul îl punem la casa de economii.

Căpăţâna asta nu-mi dădea pace ori de câte ori tăiau capul vacii şi-l aruncau în despărţitura unde se păstrau odinioară grăunţele. Prin urmare, aşteptam în fiecare zi, sperând ca astăzi să nu vină

camionul. Dis-de-dimineaţă mă înfăţişam la şură şi stând în faţa uşii, mă uitam cum aşază plutonierul Iwan pironul în adâncitura moale dintre coarne şi după fiecare lovitură, iese să fumeze înaintea şurii, în timp ce ajutoarele jupoaie pielea şi retează capetele, cum se revarsă din burţile spintecate mormane de maţe răsucite care împrăştiau un miros greu, cum taie în două trupurile agăţate cu lanţuri de grindă şi le aşază peste celelalte. Eram atât de obişnuit cu această privelişte, încât nu-mi mai era milă de vaci, fiindcă mă gândeam numai la căpăţâna pe care am s-o duc acasă dacă n-o să vină camionul. Şi oricare dintre capetele retezate putea fi tocmai cel pe care mă şi vedeam ducându-l în braţe, alergând cuprins de spaimă şi bucurie în acelaşi timp, cu inima bătând să-mi spargă pieptul şi strigând din uşă:

— Mamă, ţi-am adus o căpăţână!

— Aha, o să fac creier cu ceapă şi limbă în sos de hrean, iar oasele o să le pun la supă. Dumnezeule, de când n-am mai mâncat creier.

Doar câteodată, când vreo vacă nu mai avea putere să meargă singură de pe luncă la abator şi o târau ca pe un trunchi, legând-o cu un curmei de coarne, pe jumătate moartă, dar cu urme de speranţă în ochii ce se stingeau că o vor duce pe drumul spre Rusia, mă năpădeau reproşurile de conştiinţă. Mă mângâiam totuşi că era o vacă nemţească, iar vacile nemţeşti sunt pradă de război, cum spuneau soldaţii. Mai ziceau că pot să aducă cireadă după cireadă şi o sută de ani, că tot nu era de ajuns.

Veneau şi ei împreună cu vacile pe jos, prin praf şi căldură abia târându-şi picioarele, câţiva şchiopătau, căci numai unul mergea călare, înaintea sau în urma cirezii. Cine ştie, poate că le era şi lor milă de vaci, fiindcă le luau apărarea când oamenii se arătau uimiţi:

— Ce slabe sunt vacile nemţeşti! Şi ce mândră era armata lor. Mai mare dragul s-o priveşti.

— Au slăbit din cauza drumului, dar erau grase.

La fel şi plutonierul Iwan, când se uita uneori pe luncă, unde se prăbuşiseră vacile rupte de oboseală, parcă îşi descoperea cealaltă faţă a sufletului său de măcelar:

— Atâtea vaci. Atâtea vaci. Şi totul numai din vina oamenilor. Bine că s-a sfârşit războiul. Poate tocmai compătimirea lui pentru vaci îl făcea să mă privească îngăduitor. Tu nu mai ai casă? m-a întrebat o dată.

— Ba da, acolo, la poalele colinei. Am întins braţul, dar n-am putut să-i arăt unde stau din cauza şurii. La urma urmei, mai mult ca sigur că nici nu şi-ar fi întors capul, poate că m-a întrebat doar aşa de dragul cuvintelor, pentru că mai mult tăcea, ei, şi omora vacile, aşa că putea să aibă într-adevăr poftă de vorbă.

— A mea e hăt, departe. Se află chiar la marginea satului. Pe la noi e şes, nu sunt dealuri. Voi aveţi cuptor? Eu am unul lat. Toţi dormim iarna pe el. Pe măsură ce vorbea, mi se adresa tot mai mult ca unui om mare. Se vede că războiul îl învăţase să nu mai facă nicio deosebire între copii şi adulţi, sau poate că vorbea aşa cu propriile gânduri. O să mă duc în satul meu, aşa că trebuie să trimit pe cineva să anunţe că mă întorc. Să pregătească apă de spălat, să pună oalele pe foc. Mă rog, să afle dinainte că mă întorc. Când am plecat la război, a scârţâit uşa din tindă. Dar n-am mai avut timp s-o ung. Când mă întorc, o s-o ung. Sau o să meşteresc alte balamale. Ehei, s-ar putea să scârţâie că mă întorc. Nu te întorci aşa, fără de veste, şi nici uşa nu catadicseşte să scârţâie, de nu se ştie dacă eşti încă în viaţă sau ai murit. Te pomeneşti că moare de inimă. Că femeile mor din te miri ce. Au inima slabă, parcă agăţată de aţă. O ia razna şi gata. Adesea porţi în tine două femei, sâni, spate şi tot ce trebuie, ar putea să-ţi dea cu tifla, ţie unui soldat de pe front, trage votcă la măsea ca un bărbat, dar inima e ca o lacrimă mai

mare. Şi mai naşte şi copii. Copiii nu, că ei n-o să te mai recunoască după asemenea război, dacă eşti tu sau nu. Se strâng la pieptul mamei, iar inimile li se mută în inima ei, parc-ar zbura de pe o creangă în cuib. Pe urmă trebuie să-i înveţi iar că eşti tu. Astfel de război nu s-a mai pomenit pe lume. Aşa că musai să aibă un semn că te întorci, fiindcă poate că nu se mai aşteaptă să revii. Totdeauna s-ar cuveni să aibă vreun semn că te întorci de la război. Uşile scârţâie numai când se întorc cei rămaşi în viaţă. Morţii se întorc prin pereţi, acoperiş, ferestre. Dar şi asta ar trebui să fie un semn că au murit. Mai demult, când exista Dumnezeu, păzea casele şi le făcea semn. Dar acum la noi nu mai există Dumnezeu. L-au casat în timpul revoluţiei şi omul a rămas singur.

Şi-a adus totuşi aminte că sunt încă un copil, deoarece, în mijlocul unei fraze, m-a întrebat dacă ştiu să scriu, să citesc. Atunci de ce nu pun mâna pe carte, să citesc şi stau mereu aici, înaintea şurii. Dacă el ar şti să citească, să scrie, n-ar mai ucide vacile, ci ar citi. Dar pentru că nu ştie, e cum e. N-are cine să-i scrie nici măcar o scrisoare nevestei. Era mai uşor pe front, mereu se găsea cineva printre soldaţi care ştia. Treceai prin sate şi întrebai dacă ştie careva să scrie? Totdeauna găseai. Dacă unul murise, se găsea altul. Nu degeaba, pentru o conservă, mahorcă, un pahar de votcă, preţurile erau diferite. Era unul care nu primea decât decoraţii. La ce dracu-i foloseau decoraţiile, l-am întrebat. Avea de gând ca la întoarcere să-şi acopere pieptul cu ele şi să intre aşa în sat. Mai că ţi se punea un nod în gât când îţi scria o scrisoare. Ori o poezie. Toate decoraţiile le-a luat cu el în pământ. Pe când aici ar da şi o jumătate de vacă de-ar găsi pe cineva. Dar nimeni nu se pricepe. Negreşit, nevasta îl crede mort. Războiul s-a sfârşit, iar el n-a scris până acum. Ei, nu mai are decât un picior, dar nici de picior nu i-a scris. Trebuie să-i scrie înainte de a se întoarce. Altfel, o

să plângă că s-a întors fără un picior, nu că a rămas în viaţă. Aşa ar plânge ce era de plâns înainte de a se întoarce. O să mai mâne vacile astea o vreme, şi scrisoarea o să ajungă în acest timp. S-ar întoarce mai liniştit. Tu nu ştii ruseşte? Păcat. Şi chiar dacă ai şti, eşti prea mic ca să scrii o scrisoare nevestei mele. Femeile trebuie să le cunoşti. Când o va primi, vor da fuga toate femeile din sat, ce mai tura-vura, trebuie să le scrii la toate, nu numai la a ta. El i-a spus nevestei lui să se ducă la învăţător, când primeşte vreo scrisoare, ori la preşedintele colhozului, că şi el ştie să citească. Mă rog, nu ca învăţătorul, dar tot se descurcă. S-o fi dus? Sigur că i-a citit-o scorpia aia de Kuzmina, care scoate din fiecare cuvânt o nenorocire. Şi nu ştii pe nimeni care să scrie ruseşte?

Nu i-am spus că tata ştie. Mă temeam că el, un soldat de pe front, fără un picior, nu va crede că tata era ofiţer. Ce ofiţer mai e şi ăsta, zace tot timpul şi se uită în gol la fereastră sau în tavanul de deasupra, ba, mai e şi bolnav de inimă. Dacă ar avea măcar o cicatrice de glonţ sau de sabie, de baionetă, ar putea s-o arate drept dovadă. Dar nu avea. Trupul alb şi slab, fără nicio pată, nu se vedea niciun muşchi, doar oasele îi ieşeau prin piele pe spate, la umeri şi pe piept, le-am văzut când se spăla. Uneori îmi era şi ruşine pentru trupul lui fără vlagă, dacă se freca mai tare cu prosopul, putea să-şi rupă pielea.

Nu mai păstra decât centura de ofiţer, cândva comandase chiar o grupă mai mică, dar aceasta se împrăştiase în cursul anilor. În definitiv, ce dovadă mai era şi centura asta. Mai avusese şi un chipiu în colţuri cu cozorocul mare, negru, cu margine tivită cu metal şi două stele. L-am încercat de multe ori, dar îmi intra tot capul în el. L-am rugat şi pe el să şi-l pună, dar n-a vrut niciodată. Mi-a explicat că nu se cuvine să-ţi pui chipiul de ofiţer la un costum obişnuit, cu cămaşă civilă şi cravată. Mama arsese chipiul în sobă în timpul războiului. Gătea de

prânz, caşa cu slănină şi i-a spus tatei să mestece cu lingura mare de lemn, ca să nu se ardă, iar ea ţesea ceva, când a dat buzna gâfâind unchiul Władek şi ne-a prevenit că nemţii au intrat în sat şi inspectează fiecare casă. Şi mama, parcă nemaiputându-şi stăpâni spaima, a ţipat:

— Maică Sfântă, chipiul lui Zygmut se află în odaia bună!

S-a repezit acolo, unde chipiul era agăţat într-un cui deasupra patului şi, revenind cu el în mână, a deschis uşiţa de la plită şi a început să-l împingă în foc. Dar fie că mâinile îi tremurau foarte rău, fie că şi cozorocul era prea tare ori prea mare, în orice caz, chipiul nu voia să intre.

— Nu-mi arde chipiul, a rugat-o tata, uitându-se la ea cum se chinuia, cu puţină părere de rău, dar liniştit, fără să se întrerupă din mestecatul caşei.

— Te prefer viu, nu ofiţer, a răbufnit mama. Pe urmă, şi aşa, tot n-o să mai fii ofiţer.

Dar şi unchiului Władek îi părea rău de chipiu:

— Păcat de chipiu. După război, ne-ar prinde bine.

— Ei, după război!? împingând chipiul pe uşiţă, mai că a zvâcnit mama în picioare. După război o să se poarte civil. Destul cu războiul.

— Dacă-i desprinzi stelele, nu mai pare de ofiţer, a continuat unchiul Władek.

— Cum de nu, a încuviinţat bunica, înălţându-şi capul de deasupra cuptorului în care alegea fasolea. Ar fi tocmai bun la câmp ori la bătutul grâului pe arie. Are cozorocul larg, aşa că te apără de praf şi de soare.

— Iar când s-ar învechi, ar fi bun la curăţatul încălţămintei, îşi adăugă şi bunicul părerea lui de rău la regretele celorlalţi. Nu trebuie să arunci un chipiu ca ăsta. Tu ştii ce lustru face pânza militară? Ar fi bine s-o ascunzi pe undeva, să n-o găsească.

Dar flăcările mistuiseră chipiul, lucru dovedit de mirosul de pene de gâscă împrăştiat prin încăpere,

aşa că mama a închis uşiţa şi a anunţat fără drept de apel:

— N-o să-l folosiţi nici la câmp, nici la treierat şi nici la lustruitul încălţămintei. Asta mai lipsea. Numai de chipiu de ofiţer aveţi voi nevoie. Dar dacă vin nemţii şi întreabă al cui e chipiul, cine va recunoaşte că-i al lui? Cine? Tu? Arătă spre unchiul Władek. Şi unchiul nu s-a prea simţit în apele lui, ca şi ceilalţi.

S-a aşternut tăcerea şi se auzea doar tata care mesteca în oală caşa cu lingura. După o vreme, bunicul a început iar:

— Că şi tu te-ai grăbit fără rost. Stăm în mijlocul satului, până să ajungă la noi, aveam destul timp să-l îngropăm undeva.

Atunci unchiul Władek, luminat parcă de inspiraţie, a sugerat deodată cu bucurie:

— Cel mai bine s-ar potrivi în tarlaua cu mei, tată, să sperie vrăbiile. Că vin atât de multe, fiindcă s-au obişnuit cu pălăria sau cascheta pe care le-am pus mai demult. S-ar putea ca la început să se teamă de chipiul militar. Că doar nemţii n-o să caute şi pe câmp. Şi chiar dacă s-ar duce, cine-o să le spună al cui este? Şi aproape că a izbucnit în râs, de bucurie că i-a păcălit pe nemţi.

Mama însă s-a repezit ca o viespe asupra lui:

— Păi câmpul e al tău, prostănacule! Şi aşa vor afla al cui e chipiul din capul sperietoarei. Nu trebuie să mai întrebe.

La acestea tata, căruia nu-i plăcea s-o vadă pe mama certându-se, a adăugat tot atât de calm:

— Cred că n-are rost să ne mai necăjim.

Şi asta-i tot ce-a mai rămas de pe vremea când tata era ofiţer.

— Trebuie să-i scriu neapărat de piciorul ăsta. Plutonierul Iwan continua să privească spre luncă, unde vacile mai rezistente începuseră să se ridice şi să pască printre celelalte. Unele se căzneau să şi mugească, încercându-şi parcă forţele pentru a continua drumul spre Rusia şi totodată luându-şi

astfel rămas-bun de la cele mai slabe, a căror suferinţă se sfârşea aici pe luncă. Mugetele lor erau răguşite şi fără putere, înăbuşite parcă de praful de pe drum. Dar şi ea trebuie să-mi răspundă, slobozea vorbele ca pe nişte pietricele în baltă, uitându-se după fiecare cum făcea cercuri în apă. Păcat că nu cunoşti pe cineva. De vorbit, vorbesc şi pe aici, unii, dar nu ştiu să scrie. Au învăţat asta pe vremea ţarului, nu e de mirare. Trebuie să scrii din inimă, să ştii să convingi că totul va fi bine. Cum aşa, ai plecat de acasă pe două picioare şi te-ntorci într-unul, ce bărbat mai eşti şi tu. Că n-o să stai tot timpul în casă şi să-ţi aduci aminte de război. Musai să trăieşti, să munceşti, câteodată să-ţi iei femeia în braţe, să ridici copilul până la tavan, să cari un sac, iar câteodată să baţi cu piciorul în pământ. La noi nu e abator. Cea mai bună ar fi o poezie. Versurile i-ar explica ce înseamnă un picior, important e că trăieşti, Wania. Nici cerul, nici pământul nu s-au schimbat şi miroase a răşină dinspre taiga, întoarce-te. Ar plânge, le-ar citi şi copiilor, ar da fuga în sat. Se întoarce Wania! Fără un picior, dar nu-i nimic. Când soldatul de pe front îmi scria asemenea versuri, îţi venea să iei armonica şi să începi să cânţi. Mă întreba cui vreau să-i scriu, nevestei, mamei, logodnicei? Ce culoare aveau părul, ochii? Alteori nu voia să afle nici cum o cheamă. Era de ajuns să contenească şuieratul gloanţelor, că poezia era gata.

Cuvintele lui treceau pe lângă mine, deoarece eu nu mă gândeam decât la camionul care nu trebuia să vină. Ei, şi o dată s-a întâmplat că n-a venit. Amurgise de-a binelea şi soldaţii care păzeau vacile pe luncă aprindeau primele focuri, ceea ce însemna întotdeauna că ziua se preface în noapte. Plutonierul Iwan şi ajutoarele lui începuseră să-şi şteargă uneltele, ca de obicei, lepădau şorţurile de mucava, se spălau, se schimbau în uniformele militare, apoi se aşezau înaintea şurii, uitându-se

să zărească măcar un noruleţ de praf pe drum, semn că venea camionul. Nu mai cântau. Poate pentru că plutonierul Iwan le poruncise să se uite într-o parte a drumului, în timp ce el privea în cealaltă. Înjurau ca niciodată, şi cu aceste blesteme pe buze au plecat în cele din urmă spre cvartirul din oraş.

Am purces şi eu odată cu ei, dar la un moment dat, ne-am despărţit, eu coteam chipurile spre casă şi ca să-i conving, am luat-o la fugă. Am ajuns la ruinele berăriei şi aici, ascunzându-mă după un zid, i-am urmărit cum se depărtau. Din loc în loc se mai opreau şi priveau înapoi, să vadă dacă venea camionul din vreo parte, fiindcă nu sosea totdeauna pe acelaşi drum. Şi mai mult ca sigur că înjurau în continuare, căci pe drum nu se zărea nici urmă de praf. Au dispărut în spatele unei clădiri, au apărut din nou, dar mai estompaţi în lumina tot mai slabă a amurgului, ca nişte umbre, încât dacă nu aveam ochii ageri, puteam să nu-i mai văd deloc, în sfârşit, au pierit cu totul.

Am mai aşteptat puţin şi cu toate că nu ştiam unde erau încartiruiţi, am socotit că trebuia să fi ajuns. Am pornit aproape în fugă înapoi spre şură. Nu mă gândisem niciodată mai înainte cum o să intru înăuntru. Eram sigur că oricare dintre scânduri e putrezită de vreme şi o să cedeze la prima smucitură. Mă şi miram adesea de ce mai închid şura cu zăvorul.

Totuşi şura, deşi arăta foarte veche, s-a dovedit a fi ca o fortăreaţă. Nu s-a lăsat spartă pe nicăieri. Fiecare scândură aproape că se ţinea cu ghearele de stinghia în care era bătută, niciun cui nici măcar n-a scârţâit, când am tras de ele. Regretam că nu mi-am pregătit dinainte o secure, iar acum era prea târziu să mă mai duc s-o iau de acasă, puteam stârni bănuiala părinţilor, unde mă duceam eu cu securea la vreme de noapte. Pe luncă, focurile se aprindeau tot mai dese, şi colo, şi dincolo, şi mai departe, şi luminau tot mai puternic. În loc să se

întunece tot mai mult, văzduhul devenea tot mai străveziu, strălucirea flăcărilor ajungând până aproape de şură. Vacile întinse pe jos, costelive în timpul zilei, pline de praf şi lipsite de luciu, semănau acum cu un banc de peşti lăsaţi de apa care se retrăgea după revărsarea Vistulei, sclipeau chiar aidoma solzilor de peşte. Unele încercau să mugească, parcă anunţând că adormeau vii, aveau deci dreptul să se trezească, arătându-şi în acest fel dorinţa de a continua drumul spre Rusia. Pentru altele însă asta era noaptea dinaintea morţii. Din când în când, se ridica de lângă foc umbra vreunui soldat şi se îndrepta spre alt foc sau se depărta câţiva paşi şi se urina. După care se topea iarăşi în bezna nopţii. Fiindcă, la drept vorbind, totul se contopea cu lunca, soldaţii şi vacile, şi doar vâlvătaia focurilor se înălţa în văzduh ca un drapel ce fâlfâia victorios, iar de sub el începea să se audă, deocamdată slab, apoi tot mai tare, un cântec încărcat de atâta dor şi de regrete, încât părea ciudat alături de drapelul fâlfâind a izbândă.

Acest cântec, deşi mereu domolit, pe jumătate somnolent, cuprindea tot mai mult spaţiu, punând stăpânire pe toată lunca, până la Munţii Pieprzowe şi trecând peste şi dincolo de Vistula, se răspândea în lărgimea şesului, lăsându-ţi impresia că urcă spre cer, fiindcă pe pământ nu mai avea loc, că nu cântă numai soldaţii, ci şi focurile, şi vacile, şi lunca.

Îmi plăceau cântecele lor. Multe le ştiam pe dinafară. Câteva le învăţasem de la ajutoarele plutonierului Iwan, când cântau aşteptând camionul care se încăpăţâna să nu mai vină. Dar cel pe care îl cântau acum pe luncă îl auzeam pentru prima dată. Îmi plăcea. Am lăsat deci şura în pace pentru o vreme, mai ales că nu-i dădeam de cap, şi cu faţa spre luncă, spre aura răspândită de focuri, am încercat să prind cuvintele. N-am reuşit să aud decât „pentru tovarăşul Stalin“, restul pierind parcă în depărtare.

Pe atunci, nu ştiam prea multe despre tovarăşul Stalin, ştiam doar că ne eliberase de nemţi şi este cel mai mare conducător al lumii. Portretul agăţat la primărie îl arăta cu chipul luminat de un zâmbet ascuns şi cu mustăţi. Ei, şi mai ştiam că soldaţii îl iubesc, pentru că altfel n-ar fi cântat despre el şi cu atât mai mult n-ar fi murit la ordinul lui.

Cu toate că îmi aminteam doar cuvintele „pentru tovarăşul Stalin“, cântecul acesta mi s-a lipit atât de mult de suflet, încât nu mai puteam scăpa de el. Când îmi făceam tema despre catedrală, de pildă, pe care mi-o dăduse domnul învăţător, melodia se revărsa peste mine, umplând tot spaţiul din catedrală. Sau când, îngenuncheat lângă pat, îmi rosteam rugăciunea, îmi veneau în minte fără să vreau vorbele cântecului, ca un ecou al focurilor, vocilor, ostaşilor, luncii. Iar câteodată parcă auzeam prin somnul care mă năpădea, „crâmpeiul“ pentru tovarăşul Stalin, amestecându-se în deplină armonie cu cuvintele rugăciunii şi implorând îndurarea lui Dumnezeu pentru mine. Mai ales când mă întorceam din oraş, tot timpul cât coboram treptele, de sus până jos, îmi răsunau în urechi vorbele „pentru tovarăşul Stalin“. Ba, uneori, chiar când urcam pe zidul berăriei dărâmate, unde îmi aveam cuibul meu de bază, parcă pe un vapor uriaş care plutea pe oceanul nemărginit, le îngânam sau cântam cu voce tare, de se auzea în toată aşezarea.

Vecinii contrariaţi au început să se plângă mamei:

— Doamnă, ce tot cântă băiatul dumitale despre Stalin. Nu-i mai da voie. Te pomeneşti că-i intră în sânge şi nenorocirea-i gata.

Mama se arăta totuşi îngăduitoare cu mine.

— Ei, cântă şi el până când o să i se urască. E ca şi cu plânsul. Plângi cu lacrimi amare după cineva şi, în cele din urmă, te opreşti. Că dacă-ţi dă ghes, trebuie să te uşurezi.

Domnişoarele Poncki, cărora cântecul meu li se părea îngrozitor, murdar parcă şi păduchios, fiindcă toate cântecele ostăşeşti le stârneau aceeaşi impresie, mă îndemnau să-l las în pace pe Stalin, promiţându-mi că mă învaţă tangouri. Tangourile sunt atât de sentimentale şi se memorează uşor. Ah, tangourile parcă te ung pe suflet, îţi umplu ochii de lacrimi şi inima ţi se smulge din piept, să plece undeva, să întâlnească pe cineva. Au şi *Frunza de ferigă,* ultimul tangou la modă, sau altele mai vechi care s-ar putea să-mi placă. „Hai să schimbăm, îţi dau buze roşii, răsfrânte de strigătul fericirii, însetate şi fierbinţi". Minunat, nu-i aşa? Oricum, ele n-ar putea trăi fără tangouri. Au scrise şi cuvintele într-un caiet, le-aş putea învăţa pe de rost, mi-ar putea arăta şi paşii de dans. Dar mama mi-a luat apărarea:

— Domnişoară Ewelina şi domnişoară Róża, e prea mic pentru tangouri.

— Da, dar o să le ştie, când o să fie mare. Şi nu mai are mult. Câţi ani are Piotruś acum? Ptiu, nici nu-ţi dai seama când creşte. Măcar aşa n-o să mai cânte despre Stalin.

Cântecul meu l-a supărat cel mai mult pe tata. Indiferent aproape la toate, când mă auzea rostind „pentru tovarăşul Stalin", se cutremura şi, gâfâind ca sub o povară peste puterile lui, cu ochii spălăciţi de boală, aprinşi de mânie, răbufnea:

— Încetează. Să nu mai cânţi asta niciodată, te rog!

Fruntea i se acoperea de broboane de sudoare, trăgea de câteva ori aerul adânc în piept şi se moleşea, iar mama, speriată, se repezea la sticluţă, începea să-i numere nu ştiu câte picături într-o linguriţă şi i-o ducea la gură cât putea de repede.

— Uite, ia şi bea. Iar pe mine mă certa: De ce îl enervezi pe tata?

Nu prea înţelegeam cum îl enervam atât de mult. De aceea, nu simţeam nici cel mai mic regret şi nu mi se făcea milă de el, deşi mamei îi

tremurau mâinile de atâta grabă, când îi număra în linguriţă picăturile din sticluţă, ca şi când fiecare secundă era preţioasă pentru viaţa tatei. Ba, mă şi hotărâm în gând să mai cânt şi altă dată. E cu putinţă să fi fost vorba de dispreţul ascuns pentru boala lui, pentru că pălea din orice, leşina şi trebuia să ia picăturile numaidecât, sau poate că nu era decât părerea de rău că boala îl despărţea tot mai mult de mine printr-un zid nevăzut, dincolo de care n-aveam acces şi doar în aparenţă mai era tatăl meu, cum tot pentru a păstra aparenţele lua picăturile, se ducea la medic, privea în gol, la fereastră sau în bagdadie. Prilejul mi s-a ivit în curând.

Îl duceam o dată iarăşi la medic şi în timp ce urcam, după câteva trepte, ca de obicei, a început să răsufle greu şi a spus aproape în şoaptă:

— Să ne odihnim puţin.

S-a sprijinit cu tot trupul de balustradă şi respira cu greutate, iar eu m-am uitat în sus şi în jos pe scară, aşteptând să treacă cineva. Mă simţeam dator să stau de pază în timp ce se odihnea, ca şi când ar fi făcut ceva de care nu-şi dădea seama că trebuie să se ruşineze. M-a cuprins teama că o să treacă cineva care nu era din Rybitwy, cobora scara cu totul întâmplător, şi văzându-l pe tata sprijinit fără putere de balustradă şi răsuflând cu greutate, va începe să mă întrebe ce s-a petrecut, se va oferi să ne ajute şi în cel mai bun caz, se va uita cu compătimire la noi. Şi parcă pentru a-mi înăbuşi această spaimă, am început să fredonez fără voie cântecul interzis, la un moment dat rostind chiar cât puteam de tare: „pentru tovarăşul Stalin“.

— Te-am rugat să nu mai cânţi cântecul ăsta, mi-a spus cu glasul vlăguit de oboseală.

La început, am vrut să-i răspund instinctiv:

— Atunci, hai să mergem, că o să întârziem.

Dar parcă rugămintea lui abia şoptită m-a descumpănit şi am tăcut. Iar el, ca şi când mi-ar fi

fost recunoscător, a început să-mi povestească despre bătălia de la Cannae, fiindcă îmi povestea adesea despre vreo bătălie, când ne opream pe scară, în drum spre medic, ca să ne odihnim. În primul moment, am bănuit că aceste bătălii nu sunt decât un pretext pentru a prelungi odihna, şi când îşi recăpăta răsuflarea, îl îndemnam, hai să mergem, că e târziu.

Nu mai vorbesc că deveneam de-a dreptul insuportabil, arţăgos ori de câte ori trebuia să-l conduc la medic, şi nu o dată îmi venea să plâng de necaz, ca să nu mai spun că întotdeauna mă simţeam ruşinat în vreme ce urcam scara cu greutate. E adevărat, fără îndemnurile mele, am fi ajuns la medic cel mai devreme pe la amiază, deşi de obicei plecam de acasă de dimineaţă. Poate că ştia că medicul nu-l mai poate ajuta şi trata aceste vizite ca pe nişte prilejuri de a sta cu mine, în cadrul îndatoririlor de tată, în loc de plimbare, cinema, tiribombă, tras la ţintă sau îngheţată, aşa că prelungea cât putea timpul de odihnă, rugându-mă tot la câteva trepte:

— Să ne odihnim puţin.

Socotea pesemne că aceste pauze pentru odihnă puteau fi umplute foarte bine cu descrieri de bătălii, fiindcă ştia că îmi plăceau. Şi pe urmă, aceste povestiri îmi împrăştiau supărarea.

Prin urmare, abia apucam să ieşim din subsolul nostru şi să constatăm cum era vremea, deşi numai cu câteva zile înainte îşi făcea griji dacă timpul avea să fie frumos, că mă întreba încă din uşă:

— Despre ce ţi-am povestit ultima dată? Cred că despre bătălia de la Marna, nu? Poate că astăzi o să-ţi povestesc… Şi cu aceste prime cuvinte îşi arunca plasa ogoitoare asupra furiei care mă îneca, şi în loc să-l reped, ca mai totdeauna, îi răspundeam cu blândeţe:

— Despre care vrei. Numai bătălie să fie, cine a învins?

Şi aşa începea fiecare bătălie. Încă de la primele vorbe, părăseam neputincios scara, colina, boala lui, ochii care se stingeau, paloarea, lipsa aerului, auzind numai scrâşnetul fierului, explozii, tropotul cailor, gemete, strigăte, ordine. Şi nu se mai întâmpla să-l mai grăbesc, hai să mergem, că întârziem.

Şi nu numai din pricina lui, ci pentru că aveam impresia că îndemnurile mele puteau să ştirbească măreţia şi fala bătăliei, că un ţânc oarecare care-şi ducea tatăl la medic într-un oraş se încumeta să-i întrerupă descrierea. Cine ştie dacă oştenii jigniţi n-aveau să-şi strângă rândurile, ajungând la concluzia că n-au pentru cine să se bată, pierzându-şi avântul în luptă. Astfel n-ar mai fi bătălii, pentru că fiecare bătălie creşte din cea dinaintea ei, devenind punct de referinţă pentru următoarea. Îmi plăcea atât de mult să-mi povestească despre bătălii, cu toată bănuiala că intenţia tatei nu era decât să-mi obţină astfel acordul pentru a urca mai încet, treaptă cu treaptă. De aceea, de obicei se întrerupea el singur, când socotea că şi-a recăpătat puterile, ca să putem merge mai departe.

— Să mergem, rostea adesea exact în duruitul copitelor cavaleriei care ataca sau tocmai în timpul încleştării în lupta la baionetă, lăsând impresia că îndemnul lui făcea parte din bătălie. De altfel, alegea cu premeditare întâmplările, ca să se poată opri iarăşi după două, trei trepte, pentru a-şi reface trupul obosit, silindu-mă să aştept până când îmi va propune din nou:

— Să ne odihnim puţin.

Cu cât urcam mai sus, cu atât trebuia să ne odihnim mai des, aşa că popasurile noastre deveneau tot mai lungi, fiindcă mergea tot mai anevoie, cu toate că încerca să se ajute ţinându-se cu amândouă mâinile de balustradă. Îl sfătuiam să-şi scoată pălăria, pardesiul, să-i fie mai uşor, le duceam eu, căci cine a mai văzut să umbli în

pălărie şi pardesiu de gabardină pe asemenea căldură, dar nici nu voia să audă. Aşa cum n-a acceptat niciodată să-l iau de braţ.

— Mă descurc şi singur, spunea. N-am ajuns chiar atât de rău.

Timpul se lungea, de parcă scara creştea sub paşii noştri ori poate că se adapta la timpul bătăliei care se măsoară doar prin victorie sau înfrângere. Se spune, e adevărat, că nu ştiu ce bătălie a rămas nehotărâtă, dar astfel de bătălii nu se bucură de faimă, nici măcar nu li se acordă prea multă încredere, ca şi când ar fi doar o păcăleală, fiindcă la ce bun să verşi atâta sânge dacă n-ai fost în stare să împlineşti destinul?

Adesea mi se părea că nu mergem la medic, ci urcăm doar aceste trepte ca să ajungem pe colină, de unde să privim la vreo bătălie. Pentru că de aici, se vedeau ca-n palmă pe câmpia aşternută înaintea noastră. Nu numai bătăliile, ci şi trecătorile, râpele, munţii, pădurile, crângurile, locurile din care porneau ostile una asupra alteia, toate râurile, pâraiele şi firişoarele de apă care trebuiau să curgă în timpul acestor bătălii. Toate fortăreţele oraşului, satele, colinele şi până şi casele izolate, amestecate în iureşul bătăliilor, unele înălţându-şi spre cer vaierul, strigătele, altele părăsite ori cuprinse de flăcări, deşi nu aveau cum să influenţeze soarta încleştărilor. De altminteri, trecătorile, munţii, văile, pădurile, râurile, cetăţile, satele şi oraşele nu rămâneau pe loc, la dispoziţia bătăliilor şi în rolurile distribuite, ci smulse parcă din nemişcarea veşnică, se repezeau şi ele cu turbare una împotriva celeilalte, şesurile asupra trecătorilor, munţii împotriva râurilor, pădurile împotriva oraşelor, oraşele asupra satelor, fortăreţele asupra munţilor, învălătucindu-se odată cu bătălia, luptând pe viaţă şi pe moarte, scrâşnind, mugind, umflându-se în lung şi-n lat, ajungând uneori până la cer. Şi chiar bătăliile se luptau între ele, ostile cu

munţii, câmpiile, pădurile, râurile, oraşele, iar munţii, şesurile, pădurile, râurile şi oraşul cu cerul.

Şi printre toate acestea, eu şi tata, în pauza pentru odihna următoare, în drum spre medic, cu inima lui bolnavă, pe care câteodată părea că o poartă la vedere, agăţată la gât cu un lanţug, fiindcă abia i se observa bătaia încetinită sau dimpotrivă. Parcă uita totuşi de ea, se aprindea, ridica vocea, îşi încrunta fruntea, sprâncenele, chipul îi devenea grav şi până şi obrajii i se rumeneau, mai ales când trebuia să împartă porunci oştenilor în locul centurionului, consulului, mareşalului, împăratului, regelui ori generalului. Acestea erau singurele clipe când îl credeam că fusese ofiţer. Nu mai avea nicio însemnătate că pălea brusc, sudoarea îi îmbrobonea fruntea şi şoptea cu glasul slăbit de bătălie:

— Stai, să-mi mai trag sufletul.

Atunci bătălia se oprea, parcă plină de înţelegere pentru inima lui bolnavă. Oştenii însângeraţi, comandanţii obosiţi, caii înspumaţi, tunurile încă fumegând, totul contenea la cuvintele lui, stai, să-mi mai trag sufletul. Poate că înţelegerea aceea a bătăliilor provenea din faptul că povestea despre ele, ca şi când lua parte la fiecare, iar acum doar îşi depăna înaintea mea amintirile-i mereu vii, fără să treacă peste cel mai mic amănunt, ca să nu uit că el nu era numai un bolnav de inimă.

Aşa a început şi în cazul bătăliei de la Cannae:

— Despre ce ţi-am povestit ultima dată? Poate vrei să-ţi povestesc astăzi despre bătălia de la Cannae dintre Cartagina şi Roma.

Dar abia am păşit peste câteva trepte, că a început să răsufle cu greutate şi a spus:

— Hai să ne odihnim puţin.

Şi umplându-şi plămânii cu aer, a început de la cearta consulilor din tabăra romană, de parcă ar fi fost martor ocular la această ceartă, repetând aproape cuvânt cu cuvânt ce i-a reproşat Emilius

Paulus lui Terentius Varro şi Terentius Varro lui Emilius Paulus. Primul celui de-al doilea lipsa de chibzuinţă, cel de-al doilea primului moliciunea şi laşitatea. Primul celuilalt că-i face pe oştenii însufleţiţi de dorinţa de luptă să arunce armele. Celălalt primului că prin impulsivitatea-i nestăpânită şi înflăcărare e gata să conducă oştirea la înfrângere, fără să se gândească la urmările îngrozitoare pentru Roma. A poruncit chiar să i se raporteze lui Varro că puii sacrificaţi pentru a afla voinţa zeilor recomandă prudenţă, la care Varro a răspuns nemulţumit, deşi se temea de locuitorii cerului.

Nenorocirea a făcut totuşi ca în ziua bătăliei conducerea oştirii să-i revină lui Varro, iar acesta, fără să-i mai ceară părerea lui Paulus, a trecut oastea pe celălalt mal al râului Aufidus, aşa că toţi oştenii s-au arătat de partea lui Varro şi împotriva lui Paulus. Cel din urmă, deşi nu agrea acţiunea lui Varro, l-a urmat. N-a uitat însă că în ziua aceea soarele lumina şi pentru romani, şi pentru cartaginezi dintr-o parte. În schimb, vântul numit Volturnus, era neprielnic romanilor, ridicând în ochii oştenilor trâmbe de praf şi lipsindu-i astfel de vederea duşmanilor.

Din bătălia propriu-zisă n-am înţeles mare lucru, deoarece încă de la primele ciocniri, mai ales când aripa stângă a călărimii cartagineze a izbit aripa dreaptă a călărimii romane, împrăştiind-o şi ajungând în spatele romanilor, toată oştirea s-a învălmăşit, încât nu mai ştiam cine şi de partea cui luptă. Balearii, maurii, puniţii, numizii, iberii şi galii mi se înfăţişau doar ca un vălmăşag sângeros, învăluit în nori de praf, sfâşiat de răcnete, gemete, nechezat de cai şi hârşcâit de spade. În plus, tata, care ţinea pe faţă cu Hannibal, strigând întruna cu admiraţie Hannibal, Hannibal, ca şi când bătălia se purta numai pentru slava lui Hannibal. Din povestirea lui, rezulta chiar că şi luptătorii romani nu făceau decât să sporească şi mai mult faima

acestuia. Tot aşa, nu putea să-i laude îndeajuns pe comandanţii lui, Hazdrubal şi Maharbal. Iată de ce mi s-a făcut milă de romani şi le-am ţinut partea. Am mărturisit deci, poate numai ca să-i fac în ciudă mult lăudatului Hannibal sau poate şi tatei, că aş fi preferat să fiu Paulus. Întrucât Paulus, grav rănit încă de la începutul bătăliei de o piatră aruncată cu praştia, a luptat vitejeşte până la sfârşit, dispreţuind moartea şi murind de bunăvoie printre ceilalţi oşteni, pe care nu voia să-i părăsească, deşi tribunul Gneius Lentulus îl sfătuise fugind să-i urmeze exemplul.

S-a nimerit să fie tocmai într-o luni, zi de târg, aşa că mereu urca sau cobora câte cineva şi cu toate că nu spunea decât bună ziua şi trecea mai departe, bătălia era întreruptă, fiindcă tata era nevoit să-şi ducă întruna mâna la pălărie. Mă irita pălăria asta a lui, mi se părea că scoţând-o de pe cap, îşi cerea iertare pentru bătălie. Câte unul se mai şi plângea din cauza scării, se oprea, ne împărtăşea ce mai e pe la târg, ce şi cât cer pe varză, cartofi, morcovi, sfeclă, brânză, smântână, unt, ouă, găini, cât costaseră toate acestea lunea trecută, apreciind că totul se scumpeşte văzând cu ochii, iar tata trebuia să-i dea dreptate şi asta tocmai când pedestrimea romană se năpustea asupra rândurilor strânse ale galilor şi spaniolilor şi Maharbal îi reproşa lui Hannibal că ştie să învingă, dar nu poate profita de victorie.

Un ţăran cu o jumătate de sac cu cartofi pe umăr, care nu era din Rybitwy, rezemat de balustradă nu departe de noi, a început să tragă cu urechea tot mai atent la ce spunea tata despre bătălie şi la un moment dat, a intrat în vorbă:

— Unde s-au bătut, domnule, cu săbii, arcuri şi suliţe? Ce, n-aveau puşti mitraliere? Ehe, ce mai bătălie. Erau indieni, nu-i aşa? Că ăştia se bat pentru copiii lor. Şi a început să ne convingă de avantajele puştilor mitraliere în marile bătălii şi în ambuscade, în atac şi în apărare, în încăierări,

grele, uşoare, manuale, cu ţevile armate şi antiaeriene, cu cartuşe pe bandă, tobiţe, magazii, răcite cu apă şi cu aer. Domnule, ruşii au trecut Vistula la Zawichost şi nemţii i-au tocat cu puştile mitraliere de s-a umplut apa de sânge. Stăteau în tufele de răchită de pe mal, iar ceilalţi credeau că dacă trăseseră toată ziua cu catiuşele, îi măturaseră pe nemţi şi treceau râul cu ce se putea, cu bărcile, pe plute şi pe porţile de la şuri. Pentru ei, domnule, viaţa nu înseamnă nimic. Noi suntem mulţi, ziceau.

Se părea că ne va povesti multă vreme, fiindcă lăsase sacul jos şi scoţând pachetul de ţigări, a vrut să-i ofere şi tatei:

— Dumneata fumezi?

Din fericire, tata a răspuns că trebuie să ne grăbim. La revedere. Şi am pornit în sus, iar celălalt, privind cu regret în urma noastră sau poate surprins de plecarea noastră neaşteptată, a mai întrebat:

— Nu cumva dumneata eşti învăţător?! După care a băgat ţigările în buzunar şi ridicând-şi sacul pe spinare, a început să coboare.

Când l-am pierdut din vedere, ne-am oprit, mai ales că tata începuse iar să gâfâie. Dar de astă dată, a început imediat să povestească mai departe despre bătălie. O, Hannibal, Hannibal! Nu-i păsa că Hannibal al lui măcuia în acest timp rămăşiţele oştirii romane, aşternând câmpul de luptă cu cadavre, nu-l interesa decât ce manevră genială folosise pentru prima dată în istorie şi asta m-a scos cu adevărat din sărite.

De altfel, încă de la început, când pronunţase cu o încântare nu chiar atât de apăsată numele lui Hannibal, nu mă puteam convinge să fiu alături de el, deşi de obicei eram de partea învingătorilor. Poate că după atâtea bătălii câte îmi povestise, mi se făcuse lehamite de învingători şi poate doar întâmplarea făcuse ca asta să se răsfrângă asupra lui Hannibal?

Oricum, când a trecut în zori Aufidus şi şi-a rânduit oştirea, avându-l în stânga pe Hazdrubal, în dreapta pe Maharbal, el însuşi ocupând mijlocul împreună cu fratele lui, Margon, puteam să ghicesc uşor că el avea să învingă, ceea ce nici nu era prea greu, fiindcă tata îi însoţea fiecare pas cu slava învingătorului. Şi cu toate că nu se mai putea face nimic, victoria rămânând victorie, în adâncul inimii i-am dorit înfrângerea, iar pe măsură ce îngenunchea şirurile romane, prefăcând în pulbere cohortele care se predau, i-am dorit moartea. Cu ochii închipuirii am văzut chiar cum îl nimerea în frunte o piatră aruncată de un prăştier roman, spărgându-i în bucăţi coiful şi capul, cum se abătea asupră-i un nor de săgeţi din arcurile romane, care se înfigeau în trupul lui, în vreme ce o suliţă aruncată de un braţ puternic îi străpungea pieptul şi până şi blestemele muribunzilor şi oftatul din urmă îi îmbrobona fruntea de sudoare, pălea, nu mai putea să-şi tragă sufletul, îi veneau în ajutor oştenii înfricoşaţi, nu muri, comandante, până când ochii nu-ţi vor vedea victoria. Dar ochii i se tulburau şi cădea răpus la pământ.

Din nefericire, tata, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat, a început iar să-i ridice în slăvi pe cartaginezi:

— O, Hannibal a fost un mare conducător!

Mai că am răbufnit:

— Stalin e şi mai mare.

Fără să se uite la mine, a spus cu glas abia auzit:

— Hai să mergem. Şi aşa am pierdut destul timp.

Din loc în loc se aprinseseră luminile în oraşul de pe colină, semănând cu răsfrângerile jocurilor de pe luncă. Cântecele ostăşeşti care se înălţau deasupra focurilor se împrăştiau la fel pe toată câmpia, urcând chiar spre oraş, încât aveai impresia că şi oraşul cânta. Iar eu încercam în zadar să pătrund înăuntrul şurii. Asudat, furios, izbeam bezmetic în fiecare scândură care mi se

părea putredă sau mai slab bătută în cuie, loveam cu pumnii în ele, dar niciuna nu voia să cedeze. Eram aproape disperat, când pe neaşteptate, la uşa şurii prin care nici nu mă gândisem că puteam intra, ştiam doar că e închisă cu zăvorul, una dintre scânduri a scos întâmplător un sunet suspect. Am apucat-o cu grijă de o margine şi împingând-o, spre marea mea uimire, am văzut că aluneca într-o parte. Am constatat că nu era prinsă în stinghia de jos, ţinându-se doar într-un cui frânt. Şi la fel cea de lângă ea.

Mi-a trecut prin minte gândul că cineva intrase pe aici de mai multe ori înaintea mea în şură, întrucât nu părea o întâmplare că două scânduri din uşă putreziseră una lângă alta. Mi-am spus că izbutisem să descopăr o intrare ascunsă. Cu atât mai mult că şi sus, amândouă scândurile se ţineau în două cuie slăbite. M-a cuprins spaima că cineva putea veni pe neaşteptate, profitând ca şi mine de întârzierea camionului. Putea să fie cineva din Rybitwy, cine altcineva şi-ar fi pregătit o astfel de intrare ascunsă în şură. Trebuia să cunoască şura şi să ştie că din când în când camionul nu mai venea după carne.

În şură domnea un întuneric dens şi mai că te înăbuşea mirosul leşietic-dulceag de maţe, carne şi sudoare de vacă. Nu desluşeam nimic prin beznă. De frică, simţeam un gol în stomac. Mi se părea că şura era plină cu sufletele tuturor vacilor ucise aici, care se uită cu reproş la mine că am venit să fur căpăţâna uneia dintre ele. Ochii lor mari, muţi mă asaltau din toate părţile, aproape strălucitori, încât aveam impresia că mă aflu într-un spaţiu plin de stele.

Poate că din această pricină, la un moment dat, mi-am pierdut echilibrul, alunecând pe ceva umed care mirosea urât. Era un morman de maţe pe care ajutoarele lui Iwan le scoseseră din burţile vacilor, aruncându-le în despărţitura pentru grâne. Nu aveam de ce să mă sprijin şi nici de ce să mă prind.

Iar pe deasupra, mişcările pe care încercam să le fac ca să mă stabilizez mă afundau şi mai mult în grămada de maţe.

În cele din urmă, am nimerit cu mâna peste un cap de vacă şi aşa m-am putut elibera. Nu i-am mai dat drumul din mână. L-am apucat de coarne şi mai că m-a tras în jos, nu credeam să fie atât de greu. L-am târât totuşi până la deschizătură, l-am tras afară, apoi m-am strecurat şi eu, aşezând scândurile la loc, cum erau mai înainte.

Abia acum mi-am dat seama că miros îngrozitor şi totul se lipeşte pe mine. Mă îngrozea totuşi mai mult cum am să duc capul până acasă. Trebuia să mi-l aşez pe umăr, fiindcă nu-l puteam duce în braţe. L-am împins în sus pe peretele şurii şi aşa am reuşit. Mă clătinam în toate părţile, dar îl ţineam bine de coarne. Abia făcusem primul pas spre casă, că înaintea mea a crescut din întuneric ca din pământ, plutonierul Iwan.

Mă privea în tăcere şi după câte puteam citi pe faţa lui ştearsă de umbrele înserării, părea mai degrabă încurcat, decât bucuros că mă prinsese. Am rămas un răstimp mai lung în această descumpănire tăcută, el uitându-se când la mine, când spre luncă, spre focuri şi la cer, trudind parcă asupra unui gând, eu cu capul de vacă pe umăr, aşteptându-i sentinţa. Se gândea probabil că eu voi începe vorba, ajutându-l astfel şi pe el. Chibzuind deci ce să spun, voiam să-i destăinui că le cunosc pe domnişoarele Poncki şi vreau să-l conduc la ele. Dar, spre surprinderea mea, am rostit:

— Ştiu cine poate să-ţi scrie scrisoarea. Tata. A stat mulţi ani în Rusia.

Cuvintele mele se pare că i-au sporit şi mai mult încurcătura, pentru că a privit spre cer, a privit spre lunca străluminată de focuri şi, o clipă, a ascultat chiar cântecul ostăşesc ce se auzea dintr-acolo.

— Putem merge chiar acum, am propus.

— Nu e prea târziu? a întrebat la fel de neajutorat.

— Nu, l-am contrazis cu însufleţire, simţind că primejdia a trecut.

Tata zăcea întins pe pat şi a holbat ochii la noi, când ne-a văzut în prag, eu înainte, cu căpăţâna de vacă pe umăr, plutonierul Iwan în urma mea, cu un picior încă în tindă. Cred că mama nu-l văzuse, fiindcă frângându-şi mâinile, a exclamat îngrozită:

— Maica Sfântă, ce-i cu tine, copile, de arăţi în halul ăsta? Unde te-ai mânjit aşa? Şi miroşi! Isuse Cristoase! Ce e cu căpăţâna asta?

— Nouă nu ne trebuie căpăţânile, mi-a luat-o plutonierul Iwan înainte.

— Cred că n-o să-l înţeleg niciodată, deşi e fiul meu, a oftat tata cu amărăciune.

— Tată, i-am spus, domnul plutonierul Iwan a venit să-i scrii o scrisoare soţiei lui. O să i-o scrii, nu-i aşa?

Atunci mama, încremenită de furie, a spus către plutonierul Iwan:

— Poftim înăuntru, domnule, şi a împins un scaun spre el.

— Mi-a spus băiatul că tu ştii ruseşte, i s-a adresat Iwan tatei.

— Ca şi polona, a răspuns mama în locul lui. Pentru el e totuna. Oho, a fost mulţi ani în Rusia. A fost şi în armata voastră, în timpul ţarului. Apoi a intrat în cea polonă. Scrie tot atât de citeţ, că nici literele tipărite nu sunt atât de clare.

Tata continua să se uite la mine, cum stăteam cu capul de vacă pe umăr şi parcă tot nu izbutea să înţeleagă. Aşa că plutonierul Iwan l-a întrebat iarăşi:

— Ei, cum e, o să mi-o scrii?

— Tată, domnul Iwan e de la şură, unde taie vacile nemţeşti în drumul spre Rusia, am adăugat. Iar soţia lui crede că nu mai este în viaţă. Hai, tată, scrie-i-o.

Atunci plutonierul Iwan, vrând să-l convingă pe tata, i-a spus:

— Îţi dau o decoraţie.

La care mama, temându-se ca tata să nu accepte decoraţia, a răspuns:

— Ce nevoie are el de decoraţie? A avut şi el decoraţie. Mai bine ne-ai da o bucăţică de carne. Aş face biftec sau aş fierbe-o. O, Doamne, de când n-am mâncat carne.

II. Tovarăşul de la raion

— Ei, ce mă fac eu cu tine? Ce să fac cu tine? a repetat a nu ştiu câta oară cu aceeaşi îngrijorare în glas şi parcă după o cumpănire adâncă.

Şedea la catedră, iar eu mai jos, în prima bancă. Eram numai noi doi în clasă, fiindcă îmi spusese să rămân după lecţii, vrea să discute cu mine despre şedinţa de ieri. Rareori îşi arunca privirea în jos, la mine, cea mai mare parte din timp uitându-se prin ochelarii groşi peste rândurile de bănci goale, bătând din când în când darabana cu degetele pe blatul catedrei sau, cu schimbul, îndreptându-şi ochelarii pe nas. Poate că tocmai ochelarii aceştia groşi îl făceau să pară tot atât de descumpănit ca şi la şedinţa de ieri în faţa întregii şcoli, deşi acum clasa era pustie şi numai eu mă aflam înaintea lui.

Pentru că aproape toată şcoala venise la şedinţă. Sala de gimnastică, lărgită cu acest prilej prin adăugarea coridorului de care o despărţea de obicei un perete mobil, era plină ochi. Cei pentru care nu mai erau locuri în băncile strânse una lângă alta se îmbulzeau în picioare de-a lungul pereţilor, iar în fundul încăperii, lângă spaliere, înghesuiala era de nedescris. Unii şedeau chiar pe podea, în spaţiul îngust care despărţea scena de primul rând de bănci, iar în uşa cu două canaturi de la intrare, deschisă la perete, era o învălmăşeală ca la capătul unui tunel. Cu atât mai mult cu cât din coridorul scării împingeau mereu cei care sperau să pătrundă în sală, deşi intrarea era ticsită de cei dinaintea lor. Sala de gimnastică se afla la etaj, aşa că presiunea începea chiar de la parter.

Am urcat pe scenă cel din urmă, cum stabiliserăm mai înainte. Sala părea plictisită de moarte, mai ales că plictiseala asta începuse de la prezentarea primului candidat, şi toţi aşteptau să se

termine cât mai repede şi să înceapă alegerile. N-am apucat să spun decât că m-am născut, când şi unde, că de la masa prezidiului, conform înţelegerii, s-a ridicat şi chipurile întrerupându-mă, a declarat cu glasul sigur:

— Dragi colege şi colegi! Îl cunoaştem cu toţii pe Piotrek! E un elev bun, un coleg iubit de ceilalţi! Propun să nu ne mai spună biografia. Să trecem direct la vot.

Şi-a rânjit dinţii într-un zâmbet nenatural, parcă vopsit pe buze, mulţumesc, dragi colege şi colegi, când neaşteptat, în sala plictisită s-a iscat un freamăt şi ici şi colo au răsunat la început glasuri izolate:

— De ce să n-o spună?! Să facă toţi la fel! S-o spună!

S-au alăturat îndată şi altele, aşa că se striga din toate părţile:

— S-o spună! S-o spună!

Fără doar şi poate, ceva se petrecuse în sala apatică până atunci, deoarece în curând au început să strige în cor:

— S-o spună! S-o spună!

A zvâcnit în picioare de la masa prezidiului, a alergat până la mine la marginea scenei şi, afectat, a încercat să domine sala:

— Dragi colege şi colegi! Linişte, vă rog! Aşa nu putem ţine şedinţa!

Aveam totuşi impresia că vocea lui nu ajungea decât până la rândurile din faţă. Ba chiar că este respinsă înapoi pe scenă de hărmălaia care însoţea fiecare cuvânt ori, cine ştie, dacă nu chiar în gura lui. E drept, nu avea un glas răsunător, ci din contră, semăna cu un piuit, subţire şi puţin nazal. De aceea, când conducea şedinţele, se striga de obicei de lângă perete sau din fundul sălii: mai tare! Tocmai de acolo se auzea acum cea mai mare gălăgie:

— S-o spună! S-o spună!

Unii se căţăraseră pe două, trei trepte la spaliere, ca să fie auziţi mai bine, alţii urcaseră pe trapez, pe caii de lemn împinşi într-un colţ al sălii pe timpul şedinţei. Iar Gienek Struś, cel mai bun din şcoală la urcatul pe frânghie, a desprins de la bară una dintre frânghiile care atârnau din tavan, şi din câteva mişcări de pisică s-a înălţat peste sală şi a strigat.

— Ce, el e mai bun ca ceilalţi?! Este egalitate sau nu!

— S-o spună! S-o spună! l-a sprijinit sala într-un glas.

— Ei, coborâţi de pe bare şi de pe trapez!… Voi, de acolo!… Stacojiu la faţă aidoma cravatei roşii pe care o purta la cămaşa verde, pentru că iată, sala refuza să-l asculte pentru prima dată, îşi tot rotea braţele, arătând când spre unii, când spre alţii. Dar parcă-i alunecau printre mâini ca nişte ţipari, abia arătase spre Gienek Stras, tu, cel de pe frânghie, că Gienek şi sărise jos şi dispăruse în înghesuială. Încurcătura lui era subliniată şi mai mult de ochelarii groşi, aşa că arăta ca o pasăre cu aripile frânte, care ar fi vrut să zboare, dar nu putea. Mi s-a făcut milă de el, întrucât în lupta cu această sală lărmuitoare, părea părăsit de toţi, mai ales că nu putea conta nici măcar pe mine.

— Dragi colege şi colegi!… Dragi colegi! aproape că-i implora cu vocea-i subţire, continuând să-şi mişte braţele. Nu-mi mai lua apărarea, nu voia decât să facă linişte în sală.

La un moment dat, a întors capul spre mine şi i-am văzut disperarea în ochi dincolo de ochelarii groşi. Ochelarii aceştia groşi păreau să-mi ceară iertare, ei, vezi, vezi şi tu că nu pot face nimic, îi auzi cum strigă? Poate-ar fi bine să mai adaugi câte ceva.

Dar afară de ce spusesem, nu-mi mai venea nicio idee. Şi aşa, îmi smulsesem cu greutate vorbele din gură, ca şi când ar fi trebuit să înlătur un obstacol. Ei însă voiau mai mult, voiau totul,

mai mult decât le puteam da eu, sau poate chiar mai mult decât propria măsură. Poate că voiau ceva imposibil, nu numai biografia mea, eram sigur de asta. Ascultaseră doar biografiile celor dinaintea mea. Cu atât mai mult că fiecare şi-o spusese fără cea mai mică împotrivire, unii chiar colorând-o cu destule amănunte. Astfel că atunci când Bolek Stępień a început să spună că tatăl lui fusese comunist înainte de război, cineva a strigat de lângă spaliere:

— Ajunge! Următorul!

Ceva se împotrivea totuşi înlăuntrul meu, subminându-mi până şi certitudinea că tot ce spusesem cu o clipă înainte mă privea într-adevăr pe mine. Parcă mă părăsiseră toate cuvintele, iar fără ele nu ştii nimic despre tine.

Dar dacă mă gândesc mai bine, era nevoie să mă părăsească? Pe atunci n-aveam prea multe cuvinte, poate doar atât, că mă născusem, unde, când. Cuvintele cresc în om odată cu el. Se decantează ca metalul din minereu din grijile, suferinţele, necazurile şi lacrimile lui. Nimeni nu le primeşte în dar numai pentru că s-a născut, unde, când. Preţul cuvintelor este destinul nostru.

— Te-ai născut, unde, când, foarte bine. Dar le-ai mai putea spune câte ceva. M-a privit cu reproş de după ochelarii groşi. Oricum, păcat că ai coborât de pe scenă. Şi parcă a bătut mai tare darabana cu degetele pe blatul catedrei. Te-ar fi ales. Cu siguranţă. Numai că uneori ni se întâmplă şi câte una ca asta. N-ai o biografie cine ştie ce complicată, mai puteai adăuga una, alta. Nici aşa, frate dragă, aici nu spune nimeni adevărul. Crezi că noi nu ştim? Cei de la ţară micşorează întotdeauna numărul hectarelor. Iar cei de la oraş se încurcă la părinţi. În definitiv, când e vorba de părinţi, toţi au necazuri acum. Prea puţini spun adevărul, dacă stai să te uiţi bine. Tu însă n-ai tată, aşa că n-ar mai fi trebuit să verificăm. Morţii nu se mai cercetează.

A bătut iarăşi darabana cu degetele pe blatul catedrei, şi-a îndreptat privirea către fereastră, după care s-a uitat scurt, cu ezitare, în jos, la mine, ca şi când, într-o clipă de sinceritate, ar fi avut intenţia să-mi destăinuie ceva, dar şi-a înălţat numaidecât ochelarii spre clasa goală şi a continuat cu regret:

— Mă gândeam că o să fii ales în comitetul pe şcoală, poate că aşa ai fi scăpat de sublinierea din caietul meu. Ai noroc că te-am trecut la rubrica: atitudine nehotărâtă. Comitetul voia să scriu: reacţionară. Te-au salvat notele bune. Avem nevoie şi de câţiva mai capabili. Ei, şi pe tineri trebuie să-i educăm. Ei sunt cadrele viitoare. Fiindcă nu mai poţi face nimic cu cei bătrâni. Uscături. De-aia e cum e. Timpuri noi, dar totul e vechi. Şi pretutindeni duşmani. Trebuie să fim vigilenţi. Dacă vine unul după bacalaureat în locul meu, te trece îndată la rubrica: reacţionar. Şi cu asemenea referinţe, frate dragă, nu te mai poţi gândi la studii. Se ştie, aşchiile zboară acolo unde se taie copacii. Dar nu toate aşchiile sunt la fel. Ar fi şi păcat de tine. Îşi trase mâna care bătea darabana pe blatul catedrei şi o puse peste cealaltă. Îşi aruncă iar privirea spre fereastră. Credeam că la aniversarea naşterii lui Stalin se va rezolva într-un fel. Deodată, îşi repezi ochelarii groşi în jos, către mine: Doar v-am dat ***Însemnările unui agitator.*** Acolo era scris tot. Mai era nevoie de cuvintele tale? Nu puţini s-au poticnit de cuvintele lor. Nici prea capabil nu e bine să fii. Cine mai vorbeşte, frate dragă, acum cu cuvintele lui? Poate cândva, demult. Şi aşa tot o să învăţăm toate cuvintele, trebuie să le învăţăm de la început pe cele potrivite. Şi ţi-am oferit această şansă.

Aşa mi-a spus şi atunci să rămân după lecţii, că vrea să discute cu mine o problemă importantă. Nu s-a aşezat la catedră, ci lângă mine, prietenește, în bancă, şi a început prin a-mi spune că se apropie o

sărbătoare a întregii lumi progresiste, a şaptezecea aniversare a naşterii tovarăşului Stalin.

— Îţi dai seama ce-o să fie? Şi m-a privit impresionat prin ochelarii lui groşi.

Pentru cinstirea acestei aniversări, organizaţia a hotărât să trimită şaptezeci de conferenţiari pe teren. Se vor duce prin toate fabricile, întreprinderile, târgurile, satele şi chiar prin cătune.

— Ştii ce-o să fie? M-a privit din nou cu emoţie din spatele ochelarilor groşi.

Au şi fost propuşi şi aprobaţi în comitetul de partid. Aşa-i, eu nu sunt înscris, dar poate că e mai bine pentru mine. O să fiu un bun exemplu pentru ceilalţi neînscrişi, confirmând în acelaşi timp că întregul popor sărbătoreşte a şaptezecea aniversare a tovarăşului Stalin. Sunt de acord? El mă sfătuieşte să accept. Nu numai că mă va bifa şi pe mine, dar cine ştie, poate că mă va trece la rubrica: pozitivă. Şi ştii ce înseamnă asta? Notele bune, fireşte, sunt importante, dar atitudinea înseamnă cel mai mult. Pentru că cineva, chiar dacă e capabil, dar e duşman, ce folos avem după urma lui? O să te duci la studii, trebuie să ai recomandarea noastră. Fără ea, n-are rost să te duci. Iar pentru bursă, tot caracterizarea noastră contează cel mai mult. Şi în general. Ei, ce zici? O să facem mai întâi un scurt instructaj la comitet, o să ne dea materiale. Nu trebuie să-mi fac griji pentru asta.

Mi-a strâns mâna. Ştiam că vei fi de acord. Nimeni nu refuză asemenea evidenţiere. Deşi noi nu alegem pe oricine, ci doar pe cei mai buni. Chiar dacă cineva e nehotărât, ştiu că se va hotărî mai târziu. Trebuie să te apropii de fiecare în felul lui. Şi se înscrie numaidecât.

A deschis caietul, a început să întoarcă filele. O să te trimitem la Włostów, la fabrica de zahăr. Acolo e un colectiv unit. În fiecare an, frate dragă, depăşesc procentele. I-ai văzut defilând la 1 Mai.

Purtau o pancartă pe care scria „Cinstim a şaptezecea aniversare a naşterii tovarăşului Stalin depăşind producţia de zahăr la chintal”. Totdeauna se află în frunte. În toate sunt cei dintâi. Au şi cel mai mare procent de membri de partid. Mândria raionului. Să te verifici, frate dragă, în faţa unui asemenea colectiv, nu e un lucru de nimic. Tovarăşul Stalin repetă mereu că trebuie să învăţăm de la clasa muncitoare. E ca şi când tovarăşul Stalin te-ar ierta în persoană că n-ai vrut să-i duci portretul la defilare.

Instructajul pe care aveam să-l facem s-a mărginit la chemarea tuturor conferenţiarilor la comitetul de partid, unde cineva ne-a citit *Însemnările unui agitator* însoţite de biografia dezvoltată a lui Stalin. Ca să ne facă impresia că vorbeşte liber, mai introducea din când în când de la el câte ceva de felul „vedeţi, deci, tovarăşi“, cuvântul tovarăş m-a măgulit, fiindcă nu mă aşteptam, „vedeţi, deci, tovarăşi“ de câtă perspicacitate era nevoie, ce capacitate de previziune a dovedit geniul tovarăşului Stalin.

Apoi i s-au înmânat fiecăruia aceleaşi *Însemnări ale unui agitator* şi câte o sacoşă de hârtie, în care se aflau o bucată de cârnat şi două bucăţi de pâine. Ni s-a mai spus să ne prezentăm la capătul coridorului pentru a primi cravate roşii dintr-o ladă mare care se afla acolo, întrucât era obligatoriu ca fiecare să poarte cravata roşie în această zi de sărbătoare.

Autobuzul spre Włostów pleca la ora şaisprezece, iar instructajul s-a terminat pe la amiază, aşa că mai aveam destul timp. M-am întors acasă, fiindcă era foarte aproape, comitetul se afla în colţul de jos al Pieţei, unde începea scara spre Rybitwy, nu trebuia decât să cobor scara. Voiam să mai citesc o dată *Însemnările unui agitator*, să subliniez ideile mai importante, pe unele să le învăţ chiar pe dinafară, ei, şi să-mi pun o haină mai acătării înainte de plecare.

Cu toate că până la Crăciun mai erau doar câteva zile, mama pleca la târgul din sat cu prafuri de copt, condimente, garoafe, ceai şi zahăr vanilat. De la o cunoştinţă dintr-un magazin făcuse rost pe furiş de stafide şi migdale. Se bucurase că pe stafide şi migdale o să ia cel mai mult, pentru că unde se pomeneau stafide şi migdale la ţară, poate înainte de război, aşa că o să-mi cumpere o pereche de pantaloni sau o să-mi transforme paltonul. Se înţelege, i-am spus că mă duc la Włostów pentru aniversarea zilei de naştere a lui Stalin. A primit vestea cu îngăduinţă:

— Du-te, băiatule, n-are ce să-ţi strice. Doar pe urmă trebuie să te duci la facultate. Spui ce trebuie să spui, dar nu eşti obligat să şi crezi. Poate că nici Stalin ăsta nu-i chiar atât de rău, cum zice lumea. Şi despre sfinţi oamenii ştiu ce trebuie să spună.

Într-adevăr, pantalonii mei erau tare purtaţi, crăpaseră ba ici, ba colo şi mama îi tot cârpea întruna. Îi călcam umeziţi pe dungă, după ce-i udam cu apă îndulcită, ca să ţină mai bine. Asta nu folosea prea mult la vreme de toamnă, una, două se prefăceau în două burlane. Ploaia nu contenea nicio clipă, vântul îţi şfichiuia faţa, te împingea, iar pe cer se rostogoleau vălătucii norilor întunecaţi. Mâinile îmi înţepeneau, fiindcă nu aveam mănuşi, iar în pantofi îmi intra apa prin tălpile găurite, nu ne puteam permite să-i dăm la pingelit. Cât despre palton, Dumnezeu cu mila, era prea larg în umeri, prea lung, aproape până la gleznă, când mergeam, pulpanele îmi fluturau în jurul picioarelor, de aceea erau mai totdeauna ude şi împroşcate de noroi. Pe deasupra, buzunarele, cusute pe dinafară, ajungeau până mai jos de şolduri, iar mânecile prea lungi îmi acopereau mâinile până la vârful degetelor. Mi-l dăduse unchiul Stefan, după ce-l purtase el, iar unchiul Stefan era înalt ca un plop, lat în umeri şi mult mai bătrân decât mine.

Tocmai începusem să mă duc la gimnaziu şi mama m-a trimis să mă laud prin sat, sperând că-

mi vor da câte ceva cu această ocazie, făină, caşă sau o bucată de slănină, deşi nici lor nu le prisosea, nu se refăcuseră după război, aveau tot o singură vacă şi un viţel. Găini, raţe, gâşte avuseseră dintotdeauna foarte multe, dar am mai văzut doar vreo câteva în ogradă. Abia curăţaseră locul după şura arsă şi mătuşica Jadwinia tocmai punea pe masă o strachină plină cu plăcinte de cartofi. Chiar masa era încherbată din scânduri negeluite, cu urme de rugină de la cuiele vechi. O, Piotruś, ce bine că ai nimerit la masă, hai să mănânci cu noi. Îţi plac plăcintele cu cartofi?

Abia apucasem să mă aşez la masă şi aproape toţi ai casei au început să mă întrebe care mai de care cum o duceam acum fără tata, cum stau cu învăţătura, ce mai aude mama pe la târg, ce vecini şi ce colegi am, poate chiar vreo domnişoară, de mai să mă înec cu plăcintele de atâta vorbărie. Noroc cu bunicul, care mi-a luat apărarea:

— Mai lăsaţi-l să şi mănânce, daţi-i pace. După care m-a întrebat: Palton pentru la iarnă, ai?

Atunci mătuşica Jadwinia şi-a adus aminte deodată:

— Stefuś, ce-ar fi să i-l dai pe al tău de dinainte de război. Tu tot nu-l mai porţi, n-avem ce face cu el.

— E prea mare, a răspuns unchiul măsurându-mă cu privirea de sus până jos.

— Prea mare, sigur că n-o să crească aşa cât ai bate din palme, s-a burzuluit mătuşica Jadwinia, trăgând dintr-un colţ, de după perdea, că nici dulap nu aveau, paltonul şi îndemnându-mă să-l încerc.

— E puţin prea mare, a spus când m-am îmbrăcat. Da' cine-o să se uite la el să vadă că e mare sau mic, palton să fie. A, ia-l, Piotruniu, şi poartă-l sănătos.

Am rugat-o de mai multe ori pe mama să mi-l transforme, că-mi ajunge aproape până la pământ. Cu ce bani? Tu ştii cât o să-mi ia croitorul? O să creşti repede şi n-o să-ţi fie prea mare. Semeni cu

unchiul Stefan, o să fii tot atât de înalt ca şi el. Până şi părul îl ai ca al lui. Am mai crescut, într-adevăr, dar paltonul tot mare mi-a rămas.

— Aşa era moda înainte de război, mi-a spus mama o dată, când am întrebat-o iarăşi dacă poate să mi-l transforme. Nu ca astăzi, până la genunchi. Te acoperea cu totul. E, o să mai creşti, după un an, doi o să-ţi fie tocmai bine.

Numai bluza era pe măsura mea, din darurile americane, nu prea purtată şi, se vede, de la un soldat de înălţimea mea.

Lada era plină cu cravate roşii. Deşi la prima vedere nu păreau a fi cravate, ci o masă roşie, murdară. Mototolite, amestecate, răsucite ca nişte maţe, încât trebuia să le tragi cu putere din acest vălmăşag. În plus, cel care le împărţea se uita pe sub sprâncene la noi şi scria la fiecare nu numai numele, prenumele, ci şi data, locul naşterii, numele părinţilor, originea, apartenenţa, de la ce şcoală, din ce clasă, cine este diriginte. Şi el întreba bănuitor pe fiecare dacă ştie să facă nodul. Şi fiecare spunea că ştie. Mi-a fost ruşine să recunosc că eu nu ştiu, aşa că am încuviinţat şi eu din cap că ştiu. M-am gândit că o să mă descurc eu acasă.

Stând în faţa oglinzii, mi-am pus cravata la gât, chiar îmi plăcea. Alături de bluza verde, culoarea roşie parcă-mi lumina chipul palid. Mai ciudat e că în această aură roşie, mi-am văzut pentru prima dată bărbia cu gropiţă la mijloc, buzele nu prea groase, nasul îngust, drept, ochii albaştri, genele, sprâncenele, fruntea. Într-un cuvânt, am priceput că ăsta eram eu. Chiar mi-am imaginat o clipă că mă aflu la tribună, iar pe dinaintea mea se scurge şuvoiul nesfârşit de oameni. Îmi poartă portretul, mă salută cu o pădure de braţe întinse, îmi scandează numele, aruncă flori spre mine, iar fabrica de zahăr, unde trebuia să mă duc, poartă pe toată lărgimea străzii o pancartă cu litere albe care

vesteau creşterea productivităţii muncii la chintal în cinstea mea.

Toate aceste închipuiri m-au părăsit brusc după câteva încercări neizbutite de a-mi lega cravata. Până când m-a cuprins mânia împotriva neputinţei mele, încât aş fi rupt cravata în bucăţi, aş fi făcut-o una cu pământul, aş fi aruncat-o în foc, indiferent de risc, numai să mă revanşez. Nu mă simţeam deloc înfricoşat că nu era vorba de o cravată obişnuită care slujea la umplerea spaţiului gol de la gât, ci o cravată simbol al dreptăţii, egalităţii şi fraternităţii, al milioanelor care îşi sacrificaseră viaţa pentru o lume mai bună. Iar într-o lume mai bună credeam, întrucât cine nu crede, mai ales în anii tinereţii.

Măcar dacă ar fi fost mama acasă, m-ar fi ajutat ea. Îl văzuse doar toată viaţa pe tata legându-şi cravata în fiecare zi, pentru că nu ieşea niciodată fără cravată. Nici măcar ultima dată, când domnul Jaskóła l-a dus la spital şi era atât de slăbit că mama a trebuit să-l încalţe ea în ciorapi şi pantofi şi să-i lege şireturile, să-l îmbrace în pantaloni, trăgându-i bretelele cozondracilor pe umeri şi să-i bage braţele parcă moarte în mânecile cămăşii, apoi ale hainei, n-a uitat de cravată. A rugat-o să i-o dea pe cea mai frumoasă, maro cu picăţele albe, şi sprijinit de mama, a pierdut o groază de timp cu legarea nodului, neluându-i în seamă rugăminţile de a nu se mai chinui, fiindcă ce nevoie o să aibă de cravată la spital.

Mi-a trecut prin minte gândul să mă duc la cineva din vecini şi să-l rog să-mi facă nodul. La domnişoarele Poncki, nu voiam, căci s-ar fi mirat, de ce roşu? Avem doar atâtea cravate minunate, alege-ţi una dintre ele, domnule Piotr. Poate asta în dungi sau asta uní, a, uite, asta în care ai fost la petrecere. Deasupra era linişte, nu se auzea nici cel mai slab zgomot de paşi şi nici ecoul vreunui tangou deasupra pivniţei.

Cel mai aproape de noi locuia Kaczmarski, dincolo de berăria dărâmată, cu toate că nu se duceau niciodată la familia Kaczmarski să ceară ceva, se vorbea că sunt cam înapoiaţi, iar Kaczmarski e un necioplit, nu lucrează nicăieri şi stă mereu cu ochii pe cer după porumbei. Se afla într-adevăr în mijlocul curţii pline de noroi, înconjurate de tot felul de coşmelii, coteţe, cuşti şi urmărea un stol de porumbei ce se roteau sub un nor mare întunecat, agitându-şi amândouă braţele, de parcă el însuşi zbura acolo, undeva printre ei.

— Domnule Kaczmarski, îmi legi şi mie nodul de cravată?

— Dă-o-ncoa, mi-a răspuns vădit nemulţumit, ca şi când din cauza mea a fost nevoit să coboare pe pământ. Cum, e roşie? S-a încruntat. A, nu, în ruptul capului. Boalele-astea m-au ţinut o jumătate de an în turnul de la Castel[9]. Nici acum nu văd bine cu ochiul ăsta, atât de rău m-a bătut un nenorocit şi pentru ce? Pentru nimic. Au prins un porumbel poştaş cu o scrisoare? Dar nu era al meu. Eu nu am porumbei călători. Adu altă cravată.

— N-am alta, trebuie să fie roşie, am spus.

— Au pus laba şi pe tine? Taică-tău era un om de treabă; maică-ta se zbate şi ea cât poate, da' tu o să ajungi ca boalele-astea. N-au putut să-i atragă pe cei mai în vârstă, au trecut la tineri. Mai întâi cravata roşie, pe urmă o să te încerce şi o să-ţi ceară să pârăşti, nu-i aşa? Şi mai că se repezi la mine înfuriat: Cară-te! Agentu' dracului! Am făcut câţiva paşi înapoi. Afară din curtea mea! Să nu-ţi mai calce piciorul pe-aici!

Mă gândeam la cine să mă mai duc, când deodată a apărut pe drum Funio Salarucha, se întorcea de undeva sau acum plecase de acasă. Locuia cu mama şi cu fratele lui, Celestyn, mai mare decât el, era funcţionar la tribunal, iar Ferdynand sau, cum i se spunea, Funio, nu lucra nicăieri, se mulţumea doar să tragă la măsea. Se cam clătina pe picioare, dar mi-am zis că poate nu-

i atât de beat, încât să nu-mi poată face nodul la cravată.

— Cum, ai cumpărat-o? Îmi aruncă o privire tulbure.

— Nu, mi-au dat-o.

— Şi nu puteau să vi le dea gata legate? Acum, sunt unele cu gumilastic. Nu mai trebuie să desfaci nodul. O pui la gât, o scoţi şi nu mai e nevoie să-ţi baţi capul. Mai sunt şi în formă de coarde. Puteau să vă dea cocarde, o cocardă roşie e chiar mai frumoasă. Te însori sau e vreo sărbătoare?

— E sărbătoare.

— Atunci puteau să vă dea şi câte-o jumătate, nu? Am fi băut şi ţi-aş fi făcut nodul. Îmi aruncă iarăşi o privire îmblânzită de speranţa sticlei de votcă. Mama are castraveţi acri acasă, am mai fi stat de vorbă. Ei, ce zici?

Spre norocul meu, în aceeaşi clipă, am zărit-o venind dinspre scară, încărcată cu plase, pe soţia poliţistului Bazyluk. Am dat fuga la ea, vrând să scap de Funio, care striga întristat după mine:

— Ei, nu fugi! Stai un pic! Îţi las la un sfert! Nici măcar n-am întrebat-o dacă ştie să facă nodul la cravată şi, cât mai amabil cu putinţă, am început s-o rog, s-o conving că poate.

— Ştiu şi eu. De, ştiu şi eu, repeta nehotărâtă. Nehotărârea ei m-a făcut să nădăjduiesc că se va opri şi, lăsând plasele jos, îmi va spune, mă rog, dă-o încoace. I-am băgat cravata sub ochi. S-a uitat la ea şi mai să-i scape plasele din mâini.

— Te-ai prostit, băiatule?! Nu vezi că am mâinile ocupate cu plasele?

M-am oferit să i le duc eu. Am încercat chiar să i le iau din mâini.

— Pleacă de-aici! Lasă-mă în pace! Contrariată, se apăra de mine ca de vreun câine care se înverşuna s-o muşte de pulpele-i cărnoase, profitând că avea mâinile ocupate. Şi mai e şi roşie! a exclamat. Să mă omori şi nu m-aş îmbrăca într-o rochie roşie. Nici măcar o basma la gât.

Ptiu! Lasă-mă-n pace! Îţi arăt eu ţie, o să-i spun mamei tale ce-ai făcut când nu era acasă. Umblă, nu mănâncă şi nu doarme de ajuns, iar el… Ptiu!… Ruşine să-ţi fie!

Dar, doamnă Bazylukowa… am încercat să-i explic.

— Ptiu! Ruşine! Lasă-mă! N-am mai făcut nodul la o cravată de când mi-au luat bărbatul şi nu s-a mai întors, iar un străin nu vine doar să-i legi cravata. Mai mare ruşinea! Şi pentru ce, Doamne, pentru ce?! Al meu purta uniformă şi nu trebuia să-şi mai pună cravată. Măcar de asta scăpase. Câteodată îi mai ziceam, descheie-te măcar la un nasture, o să te înăbuşi. Ruşine! Ptiu! O, Doamne, cât l-au mai chinuit, a izbucnit în plâns.

Nu m-am mai dus la nimeni. Mi-am legat singur cravata, cum m-am priceput, şi a ieşit un nod care aducea mai degrabă a bulb. Am băgat aproape toată cravata sub bluză, pe care am încheiat-o până sus, astfel că abia se mai vedea ceva roşu la gât, iar pe drum mi-am mai pus şi fularul.

Autobuzul era ocupat numai pe jumătate şi majoritatea călătorilor se înghesuiseră în faţă, rărindu-se tot mai mult spre spate, unde toate locurile erau goale. M-am aşezat lângă geamul din spate, astfel că de vecinul cel mai apropiat din faţă mă despărţeau câteva rânduri libere. E adevărat, aici zdruncina cel mai rău, dar voiam să mă asigur în felul ăsta că nu mă va întreba nimeni unde mă duc. Întrebare, chipurile, cu totul firească într-o călătorie, s-ar putea spune, cum nu se poate mai nevinovată, rituală chiar, dar în acelaşi timp foarte perfidă, ca un cârlig cu nadă. Deoarece numai la gândul că aş fi nevoit să răspund, la Włostów, mi se făcea pielea de găină. Mai ales că niciodată nu poţi şti ce întrebare avea să urmeze după cea dintâi.

Înainte de a porni autobuzul, m-am adâncit cu totul în ideile din *Însemnările unui agitator***.** Mai întâi am verificat dacă se află în buzunarul stâng

de la palton, deşi mai verificasem o dată după ce plecasem de acasă, apoi încă o dată în Piaţă şi iarăşi când trecusem prin Poarta Opatowska. Am repetat în primul rând evenimentele mai importante din bogata biografie a tovarăşului Stalin, întâi de la început la sfârşit, apoi de la sfârşit la început şi pe urmă pe sărite. Frazele izolate, care-mi plăcuseră mai mult, le-am repetat chiar de mai multe ori, încercând să le învăţ pe dinafară. Emanau, de altfel, atâta forţă, încât simţeam cum mă pătrunde şi pe mine. Îmi imaginam deci cu uşurinţă cum stau în faţa sălii arhipline. Tovarăşe şi tovarăşi! Căci aşa începeau *Însemnările.* Numai că nu mă puteam hotărî dacă să le citesc aşa cum erau scrise sau să pun broşura pe masă, în faţa mea, şi uitându-mă doar din când în când, să mă străduiesc să vorbesc cu cuvintele mele.

Nici nu mi-am dat seama că am pornit şi ne aflăm de mult pe drum, abia întunericul care pătrundea pe geam m-a trezit la realitate. Am constatat îndată greutăţile drumului, mai ales că în ultimul rând, unde mă aşezasem, se resimţeau cu putere îndoită. Ce-i drept, autobuzul mergea încet, târându-şi, s-ar putea spune, roată după roată, în schimb, scârţâia, scrâşnea, gemea, săltând în plus întruna prin hârtoape sau prin vreo groapă mai adâncă. La răstimpuri, aveai impresia că se va desface din toate încheieturile, zvârlind călătorii pe drum, în ploaie şi întuneric. O vechitură hodorogită, rămasă din cele casate în timpul războiului, era evident. Drumul era şi el la fel, nu apucaseră să-l repare după război. Suportam însă cu înţelegere atât autobuzul, pentru că totuşi ne ducea pe toţi, cât şi drumul pe care acesta mergea. Nimeni nu se plângea, nu înjura, nu protesta nici măcar atunci când îi arunca de pe scaune. La rândul lui, autobuzul se străduia să se arate recunoscător faţă de oameni pentru înţelegerea lor. Oprea nu numai în fiecare sat, cu toate că uneori

nu-ţi puteai da seama că e vorba despre un sat, din cauza ploii care se scurgea pe geamuri, doar cele câteva lumini aprinse făcându-te să presupui că ai ajuns în vreo aşezare. Oprea unde voia fiecare. Dacă cineva voia să-l ducă mai aproape de casă, era destul să se ducă la şofer, să-i spună să oprească după cotitură, după pod, lângă biserică, înainte de încrucişarea aia, la copacul ăla, la lumina aia, lângă gardul ăsta, lângă uşa asta şi gata. Autobuzul, împrăştiind întunericul cu luminile de distanţă, înregistra fără greş toate aceste indicii şi oprea parcă de la sine, nici mai aproape, nici mai departe.

Numai că de fiecare dată când pornea din nou părea că nu mai e în stare. Se încorda, gemea şi se cutremura atât de tare, încât băga groaza în călători. Unii se străduiau să-l îndemne ca pe un cal care trăgea la deal căruţa încărcată, îl încurajau rostind numele Domnului, îi vorbeau de rău pe cei care coborâseră, că din cauza lor nu mai porneşte. Alţii strigau la şofer să nu mai oprească, să pornească, să nu mai oprească! De aceea, când reuşea în sfârşit să o ia din loc, din gura tuturor se smulgea un oftat de uşurare. Şi aşa, deşi cu mare greutate, mergea înainte, nimic nu arăta că n-ar putea ajunge până la Włostów.

Îmi ţineam, aşadar, în gând discursul în marea sală a fabricii de zahăr, cu mult mai mare decât sala de gimnastică din şcoala noastră, lumini, drapele, pancarte, portretele sărbătoritului, sărbătoritul la tribună, sărbătoritul cu luleaua la birou, sărbătoritul şi capetele bălaie ale copiilor, sărbătoritul la masă la o conferinţă, sărbătoritul lângă harta lumii, mutând ţările ca boabele mătăniilor, continentele, oceanele, dar uitându-se din toate portretele într-un singur punct, la mine cel care vorbeam. Îi şi văd ochii zâmbitori de sub sprâncenele stufoase, şi-l aud şoptind pe sub mustaţă, bravo. Iar sala răsună de aplauze, repetând acel bravo! bravo! bravo! Nici eu nu mă

mai recunosc, totdeauna timid, parcă ruşinat că exist pe lume, rostesc cuvinte-vâlvătăi, dau din mâini, ca şi când aş însemna prin aer fiecare dintre aceste cuvinte, dându-i viaţă, poruncindu-i, zboară! Văd chiar cum vorbele mele se prefac în porumbei şi stoluri tot mai mari se rotesc pe sub tavan. Din sală, din mulţime, cineva se ridică deodată cu gâtul întins şi priveşte în urma lor. Îl recunosc pe Kaczmarski. Ce caută Kaczmarski aici? Iar oamenilor li se pare că m-am întrerupt, aşteptând aplauzele lor, aşa că se iscă o furtună de aplauze. Aştept până când conteneşte. Dar în acest răstimp, mereu zvâcneşte câte cineva în picioare şi strigă, trăiască tovarăşul Stalin! Trăiască tovarăşul!… Iar cineva intonează, „Sculaţi, voi, oropsiţi ai vieţii!…“

Autobuzul a căzut pesemne într-o groapă mai mare, fiindcă mai întâi m-a zdruncinat din toţi rărunchii, după care m-a aruncat în sus de pe scaun. Încă din aer, m-am prins de bara de la spătarul scaunului dinaintea mea. I-am auzit pe cei din faţă icnind toţi deodată, iar cineva a tras o înjurătură, netrebnicul! Numaidecât un glas l-a dojenit pe cel care răbufnise:

— Nu mai înjura, că s-ar putea să nu mai ajungă.

Am încercat iarăşi să mă cufund în gânduri, dar toată înflăcărarea îmi trecuse, astfel că n-am mai fost în stare să-mi imaginez nici măcar sala în care vorbeam cu o clipă înainte, mai ales că în autobuz s-a iscat o rumoare ciudată. Au început să se încline unii spre alţii, să se depărteze, ba chiar să urce unii peste alţii. De asemenea, cei care stăteau singuri mai în spate s-au mutat în faţă. Şi murmurau toţi din ce în ce mai neliniştiţi, dar la început n-am înţeles nimic. Cu atât mai mult că uruitul motorului, care te asurzea, acoperea toate glasurile. A ajuns până la mine doar un scâncet subţire:

— Să se ducă cineva să-l întrebe.

La care o voce groasă a răspuns cu înţelegerea cuvenită parcă destinului:

— N-ajută la nimic. Dacă a hotărât că e stricat, aşa rămâne. N-ai ce-i face.

— Dar să-l întrebe careva, s-a repetat scâncetul.

S-a ridicat un bărbat înalt, capul îi ajungea până la acoperiş, dar autobuzul, căzând într-o groapă, l-a aşezat brusc la loc. S-a ridicat din nou, şi atât de violent, încât s-a clătinat şi rostind la dracu', mă duc să-l întreb, s-a îndreptat spre şofer. Pe neaşteptate, o femeie care nu mai credea că se va ajunge la vreun rezultat cu şoferul, le-a oferit soluţia salutară.

— Oameni buni, ce-ar fi să punem mână de la mână?!

Cineva şi-a săltat capul peste ceilalţi şi numărând călătorii, printre ei şi pe mine, deşi n-aveam nicio para peste costul biletului dus şi întors, a răspuns dezamăgit spre norocul meu:

— Suntem prea puţini. Ar trebui să fim mult mai mulţi.

La acestea, cineva a hotărât răguşit, cu siguranţa unui cunoscător căruia probabil îi sufla şi lui vântul prin buzunare:

— Nu-l interesează banii. Oho, dacă s-ar găsi o jumătate de votcă, ar fi altă mâncare de peşte. Are cineva?

Tot nu prea înţelegeam despre ce e vorba. Am crezut că vor să se mai dezmorţească, fiindcă îngheţaseră.

— Lovi-l-ar damblaua! Cel care pornise spre şofer a revenit la locul lui.

— Ei, şi cum rămâne? s-a interesat cineva cu teamă.

— Cum să rămână, stricat.

— Dar văd că merge, aşa că s-ar putea să ajungem.

Am ciulit urechile, pentru că şi pe mine începea să mă neliniştească teama celorlalţi.

— Ar putea să meargă mai încet, numai să ajungem. Săptămâna trecută aşa, mai înainte tot aşa. E stricat şi pace.

— Săptămâna trecută, spuneţi? Oho, şi ieri am mers cu el şi la Lipnik s-a stricat.

— Pentru că la Lipnik stă logodnica lui. Hi! hi! hi! a râs cineva, care cunoştea, se vede, secretul şoferului. Dacă-l arde, nu mai poate. Lipnik, gata, coborârea. Nu mai rezistă. Şi a adăugat îngăduitor: Tinereţea, cum se spune, trebuie să se cheltuiască. Din fericire, eu merg la Lipnik.

— Domnule! Se ridică cineva de pe scaun. Eşti tot atât de ticălos ca şi el. Pe dumneata nu te interesează ceilalţi, dumitale să-ţi fie bine.

— Să nu mă faci ticălos! Te rog foarte mult! N-oi vrea cumva să merg şi eu cu dumneata până la Włostów? Poate că şi pe lună? Hi! hi! hi!

— Ei, zice şi el aşa, a încercat cineva să salveze situaţia sau să-i împace pe cei doi potrivnici, fiindcă începuseră să se certe de-a binelea. Are cursă până la Włostów, musai să ajungă acolo.

— Există o lege sau nu există? a răsunat ca de la înălţimea acelei legi alt glas din dreapta.

— Ce mai înseamnă astăzi legea? s-a lamentat o femeie aproape plângând. Au venit, au treierat până la ultimul pai. M-am aruncat la picioarele lor, am plâns şi le-am zis de lege. Şi cât au mai risipit. După războiul ăsta parcă nu mai e Dumnezeu. Se pare că El a pierdut.

— În autobuz, şoferul e şi Dumnezeu, şi legea, a intervenit cineva în sprijinul femeii.

— Isuse, Isuse! se smiorcăi altă femeie. Dai atâţia bani pe bilet, ca să ajungi doar până la Lipnik.

— Chiar aşa, chiar aşa, încuviinţă încă una, urmată de alta:

— Să ne ducem la el să-l rugăm.

Următoarea:

— Pe întunericul şi pe ploaia asta.

Următoarea:

— Nu poate fi de piatră, are şi el o inimă.

Următoarea:

— Să se ducă una mai tânără. Îl convinge mai lesne…

Se auzea numai plânsul femeilor în tot autobuzul, deoarece bărbaţii parcă se împăcaseră cu gândul că vor merge numai până la Lipnik. Doar cei doi îşi continuau cearta.

— Dumneata ştii cine sunt eu?

— N-ai decât să coborî.

— Eu am fost undeva sus odată!…

— Atunci coboară de acolo de sus, zgârciogule!

Din cauza lor, n-a observat nimeni că am ajuns la Lipnik până când n-a oprit autobuzul şi şoferul a strigat:

— Lipnik! Coborârea! Nu putem merge mai departe! Am o pană!

Şi toţi, ascultând parcă o sentinţă ireversibilă, au început să se ridice de pe scaune fără cea mai mică împotrivire, împăcaţi cu ideea că autobuzul are pană. Până şi cei doi potrivnici au amânat cearta în timpul coborârii şi abia afară şi-au reluat gâlceava, dar fără răutatea dinainte, ca şi când ploaia şi întunericul le spulberaseră supărarea. Şi-au mai aruncat reciproc câteva insulte, parcă în semn de despărţire şi a apucat-o fiecare pe drumul lui prin ploaie şi beznă.

Şoferul a coborât primul din autobuz pe uşa laterală de la cabină, când am coborât eu l-am găsit urinând indiferent pe roata din faţă, ca şi când nu-i mai păsa nu numai de călători, ci de întreaga lume. L-am întrebat cu timiditate cât e ceasul, dar nu mi-a răspuns de la început. Şi-a terminat treaba, şi-a băgat-o în pantaloni, s-a încheiat la şliţ şi abia după aceea, ducându-şi o mână în cercul de lumină al unui far, a mormăit că e aproape şase.

Când mi s-au dezmorţit picioarele, am pornit-o în direcţia luminii farurilor pe drumul spre Włostów. Aveam de parcurs vreo trei kilometri. Dar ploaia, vântul, întunericul şi pe deasupra

fâşâitul copacilor înalţi de pe amândouă părţile drumului, ei, şi gropile de pe drum nu-mi îngăduiau să merg prea repede. Când se abăteau asupra lor palele mai puternice ale vântului, copacii scârţâiau, încât aveai impresia că se frâng deasupra mea, uneori parcă auzeam trosnetul câte unui trunchi prăbuşindu-se peste mine pe drum. Alunecam mereu prin băltoace, mă loveam de locurile mai ridicate, iar bezna mă împingea dintr-o margine în cealaltă, asemenea unei puteri necurate. Dar când, cu toate acestea, încercam să mă grăbesc, paltonul prea lung mi se răsucea în jurul picioarelor, împiedicându-mi paşii, încât de mai multe ori eram cât pe ce să cad. Aşa că mi-am scos paltonul, mai ales că mi se făcuse prea cald, l-am pus pe umăr şi neluând în seamă băltoacele prin care călcam, am început să alerg.

Gâfâind, ud leoarcă şi plin de noroi din cap până în picioare, am ajuns la poarta fabricii de zahăr. Am rămas uimit, văzând că într-o zi de sărbătoare atât de importantă, deasupra pieţii nu era nicio pancartă. Doar o lampă umezită răspândea un cerc îngust de lumină. Am ciocănit la ghişeul de la ghereta portarului. Geamul a alunecat într-o parte şi a apărut un cap într-o şapcă mototolită de serviciu, parcă abia trezit din somn de ciocănitul meu.

— Ce doreşti?

— Sunt de la raion, am răspuns cu glasul sfârşit de oboseală.

— Da şi ce-i cu asta?

— Am venit pentru adunarea festivă.

— Adunare festivă?

— A şaptezecea aniversare a tovarăşului Stalin.

— Atâta a împlinit? Frumoasă vârstă. Dar nu ştiu nimic de vreo adunare festivă.

În aceeaşi clipă, a intrat un bărbat într-o pufoaică decolorată şi cu o căciulă cu urechi pe cap.

— Franek, i s-a adresat portarul, tu ştii ceva de vreo adunare festivă astăzi? A venit cineva de la raion.

Celălalt ridică din umeri.

— Unde-i cheia de la magazie? E o avarie la sită, lua-o-ar dracu'. Şi plecând cu cheia, a adăugat: Sună la Kotarba, el se ocupă cu festivităţile.

Portarul a ridicat receptorul cu încetineală şi formând numărul, a întrebat:

— Poate că ai venit cu niscaiva poezii? Ne trimit de multe ori. Câteodată sunt şi frumoase. Mai mare dragul să asculţi. Dar tocmai acum au dat drumul la zahăr. Alo! Aici e poarta. Voiam cu Kotarba. Tovarăşe secretar, e vreo adunare festivă la noi? A venit… Zice că pentru festivitate. Da' de unde? Nu s-a anunţat. Chałupczak a luat cheia mai adineauri şi nici el nu ştia nimic.

A aşezat receptorul în furcă şi mi-a deschis uşa.

— Pe uşa asta la dreapta şi drept înainte. Mi-a arătat. S-ar putea să fie, dar cine-o să vină tocmai astăzi.

Secretarul Kotarba stătea la birou. Semăna cu un comisar din film. Cu o şapcă de piele pe cap, în scurtă de piele, încins cu o centură lată, de soldat şi încălţat în cizme. Urmele dese de vărsat îi sporeau asprimea feţei, potrivită cu funcţia. Era un om mai în vârstă, o arăta părul cărunt de sub marginile şepcii. Inima a început să-mi bată cu putere când, cu o mişcare hotărâtă, s-a ridicat de la birou şi strângându-mi mâna, bărbăteşte, mi-a spus:

— Bine-ai venit, tovarăşe. Tocmai te aşteptam, ca să zic aşa…

— Îmi cer scuze pentru întârziere, l-am întrerupt, dar autobuzul…

M-a întrerupt şi el:

— Nu face nimic. Înţelegem.

— De la Lipnik, am venit pe jos. Uite, sunt plin de noroi. M-am uitat cu înfricoşare la pantofi, la

pantaloni, la palton. M-aş putea curăţa undeva cât de cât?

— Nu-i nevoie. Înţelegem. Şi noi suntem în campanie. Zahărul, ca să zic aşa. Rezultatele producţiei sunt acum lucrul cel mai important.

Afară de el, în încăpere se mai aflau încă trei bărbaţi. Nu mi s-a părut că erau în haine de sărbătoare.

— Consiliul de întreprindere, mi l-a prezentat pe unul dintre ei. Iar el reprezintă tineretul nostru. A arătat spre celălalt.

Tineretul nu mi s-a părut mai tânăr decât consiliul de întreprindere. Dar pentru că era brunet, i-am strâns mâna şi i-am spus, salut.

— Au fost primii care au lansat întrecerea socialistă în întreprinderea noastră, şi-a continuat prezentarea secretarul. Iar pentru cinstirea zilei de naştere a tovarăşului Stalin şi-au luat angajamentul: două sute de procente la melasă şi o sută douăzeci la zahăr rafinat. Iar el este tovarăşul Fularski, mi l-a prezentat pe al treilea, fără să-i mai spună funcţia şi meritele.

M-a rugat să mă fac comod, să iau loc, pentru că mai aveau puţin timp. După care s-a întors către consiliul de întreprindere şi tineret:

— Ocupaţi-vă de tovarăşul. Eu mă duc să-i spun ceva lui Romek. Şi a plecat, făcându-i semn tovarăşului Fularski, care s-a ridicat cu vădită umilinţă, înclinându-se aproape cu tot capul către secretar. Cum a ieşit, a început să-i dea cuiva nu ştiu ce dispoziţii urgente. Se vede însă că nu trăsese uşa după el sau nu se închidea bine, deoarece majoritatea vorbelor lui, cu toate că eram ocupat de conversaţia cu consiliul de întreprindere şi cu tineretul, ajungeau limpede până la mine: Adună-i de unde poţi. Du-te prin secţii. Poate că au vreo întrerupere pe undeva. Aha, la sită cred că e avarie. Şi Martyniuk să-ţi trimită femeile de la împachetat. Ia-le şi pe cele de la cantină. Verifică dacă nu mai e cineva prin birouri. Femeile de

serviciu o să mătură mâine. Poate că prinzi şi vreunul dintre şefi. Ar fi bine să găseşti şi pe cineva de la direcţie. Să-şi pună haină şi cravată. Reprezentăm direcţia. Cum dracu' de nu m-am gândit? Pe o vreme ca asta, că nu-ţi vine să dai niciun câine afară. Poţi să ştii cine e? Au sunat doar că vine un tovarăş de la raion. Nu prea e bine să întrebi mai mult. Dar uneori căţelandrul muşcă mai rău. Mai spune-i Sołtykowei să aibă grijă. Ce, nu bea? Oricine bea. Vezi dacă au oranjadă. Numai, gura şnuruită!

A revenit fără Fularski, mulţumit, vioi, sigur de sine.

— Nu-i prea frig aici? Şi-a frecat mâinile. Nu-i nimic, o să facă focul. Între timp, ca să zic aşa… A deschis un dulap, a scos o sticlă, un pahar şi umplându-l pe jumătate, s-a apropiat de mine. Se înţelege, oaspetele-i cel dintâi.

M-au trecut fiorii, fiindcă de la distracţia de la şcoală, când m-am ameţit, nu mai puteam nici să mă uit la votcă.

— Nu, mulţumesc, am refuzat făcându-mi curaj.

— Tovarăşe, numai câte unul nu face rău. Ca să ne mai încălzim, a încercat să mă convingă, iar consiliul de întreprindere i-a sărit în ajutor:

— Te-ai udat de tot, e bun pentru sănătate. Oho, uite câtă apă s-a scurs din palton. Cred că ţi-a intrat şi în pantofi:

M-am simţit ruşinat, fiindcă într-adevăr, sub cuierul unde îmi agăţasem paltonul, se formase o băltoacă. Ruşinea mi-a sporit şi mai mult, când am văzut că ştia că sunt ud la picioare. Am mişcat degetele, ca să verific, eram ud. Şi cu atât mai mult m-am încăpăţânat să nu accept, socotind că asta însemna să recunosc că-mi intrase apă în pantofi.

— Nu, mulţumesc. Şi în aceeaşi clipă mi-a venit gândul salvator: Întâi datoria, tovarăşe.

Au încremenit. Au privit descumpăniţi unul la altul. Nu se aşteptau la asta. Secretarul şi-a revenit cel dintâi:

— Ai dreptate. În primul rând, datoria. A început să toarne încet votca înapoi în sticlă. Îi tremurau mâinile, aşa că o parte din votcă se prelingea pe sticlă şi cădea pe podea. Fără ochelari, nu prea mă descurc, ne-a explicat, încercând chiar să glumească pe seama lui, deşi puteam să jur că nu gândea prea bine despre mine. La fel cu ceilalţi, consiliul de întreprindere şi tineretul, care priveau vizibil dezamăgiţi cum turna votca în sticlă. A pus-o la loc în dulap. Şi-a aranjat scurta şi şi-a îndreptat şapca.

— Atunci, să mergem, tovarăşi, ne-a îndemnat. Suntem aşteptaţi.

Sala părea întunecată, deşi era puţin mai mică decât sala de gimnastică din şcoala noastră şi tot aşa, avea şi scenă. În loc de pardoseală, avea ciment, ferestre cu rame de metal, iar în tavan trei lămpi, la drept vorbind, trei becuri mari fără abajururi, din care numai unul lumina, e adevărat, atât de puternic, încât te orbea. Ca decor, câteva serpentine rămase de la ultima distracţie, doar pe peretele din fundul scenei trona portretul sărbătoritului pe fondul drapelului roşu, iar sub el inscripţia: „Fabrica de zahăr din Włostów cinsteşte a şaptezecea aniversare a tovarăşului Stalin cu o productivitate sporită“.

Pe scenă era ceva mai bine. Deasupra mesei prezidiului, acoperită cu pânză roşie, ardea un bec ascuns sub un abajur în formă de farfurie, care concentra toată lumina pe masă, în spatele căreia, datorită reflectării razelor în pânza roşie, domnea semiîntunericul cald şi uşor purpuriu. De la bec până la contactul din perete se înălţa o sârmă agăţată de grinda care sprijinea tavanul, cu ajutorul căreia becul putea fi ridicat sau coborât, după trebuinţă.

Ne-am aşezat la masă, secretarul la mijloc, eu în dreapta lui, iar la margini, consiliul de întreprindere şi tineretul. Secretarul nu s-a aşezat de la început, a fixat mai întâi becul în funcţie de

înălţimea lui, apoi şi-a scos şapca şi uitându-se prin sală, a spus:

— Suntem cam puţini, tovarăşi.

— O să mai vină, a încercat să salveze situaţia tovarăşul Fularski, care stătea singur în primul rând.

La vreo trei rânduri în spatele lui, se aflau doi muncitori în pufoaice şi cu căciulile cu urechi pe genunchi, care se uitau nesiguri împrejur, parcă dându-şi seama abia acum unde sunt. Pufoaicele înnegrite de ploaie arătau că fuseseră aduşi de afară, de la muncă. Tot aşa, în rândurile celelalte, stăteau împrăştiaţi câte doi, trei ascultători, ici şi colo femei, unele cu copiii pe genunchi, dintre cele care locuiau pesemne pe terenul fabricii, sau surprinse când îşi luau copiii de la grădiniţă. Numai în ultimul rând, lângă perete, se aflau mai multe persoane. Într-un cuvânt, aveai impresia că cineva aruncase cu furca puţină sfeclă prin sală. Erau obosiţi cu toţii, se vedea pe feţele lor alungite de lumina becului mare care atârna deasupra lor. Unul chiar adormise cu capul pe umărul vecinului, care nu mai încerca să-l trezească, întrucât el însuşi mai închidea ochii din când în când.

Secretarul întârzia să se aşeze, continuând să-şi plimbe privirea încruntată peste rândurile goale. Din vreme în vreme, se uita spre uşă sau cu reproş spre tovarăşul Fularski. Acesta, neputând suporta, se vede, privirea secretarului, se tot căuta prin buzunarele hainei ori îşi întorcea capul spre fundul sălii, în speranţa disperată că va mai vedea pe cineva intrând. Şi deodată, parcă împinsă de disperarea lui, uşa s-a deschis şi a apărut cineva într-un impermeabil cu glugă de pe care se scurgea apa. Toate capetele s-au îndreptat spre uşă. Privirea secretarului s-a luminat, iar ochii tovarăşului Fularski au înflorit, întorşi când spre noul venit, când spre scenă, la secretar. Cel care intrase şi-a dat gluga pe spate, s-a uitat puţin speriat prin sală şi a întrebat:

— Aveţi şedinţă? îl caut pe Pajda. E o avarie la sită. Am nevoie de electrician. Nu l-aţi văzut?

Secretarul i-a aruncat dezamăgit o privire ascuţită.

— Avem adunare festivă în cinstea tovarăşului Stalin. N-ai citit anunţul?

Celălalt a îngăimat un aaa… şi a ieşit din sală cât a putut de repede.

Secretarul era vizibil epuizat. Nu se mai uita prin sală şi nici la tovarăşul Fularski. Nu s-a înviorat nici măcar când a intrat cineva în haină şi cravată şi, înaintând în vârful picioarelor spre scenă, privea cu un zâmbet slugarnic la secretar, neştiind parcă unde să se aşeze.

— Stai lângă Fularski, s-a burzuluit secretarul şi adresându-se consiliului de întreprindere şi tineretului, a conchis: Direcţia, chipurile, a venit, aşa că putem începe. Sau să mai aşteptăm? Aceştia au încuviinţat, nu se ştie dacă să înceapă ori să mai aştepte. Astfel că secretarul s-a aşezat, după care, înclinându-se spre mine, a început să se dezvinovăţească:

— E campanie, înţelegi şi dumneata. Mai întâi, planul. Oamenii lucrează în trei schimburi la maşini. Anul acesta sfecla e uscată. A plouat puţin. Fireşte, nu e vorba numai de sfeclă… Trebuie să ridicăm conştiinţa. Să îmbunătăţim munca de agitaţie.

Am încuviinţat din cap, ca şi ceilalţi doi, străduindu-mă să-mi păstrez chipul concentrat. Îmi plăcea din ce în ce mai puţin rolul pe care încerca să mi-l atribuie.

— La primăvară, o să începem un curs de marxism-leninism. Puţină economie politică. Urzelile imperialismului. Colonialismul, ca să zic aşa. Lupta pentru pace. Apoi o să coborâm la colectivele de muncă…

Mă mângâiam doar cu gândul că am acele *Însemnări ale unui agitator*, care mi se păreau aproape ca un scut de apărare împotriva vorbăriei

oficiale a secretarului. Mi-am pipăit buzunarul de la bluză, verificând dacă-l luasem din palton.

Unul dintre copii s-a plictisit să mai stea pe genunchii mamei, aşa că a alunecat jos şi a început să fugă printre rândurile de scaune. Asta le-a dat curaj şi celorlalţi copii şi sala s-a umplut de chicoteli de copii, de tropăituri. Una dintre mame a dat fuga după odrasla ei, dar nu cu prea multă convingere, astfel că mititelul, ferindu-se de ea, s-a împiedicat de un scaun, a căzut şi a izbucnit într-un plâns răsunător. Asta l-a enervat pe secretar.

— Femei, liniştiţi-vă ţâncii! Şi-a întins braţele spre sală. Adunarea e un lucru serios. Dar parcă de teamă că mamele nu-l vor înţelege cum trebuie şi vor părăsi sala cu copii cu tot, micşorând prezenţa şi aşa destul de firavă, a adăugat cu blândeţe: Se înţelege, ca să spun aşa, trebuie să începem de la vârstă fragedă… Ascultarea din copilărie e conştiinţa de mai târziu… O umbră de duioşie i-a răsunat în glas: În definitiv, tovarăşul Stalin iubeşte copiii.

Mamele s-au dus deci să-şi adune copiii împrăştiaţi. A pornit şi tovarăşul Fularski după ele şi a început să le ajute, de parcă era vorba de propriul copil.

În acest timp, secretarul şi-a scos din buzunarul scurtei ochelarii cu ramă de metal şi încercându-i în lumina becului agăţat deasupra mesei, le-a şters lentilele. Iar când ultima dintre mame şi-a prins copilul, s-a uitat scurt la mine, la consiliul de întreprindere, la tineret şi a rostit:

— Să începem, nu? Şi a început: Tovarăşe şi tovarăşi, ne-am adunat – îşi lungea cuvintele cântate – la această mare sărbătoare, ca să cinstim a şaptezecea aniversare a conducătorului întregii omeniri progresiste, învingătorul fascismului hitlerist, stegarul păcii, tovarăşul Stalin. Şi nemaiaşteptând să aplaude cineva din sală, a început el însuşi să bată din palme.

I-au urmat exemplul tovarăşul Fularski şi vecinul său, adică direcţia, aplaudând şi mai tare. Tovarăşul Fularski, înflăcărat de primele cuvinte ale secretarului, s-a ridicat şi, vrând să strige ceva, n-a reuşit decât: Să!… fiindcă secretarul, luându-i-o înainte, a dat din mână. Pe urmă!

S-au mai auzit câteva aplauze timide în fundul sălii.

— Salut cu bucurie prezenţa la festivitatea noastră, s-a întors secretarul spre mine, a tovarăşului de la raion. Şi apropiindu-şi mâinile împreunate de capul meu, şi-a îndesit vizibil aplauzele, ceea ce voia să le arate celor adunaţi însemnătatea persoanei mele, deşi era totodată şi un semn al lipsei lui de încredere faţă de mine, cine ştie dacă nu chiar de frică.

Încurcat de această întâmpinare, e drept, aşteptată, m-am ridicat, poate puţin prea repede, şi cu ochii aţintiţi la becul aprins din tavanul sălii, m-am înclinat. Cu toate că asta a durat doar cât ai bate din palme, am încercat o durere aproape fizică, de parcă în aceeaşi clipă m-aş fi ivit din nefiinţă, pentru că nimeni nu mă mai întâmpinase în acest fel. Aplauzele semănau cu fâlfâitul aripilor unor porumbei speriaţi sau poate că doar răsunau aşa în sala aproape pustie.

După mine, a urmat prezentarea comitetului de întreprindere, a tineretului şi a direcţiei. La ultimele cuvinte, cineva din fundul sălii a început să râdă, altul s-a arătat uimit, direcţia? A întrebat un ascultător în şoaptă, şi de unde până unde Franek? Iar la sfârşit, a clasei muncitoare, adică a tuturor celor de faţă, avangarda poporului, cum spusese secretarul, întinzându-şi mâinile pentru a nu ştiu câta oară ca să aplaude.

A venit apoi rândul programului: cuvânt de deschidere – primul secretar al comitetului de partid al întreprinderii, tovarăşul Kotarba Alojzy, adică el; referat despre viaţa şi activitatea tovarăşului Stalin, aici a arătat spre mine, tovarăşul

de la raion; iar în încheiere, *Internaţionala.* După care, fixându-şi ochelarii pe nas, a dus mâna la buzunarul scurtei. Spre surprinderea mea, a scos aceleaşi *Însemnări ale unui agitator***,** pe care le aveam şi eu. Am simţit cum mă inundă un val de căldură. Nu-mi venea să cred, dar nu mai era nicio îndoială, era aceeaşi broşură. Fără să vreau, mi-am pipăit buzunarul de la bluză, să văd dacă nu cumva ajunsese din întâmplare în mâna lui. Din nefericire, a mea era la locul ei. M-a cuprins un sentiment de compătimire pentru mine însumi. Fiindcă nici în cel mai rău caz nu mi-ar fi trecut prin minte că ar mai putea avea cineva *Însemnările…* afară de mine. Şi tocmai aici? La periferia raionului? Când ne-au dat broşura, ne-au spus că asta-i arma noastră. În ea consta puterea…

Secretarul a întors prima filă, şi-a dres glasul şi a citit cu voce tremurătoare fraza de la început. Poate că astfel se răzbuna pe mine? Dar pentru ce? A spus doar că mă aşteptau. Au primit un telefon de la raion şi mă aşteptau, aşa a spus. M-au întâmpinat. M-au căinat că am venit pe asemenea ploaie şi pe vânt. Am avut impresia că astfel le-am stârnit admiraţia. Atunci de ce n-a mărturisit că are şi el *Însemnările…* Putea să le scoată măcar întâmplător din buzunar, când şi-a scos ochelarii, batista. Sau când ne-am aşezat la masa prezidiului, putea să le scoată şi să le pună înaintea lui. Nu, a ţinut secret până în ultimul moment.

Mi-am scos şi eu *Însemnările…* din buzunar şi întorcând fără zgomot prima filă, am început să urmăresc cuvintele secretarului. Mă linişteam, crezând că va citi numai câteva propoziţii de la început, în cuvântul lui de deschidere, iar restul mi-l va lăsa mie. *Însemnările…* erau destul de lungi, ca citirea lor să dureze o oră întreagă, putea deci să se împartă foarte uşor în cuvânt de deschidere şi referat.

După ce a sfârşit prima pagină, a început-o pe a doua. Nu-i venea prea uşor, se poticnea, îşi tot

dregea glasul, primele picături de sudoare i-au apărut pe frunte şi străluceau ca nişte ţechini în lumina becului care atârna deasupra lui. Socoteam că nu va mai rezista mult. Încă o frază, două şi se va opri. A ajuns însă la sfârşitul paginii şi a întors fila din nou. Neliniştea din inimă a început să-mi coboare în picioare şi m-am surprins lovind ritmic podeaua sub masă cu talpa piciorului drept. Îmi puneam totuşi speranţa în fiecare frază care urma, poate că aici avea să se întrerupă, şi punând *Însemnările…* pe masă, va spune:

— Acum are cuvântul tovarăşul de la raion.

Şi iarăşi mi-am zis că fraza următoare s-ar putea să fie ultima. Acum va lua cuvântul tovarăşul de la raion. Apoi din nou, când a ajuns la una care mi se părea alcătuită special, ca să încheie cu ea. Iar acum va lua cuvântul, mi s-a părut că-l aud anunţându-mă. Cât avea să mai vorbească? Ar fi trebuit să ştie că e timpul să-mi dea cuvântul. Mai mult ca sigur că şi oamenii din sală aşteptau nerăbdători, pe deasupra poate şi obosiţi de turuiala lui. În fundul sălii, unii începeau să se foiască pe scaune, făcându-le să scârţâie, ca şi când i-ar fi dat să înţeleagă… Aveam impresia că la fiecare frază în plus scârţâitul se amplifica tot mai mult. Câteva mame au fost nevoite să-şi liniştească iarăşi copiii, fiindcă se frământau pe genunchii lor, parcă în semn de protest că introducerea lui depăşise măsura basmului cu cocoşul roşu.

A ajuns la sfârşitul paginii următoare, dar nimic nu arăta că are intenţia să încheie. Dimpotrivă, părea tot mai interesat de lectură. Citea tot mai lesne, îşi dregea glasul din ce în ce mai rar, nu se mai poticnea şi asta-i sporea verva. Frazele parcă se alungeau singure, îndemnându-l să continue. Cred că uitase că trebuia doar să înceapă ordinea de zi, pentru că îi dădea înainte, fără pauze şi aproape fără să mai respire. A răsuflat o dată şi fila s-a întors singură. Curgerea frazelor se desfăşura

de la sine. Alergau precum caii, porneau în galop, cine ştie, poate că se închipuia în fruntea lor gonind prin stepă după armata vrăjmaşă a lui Denikin sau a altcuiva. În glasul lui se auzea şuierul săbiilor, grindina copitelor, geamătul pământului călcat în picioare. Vocea plictisitoare şi răguşită îi devenise liberă şi cântătoare ca stepa.

Abia începea o pagină, că se şi apropia de sfârşitul ei. Legănându-se înainte, înapoi, se ridica în vârful picioarelor, îşi înălţa capul pe spate. Întinzând braţul drept în sus, amenința cu degetul arătător pe câte unul, pe altul îl respingea cu palma întinsă ori îl prăbuşea în pulbere cu pumnul încleştat. Viforul revoluţiei îl purta pe aripile întinse. La un moment dat, în această goană revoluţionară, a lovit becul agăţat deasupra capului său, încât lumina a început să se rotească peste masa prezidiului ca soarele deasupra pământului. Viforul acela al revoluţiei, la început zefir înşelător care, chipurile, înviora şi atrăgea frazele doar pentru a le răcori, îşi dezvăluia acum puterea ascunsă, smucind propoziţiile, pe unele smulgându-le cu rădăcini cu tot. Nu citea, ci îşi arunca fulgerele în toţi burghezii, slugile, agenţii, intervenţioniştii şi alţi duşmani ai poporului, care roiau din toate părţile lumii ca nişte insecte scârboase şi încercau să găurească biografia tovarăşului Stalin, neştiind că nimeriseră pe o stâncă.

Disperarea începea să mă cuprindă, că-mi răpea revoluţia bucată cu bucată. Nu spaima, nici frica, ci tocmai disperarea. Ca şi când îmi sfâşia câte o bucată din suflet, din gândurile mele, din inimă. Parcă fiecare cuvânt se prefăcea în cenuşă înăuntrul meu. Cum puteam să mai vorbesc după el fără revoluţie? E ca şi când te-ai ruga fără Dumnezeu. Să arzi fără flacără. Pentru că revoluţia era vâlvătaia care răbufnea din fiecare frază a *Însemnărilor*, din fiecare cuvânt, până şi din silabe separate, virgule, puncte, ca să nu mai vorbim de

semnele de exclamaţie. Era rugul pe care se mistuia lumea veche.

Toate acestea îmi întăreau convingerea că era vorba de răzbunare. Mi-am amintit ce-i spusese mai înainte afară tovarăşului Fularski, anume că uneori un căţelandru poate muşca mai rău. Se hotărâse pesemne să-mi dea o lecţie. Era clar că-şi bătea joc de mine, aruncându-şi privirea pe masă, a văzut că-l urmăresc cu ochii pironiţi pe *Însemnări…* şi îmi scăpa mereu. Eu îngrozit, cu ochii holbaţi, el liber ca stepa, eu pe jos, el călare. Cu toate că citea cu greutate şi lăcomie în acelaşi timp, de parcă sfâşia paginile una după alta, cu intenţia precisă de a înghiţi toate *Însemnările*… de a nu-mi mai lăsa nici măcar o frază.

Ochelarii îi alunecaseră pe vârful nasului, dar n-a mai avut când să-i îndrepte, pentru că tocmai întrase în marele iureş. Aici îl urmărea pe Iudenici, acolo atacau Kolceak, Vranghel, Krasnow, Kornilov, eserii, cadeţii. Avântat, de parcă izbea cu sabia, a mai întors o pagină. Mi-am pus şi eu speranţa în pagina nouă, poate că dă Dumnezeu, aş, ţi-ai găsit. Poate că-l va opri vreo frază-râpă, frază-munte, va ezita şi va coborî cu picioarele pe pământ, întrebându-se unde goneşte aşa? Poate că i se va face milă de mine, că s-a răzbunat destul, sunt tânăr, va trebui şi aşa să înţeleg foarte multe, dar asta se va întâmpla după ani de experienţă. Nu arăta a om rău. Dacă n-ar fi urmele de vărsat, ar părea un om cumsecade. Mi l-aş putea închipui lesne stând lângă sobă, în sobă duduie focul, iar el îşi ţine nepoţelul călare pe genunchi. Nepoţelul strigă, mai repede! Întrucât genunchiul este un cal, iar nepoţelul aleargă pe genunchiul bunicului prin stepă pe urmele armiei duşmane a lui Denikin sau a altuia, în timp ce bunicul îi ţine isonul, urrra! Ori poate, epuizat, îşi va spune în gând, ajunge, e cazul să închei, să-i rămână şi lui ceva, mai bine să citească, a transpirat, a îngheţat, de ce să mai scornească şi el că ceva nu-i în ordine, o să mă

toarne şi după aceea va trebui să explice. Cel mai sigur e să mă ţin de litera scrisă. E ca un drum bătătorit, însemnat cu pietre kilometrice. Şi aşa biografia ne ajunge la amândoi. Şaptezeci de ani din viaţa unui om sunt cât şapte sute ai umanităţii. Deşi i s-ar cuveni o lecţie, că n-a vrut să bea. Dar treacă de la mine. Iar acum va lua cuvântul tovarăşul de la raion. Poftim! Poate aici, sub bec. Se vede mai bine.

Gonea totuşi să-şi rupă gâtul, ca şi când viforul revoluţiei îl împingea acum din spate. Cu toate că ochii mei, aţintiţi pe urmele lui, ajutaţi şi de auz, au început să desluşească în această goană primele semne, abia sesizabile, de oboseală. Ici a greşit un cuvânt, colo a sărit o silabă, nu s-a oprit la punct, n-a mai avut aer, ar trebui să citească mai apăsat, mai ales că din toate piepturile se smulgea strigătul: să ne conducă tovarăşul Stalin! În sfârşit, poate că acum se va opri, mi-am spus cuprins de un nou val de speranţă.

În definitiv, nici n-ar fi fost de mirare, deoarece oamenii din sală arătau şi ei obosiţi. Lângă perete, unii moţăiau de-a binelea, în timp ce alţii se mai luptau cu somnul. Tot aşa se întâmpla şi în faţă, unde becul cel mare din tavan arunca raze orbitoare, câţiva stăteau cu ochii închişi, deschizându-i doar la răstimpuri şi numai pentru a se convinge dacă se află încă în sală sau sunt acasă. Adormiseră şi cei mai mulţi dintre copiii de pe genunchii mamelor. Numai tovarăşului Fularski îi sticleau ochii ca la un lup în noapte, iar lângă el direcţia strălucea ca o lună plină.

Secretarul a mai întors o filă, dar nu cu înflăcărarea dinainte, ba pentru o clipă şi-a odihnit privirea asupra tovarăşului Fularski. Se vede că acesta a înţeles că e un semn pentru aplauze şi şi-a împreunat mâinile ca la comandă. Dar revoluţia n-a vrut să mai aştepte şi s-a rostogolit mai departe cu putere îndoită. Undeva, un copil a început să plângă. Cineva de lângă perete, înşelat de trupul

somnolent, a vrut să se aşeze mai bine, dar s-a răsturnat ca un sac, făcând scaunul să scârţâie. Toate capetele s-au întors de la biografia lui Stalin în direcţia scaunului buclucaş. Tovarăşul Fularski a zvâcnit în sus, vrând parcă să-l pedepsească pe vinovat. Dar văzând că numai oboseala e de vină, s-a aşezat la loc contrariat.

Secretarul, în schimb, nu s-a tulburat câtuşi de puţin. Nu mai era în sală. Tocmai ocupa Ţariţînul. M-am agăţat totuşi de gândul că era obosit. Era aproape bătrân, asemenea revoluţie nu mai era pentru anii lui. Caii, stepele, săbiile, armatele potrivnice. I se potrivea mai degrabă burghezia, de la tribună la tribună, pe stradă, în piaţă, lângă monument, la club, în saloane, urbe, umbrele. Nu s-ar putea să aibă o criză de astm? Parcă spusese în birou că pe o vreme ca asta îl îneacă astma. Iar când ascundea încurcat sticla în dulap după refuzul meu, acceptând cam în silă că sigur, datoria înainte de toate, avea glasul înăbuşit, ca şi când astma nu-i dădea pace. Clipea din ochi spre consiliul de întreprindere şi tineret, vrând parcă să spună, nu vedeţi că iar am o criză.

Mi-am imaginat chiar că vorbele încep să-l doară, să-l gâdile, să-l irite, să se învălmăşească, încearcă să tuşească, tuşeşte tot mai des, tot mai adânc, până când se îneacă, nu mai poate să respire, nici revoluţia nu mai are aer, revoluţia se stinge, până când se supără însuşi tovarăşul Stalin, ce se întâmplă cu biografia lui, şi-mi ordonă, treci în locul lui, tinere. Revoluţia nu se mai face cu bătrâni. Are nevoie de tineri.

Năucit, am început să mă rog în gând. „Tatăl nostru, carele eşti în cer, sfinţească-se numele Tău, vie împărăţia Ta, facă-se voia Ta…“ Dar rugăciunea mea nu numai că nu i-a grăbit criza de astmă, ba din contră, cine ştie dacă nu l-a ajutat să depăşească momentul critic. Nu era dintre cei care cedează uşor slăbiciunilor. Cu fiecare frază se contura tot mai limpede omul de granit, pentru

care există o singură direcţie: înainte! De aceea, speranţa mea că va termina această prelungită introducere, lăsându-mi restul *Însemnărilor***,** s-a subţiat până la dispariţie.

Situaţia devenea primejdioasă. Simţeam că începe să mă cuprindă spaima. Am încetat să-l mai urmăresc şi să aleg frazele cu care s-ar fi cuvenit să încheie, nu mă mai uitam în *Însemnări***.** Ascultând doar câte un crâmpei din când în când, am început să mă gândesc la cele ce aveam să spun. Nu-mi venea nimic în minte, cum ar fi fost cu putinţă să-mi vină fără ajutorul *Însemnărilor unui agitator*.

Mi-am înălţat privirea rugătoare la secretar, socotind că poate şi el va privi o clipă la mine şi va ghici la ce chinuri mă osândeşte. Din nefericire, se afla în punctul de sus al încordării, căci iată că încercuia armata germană la Stalingrad. Sudoarea îi îmbrobona des faţa, iar trupul îi era scuturat de fiori, fiindcă *Însemnările…* au început să-i tremure în mână. Glasul i se înălţa mai sus de făptura lui nu prea mare, tuna ca o canonadă. Frazele explodau ca nişte obuze, bombe, se prăbuşeau ca zidurile, se scurgeau ca sângele. Tovarăşul Fularski, înghesuit în scaun, palid, cu gura deschisă, potrivit regulamentului de artilerie, aştepta înspăimântat când unul dintre aceste obuze avea să-l nimerească. Ar fi fost gata să jure că în sală se simte mirosul de pulbere. Până şi becul cel mare se pierdea în trâmbele de fum. Ascultătorii de pe scaune păreau tupilaţi ca nişte soldaţi printre ruine, aşteptând ordinul de a porni la atac. Iar când, în aşteptarea generală, au răsunat cuvintele de îmbărbătare ale tovarăşului Stalin, va fi sărbătoare şi pe strada noastră, am încetat să mă mai gândesc la expunerea care mă aştepta şi m-am lăsat antrenat în încleştarea pe viaţă şi pe moarte, soldaţi şi oţel.

Mi-a pierit brusc spaima ce creştea cu fiecare filă întoarsă de secretar, şi mă închipuiam cu casca

pe cap, în pelerină şi cu automatul la piept, gonind prin ploaia de gloanţe, prin stelele rachetelor, prin gropile obuzelor, şanţuri şi tranşee, printre gemete şi trupuri, prin pâraie de sânge, culcându-mă la pământ şi ridicându-mă, alergând iarăşi şi strigând din toate puterile urrra! Victorie! Căzând la pieptul altui soldat necunoscut şi îmbrăţişându-ne cum se cuvenea unor eroi. Când m-am desprins de el, am văzut că era Saşa. E adevărat, cu toată faţa înnegrită de fum şi sângele curgându-i de sub cască pe tâmple, obraji, bărbie, dar nu m-am îndoit nicio clipă că e Saşa. Acelaşi zâmbet larg, aceiaşi ochi luminoşi. Cum să nu-l recunosc pe Saşa.

Imaginându-mi toate acestea, nici n-am băgat de seamă că se sfârşise al Doilea Război Mondial. Glasul secretarului se muiase, fără putere, nu-şi mai îndrepta ochelarii căzuţi pe vârful nasului şi nu se mai uita la sală, când întorcea pagina. Părea şi el îngrozit de acest război, deşi nu era soldat, ca mine şi ca Saşa.

Din nou a reînviat în mine speranţa că acum îşi va încheia cuvântul de deschidere. Întrucât, deşi nu mai întorceam paginile după el, judecând după grosimea *Însemnărilor***,** mai rămăsese abia o treime din ele. Aşadar, aveam ce să citesc. Încă o frază, două şi avea să sfârşească. Glasul i se stingea tot mai mult. Dintr-un cordon gros, se prefăcuse parcă într-un firicel de aţă. Aşteptam deci ca această aţă să se preschimbe într-un fir de păianjen şi să se rupă. Iar acum va lua cuvântul tovarăşul de la raion.

Nici pomeneală. Începea doar o nouă etapă din biografia tovarăşului Stalin. Lupta pentru pace. Mult mai diferită decât războiul mondial. Acolo erau de ajuns avioane, tancuri, armate, soldaţi. Tocmai citea câte idei îl costă pe tovarăşul Stalin această pace, câte discursuri, întâlniri, şedinţe, prezidii, plenare, hotărâri. Vocea lui parcă se plângea că tovarăşul Stalin nu doarme nopţi întregi, că-i aduc să mănânce în cabinet, că

luminiţa de la Kremlin străluceşte întruna, asemenea stelelor de pe cer. Ochii tovarăşului Fularski se înceţoşaseră de emoţie, deşi trupul şi-l ţinea drept şi încordat, aşteptând momentul când trebuie să bată din palme. Până şi direcţia era emoţionată, deşi era pe jumătate adormită. Se părea că întreaga sală împărtăşea această emoţie, fiindcă e cu neputinţă să lucrezi atâta şi să nu dormi deloc. Ştiau prea bine ce înseamnă munca. Şi poate că tocmai această emoţie, că pot dormi liniştiţi, deoarece liniştea lor era vegheată de tovarăşul Stalin, făcea ca ici şi colo, mai ales în ultimul rând de lângă perete, unii să doarmă buştean. Dormeau şi toţi copiii pe genunchii mamelor. Şi aplecate peste ei, şi câteva mame.

Stăteam cu Saşa pe marginea unei gropi adânci de la o bombă. El avea cizme de pânză groasă cu carâmbi înalţi, iar eu sandale cu tălpi de lemn. Picioarele lui erau mult mai mari decât ale mele. Se vedea că este un adevărat soldat. A scos dintr-un buzunar al bluzei o pungă cu tutun, din celălalt, un ziar, a rupt o bucată, a presărat mahorca şi a început să-şi răsucească o ţigară.

— Fumezi? m-a întrebat.

— Nu fumez, am răspuns. Sunt prea mic.

— Cum adică prea mic? Eşti băiat mare. Ia şi fumează.

Nu mai fumasem niciodată. Doar pe islaz mai trăgeam câteodată din ţigara vreunuia dintre flăcăi, dar mi se făcea rău numaidecât, de altfel, se spunea că raţia de mahorcă pe care o primeau ca soldaţi era al dracului de tare. A continuat totuşi să mă ademenească:

— Nu fumezi pentru victorie, pentru tovarăşul Stalin?

Aşadar, am rupt şi eu o foiţă de ziar, am presărat mahorca, dar n-am fost în stare să o răsucesc, îmi tremurau mâinile şi tutunul cădea pe jos. Mi-a luat-o şi mi-a răsucit-o el, aprinzând-o de la ţigara lui. Nu ştiam încă să trag fumul în piept, aşa că-l

ţineam puţin în gură şi-l slobozeam afară. Saşa a observat şi mi-a spus să trag în piept.

— Ei, ce-i cu tine? N-o să fii niciodată un soldat adevărat.

Am tras fumul în piept cu teamă, mai ales că aveam de gând să-i vorbesc despre ogar. Nu eram pregătit să-mi plătesc curiozitatea cu acest preţ. Vreun glonţ sau o schijă nu prea mare mă puteau nimeri în mână sau în picior. M-am înecat, nu mai aveam aer, un acces de tuse mi-a sfâşiat pieptul şi m-au podidit lacrimile. A început să râdă de mine, ţinând parcă isonul tusei care mă îneca, şi s-a interesat dacă-mi plăcea mahorca lui. Nu-i aşa că-i bună? I-am dat dreptate, deşi încă nu-mi revenisem. El a continuat să râdă şi a aruncat chiştocul în groapă. Apoi s-a ridicat şi a spus:

— Bine. Şi-a săltat raniţa în spinare, şi-a potrivit bluza, chipiul, şi-a îndreptat automatul pe piept. Şi acum, la Berlin! Cu aceste cuvinte îşi lua întotdeauna la revedere când se ducea pe front, era curier între linia-ntâi şi spatele frontului. Acum, la Berlin, bătrâno, spunea înapoind cana din care băuse laptele, fiindcă în drum, trecea de fiecare dată pe la noi să bea lapte. Nu mulţumesc, nu cu bine, ci acum la Berlin.

— E, mai aveţi până la Berlin, intra în vorbă bunicul.

— Mai aveţi de tras, adăuga unchiul Władek.

Dar el nu mai răspundea nimic. Îşi lua raniţa în spinare, îşi potrivea bluza, chipiul, îşi îndrepta automatul pe piept şi zâmbea cu zâmbetul lui larg.

— Ei, tu du-te înapoi, acasă, mă îndemna.

Şi atunci i-am spus aproape dintr-o răsuflare că aş vrea să am un ogar, dacă întâlneşte vreunul pe front, să mi-l aducă.

— Ce-i aia ogar?

— E un câine, i-am explicat.

— Câine, vasăzică. Şi a început să se intereseze, mare sau mic, ce picioare are, înalte, scurte, coada lungă, scurtă, urechile lăsate, ridicate, blana

netedă, înfoiată, ce culoare, cum latră, ce mănâncă. Iar botul, şi a început să se strâmbe în fel şi chip, bucălat, flocos, ascuţit, lat, plat. Şi-a băgat şi două degete în gură şi lărgindu-şi obrajii, şi-a rânjit dinţii şi a început să mârâie, să latre, să se întărâte ca un câine adevărat. Şi atâta s-a amuzat, încât am pierdut speranţa că-mi va aduce vreodată ogarul. Mai ales că tot ce-i spusesem despre el, inventasem. Pentru că nu văzusem niciodată un ogar, ştiam doar că are picioarele ca nişte beţe, trupul ca oiştea şi că e cel mai rapid din toţi câinii, întrecând până şi iepurele. Şi că trăieşte prin palate, dar asta nu l-a descumpănit câtuşi de puţin pe Saşa.

— Adică prin conace?! a întărit. Nu face nimic, toate palatele sunt ale noastre acum.

De altminteri, tot ce ştiam, aflasem de la bunicul şi de la unchii Władek şi Stefan. Ceea ce ştiam cu adevărat, era că mi-l doream foarte mult.

Câteodată, unchiul Stefan, când se întorcea de la câmp, povestea că i-a sărit un iepure chiar de sub picioare, era mare cât un lup singuratic, unchiul s-a repezit cu bâta spre el, dar cum poate un om să se măsoare cu un iepure. Chiar când s-a oprit şi părea că-l aşteaptă pe unchiul, până când acesta a făcut două, trei sărituri, urecheatul a zbughit-o mai departe. Ehei, dacă avea un ogar. Bunicul îi povestea şi el adesea că înainte de războiul celălalt, lua parte la hărţuială, când se organizau vânători la curte, şi aducea întotdeauna ba un iepure, ba un fazan sau râtul vreunui mistreţ şi chiar câte o rublă pe deasupra, numai că se întorcea fără glas, atât de răguşit, că trebuia să-şi clătească gâtul cu ceai de muşeţel. Dar cel puţin se sătura privind la moşieri şi la cucoane, la boieri, domnişori şi domnişoare, pe cai cu şei, pinteni şi pălărioare. Ei, şi la câini. O, câinii erau atât de diferiţi, că nu-i venea să-şi creadă ochilor că sunt atâtea neamuri pe lume. În sat n-ar fi văzut niciodată astfel de câini, fiindcă aici erau toţi la

fel, făcuţi parcă din fărâmele aceluiaşi câine, ca să ajungă câte unul pentru fiecare casă. Iar când latră unul, îi răspund toţi ceilalţi de parcă latră tot satul la fel. Dacă urlă vreunul, urlă cu toţii. Pe când la curte, pasămite toţi erau câni, dar atât de mulţi şi de deosebiţi, că nu mai ştiai dacă sunt tot câini ori alte făpturi. O, cred că lui Dumnezeu îi plăceau câinii, mai mult decât porcii, vacile, caii, oamenii, pentru că pe niciunul nu-l făcuse atât de diferit, ca pe câini. Poate că numai peştii şi păsările mai erau aşa. Dar acestora le poruncise să se ţină departe de om, iar câinilor să-i stea aproape, deoarece chiar dacă omul îl răstignise, el era cea mai nefericită fiinţă. Oricum, cele mai multe specii tot ogarii rămâneau. Dar nici ei nu seamănă unii cu alţii. Subţiri şi înalţi uneori, de ţi se părea ciudat că nu se răstoarnă, dar numai să vadă un iepure că-l ajung dintr-o săritură şi pun laba pe el. Alteori, cu trupul alungit în faţă, de parcă nu mai au partea dinapoi, tot aşa, sar şi haţ! îl prind cât ai zice peşte. Era destul să-l vadă, că în ochii lor nu mai era în viaţă. Ehei, când simţeau ogarii, iepurii încremeneau pe câmp. La fel şi vulpile, nu mai ştiau să se întoarcă la vizuinile lor, atât de mult le încurca mirosul ogarilor. Toate făpturile împietreau, când auzeau ogarii. Mistreţii, căprioarele, fazanii, potârnichile, tot ce era pe câmp, se ascundeau în pădure. Fiindcă ogarul este călăul animalelor şi rege între câini.

Unchiul Władek încerca să-l contrazică pe bunicul, cum că nu ogarul este călău şi rege, ci câinele lup. Ogarul e bun numai la vânătoare, dar câinele lup e de folos la toate. Şi nu se ştie dacă şi la vânătoare este cel mai bun, întrucât copoiul îl întrece. Maiorul Skórzyński avea un copoi înainte de război şi zicea că nu şi-ar dori alt câine mai bun. Aleargă pretutindeni, aduce orice se împuşcă, în apă, prin mlaştini, prin tufişuri, adulmecă, găseşte şi prinde vânatul încă viu. N-a pierdut nicio raţă, prepeliţă sau potârniche, deşi uneori nici

Skórzyński nu ştia în ce parte trăsese. Aducea totul la picior. Până şi Skórzyński se mira că a nimerit, crezând că greşise ţinta. Copoiul mănâncă ce-i dai, pe când ogarul ştii dumneata cu ce se hrăneşte? Trebuie să aibă mâncare mai bună decât stăpânul. Să te duci la curte, să-i vezi cum se tolănesc prin încăperi, în ogradă, prin parc. Seamănă mai mult cu nişte stafii ale câinilor decât cu nişte câini. Noaptea te poţi speria de ei, gândindu-te că e cineva care-şi plăteşte păcatele prefăcut în câine.

Dacă ai despica în lung un câine, ai avea doi ogari. Ce mai câini, înainte de războiul celălalt, erau câini adevăraţi, dar nu acum. Pentru că oamenilor li se arătau atunci tot felul de semne pe cer. Când a început ăsta, au văzut numai avioane. Nu apucau să se uite în sus, că le şi cădea bomba în cap.

Totuşi bunicul nu s-a lăsat bătut cu una, cu două, dar nici nu s-a apărat cu destulă convingere, repetând din ce în ce mai apăsat:

— E rege între câini. Doar la răstimpuri, dădea semne de supărare: Nepricopsitule, n-ai minte deloc. Ei, şi o dată, când probabil că nu şi-a mai putut stăpâni nervii, a răbufnit lovindu-se cu palma peste genunchi: Să te prefaci şi tu în câine, când va trebui să-ţi ispăşeşti păcatele.

Nu ştiu de ce, dar îl credeam mai mult pe bunicul. Visam adesea câte un ogar, mai bine zis mulţimea de ogari despre care povestise bunicul. Odată am avut un vis ciudat, se făcea că merg călare pe un cal cu şa, cu pinteni şi cu şepcuţă pe cap, iar în jurul meu lărmuia haita de ogari, de toate felurile, mai diferiţi chiar decât spunea bunicul. Toţi însă erau tăiaţi în două, cum zicea unchiul Władek, deşi nu-i vedeam dinspre partea spintecată, cea cu măruntaiele deschise, fiindcă celelalte jumătăţi, din stânga, acoperite cu piele, se aflau în dreapta mea. Păşeau alene, de parcă în curând aveau să cadă din picioare, arătându-şi părţile tăiate, cu măruntaiele la vedere. Poate nu se

puteau hotărî dacă mai erau câini sau numai duhurile câinilor, şi dacă, în acest caz, aveau să mai ia parte la vânătoare sau îşi vor ispăşi păcatele. În visul meu, mi-era tare frică să nu apară vreun iepure, pentru că şi iepurele putea să nu fie din lumea asta. Cuprins de un simţământ de vinovăţie, într-unul dintre ogarii aceia alungiţi mult înapoi, care rămâneau înadins tot mai mult în urmă, l-am recunoscut pe unchiul Władek. Dar parcă nu era unchiul Władek în întregime, ci Kruczek care ispăşea păcatele unchiului Władek.

Şi totul a început de la aceea că, precedat dis-de-dimineaţă de o scurtă ploaie de obuze care au căzut peste sat, aprinzând zece-cincisprezece gospodării, după care a urmat o linişte ameninţătoare, încărcată de nesiguranţă şi aşteptare şi întreruptă din când în când de ţipetele disperate ale oamenilor şi mugetele vitelor, pe la amiază s-a apropiat frontul.

Eram în pivniţă, cufundaţi în litania adresată inimii lui Isus, pe care o îngâna bunica, pentru că numai ea ştia această litanie pe dinafară, noi repetam doar miluieşte-ne pre noi, miluieşte-ne pre noi, miluieşte-ne pre noi, când deodată, sus, s-a deschis uşa şi în snopul de lumină ceţoasă de august, a apărut Saşa cu ţeava automatului îndreptată în direcţia noastră în întunericul din pivniţă. Mai întâi, a întrebat gâfâind:

— Nu e niciun neamţ?

La care i-am răspuns în cor:

— Nu! Nu! Iar bunicul a mai adăugat: A fost, dar a plecat.

A coborât câteva trepte spre noi, s-a aşezat pe una dintre ele mai sus de capetele noastre ridicate şi a zâmbit cu zâmbetul lui larg, copilăresc. Şi-a luat casca de pe cap, dintr-un buzunar al bluzei a scos punga cu mahorcă, din celălalt o bucată împăturită de ziar, a rupt o foiţă, a presărat tutun şi a început să-şi răsucească ţigara.

— Eşti atât de tânăr şi fumezi, l-a dojenit bunica. Câţi ani ai?

— Ehei, mulţi, bătrânico, a răspuns.

— Cum mulţi când nici n-ai început să te razi, se vede doar. Mai bine-ai bea nişte lapte.

Oalele cu lapte se aflau pe diferite trepte lângă perete, în unele era proaspăt, de câteva zile, în altele mai vechi, covăsit. Şi-a strivit ţigara şi a apucat oala cea mai apropiată, deşi bunica i-a spus să ia alta, în care era laptele muls de dimineaţă. Şi-a vârât aproape tot capul în oală, sorbind cu lăcomie, de parcă nu mai băuse lapte de la începutul războiului, poate chiar din copilărie, când mai sugea încă la pieptul mamei. O parte din lapte i se scurgea pe bărbie, pe bluză, pe automat. Dar nu-i păsa de nimic. Bea.

Frontul a trecut mai departe, am crezut că s-a terminat războiul şi ne-am mutat iarăşi în casă. Bunicul şi cei doi unchi au început chiar să bată coasele, nădăjduind că vor reuşi să mai secere din grâu, dacă nu pentru pâine, cel puţin pentru sămânţă. Era pe la jumătatea lui august, grâul era aproape transparent, ars de soare, strivit de tancuri, călcat de tiraliori şi pe fiecare tarla, tranşee şi gropi. Au lungit carul, bunica şi mătuşile făceau legături, mama gătea şi până şi tata, deşi zăcea mai tot timpul, s-a sculat din pat şi aşezat pe un trunchi în curte, privea la această vânzoleală cu speranţa că se va înzdrăveni şi el. În toate curţile se auzea cum băteau coasele, chiar şi în cele în care ardea ce mai rămăsese din case, şuri, coteţe. Zgomotul se amesteca acum cu exploziile obuzelor şi răpăitul automatelor de pe frontul care se depărta, asemenea unui ecou de adio.

Cu toate acestea, după câteva zile, s-a stricat ceva în maşinăria frontului, a început să se poticnească, să se înece. Veneau tot mai multe camioane şi căruţe cu răniţi. Unii erau aduşi cu targa, alţii se întorceau cu propriile forţe, jerpeliţi, însângeraţi, legaţi la cap şi la piept, cu braţele

atârnând în bandaje, unii dezbrăcaţi de bluze, numai în cămăşile zdrenţuite, năclăite de sânge, alţii sprijinindu-se în beţe sau unul pe altul, ori câte doi purtându-l la mijloc pe al treilea. Nu o dată, soseau grupuri întregi.

Groaza s-a răspândit iarăşi prin sat şi au început să cadă din nou obuzele, de astă dată din partea cealaltă, aşa că am fost siliţi să ne mutăm din casă înapoi în pivniţă. S-a întors şi Saşa, din fericire, sănătos şi întreg. Nu era deloc îngrijorat. Şi-a arătat dinţii zâmbind larg, copilăreşte, asigurându-ne că în curând vor porni iar spre Berlin, aşa că vom putea să strângem grâul.

Frontul s-a oprit la câţiva kilometri de satul nostru, ca să-şi mai tragă sufletul, cum zicea Saşa, dar cum s-a arătat mai târziu, voia doar să ne liniştească, fiindcă a rămas pe loc câteva luni. Iar după câteva săptămâni, s-a hotărât ca satul nostru şi alte câteva din împrejurimi să fie evacuate dincolo de Vistula. Înainte însă de a se ajunge la aceasta, Saşa, de fiecare dacă când se ducea pe front, trecea pe la noi, ca să-şi ia la revedere, fiindcă se putea să nu se mai întoarcă şi la noi băuse un lapte atât de bun, aşa că îşi bea iarăşi laptele, lăudându-l mulţumit. Şi totdeauna cu zâmbetul lui larg, copilăresc, de parcă se bucura că nu se va mai întoarce, întrucât gloria unui soldat căzut la datorie era ceva măreţ şi natural în război, iar viaţa ceva doar întâmplător şi de neînţeles.

Bunica îl sfătuia să se roage lui Dumnezeu şi se va întoarce întotdeauna, la care el răspundea că la ei nu există Dumnezeu, numai tovarăşul Stalin. Dumnezeu fusese înainte de revoluţie, îi spusese mama lui, care-l mai ţinea minte. Dar mama nu mai trăieşte, nici tata, Dumnezeu a murit şi nu mai este decât tovarăşul Stalin.

Neluându-i în seamă avertismentele, îl conduceam adesea pe Saşa cel puţin până la marginea satului, câteodată chiar mult mai departe. Mă simţeam măgulit că merg cu un soldat

adevărat, care se ducea pe front, dispreţuia moartea şi nu credea în Dumnezeu. Eu îi spuneam Saşa, iar el îmi zicea Petia, lucru cu care mă mândream şi mai mult. Şi o dată, în timp ce-l însoţeam, după ce trecusem prin sat, i s-a făcut poftă să fumeze, aşa că ne-am aşezat pe marginea unei gropi făcute de o bombă şi atunci i-am mărturisit că aş vrea să am un ogar.

Nu mi-a promis nimic, s-a mulţumit să râdă, dar după o săptămână, poate două, pe la amiază, în sat era linişte, nu cădea şi nu exploda nimic, am auzit deodată în uşa deschisă de la pivniţă chemarea lui Saşa:

— Petia! Petia!

Am urcat treptele din câteva sărituri şi am rămas înmărmurit, nu-mi venea să cred că ceea ce vedeam era adevărat. Lângă uşa pivniţei se afla Saşa cu raniţa în spinare şi automatul pe piept, iar alături de el, un câine. Înalt, alungit înainte, cum îmi povestise bunicul şi semănând cu jumătate dintr-un câine tăiat în lung, după spusele unchiului Władek.

— Iată-ţi ogarul! a rostit Saşa, arătându-şi dinţii în zâmbetul lui larg, copilăresc. Îl ţinea de o bucată de sârmă ghimpată, legată de zgardă. Ei, ce-i cu tine? s-a mirat întrebător, văzând neîncrederea din ochii mei, deoarece nu mă arătam prea bucuros că mi se împlinise visul. Din contră, m-a cuprins teama că venise cu acest ogar numai ca să-mi fure visul.

— Ce-i cu tine? a repetat. Ia-l. Şi apucându-mă de mână, m-a tras spre el, dându-mi capătul de sârmă ghimpată cu care ţinea ogarul. O clipă am avut impresia că vrea să înfigă sârma în mine. Mă privea din ce în ce mai uimit, ca şi când nu mai înţelegea nimic, iar zâmbetul lui larg, plin de viaţă, a început să se stingă treptat, prefăcându-se într-o strâmbătură ce semăna cu chipurile schimonosite ale răniţilor care se întorceau de pe front. E ogar, a repetat. O, Doamne, e un ogar!

Abia atunci s-a rupt ceva în mine şi am început să mă bucur, deşi teama de la început nu mă părăsise cu totul. Mă bucuram numai pentru că voiam să mă bucur, parcă în ciuda spaimei, chemând în ajutor toate lucrurile încercate în toţi anii de când mă născusem.

— Un ogar! Un ogar! am strigat în uşa pivniţei. Saşa mi-a adus un ogar!

Strigătele mele au produs învălmăşeală în interior, de parcă s-ar fi cutremurat pământul. Cel dintâi s-a iţit din pivniţă unchiul Władek, avea privirile împrăştiate, faţa alungită, amintind de un câine care alerga după un iepure. A urmat unchiul Stefan, ca de obicei cam somnolent din cauza prisosului de putere care sălăşluia în el, cu buzele răsfrânte într-un zâmbet nepăsător. Apoi bunicul, treaptă cu treaptă, cu gravitate şi ochii mijiţi, ca de fiecare dată când trebuia să ia vreo hotărâre sau când era vorba de vremea de mâine ori de îngăduinţa şi asprimea lui Dumnezeu. După el, mama, foarte curioasă, ca totdeauna când era vorba de mine. Mătuşica Jadwinia cu bunătatea înflorindu-i în ochi, gâfâind şi cu vorbele pe buze, Piotruś are un ogar! Piotruś are un ogar! Mătuşica Marta, palidă ca ceara, cu tristeţea întipărită pe faţă şi parcă neştiind pentru ce trebuie să iasă afară. În sfârşit, bunica, ţinându-şi cu o mână toate rândurile de fuste, iar cu cealaltă rezemându-se de perete, cu capul plecat, parcă gândindu-se că totul pe lume nu-i decât ispăşire, ca şi drumul acesta din pivniţă spre lumina de afară. Ieşeau unul după altul, ca din mormânt, înviaţi de puterea strigătului meu de copil: Un ogar! Un ogar! De forţa bucuriei pe care trebuiau s-o arate, fiindcă asta era predestinarea oricărei învieri.

— Ee, aş, a izbutit să rostească unchiul Władek, nemaiaşteptând să iasă toţi ceilalţi. Poate da, poate nu. A început să-i dea ocol neîncrezător, cercetându-l sub burtă, sub coadă şi apăsându-l pe grumaz, să vadă dacă se îndoaie. Căţea nu e, cel

puţin n-o să urineze peste tot. Dar dacă e ogar, e cel mult pe jumătate.

— Cum aşa, nu-i ogar? s-a supărat Saşa. Colonelul Zubov a spus că e ogar, apoi ogar e.

— E ogar, a întărit bunicul. Să nu cunosc eu un ogar?!

— Ce caraghios e, a intervenit mătuşica Jadwinia. Şi ciudat, nu? Ce-o să faci cu el, Piotruś?

— Maică Sfântă, ce mai e şi asta? s-a speriat bunica, dând din mână şi parcă vrând să se închine.

Din fericire, mătuşica Marta a oprit-o la timp, îngânând obosită:

— Parcă e moartea, nu câine.

— Ce moarte? Care moarte? s-a repezit mama la ea, deoarece nu se prea vedeau cu ochi buni. Nu vezi că e câine? Uite, botul, picioarele, coada, toate sunt de câine. A tăbărât, în schimb, asupra mea: Ce-ţi trebuie ţie câine, copile?

— O să mă duc după iepuri.

— Îţi dau eu iepuri. Nu poţi să scoţi nici nasul din pivniţă, iar el se duce după iepuri. Ptiu!

Abia atunci, în gura pivniţei a apărut tata. A ieşit încet, cu gura deschisă, căznindu-se în zadar s-o deschidă şi mai mult. Mai întâi a ieşit capul.

— Staţi puţin, i-a liniştit, trăgând aerul pe gura deschisă. Vă spun eu dacă e ogar.

— Cred că e ogar, a presupus unchiul Stefan ca totdeauna, cumpănind îndelung, după ce-i ascultase pe toţi ceilalţi, dar fără prea multă convingere.

— Poate nu-i bine să ieşi, l-a certat mama, alergând să-l ajute pe tata care urca treptele cu greutate. Dă-mi mâna.

Dar nu i-a îngăduit să-l ajute, s-a oprit numai o clipă să se odihnească.

— În celălalt război, am văzut destui ogari. La o moşie din Răsărit, când i-am alungat pe bolşevici. A început să urce din nou, crescând până la piept

în deschizătura pivniţei, apoi până la brâu. Staţi puţin!

Dar nimeni nu voia să aştepte, de altfel nu-i exclus ca în murmurul care se întărea să nu-i fi auzit nimeni glasul slăbit. Îndeosebi unchiul Władek voia o rezolvare imediată.

— Colonelul Zubov, i-a răspuns aproape supărat Saşa, aşa a…

— Ce-mi pasă mie de colonelul tău! i-a luat vorba din gură unchiul Władek. Poate să fie şi general, de unde se pricepe el la ogari? Chiar şi Stalin al tău, de unde ştie? El se pricepe la proletariat, nu la ogari, chiar tu ai spus.

— Întocmai, la proletariatul internaţional.

— Păi, vezi! Dacă ar fi ogar, ar avea picioarele mai lungi. Şi botul mai lung.

— E ogar, a spus bunicul apăsat. Seamănă ca două picături de apă cu cei pe care i-am văzut la vânătoare. Ţin minte bine.

— Şi ce-i dacă dumneata ţii minte bine, tată? nu s-a lăsat unchiul Władek.

În clipa aceea, înverşunat de ură, mi-am dorit ca vreun glonte rătăcit să-l nimerească pe unchiul Władek. Nu ca să-l omoare, ci doar în mână sau în picior. Chiar mi-am imaginat cum se apleacă mătuşica Marta spre mâna însângerată sau spre piciorul unchiului Władek şi-l căinează:

— De ce trebuia să spui că nu e ogar? Prostule! De ce? Am ieşit din pivniţă, n-are decât să fie şi ogar.

Iar bunicul:

— Ei, noroc că nu l-a omorât. Doar i-a dat de ştire. Dar mai are vreun rost? Şi a repetat: E ogar toată ziua. Îmi aduc aminte. Mergeam aşa o dată, şi era o haită întreagă de ogari, iar caii parcă se aţineau pe urmele lor…

Unchiul Władek nu l-a lăsat să-şi termine vorba:

— Nu, tată, dacă o să ne luăm după dumneata, trebuie să mulgem vacile de cinci ori pe zi, să înhămăm o pereche de cai la două care, că totul

trebuie să fie de două, trei ori mai mult. Aşa şi cu ogarul ăsta, musai să aibă cel puţin jumătate din altă rasă în el. Câinii se împerechează la întâmplare. Nu se împerechează numai cei din aceeaşi rasă, ci şi din rase diferite. Dacă are fie şi numai jumătate din alt neam în el, nu mai este ogar.

— Władziu, nu te mai contrazice, l-a rugat mătuşica Marta. Hai, mai bine să ne întoarcem în pivniţă.

— Maică Preacurată! s-a minunat bunica. Se uită la noi de parcă n-ar fi câine. Sunt atâţia străini şi nici măcar nu mârâie.

— Pentru că nu simte nişte duşmani în noi, îşi deschise inima mătuşica Jadwinia: Căţeluşule, căţeluşule, a încercat să-l mângâie. Uitaţi-vă la el, mă lasă să-l mângâi. Trebuie să fie flămând.

— A mâncat, a intervenit Saşa. I-am dat conservă din carne de porc şi n-a vrut, aşa că nu e flămând.

— O, uite cum tremură, s-a îngrijorat mătuşica Jadwinia. De ce tremură aşa?

— Cred că s-a speriat de război, a lămurit-o unchiul Stefan. Acum toţi câinii sunt speriaţi. Ce, Kruczek al nostru nu s-a dezlegat din lanţ?

— Şi pe unde dracu' o fi umblând? La amintirea lui Kruczek, unchiul Władek se înfurie de-a binelea. Ţi-am spus să-l bagi în pivniţă.

— Atunci ar fi trebuit să băgăm în pivniţă caii, vacile, porcii, găinile, gâştele, pisicile, spuse bunicul fără împotrivire în faţa destinului. Pivniţa nu e arca lui Noe. Dumnezeu poate să nu ne mai lase nici pe noi în viaţă.

— A, da, e ogar, a declarat tata trăgând în piept aerul cu greutate, după ce ieşise, în sfârşit, cu totul din întuneric, la drept vorbind, parcă scuturându-şi de pe umeri o povară incomodă. La moşia din Răsărit…

Nu a mai apucat să-şi sfârşească gândul, că în aceeaşi clipă pe deasupra capetelor noastre a

răsunat şuierul înfricoşător al unui obuz şi ne-am repezit cu toţii în pivniţă.

— Unu, doi, trei, patru, cinci, a numărat Saşa liniştit până când, undeva departe, s-a auzit explozia puternică, deşi înăbuşită. E la cinci kilometri, a apreciat. Dacă se aude când zboară, nu trebuie să ne fie frică.

Afară de noi şi de bunicul, intraseră cu toţii în pivniţă, iar tata tocmai intra şi el ajutat de mama care se vedea aplecată în deschizătură.

— Piotrek, vino aici numaidecât! m-a chemat mama. Auzi?!

Şuieratul a răsunat din nou, de astă dată mai aproape, peste capetele noastre, încât abia am avut vreme să ne pitim, iar Saşa nici nu începuse să numere, când o explozie asurzitoare a zguduit pământul de sub picioarele noastre şi nu departe au izbucnit flăcările, un frasin retezat s-a înălţat spre cer pe deasupra caselor.

— E la familia Kubik, e frasinul lor, a spus bunicul. Ei stau în pivniţă, ca şi noi. Poate doar Kubiczka să fi ieşit să gătească de prânz.

— Auzi?! a răsunat iarăşi chemarea mamei din pivniţă. Piotrek! Îmi mănâncă zilele copilul ăsta.

— N-aveţi grijă, nu vă speriaţi! a liniştit-o Saşa prin uşa deschisă de la pivniţă.

— Şi cu el ce-o să faci, băiete? a arătat bunicul spre ogar.

— O să mă duc după iepuri, am răspuns cu convingere nestrămutată.

— Acum, la iepuri? Bine, dar şi pe câmp e război.

— Nu, după război, am adăugat.

— Chiar aşa, m-a ajutat Saşa. După două, trei zile, n-o să mai fie nemţi. Iar noi, la Berlin.

— Dar nici iepuri n-o să mai fie, a completat bunicul, privind îngrijorat prin ogradă. Unde-o să-l ţină? Ăsta nu e un câine obişnuit, cum era Kruczek. Are nevoie de libertate. Şi negăsind, se vede, nicio soluţie, dar nevrând să-mi strice nici

mie bucuria, a spus: Mă duc să văd ce s-a întâmplat la alde Kubik. După dispariţia lui Kruczek, rămăsese lanţul liber, aşa că am hotărât să leg ogarul cu el, întrucât deocamdată nu puteam să-i ofer altceva. În definitiv, m-am gândit că legat se va obişnui mai repede cu mine. Lanţul era destul de lung. Ajungea de la cuşcă până la jumătatea curţii, la coteţe, la grajd, la pivniţă şi la uşa dinspre livadă, aşa că eram sigur că va avea destulă libertate, de vreme ce e un câine care nu poate trăi fără libertate. Cuşca lui Kruczek era şi ea încăpătoare, cu deschizătura mare, fiindcă fusese făcută nu pe măsura lui Kruczek, ci a tuturor câinilor dinainte şi după Kruczek. I-am schimbat doar paiele şi i-am aşternut o bucată de pătură veche.

Mai rău era cu mâncarea, pentru că nu ştiam ce poate să mănânce un astfel de câine. Unchiul Władek repeta cu încăpăţânare că nu tot ce mănâncă ceilalţi câini, care se mulţumesc cu orice, zeamă cu cartofi, pâine, oase. În schimb, bunicul mai mult bănuia că una, alta, deoarece nu văzuse ogari decât la vânătoare, când nu li se dădea să mănânce. Îi părea rău că nu-l întrebase pe îngrijitorul câinilor de curte ce mănâncă ogarii. Nu ştia nici tata, fiindcă la moşia din Răsărit nu i-au interesat ogarii, ci bolşevicii care i-au respins pe urmă de la conac, iar când i-au alungat iarăşi pe bolşevici, nu mai erau ogari, nu mai era nimic, afară de cenuşă şi ruine.

Aşa că am spălat strachina rămasă de la Kruczek şi i-am turnat lapte. N-a băut decât foarte puţin, lihnit de drumul de pe front, de unde-l adusese Saşa, şi de căldura de august, iar ce-a mai rămas, s-a acrit. A doua zi, n-a mai vrut nici să bea, nici să mănânce, stătea culcat lângă cuşcă şi schelălăia. Fără să iau în seamă obuzele care şuierau prin văzduh şi chemările mamei înspăimântate din pivniţă, m-am aşezat lângă el şi întinzându-i mâna cu pâine fărâmiţată şi strachina cu lapte proaspăt l-

am îndemnat, rugându-l cu cele mai simţitoare cuvinte, care mă făceau şi pe mine să plâng, hai, mănâncă, mănâncă, aici nu-ţi face nimeni nimic, toţi mâncăm la fel. Mă lipeam de botul şi de şoldul lui, dar el continua să scâncească.

Doar lapte lipăia câte puţin, dar de pâine, brânză, costiţă sau chiar de carnea dintr-un copan de găină nu s-a atins, atunci când unchiul Stefan, profitând de o pauză între două lupte, a tăiat o găină şi mama o făcut rasol în bucătăria din casă, pentru că nu mai mâncaserăm de mult ceva fiert. Bunicul mi-a pus în farfurie o bucăţică din copanul lui, spunându-mi să i-o duc ogarului, poate că o va mânca.

Se ridicase în picioare, ceea ce m-a făcut să sper că va mânca, fiindcă stătea mai tot timpul culcat. Părea, prin urmare, că e gata să se împace cu soarta lui.

— Ţi-am adus o bucăţică de găină! am exclamat cu bucurie. Bunicul ţi-a dat-o. Acum o să mănânci. Bunicul mănâncă şi toţi ai casei, se bat turcii la gura lor.

Şi-a ridicat botul spre cer, făcând să-i clinchenească lanţul de la gât şi a chelălăit atât de jalnic, de parcă i se plângea chiar lui Dumnezeu.

Toţi îşi băteau capul, gândindu-se ce să-i dea să mănânce, pentru că nu mai era vorba că stă flămând, dar nu mai suportau să-l audă chelălăind. Scâncetele se prefăceau adesea într-un geamăt continuu, încărcat de dor, sau într-un fel de chiţăit care nu mai era de câine, nici de pisică ori de şoarece, semănând în cel mai bun caz cu plânsul unui căţeluş nou-născut care încă nu vede şi nu umblă. Când înceta, devenea şi mai greu de suportat, întrucât toţi aşteptau cu nerăbdare să înceapă iar să chelălăie. Iar când se lăsa noaptea, nu mai chelălăia şi începea să urle. Te apuca groaza, fiindcă niciunul dintre câinii din sat nu urla aşa. Aceştia chelălăiau şi urlau ca nişte câini obişnuiţi, fără de care satul ar fi părut pustiu

noaptea şi neprimitor. Din cauza urletelor ogarului, noaptea se transforma într-un hău fără margini, ca şi când n-avea să se mai facă ziuă niciodată. Erau mai rele decât şuieratul ghiulelelor, decât exploziile, incendiile, strigătele, decât tot războiul ăsta. Cu războiul ne obişnuiserăm, ne puteam apăra rugându-ne, dar de chelălăitul lui nu era chip să scăpăm.

Adesea veneau vecine şi ne întrebau ce scheaună şi urlă aşa la noi. Nimeni nu voia să creadă că e un câine. Nu puteau înţelege în ruptul capului că-l ţinem în lanţ, ca să ne chinuiască. Să-i dăm drumul, să se ducă dracului, ne sfătuiau. Au venit şi soldaţii. O dată a venit şi un ofiţer de rang superior.

— Ei, ce-i cu el, a turbat? Trebuie împuşcat.

Bunicul l-a convins totuşi să nu ne facem păcat, că e încă tânăr şi nu e învăţat cu lanţul, dar o să se obişnuiască şi n-o să mai chelălăie, n-o să mai urle. Iar mie mi se rupea inima, eram în stare să-l apăr împotriva celui mai însemnat ofiţer, împotriva tuturor. Dacă avea să i se întâmple ceva, îmi doream să mi se întâmple şi mie la fel. Când mi se umpleau ochii de lacrimi, strângeam pleoapele, ca să nu plâng. Deoarece îmi dădeam seama că el nu are nevoie de plânsul meu, ci de perseverenţa mea, aşa că trebuie să perseverez ca un soldat.

Alături de mine suferea şi mătuşica Jadwinia.

— Maică Sfântă, trebuie să facem ceva, nu se lăsa bătută, când toţi ne dădeam de ceasul morţii, întrebându-ne ce putea mânca un asemenea ogar. O să-şi dea duhul, dacă nu mănâncă. Nu ne ajungea războiul, mai trebuie să moară şi câinele. Şi până să moară, cât o să mai chelălăie, cât o să mai urle, Dumnezeule. Stefane, fă ceva, gândeşte-te.

— Ce pot face eu? Unchiul Stefan suferea şi el, nu atât din cauza ogarului, cât din cauza Jadwiniei. Pot să-i dau cel mult mâncarea mea. Eu pot să rabd de foame.

— Poate vrea ouă crude, i-a trecut prin gând mătuşicii Jadwinia. Câteodată, câinii mănâncă şi ouăle din cuibare. Îl mai ţii minte, Stefuś, pe flocosul familiei Bąk? Aştepta mereu să plece găina din cuibar. Du-te şi uită-te în şură, poate a ouat vreuna.

— Cum o să ouă găinile în vânzoleala asta? Ar trebui să nu mai bubuie tunurile vreo săptămână. Numai să aşteptăm să treacă frontul.

Cu toate acestea, s-a dus şi a adus câteva ouă, mătuşica Jadwinia a amestecat gălbenuşurile cu zahăr şi i le-am dus ogarului. A scâncit, a gemut, dar n-a pus limba pe ele. A început doar să schincească ciudat, parcă avea un şoarece în burtă şi nu se putea elibera cu niciun chip. Am crezut că moare. Am simţit un nod în gât. Am dat fuga în pivniţă şi le-am spus că moare ogarul.

— Moare ogarul!

Au ieşit bunicul, unchii, mătuşicile, mama, bunica, iar după o vreme şi tata a urcat treptele gâfâind, fruntea i se acoperise de sudoare.

— Nu moare, copile, a hotărât bunicul. Aşa scheaună el. Uite că se scoală în picioare.

Într-adevăr, a început să se ridice, socotind că faţă de atâţia oameni câţi se aflau în jurul lui, şi încă de vârste diferite, nu se cuvine ca un câine să stea culcat. Mătuşica Jadwinia l-a mângâiat pe bot, iar el i-a lins mâna.

— Măcar dacă ar vrea să mănânce, Doamne, Dumnezeule, numai dacă ar vrea să mănânce, s-a înduioşat.

— N-o să mănânce, a spus tata, care intervenise rareori, când discutaseră ce să-i dea ogarului să mănânce, de ce schelălăie, de ce urlă şi chiar atunci când îl întrebase:

— Spune şi tu ceva, dă-ne un sfat. Eşti om cu carte.

— De unde să ştiu eu? Nu-i chiar atât de simplu să le ştiu pe toate, fie şi despre un câine. Lasă-l slobod, băiatule, mai bine să plece. Păcat de el.

— După mine, a nimerit cu oiştea-n gard unchiul Władek, trebuie să fie turbat.

— Ce ţi se năzare, Władziu, s-a speriat mătuşica Jadwinia, cum să fie turbat?

— Totdeauna vorbeşti în dodii, s-a supărat bunicul. Dacă ar fi turbat, n-ar sta aşa. Şi i-ar curge spumă din gură.

— Tată, ogarii pot să turbeze altfel. Nu muşcă, ci numai chelălăie şi urlă.

— Turbarea e turbare, iar el, ai văzut şi tu că i-a lins mâna Jadwiniei, l-a certat bunicul.

— O, şi parcă avea lacrimi în ochi, aproape că-i urmă vorba bunicului mătuşica Jadwinia. Se vede că plânge.

— La tine toate plâng, se amestecă unchiul Stefan. Câinele plânge, găina plânge, viţelul plânge. Ogarului îi sticlesc ochii de foame.

— Poate că nu e câine, ci sufletul cuiva care-şi ispăşeşte păcatul în el, Isuse din Nazaret! Mai că se îngrozi bunica de propriile cuvinte. Întrebaţi-l ce-i trebuie sufletului.

— Superstiţii prosteşti, mamă, o repezi unchiul Władek cu răutate.

— Da, superstiţii, superstiţii.

S-au tot împuns aşa şi s-au sfătuit multă vreme, până când ogarul s-a culcat din nou şi a început să chelălăie, astfel că s-au întors cu toţii în pivniţă, liniştiţi întru câtva că dacă scânceşte, nu moare. Iar seara, când a început să urle, bunicul m-a mângâiat:

— Auzi, urlă. Iar dacă urlă, n-are nimic, copilul meu. O să mănânce. Şi o să te duci cu el după iepuri, numai să se termine războiul.

Iată de ce, după câteva zile de nesomn, pentru prima dată am adormit fericit. Probabil că tocmai de aceea n-am visat nimic. Dimineaţa, m-am trezit mai târziu ca de obicei, în urma tuturor. Ghiulelele explodau undeva deasupra noastră, de se cutremura pivniţa, iar în câteva locuri tencuiala începuse să cadă.

Mama m-a implorat:

— Piotrek, întoarce-te! Unde te duci?! Să nu îndrăzneşti, auzi?

M-a rugat şi mătuşica Jadwinia:

— Nu te duce, Piotruś. Stai aici.

Şi unchiul Stefan:

— Aşteaptă măcar să nu mai tragă tunurile!

Mi-a strigat şi unchiul Władek:

— O să te omoare! Întoarce-te!

Ajunsesem însă pe ultimele trepte. Am împins uşa şi mă aşteptam să dau ochii mai întâi cu ogarul. În aceeaşi clipă, mi s-a oprit inima în piept. Ogarul nu mai era. Am alergat la cuşcă. Rămăsese doar lanţul legat de zgardă, dar nici urmă de ogar. Am pus mâna pe lanţ şi am început să-l trag prin curte, vrând parcă să fiu în locul ogarului, deşi nu sunt sigur dacă mai doream şi altceva afară de moarte. M-am năpustit la intrarea pivniţei şi am început să strig din toate puterile:

— Nu mai e ogarul! A fugit!

Nu s-a mirat nimeni, în pivniţă nu se auzea nicio mişcare. În timp ce aşteptam în gura pivniţei să vină cineva la mine, am auzit glasul întristat al bunicului:

— Eu i-am dat drumul, copilul meu. Iartă-mă. Aşa o să fie mai bine pentru el. E câine boieresc.

Nu mai eram în stare nici măcar să-l urăsc pe bunicul. Am luat-o la goană prin sat, mânat de speranţa că voi ajunge ogarul din urmă. N-a fost nevoie să alerg prea departe. La câteva case de noi, lângă troiţă, am văzut o maşină militară, înconjurată de un grup de oameni. Stăteau şi chipurile se sfătuiau cu ochii în pământ, iar unul dintre soldaţi şi-a scos chipiul şi s-a scărpinat în cap. Mă aflam aproape de ei, dar încă nu înţelegeam de ce se uită în jos şi ce vorbesc. Până când soldatul care se scărpinase în cap a tras o înjurătură:

— Ce mama dracului! N-am vrut, ferească Sfântul!

Atunci, printre picioarele lui depărtate, am văzut ogarul meu întins fără viaţă. M-am strecurat printre oameni ţipând:

— E ogarul meu! Ogarul meu!

M-am lăsat în genunchi lângă el. Nu mai trăia. Din bot i se scurgea un pârâiaş de sânge. M-am lipit de şoldul lui şi deşi încercam să mă stăpânesc, ochii îmi plângeau fără voia mea. Şi la fel plângea scuturat de suspine şi trupul meu.

— N-am vrut. Pe Dumnezeul… continua să explice militarul. Ascultă, băiatule. Mergeam cu maşina, iar el…

Şi atunci am auzit de sus, peste plânsul meu de copil, glasul răguşit, obosit al secretarului:

— Iar acum are cuvântul tovarăşul de la raion.

III. Kruczek

Nu ştiu cum de mi s-a năzărit să-mi doresc un ogar. Mai ales că-l avusesem pe Kruczek. Iar de când veniserăm la ţară, la bunici, când izbucnise războiul, Kruczek devenise cel mai credincios şi poate singurul meu prieten adevărat, pe deasupra şi confident pentru cele mai ascunse mâhniri. Aş putea spune chiar că Kruczek mă introdusese într-o lume necunoscută mie, alcătuită din lunci, vaci, copiii de pe islaz. De aceea, nu-l tratam pe Kruczek ca pe un câine. De altfel, în casa bunicilor, nimeni nu-l socotea astfel. Kruczek era Kruczek, cineva de-al casei, din familie, legat de grijile, necazurile, tristeţile, temerile, dar şi de nu prea multele momente de bucurie, de care aveam parte câteodată. Era potrivit pentru toate stările sufleteşti şi când se întâmpla ceva rău, cădea numaidecât într-o stare de somnolenţă, nu mai ieşea din cuşcă, iar la strachina cu mâncare, pe care i-o duceam, pentru că mie îmi revenea acest rol, se uita cu indiferenţă. Atunci nu mai lătra la nimeni, chiar dacă în curte intra cineva străin, gâştele, raţele puteau să i se plimbe şi pe nas. Nu mai urla noaptea, chiar dacă luna era ca un dovleac, şi nici dacă murea cineva din sat. Când îl slobozeam din lanţ, nu fugea în sat, ci intra în casă, se culca sub masă şi zăcea indiferent la cele mai dulci cuvinte sau mângâieri. Atunci până şi pisica se putea odihni liniştită pe cuptor.

Şi mai ales nu suporta să vadă plângând pe cineva de-al casei. I se freca de picioare, se căţăra pe genunchi, lătra sau scheuna cu schimbul, dar într-un fel ciudat, că te treceau fiorii. Atunci se spunea, nu plânge că plânge şi Kruczek.

În schimb, în puţinele clipe de bucurie, casa se umplea de Kruczek, sărea, alerga, de la unchiul

Władek la unchiul Stefan, de la bunicul la bunica, de la mama la mătuşica Jadwinia, de la mătuşica Marta la tata şi la mine. Trăgea de pantaloni, de fustă, prefăcându-se că muşcă. Scotea de sub paturi tot ce găsea acolo, pantofi, papuci, obiele, ciorapi, şosete, le târa prin odaie, smucindu-le, mârâia de parcă lucrurile erau vii, şi nu o dată atâta se zbenguia, că nu putea fi liniştit, decât gonindu-l afară. De bucurie, o dată a vărsat ciubărul cu laptele pe care mătuşica Jadwinia abia îl umpluse. Altă dată a căzut în blidul cu zoaie. A spart lampa aşezată pe marginea mesei, când a sărit să prindă o muscă de pe ea. Iar asta în semn că şi el se bucură împreună cu noi.

Afară de îndatoririle obişnuite ale unui câine, îndeplinea deci în familie multe alte roluri, ca să zicem aşa, în domeniul nedefinit, rezervat numai câinilor. O astfel de temă mi-a dat odată domnul învăţător care făcea lecţii cu mine, câinele în viaţa omului. Iar când am scris despre Kruczek şi-a exprimat îndoiala că e vorba de un câine.

Cum se întâmplă în orice gospodărie, Kruczek primea şi destule observaţii, că n-a păzit ceva, că i-a îngăduit cuiva să intre în livadă şi să scuture un păr sau un prun, că s-a încăierat cu alţi câini şi mereu e plin de păduchi. Cel mai adesea pentru că umblă după căţele, lăsând curtea de izbelişte, după care doarme toată ziua. Din pricina acestor rătăciri, unchiul Władek îl chelfănea adesea ori apucându-l de grumaz, îl dădea afară din casă sau îl lega în lanţ drept pedeapsă pentru o zi, două, în funcţie de cum aprecia vinovăţia lui Kruczek. Fiindcă unchiul Władek avea totdeauna ce să-i reproşeze lui Kruczek, altfel spus, îşi vărsa toate supărările pe el. Şi acesta era unul dintre rolurile de neînlocuit ale lui Kruczek.

Nu-i duceam mâncare lui Kruczek pentru că-mi poruncise cineva, o făceam din propria voinţă. Nu o dată bunica sau mătuşica Jadwinia, unchiul Stefan sau unchiul Władek se îndreptau cu

strachina în mână spre Kruczek, aşa că le-o luam, oferindu-mă s-o duc eu, întrucât de fiecare dacă mă simţeam măgulit când Kruczek, la vederea mea, se smucea, sărea, mă apuca de pantaloni, nelăsându-mă să ajung cu strachina la cuşcă, şi mai că lătra de bucurie, ca şi când bucuria lui era numai pentru mine. Asta datorită mătuşicii Jadwinia care încă din prima zi când veniserăm la ţară şi bunica tocmai punea farfuriile pentru masa de prânz, mătuşica Jadwinia a umplut strachina lui Kruczek şi dându-mi-o mie, m-a îndemnat:

— Uite, du-i-o lui Kruczek, ca să te cunoască. Cel mai bine-i să începi cu câinele. Apoi o să mergem la coteţul porcilor, o să vezi vacile, porcii, gâştele, găinile, raţele. Hai, du-te, nu-ţi fie teamă. Nu te muşcă dacă-i duci mâncare. Numai că e plin de purici. N-avem ce-i face. Când vrei să-ţi faci un prieten, nu te mai uiţi la puricii lui. Iar cu ceilalţi copii, mai bine nu te înhăita cu ei. Toţi sunt nişte neastâmpăraţi. Îţi golesc buzunarele şi te mai învaţă şi prostii.

În curând, aveam să mă conving de adevărul cuvintelor mătuşicii, când am început să pasc vacile şi-mi era tare frică de ele. Nu numai că erau uriaşe, dar erau trei şi una avea viţel. Unchiul Stefan m-a asigurat că e mai uşor cu vacile decât cu gâştele, că vacile sunt ascultătoare, ajunge să le atingi cu biciul, dar nu pe burtă, şi mi-a arătat cum să mă folosesc de bici, însă nu-mi puteam învinge teama de trupurile lor mătăhăloase. Chipurile aveau ochii blânzi şi senini ca cerul, cufundaţi într-o îngândurare umedă, paşii gravi, răbdători, dar de unde puteam şti ce se ascundea în trupurile lor uriaşe. De altfel, niciodată nu mi-am schimbat convingerea că vacile sunt cele mai nepătrunse făpturi din lume.

Mama a încercat să mă scutească de această obligaţie, că nu ştiu, sunt copil de la oraş, că nu îngăduie să mă fac văcar, trebuie să înceapă şcoala şi când o să-mi mai fac lecţiile? Când o să mai

citesc? Şi-mi place atât de mult să citesc, că nu mă mai interesează nimic altceva. Uite, tata i-a cumpărat cărţi despre Napoleon, despre Columb, *Flăcăii din Piaţa Armelor*, a plâns când le-a citit. Citeşte câteodată toată noaptea. Culcă-te, Piotrek. Dar el preferă să citească. Şi voi îl trimiteţi să pască vacile? Dacă ştiam, nu mai veneam la voi. Ce să înveţe de la vaci? Să fumeze şi să spună porcării.

— Măcar după-amiază, a stăruit bunicul îngăduitor. A plouat, iarba a crescut pe luncă, e păcat să se irosească. Vacile noastre sunt blânde, poate să-şi ia cartea cu el.

— Păi el nu ştie nici să mâne vacile la păşune, s-a împotrivit mama gata să izbucnească în plâns. Dacă tăunele înţeapă vreuna şi începe să alerge? Sau vrea să se împungă cu alte vaci? Ce-o să facă bietul copil? Doamne Sfinte! Unde ne-a adus războiul ăsta! Copilul meu cu vacile?!

— Ei, dacă am mai avea pe cineva, i-a explicat bunicul, dar nu avem. Vezi şi tu.

Atunci, unchiul Stefan, vrând s-o liniştească pe mama, a spus:

— Nu te mai necăji. O să-l ajute Kruczek. O să-l înveţe el. Kruczek o să le păzească să stea laolaltă, iar dacă vreuna o ia razna, o aduce îndată înapoi. Chiar dacă o să se împungă, o să le despartă câinele. Ascultă mai mult de Kruczek decât de bici.

Şi aşa a şi fost. Încă din curte, abia am ieşit din grajd şi Kruczek a început să le latre, obligându-le să meargă în şir. Era limpede că-l ascultă, pentru că nici măcar nu era nevoie să latre prea mult. Iar pe drumul spre islaz, alergând în jurul lor, era destul să-şi arate colţii mai mult ca să le amintească vacilor să nu creadă vreuna că dacă-i mic, s-ar putea pierde prin praf printre picioarele lor.

Se ţineau aproape, una după alta, legănându-şi şoldurile greoi şi niciuna nu-şi îngăduia vreo

abatere, toate în acelaşi ritm statornic, păstrând măsura cunoscută parcă numai de ele a începutului de viaţă. Numai viţelul trepăda în urma lor. Prin urmare, Kruczek arăta ca un ghem de nervi gonind pe lângă ele, aşa că nu o dată mă vedeam nevoit să-l dojenesc, Kruczek, nu mai alerga atâta, dacă merg, lasă-le să meargă, ştiu şi singure unde trebuie să meargă.

În schimb, după ce ajungeam la păşune, se întindea numaidecât pe iarbă, prefăcându-se că doarme legănat de visele lui de câine. Vedea însă lunca şi în vis, în plus avea întipărit în el un regulament anume al păşunatului, fiindcă la orice abatere a unei vaci faţă de vreuna dintre reguli se repezea brusc, lătrând cu înverşunare, şi o întorcea la locul ei.

Puteam deci, lăsându-mă în seama lui Kruczek, să mă întind fără teamă la umbra tufelor de răchită sau sub una dintre sălciile care despărţeau islazul de mlaştini şi, cum îi spunea bunicul mamei, să citesc orice carte, dacă aveam chef. Dar în pofida asigurărilor mamei că-mi place atât de mult să citesc, nu mă îndemnam deloc, întrucât am ajuns repede la convingerea că e mult mai interesant să paşti vacile şi că războiul are şi părţile lui bune. Iar când m-am împrietenit cu ceilalţi flăcăi, puteam şi fără să citesc să aflu lucruri chiar mai atrăgătoare decât cele din cărţi.

Nu ştiu cine eram eu pentru Kruczek, dar pe islaz el mă socotea în rând cu vacile. Nu numai că mă considera în sfera îndatoririlor lui de câine, dar mă păzea cu o grijă deosebită, aproape ca pe viţelul bunicului. Ori de câte ori mă depărtam pe luncă, depăşind suprafaţa păzită, sărea în sus şi aţinându-mi calea, lătra să mă întorc. La fel proceda când, ca flăcăi ce eram, ne băteam între noi, ne fugăream sau jucam diferite jocuri, uneori dureroase. Kruczek era totdeauna aproape de mine şi când credea că sunt nedreptăţit, mai ales când mă lovea cineva, îmi sucea mâna, îmi punea

piedică sau încerca să mă chinuiască, îşi rânjea dinţii ameninţător şi nu rămânea dator. Iar când vedea că plâng, parcă intra necuratul în el. Se agăţa de pantalonii vinovatului, trăgea de bici, nepăsător la loviturile pe care le căpăta cu acest prilej, apoi se aşeza lângă mine dând din coadă de bucurie că mă răzbunase, aşa că pot să nu mai plâng.

Pentru mine, Kruczek era ca o lumină în întuneric. Aveam impresia că el mă conduce prin tot acest hăţiş al vieţii, că uneori îmi îngăduie, alteori mă previne, stă hotărât de partea mea, veghează şi înţelege totul, nu se miră de nimic şi pe deasupra îmi este credincios ca un câine. Înainte de toate, a devenit primul confident al secretelor mele de copil. N-aş fi spus niciodată nimănui, nici băieţilor, nici tatălui, nici mamei, nici preotului la spovedanie ce-i spuneam adesea lui Kruczek. Dacă aveam în vedere şi că esenţa oricărei taine este sentimentul vinovăţiei, Kruczek îndeplinea în acest caz şi rolul de complice al destăinuirilor mele. Poate că tocmai datorită lui Kruczek am descoperit că pot să mă destăinui cuiva. De altminteri, îmi smulgea aceste mărturisiri cu de-a sila. Când intuia că mă necăjeşte ceva, se aşeza lângă mine, îşi ciulea urechile, dădea din coadă parcă îndemnându-mă, hai, spune.

Într-o bună zi, Fredek Guz a adus vestea că soţia frizerului îşi face de cap. Mânând vacile pe islaz, ne-a strigat de departe:

— Nevasta frizerului îşi face de cap! Nevasta frizerului îşi face de cap!

Chipurile, nimic neobişnuit, mereu câte unul dintre băieţi venea cu astfel de veşti, asta îşi face de cap, aia îşi face de cap, cu cine, cum, unde, în cele mai mici amănunte. Nu o dată se luau la întrecere povestind care mai de care, cine pe cine bate, ca şi când ar fi bătut o curte, un rând, o bancă. Rezulta că toate îşi fac de cap în sat, fete

mari şi femei căsătorite, mamele copiilor, văduve, tinerele abia cununate, chiar şi cele mai cucernice. Cu excepţia celor bătrâne. Dar nu de puţine ori se luau şi de cele bătrâne, dacă îşi făcuseră de cap cândva. Până şi de cele moarte, dacă vreuna călcase strâmb mai demult, rămânând astfel în memoria oamenilor.

Fredek Guz îi întrecea pe toţi. Era în clasa a şaptea, nu mai ştiu al câtelea an, fuma şi înjura ca un om mare, puţini maturi puteau să-i stea alături. Iar de povestit, nimeni nu povestea ca el. Când îşi răsucea ţigara din tutunul furat de la tatăl său şi trăgea în piept, toţi erau gata să-l slujească, numai să înceapă să povestească. Cea mai mare pedeapsă era când nu-l mai lăsa pe câte unul să asculte. Tu n-ai să asculţi, şterge-o. Şi era nevoit să se depărteze atât de mult, încât să nu mai poată auzi nimic, iar atunci povestea tocmai lucrurile cele mai interesante. Trebuia să-l rogi multă vreme ca să-ţi dea iarăşi voie să asculţi. Sau să-l cumperi cu ceva. Pentru Fredek, cel mai mare preţ îl aveau ţigările. Atunci te lăsa chiar să stai lângă ei. De aceea, când tata venea acasă în câte o duminică, îi furam câteva ţigări pentru Fredek. Fiindcă numai tata fuma ţigări adevărate, bunicul, unchiul Władek şi le răsuceau din mahorcă, iar unchiul Stefan nu fuma.

Pur şi simplu, îi sorbeam povestirile de pe buze. Când se întrerupea, ca să tragă din ţigară, începeam să mai respirăm, aşteptând să dea drumul la fum afară. Dar parcă înadins, inspira îndelung, slobozind fumul în trâmbe mici sau în cerculeţe, iar noi aşteptam ca odată cu fumul să rostească şi vreun cuvânt, tremurând de teamă să nu se întâmple ceva. Deoarece câteodată i se aşeza ceva pe nas şi atunci zvârlea ţigara neterminată şi strănuta:

— Să nu vă mai văd. Valea, că vă rup picioarele. Şi pleca undeva prin mlaştină să caute cuiburi de păsări. Să aveţi grijă şi de vacile mele!

Asta se întâmpla când îl bătea tatăl lui şi îl bătea destul de des, judecând după vânătăile, urmele şi zgârieturile de pe faţa, mâinile şi picioarele lui. Când era binedispus însă, puteai să-l şi întrebi:

— Cum adică, Fredek, chiar toate?

— Toate. Mai mult la Sfântul Ioan, când se sfinţeşte apa râurilor. Dacă te plimbi pe mal la miezul nopţii, auzi numai icnituri, gemete, urlete, de parc-ar bate vântul prin tufişuri. Zburdă goale prin apă cu băieţii goi după ele. Când le ajung, mai întâi le îneacă, apoi urcă pe ele. Tot aşa când se coseşte fânul, fiindcă pe luncă sunt ierburi care-i împreună pe bărbaţi cu femeile. O dată, când Midura căra fânul, a găsit într-o căpiţă un copil mic. L-ar fi străpuns cu furca, dar l-a auzit scâncind. Păi de ce rătăcesc berzele pe luncă? Iar când se coc grâiele, în fiecare lan câte o potecă bătătorită duce până în mijlocul lui, voi de ce credeţi, ai? Cel mai adesea duminica. Dacă lumea şi-ar arăta faţa măcar într-o duminică, case, şoproane, grajduri, livezi, tufişuri, abia atunci aţi avea ce să vedeţi, cum totul se mişcă, se vânzoleşte şi dă pe deasupra. Cuibar de şerpi, nu alta. Dar Dumnezeu nu vede niciun sfert din asta, pentru că totul e acoperit, iar la spovedanie nu-i spun decât ce vor, nici pe jumătate, şi apoi îşi fac iar de cap. Pe la nunţi, miresele îşi fac de cap pentru ultima oară, şi toate druştele la fel. Păi, ce credeţi voi? Ginerele se îmbată ca un porc, iar mireasa petrece, cum pune mâna pe vreunul, hop cu el în şură, în livadă sau prin vreun ungher. Iar pe urmă, sângele de pe cearşaf e de gâscă. Fredek a văzut la familia Bartosz cum după nuntă, au tăiat o gâscă în zori. Bartoszka ţinea cearşaful sub ea, iar Bartosz, beat, se lupta cu gâsca şi lăsa sângele să se scurgă din gâtul lăsat pe cearşaf. Bartoszka se împotrivea, că de ce atât de mult, doar nu leapădă sarcina. Iar Bartosz o liniştea că Baśka noastră o să fie o fecioară clasa-ntâi.

Dar cu nevasta frizerului era altceva, nu umbla pe câmp, nu smulgea buruieni, nu mulgea vacile. Frizerul tundea, bărbierea, iar ea făcea din când în când doar ondulaţii. La oraş, unde locuiseră înainte de război, făcea şi manichiură. Dar aici, în sat, cui să-i facă manichiură. De cele mai multe ori, se plimba prin sat împopoţonată, în fiecare zi în altă rochie, pantofi cu tocuri înalte, buzele rujate, unghiile date cu roşu şi părul negru, cârlionţat. Nu era bărbat să nu se uite după ea. Se întorceau de la câmp încovoiaţi, vlăguiţi şi cu ochii înceţoşaţi dar o sorbeau din priviri când se ducea spre seară să ia lapte de la Labeda. Nimeni nu-i putea reproşa nimic, nici cei mai mari bârfitori. Afară de Fredek.

Am făcut roată numaidecât în jurul lui Fredek. Hai, Fredek, spune mai repede. Iar el, aşteptaţi, să stăm jos mai întâi undeva. După ce ne-am aşezat, mi-a poruncit numai mie să păzesc vacile. A scos o foiţă, şi-a răsucit ţigara, a tras în piept şi a început să sloboadă cerculeţe de fum. L-am rugat, că tare-i plăcea să se lase rugat, hai, Fredek, spune.

Aşadar, pe la amiază s-a dus să se scalde la cotitură. Nu era nimeni. Aude însă că undeva nu prea departe, parcă se bălăcea cineva în apă. S-a furişat, s-a lipit de o tufă şi nu i-a venit să creadă. În mijlocul râului, în apa mică, nevasta frizerului goală puşcă. Isuse, băieţi, ce ţâţe avea! Cât capetele voastre. Iar între picioare, un adevărat tufiş, să mor eu, şi tot negru. E, Fredek, baţi câmpii. Păi, ce folos am? Jură-te. De ce să mă jur? Vreţi să mă credeţi, bine. Când a început să se săpunească, mi s-a sculat daravela şi a trebuit să mă uşurez. Şi ea? Ce-a făcut ea? Cum adică te-ai uşurat? A continuat să se săpunească? Da, se săpunea mai departe. Pe burtă, pe ţâţe, la subţiori, dar cel mai mult acolo jos, s-a frecat bine de tot, crăcănată aproape peste jumătate din râu. Făcuse atâta spumă de parcă avea o suflătoare acolo. Pe urmă, s-a aşezat cu suflătoarea în apă, la început pe vine, doar la suprafaţă, apoi puţin mai adânc,

uitându-se cum îi îndepărta râul spuma. După aceea, a început să se clătească, parcă era călare, tra-ta-ta, tra-ta-ta. Ce tot pisează cu curul ăla, m-am întrebat. Brusc, s-a lăsat la fund, apa i-a ajuns până la ţâţe, şi a început să se legene, înainte, înapoi, înainte, înapoi. Făcea valuri ca o barcă până aproape de mal. Apoi şi-a băgat mâna undeva, s-a aplecat, cârlionţii i-au căzut în apă, credeam că vrea să se înece, fiindcă gâfâia, gemea şi se apleca tot mai mult, ca şi când ar fi vrut să se dea la fund. E proastă sau ce se întâmplă, cum să se înece când apa e atât de mică? Eram gata să-i sar în ajutor când miaună dintr-odată şi cade pe spate. A acoperit-o apa, dar am văzut-o îndată albind la suprafaţă. Nu mai dădea din mâini şi din picioare, încremenise ca un peşte, cu burta în sus, purtată de curent.

Ei, şi aşa m-am îndrăgostit de nevasta frizerului. În aceeaşi zi, după ce am adus vacile de la păşune, am dat fuga pe malul râului, unde se scăldase, după spusele lui Fredek. M-am aşezat pe mal, alături de Kruczek, şi am privit de-a lungul râului, să vedem vreo urmă că totul se întâmplase cu adevărat. Dar râul curgea alene, neted, abia ştergându-se de ţărmuri. Nici cel mai mic zgomot nu-i trăda curgerea. Era limpede, se vedea nisipul de pe fund, şi aurit de lumina soarelui la suprafaţă de la un ţărm la celălalt. Gândurile şi mâhnirea se puteau privi în oglinda apei. Dorinţele. Tristeţea. Părerea de rău. Se vedeau până şi peştişorii asemenea unor boabe de lacrimi. Şi ne vedeam şi noi, eu şi Kruczek, stând pe mal. Eu îi spun ceva lui Kruczek, Kruczek mă ascultă, iar râul îmi poartă vorbele. Kruczek, eu n-o să mă-nsor niciodată. Nevasta frizerului îl are pe frizer şi nu-i trebuie nişte băieţaşi plângăcioşi cu caş la gură. Măcar dacă nemţii ar face vreo razie la frizer şi acesta nu s-ar mai întoarce. Aşadar, cum puteam să nu-l iubesc pe Kruczek.

În aparenţă, nu se distingea prin nimic deosebit, era un câine obişnuit şi, cum spunea unchiul Władek, puţin prea mic pentru un câine de la ţară. Tot satul era plin cu asemenea câini. Nu puteai să treci pe lângă nicio curte fără ca vreunul să nu-şi rânjească dinţii la tine, să nu latre ori să nu se smucească în lanţ. Se ştia totuşi că răutatea şi curajul acestor câini se ascund doar în lanţ, deoarece odată eliberaţi deveneau blânzi ca nişte miei şi se fereau de obicei din calea omului. Noaptea, în schimb, parcă îşi luau revanşa pentru toate umilinţele din timpul zilei, alergau, se încăierau, se împerecheau, urlau şi lătrau de afla tot satul când trecea vreun om prin întuneric. Oamenii îi alungau, îi despărţeau şi nu o dată îi altoiau fără milă, încât unii rămâneau şchiopi toată viaţa, alţii aveau cicatrice sau răni încă nevindecate.

Se înţelege, nu le-am spus băieţilor, fiindcă m-ar fi luat în râs. Dar de atunci, păzirea vitelor pe islaz nu mi s-a mai părut atrăgătoare, doar Kruczek mi-a devenit şi mai apropiat. Veneam adesea în acest loc de pe malul râului, după ce mânam vacile acasă, şi întotdeauna însoţit de Kruczek. Nu speram s-o văd pe nevasta frizerului scăldându-se, o teamă nelămurită mă făcea să nu-mi doresc o asemenea întâlnire, dar îmi plăcea foarte mult să stau aici şi să mă uit la râu. Uneori aruncam pietre în apă privind la valurile care se formau, ajungând câteodată până la mal, probabil ca atunci când se scăldase aici nevasta frizerului. Acest loc a devenit limanul chinurilor mele, dar mă simţeam bine suferind.

Pe urmă, m-am mai îndrăgostit şi de soţia primarului, când nemţii, nu se ştie de ce, l-au schimbat pe şoltuz cu un primar. Oamenii vorbeau că satul e mare şi dacă i-ar mai fi adăugat câteva case, ar fi arătat ca un oraş. Cu deosebirea că povestea cu soţia primarului nu s-a încheiat cu o mâhnire nevinovată, ca să pot spune cu înţelegere

pentru anii aceia doar că m-am îndrăgostit. Atunci a fost doar începutul nevinovat al unui lanţ de întâmplări, poate niciodată încheiat, care a crescut odată cu mine, s-a maturizat transformându-se într-un semn durabil al spaţiului meu existenţial. Fiindcă ori de câte ori mă duceam de ziua Tuturor Sfinţilor la mormântul tatălui, apoi al mătuşicii Marta, al bunicii şi al bunicului, deoarece în această ordine muriseră, renăşteau în mine, continuând parcă să se dezvolte şi să se ramifice, alte şi alte presupuneri şi bănuieli care mă legau tot mai dureros de mine însumi.

Cu toate că n-am mai întâlnit-o niciodată pe soţia primarului de când, după moartea primarului, pe care-l împuşcaseră nemţii, a plecat din sat. Asta s-a întâmplat pe la jumătatea războiului, aşa că primarul n-a apucat să stea prea mult în funcţie, doar vreo doi ani cu totul. Pe soţia lui, am zărit-o prima dată într-o zi de iulie, când m-a luat bunicul cu el la primărie şi s-a înclinat în faţa unei doamne în rochiţă colorată, care stătea sub o umbrelă la fel de frumoasă, cu o carte pe genunchi în grădiniţa de lângă clădire, iar aceasta i-a răspuns zâmbind.

— E soţia primarului, mi-a spus. Oho, e o cucoană frumoasă, deşi e nemţoaică.

Dar mai întâi a fost nevasta frizerului. Am întâlnit-o la câteva zile după ce Fredek ne vorbise despre ea. Venea din faţă, pe aceeaşi parte a drumului ca şi mine, iar soarele strălucea cu atâta putere, că nu-ţi mai puteai ţine ochii larg deschişi. Aş fi cotit-o pe o ulicioară, dar cu soarele ăsta şi cum tocmai mă gândeam la ea, când a apărut… Pe deasupra, mai era îmbrăcată şi într-o rochie străvezie, încât a trebuit să mă stăpânesc, ca să nu mă uit la ea, şi mirosea ca o tufă de iasomie. M-a întrebat cum merg cu şcoala, dar a început să râdă, aha, eşti în vacanţă, ce fac mama, tata, vin în fiecare duminică? Apoi m-a mângâiat pe cap. Piotruś, ai părul prea mare. Să vii o dată la frizerie, să te tundă bărbatul meu. Dar nu, o să te tund chiar

eu, vrei? Am spus mulţumesc, fiindcă aşa mă învăţase mama, deşi băieţii mă maimuţăreau pentru acest mulţumesc! mulţumesc! Hei, tu, mulţumesc, întoarce vacile! Mai degrabă am murmurat. Îmi doream un singur lucru, să plece sau să vină cineva cu care să înceapă să vorbească şi să mă părăsească pe mine. Spre nenorocul meu, satul părea mort, toţi se aflau la câmp, iar cine nu era la câmp, se ascunsese în casă din cauza soarelui dogoritor. Doar câte o bătrână aluneca pe lângă noi mormăind un lăudat… iar când trecea de noi scuipa ptiu! La acestea, nevasta frizerului constata cu tristeţe, ce oameni. După care, ah, războiul ăsta. Nu trebuia să ne mutăm aici.

Şi-i tot dădea zor cu părul meu, că e prea mare, iar pentru un băiat de vârsta mea mi-ar sta bine cu el mai scurt, cu un breton nu prea mare pe frunte, uite, cam aşa, şi mi-a atins fruntea, parcă nu cu mâna, ci cu o rămurică de iasomie, eu apărându-mă mereu, ca să nu mă mai uit la ea. Priveam tot timpul în jos, la pantofii albi, încheiaţi numai cu două barete încrucişate, la unghiile date cu lac roşu. Şi îmi închipuiam că sunt corali, câte cinci de fiecare picior, de la cel mai mare la cel mai mic. Ceva mă îndemna să spun, o, ce corali frumoşi. Nu mi-i dai mie? Şi să-i înapoiez calzi încă, înfloriţi, parcă umflaţi de sânge. Poftim. Şi să aud din gura ei, o, ce politicos eşti, Piotruś. Îţi mulţumesc. Ei, ai să vii?

După puţină vreme, am visat-o. Deşi nu sunt sigur dacă era ea. Semăna cu ea, dar avea părul până la pământ şi se acoperea toată cu el, încât numai din loc în loc îi albea câte o bucată din trup, gâtul, un braţ, sfârcul unui sân, buricul, genunchii, mâinile. S-a oprit lângă pat şi mi-a spus, dă-te mai încolo, Piotruś… Eu am început să ţip, dorm cu mama! dorm cu mama! Am încercat să-mi acopăr capul cu pilota, dar zadarnic, parcă o ţinea ea la picioare. După care a început s-o tragă cu încetul de pe mine, iar când am rămas gol, s-a mirat, ah,

Piotruś, eşti un adevărat bărbat. Dumnezeule, până şi copiii au crescut în timpul războiului. Am bâlbâit ceva cu disperare, că o să vin să mă tund la frizer. O să vin să mă tund. Neapărat.

Mă ispitea gândul să mă laud în faţa băieţilor de pe islaz că am visat-o pe nevasta frizerului. Le-aş fi trezit şi eu măcar o dată admiraţia, dar cu ce mă puteam grozăvi, că mi-a fost frică? Şi-ar fi bătut joc de mine. Fredek nu m-ar fi iertat, da' bou mai eşti, mulţumesc. Dacă mi se întâmpla mie, n-aş fi ţipat că dorm cu mama! dorm cu mama!

Aşa că nu le-am spus nimic, deşi ne povesteam visele, când vreunul dintre noi visa cea mai acătării. Ei aveau întotdeauna mai multe vise decât mine. Iar Fredek era un adevărat bogătan. Visa aproape în fiecare noapte, şi visele lui erau care mai de care mai interesante. Visa mări şi oceane, monştri, balauri, peşti uriaşi, unul chiar l-a înghiţit, apoi l-a scuipat afară. Nu ştiu ce insule, a şi fost rege pe una dintre ele, mergea cu coroana pe cap, avea şase soţii, fiecare de altă culoare, iar cea mai frumoasă era albastră. Visa că zboară prin văzduh, fără mâini şi fără aripi, că păşeşte pe vârful copacilor din pădure, sărind drept pe acoperişul casei pădurarului, unde locuia fata acestuia, o minune de fecioară. Visa că un boier mare l-a poftit în palatul lui şi l-a rugat pe Fredek să fie băiatul lui, dar el a refuzat, părându-i rău că nu va mai paşte vacile cu ei. O dată a visat chiar iadul, a mers prin nişte tunele pe sub pământ ca o cârtiţă, diavolii de strajă l-au întâmpinat cu umilinţă, dar n-au ştiut să-i spună pe unde să ajungă la Lucifer.

Câteodată adormea sub o tufă de lozie, pentru că tatăl lui îl trezise cu noaptea în cap, să învârtă la râşniţă, şi visa. Băieţi, am visat că am aruncat în aer un tren german. Să mor eu! Nu mă credeţi? Era plin cu soldaţi, cai, tancuri, tunuri. Şi lung de-aici până la Muntele Fecioarei. Poate chiar mai lung, fiindcă locomotiva dispăruse hăt, dincolo de cer, iar partea din urmă încă nu se vedea. Aveam un

coş cu castraveţi şi când câte unul din tren îmi arunca un pachet de ţigări, îi dădeam şi eu un castravete. Şi atunci deodată. Un fulger. O bubuitură. Am crezut că e vreo minune. N-am mai auzit nimic, fiindcă asurzisem. Cerul nu se mai vedea, doar soldaţi, cai, tancuri, tunuri, vagoane, toate sărind în aer, ca cele pictate pe bolta din biserică. A răsunat *mein Gott! mein Gott!* Şi atunci s-a luminat un cerc în mijlocul cerului, s-a făcut o gaură şi nişte mâini au început să apuce una, alta şi caii, restul căzând înapoi pe pământ.

Cine poate şti, se vede că în acest vis i s-a arătat lui Fredek primul semn al morţii apropiate. Căci Fredek şi-a pierdut viaţa parcă în schimbul acelui vis. Cu toate că fiecare vis este un semn al morţii, chiar când visezi lunca înflorită şi soarele pe cerul senin. Visând, întotdeauna visează propria moarte. Lumii indivizibile a morţii îi aparţine fiecare vis al tău. Numai ea îngăduie pentru o clipă absenţa libertăţii din el. Infatuarea însă ne face să spunem, am visat. S-ar cuveni să spunem moartea mea a visat. Aşadar, moartea mea a visat lunca înflorită şi soarele pe cerul străveziu. Moartea mea a visat că a venit la mine nevasta frizerului. Poate că moartea îl ademenea de mult pe Fredek şi mai mult stătea cu ea decât cu noi pe islaz. Creştea în visele ei, se umplea cu ele, apropiindu-se de momentul când şi noi aveam să devenim un vis al morţii lui. S-ar putea spune că a pierit într-unul dintre visele morţii lui.

Când frontul s-a mişcat iarăşi după o oprire de câteva luni, pe la jumătatea iernii, bunicii, mătuşicile şi unchii refugiaţi au revenit în satul lor, iar eu cu mama şi cu tata ne-am stabilit în oraşul din apropiere. În primul rând, din cauza tatei, a cărui boală se înrăutăţea din ce în ce mai mult şi avea nevoie de un medic care să hotărască, în sfârşit, ce are, şi la nevoie de spital. Deşi tata ştia sigur ce are şi numai faţă de mama o ţinea pe-a lui, spunând că nervii sunt de vină.

La început, îmi venea greu să mă obişnuiesc cu viaţa la oraş, aşa că mă duceam de multe ori în vizită la bunicii, mătuşicile şi unchii de la ţară, mai ales că nu aveam de străbătut decât şase kilometri pe şosea. Cu toate că drumul, stricat de obuze, bombe şi tancuri, nu era prea uşor, mergeam de obicei parcă zburând. În timpul uneia dintre aceste vizite, unchiul Stefan, enumerându-i pe cutare şi pe cutare din sat, care muriseră, a pomenit fără să vrea şi de Fredek Guz. Pe tarlaua lor se afla o bombă neexplodată, astfel că nu puteau să are şi nici să semene. Chiar şi tarlalele învecinate rămăseseră nearate şi nesemănate din cauza bombei neexplodate. Nu mai vorbesc că era mare cât o vacă moartă. Şi năzdrăvanul ăsta şi-a pus în gând s-o dezamorseze. N-a mai rămas nimic din el. O mână ajunsese pe câmpul lui Jamroz, pe cealaltă n-au găsit-o nici până astăzi. Cine sare pari mulţi… Puteau să vină geniştii şi s-o dezamorseze. Nu l-am contrazis pe unchiul Stefan, pentru că probabil aşa era, cum zicea el. Dar putea fi şi altfel, anume că Fredek fusese visat de propria moarte.

Ei, şi mai cine? Şi în vreme ce unchiul Stefan se gândea, i-a venit în ajutor bunicul. Păi, Wicek Sobótka, ai păzit vacile cu Jędrek al lui. S-a tăiat cu fierul plugului şi dus a fost… Calul n-a păţit nimic. Mai mare norocul. Deodată, unchiul Władek, care nu participa la această enumerare a celor care muriseră, aşteptând parcă să zică şi bunicul ceva, l-a întrerupt. Cine-a murit, a murit. Se ştie că la război mor oameni. Mai rău e că Kruczek nu s-a întors nici până acum.

Când a ajuns frontul la noi, Kruczek a dispărut fără urmă. Ne-am gândit în fel şi chip, bănuind că s-a speriat de împuşcături şi s-a ascuns pe undeva ori s-a luat după soldaţi. Sau putea să-l împuşte cineva, deşi ce avea cu el? Unchiul Władek s-a dus prin sat să întrebe oamenii, soldaţii, vrând să-l găsească măcar mort. Mă chinuiam, presupunând,

deşi n-am spus la nimeni, că numai din cauza mea a dispărut, a presimţit că-mi doresc un ogar şi voia să-i lase locul liber.

De cu seară, s-a oprit în gura pivniţei şi a început să scâncească atât de ciudat. Dar nimănui nu i-a trecut prin cap că se desparte de noi pentru totdeauna. Noaptea, când toţi dormeam, s-a dezlegat singur din lanţ şi nici măcar bunicul, care se trezea la orice zgomot, n-a auzit nimic.

— Poate că o să se întoarcă, a rostit plin de speranţă, vrând parcă să evite cearta cu unchiul Władek, care plutea în aer. Câinii se întorc şi după ani de zile.

— Trebuie să-l găsesc pe blestematul care i-a scos un ochi, s-a înduioşat şi unchiul Władek. Poate că nu s-a întors din cauza ochiului nerăzbunat de nimeni. Acum, după război, o să fie mai lesne, o să-nceapă să iasă la iveală tot felul de trădători şi ticăloşi.

— Şi atunci a dispărut, a răspuns bunicul cu blândeţe la blândeţea unchiului. A lipsit multă vreme, nu mai avea decât un ochi, şi tot s-a întors.

Voiseră atunci să ia alt câine, că nu se poate gospodărie fără câine, cuşca goală, lanţul rugineşte degeaba, noaptea nu-ţi dă nimeni de ştire dacă te calcă hoţii, iar cel mai rău e că ieşi dimineaţa din casă şi nu vezi nici picior de câine, parcă n-ar începe o zi nouă. A căutat bunicul să afle cui i-a fătat căţeaua, că cel mai bine e să iei unul abia înţărcat care creşte laolaltă cu oamenii şi se leagă de ei, de casă, curte, grajduri, de cai, porci, găini, gâşte, raţe şi se învaţă până şi cu pisica, crezând că este alt câine.

Când, pe neaşteptate, a apărut Kruczek cu ochiul vindecat în găvanul aproape gol. A fost o bucurie de nedescris. Toţi şi-l aşezau pe genunchi, întrucât nu era prea mare, lucru pe care unchiul Władek i-l reproşa mereu lui Kruczek, că ce câine mai e şi ăsta, într-o gospodărie trebuie să ai un câine mare. Ştie toată lumea, dacă ai câine mare, şi

hoţul se gândeşte de o sută de ori înainte şi se duce să fure de la altcineva, iar vecinii nu-ţi mai intră în ogradă ca la ei acasă. Doar bunicul i-a luat apărarea lui Kruczek, câinele mare mănâncă şi doarme mult, e leneş, pe când unul mic e mai deştept.

La fel şi cu ochiul scos, bunicul a fost de părere că n-are rost să încercăm să ghicim cine l-a schilodit, un netrebnic, nu l-ar ierta Dumnezeu. Dar unchiul Władek nu s-a lăsat în seama lui Dumnezeu şi nici nu l-a luat pe genunchi pe Kruczek, ca ceilalţi. Fierbând de furie şi blestemând în toate felurile, a început să-i suspecteze pe vecinii cei mai apropiaţi, apoi pe cei mai depărtaţi, până când a ajuns dintr-o parte la troiţă, iar din cealaltă la moară. Pe urmă, ca şi când şi-ar fi pierdut judecata, s-a mutat lângă biserică şi blestema la rând, casă cu casă, de pe o parte şi de pe cealaltă, neiertându-le nici pe bătrânele surori Maziejek, că vrăjitoarele astea puteau să-i facă farmece sau să-i ardă ochiul cu vătraiul. Apoi i-a căşunat din nou pe moară şi pe morar, că putea să-l ademenească pe Kruczek înăuntru, că avea şi pentru ce, cândva unchiul Władek îi reproşase că înşală, îşi aduce aminte bunicul? Dar bunicul nu mai ţinea minte. A sărit lângă şcoală, dar n-a mai avut răbdare să respecte ordinea caselor, înverşunarea îi urcase pe asemenea înălţimi, că a început să înjure la nimereală, alegând casele parcă prin surprindere, pe cine-i oferea memoria stârnită sau avea cea mai mică ranchiună, fie şi uitată de mult. Se ştie doar că atunci când trăieşti din moşi strămoşi într-un sat, cu fiecare poţi să ai câte ceva de împărţit. Vii pe lume cu duşmănii, acestea cresc odată cu oamenii, se moştenesc, toate satele se întemeiază pe asemenea duşmănii uitate, aşa că se răzbună uneori pe câinii care n-au nicio vină. Iată dar că oricine putea să-i scoată ochiul lui Kruczek.

Iar după ce a trecut în revistă tot satul şi nu-i mai venea nimeni în minte, s-a aşezat pe laviţă, l-a

tras de blană pe Kruczek la el, i-a luat capul între genunchi şi uitându-i-se în ochi, mai bine-zis într-unul singur şi în găvanul celuilalt, a început să-l mângâie cu dor de răzbunare:

— Nu-i nimic, o să mă duci tu la ticălosul ăla şi o să-l omor. O să-i rup picioarele, să-i zdrobesc şalele, ca să meargă pe urmă în patru labe. Îl omor eu, am să-l zdrobesc, să nu-şi mai poată încheia ghetele duminica ori să-şi ducă lingura la gură. O să ţină minte cât o trăi ochiul tău. O să moară, dar tot n-o să te uite. O să-i dau foc. Un asemenea netrebnic merită să se facă scrum, să fie ars cu focul încins, să nu-l mai ţină pământul, o să-i schilodesc şi eu câinele scoţându-i un ochi. Nu cumva e al lui Kurtyk? Numai înşelătorul ăsta putea s-o facă. Sau poate Janiszewzki? Nu. Atunci cine? Du-mă la el. O să mă duci, nu-i aşa? Eşti doar câine şi o să-l găseşti. Trebuie să-l găseşti.

Kruczek însă se răsucea între genunchii unchiului, se smucea, scâncea, neînţelegând de ce se supără unchiul, în vreme ce el, Kruczek, ar vrea să se bucure că s-a întors.

Mătuşica Marta l-a rugat, nu mai chinui câinele, Władziu, l-a rugat şi mătuşica Jadwinia, dă-i pace, Władek. Bine că s-a întors. Cu un ochi sau cu doi, tot Kruczek e. L-a rugat şi mama, ce ţi-a căşunat, prostănacule? E câine, dar e mai deştept ca tine. Până când bunicul şi-a lovit genunchiul cu palma.

— Dă-i drumul, nu vezi că nu ştie?!

Cu mânia ce-i mai rămăsese, unchiul l-a îmbrâncit pe Kruczek în mijlocul odăii.

— Pleacă, blegule, de-aici! Lua-te-ar dracu'! Să vedem cum ai să te descurci acum cu un singur ochi. O să vezi numai pe jumătate. Kruczek s-a rostogolit până la uşă, s-a izbit cu capul de prag şi a început să schelălăie. Dar s-a ridicat numaidecât şi s-a repezit înapoi la unchiul, scâncind de bucurie că-l vede. Ştii sau nu ştii? nu s-a lăsat unchiul. Poate Molenda? Latră, dacă-i aşa. După care, osândindu-l parcă pe Kruczek, a spus: Nu mai eşti

câine. Cu un singur ochi, ai devenit o fleandură, nu mai eşti câine.

Totuşi, în ciuda celor spuse de unchiul, ochiul scos nu-l împiedica pe Kruczek să-şi îndeplinească obligaţiile cu aceeaşi vrednicie ca şi mai înainte, astfel că nimeni n-a mai adus vorba de alt câine care să-l înlocuiască pe Kruczek. Până şi unchiul Władek a renunţat la sentinţa pronunţată împotriva lui Kruczek. Cu toate acestea, ochiul lui Kruczek nu i-a mai dat pace, s-a întipărit tot mai adânc în mintea lui, amplificându-se şi transformându-se într-un regret nedefinit faţă de toţi şi toate. În cele din urmă, nu mai avea nicio legătură cu Kruczek, devenind o suferinţă de sine stătătoare care-l măcina pe unchiul Władek, nefiind în stare să se dezbare de ea. Sau poate nu voia.

Pe oricine întâlnea prin sat ori pe malul râului, când se ducea pe povârniş să umple găleţile cu apă sau să adape caii, când semăna, ara şi cosea preocupat în aparenţă numai de pământ, când trecea cineva pe drum cu căruţa sau pe jos şi nu izbutea să-l scoată din gândurile lui nici cu obişnuitul, hai noroc, aşadar oriunde şi oricând, pe pod, la moară, la primărie, la nunta sau la înmormântarea cuiva, nu pierdea ocazia să-l întrebe:

— Nu ştii cumva cine i-a scos ochiul lui Kruczek? Poate că tu ştii cine i-a scos ochiul lui Kruczek? Hei, poate că ştii cine i-a scos ochiul lui Kruczek?

Uneori rătăcea prin sat ca un smintit în speranţa că va găsi pe cineva care să ştie. Poate că din întâmplare cineva se va da de gol faţă de altcineva, poate că-i scapă cuiva vreun cuvinţel sau se încurcă speriat, ar fi fost şi asta o urmă. De cele mai multe ori se agăţa de copii, întrucât socotea că cei mici vor spune adevărul mai degrabă decât cei vârstnici. Numai în copii se mai păstrează rămăşiţe din nevinovăţia lumii. Copiilor le place să repete

ce vorbesc oamenii mari şi pe urmă, ei iubesc câinii. Iar câinii îi iubesc pe copii.

Când întâlnea pe undeva vreun copil, se apropia îndată de el, îl mângâia pe căpşor, înduioşat parcă numai la vederea acelei purităţi de o clipă, şi încerca să şi zâmbească de teamă ca faţa lui schimonosită să nu-l sperie.

— Tu al cui eşti? căuta mai întâi să-i împrăştie neîncrederea. Aaa. Stai acolo, în casa aia cu horn? Cum te cheamă? Ce nume frumos ai? Eu sunt unchiul Władek. Îţi place unchiul Władek? Tu ştii cine i-a scos ochiul lui Kruczek? O să-ţi cumpăr o îngheţată duminică, dacă vine mărchitanul. O să-ţi cumpăr şi bomboane. Ei, o să-ţi cumpăr eu ceva. Ştii sau nu ştii?

Iar seara, după ce venea de la câmp, se aşeza întotdeauna pe băncuţa din faţa casei şi pe oricine trecea, parcă-l prindea în plasă, chipurile îl poftea să stea lângă el, să se odihnească puţin, că n-are rost să se grăbească aşa, mai sporovăiesc una, alta, lumea e interesantă acum după război şi toată ziua cu treaba de nu poţi să scoţi o vorbuliţă din gură, că n-ai când, aşa că măcar înainte de culcare să mai trăncăneşti un pic. Şi conducea în aşa fel discuţia, că şi de la război revenea tot la Kruczek. Nu ştii cine. Nu se lăsa păcălit de nenorocirile celorlalţi câini sau de alte vieţuitoare, pisici, vaci, porci, cai, ba nici chiar de ale oamenilor. Când îl sfătuiau să se intereseze la cineva din alt sat, că e mai uşor să crezi în vinovăţia unui străin, răspundea:

— Păi, ce-ar fi putut avea oamenii din alt sat cu Kruczek? Doar nu umbla după căţele prin străini. Aici trăieşti, aici ai venit pe lume, aici mori, aşa că numai în satul tău poţi avea şi duşmani. Mai devreme ori mai târziu, tot am să aflu eu. Să nu creadă netrebnicul că va scăpa nepedepsit. Nu mor până nu aflu. Fie şi numai ca să ştiu cu cine trăiesc în acelaşi sat, cine ştie dacă nu-i chiar printre vecini. Se prea poate să-i fi împrumutat coasa,

calul la ham, să-i fi urat noroc ori să fi băut votcă împreună. Ce să caut în alt sat?

O dată, pe înserat, când stătea aşa pe băncuţă, i-a căzut în plasă preotul. Se grăbea la un preferans la morar, dar unchiul nu ştia ce-i preferansul, aşa că preotul a fost nevoit să se aşeze măcar pentru o clipă, mai ales că nu se cuvenea să nu ia în seamă suferinţa unui enoriaş din cauza preferansului, fiindcă unchiul i-a spus că are un mare necaz. Şi l-a întrebat îndată fără ocolişuri dacă nu ştie ceva despre ochiul lui Kruczek, cine i l-a scos? Preotul cunoaşte cel mai bine oamenii, pentru că le cunoaşte sufletele. Preotul îi botează, îi cunună, îi cercetează. Oamenii îi spun multe preotului la spovedanie, deşi, se înţelege, nu totul. La spovedanie ar fi aflat numaidecât cine-i făptaşul. Preotul s-a înfuriat, unchiul îşi dă seama ce-l îndeamnă să facă, spovedania e o taină sfântă. Władysław, Władysław, e păcat, într-adevăr mare păcat să-i ceară aşa ceva. Văd că ţi-ai întors gândurile împotriva lui Dumnezeu.

Unchiul a început să-i explice, că nu-i vorba de asta, preotul n-ar dezvălui taina, dar ar fi bine să ştie, şi să întrebe duminică din amvon cine i-a scos ochiul lui Kruczek. Şi dacă ar mai adăuga ce-l aşteaptă în iad, că toţi se tem de iad, poate că ticălosul se va căi şi-atunci ar fi mai uşor de aflat cine este. Ar putea spune chiar o parabolă din *Evanghelie* în legătură cu Kruczek, ca să-i prevină şi pe alţii. Preotul n-are de ce să se supere, i-ar cumpăra un sfeşnic la biserică sau i-ar lucra pământul, ar căra bălegarul, ar ara, grăpa, semăna, într-un fel l-ar răsplăti el. Deoarece trebuie să existe pedeapsă şi pentru schilodirea unui câine, dacă este pentru vătămarea omului.

Preotul nu l-a înţeles pe unchiul Władek. Sau se grăbea la preferans, aşa că a încercat să se descotorosească de el.

— Încredinţează-te lui Dumnezeu, fiule, i-a spus ce-i spunea fiecăruia. El face întotdeauna dreptate.

Dacă nu aici, atunci dincolo. Nu va fi uitat nici Kruczek al tău. Ai răbdare. Iar un sfeşnic, nu-ţi ascund, mi-ar trebui la biserică.

Unchiul nu era însă răbdător din fire, iar în afară de asta, putea să atârne în cumpănă şi diferenţa dintre preot şi unchiul meu în legătură cu dreptatea lui Kruczek, mai precis cu cine-i scosese ochiul lui Kruczek, fiindcă nu multă vreme după aceea, unchiul a făcut un asemenea scandal la magazin, că vânzătoarea i-a aruncat un căuş de făină de cartofi în cap. Când s-a întors acasă, am crezut că fusese la moară.

Mai întâi, s-a gâlcevit cu cineva, acesta nu s-a lăsat mai prejos, altcineva a intervenit, ca la magazin, unul una, altul alta, zburau cuvintele ca nişte ace, pietricele, pietre şi unchiului i s-a urcat sângele la cap, a împroşcat cu cele mai urâte blesteme, nemaifăcând diferenţa între prieteni şi duşmani, că pământul ăsta sfânt nu mai trebuie să ţină pe nimeni, că un sat în care se scot ochii câinilor ar trebui ars din temelii, pentru că se vede că războiul nu le-a ajuns. Că sunt aşa, că sunt pe dincolo şi toţi ar merita să fie zvârliţi în iad. Ce le făcuse Kruczek? Ai? Iar când vânzătoarea a început să ţipe, nebunule! eşti nebun! cară-te de aici, a înşfăcat săculeţul cu sare, pe care tocmai îl cântărea, şi i l-a vărsat peste părul ondulat. A strigat, părul meu! părul meu! Şi apucând căuşul cu făină, l-a albit din cap până-n picioare. Atunci unchiul n-a mai stat pe gânduri, a luat un borcan cu cuburi de supă de pe tejghea şi l-a trântit pe podea. Pe urmă, l-au pus să plătească totul. A achitat într-adevăr totul fără să mai socotească paguba făcută.

A fost şi la o ţigancă. I-a oferit o găină, dacă-i ghiceşte cine-i făptaşul. A fost nevoită să se mulţumească totuşi cu un litru de lapte şi câteva ouă, pentru că n-a aflat prea multe de la ea, afară de faptul că trebuie să se ferească de valetul de cupă, în schimb, dama de pică se arată cu

prietenie. Valetul de cupă l-a cam neliniştit pe unchiul Władek, cine poate fi, sigur cineva roşcovan, dar în sat nu era nimeni aşa, erau blonzi, albinoşi, şateni, amestecaţi. Fiindcă dama de pică era neapărat mătuşa Marta, la fel de brunetă şi, fireşte, ţinând totdeauna partea unchiului.

De altfel, când a văzut că nu se descurcă singur, a întrebat-o pe mătuşica Marta, tu, Marta, nu simţi cine-ar putea fi? Bolnavii simt adesea mai mult decât cei sănătoşi. Sănătatea înceţoşează, dar boala sporeşte intuiţia, făcându-te să vezi ceea ce omul sănătos nu vede niciodată. Dar mătuşica Marta şi-a şnuruit buzele cu dispreţ, te-ai prostit de-a binelea. Deşi când se simţea mai bine, vorbea liniştită cu unchiul, căutând să-l convingă chiar cu o umbră de duioşie:

— Władek, vezi-ţi de treabă. Nu te mai frământa atâta pentru ochiul unui câine. Kruczek a şi uitat, iar tu o ţii una şi bună.

— Ce să-mi văd de treabă? Dacă ţi l-ar fi scos ţie, ai fi stat cu mâinile încrucişate? Câinele însă nu poate să-şi ceară drepturile. Nu dă pe nimeni în judecată. Câinele habar nu are că există dreptate. Ochi pentru ochi. Dacă n-am să-l găsesc pe nemernic, poate că odată şi odată o să-l visez. Visele ştiu cel mai mult. În vis, poţi să visezi ceva ce altfel n-ai şti niciodată.

Chemările mătuşicii din timpul nopţii, răsunând parcă din prăpastia morţii, s-au dovedit zadarnice. Hai, Władek, vino la mine. Vino odată. Mi-am acoperit capul cu plapuma, ca să nu mai aud nimic, fiindcă unchiul o bruftuluia de obicei pe mătuşica, lasă-mă în pace, dorm. Poate-l visez pe nenorocitul ăla. Şi începea să sforăie numaidecât.

S-a gândit, de asemenea, dacă n-ar fi bine să se înscrie la partizani, fiindcă pentru un bandit ca ăsta cine ştie dacă n-ar fi mai potrivit un partizan, sentinţa şi un glonte în cap, sau şi fără sentinţă, numai un glonte, ce să-i mai citeşti unuia ca ăsta o sentinţă. Îl spânzuri de picioare pe o cracă şi n-are

decât să crape. La urma urmei, partizanii sunt necesari mai degrabă împotriva ticăloşilor noştri decât a nemţilor, pentru că s-au înmulţit ca ciupercile. Câteodată bunicul se vedea nevoit să-l domolească, tu, zăpăcitule, i-ai spânzura şi i-ai împuşca pe toţi.

Dorinţa de a pleca la partizani nu-l apuca numai atunci când se înfuria, întrucât mai întrebase şi prin sat unde s-ar putea înscrie. Dar nu ştia nimeni sau nu voia să-i spună, pentru că după scandalul de la magazin, de care a aflat toată lumea, a început să se vorbească rău despre el. Mai ales bunicul s-a arătat îngrijorat din cauza unchiului Władek, temându-se că netotul se va înscrie pe furiş, fără să ştie nimeni, şi poate nu tocmai acolo unde trebuia.

Din fericire, într-o duminică, a venit tata de la serviciu, îi dădeau drumul cel puţin o dată pe lună. Mie mi-a adus costumaşul de marinar, în care sunt îmbrăcat în fotografia cu el, şi mi-a promis că o să mergem la mare, numai să se termine războiul, o să se potrivească de minune. Mamei un material de rochie, mătuşicii Jadwinia ciorapi, la fiecare câte ceva. Şi fără să ne prevină, a declarat că nu se mai întoarce la serviciu. Va rămâne cu noi. Parcă ne-a lovit trăsnetul pe toţi. Ce s-a întâmplat? Te-au dat afară? Nu, totul e în ordine. Chiar mi-au mărit salariul, uite, scrie aici, şi mi-au dat şi o primă pentru un kilogram de cârnaţi, un kilogram de zahăr şi un litru de votcă. A început să caute bonul prin buzunare. Se vede însă că l-a lăsat pe undeva din grabă. Mai avea doar o oră până când pleca trenul. A fost un denunţ, în organizaţia lor. De la un timp, simţise că sunt cu ochii pe el, ba chiar au arestat pe cineva, aşa că se aşteptau ca de la o zi la alta, chiar de la o oră la alta, să aibă loc noi arestări. Mai ales că unul dintre cei arestaţi, un om cumsecade altminteri, nu era prea rezistent şi toţi se temeau că va vorbi. Era de ajuns să-i bage ace sub unghii, la asta sunt foarte pricepuţi, să-l bată la tălpi, să nu-l lase să pună geană pe geană, să-l ardă

cu fierul încins, să-i pompeze apă prin anus, să-i strivească degetele în uşă, să-i răsucească braţele, oho, au metodele lor, că până şi un mut ar vorbi. Ajunge să te bată cu vâna de bou, să te calce în picioare, puţini sunt cei care rezistă, poate doar cei pentru care viaţa nu mai are niciun preţ. Dar cine nu vrea să mai trăiască? De s-ar închide cineva în el cu şapte lacăte, îi scot cuvintele cu cleştele, cu sânge şi durere, până şi cele mai tainice gânduri. Nu vrei să trădezi, dar cuvintele te trădează singure, se smulg singure din tine. Plesneşti ca un puroi, dar nu simţi reproşurile conştiinţei, ci uşurare.

— Ah, ce frumos e, încântată de materialul pentru rochie, mama încă nu auzea ce spune tata în legătură cu denunţul. De unde l-ai cumpărat? Acum nu mai găseşti nimic prin magazine. Trebuie să fi costat destul de mult. Întindea materialul pe braţe, se rotea împrejur, îl lipea de faţă. Şi ce moale e, ce delicat. Cred că e mătase naturală. Smulgând de pe perete o oglindă nu prea mare, bunicii numai pe asta o aveau, a pus-o pe marginea mesei şi a început să se privească în ea, aşezându-şi materialul când pe un umăr, când pe celălalt, lăsându-l să cadă până la genunchi, la glezne, pe podea, să-i fluture în jurul gâtului, depărtându-se până la mijlocul încăperii sau apropiindu-se de mai să-şi bage capul în oglindă. Şi cât de bine se asortează cu faţa mea. Culorile astea mă prind cel mai bine. Apoi, întorcându-se către mătuşica Marta:

— Marta, ţine-mi tu oglinda să mă văd mai bine. Că n-avem şi noi una mai mare. Mai mare ruşinea. Şi iarăşi a început să-şi apropie materialul de obraz, şi aşa, şi aşa. O să-l duc mâine la croitoreasă. Nu ştiu nici eu, la Pela sau la Witkowa? Pela lucrează mai frumos, dar durează mai mult. Marta, mergi şi tu cu mine? Cum să mi-o fac? Cred că avem nişte ace prin casă, să mi-o prind puţin pe mine.

Mătuşa Marta a scos din sertarul de lângă maşina de cusut o pernuţă plină de ace.

— Poftim.

— În sfârşit, bine că avem şi noi ceva în casa asta, s-a bucurat mama. Şi profitând de ajutorul mătuşicii Marta, a început să-şi potrivească viitoarea rochie pe ea în fel şi chip, largă, strâmtă, mai scurtă, mai lungă, cloş, creaţă, cu mâneci lungi, mai scurte, strânse pe braţ, netede.

S-a umplut toată încăperea cu materialul de rochie. Părea că mama îşi schimbă rochiile una după alta şi nu e mulţumită de niciuna. Până când mătuşicii Marta i-a urcat roşeaţa în obrajii palizi, ca şi când nu mai prididea să-i tot schimbe mamei rochiile şi în cele din urmă, a început să gâfâie şi a spus:

— Lasă-mă să mă aşez un pic. Să te mai ajute şi Jadwinia.

Şi a început iarăşi acelaşi lucru cu mătuşica Jadwinia. Ba chiar a încercat să prindă materialul şi pe mătuşica Jadwinia, asigurându-o că şi ei i-ar sta bine, deşi mătuşica Jadwinia se apăra că ar trebui să fie cucoană, ca mama, pentru asemenea rochie, una ca ea, care are grijă de găini, porci şi cratiţe, o, uite ce mâini am.

Bărbaţii stăteau în umbra rochiei, în jurul mesei de lângă perete, îngrijoraţi, tăcuţi, abia îngânând cuvintele, de teamă să nu se audă peste masă. Deodată, bunicului i s-a năzărit ceva şi l-a luat la rost pe unchiul Władek care şedea cam pleoştit de cele spuse de tata:

— Vezi, neghiobule, şi pe tine te trage aţa să te înscrii.

Tata s-a speriat şi a întrebat:

— Cum, unde?

La care unchiul Władek a răspuns:

— E, nimic, aşa-mi trece prin cap câteodată. Pentru că tu, Zygmunt, nici nu ştii ce lepre trăiesc printre noi. Cineva i-a scos un ochi lui Kruczek al nostru. Dacă l-aş…

Văzând că unchiul Władek, profitând de ochiul lui Kruczek, o să pună stăpânire pe tata, bunicul l-a întrerupt:

— Din cauza ta, ar putea să vină după el şi aici. Să-i ia urma. Şi către tata: O să ne descurcăm noi, n-ai grijă. O să te duci să păzeşti vişinii. Că n-o să te punem să munceşti pe câmp. Pentru asta ţi-ar trebui mai multă putere.

Iar mătuşica Jadwinia a adăugat:

— Sigur că o să ne descurcăm. Oho, să n-ai grijă.

A venit apoi rândul unchiului Stefan:

— Trebuie totuşi să anunţi la primărie că acum stai la noi. Să n-aibă ce spune în caz de ceva.

Iar unchiul Władek, că o să se ducă dracului în curând. Şi mai că a zvâcnit de pe laviţă:

— A spus la radio că le-a tăbăcit fundul nu ştiu pe unde. Nu prea departe de noi. Hanke chiar m-a întrebat o dată dacă nu vreau să mă fotografieze. Mai înainte nu te întreba, îţi făcea şi gata. I-am spus că trebuie să-mi pun costumul şi cravata, să mă încalţ în ghete, să mă bărbieresc. Poate într-o duminică.

Atunci, mama, uitând parcă de rochie, a întrebat cu glasul speriat:

— Şi ce s-a întâmplat?

— E, Zygmunt nu se mai întoarce la serviciu. A fost denunţat cineva în organizaţie şi sunt pe urmele lui.

— Isuse Cristoase! Şi ce-o să ne facem? a început să se vaiete, că doar pot să-l găsească şi aici. A vrut chiar să smulgă materialul de rochie prins cu ace pe ea, dar din fericire, n-a lăsat-o mătuşica Jadwinia:

— Aşteaptă să scot acele.

Iar după ce i-a scos acele, mama, parcă bănuind ceva, a întrebat:

— Ce fel de organizaţie?

— Ei, de partizani, a răspuns unchiul Władek.

— Tu ai fost la partizani şi mie nu mi-ai spus? Te-aş fi sfătuit să nu te duci. Eşti funcţionar şi trebuie să te respecţi. Ai soţie, copil mic şi trebuie să te gândeşti la ei. Până să termine învăţătura, a arătat spre mine, ai pentru cine să trăieşti. Nu ţi-a ajuns războiul? Ai fost şi în celălalt, şi cu bolşevicii, şi cu ce te-ai ales. Cu un chipiu şi o centură. Câţi ani ai aşteptat să te avanseze? Şi tot două stele ai. Să lupte tinerii acum. Sau cei care n-au pe nimeni să-i plângă. La sfârşitul acestor văicăreli, în glasul ei s-a strecurat neîncrederea: E, n-ai fost în nicio organizaţie. Vorbeşti şi tu aşa.

A fost nevoie de multă răbdare din partea tatei, ca s-o convingă în legătură cu organizaţia. E doar ofiţer şi aşa va rămâne până la sfârşitul vieţii, pentru că un ofiţer nu poate fi niciodată eliberat de îndatoririle lui atunci când patria are nevoie de el, nici măcar Dumnezeu. De ce a primit aceste stele, medalia şi centura? Ce-ar gândi băiatul lui despre el mai târziu, când va afla că a avut un tată laş? Tinerii luptă şi ei, e adevărat, dar trebuie să aibă pe cineva cu experienţă care să-i conducă. O parte din mobilă a vândut-o, o parte a mutat-o pe la cunoscuţi, o s-o ia înapoi după război, deşi atunci o să-şi cumpere alta nouă, de arţar sau de nuc, oglindă înrămată pe consolă, covor şi tot ce-şi va dori. A liniştit-o, asigurând-o că aici nu-l vor găsi, pentru că a declarat alt domiciliu în timp ce locuia în altă parte. Nu i-a mărturisit că a fost concediat fiindcă era foarte bolnav.

Boala lui a ieşit curând la iveală. Devenea tot mai palid, îi venea ameţeală, se chinuia la orice efort, aşa că a început să ia nişte picături, pe care le adusese cu el, la început ruşinându-se şi explicând că după toate cele întâmplate, trebuie să se trateze de nervi. Toţi ai casei i-au arătat multă îngăduinţă. Natural, să trăieşti mereu cu spaima că în fiecare zi pot să te aresteze, iar acolo aşa trăise. Acum se purtau chiar mai respectuoşi cu el ca înainte. Mai ales că nici unchiul Władek, nici

unchiul Stefan nu erau înscrişi în nicio organizaţie, fiindcă nu-i lăsase bunicul. Dacă vă faceţi amândoi treaba la timp şi cum trebuie, e ca şi când ai trece cu puşca şi-ai împuşca vreun bandit, dar cel puţin aşa nu vă omoară nimeni. Războaiele trec, dar munca rămâne. Şi arătând spre mătuşica Marta sau mătuşica Jadwinia, uite, rămâneţi alături de ele. Să se bată flăcăii neînsuraţi.

Unchiului Stefan îi convenea de minune, de parcă bunicul îi încuviinţa cele mai ascunse gânduri. N-o scăpa nicio clipă din ochi pe mătuşica Jadwinia şi când o prindea singură, îi ridica fusta numaidecât fără să-i ia în seamă frica şi împotrivirea că poate să vină cineva, că nu aici, Stefan, nu acum, că ne vede careva. Intra în pivniţă să ia cartofi pentru porci, intra şi el după ea, ca s-o ajute la cărat, că doar n-o să urce singură târna cu cartofi pe scări. Se ducea în şură după pleavă pentru porci, după grâu pentru găini, se ducea şi el după ea, deşi n-avea nevoie de ajutorul lui. Iar seara, când se ducea să mulgă vacile, nu mai aştepta momentul potrivit, cum închidea mătuşica uşa în urma ei, se ridica şi el, că trebuia să vadă dacă nu se învârte careva prin livadă, dacă şura e închisă şi caii n-au nimic, pentru că au tras din greu, dacă stelele au ieşit pe cer şi cum o să fie timpul mâine. Toţi bănuiau că se duce după mătuşica, dar nu-i zicea nimeni nimic, fiindcă se ştia că stelele au răsărit pe cer şi mâine avea să fie vreme frumoasă.

Mătuşica Jadwinia întârzia de obicei în astfel de împrejurări, dar nici pe ea n-o întreba nimeni de ce a durat atâta? Revenea îmbujorată, adesea răvăşită cu ochii strălucind de bucurie, întrebând din prag, de parcă nu-şi putea stăpâni teama, unde-i Stefuś. Întrucât unchiul venea de regulă după mătuşica, o dată imediat, o dată mai târziu, întrebând-o şi el prosteşte, le-ai muls deja?

O dată, unchiul bătea grâul în şură. Poarta era închisă, pentru că nu-i plăcea să se uite cineva în

şură şi să-l vadă trudind. Puternic, deşi înăbuşit de pereţii şurii, ritmul îmblăciului răsuna din zori în curte, întrerupt numai când strângea paiele bătute şi desfăcea alţi snopi pe arie.

Eu trebuia să duc vacile pe islaz, dar în livadă tocmai se coceau perele dulci ca zahărul într-un păr care se afla lângă şură, nu departe de uşa din spate. Auzisem de multe ori vorbindu-se că ar fi bine să-l taie, pentru că din cauza lui uşa nu se deschidea la perete când se vântura grâul. Mi-am zis, o să culeg şi eu câteva pere, fiindcă fiecare aducea câte ceva pe islaz. Am prins o creangă şi mă pregăteam să o aplec, când brusc atenţia mi-a fost atrasă nu atât de tăcerea din spatele uşii, cât de glasul mătuşicii Jadwinia, care se auzea înăuntru. Ce face mătuşica acolo, am devenit curios, să fi venit după grâu pentru găini?

M-am apropiat încetişor de uşă şi m-am uitat prin deschizătura dintre două scânduri. Pe unchiul Stefan n-am izbutit să-l văd, dar era acolo, numai că ieşea din raza privirii mele limitate de lărgimea deschizăturii. Abia începuse să bată grâul. Când mă aflam sub păr, uitându-mă la crengi, auzeam bufniturile îmblăciului. Stătea pesemne pe undeva cu îmblăciul lui, rezemându-se de peretele de snopi care trecea de marginea despărţiturii pentru grăunţe, sau poate şedea pe vreunul dintre sacii cu pleavă rezemaţi de scândurile care despărţeau aria de locul pentru boabe.

În semiîntunericul şurii, pe grâul aşternut la mijlocul ariei, parcă în dâra de lumină care ţâşnea din ochiul meu prin crăpătură, am văzut-o numai pe mătuşica Jadwinia. Stătea cu faţa întoarsă în partea unde se afla unchiul. Părea puţin ruşinată, aşa cum îşi apăsa sânii cu palmele, ca şi când avea să îngenuncheze înaintea unchiului, ca să-l roage ceva.

— Ce faci, Stefuś, acum ziua? i-am auzit glasul întrerupt, încărcat de reproş sau de regrete.

— Stai, dezbracă-te, glasul unchiului era moale, şters de penumbra din şură, de lăzile pline cu grâu şi de grămada de fân.

— Bine, dar măcar să ne acoperim cu ceva. Nu aşa la vedere. Te pomeneşti că… a încercat mătuşica să se apere. Poate numai fusta. Am făcut-o aşa de multe ori şi a fost bine.

— Nu, aruncă tot de pe tine, a insistat unchiul cu aceeaşi moliciune în glas, dar cu hotărâre.

— Şi bluza?

— Şi bluza. Şi tot ce mai ai pe tine.

— Chiar dac-aş vrea, nu pot să-mi deschei sutienul prins cu o agrafă. Nu pot singură.

— Ţi-l desfac eu.

— Maică Preacurată, de ce te-ai aprins aşa? Descheindu-şi nasturii de la bluză, mătuşica nu voia încă să cedeze.

— Ţi-e ruşine de mine?

— De mine mi-e ruşine. Şi nu că aş vrea. Numai că aşa… Mătuşica şi-a scos bluza, apoi şi-a dat jos fusta. Stefuś, eu cred că omul trebuie să aibă puţină ruşine. Şi în rai se ruşinau, deşi nu era lume şi nici îmbrăcăminte. Ai văzut şi tu că purtau frunze. Cu toate că erau bărbat şi nevastă.

Rămăsese numai în furou, dar mai stătea încă în cumpănă, îndoindu-şi braţele de la coate peste sânii bogaţi, de parcă nu voia să-i lase să se desprindă de ea.

— Stefuś, puteam să venim aici după ce se lăsa întunericul. Atunci m-aş fi dezbrăcat fără să crâcnesc, şi de furou şi de orice voiai.

— Păi aşa o ţii încă de la cununie, Jadwinia. Pe întuneric şi pe furiş. Nici până acum nu ne-am văzut goi de tot, ci numai câte o bucată. Toţi ne urmăresc, acum au mai venit şi cei de la oraş. Iar noi mereu prin cotloane, prin grajd, pe mejdine şi cât mai repede, să nu ne vadă cineva. Până şi noaptea trebuie să ne prefacem că dormim. Nu poţi nici să răsufli mai tare. Nu, Jadwinia. O să ne ruşinăm destul la bătrâneţe.

— Stefuś, şi dacă vine cineva?

— Nu vine nimeni, am închis şura cu zăvorul.

Mătuşica şi-a scos furoul, sutienul, deşi n-am văzut când şi-a desprins agrafa, se vede că o inventase doar ca să se apere. Sânii au ţâşnit înainte, vrând parcă să sară la unchiul care stătea în faţa lor. Doar chiloţii se mai împotriveau, agăţându-se de şolduri, de pulpe, de genunchi, fiindcă-i tot răsucea, aplecându-se după ei până la picioare. Apoi parcă nu mai putea să-i desprindă de tălpi. Întârzia cât mai mult de teamă că nu va putea să-şi stăpânească trupul eliberat din îmbrăcăminte. Şi se chircea aproape înconjurându-şi toate părţile cu braţele şi aruncând priviri înfricoşate spre unchiul.

— Nu te ruşina, a liniştit-o, intimidat parcă şi el de ruşinea ei. Dumnezeu te-a creat dezbrăcată.

Glasul unchiului era fărâmiţat, grăunţos, nu-l auzisem niciodată vorbind aşa. De obicei, rostea cuvintele alene, dar apăsat, încât chiar atunci când vorbea încet, se auzea în toată încăperea. Şi când se ruga noaptea în şoaptă, fiecare cuvânt părea că se desprinde din tavan. Aveam impresia că nu vorbeşte cu cuvinte, ci cu grăunţele pe care abia le scosese din spice, prefirându-le dintr-o mână în alta. Poate că din cauza acestor cuvinte-grăunţe trupul mătuşicii se înmuia treptat. Mai întâi şi-a înălţat capul ruşinându-se. După care le-a îngăduit sânilor să avanseze şi burţii să se contureze dintre şolduri, şi braţelor să atârne pe de lături. Iar când a rămas fără nicio apărare, a spus:

— Stefuś, acum dezbracă-te şi tu.

Inima îmi bătea atât de tare, că o auzeam până pe arie, pe paie, în jurul tălpilor mătuşicii. Nu-mi trecea prin minte că e păcat să mă uit pe furiş la ei, din contră, mă simţeam ca şi când luam parte la un ritual de taină şi nu numai cu unchiul şi mătuşica.

Unchiul n-a răspuns nimic, nici măcar nu s-a clintit. Parcă-şi pierduse dintr-odată siguranţa, crezând şi necrezând totodată că se afla înaintea

mătuşicii. Cum putea să i se înfăţişeze aşa pe aria aşternută cu paiele abia bătute cu îmblăciul, în această şură întunecată, atât de bogată în goliciunea ei, ca şi când n-ar fi fost nevasta lui, cu sânii ca nişte fructe în copacul trupului ei, cu acest buchet de liliac negru agăţat între pulpe, aşa cum putea numai să şi-o dorească în cel mai strict secret, deşi nu poţi să-ţi doreşti nevasta în taină. Şi poate că a încremenit de spaimă că totul i se năzare din cauza trudei începute încă din revărsatul zorilor, trosc, pleosc, trosc, pleosc. De aceea, dacă n-ar fi fost ochiul meu lipit de deschizătura dintre scânduri, mătuşica n-ar fi fost întipărită în admiraţia nimănui, asemenea florii de ferigă care a înflorit o singură dată.

Prin uşa opusă, se strecurau asupră-i razele înguste ale soarelui de dimineaţă, apărând şi aurind toate aceste înălţimi, bolţi, adâncituri din care se alcătuia trupul ei. Nu-mi venea să cred că era aceeaşi mătuşică Jadwinia, care în bluză şi fustă, cu basmaua pe cap şi târlici în picioare, încinsă cu şorţul, strânge fânul cosit de unchiul, cară coşul de cartofi din pivniţă, duce găleata, pregăteşte mâncarea porcilor, mulge vacile aşezată lângă burta lor mare, aruncă grăunţele găinilor, gâdilă pisica în poală sau stă cu părul spălat, în rochiţă colorată şi pantofi, cu poşeta în mână lângă unchiul la biserică, îngânând „Doamne, la uşa Ta mă aflu“, cu ochii aţintiţi la trupul răstignit al lui Isus din altar.

Şi nici n-am crezut niciodată. Nici măcar atunci când, după ani întregi, veneam în vizită uneori, iar mătuşica încărunţise şi faţa i se acoperise de încreţituri, nu mă puteam dezbăra de impresia că rochia mătuşicii ascunde acelaşi trup în penumbra şopronului, de pe paiele de pe arie, care foşneau sub tălpile ei, mărit şi aurit de razele înguste ale soarelui de dimineaţă, care răzbăteau prin crăpăturile porţii din partea opusă, fiindcă oricum, cât poate ascunde o rochie.

Cu toate că mătuşica mă întâmpina cu aceeaşi uimire, o, Doamne, Piotruś al nostru, da' ştiu că te-ai făcut bărbat, erai un copil atât de frumos şi pentru mine aşa ai să rămâi întotdeauna. Iar eu, după cum vezi, am îmbătrânit, nu, Piotruniu, nu poţi păcăli viaţa, cu ea trebuie să te împaci.

Aşa că poate şi unchiul privea atunci cu mirare la trupul mătuşicii, forţându-se să creadă şi să bată grâul mai departe. Întrucât continua să tacă nemişcat, parcă nu mai era în şură. Numai ochiul meu lipit de deschizătura dintre scânduri slujea drept mărturie în favoarea mătuşii.

— Auzi, Stefuś? Dezbracă-te şi tu, a repetat mătuşica.

Şi atunci a ajuns până la mine glasul acela fărâmiţat, grăunţos al unchiului:

— La mine n-ai ce să vezi, Jadwinia. Bărbatu-i bărbat. Stai, vino.

Tălpile goale ale mătuşicii au hârşcăit pe paie şi a dispărut din deschizătura dintre scândurile uşii parcă pentru totdeauna.

Aş fi continuat să privesc prin deschizătură, dar a venit tata. Ieşise fără zgomot din livadă, dintre copaci, încât l-am auzit abia când m-a întrebat:

— Tu ce faci aici? N-ai dus vacile la păşune?

Şi nici pere n-am cules, n-am mai avut curajul nici să-i răspund că venisem să iau pere. Am dat fuga la grajd, am scos vacile şi am pornit în grabă către islaz.

Din cauza celor întâmplate, nu l-am văzut nici pe Kruczek, care alerga în jurul vacilor, cum făcea întotdeauna, păzindu-le să nu se abată de la drumul stabilit sau să iasă din rând. Până când a lătrat o dată, de două ori, ca şi când şi-ar fi anunţat prezenţa, aşa că am fost nevoit să constat că şi Kruczek merge cu noi. Şi asta numai pentru că tot timpul parcă aveam o vedere dublă, un ochi îl ţineam mereu lipit de deschizătură şi doar cu celălalt mânam vacile la păscut. Afară de asta, mă rodea întrebarea dacă nu cumva mă văzuse tata.

Puteam să mă aştept că va veni şi-mi reproşam că nu mă gândisem la asta. Deoarece, deşi vişinele se trecuseră şi nu mai avea ce păzi împotriva ciorilor, cum dăduse dispoziţii bunicul, îndrăgise livada. Când treceam pe acolo, îl vedeam întotdeauna plimbându-se printre copaci, uitându-se la coroanele lor sau şezând rezemat de vreun trunchi, dormitând, citind ceva, ori privind pe malul râului de lângă livadă la curgerea apei. De altfel, stătea mai mult prin livadă decât în casă. Bunicul îl încurajase să procedeze aşa, fiindcă în caz de ceva, prin râu la Podgórki şi în pădure, pe când în casă l-ar fi prins numaidecât. Unchiul Władek era de părere nici să nu doarmă în casă, ci să se culce în şură ori lângă grajd, o să-i aştearnă acolo, cel puţin până când se mai liniştesc lucrurile.

Mama însă nici n-a vrut să audă. El să doarmă în şură, lângă grajd, ai înnebunit? Să lipsească noaptea de acasă? Şi aşa îi reproşa mereu că nu stă deloc acasă. Când erai la serviciu, mă rog, n-aveai ce face, dar tot veneai în câte o duminică. Iar acum, eşti şi nu eşti cu noi. N-ai cu cine schimba o vorbă, cu cine să te sfătuieşti. Ce tot faci în livada aia? Ce, e pădure, ca să te plimbi întruna?

Nu de puţine ori trebuia să-l caute, ca să-l cheme la micul dejun, fiindcă abia se scula din pat şi pleca în livadă. Iar la prânz, aproape întotdeauna îl striga din livadă. Dacă vreodată i se făcea dor de el, tot în livadă îl găsea. Întrucât rareori ieşea prin sat şi se plimba pe unde se aştepta să nu întâlnească prea multă lume. Chiar pe vreme de zloată, deschidea umbrela şi spunea că se duce în livadă să vadă cum se scurge apa pe frunze. Doar când trebuia să-şi ia picăturile, nu întârzia niciodată, venea fără să-l cheme nimeni.

În acest timp, unchiul Władek îşi continua războiul cu satul pentru ochiul scos al lui Kruczek şi era atât de prins, încât se interesa din ce în ce mai puţin de celălalt război. Îl blestema numai

atunci când primea ordin de la primărie să dea cotele sau când veneau jandarmii să verifice dacă vacile, porcii au belciug, când trebuia să se ducă la control cu caii şi să-i însemneze cu fierul roşu, lucru care-l făcea pe unchiul să sufere îngrozitor, ca şi când pe el l-ar fi ars. Nu se ştie dacă şi asta, ca şi întregul război, n-o punea tot în seama celor vinovaţi de schilodirea lui Kruczek.

Doar tata îl asculta de obicei liniştit şi cu multă înţelegere. De aceea, unchiul Władek, când venea de la câmp şi nu-l găsea pe tata acasă, se ducea în livadă fie şi numai ca să-l întrebe ce mai e nou? Mergi pe picioarele tale? Atunci e bine. Ascultă-mă pe mine, la nervii tăi, nimic nu e mai bun ca livada. Şi nu trebuie să faci nimic. Aş merge şi eu cu tine la plimbare, dar musai să mă duc îndată la muncă.

Până când, într-o seară, primarul a ieşit să se plimbe călare prin sat, iar unchiul stătea pe băncuţa dinaintea casei, aşteptând ca de obicei să-i cadă cineva în plasă. Primarului îi plăcea să umble călare prin sat. Nu numai seara, s-ar putea spune că nu avea o oră anume. Cel mai adesea, apărea deodată, când nu se aştepta nimeni şi când ar fi trebuit să doarmă, fiindcă abia albeau zorile peste sat şi primii oameni începeau să se scoale. Când s-ar fi cuvenit să stea la primărie. Când ar fi trebuit să mănânce la prânz, pentru că toată lumea mânca. Când se credea că trebuie să se odihnească, după slujbă. Sau seara, ca acum, când s-ar fi cuvenit să stea cu soţia, mai ales că avea o soţie frumoasă. Dar el îşi făcea apariţia tocmai atunci când nu trebuia, şi totdeauna în pantaloni bufanţi, cu pinteni, cu o pălărie tiroleză, verde pe cap şi cravaşă pe un cal roib minunat.

Uneori, mergea la pas, îngândurat parcă sau trist, atunci era cum nu se poate mai bun, răspundea la bună ziua, se oprea, nu o dată discuta despre treburile zilnice sau întreba de una, alta. Se întâmpla însă ca alteori să înainteze la trap, nervos,

cu frâul atât de strâns, încât calul mergea cu capul întors. Oho, atunci era de ajuns să nu-l saluţi, că numaidecât făcea cale întoarsă şi te învăţa cum trebuie să treci pe lângă un primar, să-i faci o plecăciune adâncă şi să-i dai bună ziua cu voce tare, scoţându-ţi pălăria dacă aveai. Câteodată era în stare să şi lovească pe câte unul mai îndărătnic cu cravaşa până la sânge, ocărându-l până când credea că l-a învăţat minte. Erau şi cazuri când galopa ca vijelia, lăsând în urmă nori de praf, iar atunci nu-l mai interesa dacă cineva îl salută sau nu.

Să-şi lege vreo speranţă de primar, era ca şi când ar fi crezut că va veni cineva şi se va aşeza lângă el, mărturisind că el i-a scos ochiul lui Kruczek al lui. Mai ales că nu era niciodată sigur de ce-ar putea ieşi dintr-o întâlnire cu primarul nici atunci când mergea la pas şi se oprea să stea la taifas.

Altminteri, poate că unchiul ar fi zbughit-o în casă, aşa cum făcea toată lumea la vederea primarului, cu toate că acesta se supăra foarte tare când vedea că cineva fuge de el. Era totuşi prea târziu. Stratul gros de ţărână care acoperea drumul, după noroiul uscat şi măcinat de care, înăbuşea tropotul copitelor, aşa că bidiviul înainta ca o pisică, iar întunericul devenise atât de dens, că privirea abia ajungea până la casa vecinului. Ei bine, din această beznă, s-a ivit ca un duh primarul călare şi s-a oprit înaintea unchiului. Acesta a sărit în picioare şi i-a făcut o plecăciune adâncă, fiindcă toţi sătenii primiseră învăţătura cuvenită de la mai-marele lor.

— Bună seara, domnule primar.

Primarul nu i-a răspuns în niciun fel, dar a început să-l întrebe numaidecât:

— De ce stai şi leneveşti? Ai sfârşit de secerat?

— Ne-au mai rămas vreo câteva postate de grâu, domnule primar. O să le terminăm.

— Să le terminaţi, să le terminaţi, pentru că trebuie să daţi cotele.

— O să le dăm, domnule primar, dacă aşa-i porunca. N-o să întârziem nicio zi.

— Pe tine te roade ceva? a schimbat tonul deodată, ca şi când el însuşi voia să se destăinuie unchiului.

— A, nimic, s-a speriat unchiul, ştiind că nu o dată, după atâta bunătate, pe primar îl cuprindea mânia.

— Da, dar nu te duci să te culci, stai aici şi pierzi timpul? Trebuie să dormiţi toţi, ca mâine în zori să vă duceţi la muncă. Pe voi trebuie să vă învăţ să munciţi. De asta sunt pus aici.

— Muncim, domnule primar.

— Faceţi rahatu' praf! nu vezi că stai aici în loc să dormi. Dacă dormi bine, şi munceşti bine.

Şi unchiul, crezând că furia primarului începe să-şi arate colţii şi, neştiind cum se va sfârşi, se va preface în nebunie, cum se întâmplase de atâtea ori, a mărturisit că cineva i-a scos un ochi lui Kruczek şi se chinuieşte că nu poate afla cine.

Primarul a izbucnit în râs şi calul începu să joace sub el.

— Prost mai eşti! Mii de soldaţi germani pier în fiecare zi pe diferite fronturi, iar tu îţi faci griji pentru ochiul unui câine. Unde-i Kruczek ăsta? O să-l împuşc şi n-o să mai suferi! Continua să râdă, dar nu se ştie dacă în râsul lui nu răbufnea nebunia, fiindcă înjura de mama focului, în polonă şi germană, repetând întruna:

— Prost mai eşti! Că prost mai eşti!

Deodată, ca şi când s-ar fi întors ceva în el pe cealaltă parte, a sărit de pe cal şi trăgându-l de frâu, s-a apropiat de băncuţă, s-a aşezat alături de unchiul Władek.

— Mi-am găsit beleaua cu voi. Oare, numai satul ăsta e aşa sau toată lumea e la fel? Alcătuită numai din proşti. Şi gândindu-se la suferinţa unchiului, l-a întrebat: Ei, şi bănuieşti pe cineva?

— Ştiu şi eu, domnule primar. O dată îmi vine în minte unul, o dată altul, dar nu e nimic sigur. Mă rotesc ca eretele de la moară la biserică şi de la şcoală la râu până încep să mă doară gândurile.

— Poate că satul ăsta a devenit prea strâmt pentru tine?

— Apoi, unii zic că s-ar putea să fie şi cineva din alt sat, dar nu ştiu, zău.

— Aşa n-o să afli niciodată. Prea eşti nehotărât şi e păcat de timp. O dată o să ţi se pară că e ăsta, o dată că e celălalt, iar dacă nu-i nici ăsta, poate fi şi altcineva. O să rătăceşti drumul şi la ce bun? Prea multe îndoieli înseamnă tot mai departe de ţel. O să ajungi să te ţicneşti şi o să începi să te suspectezi pe tine însuţi, că te pomeneşti că tu ai făcut-o. Da, da, chiar aşa. Când îţi propui un scop nepotrivit, totdeauna ajungi la tine însuţi. Apropierea de pământ te macină. Apropiere viermănoasă. Ca pe voi toţi. Uită-te nu de la pământ la cer, ci din cer la pământ. Şi ce-o să vezi de acolo, un furnicar? Tu crezi că Dumnezeu vede ceva? Dumnezeu nu înseamnă decât o altă perspectivă. Şi toţi proştii ăştia au impresia că şi pe ei îi vede, şi pe ei toţi, şi pe fiecare separat. Dar dacă El ar vrea să-l vadă pe fiecare în parte, ar pierde socoteala. Cu atât mai mult, cu cât furnicarul ăsta bate ca pulsul, se înmulţeşte, moare şi câte altele. Chiar primul om, deşi l-a creat după chipul şi asemănarea sa, i-a trezit bănuiala lui Dumnezeu, făcându-l să se întrebe de ce l-a mai făcut? Fiindcă nu avea un ţel pentru el, nu-i aşa? A vrut doar să-şi cunoască puterea dumnezeiască sau să verifice dacă această putere are cumva şi capcanele ei. Chipurile, i-a interzis mărul. Asta însă e o aiureală fără temei. Să n-o crezi, I-a fost frică de om şi i-a pus zăbală. S-ar putea spune că a fost ceva ca un fel de vaccin preventiv. Deşi rezultatul n-a fost pe măsura aşteptărilor, poate că fără el ar fi fost şi mai rău. L-a însemnat astfel cu amprenta păcatului şi odată cu el pe noi toţi în

vecii vecilor. Nu l-a ales pe ăsta sau pe celălalt. Nu. S-a fărâmiţat în mine, în tine şi în aceste milioane sau miliarde de oameni, câţi suntem. Numai Dumnezeu putea născoci un astfel de mijloc preventiv. Păcatul a devenit cea dintâi lege a ordinii statornicite de Dumnezeu. De aceea, nu ţelul, ci ordinea este cea mai importantă. Ordinea hotărăşte scopul lumii. Fără ordine, orice scop e rahat. Cu atât mai mult că a prevăzut de la început că va exista cândva un furnicar şi mai devreme sau mai târziu va trebui să impună ordinea. Iată de ce nici tu nu trebuie să bănuieşti anume pe cutare sau pe cutare. Cu toţii suntem supuşi aceleiaşi legi a suspiciunii reciproce, precum legile morţii sau gravităţii. Pe asta ne întemeiem convieţuirea, sistemele de conducere. Ce s-ar întâmpla, Doamne fereşte, dacă ai afla că ăsta sau celălalt i-ar fi scos ochiul câinelui tău? Ce-ai face atunci? Cel mult, l-ai lovi cu pumnul peste gură. Dar n-ai fi mulţumit, dimpotrivă, ai fi chiar dezamăgit. Fiindcă asta nu e pe măsura suferinţei tale. După aceea, te-ai putea chiar răzbuna tocmai pe… cum îl cheamă?

— Kruczek.

— Chiar aşa. Sau pe soţie. Ce lucru comun să loveşti pe cineva cu pumnul peste gură. S-ar putea să ajungi să-ţi fie scârbă de tine. Şi să regreţi amar că ştii cine-i făptaşul, o dată pentru totdeauna, lipsindu-te astfel de bogata, rodnica suferinţă a neştiinţei. Ştiu că eu însumi vă dau adesea cu pumnul în gură. După ce o fac, mă simt întotdeauna de parcă aş fi intrat mai adânc cu piciorul în rahat. Nu căuta să-l afli atât de uşor, ascultă-mă pe mine. Să nu crezi că aşa ai face dreptate. Dreptatea se găseşte de obicei în mâinile cuiva, iar legea se supune necontenit împrejurărilor, oricare ar fi ele. Fie şi pentru că sensul cuvântului este trecător. Sensul fiecărui lucru este efemer, al oricărei situaţii, al fiecărei reciprocităţi. Până şi Dumnezeu se schimbă odată cu istoria. Îl schimbă cei care I se roagă. Îl

schimbă în funcţie de rugăminţile, suferinţele şi nenorocirile lor, ca să nu mai vorbim de interesele pentru care îl transformă cel mai adesea. Mai ales că istoria se compune din lacrimi, sânge şi speranţe deşarte. Se rostogoleşte după cum o împing unii sau alţii. Într-adevăr, se îndreaptă de-a dreptul spre iad. Iadul ne aşteaptă pe toţi, Władysławe. Nu Dumnezeu, ci iadul reprezintă secretul destinului nostru. Şi în acest timp, nu ştiu ce înţelepţi prostănaci filozofează întruna, ba despre dreptate, ba despre adevăr, despre rai, minţindu-se pe ei înşişi şi, ce-i mai rău, minţindu-i şi pe cei mărunţi, naivi şi simpli care aşteaptă însetaţi ploaia în pustiu, Dumnezeu ştie în ce scop. Ce stârvuri! Aceştia ar trebui împuşcaţi. Ei tulbură lumea. Ordinea lumii s-ar cuveni să fie simplă ca drepţi, pe loc repaos, priveşte la stânga, la dreapta, stânga-mprejur, înainte marş. Ca ziua şi noaptea, răsăritul şi apusul, ca cele patru anotimpuri ale anului. Ei, vezi cât e de simplu, deşi, nu neg, şi de greu în acelaşi timp. Aşa că nici tu nu te lua după cine îndrugă verzi şi uscate. Ţi-am mai spus, n-o să ai niciun folos. Chiar dac-ai să-l găseşti pe vinovat. Nu poate fi decât vreo fleandură de om care nu merită să-ţi arunci nici scuipatul pe el. Vreun beţivan necioplit, dacă nu smintit. Ce fel de partener mai e şi ăsta pentru chinul tău. Nu-ţi face nicio plăcere să-l găseşti pe unul ca ăsta. E ca şi când ai strivi un păduche. Caută-l, dar să faci totul ca să nu-l găseşti. Pricepi? Nu înţelegi nimic. Kruczek, da? Cineva i-a scos un ochi lui Kruczek. Ha! ha! ha! În sfârşit, se întâmplă ceva metafizic şi în satul ăsta înăcrit. Deci nu există cote, lovituri peste gură, ordine, interdicţii, învăţarea plecăciunilor. Ironia dumnezeiască. Şi câte posibilităţi. Chipurile, un sat, acolo, mlaştină a fărădelegilor omeneşti, cele cinci sfere ale iniţierii, zece cercuri ale căinţei. Crima epocii, taina tainelor. Nu, să mor eu. A, dar ştiu că m-ai distrat. Kruczek, nu? Nu Rex, nu King, Kaiser! Kruczek!

Ha! ha! ha! Iar tu, prostule, voiai să iroseşti asemenea sămânţă. Şi asta cine? Cel din urmă prăpădit, căreia i s-a băgat în cap că a supt şi altceva odată cu laptele de la mama lui. N-ai supt nimic. Ai supt şi te-ai stricat la stomac. Stai puţin. Poate că tu nu eşti chiar atât de prost? Poate că şi în tine se smulge ceva din toate aceste predestinări, îndatoriri, relaţii, prescripţii, necesităţi, obligaţii şi alte alea. O boabă de aur. A, asemenea boabă înseamnă bogăţie fără sfârşit. Dintr-o astfel de boabă poate creşte orice. Şi catedrala, şi Kant. Mai mult ca sigur că nu ştii cine-i Kant? Nu face nimic, nici nu ai nevoie. Doar tu şi Dumnezeu împotriva ta. Ducă-se dracului! Nu degeaba am avut poftă să mă plimb călare. Să numim problema cu criptonimul ochi de câine. Deocamdată e modest şi nu se ştie despre ce e vorba. Înfiinţăm acest ochi de câine ca un început. Aşa cum la început a fost cuvântul. Sună cam ca o operaţiune militară, dar n-are nimic comun cu războiul. Mai degrabă cu frumosul. Cu frumosul ca idee a universului. Ca singura raţiune pentru care Dumnezeu a creat lumea. Cu remarca potrivit căreia convenţia lui s-a perimat. Cel mai comun dintre gusturi trebuie s-o respingă scârbit astăzi. Pentru că nici lumea nu mai este aceea care se bucura de propria creaţie. Acum sunt milioane, miliarde de oameni, iar asta nu mai încape în nicio idee. A mai rămas uneori frumosul, doar în el mai este posibilă existenţa. Chiar dacă acest frumos ar însemna disperare. Tu crezi că eu nu cred în Dumnezeu. Cred, cred. Doar mă vezi la biserică în fiecare duminecă şi cu soţia. Şi chiar mă rog cât pot eu de fierbinte. În definitiv, Dumnezeu este pentru mine întruchiparea frumosului. Poate că numai a frumosului. Astăzi însă noi avem nevoie de un alt punct de vedere. Dinspre mijloc, dinspre înăuntru. Din crimă ca şi din suferinţă. Din forţă ca şi din slăbiciune. Oho, a venit timpul să alcătuim din nou tot acest poem. Şi poemele se perimează. Ochi de câine. Ce mai titlu.

Neţărmurit. Pe deasupra şi scos. Aşadar, nu mai există. Dar nicio vorbă nimănui. Înţelegi? Ca să nu fiu nevoit să-ţi dau cu pumnu-n gură. Şi să nu cumva să-mi aduci Gestapoul pe cap. Ai putea să te scapi pe undeva, căutând făptaşul. Ştii doar cum sunt ei. Intră cu bocancii în cea mai delicată materie. Au un singur mod de a proceda. Vin, iau ostateci şi-i împuşcă. Sunt nişte bestii. Aici e nevoie de imaginaţie. Ei, şi satul e al meu! Al meu! Să nu le spui că o duceţi rău cu mine. De când am venit aici, n-a fost arestat nimeni. Vă bat peste gură, dar este spre binele vostru. Trăiţi ca în sânul lui Avraam. Undeva departe bântuie războiul, iar voi araţi, semănaţi, cosiţi, vă înmulţiţi. Şi nimeni nu vă împiedică. De ce? Pentru că puterea mea e mare. Tu nu ştii cine am fost eu. Am fost trimis aici. Dar va mai veni vremea mea. Mă vor ruga ei singuri. N-au decât să aresteze în altă parte! Aici conduc eu! Ochi de câine! Ha! ha! ha! Iar tu nu te mai gândi. Du-te şi te culcă. O să gândesc eu în locul tău.

Unchiul n-a priceput prea multe din toate acestea, poate chiar nimic. Totuşi discuţia cu primarul a avut un rezultat vizibil, de atunci n-a mai ieşit seara să stea pe băncuţa dinaintea casei. Acum o evita şi ziua. De cele mai multe ori, când ieşea acum din curte, se ducea să se plimbe prin sat. Dacă se mira cineva că nu mai stă pe băncuţă, îl lămurea că a ieşit să vadă dacă n-o să plouă, dacă rândunelele zboară pe sus, dacă fumul din hornuri urcă sau se împrăştie împrejur, dacă mătuşica Marta se întoarce de la magazin, pentru că întârzie prea mult. Şi n-a mai întrebat niciodată pe nimeni dacă nu ştie cine i-a scos ochiul lui Kruczek. Iar dacă mai aducea vorba cineva, aşa, ca să spună şi el ceva, ai aflat care i-a scos ochiul lui Kruczek al tău, îi răspundea, am aflat şi n-am aflat, ce ştiu, păstrez pentru mine.

Şi-a schimbat până şi purtarea faţă de Kruczek, a devenit indiferent şi-l trata ca pe un câine

obişnuit. Poate că acum îl chinuia primarul, nu ochiul lui Kruczek. Doar acum putea să se simtă eliberat de toate, nu-i spusese primarul să nu se mai gândească? Dar poate că tocmai asta îi stârnea bănuiala faţă de sine însuşi, era vorba într-adevăr de ochiul lui Kruczek, ce însemna, la urma urmei, ochiul unui câine? De aceea, probabil, aştepta acum cu teamă apariţia primarului prin sat. Uneori, când tăifăsuiau de una, de alta, unchiul întreba hodoronc tronc:

— Primarul a fost astăzi prin sat?

Fără îndoială, primarul nu-şi mai aducea aminte de seara aceea, fiindcă ori de câte ori se întâlnea cu unchiul, trecea pe lângă el nepăsător, abia răspunzându-i la bună ziua sau bună seara, domnule primar, cel mult se mulţumea să dea din capul acoperit cu pălăria tiroleză, întrebându-l pe câte unul:

— Ei, cum e? Şi fără să mai aştepte răspunsul, îşi vedea de drum.

Aşadar, s-ar putea crede că unchiul o lăsase baltă cu ochiul lui Kruczek. S-a schimbat mult, e adevărat, ca şi când primarul îi făcuse farmece. Dacă mai înainte aproape că-i plăcea să contrazică pe oricine şi pentru te miri ce, îndeosebi pe bunicul, acum se arăta împăciuitor cu el, ascultându-i părerea. Încuviinţa chiar dând din cap că aşa este, cum spune bunicul, şi aşa să rămână. El însuşi vorbea doar atâta cât avea nevoie, ca să treacă ziua.

Ai casei au început să-şi facă griji, poate că unchiul Władek s-a îmbolnăvit, dar nu voia să recunoască, fiindcă acceptarea asta fără limite nu era de-a bună, aşa cum se întâmpla mai înainte cu îndârjirea lui. Cel mai bine este ca omul să fie la mijloc, a spus o dată bunicul, ca între cer şi pământ, dacă este prea aproape sau prea departe, e de rău. Nimic altceva nu confirma boala unchiului Władek, afară de acceptarea supusă a părerilor celorlalţi. Totdeauna muncitor, robotea acum cât

doi, iar munca dovedea cel mai bine că este sănătos. Pe de altă parte, ceea ce sărea în ochi era purtarea lui schimbată faţă de mătuşica Marta. Aspru de obicei faţă de ea, acum, uimit de farmecul ei, căci mătuşica Marta era frumoasă, tot mai frumoasă pe măsură ce se apropia de moarte, o întreba fără rost, deşi timpul acestor întrebări trecuse de mult, dar se vede că numai asemenea întrebări mai putea desluşi în vălmăşagul gândurilor:

— Poate că ar fi bine să mergem undeva? Să mai încercăm ceva, Marta?

Mătuşica Marta era de-a dreptul înduioşată. Ochii ei, stinşi de obicei într-o tristeţe încrâncenată, parcă-i fugeau de sub pleoape. Iar când izbutea să se stăpânească, îl răsplătea pe unchiul cu o compătimire dispreţuitoare:

— N-ai pe ce cheltui banii? M-ai pus să beau smântână, să mănânc grăsime de bursuc. Am băut, am mâncat. Nu mai vreau să beau şi să mănânc nimic.

Nu-i exclus totuşi ca în timpul discuţiei cu primarul să se fi legat între ei o apropiere neînţeleasă, de care unchiul mai mult ca sigur că nu-şi dădea seama, şi probabil mai puternică decât cea a unchiului faţă de ochiul scos al lui Kruczek, de vreme ce l-a respins parcă şi pe acesta. Şi cu toate că n-a luat parte la înmormântarea primarului, s-a dus să-i vadă mormântul imediat după aceea. N-a vrut să ştie nimeni, dar pentru că la ordinul Gestapoului şoltuzul a trebuit să pună câte doi săteni de strajă ziua şi noaptea la mormânt, vestea s-a răspândit îndată în tot satul. Unii i-au reproşat unchiului, de ce-ţi pare atât de rău de el? A fost un ticălos şi gata. Bine i-au făcut. Nici cu tine n-a fost mai bun decât cu ceilalţi. Ai uitat când te-a bătut peste gură, fiindcă nu i-ai făcut plecăciunea cuvenită? Poate că te-a scutit de cote, dar nu vrei să recunoşti.

Dar şi mai târziu, când primarul putrezise în cimitir, unchiul se mai ducea din când în când la el, întârzia o clipă, smulgea buruienile de pe mormânt sau se aşeza pe lespede. Pe atunci, nu mai avea niciun mormânt prin apropiere la care să se ducă, să smulgă buruienile sau să stea la o voroavă.

În vremea aceea, cimitirul abia începea să ia fiinţă. Totul a început întâmplător, s-ar putea spune că a început dintr-o necesitate, pe când grâul boierului nu era secerat, numai că boierul donase această bucată de pământ pentru viitorul cimitir, întrucât parohia nu avea cimitir. De aceea, mormântul primarului se afla izolat parcă din întâmplare într-un loc oarecare, nu în cimitir. Doar într-o margine, lângă Şleaul Adânc, mai erau câteva morminte, mai bine-zis câteva moviliţe de pământ cu crucile înfipte alături. Unchiul putea să-l viziteze aici pe primar, ca să-i îndulcească singurătatea, mai ales că soţia acestuia a plecat imediat după înmormântare, iar primarul nu mai avea pe nimeni apropiat în sat. Sau poate că discuţia de pe băncuţa dinaintea casei, în faptul serii, îl îndemna pe unchiul să vină şi să se intereseze de urmarea ei dincolo de mormânt. Cine ştie dacă, încurajat că primarul nu mai este atât de ameninţător ca în timpul vieţii, nu se simţea egal cu el şi-i punea întrebări, ca să-i explice una sau alta, lucruri pe care, atunci, seara, pe băncuţa dinaintea casei, nu le înţelesese. În orice caz, stăteau ca doi vecini din acelaşi sat, cu casele alături, care, aşezaţi pe băncuţă, după o zi de muncă, înainte de culcare, sporovăiau despre Dumnezeu, despre om şi despre ordinea universului.

Deşi era cu putinţă ca totul să fie continuarea predestinării lui Kruczek, aşadar o împotrivire tot mai adâncă faţă de soartă, pentru care unchiul avea nevoie de cineva asemenea lui Kruczek, mai precis, de cineva care-i scosese ochiul lui Kruczek,

iar primarul a devenit doar cel care luase cu sine în mormânt taina acestui ochi. Ştia atât de multe, încât îl înfricoşase atunci pe unchiul, aşa că trebuia să ştie şi asta. Sau poate că disperarea pricinuită de ochiul scos al lui Kruczek impunea durabilitatea memoriei şi unchiul se nimerise să aibă la momentul potrivit mormântul primarului, deoarece durata memoriei înseamnă măsura disperării, iar disperarea nu-i altceva decât relaţia mândră şi răbdătoare a omului cu sine însuşi.

O dată l-am vizitat pe unchiul Władek pentru prima dată împreună cu Paweł, fireşte, şi pe unchiul Stefan şi mătuşica Jadwinia, pentru că nu-l cunoşteau încă pe Paweł. Viaţa îşi urma drumul atât de repede, încât de obicei veneam singur şi de cele mai multe ori, de sărbătoarea Tuturor Sfinţilor, treceam în grabă şi pe la morminte. Câteodată veneam chiar înaintea liturghiei, alteori în timp ce procesiunea intrase în cimitir şi plecam acasă de acolo. Ne vedeam doar cât stăteam la cimitir, atâta. Ce mai faci? Dar voi? Ei, merge. Arăţi bine. Şi voi. Să vii o dată şi să stai mai mult. O să vin. Să-l aduci şi pe Paweł, a arătat spre el. Ca pe picior de ducă.

Tocmai ne întorseserăm de la mare, îmi mai rămăseseră câteva zile de concediu, aşa că am hotărât să le petrec cu mama şi cu acest prilej să mă reped şi pe la ţară.

Bunicii muriseră de mult, iar mătuşica Marta se stinsese înaintea lor. În casa veche a bunicilor a rămas numai unchiul Władek, fiindcă unchiul Stefan şi mătuşica Jadwinia se mutaseră în casa lor, nouă, cu ferestre largi şi cu cerdac. În fiecare încăpere se intra separat din tindă, iar sus mai erau încă două camere nu prea mari pentru colegele sau colegii Mariolkăi, dacă Mariolka ar fi vrut să invite pe cineva aici la ţară în timpul vacanţei. Ei nu avuseseră copii, dar o luaseră s-o crească pe Mariolka de la casa copilului.

Unchiul Władek nu se mai însurase după moartea Martei. Trăia singur şi de la o zi la alta, lucru care se vedea prin curte şi în casă, unde totul era vraişte şi în părăsire. N-avea nici pisică, nici câine, ca să nu mai vorbim de găini sau alte orătănii, deşi îi promisesem lui Paweł că o să se joace cu câinele, cu pisica la unchiul Władek, că o să vadă găini, gâşte, raţe, curcani.

— Ce-mi trebuie, Piotruś? mi-a explicat cu simplitate. Calul şi vaca sunt de ajuns pentru un om singur ca mine. Şi află că la Stefan şi la Jadwinia mă duc destul de rar, m-a avertizat de la început. Numai atunci când e ceva la televizor. Stau cu ochii pironiţi pe Mariolka şi numai despre ea vorbesc. Nici la televizor nu poţi să asculţi ce se mai petrece prin lume, că numai de ea discută. Se bucură că seamănă cu ei. Deşi, după părerea mea, nu-i adevărat, dar cum n-am de gând să spun minciuni, că seamănă, prefer să nu mă duc. Se vede dintr-odată că e din alţi părinţi. Iar când vine duminica de la şcoală, e atât de împopoţonată, de parcă n-ar fi de pe aici. Vor s-o dea la facultate după bacalaureat, nu mai ştiu la care. Mi-au spus, dar sună atât de ciudat, că nu pot să-ţi spun. Nu-i din sângele tău, aşa că nu poţi şti ce este şi ce va ieşi din asta. Nu puteau sta o clipă unul fără celălalt şi a trebuit să-şi ia o fată de la casa copilului. Spune şi tu ce înseamnă asta.

— Dar dumneata ce mai faci, unchiule? l-am întrebat, ca să schimb vorba.

— Vezi şi tu, trăiesc, ce pot să fac. Cel puţin, tu îl ai pe el. A arătat spre Paweł. Dar eu? Dacă nu se îmbolnăvea, altceva era. N-a vrut să trăiască nici ea şi nici să dea viaţă altcuiva. N-am vorbit niciodată, că n-avea niciun rost.

Am simţit un regret adânc în cuvintele lui, nu că trăieşte singur, lucru pe care-l ştiam, nici că mătuşica Marta se îmbolnăvise, n-aveam cum să aflu cât a trăit, asta era taina lor. Parcă-mi reproşa ceva care se ascundea în spatele vorbelor, ceva

care-şi reclama prezenţa în amintirea mea răvăşită. Mi-era greu să spun ce anume, mai ales că unchiul Władek nu era prea lesne de urmărit, deşi vorbea simplu. Afară de asta, totdeauna trezea în mine o nesiguranţă care nu m-a părăsit niciodată cu trecerea anilor. Poate că din cauza veşnicei lui nemulţumiri faţă de toţi şi de toate, a aplecării spre ceartă din orice. Şi mai ales a înverşunării ciudate, parcă mereu aţâţată dinăuntru, de a lărgi graniţele oricărei probleme, lucru sau păreri fără nicio însemnătate. Într-un cuvânt, era cel mai greu de înţeles membru al familiei şi asta era suficient, ca să-mi stârnească nesiguranţa. Cu toate că, în acelaşi timp, în cele mai dificile momente din viaţa mea, numai el se apropia de mine pe firul amintirilor.

Aşa s-a întâmplat şi atunci când m-am hotărât să-i fac o vizită împreună cu Paweł. Această intenţie a luat fiinţă în timpul sejurului petrecut la mare, când, privind spre orizontul îndepărtat care s-a deschis deodată ca o jumătate de lume orbitor de roşie în razele soarelui ce cobora spre mare, i-am spus lui Paweł care se juca alături în nisip:

— Vrei să mergem la ţară? Îi facem o vizită unchiului Władek. Era ceva neaşteptat şi pentru mine însumi. Nu le-am spus mătuşicii Jadwinia, totdeauna atât de bună şi drăgăstoasă cu mine, nici unchiului Stefan, ci tocmai unchiului Władek. Ca şi când cuvântul însuşi s-a întrupat într-o forţă creatoare, hotărând dorinţa mea şi dezvăluindu-mi ceva uitat în mine, de care mă apărasem poate în toţi aceşti ani. O să vezi găinuşe, purceluşi, calul şi vaca. Unchiul Władek are un căţeluş, o pisicuţă şi o să te joci cu ei. N-ai mai fost la unchiul Władek. Ce-o să se mai bucure.

Cât au trăit bunicii şi toţi locuiau împreună în casa veche, şi în timpul care s-a scurs după anii când păşteam vacile, puteam să mă mai închei cu o agrafă sau, mai apoi, să-mi pun cocarda lirică, i-am vizitat destul de des. Ca să nu mai vorbesc de

perioada care a urmat după moartea tatei, când am început să merg la gimnaziu şi mai târziu, când am plecat la facultate şi imediat după aceea; o dată am luat-o şi pe Anna, când eram logodiţi. În orice caz, multă vreme nu m-am putut elibera de această legătură din copilărie cu ei, care constituia un fel de fidelitate, inconştientă încă, aşadar nu aleasă, ci izvorând într-un fel din natura lucrurilor. Această fidelitate, sau numai posibilitatea ei, independent de orice relaţie, asigură nu doar un sentiment de siguranţă, ci defineşte totodată locul în spaţiul încă neintuit al orizontului tău, devenind în acest fel semnul predestinării tale. N-are nicio importanţă dacă este numai o iluzie. Până la urmă, toate simţămintele şi toate gândurile conduc spre iluzii. Afară de asta, îmi făcea o mare plăcere această posibilitate întemeiată pe deşertăciunea de a mă vedea în bunici, unchi, mătuşici ca într-o oglindă cum nu se poate mai favorabilă aşezată în lumina cea mai potrivită pentru starea mea sufletească. O, ce-ai mai crescut, Piotruś. Te-ai maturizat. Ai şi costum ca lumea, şi pardesiul e la fel. Porţi ochelari? Ei, se vede treaba că din cauza învăţăturii. Unde stai acum? Ţi-ai luat serviciu? Unde? Ho! ho! ho! Te-ai făcut om în toată firea. Plimbă-te prin sat şi arată-te puţin, să te vadă lumea şi pe aici. Pietrurí al nostru, da.

Se înţelege, cu timpul, vizitele mele au devenit din ce în ce mai rare. Şi asta n-are legătură cu morţile care au urmat, a mătuşicii Marta, a bunicului şi a bunicii. Ci pur şi simplu mă depărtam din ce în ce mai mult de mine, cel din vremea copilăriei. Am încercat să mă justific, că e natural, se pare că aşa trebuie să fie, fiindcă nu ştiam atunci că încep să mă apăr de ceva. Şi n-am ştiut, probabil, multă vreme, era parcă ceva în afara conştiinţei mele şi căutam tot felul de pretexte, explicaţii comune, subterfugii sau minciuni obişnuite. Ieşea la iveală un singur lucru, pe care nu l-am înţeles multă vreme, sau n-am voit

să-l înţeleg, neplăcerea tot mai dureroasă pe care mi-o producea fiecare vizită, depărtarea tot mai mare de aceste locuri. De aceea, veneam numai ca să văd mormintele, fiindcă de ele te eliberezi cel mai greu. Cu atât mai mult, cu cât aceste morminte se înmulţeau mereu, după bunica, mătuşica Jadwinia, unchiul Stefan, mama şi cel din urmă, unchiul Władek, care nu numai că a murit în urma tuturor, ci a şi trăit cel mai mult. Tot mai închis în el, nu se mai ducea nicăieri, vindea pământul bucată cu bucată şi din asta trăia, astfel că înainte de a muri, nu mai avea nici calul şi nici vaca, şopronul era gol, grajdul gol. Iar în casa pustie, el singur.

Am venit exact cu câteva zile înaintea morţii lui, anunţat de vecini că unchiul Władek nu se simte bine. Şedea într-un colţ lângă sobă, învelit într-o pătură veche, cu o beretă spălăcită pe cap, ghetele strânse cu sârmă, nebărbierit şi numai ochii parcă îi ardeau de fierbinţeala de totdeauna.

— Îl aştept pe primar, mi-a spus. Nu l-ai văzut pe drum când ai venit de la gară?

— Am venit cu maşina.

— Aaa! El trebuie să umble călare. Frumos cal mai avea. Ascultă-mă pe mine, unul roib. Nu s-a mai ivit niciodată prilejul să vorbesc cu el. Acum, e şi el mai potolit, iar eu abia mă mai ţiu pe picioare.

Şi poate că abia atunci, odată cu moartea unchiului Władek, am înţeles că nu părăsisem niciodată locul acesta. Fiindcă, deşi mormintele erau ale lor, ăsta este semnul meu, unde exist. Cine ştie dacă nu chiar aici se află mijlocul orizontului meu, deoarece numai aici sunt în stare să încerc simţământul acela dureros că am să mor şi eu după ei, nu numai lumea din jurul meu. Şi asta în chipul cel mai obişnuit, banal, încât acest simţământ se preface în satisfacţie, ca şi când aş sta faţă în faţă cu cea mai impunătoare taină a frumosului. Mai că-mi vine să mă cufund în această moarte ca într-

o luncă înflorită şi să privesc la soarele care se stinge deasupra mea.

Iată de ce teama aceea care a început să mă cuprindă în timpul acestor vizite şi m-a făcut să vin din ce în ce mai rar, prăbuşindu-mă parcă într-un fel de indiferenţă, îşi avea pricina tocmai în aceea că mă apropiam tot mai mult de înţelegerea că acesta este locul meu. Căutam pesemne acest loc şi totodată mă apăram de descoperirea lui, presimţind că nu voi putea fugi niciodată de aici, nefiind în stare să-l înlocuiesc cu altul, fiindcă indiferent unde ne aflăm, purtăm în noi acest loc. Şi nu ca amintire sau conştiinţă, ci ca pe un destin, pentru că destinul înseamnă spaţiul hotărât de puterea mormintelor.

Când am intrat cu Paweł în odaie, unchiul Władek şedea la masă şi mânca mazăre dintr-o strachină. Toată încăperea mirosea a mazăre. Într-o mână ţinea o bucată mare de pâine, în cealaltă lingura, iar capul mai că şi-l băgase în strachină, i se vedea numai bereta spălăcită. Muşcând din pâine, s-a uitat peste strachină la noi şi a încremenit. Părea că încearcă din răsputeri să-şi amintească de mine, dar îl încurca prezenţa lui Paweł, pe care nu-l mai văzuse. Iar după o clipă, faţa i s-a schimonosit într-un fel de zâmbet şi a rostit:

— A, tu eşti? Ai venit? Şi s-a corectat numaidecât: Aţi venit? Am fiert puţină mazăre. Vreţi să mâncaţi şi voi? Mazărea e cea mai bună mâncare, ţi-o spun eu. Găteşti o dată pentru toată săptămâna şi pe urmă trebuie doar s-o încălzeşti. Dacă se face prea deasă, mai pui apă, aşa că nu scade aproape deloc.

— Nu, mulţumesc, l-am refuzat. Am mâncat pe drum.

— Bine, dacă aţi mâncat, acceptă fără să mai insiste. Nu o dată, poţi să mănânci pe drum chiar mai bine ca acasă. Cândva, am mâncat în drum spre iarmaroc un ciolan cu mazăre grozav. Chiar

aşa, l-am visat de multe ori după aceea. Şedeţi, de ce staţi în picioare? Aici, pe laviţă. Din fericire, la mine e destul loc unde să staţi. Ăsta e băiatul tău? Cum îl cheamă?

— Paweł. Ţi-am mai spus, unchiule.

— Poate că mi-ai spus. La fel ca pe străbunicul Paweł. Şi câţi ani are?

— O să împlinească în curând cinci.

— Frumos flăcău. Dar n-aş putea spune dacă seamănă cu tine sau cu ea. La ochi, parcă mai mult cu ea.

— O mai ţii minte, unchiule?

— Cum de nu. N-am uitat nimic. Îmi aduc aminte şi dinainte de război. Parcă-ar fi fost ieri. Uneori mai vine câte unul şi mă întreabă, cum era, mai ţii minte, Władysław? Şi îmi aduc aminte, îmi amintesc chiar prea multe, crede-mă, Piotruś. N-ar trebui să ţii minte atâtea. Omul nu e ca butoiul. Nu încape totul în el. Cel mai rău e când începe să se verse. Nu gustaţi din mazărea mea?

— Nu, mulţumim. Am mâncat, într-adevăr. Paweł nici nu şi-a terminat porţia.

— E năzuros sau e lingav? Poate că vrea să bea nişte lapte? Abia l-am muls, la amiază. E cald încă, întreabă-l. Dacă n-am avut copii, nici nu ştiu cum să-l întreb. Cinci ani. Să nu-ţi vină să crezi. Măcar să nu păţească şi el ca tine. Uneori, viaţa are obiceiul să treacă de la unul la altul. Durere pe jumătate. Măcar să nu rămână o parte goală. Mă uit pe fereastră, cine să vină cu asemenea maşină, nu m-am gândit că vine la mine. Mergeţi undeva mai departe?

— Nu, l-am contrazis, dar am regretat numaidecât. Trebuia să spun că da, că ne-am oprit din drum, întrucât când am trecut pragul, odată cu mirosul de mazăre, a reînviat în mine simţământul acela ciudat de neplăcere, pe care-l cunoşteam atât de bine, că sunt iarăşi aici. Creştea cu fiecare clipă tot mai mult, părând că emană din colţurile casei, din ce în ce mai greu de suportat. Poate că şi Paweł

simţea la fel, fiindcă i-am văzut grimasa care apărea de obicei când era gata să plângă. Am continuat, însă: Unde să mergem mai departe? Am venit în vizită la dumneata.

— La mine? s-a mirat, nevenindu-i să creadă. A privit la fereastră, la sobă, la patul neaşternut, la hârtia de muşte atârnând din tavan, neagră de atâtea muşte, încât părea ciudat că mai încăpea încă una care tocmai bâzâia cu disperare. Ar trebui s-o dau jos, a spus. Nu mai au unde să se lipească. Dar nu prea am când să mă duc la magazin. A rătăcit îndelung cu privirea prin încăpere, evitând să se uite la noi.

— Pawełek voia neapărat să te vadă, i-am spus. Nu-i aşa, Pawełek? Ei, şi să se joace cu căţelul, cu pisica, să vadă găinile, purceluşii.

— N-am, Piotruś, acum nu mai am nici câine, nici pisică, găini, nu mai cresc nici porci. Dacă ştiam că veniţi… s-a căinat simţindu-se parcă vinovat.

— Uite, unchiule, ţi-am adus ceva, l-am întrerupt, ca să schimb vorba, şi luând sacoşa, am scos un pacheţel învelit în hârtie colorată şi legat în cruce cu o panglică.

— Ce-i asta? m-a privit speriat de-a binelea.

— Un cadou, i-am răspuns.

— Un cadou? a strecurat printre dinţi, parcă rupând cuvântul pe jumătate, ca să se uite înăuntru şi să vadă ce înseamnă. Cadou, un cadou, a repetat neîncrezător.

— O maşină electrică de ras, i-am explicat când a luat pacheţelul cu mâinile-i tremurătoare. Marca Philips. E străină. Şi Pawełek are ceva pentru dumneata. Am scos din sacoşă al doilea pacheţel. Pawełek, dă-i-l unchiului. Apă de colonie, cremă.

L-a mângâiat pe morocănosul Paweł pe căpşor, după care a pus amândouă pacheţelele pe masă şi uitându-se nesigur la ele şi cu teamă că poate totuşi nu erau pentru el, a spus:

— Nu trebuia, Piotruś.

Chipul i s-a luminat treptat şi de sub barbă şi bătrâneţe au început să i se iţească într-un zâmbet bănuitor ochii de copil. Poate că tocmai aşa zâmbise şi el când avea cinci ani, mi-am spus, fiindcă în ochii aceştia licărea o flăcăruie luminoasă. Era oare nevoie să se retragă atât de mult înapoi, în viaţa lui, ca să ştie să zâmbească?

— Pentru mine. Ia te uită, un cadou. Ai cheltuit o groază de bani. Şi de la Pawełek, măi, măi. Nu mai ştiu ce să spun. Mie, Piotruś, nu-mi mai trebuie multe. Poftim, maşină electrică, dar eu n-am curent. Mi l-au tăiat astă iarnă, pentru că nu l-am plătit. O să mă duc să-l plătesc. Toată viaţa m-am bărbierit cu briciul. Acum însă din ce în ce mai rar. Vezi şi tu, nu m-am mai bărbierit de vreo două săptămâni. Şi-a trecut mâna peste barbă, dar parcă nu era faţa lui. Acum e multă treabă. Dar dacă ştiam, mă duceam la frizer. Ştii că avem iar frizer în sat. Cel dinainte a plecat când s-a sfârşit războiul. Nu imediat, la câtăva vreme. Şi ea tundea câteodată, dar mai mult copii. Aşa ca Pawełek şi puţin mai mari. Uneori plângeau. Cel mai rău când îi tundea cu maşina în cap. Copiilor nu le plăcea nici când îi tundea cu foarfecele şi pieptenul. Pierdea şirul, îşi căuta cuvintele, tot mai neajutorat, cu privirea aţintită pe masa dinaintea lui. Deodată, şi-a înălţat capul şi aproape că ochii i s-au luminat de fericire: Îl mai ţii minte pe Kruczek? Şi parcă şi glasul i-a devenit mai curat, schimbat parcă la auzul acestui nume, Kruczek.

— Pe Kruczek? Am vrut doar să încuviinţez din cap, dar am simţit cum mă inundă un val de regrete şi de vinovăţie, de aceea răspunsul meu a fost perceput drept uitare, fiindcă mai că s-a repezit la mine contrariat:

— Ei, cum se poate? Trebuie să-l ţii minte. Păştea vacile cu tine. Îi duceai întotdeauna mâncare. Vă duceaţi pe malul râului şi peste tot. Nu-ţi mai aduci aminte cum te apăra de ceilalţi băieţi? Şi nu lăsa pe nimeni să te atingă. Îşi înfigea

numaidecât colţii în pulpele sau în fundul lor. Mai mult ca sigur că l-ar fi îndrăgit şi pe Pawełek. Ce câine a fost! Altul ca el n-o să mai fie. Uite, vezi şi tu cum s-au dus toate. Fie din cauza războiului, fie de la sine. Câine, şi s-a întors. Mergea bine, mergea rău. Poate că şi acum stă pe loc şi se învârteşte împrejur. Şi tu habar nu ai dacă eşti la mijloc sau la margine, ori poate pe scară şi nu vrei nici să coborî cele două trepte şi nici să mai urci. Au fătat căţelele pe aici, m-am dus să văd căţeii, dar nu mi-a plăcut niciunul. Iei unul dolofan şi mai poţi şti ce creşte din el. Poate vreun prăpădit, de unde să ştii. Câteodată mi se pare să-l aud pe Kruczek, mai ales noaptea. Latră acolo, latră aici. Mă trezesc, poate să fie vreun hoţ. Ies în curte, strig, pe el, Kruczek! Uneori mă duc după lătratul lui până în livadă. Ce-a mai rămas din ea. Liliacul sălbatic s-a răspândit peste tot. Sau urlă. Ei, se vede că mi-a venit sorocul să mor. Că aşa ne-am înţeles, să urle. Alteori îl aud râcâind la uşă, îi deschid şi se repede sub masă, zace acolo. Cineva i-a scos un ochi, îţi aduci aminte? Cât mi-am mai bătut capul şi am căutat să aflu cine-i vinovatul. Satul e mic, nu ca un oraş, dar parc-aş fi căutat un ac în carul cu fân. M-am încrâncenat să-l găsesc, chiar dacă ar fi trebuit să caut casă cu casă. Până şi în buzunarele oamenilor. Altfel cum poţi să trăieşti, Piotruś. Să-i strângi mâna şi să-i dai bineţe în fiecare zi unuia ca ăsta. Poţi să-i împrumuţi calul, iar el să te poftească la un păhărel de votcă. Te-ntâlneşti cu el şi poate că îl întrebi, ce mai faci, Janie, Stanisław, Marcine, Łukasz? Iar el te întreabă pe tine, dar tu, Władysław? Priviţi la acelaşi cer, vă udă aceeaşi ploaie. Poate că vă trageţi din aceleaşi rădăcini. Din aceeaşi sămânţă. Şi nu ştii că te-nşală. O să-l găsesc eu, o să-l găsesc. Mi-au mai rămas doar câteva morminte şi unul dintre ele îmi va spune. Te gândeşti că poate m-am prostit? Nu m-am prostit, Piotruś. Şi cei din sat gândesc la fel. Dar nu mi-am pierdut minţile.

Mormintele sunt cea mai înţeleaptă carte. Nu afli de la vii ce afli de la morţi. Te plimbi prin sat şi ce afli? O, totul încape în căuşul unui pumn. Dar vorbeşte cu mormintele. Chipurile a trăit, a murit, fie-i ţărâna uşoară. Fiecare mormânt e o pagină de carte care se deschide singură înaintea ta. Trebuie doar să le ştii limba. Crede-mă, Piotruś, mormintele îşi au limba lor, cum au câinii, pisicile, caii, copacii, pământul, casele. Crezi că masa asta nu vorbeşte? Ia să mănânci toată viaţa la ea. Şi nu delicatesuri, ci ce se nimereşte, mazăre, zeamă sau pâine uscată, iar dacă se găseşte carne, atunci carne. Odinioară, îţi aminteşti, aveam totdeauna cocoş duminica, rasol, găluşte. Îţi spun eu, mormintele ştiu cel mai mult. Acolo nu poţi să gândeşti una şi să spui alta, să schimbi ceva, să minţi, să accepţi sau să respingi. Numai aici omul are două sau trei feluri de a vorbi, unul pentru sine, unul pentru ceilalţi şi unul pentru Dumnezeu.

Îl ascultam tot mai neajutorat, cufundându-mă în cuvintele lui şi neaflând niciun mijloc să mă apăr de ele, mai mult, parcă îngăduindu-le să mă absoarbă cu totul. Singura speranţă mi-o puneam în Paweł, că poate va începe să mă certe, hai să mergem, tăticule, să mergem, să mergem odată. Atunci aş fi putut spune, pentru că acestea ar fi fost singurele cuvinte potrivite, singurele în stare să înfrunte cuvintele unchiului Władek:

— E timpul să plecăm, unchiule. O să mai trecem pe aici, să mai stăm de vorbă.

Dar parcă spre nenorocul meu, când am intrat, focul ardea sub plită şi flăcările l-au ademenit pe Paweł, atrăgându-i atenţia de la noi, de la încăpere şi negreşit de la toată lumea. S-a mulţumit doar să-l întrebe pe unchiul Władek dacă poate să deschidă uşiţa, iar unchiul Władek i-a dat voie aproape bucuros că i-a oferit prilejul să-i răsplătească dezamăgirea produsă de absenţa câinelui, a pisicii, găinilor şi purceluşilor. În plus, refuzasem să gustăm din mazărea şi laptele lui.

— Deschide-o, copilul meu. Lemne sunt destule, mai pune pe foc. Dacă nu-ţi ajung, mă duc să iau de afară, sunt stivuite lângă perete, tăiate gata. Spune şi aduc îndată.

S-a ridicat şi a mai pus câteva reteveie pe foc. Iar când Paweł, stând pe vine lângă sobă, privea cu admiraţie prin uşiţa deschisă, a adăugat aproape cu compătimire:

— Copilul n-a mai văzut un foc adevărat. Cum puteţi trăi voi acolo, în oraşele voastre? Vedeţi măcar soarele? Sau vă luminează numai becurile rotunde? Neoane, ori cum le mai zice acum?

Aşa că deocamdată nu mai puteam conta pe Paweł. Cu atât mai mult că lemnele puse pe foc au început să ardă cu flacără mare, absorbindu-l cu totul. Privea la foc cu o încordare crescândă. Iar când focul a început să trosnească, să duduie de parcă nu mai avea loc în sobă, a exclamat încântat, arătând prin aceasta că, iată, abia acum, îşi recunoaşte fără să vrea venirea pe lume, fiindcă în strigătul lui de bucurie i-am intuit înfricoşarea.

— Uite, tăticule! Uită-te! Şi ridicându-se de pe vine, a început să mă tragă de mână spre foc. Uite, tăticule!

— Văd şi de aici, băieţelul lui tăticu'.

— Hai, vino şi uită-te!

— E o sobă bună, a spus unchiul. Trage foarte bine, dacă-ţi zic. Şi n-am reparat-o niciodată. Pui oala pe ochiuri şi fierbe la repezeală. Ard şi lemnele ude. Le aduc de afară, plouate, şi ard ca acum.

În acest timp, supărat că n-a izbutit să mă facă să-i împărtăşesc încântarea, s-a aşezat iarăşi pe vine în faţa sobei. A mai băgat lemne şi privea aproape nemişcat la foc, ca şi când nu mai vedea flăcările de sub plită. Punea mereu alte reteveie pe foc.

— Aşază-te pe scăunel, uite scăunelul, că o să-ţi amorţească picioarele, l-a îndemnat unchiul Władek.

Cu ochii aţintiţi la flăcări, nu l-a auzit. Nu m-a auzit nici pe mine, când i-am spus:

— Fă ce te învaţă unchiul. O să stai mai comod.

Continua să se uite la foc şi să bage mereu lemne în sobă, neîngăduind ca flăcările să se domolească, trebuia să trosnească, să duduie. Nu ne mai lua în seamă. În purtarea lui era mai mult decât o delectare cu ceva necunoscut până atunci, ceva mai mult decât supunerea faţă de foc, resimţită ca un ecou tulbure al primului născut. Poate că regăsea în acest foc urmele presimţirii propriului sine? Poate că acest foc îi făgăduia ceva. Sau nu mai era în stare să se smulgă din încântarea de la început, care creştea în el, cucerindu-l. S-a tras spre uşiţă, apoi s-a apropiat şi mai mult. La un moment dat, a privit spre mine şi am văzut o clipă teama lucindu-i în ochi. I-am spus:

— Pawełek, dă-te mai departe. E primejdios să stai atât de aproape de foc.

Cred că şi unchiul Władek era îngrijorat, deşi se desprindea cu greu de şirul gândurilor, fiindcă uitându-se spre Paweł, atras, chipurile, de flăcările jucăuşe, m-a rugat:

— Ei, spune şi tu, Piotruś, cum este cu focul viaţă şi focul moarte. Cu toate e la fel.

Am vrut să spun şi eu ceva, oricât de banal, şi nu pentru că aşa se cuvenea, ci pentru că nădăjduiam să găsesc astfel prilejul de a-i spune fără scrupule că e timpul să plecăm. Suportam tot mai greu acest asalt care se înteţea. Înainte totuşi de a reuşi să spun ceva, de a-i da dreptate cel puţin, că aşa este, a revenit la vorbele dinainte.

— Vezi tu, tot aşa şi eu, şi trăiesc, şi nu trăiesc. Dar o să-l găsesc, o să-l găsesc eu. Ascultă-mă pe mine, numai asta mă ţine în viaţă. Am devenit răbdător. Caut mai mult cu mintea.

Neavând încotro, a trebuit să-l ascult mai departe, cufundându-mă întruna în aceleaşi cuvinte, îmbrâncit mereu în amintirea lui fierbinte

despre Kruczek, care cerea un sacrificiu în memoria mea, ca şi când ce a început o dată nu se putea încheia niciodată, câştigându-şi pentru totdeauna dreptul la existenţă, de parcă neuitarea era un spaţiu al conştiinţei, iar moartea doar o trecere din timp în spaţiu.

Îmi era tot mai limpede că vorbind chipurile despre Kruczek şi despre ochiul lui scos, se descărca, reproşându-mi ceva. Nu-şi spunea gândul de-a dreptul, dar se simţea alcătuit parcă din litere izolate, culese cu o mână trudită, neobişnuită cu literele, se ascundea sub pielea cuvintelor, în măruntaiele, în chinul şi ura lor. Acest reproş răzbătea aproape tot atât de greu de sesizat ca şi pământul prin zorile dimineţii. Kruczek nu era decât masca acestui regret. Era poate părerea de rău după copilăria mea, de care mă despărţisem şi în care unchiul Władek continua să trăiască. În locul meu, rămânea Paweł, dar Paweł abia descoperea focul şi nu-l cunoştea pe Kruczek.

Şedeam deci chipurile unul în faţa celuilalt, la aceeaşi masă, în aceeaşi încăpere, în acelaşi sat, dar în perioade de timp atât de depărtate între ele. Probabil că tocmai asta voia şi el, să apropie aceste timpuri într-unul singur.

În orice caz, atâta mi-a vorbit despre Kruczek, încât a reînviat în mine sentimentul uitat de trădare faţă de el, când îmi dorisem să am un ogar, iar Kruczek nu s-a mai întors acasă după război. Deşi putea fi şi altfel. Ca să mă apăr de regretele unchiului, aveam nevoie de sentimentul unei trădări, iar Kruczek era la îndemână. Nu spun că asta nu m-a durut, dar poate că tocmai asta urmărise şi el.

IV. Prima lecţie

Se întâmpla nu o dată că, întorcându-se din oraş, în loc să blesteme ca de obicei scara şi să ia pentru a nu ştiu câta oară hotărârea de a găsi o nouă locuinţă, mama izbucnea în plâns. Mai degrabă s-ar cuveni să spun, se elibera de plâns, ca de plasele pline de cumpărături, pe care le căra. Plânsul acesta creştea pesemne în ea tot drumul spre casă, fiindcă atunci când se oprea în uşă, cu amândouă mâinile încărcate de plase pline cu cartofi, sfeclă, morcovi, varză, ceapă, pâine, câteodată brânză, slănină, se vedea dintr-odată că afară de oboseală, ochii ei mai ascundeau şi altceva. Şi ca şi când numai prin puterea voinţei îi ţinea sub pleoape, nelăsându-i să plângă, până când nu ajungea acasă, ba chiar până când nu-şi punea plasele la locul lor, lângă sobă, unde le ţinea de regulă după ce revenea din oraş.

Nu vorbea niciodată despre asta, dar se ştia care era motivul acestui plâns; nu se supăra din cauza scării sau a locuinţei şi nici în oraş, în piaţă, la magazin, nu i se putea întâmpla ceva care s-o facă să plângă. În piaţă ori la magazin, putea cel mult să se enerveze, ceea ce şi făcea adesea, socotind totul ca un fel de divertisment în cenuşiul cumpărării aceloraşi cartofi, sfeclă, morcovi, varză, ceapă, pâine, ei, şi în cenuşiul vieţii. Această enervare şi-o mai şi aţâţa pe drum ori de câte ori se întâlnea cu vreo vecină şi de multe ori chiar cu necunoscuţi. Iritarea aceasta de la piaţă sau de la magazin vestea de departe că mama se întorcea acasă. Nu de puţine ori, se auzea încă de pe scară, mai ales când era fereastra deschisă, cum încerca să convingă pe cineva cu glasul ridicat, sunt nişte hoţi, mincinoşi, doamnă, domnule, că nu le-a ajuns războiul şi ar trebui să ardă în focul iadului. Când

ajungea la uşă, în culmea supărării şi încărcată cu plasele atârnând până aproape la pământ, îşi vărsa tot focul asupra mea:

— Piotrek, ajută-mă! Ce copil! Să nu iasă el nici până la scară să-şi întâmpine mama!

Tata îşi avea şi el rolul lui în aceste scene, trebuind s-o întrebe de fiecare dată:

— Ce ţi s-a întâmplat de eşti aşa supărată?

Asta îi întărea convingerea mamei că nu căra degeaba, odată cu plasele, supărarea până acasă.

— Păi, închipuie-ţi şi tu, scorpia aia de la mezelărie a vrut să mă înşele la cântar. După care îşi strămuta supărarea asupra povestirii: Un sfert de kilogram de slănină, te rog. Şi ea, nici n-a aşteptat să se oprească talgerele, că o şi ia de pe cântar şi mi-o împachetează. De ce nu cântăreşti corect, o întreb. Te rog să mai cântăreşti o dată. Şi ea sare cu gura la mine, că am cerut un sfert de kilogram şi atâta mi-a dat, aşa că să nu mă iau la ceartă cu ea, fiindcă mai aşteaptă şi alţii. O mai rog încă o dată politicos să-mi cântărească din nou, deşi simţeam că încep să fierb. Dar ea se şi apucase să cântărească arpacaş altei persoane şi tot aşa, talgerele se balansează şi ea hop. Nu plec de-aici până nu-mi cântăreşti încă o dată. Oamenii îmi iau apărarea, că doar pe toţi îi înşală. Orice-ai cumpăra te înşală la fel. Sare, zahăr şi chiar şi drojdie. Cumperi cincizeci de grame, hârtia face zece. Pe urmă te mai miri că nu-ţi creşte plăcinta. Cum să crească dacă în reţetă scrie cincizeci de grame. Iau slănina şi o pun pe cântar, dar nebuna începe să se răstească la mine că n-o să-i fac eu ordine în magazinul ei. Pot să mă duc să cumpăr din altă parte. Şi nu erau mai mult de zece grame. Păi, câte zece grame de fiecare dată, cât face într-o zi? Din ce-şi ia ea câte două, trei ghiuluri pe fiecare mână. Taie de parcă ar tăia cu aur. Îneca-te-ai cu ea, escroaco. Nu e vorba de bani, dar cum să mă înşele în faţă.

Încă în clocot, enervarea îi scădea totuşi treptat cu fiecare frază şi totul se încheia cu golirea plaselor. Mama scotea tot ce cumpărase, povestind de la cine, cu cât, cum se târguise ca să-i lase din preţ, cine-i adăugase la cântar, lăudându-se că e proaspătă, nu e veche, n-are viermi, nu e crescută, că are coaja subţire, sănătoasă, fragilă, tare. Şi tata se mira de fiecare lucru, cum se mira de munţi, de pădure, lacuri şi de mare, de curcubeu şi de stelele care se aprindeau seara pe cer.

— Într-adevăr. Cum ai băgat de seamă? Eu n-aş fi în stare. Trebuie să ai har şi pentru asta.

Dacă se arăta uimit fiindcă aşa voia el sau pentru că mama îi punea totul sub ochi şi nu se cădea să nu se mire, rămânea pentru mine o taină, ca o limbă folosită între ei, pe care eu n-o înţelegeam.

— Poftim, uite ce morcovi frumoşi am cumpărat. Şi sfecla. Cele de mărime potrivită sunt cele mai gustoase. Şi varza acră ce albă e. Gustă şi tu. Nu e prea acră, nu-i aşa? O să fac o ciorbă de varză grozavă. Mi se pare mie sau brânza asta de vacă nu-i prea bine făcută? Am gustat în piaţă şi mi s-a părut bună.

— Nu, e bună, ce mai vrei?

— Să fac astăzi macaroane cu brânză? Şi ciorbă de varză mâine. Ce părere ai?

Şi îşi spăla mâinile la repezeală, îşi punea sorţul, trăgea planşeta, făina şi într-o clipă frământa aluatul pentru macaroane.

Dar când se întorcea cu plasele pline în mâini şi cu iritarea aceea în priviri, care anunţa plânsul, nu mai avea chef nici să se uite la plase. Aşteptau aduse parcă fără rost lângă sobă, iar ea, înghesuită într-un colţ pe scăunel, plângea. Atunci nici tata nu mai avea curaj s-o întrebe:

— Nu vrei să ne spui măcar ce-ai cumpărat? Cel mult, încerca s-o potolească: Nu mai plânge. Totul o să fie bine. Sau doar:

— Nu mai plânge.

De obicei, se străduia să plângă încet, mai mult în ea decât la vedere, ascunzându-şi faţa în palme sau aplecându-şi capul pe genunchi. Plânsul ei semăna cu burniţa de afară, dacă voiai, puteai să nu-l auzi. Cu toate acestea, eu şi tata şedeam încremeniţi de plânsul ei, neştiind ce să mai facem. Tata îşi muta privirile de la fereastră, dar n-avea curajul să le ridice spre tavan, aşa că evitam să ne uităm unul la altul.

În asemenea clipe, se vede cel mai bine cât de folositoare poate fi fie şi o pisică în casă, poţi cel puţin s-o chemi, pis, pis, să-i spui, hai, vino la mine, s-o întrebi dacă a fost după şoareci. Sau poţi să nu-i spui nimic, să-ţi cufunzi degetele în blana caldă şi să stai aşa. Ce poţi face când vezi pe cineva plângând, mai mult decât atunci când vezi o pisică. Când plânge cineva, orice cuvânt e mut, nu merită rostit, zadarnic. Cu atât mai mult, cu cât mama nu-şi plângea de milă, pentru asta n-ar fi vrut să plângă, aşa cum nu-ţi vine să găteşti, numai pentru tine.

Aşteptam, aşadar, să-i treacă plânsul de la sine ori să se întâmple ceva care s-o facă să nu mai plângă. Să vină vreo vecină şi să strige din pragul uşii:

— Au peşte! Cumperi, doamnă?! Au aruncat mine în Vistula. Dar dumneata plângi. S-a întâmplat ceva?

Iar mama, mulţumindu-i vecinei pentru peşte, deşi nu vrea să cumpere, s-o întrebe:

— Şi cu cât îl dau? După care să-şi şteargă lacrimile, să-şi sufle nasul. Poate că aş fi cumpărat, dar am luat brânză de vaci şi vreau să fac astăzi nişte macaroane cu brânză.

Ori cineva să înceapă să se certe afară, pentru că oamenii din Rybitwy se ceartă adesea, iar de cele mai multe ori şefa de sală de la spital, Madejska cu Bazylukowa, văduva poliţistului, deşi pe atunci nu se ştia dacă e văduvă, întrucât bărbatul ei, adică Madejski, care lucra la tăierea trunchiurilor de

stejar de la cele două poduri aruncate în aer pe Vistula, nu aducea niciodată nicio aşchie de lemn acasă, ci i le ducea ei, târfei lui, adică Bazylukowei. Uite, iar i-a adus un trunchi care o să-i ajungă o săptămână la gătit. Ce, stejarul ăsta nu era de la poduri? Unde mai puteai găsi un stejar atât de negru? Şi mama îşi ridica ochii înlăcrimaţi, fiindcă era greu să nu audă asemenea ceartă care pătrundea şi prin pereţi, şi prin plâns, şi spunea parcă pentru a împăca amândouă părţile:

— N-ar putea să-i aducă o dată uneia şi o dată celeilalte? Că doar amândouă trebuie să gătească. Ar fi timpul să se întoarcă Bazyluk. Şi de ce l-au arestat?

Sau să răsune în tavan paşii domnişoarelor Poncki. Voia mereu să ştie dacă sunt acasă, asta o interesa toată ziua în cel mai înalt grad, era lucrul cel mai important care se putea întâmpla în Rybitwy şi totodată leacul cel mai eficient pentru supărările şi plânsul mamei. Dacă nu auzea mai multă vreme paşii înăbuşiţi de deasupra, mama începea să se îngrijoreze.

— Nu sunt cam de mult acasă, se mira nici una, nici două, deşi părea că în timp ce gustă supa, se gândeşte dacă nu este prea puţin sărată. Iar când tata, tulburat din gândurile lui, nu pricepea despre cine e vorba, arăta spre tavan: Ei, ele. Nu vezi că nu se aude nimic?

Era ca un prelungitor nevăzut care făcea contactul permanent cu tavanul şi chiar când vorbea cu tata, cu mine ori părea cu totul preocupată de ceva sau adâncită în gânduri, îşi manifesta neliniştea când te aşteptai mai puţin:

— De ce nu se mai aud de atâta vreme?

Paşii domnişoarelor Poncki aveau un efect liniştitor asupra mamei.

— Aha, sunt acasă. Îşi înălţa ochii plini de lacrimi, mai degrabă ochii i se smulgeau de sub pleoape şi alergau plini de speranţă spre tavan. Ascultă şi tu, Piotrek. Mă lua drept martor, cu

toate că nu înţelegeam de ce avea nevoie de mine. Nu se îndoia câtuşi de puţin că sunt acasă. Trebuia totuşi să-mi ridic capul şi să confirm că sunt într-adevăr acasă. Singure?

— Cred că singure. Nu se aud alţi paşi.

— Atunci mă reped pe la ele să ascult măcar un tangou.

Tata nu privea cu ochi buni apropierea dintre mama şi domnişoarele Poncki şi îi atrăgea de multe ori atenţia că nu sunt prietenele potrivite pentru ea. Ce-o să zică lumea?

— Să zică ce-o vrea. Ştiu ce trebuie să fac şi ce nu. Sunt nişte nefericite.

Revenea de la ele schimbată, încât nu-ţi venea să crezi că nu demult, înghesuită într-un colţ pe scăunel, plângea şi nu mai voia să scoată din plase ce cumpărase. Cu zâmbetul pe faţa care nu mai trăda în niciun fel că plânsese, era iarăşi plină de poftă de viaţă, încântată îndeosebi de tangourile pe care continua să le fredoneze încet. Astfel că şi atunci când ne spunea ce-o să ne gătească astăzi la prânz, se afla sub influenţa melodiei. Chiar când ne destăinuia ce noutăţi aflase şi văzuse la domnişoarele Poncki, anume că domnişoara Róża are o bluză nouă, iar Ewelina a cunoscut pe cineva sus-pus, tangoul nu-i cobora nicio clipă de pe buze. Până şi atunci când încerca să-l scoată pe tata din îngândurare, îndemnându-l să nu-şi mai facă atâtea probleme, o să ne descurcăm noi, în vorbele ei se simţea încă ecoul tangoului.

După ce le asculta, cu sufletul prea plin de melodiile lor, mama devenea împăciuitoare, deschisă, îngăduitoare şi faţă de domnişoarele Poncki. Cu toate că sunt tinere, frumoase, îmbrăcate cu gust, nu i-ar dori nimănui asemenea viaţă, oamenii ce ştiu, nu ştiu nimic, trebuie să pătrunzi adânc în viaţa cuiva, ca să afli ceva. Şi faţă de locuinţă, e greu, dar fie şi aşa, mai târziu o să închirieze alta. Şi faţă de scară, nu numai noi o urcăm, ci toţi cei din Rybitwy. Chiar şi faţă de

mine, data viitoare o să cumpere prune şi o să-mi facă supă de prune, care-mi place mie atât de mult. În general, viaţa i se părea mult mai suportabilă, în orice caz, nu se mai simţea atât de neajutorată, încât să se aşeze pe scaun şi să plângă.

În astfel de momente, îi treceau prin minte cele mai felurite idei. O dată, a vrut să schimbe mobila din subsolul nostru, pentru că se plictisise de ea, deşi nu aveam decât două paturi, o masă, trei scaune şi un taburet, care abia încăpeau. Nu aveam nici garderob, iar hainele atârnau pe o bară într-un colţ după perdea, asemănător cu locul pentru spălat din partea opusă, despărţit de un paravan. Tata a izbutit cu greu s-o convingă să lase totul aşa, fiindcă altfel avea să fie şi mai strâmt, sau dacă ţine neapărat, s-o schimbe după ce va muri el. Altă dată a vrut să văruiască, dar tot tata n-a lăsat-o. Nu era însă prea uşor să-i schimbe părerea, deoarece nu o dată făcea ce voia, împotriva argumentelor, rugăminţilor şi chiar a ameninţărilor lui că avea să pornească spre celălalt tărâm.

O dată, întorcându-se de la domnişoarele Poncki, după ce plânsese acasă, când încă mai îngâna cuvintele tangoului, mi se pare că era *Veni-vei, ca s-o strângi în braţe*, ne-a anunţat că săptămâna viitoare se va duce să cumpere şi să vândă farfurii. Aveau să vină la magazinul din faţa tribunalului.

— Domnişoarele noastre o să-mi împrumute valizele, a arătat spre tavan. Au două atât de mari, că o să încapă ho, ho. O să iau poate şi câteva ceşti. Doar n-o să vând inelul tău pentru mâncare, să fie acolo pentru zile negre sau pentru când vei avea nevoie de vreun medicament mai scump, fiindcă verighetele trebuie să i le dăm lui Piotr, când se va însura. S-au oferit să-mi dea şi bani cu împrumut. Au inimă bună. Nu-mi pasă de ce spun oamenii despre ele. Dacă Sfânta Teresa ori Sfânta Jadwiga ar locui în Rybitwy, ar găsi ce să spună şi pe socoteala lor. Aş putea să cumpăr lucruri de

calitatea a doua şi să le vând la a-ntâia. Cine să-şi mai dea seama acum, după război, care-i a-ntâia şi care-i a doua, când nu mai are nimeni de niciun fel. Când aduc câteodată la magazin, cumpără şi ciobite, că trebuie să mănânce în ceva. N-o să mănânce din pumn sau din poală. La nevoie, o bucată de carne sau o clătită poţi s-o iei şi în mână. Bieţii oameni au spart multe lucruri în timpul războiului, de farfurii ce să mai zic. Mai ţii minte că familia aceea de refugiaţi mai avea o singură farfurie şi pe aia o puneau în vitrina bufetului, ca să se vadă. Mâncau din cutii de conserve. Nu îngăduiau nimănui nici să pună mâna pe ea, să n-o spargă şi să uite cum arată o farfurie. O, Doamne, cum mai mâncau. M-aş putea duce şi pe la ei. Dacă li s-au spart lor şi în sat trebuie să fie la fel. A doua oară, ar putea să meargă şi Piotrek cu mine. Aş lua mai multe. Eu aş duce valizele astea două, iar el un coş. Pentru că şi prin satele vecine li s-au spart. De altfel, se sparg şi în timp de pace, nimic nu e veşnic. Că farfuriile şi ceştile se spală mereu, se şterg, se aşază şi se serveşte în ele, nici nu ştii când îţi scapă din mână şi trosc, s-a dus. Ca serviciul nostru cu raiul pictat pe el, Dumnezeule, cu câtă grijă umblam cu el. Îl scoteam numai când bătea clopotul cel mare de sărbătoare. Îl ştergeam şi-l suflam cu mare grijă, că era atât de subţire, de parcă aveam în mână un puişor de găină abia ieşit din ou. Când cineva lovea ceaşca de farfurioară, îmi sărea inima. Îţi aminteşti, fiecare avea alt desen, la fel şi ceştile. Adam, Eva, copacul, şarpele şi fiecare era altfel. Îmi spuneam nu o dată în gând, uite, şase ceşti, şase farfurioare mai mici, şase mai mari şi ai toată viaţa omului. Mai întâi s-a spart o ceaşcă, mi-a căzut din mână şi n-am mai avut ce aduna de pe jos. Apoi urechea la alta, o ştergeam şi am rămas cu ea în mână. După aceea, o farfurie, cea pentru prăjitură. Una parcă a spart-o Piotrek, dar n-a vrut să recunoască. Ai spart-o, tu ai spart-o, dar n-o să-mi spui niciodată. Iar când locuiam la

tata şi tu veneai câteodată duminica acasă, când m-am întors din livadă, unde mă dusesem să iau pătrunjel, l-am văzut pe Władek dându-i lapte la pisică în farfurioara cu raiul. Ţi-ai pierdut minţile, l-am întrebat? Iar el, că nu vrea să bea din nimic, cred că e bolnavă, i-am luat-o şi trosc, s-a spart. Şi aşa s-au dus una după alta. Câţi bani aş fi luat pe ele acum. O ceaşcă şi o farfurioară le-am vândut, cumpărătorul m-a şi întrebat, dacă nu mai am şi altele. Dar pe asta, ultima care mi-a mai rămas, n-o s-o vând, o păstrez ca amintire. N-am mai văzut niciodată un serviciu cu raiul. Şi avea destule. Nu-i venea să-şi creadă urechilor, când i-am spus că s-au spart atâtea. Dar dacă nu se spărgeau, nici el nu le-ar fi cumpărat, la ce bun? Omul nu vrea, dar se sparge. Umblă cu grijă şi totuşi se sparge. Tremură să nu se spargă, şi tocmai atunci se întâmplă. Iar când trăiesc ca şoarecele cu pisica, nu o dată le sparg unul în ciuda celuilalt. Ea o farfurie, el două, dinte pentru dinte, sau invers, unul sparge şi plânge, celălalt scrâşneşte din măsele. Sau pleacă din casă, spunându-i, sparge, sparge, când o să le spargi pe toate, o să mă întorc. Ori n-o să mă mai întorc. În viaţă se întâmplă multe. Ţi-aminteşti cum era în filmul ăla? Juca un actor, da, unul înalt, blond, bine făcut. Cum îl chema? A jucat o dată şi într-un rol de cowboy. Mânau vitele printr-o pustietate, iar el era pe cal, cu biciul în mână, murdar, plin de praf, de nu-i stătea bine deloc. Nu mai ştiu dacă eram cu tine sau cu Zarębowa? Tu nu prea voiai să mergi la film. Ţie-ţi plăceau doar cele despre război. Aşa că eram silită să rog vreo cunoştinţă să mă însoţească. Sau să-l iau pe Piotr. Nu-i dădeau voie să intre, trebuia să-l strecor prin îmbulzeală. Ziceau că e comedie, dar nu prea aveai de ce râde. Că tot filmul se certau. Şi erau bogaţi. Nici ea nu era urâtă. Şi avea la haine, un garderob, cât peretele ăsta. Schimba o rochie după alta şi tot spunea că n-are în ce să se îmbrace. Vezi să nu-l superi pe Dumnezeu, îmi spuneam. Când le-au

plecat musafirii, ea a pus mâna pe o farfurie şi trosc. La început, el nimic. O ia pe a doua şi trosc. Şi toate erau din servicii de porţelan din care nu mănânci în fiecare zi. El, tot nimic, priveşte doar cum ea ia farfuriile şi le sparge. Rea mai eşti, m-am gândit. Şi pas de trăieşte toată viaţa cu una ca asta. Numai lapte de pasăre n-avea. În locul tău, i-aş mulţumi în fiecare zi lui Dumnezeu şi n-aş sparge farfuriile. Şi nu numai farfuriile, ci şi ceştile, paharele, mari şi mici, ce-i cădea în mână, trosc, trosc. Păhărelele cred că erau de cristal, înalte şi sculptate. Măcar să fi avut pentru ce. Dar n-avea. De prea mult bine. Deşi se întâmplă să spargi şi când eşti sărac. Atunci, la necaz, spargi o farfurie, dar de prea mult bine spargi zece sau chiar mai multe. Şi când nu-ţi prisoseşte, nu ajunge numai supărarea. Când ai în casă doar trei, patru farfurii, cum să le spargi şi pe alea. Trebuie să-ţi pierzi mintea din cauza vreunei dureri mari. Cu toate că şi sărac fiind, poate să-ţi scape singură din mână. Zici că s-a întâmplat şi-ţi vezi înainte de sărăcie, având o farfurie mai puţin. Nici nu observi că n-o mai ai, fiindcă nu ai de niciunele. Oho, sărăcia e mult mai împovărătoare decât bogăţia. Nu prea am înţeles ce voia ea. Poate că el s-a uitat la alta? Ei şi ce mare lucru. Trebuia să privească tot timpul numai la ea? Şi aşa bărbatul şi nevasta se uită destul unul la altul. Au toată viaţa la dispoziţie. La urma urmei, de ce au invitat musafirii? În faţa lor, râdea curtenitoare şi trăncănea cât două. Iar când au plecat, el a întrebat-o ceva şi ea a apucat o farfurie şi trosc. După aceea, parcă totul se spărgea de la sine. Când n-a mai rămas nimic pe masă, a început să ţipe şi să bată din picior. M-am gândit că a înnebunit. Atunci el a deschis bufetul, unde erau încă o dată pe atâtea. Şi închipuie-ţi, a început să i le dea şi pe alea să le spargă. Ea le lua de la el şi le spărgea. Iar oamenii se prăpădeau de râs. Mă întrebam de ce, că sparge farfuriile? Asta-i chiar atât de caraghios?

Furia, plânsul sau alte necazuri. Iar când, pe urmă, a început şi el să le spargă, toată sala se cutremura de râs. Nu se mai auzea dacă-şi spuneau ceva sau numai spărgeau farfuriile. De altminteri, ce rost avea să mai vorbească? Spărgeau tot şi asta le ţinea loc de cuvinte. Uneori chiar mai mult. Omul nu poate spune întotdeauna prin cuvinte ce vrea. De unde să ia atâtea cuvinte? Pe când farfuria, trosc, şi asta era tot. O, ce mai râdeau cei din sală! Şi de ce, mă rog, de ce? Dacă la ei acasă se sparge ceva, nu-i arde nimănui de râs, mai degrabă de plâns. Începe să înjure sau îşi încredinţează oftatul lui Dumnezeu. Natural, ai mâncat din farfuria asta, mai bine, mai rău, şi deodată trosc şi nu mai e, nu va mai fi niciodată. Chiar dacă ar fi fost crăpată sau ciobită, tot e ca şi când ai pierdut ceva. Îi oferea ei o farfurioară s-o spargă, spărgea şi el una. Îi dădea ei o compotieră, spărgea şi el una. Mă gândeam, ea ca ea, dar de ce trebuie să spargă şi el? Îţi spun că nu-i stătea bine deloc. Mă şi miram că el a acceptat să joace într-un astfel de film. Îl preferam mânând vacile prin pustietatea aia. Cel puţin era călare. Bărbatul trebuie să fie bărbat. Îmi place când cântă cavalerii de altădată. Îmi plac şi amanţii, dar cei politicoşi, nu să se mulţumească să-şi bată joc de femei. Îmi plac poliţiştii. Ofiţerii. Deşi pentru uniformă, e nevoie de o statură potrivită. Ce-ar fi să-ţi dea ordine vreun prichindel. Ce valoare are un astfel de ordin? Nu pot să-i sufăr însă pe trenţăroşi. Poate doar dacă e travestit aşa. Odată unul ca ăsta juca rolul unui spion, apărea ici şi colo la uşă, la fereastră. Şi avea un ochi acoperit cu un bandaj negru, era chior. Când venea acasă, făcea baie şi se îmbrăca în costum de nu-l mai cunoşteai, când îşi dezlipea mustăţile şi barba. Îţi spun, nu pricepeam de ce avea nevoie să fie spion. Şi locuia ca un conte. Câte-au mai spart atunci! Podeaua parcă era înadins aşternută cu cioburi. Ce vină aveau farfuriile? O farfurie nu ştie nici măcar că este la cineva. Când îi vine vremea, tot se

sparge. Mai devreme sau mai târziu. În definitiv, dacă nu s-ar sparge, astăzi ar fi mai multe farfurii pe lume decât oameni. Deşi se întâmplă ca o farfurie să trăiască mai mult decât un om şi toate viforniţele. Ţii minte, bunica mi-a dat o farfurie la nuntă. Ţi-o dau, ca să ai noroc, copila mea, mi-a spus. Ai grijă de ea ca de ochii din cap. Să o pui în bufet. Când vă certaţi, să vă împăcaţi mâncând amândoi din ea. O am de la mama. La nunta ei, ea a primit şase ca asta de la boieri. Am păstrat-o întotdeauna în bufet şi nici nu mai ştiu cum s-a spart. Câteodată mă gândeam, n-am nicio farfurie de la bunica, doar farfuria asta. Şi uite-aşa, am spart-o când ştergeam praful sau a crăpat singură. Lui Piotrek tocmai atunci îi ieşeau dinţii. Am plătit şi o slujbă de sufletul bunicii, poate că a fost un semn de la ea. Uneori aşa se întâmplă, nu vrei, dar se sparge. Te gândeşti să n-o spargi, şi se sparge. Ai grijă, dar degeaba. Numai că atunci când trăieşti în înţelegere, parcă şi pierderea e mai mică. Te mângâi unul cu celălalt. Dacă nu te mângâie, măcar nu-ţi zice nimic. Iar dacă-ţi zice, pe urmă îi pare rău. Când te-nţelegi, răutatea scade la mai puţin de jumătate. Puteau şi ei să se certe, să-şi strige una, alta, nu să înceapă dintr-odată să spargă. Mai bine era s-o bată, pentru că ea, scorpia, era vinovată. Şi de ce? Chiar dacă-i zâmbise alteia. Nu o dată se înşală unii pe alţii, dar nu se apucă să spargă lucrurile. Eu n-aş putea ierta, dar nici n-aş sparge farfuriile. Ce viaţă mai e şi asta, spargi, spargi şi pe urmă aduni cioburile.

Se întâmpla totuşi câteodată că mama se întorcea de la domnişoarele Poncki tot atât de abătută cum se dusese. Nu mai aducea niciun tangou pe buze şi nu mai avea chef de vorbă, numai ochii îi erau uscaţi după ce plânsese. Cel mult ofta parcă fără voie:

— Biata Ewelina, biata Róża, sau sărmanele de ele!

Ori:

— Amândouă sunt tinere, şi Ewelina, şi Róża. Sunt frumoase, îndemânatice şi se îmbracă frumos, dar n-au noroc.

Iar când tata, impunându-şi ca de obicei când era vorba de domnişoarele Poncki să se arate cât de cât interesat, o întreba:

— De ce le compătimeşti atât?

— Pentru că sunt sărmane, îl lămurea mama, nelăsându-se antrenată să-şi continue destăinuirile.

Erau frumoase domnişoarele Poncki, ce-i drept. Oamenii din Rybitwy spuneau, ca nişte artiste. Cândva, cineva chiar aşa m-a întrebat, nu ştii unde stau artistele alea? în fiecare zi, îmbrăcate altfel, totdeauna cu câte o broşă la rochie, bucheţele de flori, totdeauna în pantofi cu tocuri înalte şi cu unghiile date cu lac. Părul răsucit în onduleuri bogate le înconjura căpşoarele ca nişte aureole din tablourile cu sfinţi.

Ei, şi înainte de toate, datorită domnişoarelor Poncki, nu mai era chiar atât de cenuşiu în Rybitwy. Mai aveai ce poveşti, ce auzi, nu numai pe cine au ucis în război, pe cine au ars, au arestat şi cine nu s-a mai întors. Prin urmare, apreciind cu toţii poziţia lor importantă, toţi cei din Rybitwy îşi scoteau primii pălăria în faţa lor, a, domnişoara Ewelina, a, domnişoara Róża, cum se cuvenea înaintea unor artiste. Iar ele totdeauna zâmbitoare, amabile, nu-şi dădeau aere faţă de nimeni, se opreau cu plăcere să stea de vorbă cu fiecare, întrebau de sănătate, de bărbat, soţie, copii, dar uneori şi la nevoie ajutau pe câte cineva, fiindcă se vede că aveau cunoştinţe sus-puse în oraş. Erau însă nu numai obiect de admiraţie, ci şi de invidie. Deoarece în absenţa lor, nimeni nu vorbea despre ele altfel decât despre nişte curve. Domnişoarele Poncki, curvele astea. Oho, încă nu s-au sculat după destrăbălarea de azi-noapte.

Nu prea credeam în zvonurile acestea, pentru că noi am fi ştiut cel mai bine, dacă domnişoarele Poncki s-ar fi destrăbălat, cum vorbea lumea.

Locuiau deasupra noastră. Iar dincolo de tavan se auzeau numai paşii lor înăbuşiţi şi câteodată, poate ceva mai tare decât de obicei, melodiile de tangou.

Nu e dată ascultam noaptea, prefăcându-mă că dorm, să ajungă până la mine zgomote, hohote de râs, chicoteli, şi chiar mă străduiam să pătrund cu imaginaţia prin tavan, ca să aud mai repede decât îmi imaginam, cum se destrăbălează la lumina roşie, fiindcă aşa se spunea uneori, că la fereastra lor ardea toată noaptea lumina roşie. Dar nimic, numai paşii înăbuşiţi şi câteodată, poate puţin mai tare, melodiile de tangou. Şi pe urmă, excludeam cu totul ideea că domnişoarele Poncki se întâlnesc cu oricine. Pentru că aşa se vorbea despre curve. E, e din alea care se împreună cu oricine, aşa zicea şi mama despre câte una. Niciodată, însă despre domnişoarele Poncki. Pe domnişoarele Poncki le apăra întotdeauna. Iar la bârfele oamenilor răspundea că nu fiecare îşi face viaţa cum ar vrea, întrucât, deşi toţi sunt născuţi ca să fie fericiţi, puţini sunt cei care au parte de fericire, şi mai mult ca sigur că ar fi nişte soţii bune, dacă ar avea altă viaţă. Dar mai au vreme să se schimbe, că sunt tinere.

De aceea, domnişoarele Poncki o tratau pe mama aproape ca pe o soră mai mare. Şi cu orice pretext veneau la noi, când domnişoara Ewelina, când domnişoara Róża. Totdeauna aduceau câte ceva, ca să dea şi la alţii, că pentru ele era prea mult; fie să se arate într-o jachetă nouă, în alţi pantofi, fie să întrebe câte ouă se pun în aluatul pentru piroşte, fiindcă aveau poftă de piroşte cu afine şi tocmai trecea o femeie cu afine, sau ca să se intereseze de sănătatea tatei, poate că are nevoie de vreun medicament, deoarece tocmai se pregăteau să se ducă la farmacie. Iar când făceau rost de vreo placă nouă, totdeauna veneau în fugă aţâţate, de parcă se întâmplase ceva important, şi o chemau pe mama s-o asculte şi ea.

Mama ghicea totuşi întotdeauna dacă vreuna dintre ele venea doar aşa de plăcere sau avea vreo supărare. Şi chiar dacă pregătea masa, cel mult îi spunea tatei să aibă grijă să nu dea în foc şi ieşea cu domnişoara Ewelina ori cu domnişoara Róża pe laviţa din faţa casei şi le asculta păsul. De obicei, tata o dojenea, putea să le spună să vină după-amiază, că are ceva pe foc şi se arde, fiindcă nu prea le simpatiza pe domnişoarele Poncki. La care mama răspundea că mâncarea poate să aştepte, dar durerea nu. Când îl doare ceva pe om, parcă-i fuge pământul de sub picioare. Iar de foame, doar maţele îţi chiorăie. Ei, şi omul trebuie să fie pentru semenii lui ca un confesional, chiar dacă în spatele gratiilor nu se află preotul sau Dumnezeu, îţi este mai uşor după ce îţi împărtăşeşti necazul cuiva, înţelegi?

Întrucât pentru fiecare întâmplare din viaţa omului avea atâta înţelegere, de parcă trăise nu ştiu câţi ani pe lume şi le-ar fi încercat pe toate. Nu-i erau străine niciun necaz, nicio suferinţă, nicio durere şi era mai mare cu atâţia ani decât domnişoarele Poncki, cu câţi era mai mică decât tata. S-ar putea spune chiar că era avidă de nefericirea cuiva. Asta n-avea nimic comun cu acea lăcomie care astâmpără curiozitatea obişnuită sau constituie doar un divertisment reconfortant. Găsea în ea atâta mângâiere pentru ceilalţi, câtă nu arăta nici pentru sine, iar suferinţa încredinţată devenea propria suferinţă.

— O, Doamne, câte necazuri pot avea unii oameni şi nici măcar nu ştiu din ce pricină, se îngândura uneori aşa, în general, deşi era limpede că e vorba de domnişoara Ewelina şi de domnişoara Róża. Punând atâta la inimă nenorocirea cuiva, căuta pesemne acea înţelepciune care să-i îngăduie să înţeleagă propriile suferinţe, să se împace cu ele, dar această înţelepciune este cea mai dificilă şi cine ştie dacă nu şi cu neputinţă de atins.

De aceea, domnişoarele Poncki îi erau foarte recunoscătoare mamei. Câteodată eram martor fără voie la manifestările acestei recunoştinţe spumoase, dumneata eşti ca o mamă, fiindcă nici unei mamei adevărate nu poţi să-i spui chiar totul. De obicei, recunoştinţa era însoţită de ceva, o pereche de şosete, o bluză încă nouă, o fustă care mai era atât de bună, încât s-o poţi purta cel puţin pe lângă casă, vreun pulovăr pe care mama îl transforma pentru mine, o cremă pentru noapte, clame pentru păr, un guler de rochie.

A, nu, domnişoarele Poncki nu puteau fi curve. Curvele veneau în casa lui Kuferblum, le-am văzut eu. Am citit şi în cărţi despre ele. Bineînţeles, nu în cele pe care le citeam faţă de mama şi tata. Pentru că în acelea, fluturau batistele, oftau, se rugau, plângeau când se despărţeau de cavaleri, corăbieri, răsculaţi sau aşteptându-le întoarcerea, ieşeau pe malul mărilor, pe zidurile castelelor, pe lângă troiţe, statui. Pe când curvele apăreau seara pe străzi, dădeau din fund, îşi arătau genunchii şi mai sus, intrau în vorbă, te chemau şi îşi vindeau trupul oricui, numai să primească mai mulţi bani.

În schimb, pe domnişoarele Poncki nu le văzuse nimeni afişându-se pe undeva. Stăteau mai tot timpul acasă, ascultând tangouri, uneori gătind, spălând, călcând, iar bărbaţii veneau la ele numai în vizită, ceea ce confirma şi mama, deşi tata o lua în râs, cât eşti de naivă, dar, mă rog, fie şi în vizită.

Eram, se înţelege, de partea mamei, dar voiam să ştiu şi ce se ascunde dincolo de ironia tatălui, fie şi în vizită, aşa că am început să-i urmăresc pe cei care le vizitau.

Mi-am făcut chiar un arc şi în spatele casei, spre colină, nu departe de intrarea domnişoarelor Poncki, un stand de tras la ţintă, agăţând pe trunchiul unui castan bătrân un scut de hârtie. Sau mă exersam sărind de pe treptele scării drept în faţa uşii lor, de pe loc, din fugă, coborând, urcând ori, cu schimbul, izbeam cu piciorul o cutie de

conserve spre poarta marcată cu două pietre. Câteodată, până seara târziu. Şi la fiecare dintre vizitatori, ca şi când m-ar fi rugat domnişoara Róża şi domnişoara Ewelina, când se îndrepta vizibil spre uşa lor, îi spuneam bună ziua, dacă era încă zi, sau bună seara, dacă se însera. În acest singur caz, făceam ce mă învăţase mama, să-i salut pe toţi oamenii din Rybitwy mai mari ca mine, fiindcă nimeni nu pierduse nimic din cauza politeţii, şi ca să nu îndrăznească nimeni să-i spună că sunt prost crescut. Aşadar, mama ar fi fost mândră de mine, văzându-mă că mă străduiesc să atrag atenţia tuturor şi să le spun bună ziua, dacă era încă zi, ori bună seara, dacă se însera.

N-am ce să zic, în genere, erau toţi eleganţi, în costume, cu cravate şi baloane, unii cu pălării, alţii cu serviete, ba chiar cu umbrele, când se întâmpla să plouă. Se vedea cât de colo că aparţin societăţii bune, ceea ce mă făcea să cred că şi domnişoarele Poncki trebuie să facă parte din ea, iar faptul că locuiau în Rybitwy nu însemna decât că se ascund, deoarece timpurile nu erau prielnice pentru cei de sus. Se zvonea chiar de nişte arestări ale unor oameni din societatea bună. Probabil că numai din această cauză câte unul dintre vizitatori părea speriat, nu privea înainte, ci în pământ, sau mergea parcă într-o dungă. Altul înconjura locul, se oprea privind înapoi, să nu-l vadă cineva, înainte de a se apropia de uşa de la locuinţa domnişoarelor Poncki. Câteodată îşi ascundea capul între umeri, ridica gulerul balonului, îşi trăgea pălăria peste ochi sau dispărea sub umbrelă, dacă ploua. Şi toţi ciocăneau abia auzit la uşă, ca nişte păsărele cu ciocul. Te cuprindea mirarea că domnişoarele Poncki puteau să audă. Într-un cuvânt, făceau impresia că se furişează mai degrabă la vreo şedinţă secretă decât că veneau în vizită la domnişoarele Poncki, ca şi când pentru ei războiul nu se terminase. Erau şi unii care veneau după ce se întuneca bine, iar alţii în faptul serii.

Poate tocmai de aceea rareori se întâmpla să-mi răspundă politicos la salut. Pentru cei mai mulţi, cuvintele mele, bună ziua sau bună seara, nu erau deloc plăcute, din contră, adesea îi speriau şi mai tare.

Uneori, îl lăsam pe câte unul să ajungă la uşă şi tocmai când îşi îndoia degetul, ca să ciocănească, apăream ca din întâmplare lângă el salutându-l, bună ziua, dacă era ziuă, sau bună seara, dacă era seară. Dimpotrivă, pe alţii îi salutam de departe, când încă nu presupuneau că ştie cineva unde se duc.

Părea lipsit de importanţă că cineva îţi spune bună ziua sau bună seara, mai ales când asta o făcea un băieţaş care umblă lela pe stradă, dar câte unul îngheţa de spaimă, ca şi când m-aş fi repezit asupra lui cu strigătul de război al indienilor. Unii îşi smulgeau repede pălăria de pe cap, dacă aveau pălărie, revanşându-se parcă pentru lipsa de tact că nu mă salutaseră ei mai întâi. Alţii abia mormăiau ceva şi întorceau îndată capul în cealaltă parte, atraşi chipurile de vreun zgomot, numai să nu le văd faţa. Erau şi dintre cei care, convinşi că dacă nu răspund nimic, îşi păstrează astfel anonimatul şi nu se trădează unde se duc. Ba, câte unul, se arăta de-a dreptul uluit că este salutat netam-nesam ca într-un hotel de lux, repeta de câteva ori bună ziua, bună ziua sau bună seara, bună seara, apărându-se în acest fel de bănuiala că merge la domnişoarele Poncki.

Se nimerea totuşi şi vreunul care, în loc să-mi răspundă la fel, bună ziua sau bună seara, şuiera furios, în lături, pricăjitule. Dacă-ţi dau un picior în cur, te faci băiat de treabă. Pe unul ca ăsta îl recunoşteam dintr-odată, fiindcă nu se ascundea nici după gulerul balonului, nici sub pălărie, nu se uita înapoi, nu se oprea, păşea vioi, cu capul ridicat şi privea de sus, de parcă voia neapărat să vadă toată lumea unde se duce şi cu ce scop. Şi nu ciocănea la uşă încet, ci izbea cu toată palma în

geam, smucea de clanţă şi striga, hei, deschideţi fetelor! Pentru că erau şi unii dintre aceştia care veneau în vizită la domnişoarele Poncki, deşi mai rar, şi domnişoarele Poncki nu le deschideau, cu toate că ştiam că sunt acasă.

O dată, la salutul meu politicos, unul s-a oprit surprins şi m-a întrebat:

— Ne cunoaştem? Nu ne cunoaştem. Despre ce e vorba? Dar putem să ne cunoaştem. Sunt Wiktor. Mi se spune Baca. Tu?

— Piotr.

— Ele ţi-au spus să spui bună ziua, bună seara? Oho, văd că-şi dezvoltă afacerea. Şi cât îţi plătesc pentru asta? Nimic? Uite, ia câţiva zloţi.

El mi-a dat ideea că aş putea câştiga cu politeţea mea. Dar totul s-a sfârşit repede, fiindcă unul m-a înspăimântat pur şi simplu. Era burtos, avea pălărie şi servietă, i-am spus bună seara, deşi poate că trebuia să-i spun bună ziua, întrucât soarele abia dispăruse după colină. A tresărit, ca şi când i-ar fi pus cineva pistolul în spate, şi după o vreme, a îngânat ehei, hm, şi întorcându-se încet cu tot trupul spre mine, a rostit:

— A, băiatule, dar ştiu că m-ai speriat. Sunt bolnav de inimă. Şi-a strecurat mâna sub haină, pipăindu-şi inima. Din cauza războiului. Chipurile, s-a sfârşit, dar vezi şi tu, oamenii se tem încă. Am trăit şi eu ba una, ba alta. A, cum mai bate. Parcă se smulge din piept. Se apropie timpul când o să-şi ia zborul. Fruntea i se acoperise de sudoare. Şi-a scos pălăria, a început să-şi facă vânt, uitându-se neliniştit în jur, şi deşi stăteam unul în faţa altuia, vorbea parcă spre cer, fără să privească la mine. Apoi şi-a scos batista şi ştergându-şi fruntea, şi-a pus iarăşi pălăria pe cap. Dă-mi voie să-mi iau medicamentul şi luând din buzunarul hainei flaconul cu pastile, şi-a băgat una sub limbă. Aici locuiesc domnişoarele alea? Tu stai cu ele? Eşti fratele sau băiatul lor? Am avut şi eu un băiat de vârsta ta. Totuşi de ce mi-ai dat bună ziua, dacă nu

mă cunoşteai? E adevărat, mai e încă lumină, dar n-are însemnătate. Cu ce scop m-ai salutat? Aşa te-nvaţă ele? Bine, nu insist, ai şi tu secretul tău. Ca fiecare. Poate fi chiar ceva important, de vreme ce-i învăluit de taină. Şi eu mă aflu aici în secret. Niciodată n-am mai fost la ele. Totdeauna numai cu soţia, cum a poruncit Dumnezeu. Odată şi odată, tot trebuie să-ţi iei inima în dinţi. Tu le dai de ştire? Du-te şi întreabă-le dacă mă primesc. N-aş vrea să fiu inoportun. Cred că mă înţelegi. Îmi pari un băiat deştept. Din cauza războiului, copiii de astăzi înţeleg mai multe ca cei dinainte. Câteodată chiar mai multe decât oamenii mari. Si-a scos din nou batista şi şi-a şters fruntea asudată. Şi căutând parcă ceva în buzunarul de la piept al hainei, a început să-şi palpeze iarăşi inima. O să zboare, o simt eu. Poate că astea sunt ultimele clipe pe care le trăim împreună. Mai bate încă, dar în curând se va alătura turmei. Turma inimilor moarte. Frumos, nu-i aşa? Am citit odată într-o poezie. Câte-i mai trec omului prin minte. Deodată, ca şi când şi-ar fi adus aminte de ceva, caută în buzunarul de la pantaloni. Uite, să-ţi iei bomboane. Numai să ţii minte, nu m-ai văzut niciodată.

Noaptea ne-a trezit un ciocănit puternic la fereastră. Ewelina sau Róża voiau să vorbească neapărat cu mama care a ieşit în capot afară. A întârziat un răstimp mai lung, pentru că am adormit înainte de a se întoarce. A doua zi, în schimb, s-a arătat că cineva a leşinat în timp ce le vizita pe domnişoarele Poncki. N-am aflat însă dacă era cel care-mi spusese că inima o să-şi ia zborul, fiindcă mama n-a vrut să-mi spună nimic, iar domnişoarele Poncki nu s-au trădat în niciun fel că a leşinat cineva la ele.

Am continuat deci să mă învârtesc pe lângă uşa lor, dar fără entuziasmul dinainte şi fără să mai spun nimănui dintre vizitatori bună ziua, dacă era

zi, sau bună seara, dacă era seară. Cu atât mai mult că mama m-a întrebat o dată pe neaşteptate:

— Cum de-ai devenit deodată atât de politicos? Domnişoarele noastre mi s-au plâns că le sperii musafirii. Ţi-a venit aşa din senin sau cum? Nici prea politicos nu e bine să fii, pentru că s-ar putea ca cineva să creadă că vrei să-l agăţi.

M-am prefăcut că nu pricep ce vrea să spună mama, fiindcă doar îmi spusese să-i salut pe toţi oamenii mai în vârstă din Rybitwy, aşa că ce trebuia să fac, să-i salut sau nu? Dar nici mamei nu-i era la îndemână să mă lămurească până la capăt.

De altfel, nu voiam să le fac în ciudă domnişoarelor Poncki. Cum aş fi putut? Mă duceam în fiecare zi să beau cacao la ele sau când primeau bomboane de la cineva, mă strigau numaidecât, Piotruś, hai, vino să guşti şi tu. Ori dacă vreuna mă vedea trecând pe la fereastra lor, la fel, vino, Piotruś, să mănânci un sendviş. O dată, Ewelina, sau poate Róża, mi-a înfăşurat în jurul gâtului un fular şi mi-a spus, îţi stă bine, Piotruś. Păstrează-l. Altă dată mi-a zis să încerc nişte cizme militare aproape noi, cu tălpi groase de cauciuc, care se încheiau cu catarame mai sus de glezne. Chiar s-a aplecat la picioarele mele să mi le strângă şi să vadă până unde îmi ajung degetele. Sunt puţin cam mari. Dar o să-ţi pui două perechi de ciorapi şi cu puţină vată la vârf, o să fie tocmai bune pentru la iarnă. Le-a lăsat un ofiţer la noi. Mă socoteau, de altfel, ca pe o rudă apropiată.

Abia mai târziu, când am început să merg la gimnaziu şi mai ales, după ce am intrat la facultate şi venind la mama, treceam şi pe la ele, cum mă vedeau, scoteau strigăte de bucurie, ah, ah, domnul Piotr, alergau la oglindă, împingându-se una pe alta, ca să-şi aranjeze părul, sprâncenele, genele, să-şi dea cu ruj pe buze, să-şi pudreze nasul, să-şi parfumeze decolteul sau măcar să-şi îndrepte rochiile care le veneau de minune. Cu toate că

îndată ce treceam pragul şi intram în subsolul nostru, ştiau că am venit, fie că mă văzuseră ele, fie că mama dădea fuga imediat cu un pretext oarecare şi le spunea în cea mai mare taină că i-a venit băiatul, mă aşteptau gata pregătite, cu coliere la gât şi broşe, cu inele pe degete, rujate, parfumate, ascultând chipurile o placă pe care abia atunci o puseseră la gramofon. Tangoul era doar un mijloc de a-şi ascunde încurcătura, un mod de a începe conversaţia:

— Domnului Piotr nu-i plac tangourile. Dă-l mai încet, Ewelina, dă-l mai încet, Róża. Sau mai bine opreşte-l. Domnule Piotr, ce mai e la modă prin lume? A, da, da. Am primit cândva placa asta. Nu poate fi ascultată. În loc să ofteze, inima îţi sare din piept dintr-odată. Noi rămânem cu tangourile noastre, domnule Piotr. Pentru noi, nu există melodii mai frumoase ca tangourile.

Şi pe masă se aflau întotdeauna vin, prăjituri, uneori o bombonieră, chipurile doar aşa, întâmplător, că la ele întotdeauna e aşa, şi tot întâmplător mă îndemnau să gust. Poate un pic de vin? Domnule Piotr, foarte drăguţ din partea dumitale că nu ne-ai uitat. Cum merge facultatea? Dar doamna Anna ce mai face? Şi niciodată, nici cea mai mică lipsă de tact în cuvintele şi tonul lor, nici cea mai delicată amintire de pe vremea când veneam să beau cacao la ele. Iar după o clipă, una dintre ele se repezea şi mă întreba, nu vrei să bei un ceai, domnule Piotr. Abia intra în bucătărie, că se şi întorcea clinchenind cu tava, pe care se aflau ceştile, zaharniţa, cana cu ceai, că şi ceaiul aştepta dinainte venirea mea. Şi nu-şi îngăduiau nici măcar în glumă să mă întrebe dacă aş prefera cacao, deşi continua să-mi placă.

Dar pe vremea când mă duceam la ele să beau cacao, mă întâmpinau de cele mai multe ori în capot şi papuci, cu părul răvăşit, ca şi când abia se sculaseră din pat, nerujate, nepudrate, cam palide, fără culoare în obraji, cu totul diferite de

elegantele domnişoare Poncki. Una aducea din bucătărie cana de cacao şi punându-mi-o dinainte, mă grăbea, ia şi bea. Se îmbrăcau de faţă cu mine, îşi dezbrăcau capoatele, îşi trăgeau ciorapii, şi atât de sus, aproape până unde se terminau picioarele, sau îşi schimbau furourile pentru că nu se mai asortau cu rochiile, şi niciuneia nu-i trecea prin cap să-mi spună cel puţin, Piotruś, întoarce-te, sau nu te uita, Piotruś. Aşa că mă străduiam singur să nu mă uit, prefăcându-mă că sorb cacaua cu atâta lăcomie, preocupat de gustul foarte plăcut.

Dintre toţi cei care le vizitau pe domnişoarele Poncki, ieşea în evidenţă îndeosebi căpitanul Efremov. Şi nu numai pentru că era tânăr şi bine făcut, dar era singurul care purta uniformă. El le-a lăsat cizmele militare pe care mi le-au dat mie mai târziu. De altfel, afară de cizme, le mai lăsase multe alte lucruri, o rubaşcă, pantaloni, un ceas de perete, care bătea la fiecare oră şi atât de tare, că se auzea şi la subsol la noi. Le-a lăsat şi un fotoliu, cam vechi, dar cu picioare bogat sculptate şi cu rezemătoare, că mama a bănuit că l-a luat din vreun palat. Le-a lăsat şi un sfeşnic, probabil tot dintr-un palat, şi chiar un vig întreg pentru perdele la ferestre. Pe urmă, toţi cei din Rybitwy şi-au făcut perdele din acest material, fiindcă domnişoarele Poncki l-au vândut aproape pe degeaba. Şi cele de la fereastra noastră erau la fel. Mama îşi cususe şi o rochie de vară din acelaşi material. Căpătat în dar de la domnişoarele Poncki. Multă vreme, domnişoarele Poncki, scoţând ba una, ba alta de prin cămări, ca din uitare, spuneau, asta ne-a lăsat-o un ofiţer, şi chiar după câţiva ani, asta ne-a lăsat-o un ofiţer după război, nepronunţând niciodată numele şi prenumele căpitanului Mihail Semionovici Efremov, sau, cum îi spuneau atunci, Mişa.

E adevărat, nu le-a vizitat prea mult. A apărut odată cu vestea care s-a răspândit într-o bună zi în Rybitwy, că în Collegium Gostomianum au fost

încartiruite trupe ruseşti, retrase de pe front pentru refacere. Iar după trei săptămâni, a plecat şi el cu aceste trupe. Nici măcar domnişoarele Poncki nu ştiau să spună dacă avea să se mai întoarcă sau nu. Nu venise nici să-şi ia la revedere de la ele. Şi cum mai oftau după el, că e atât de tânăr, ah, atât de tânăr, încât dintre cunoştinţele lor, numai eu eram mai tânăr decât el. Şi se mai deosebea de ceilalţi vizitatori prin aceea că venea în fiecare zi şi la ore diferite, dimineaţa, la amiază, în amurg, seara, noaptea, uneori chiar de două, trei ori pe zi. Nu se ascundea de nimeni. Dimpotrivă, dacă ar fi putut, ar fi dat sfoară în toată aşezarea că se duce la domnişoarele Poncki. Stătea şi destul de aproape, trebuia doar să coboare colina, mai ales că nu venea niciodată pe scară, ci aluneca în jos pe drumul cel mai scurt de pe colină şi tot pe acolo se căţăra înapoi.

Nu o dată se săturau de el şi se ascundeau, dar el niciodată nu a putut accepta să nu le găsească acasă. Bătea în uşă, în geam şi înjura de mama focului, făcându-le cum îi venea la gură. Uneori, scotea pistolul şi le ameninţa că le împuşcă, pe Dumnezeu, că le împuşcă. Câteodată alerga furios prin Rybitwy, întrebând oamenii unde sunt alea, aşa şi pe dincolo. Sau venea la noi, dar mama ştia întotdeauna să-l liniştească luându-le apărarea domnişoarelor Poncki.

— Poftim, ia loc, domnule căpitan. În viaţă, trebuie să fii mai calm. Eşti tânăr, frumos. Dacă ai ajuns căpitan la vârsta asta, în curând o să ajungi general. Ele s-au dus acolo, s-au dus dincolo sau au plecat la ţară, la rude şi nu cred să se întoarcă astăzi. Acum nu e prea uşor să te întorci. Şi la fel când trebuie să pleci.

Iar când tata începea să vorbească ruseşte, căpitanul Efremov se transforma într-un om cu suflet mare. Arăta fotografiile soţiei, ale fetiţei şi se bucura că avea să le revadă în curând. Berlinul a căzut, mai trebuie doar să ia înapoi ce li s-a furat în

timpul războiului, ei, şi să rezolve câteva probleme, înainte de toate, să nu mai fie burjui şi la noi, ci toată lumea de-o mână, şi o să plece. Promitea că o să ne scrie, când se întoarce, fiindcă trebuie să ne ducem pe la ei, apoi o să vină şi ei la noi, să le arate soţiei şi fiicei pe unde şi-a vărsat sângele.

Lăsa întotdeauna la noi tot ce le aducea domnişoarelor Poncki, pentru că nu se putea întoarce la cvartir aşa, dar ne ruga să nu le dăm nimic până mâine, când va veni să le dea el darurile.

De aceea, nu-i de mirare că ori de câte ori se ascundeau de căpitanul Efremov, îşi reproşau că se purtaseră cum nu trebuie, ca nişte fetişcane, şi se învinuiau una pe alta că Różei i-a ieşit ceva pe nas sau că Ewelina s-a simţit obosită şi de ce, mă rog? Să se ascundă ori să nu se ascundă de căpitanul Efremov era de obicei prilej de gâlceavă între ele. Nu o dată îi împărtăşeau şi mamei durerea lor, mai ales atunci când nu cădeau de acord sau când cearta îmbrăca forma reproşurilor de conştiinţă, în văicăreli şi oftaturi. Uneori, auzeam şi eu câte ceva din aceste necazuri, aşa că ştiam că era vorba despre căpitanul Efremov, deşi mama mă gonea când, stând cu ele pe laviţă dinaintea casei, le asculta povestindu-şi supărarea. Ah, Mişa ăsta. E drăguţ, e bun şi atât de tânăr. Dar nu putem să-l primim atât de des, ne sperie musafirii. Judecătorul n-a mai trecut de mult pe la noi. Iar ăla din comitet se teme pur şi simplu de el. Zice să fim atente, că e din N.K.V.D. Dumneata nu ştii ce-i asta? Vreo boală ceva? Doamne, apără-mă.

Eu ştiam ce înseamnă N.K.V.D., şi a doua zi, în timp ce-mi sorbeam cacaua, le-am spus în treacăt că azi-noapte N.K.V.D. a arestat câteva persoane din oraş. Am auzit oamenii vorbind la brutărie, fiindcă mama mă trimisese de dimineaţă să iau pâine. Deodată, au bătut din palme de bucurie şi au început să mă mângâie pe cap cu mâinile lor

delicate şi parfumate, asemenea catifelei, încât mai că n-am simţit gustul de cacao, în orice caz, nu mi s-a mai părut atât de bună ca de obicei. Apoi m-au aşezat în fotoliu, la masă, mi-au împins înainte o bombonieră mare, îndemnându-mă să mă servesc şi chiar să le mănânc pe toate. Iar una mi-a şoptit deasupra capului:

— Ei, vezi că ne-am îngrijorat degeaba?

N-aş putea spune totuşi că rămâneam cu totul indiferent la ce spuneau oamenii din Rybitwy despre ele. Îmi înăbuşeam orice bănuială, dar asta nu mă ajuta prea mult. Şi poate că tocmai atunci am depăşit limitele naivităţii mele de copil, deşi nu dintr-odată. Mă întorceam ca de obicei acasă, iar mama şi Ewelina şedeau pe laviţă şi n-am auzit prea multe, fiindcă atenţia îmi era ocupată cu altceva, când mi-au stârnit interesul cuvintele care mai stăruiau în aer ale Ewelinei. Ah, doamnă, ce putea să facă el cu mine. E un animal. Şi la fel face şi cu Róża. Văzând că mă apropii în fugă, mama abia a avut timpul să-i şoptească, pst… şi a atins-o cu mâna pe Ewelina. Asta m-a pus pe gânduri, ba chiar m-am simţit rănit înăuntrul meu, rana poate că nu era prea mare, dar a început să crească repede.

M-am apucat să-mi pregătesc lecţiile, dar nu înţelegeam nimic din tema pe care mi-o dăduse învăţătorul. Tata m-a întrebat ce mi-a dat să fac, fiindcă aşa mă întreba întotdeauna şi n-am fost în stare să-i spun. Am lăsat deci baltă lecţiile şi am ieşit afară. Habar nu aveam unde voiam să mă duc. Dar ceva mă conducea de la sine, astfel că m-am căţărat pe povârniş până aproape de vârful colinei, unde aveam o ascunzătoare într-un tufiş, de care mă foloseam în momentele de mare tristeţe, pentru că a doua ascunzătoare, obişnuită, o aveam aproape de casă, ca să pot auzi când mă striga mama, iar a treia în tufele de liliac sălbatic dincolo de lăptărie.

M-am aşezat, împingând puternic cu călcâiele în smocurile de iarbă, ca să nu alunec, şi sprijinindu-mi capul doldora de gânduri pe genunchi, priveam în gol, la întinderea care se aşternea înaintea mea. Departe, pe podul de cale ferată tocmai înainta un tren, dar nu se auzea. Şi Vistula curgea lin, de parcă stătea pe loc, încât dacă n-ai fi ştiut încotro curge, ai fi crezut că merge spre înapoi. Iar Munţii Pieprzowe nu mi se mai păreau că sunt nişte munţi adevăraţi, ci doar o umflătură a câmpiei întinse, care alerga undeva departe, spre orizont. Nu-mi puteam stăpâni impresia că dincolo de linia acestui orizont se află sfârşitul lumii. Ceva îmi dădea glas să mă ridic şi să plec, să trec de hotarul acela.

După primul tren, a trecut al doilea, apoi curând următorul, fiindcă acum trenurile treceau aproape unul după altul. Lumea zicea că vin încărcate din Germania, în schimbul războiului, până când aveau s-o care pe toată şi n-o să mai rămână nimic din ea, să fie numai Rusia peste tot. Să fie adevărat oare ce spun oamenii despre domnişoarele Poncki? Şi cine era animalul acela din cauza căruia mama îşi pusese o mână pe mâna domnişoarei Ewelina, şoptindu-i pst… Căpitanul Efremov plecase de mult, dar parcă presimţind că avea să le părăsească în curând, când a venit ultima dată le-a adus o maşină de cusut, numai că fără picioare, numai capul. Nu s-au gândit atunci că această maşină le va prinde bine. I-au cumpărat picioare sau le-a meşterit cineva şi s-au apucat de croitorie, mai întâi numai pentru cei din Rybitwy, iar mai târziu şi pentru diferite doamne din oraş, unde li s-a dus buhul că dintre toate croitoresele din oraş, ele aveau cel mai bun gust. La rochiile de mireasă nu le egala nimeni. De aceea, înainte încă de a dispărea Rybitwy, s-au mutat în oraş, au închiriat o locuinţă în Piaţă şi au continuat să coasă. Căpitanul Efremov le mai dăruise fiecăreia câte o fotografie de-a lui, în uniformă şi chipiu, cu rânduri de medalii pe piept şi cu câteva cuvinte

scrise pe verso, trăiască Polonia, Ewelinei, Mişa, trăiască Polonia, Różei, Mişa.

Cu toate acestea, vorbele urâte spuse de oameni pe socoteala lor nu m-au îndepărtat de domnişoarele Poncki, din contră, m-am apropiat şi mai mult de ele. Nu ştiam numai dacă mai mult de Róża sau de Ewelina, ori de amândouă la fel, întrucât erau greu de despărţit, atât erau de legate una de alta. Unii dintre cei care le vizitau chiar întrebau dacă domnişoarele sunt acasă, nu dacă e Ewelina sau Róża. Până şi mama, când mă trimitea să iau ceva de la ele, îmi spunea, du-te la domnişoarele noastre. Ori uitându-se spre tavan, asculta dacă sunt acasă. Parcă n-ar fi fost mulţumită dacă era numai una. Iar oamenii din Rybytwy, văzându-le nu o dată pe Ewelina sau pe Róża ducându-se cine ştie unde, îşi spuneau că uite, iar au plecat curvele.

Nutream, aşadar, aceleaşi simţăminte pentru fiecare dintre ele, fiindcă nu izbuteam să le împart în două jumătăţi, una pentru Ewelina, alta pentru Róża, şi să aleg numai pe una dintre ele, căci mi se părea că aş alege doar jumătatea uneia.

Acest sentiment se manifesta în diferite feluri. Printre altele, îmi imaginam că sunt surorile mele mai mari. Mă îmbracă, mă piaptănă, îmi aduc micul dejun, îmi îmbracă şi cărţile, şi caietele, când mă duc la învăţat, şi în fiecare sâmbătă mă scaldă în albie ori mă apără de ceilalţi copii mai mari. Ei, şi, se înţelege, dormim într-un singur pat, lucru normal dacă ne gândim că în subsolul nostru abia încăpeau două paturi. Într-unul dormeam eu cu mama, în celălalt tata. Şi abia după ce tata a murit, mama s-a mutat în patul lui. Şi sigur că nu din comoditate, ci ca să poată să plângă noaptea fără să mă trezească.

Fiindcă acum plângea numai noaptea, doar atunci când credea că dorm adânc şi nicio lacrimă de-a ei nu se mai strecura în somnul meu. Şi când deasupra, la domnişoarele Poncki, nici cel mai mic

zgomot nu tulbura liniştea, iar ecoul tangourilor şi hohotele de râs ale vizitatorilor încetaseră de mult. Ori când toată aşezarea Rybitwy era cufundată într-un somn adânc şi tot oraşul de pe colină, afară de ceasul care veghea în clopotniţa catedralei, care bătând sferturile şi orele, parcă anunţa cât de profundă era tăcerea ce învăluia visele oamenilor. Abia atunci începea să-l plângă pe tata. Dar atât de încet, de fără zgomot, ca Doamne fereşte să nu tulbure liniştea nopţii ce domnea peste oraş, natural ascunzându-şi faţa în pernă. De aceea plânsul ei părea să răzbată dinspre pivniţă, de unde se auzea de obicei ecoul tangourilor de la domnişoarele Poncki, iar câteodată chiar din afara casei, dinspre câmpia întinsă, dinspre Munţii Pieprzowe şi Vistula, încât mai mult ghiceam că plânge.

Ziua, în schimb, nu mi s-a întâmplat s-o întâlnesc vreodată plângând. Cel mult, era îngândurată sau tristă şi parcă numai în clipe de uitare, se întreba uneori:

— Trebuie să ne gândim cum o să trăim acum. Tata nu mai e şi n-o să mai fie niciodată.

Nu prea înţelegeam la ce trebuie să ne gândim, fiindcă moartea lui n-a schimbat prea mult în viaţa noastră, iar într-a mea n-a schimbat aproape nimic, aşa cel mult aveam impresia atunci. De mult nu mai făcea decât să bolească şi toate rămâneau pe capul mamei, aşa că n-aveam cum s-o ajut cu sfaturile mele. De altfel, ce întrebare mai era şi asta?

În locuinţă însă era mai mult loc. Şi nu mă mai întreba nimeni unde am fost, de ce nu mai pun mâna pe carte sau dacă mi-am făcut lecţiile şi ce temă am, nici măcar la ce mă gândesc, ca şi când aş fi fost în stare să spun adevărul. Nu mai voia nimeni să ajung medic, fiindcă mama se mulţumea doar din când în când să mă îndemne, învaţă, copile, învaţă, şi asta doar din obişnuinţă, în realitate gândindu-se la tata. Şi asta însemna

pentru mine moartea lui, care mi-a fost multă vreme inaccesibilă, iar cine nu încearcă în el însuşi moartea nu cunoaşte nici viaţa, aşa că la mintea mea, ştiam cum să trăiesc.

Domnişoarele Poncki veneau acum mult mai des la noi şi stăteau mai multă vreme. Cu toate că atunci când am început să mă duc la gimnaziu, au devenit iarăşi timide, ca în timp ce trăia tata. Iar dacă venea vreuna pe la noi, se simţea datoare să spună:

— A, domnul Piotr îşi face lecţiile, să nu-l deranjez. Mă ruşinam când le auzeam spunându-mi domnule Piotr. Ba mă şi supăram, socotind că astfel se depărtau de mine. Pentru mama, în schimb, ăsta era un motiv de mândrie. Credea totuşi că trebuie să-şi exprime această mândrie împotrivindu-se:

— Ce domn mai e şi ăsta, e doar încă un copil. Intră, domnişoară Ewelina sau domnişoară Róża. Dacă îşi face lecţiile, mai stă şi el un pic. Şi aşa, tot nu poate să stea numai cu nasul în cărţi şi caiete.

La început, domnişoarele Poncki erau pentru mine ca două surori mai mari. Mă şi gândeam la ele nu o dată ca la nişte surori. Mă duceam prin tufişurile de pe malul Vistulei sau la vreuna dintre ascunzătorile mele, ca mama sau tata să nu ghicească la ce mă gândesc. Totuşi nu întotdeauna puteam să mă furişez de acasă, deoarece ploua sau eram pedepsit să stau în casă. Atunci mă apucam să-mi fac lecţiile. Şi cine ştie dacă acesta nu era mijlocul cel mai sigur, întrucât, aplecat deasupra cărţii sau a caietului, nu mai puteam fi bănuit decât că-mi fac lecţiile. Mama confirma de obicei, cel puţin îţi faci lecţiile în loc să pierzi timpul. Învaţă, învaţă, pentru că asta-i tot ce-ţi putem da. Tata intervenea şi el în sprijinul mamei. Bineînţeles. Tocmai. Ăsta-i purul adevăr. Când se simţea mai bine, nu se mai mulţumea să-i dea dreptate mamei, ci explica îndelung:

— Parcă el poate să priceapă. Nici măcar nu te ascultă când îi vorbeşti. O să înţeleagă când o creşte. Numai să nu fie prea târziu. Îi repet şi eu întruna, ce are omul în cap, nu poate să-i ia nimeni. Războiul a dovedit-o cum nu se poate mai bine. Oamenii şi-au pierdut moşiile, economiile, posturile. Am avut şi noi ceva pus de-o parte la casa de economii. Până acum suma ar fi crescut şi puteam să-ţi iau o haină de blană. Voiam să-ţi fac o surpriză.

Abia apucam să deschid caietul sau o carte, că şi apărea domnişoara Ewelina ori domnişoara Róża, uneori amândouă deodată şi învăluindu-mă cu privirile languroase ale ochilor albaştri învăluiţi în ceaţă ai Ewelinei, negri ai Różei, mă întrebau:

— Piotruś, astăzi ce facem? A, iar te chinuieşti cu cartea. Iarăşi bisericile astea, clopotele, turnurile, porţile. Cine-ar vrea să trăiască într-un oraş, unde nu sunt decât biserici, clopote, turnuri şi porţi? Învăţătorul nu poate să-ţi dea şi teme de dragoste? Dragostea trebuie învăţată odată cu cuvintele. Sau poate chiar înaintea lor? Oricum, înaintea scrisului şi cititului.

De aceea, câteodată mă uitam prin încăpere să le văd ieşind din gândurile mele. Fiindcă acolo erau tata şi mama. Spre nenorocul meu, pe tata nu-l mai interesa aproape nimic, cu atât mai puţin gândurile mele. Privea întruna doar la fereastră, în gol sau în tavan, trăgând adesea şi câte un pui de somn. Uneori chiar sforăia. Dar mama îl trezea numaidecât, nu mai sforăi, că-l deranjezi la lecţii. Căci faţă de lecţiile mele avea o atitudine de-a dreptul pioasă şi chiar când făcea ceva la bucătărie, se străduia să nu facă niciun zgomot. Iar când venea din întâmplare vreo vecină, nici n-o lăsa să intre în casă, preferând să discute afară, fiindcă Piotruś îşi face lecţiile. Când dincolo de tavan se auzeau paşii târşiţi ai domnişoarelor Poncki, se supăra, de ce fac atâta zgomot astăzi? Nu s-au descălţat de pantofi sau ce se petrece? Şi

tot aşa când plângea, înceta imediat când începeam să-mi fac lecţiile.

Era cel mai eficient îndemn, ca să mă apuc de lecţii, când plânsul mamei se prelungea şi nu era nicio speranţă să se întâmple ceva, să vină vreo vecină, să înceapă cineva să se certe pe undeva prin Rybitwy sau să se audă paşii domnişoarelor Poncki. Răsfoiam înadins caietele, cărţile, trânteam cu zgomot tocul şi călimara pe masă sau mă aşezam târşind scaunul cât puteam de tare. Chiar dacă plângea în hohote, şi le înăbuşea cu puterea voinţei, suspinele deveneau tot mai rare, asemenea picăturilor de ploaie pe apărătoarea de la fereastră. Uneori şi tata se folosea de stratagema mea şi auzindu-mă răsfoind cartea, trântind tocul şi târşind scaunul, mă întreba:

— Ce temă ai pentru acasă?

— Clopotul în viaţa omului, fiindcă astfel de teme îmi dădea învăţătorul de obicei.

— Şi se vrei să scrii? Te-ai gândit? Trebuie să te gândeşti bine. Poate-i mai bine să-ţi faci un plan.

— Clopotul, se mira mama printre sughiţuri, deoarece pretextul meu o ajuta şi pe ea.

— Ce temă frumoasă. Nu-i aşa, Zygmunt? îl întreba pe tata, nu atât ca să-i confirme, cât ca s-o ierte că plânsese.

— Mai curând inteligentă, i-o reteza tata, iertând-o înţelegător.

— Dar care clopot? se trezea deodată bănuiala în mintea mamei, ca un ecou al hohotelor de plâns. Într-un sat fără biserică, nu e nici clopot. Iar unde-i biserică, e un singur clopot pentru toţi. Din mai multe sate, deci nu poate fi numai în viaţa unui singur om. De biserica noastră ţin, stai… Număra îndoind degetele de la mâna întinsă spre noi în semn de mărturie. Bożydar, Mścіów, Szczytniki, Słupcza, Winiary, Winiarki, Doraz, Kamierí, ei, şi al nostru. La toate satele astea e un singur clopot. Şi abia sună, de parcă n-ar avea vlagă, de la

marginea satului se aude foarte încet. Ce să mai vorbesc de celelalte sate?

— Ce-l interesează satele pe el? E vorba doar de învăţătorul din oraş. Iar acolo sunt şase biserici. Tot oraşul e plin de clopote.

— De clopote? Şi câte se aud până aici, la noi, peste colina asta? Uite, săptămâna trecută s-au făcut slujbe pentru morţii din război, probabil că în oraş te asurzeau clopotele. Dangătele lor le-au răsunat toată ziua oamenilor în urechi. Iar aici, deşi nu stăm prea departe de catedrală, se aud foarte rar. Nu-i nimic, trebuie să caut altă locuinţă. Săptămâna viitoare o să vină perdele la magazinul de lângă Poarta Abaţiei. La perdele se câştigă cel mai bine. Tu ce crezi? S-au rupt în timpul războiului. Când am fost ultima dată cu drojdie prin satele de dincolo de Vistula, una mai că m-a rugat în genunchi, doamnă, dacă-mi aduci perdele, te umplu de bani. Le cam acoperă florile, dar florile nu te pot ascunde de curiozitatea oamenilor. Aş putea să închiriez o cameră cu bucătărie. Tu ai avea unde să te odihneşti şi Piotrek unde să-şi facă lecţiile. Şi n-aş mai fi silită să urc şi să cobor scările astea diavoleşti. Am putea auzi şi clopotele. Şi lui Piotruś i-ar fi mai uşor să-şi scrie temele.

— Bine, dar el trebuie să scrie despre clopotul în viaţa omului, pentru asta n-are nevoie să le audă bătând, intervenea tata rareori de-a dreptul în vorbele mamei, simţind-o că începe să se înduioşeze, lucru care anunţa că în curând o vor podidi lacrimile. Mai ales că ultima dată nu-i mersese prea bine cu drojdia, deşi socotise şi atunci că va câştiga bine, aşa cum socotea şi acum cu perdelele.

Luase cu ea o valiză şi o sacoşă pline cu drojdie. La început, voia să mă duc şi eu cu ea, ca să ia şi mai mult. Din fericire, şi-a adus aminte că ar fi trebuit să-mi las lecţiile nefăcute. Am dus-o doar până la gară, care se află de partea cealaltă a Vistulei, cu domnul Jaskóła. Drumul a durat mult,

fiindcă podul era de pontoane şi aveau întâietate maşinile şi coloanele militare din amândouă părţile. E drept, mai era destul timp până la tren şi pe deasupra, ora de plecare era provizorie, fiindcă nu ştia nimeni până în ultima clipă dacă trenul avea să plece sau să vină în gară, dacă va întârzia o oră sau o jumătate de zi. Prin urmare, domnul Jaskóła lăsa calul să meargă la pas, încurajând-o tot drumul pe mama că va câştiga bine cu drojdia, oho, o să câştige mai bine ca niciodată până acum.

— Doamnă, o să se vândă cât ai bate din palme şi vor plăti oricât. Cartofii ţăranilor au îngheţat din cauza frontului, mai sunt buni doar pentru rachiu. De-aia şi fac în fiecare casă, în orice sat. Că altceva n-au. Animalele le-au dus la tăiere, şi-au oprit cel mult câte o vacă pentru lapte, iar porci nu mai are nimeni. Măcelarii din oraş se duc să cumpere carne vie până la capătul lumii. Ce mai înseamnă, doamnă, banul astăzi? Hârtie. Ba se mai aude şi că o să se schimbe şi lumea se teme că iarăşi va fi înşelată. La urma urmelor, ce mai poţi cumpăra astăzi cu bani? Cu rachiu însă, orice. Rachiul e ban din aur curat. Uite, ceasul ăsta. Şi-a trecut hăţurile în mâna dreaptă şi întorcându-se spre noi, pentru că eu şi mama şedeam pe bancheta din spate, ne-a arătat ceasul. L-am luat pe rachiu. M-a costat patru litri. Cerea şase, dar l-a încercat şi s-a mulţumit cu patru. Ce ne trebuie nouă bani, votca înseamnă bani. Aduc din Germania camioane pline. Cearşafuri, feţe de pernă, cape, pantaloni, cămăşi, rochii, chiloţi pentru femei. Tot ce vrei. Şi numai pe rachiu. Dacă îţi trebuie ceva pentru acasă, oale, tăvi, ligheane, găleţi. Poţi cumpăra şi icoane sau tablouri să le pui pe pereţi. Suszek, ăla cu tarabă în piaţă, şi-a cumpărat unul, ca să-l aibă de strămoş. Cu un litru. Totul e să ai rachiu, doamnă. Nevasta mea mă tot bate la cap să cumpăr un covor pentru o cameră, că stă pardoseala goală. Dar pentru mine ar fi mai bun un fotoliu. Când vin trudit de atâta cărat, măcar să am

unde să mă aşez, să mă odihnesc. Numai că de unde să fac rost de atâta rachiu? N-o să-mi vând caii. Ei, doamnă, ţăranii o duc bine acum. Nu scot din pământ cât scot din rachiu. Pun cartofii la fermentat şi după două săptămâni încep să picure banii din ţeavă. Şi ce bani? Şoarecii nu-i mănâncă, nu putrezesc, iar de schimbare nu le pasă, n-au decât să se schimbe în fiecare zi. Rachiul poate să aştepte oricât. Cu cât stă mai mult, cu atât e mai tare şi miroase mai puţin. Trebuie doar să-l ascunzi bine de poliţie. Şi pe urmă, poliţiştii sau miliţienii, cum le zic acum, beau şi ei la fel. N-au decât să cadă guvernele, să se schimbe împăraţii, regimurile, dar rachiul nu poate fi stăpânit de nicio putere. Acum spun că poporul o să conducă, să te ţii beţie. Fiecare ţăran o să aibă în casă cazan şi ţeavă, şi nu doar o căldare pentru spălat. De câtă drojdie o să aibă nevoie. Nici nu mai trebuie să umbli din casă în casă. Te duci la cea dintâi, se află că ai adus drojdie şi se adună din tot satul. Oho, o să câştigi bani frumoşi, doamnă.

Câştigul n-a fost pe măsura aşteptărilor, mai mult, cred că nici toţi banii nu şi i-a recuperat. A adus înapoi vreo zece-cincisprezece calupuri de drojdie, întrucât erau destui care se duceau s-o vândă prin sate. Deşi n-a spus niciodată cum stau lucrurile cu adevărat. Număra mereu banii de pe drojdie şi plângea de fiecare dată. Şi vinovat de toate s-a arătat a fi domnul Jaskóła, aşa că împotriva lui îşi îndrepta reproşurile mama, căci nu se ştia dacă tot vorbindu-i despre calităţile rachiului, nu i-a stârnit speranţa că va putea să închirieze astfel o locuinţă nouă. Nu l-a iertat multă vreme că a dezamăgit-o. Abia când l-a dus pe tata la spital, apoi sicriul cu trupul lui la ţară, la bunici, fiindcă acolo a hotărât mama să-l îngroape pe tata, ca să stea lângă ai lui, şi nu i-a luat nimic nici măcar pentru nutreţul cailor, la un moment dat, a oftat printre lacrimi că domnul Jaskóła este totuşi un om bun. Căruţaş, dar are inimă de om. De

unde mai înainte nu-l scotea din mincinos, fariseu şi beţivan. Cum să-ţi spună un căruţaş adevărul vreodată? Cu atât mai mult, cu cât după întoarcerea mamei a venit s-o întrebe:

— Ei, cum a fost? Ai câştigat bine, doamnă?

Iar când mama i-a răspuns supărată, arătându-i calupurile aduse înapoi care se aflau pe dulap, nu şi-a recunoscut vina şi nici măcar nu s-a mirat, n-a înjurat, cum avea obiceiul, ci cu aceeaşi gravitate de înţelept care le ştie pe toate, pentru că umblă toată viaţa cu căruţa, a spus:

— Da, a apărut votca făcută de stat prin magazine, aşa că rachiul nu mai merge atât de bine. A arătat doar atâta căinţă că, după o clipă de gândire, văzându-i pe mama şi pe tata întristaţi din cauza calupurilor de drojdie de pe dulap, s-a oferit: Aş cumpăra eu vreo patru bucăţi, poate o să facă nevasta vreo prăjitură.

Şi tocmai atunci, s-a întâmplat ca mama să izbucnească în plâns din cauza drojdiei, după ce s-a întors din oraş cu plasele pline şi parcă nu voia să se petreacă nimic care s-o ajute să înceteze din plâns. Nicio vecină nu s-a mai certat în Rybitwy şi nici domnişoarele Poncki nu erau acasă, pentru că nu se auzea zgomotul înăbuşit al paşilor dincolo de tavan. Aşadar, după un răstimp, suflându-şi nasul în batistă, a rostit cu glasul încărcat încă de suspine, că aşa nu mai merge, trebuie să mă duc la cineva să mă mediteze, fiindcă am să mă sălbăticesc cu totul. Şi parcă tot plânsul adunat în ea pe care şi l-a înăbuşit hotărând că aşa nu mai merge, s-a vărsat în capul meu. Că nu fac nimic, umblu creanga tot timpul, nu stau o clipă acasă, să iau şi eu o carte în mână sau s-o ajut cu ceva în casă, nu, eu pierd vremea pe malul Vistulei, pe luncă, la Pieprzówki, prin văgăuni şi tufişuri, iar ea ţese ciorapii şi cârpeşte toată ziua, că sunt rupţi mereu şi nu are cu ce să-mi cumpere alţii noi. Şi aşa am pierdut un an întreg din cauza războiului. Şi când îl strig, Piotrek! Piotruś! Nu răspunde

niciodată chiar dacă s-ar afla după colţul casei. Sau trimite-l după sare, zahăr şi pâine la oraş, totdeauna îţi răspunde, mai târziu, du-te, Piotruś, du-te, copilul meu. Îţi vine să-ţi iei lumea în cap, că fierbe şi nu mai ai sare, iar el, mai târziu. Umblă întruna pe scara asta, în sus, în jos, aleargă, sare, în sus, în jos. Dacă-l trimit cu tata la medic, îi sare ţandăra de parcă nu ştiu ce i-aş fi făcut. Că şi vecinele mă întreabă, doamnă, ce tot face băiatul dumitale pe scară, îl găseşti mereu acolo, tot urcă şi tot coboară. O dată era aproape s-o răstoarne pe Bazylukowa. Tocmai urca, iar el a sărit de sus şi a speriat-o, Maică Precestă! Bine că se ţinea de balustradă. Ce tot cauţi, zăpăcitule, pe scara asta? Uite cum şi-a zdrelit genunchii. Şi adresându-i-se tatălui, care zăcea pe pat, ca de obicei, privind undeva, în gol, la fereastră ori în tavan, i-a spus contrariată:

— Închipuie-ţi şi tu ce i-a scris pe pământ micuţei Joasia de la Madejska. Şi-a şi desenat. Mi s-a făcut pielea ca de găină. Din fericire, se vede că mama s-a ruşinat şi a adăugat doar: Îţi spun eu mai târziu.

Am răsuflat uşurat, fiindcă proasta de Joaśka mă întrebase ce e asta, ce e asta, şi deşi îi citisem, tot nu înţelesese nimic, aşa că-i spusesem să se ducă s-o întrebe pe maică-sa. Şi se pare că o întrebase. M-am gândit că poate ar fi mai bine să ies afară şi mama să-i spună totul tatei, că şi aşa avea să-i spună, astfel că am întrebat-o:

— Mamă, pot să ies în curte?

— Aşteaptă, m-a aşezat la loc, aruncându-mi o privire hotărâtă, umedă încă de lacrimi, să termin ce am de spus. Şi întorcându-se din nou spre tata: Am aflat totul abia astăzi în oraş, deoarece Madejska a sărit cu gura la mine, cum îţi creşti băiatul, doamnă? i-a scris Joasiei mele aşa şi aşa. Şi i-a şi desenat. E doar o copilă. Abia după vacanţă o să intre în clasa întâi. Cum îl cresc? Chiar mai bine decât ţi se pare dumitale. Dacă a

scris, nu trebuia să citească. Şi de ce te-ai supărat, mă rog? E chiar o noutate pentru dumneata? Eşti căsătorită, ai copii şi faci pe nevinovata. Cum îl cresc? Bărbatul dumitale a scris şi mai urât ca băiatul meu, a desenat, fiindcă de dimineaţă răsună toată aşezarea de înjurăturile lui. Vrea, nu vrea, trebuie să-l asculte toată lumea. Nu numai copiii. Mai devreme sau mai târziu copiii tot o să afle, pentru că au viaţa înaintea lor. Dar până şi bătrânii care nu mai vor să afle. Aşa că şi băiatul meu are de la cine să afle. N-o să-l las să umble cu urechile astupate. Ia te uită, cum îl cresc? Şi îndreptându-şi toată supărarea pricinuită de Madejska asupra mea, a răbufnit: Cum de nu-ţi este ruşine? Să-mi spună oamenii străini una ca asta! Mai să intru în pământ. Şi asta unei fetiţe?! Nu, aşa nu mai merge. O să caut un învăţător care să te mediteze. Oricât m-ar costa. Iar după vacanţă, la şcoală. Mai mult ca sigur că ai uitat să scrii şi să citeşti.

— Cum adică a uitat? s-a amestecat tata care tăcuse până atunci. N-ai spus că a scris?

— Porcării e-n stare să mâzgălească oricine, chiar dacă nu ştie să scrie, fierbea de indignare glasul mamei. Atâta mai lipsea, să-l aperi şi tu. Nu zici niciodată niciun cuvânt, să simtă şi el că are tată. Nici la şcoală nu pot să primească un neastâmpărat ca ăsta. Şi a început să se intereseze de un învăţător. În primul rând, le-a rugat pe domnişoarele Poncki să întrebe, au doar atâtea cunoştinţe. Şi întorcându-se o dată de la ele, ne-a anunţat că domnişoarele Poncki mi-au găsit un meditator. Înainte de război predase la gimnaziu şi are probabil studii superioare, locuieşte nu departe de catedrală, numai că e în vârstă, dar asta poate că e chiar mai bine că nu mai e un tinerel, cel puţin o să-l ascult. Şi că trebuie să ne ducem numaidecât pentru că aşa au stabilit domnişoarele Poncki. Mi-a spus să mă spăl, să mă pieptăn, să mă îmbrac în costumaşul de marinar pe care mi-l adusese tata în timpul războiului şi în care sunt în fotografie cu el.

Ea însăşi a început să se pregătească şi le-a chemat în ajutor pe domnişoarele Poncki.

Nu-mi plăcea costumaşul de marinar, şi asta încă de la început. Nu m-am lăsat convins că o să mergem la mare şi acolo toţi poartă la fel. Mai ales că băieţii din sat, când am apărut îmbrăcat în el, m-au luat în râs, născocindu-mi tot felul de porecle, ia te uită, marinarul din albie, marinarul de sub streaşină, marinarul din gunoişte, că numai acolo poţi să înoţi, nu-i aşa? Cel mai mult m-a necăjit Fredek, care mă întâmpina întotdeauna, hei, arăţi ca dracu', nu ca un marinar. Marinarii au pantaloni lungi, nu umblă în chiloţi lungi. Mă trăgeau de panglicile de la beretă sau mi-o smulgeau de pe cap, se jucau cu ea, aruncându-şi-o unul altuia sau chiar lovind-o cu picioarele, ca şi când se înverşunaseră pe biata beretă nevinovată. Apoi mama o spăla şi se răzbuna pe mine şi pe băieţi. Bunicul, bunica, mătuşicile şi unchii îi ţineau isonul de fiecare dată. Unchiul Władek mai adăuga, trebuie să înveţi să te baţi, da, să înveţi să te baţi, că altfel o să te bată alţii pe tine. Iar pe Fredek, lasă că pun eu mâna pe ticălosul ăla. O să-i rup picioarele. Şi el putea să-i scoată ochiul lui Kruczek al nostru. Şi câinele lor şchioapătă de-un picior. Dacă n-ar umbla prin sat, ar crăpa de foame, pentru că nu-i dă nimeni de mâncare. Numai mătuşica Jadwinia îmi lua partea:

— Ce vreţi, aşa sunt copiii din sat. Iar Piotruń e un băiat delicat. Władek, de ce-l înveţi să se bată cu ei. O s-o spălăm şi o să arate ca nouă.

M-am îmbrăcat, dar nu mai puteam să-mi mişc nici mâinile, nici picioarele, atât de mult se strâmtase.

— Când ai crescut aşa? s-a mirat mama cu părere de rău. Doamne, şi e încă nou. Aşa ceva nu mai găseşti în ziua de azi. Ar costa o grămadă de bani. Pentru orice gioarsă cer cât nu face. Nu demult era tocmai potrivit pentru tine. Când i l-ai

adus, Zygmunt? Nu-i nimic, o să rezişti, cel puţin o să arăţi ca un băiat de la oraş.

Învăţătorul era bătrân, într-adevăr, şi în prima clipă mi-a fost teamă de el. Semăna cu un copac încărcat de ani, pe jumătate uscat, care abia mai odrăslea în fiecare primăvară. Am impresia că nişte oameni atât de bătrâni nu se mai văd pe stradă. Fiindcă nu-mi puteam aminti să mai fi întâlnit un astfel de bătrân nici măcar pe scară în ultima vreme. Şi doar pe scară se vedeau oameni de tot felul. Se ţineau de balustradă, îşi târau picioarele, gâfâiau, oftau, se opreau pe fiecare treaptă, dar în comparaţie cu domnul învăţător, mi-aş fi pus capul că erau mai tineri.

Şedea într-un balansoar, învelit până la gât într-o pătură, şi privea la noi, cum stăteam la uşă, cu crăpăturile ochilor mijiţi parcă de lumină. Se legăna uşor în balansoar, mormăind ceva pe sub nas, sau poate că răsuflarea lui făcea acest zgomot, în timp ce mama îi explica de ce am venit la el, repetând întruna că altfel o să mă sălbăticesc de tot. Avea câteva şuviţe de păr deasupra urechilor şi la spate deasupra gâtului, restul capului strălucindu-i ca podeaua lustruită; singurul smoc de păr semăna cu o mlădiţă abia răsărită. Avea nasul mare, turtit, rotund la vârf, iar sub bărbie îi atârna o guşă mare, revărsată, strânsă parcă într-o cravată albastră cu picăţele albe în formă de cocardă. Sub pătură, era îmbrăcat în costum, cămaşă albă şi cravată. De altfel, toată faţa părea că-i atârnă flască şi poate de aceea ochii lui ne priveau prin două crăpături. Cu toate că mai târziu, când m-am obişnuit cu el, s-au arătat a fi mari şi încrezători, ieşind parcă spre lume de sub pleoape, şi în plus, de un albastru atât de intens, încât nu se potriveau deloc cu faţa-i bătrână. Tot chipul îi întinerea şi nu mi se mai părea atât de bătrân, încât să nu-l fi putut întâlni pe stradă sau chiar pe scară, urcând dinspre noi, din Rybitwy, spre oraş.

— În sfârşit, ia loc, doamnă, a repetat apăsat, văzând că mama, cu toate că o invitase de mai multe ori, stătea mereu în picioare, tot explicându-i de ce am venit la el. Ca şi când voia să-i spună totul dintr-odată sau cel puţin să nu uite ceva care după părerea ei era important. Important era şi că soţul este bolnav, că locuim cu chirie într-un subsol din Rybitwy, că veniserăm aici direct din locul în care fuseserăm evacuaţi, când se depărtase frontul, fiindcă vrea ca soţul să fie vegheat de un medic şi să se însănătoşească mai repede, iar când se va însănătoşi, îşi va găsi un serviciu, înainte de război fusese contabil-şef şi mai înainte ofiţer, nu o duceam rău, iar acum ea trebuie să se străduiască să se descurce, uneori se duce prin sate să mai vândă câte ceva, fiindcă a înstrăinat aproape tot ce am putut lua cu noi când ne-am refugiat şi că, oricum, după războiul ăsta, toată lumea o duce greu. Şi ea, şi soţul vor să ajung medic, că m-am arătat foarte capabil încă din clasa întâi, am învăţat singur să scriu şi să citesc, iar acum nu are cine să mă supravegheze, fiindcă ea e ocupată cu comerţul, soţul e bolnav, aşa că îmi fac de cap. Ei, şi se teme să nu mă sălbăticesc de tot.

A ascultat cu atenţie, neîntrerupându-i potopul de cuvinte prin nici cel mai mic semn de nerăbdare. Iar când, în sfârşit, a terminat ce-şi pusese în gând să spună, sau a socotit că deocamdată era de ajuns, a conchis:

— Văd că dumneata nu vei avea din ce să-mi plăteşti.

În glasul lui nu se simţea nicio dezamăgire, mai degrabă confirmarea situaţiei la care se aştepta.

— S-a întâmplat tocmai acum să n-am, a început mama să se încurce în explicaţii, ascunzându-şi mâinile una în alta. N-am la mine nici pentru arvună. Dar o să-i aducă Piotruś. O să-i aducă neapărat.

— Bine, dar ia loc, i-a întrerupt explicaţiile. Altfel, va trebui să mă scol eu din fotoliu, iar astăzi

nu mă simt prea bine. De aceea, te primesc învelit în pătura asta, că nici nu mi-am cerut scuze. Iartă-mă.

— Nu face nimic, l-a liniştit mama zâmbind artificial la această politeţe neaşteptată. Şi noi stăm uneori cu pătura pe noi. Primăvara trage de la ziduri mai rău ca iarna. Iar în subsolul nostru…

— Chiar aşa, a încuviinţat. Se vede că frigul din timpul iernii încă nu a ieşit din ziduri. Dacă aş face puţin foc. Dar vecina e toată ziua la muncă. Pleacă încă din zori. Iar seara…

— A, Piotrek ar putea să facă focul, a intervenit mama, găsind în sfârşit o şansă şi pentru ea în această conversaţie inegală.

— Şi-a înălţat spre ea ochii mijiţi şi a răspuns sec:

— Da, dar cu ce? Se vedea că nu era prea bucuros să-i spună atât de multe despre grijile lui, depăşind astfel un spaţiu tainic, pe care-l ascundea celorlalţi. Dar a adăugat îndată cu blândeţe, cu o umbră de descumpănire în glas: Din nefericire nu mai am nicio bucată de cărbune.

— Face cu lemne, nu s-a resemnat mama, şi a început să-i vorbească despre lemne: Şi cu lemne se încălzeşte bine. Dacă sunt uscate sau cu smoală nici nu trebuie prea multe, fac tot atâta căldură ca şi cărbunii. Doar că nu e nevoie să ardă de tot, se închide uşiţa când mocnesc.

Vorbea despre arderea lemnelor cu atâta convingere şi cunoştinţă, de parcă nu voia să scape această şansă, datorită căreia începuse să-şi revină după timiditatea şi iritarea de la început. Învăţătorul se uita la ea cu o uimire crescândă, lărgindu-şi mai mult crăpăturile ochilor şi acordându-i tot mai multă încredere. La un moment dat, a recunoscut chiar că trebuie s-o dezamăgească, dar din nefericire nici lemne nu avea.

N-o cunoştea totuşi pe mama, nu ştia că nu se dă bătută cu una, cu două, iar plânsul nu făcea decât

să-i sporească puterile. S-ar putea spune că plânsul îi renăştea speranţele.

— A, o să aducă Piotrek lemne, i-a spus cu reproş că nu-i spusese de la început. O să aducă data viitoare. Ori chiar acum când ajungem acasă. Pe Vistula, se taie podurile bombardate, sunt destule lemne. La noi, în Rybitwy, un vecin îl ia uneori pe Piotrek să-l ajute. Câteodată face rost de una sau două grinzi. Şi stejarul arde ca şi cărbunele. O grindă se-ntâmplă să fie de două sau trei ori mai lungă decât camera asta. E şi groasă, oho! A cuprins aerul cu braţele ca pe o grindă fără să închidă cercul, ceea ce voia să însemne că atâta este de groasă.

— Mulţumesc, s-a arătat surprins învăţătorul de bunăvoinţa neaşteptată a mamei, ori mai degrabă copleşit de insistenţa ei, faţă de care se hotărâse să se apere, deoarece glasul i s-a asprit puţin:

— O să vină la lecţii la mine, nu să care lemne.

— N-o să păţească nimic, s-a împotrivit mama şi fără să se mai scuze, a lovit cu palma marginea tocită a fotoliului cândva de pluş verde, de s-au auzit arcurile scârţâind. O să le aducă într-un coş sau într-unul din braţe, şi-a urmat vorba, iar în celălalt caietele şi cărţile. Nu-i chiar atât de departe. Urcă scara şi mai merge puţin până aici, după catedrală. Oho, de câte ori pe zi ţopăie pe scară fără să fie nevoie. Iar noi şi aşa nu ardem toate lemnele. Dintr-o grindă ies o grămadă de lemne. Să spună şi el. Spune, Piotruś. Îşi recăpătase siguranţa de sine, era iarăşi descurcăreaţă, gata să acorde ajutor, afectată până în adâncul sufletului de necazul cuiva, încât uitase de propriile griji, căci aşa era firea ei, în orice caz, în astfel de situaţii se simţea ca peştele în apă.

Profesorul privea din ce în ce mai uluit la mama. În ochii lui albaştri, apăruse chiar o umbră de zâmbet. Făcea impresia nu numai că o ascultă cu atenţie, ci se străduia să nu piardă nici cel mai neînsemnat cuvânt din cele ce spunea despre

lemnele arse în sobă. De altminteri, fără îndoială, îi făcea plăcere să se uite la ea. Îmbrăcată în hainele cele mai bune, chiar aşa spusese ea însăşi, că sunt cele mai bune haine, care-i mai rămăseseră dinainte de război, părea mult mai tânără decât de obicei în subsolul nostru, când trebăluia prin bucătărie sau se întorcea încărcată cu plasele pline din oraş, când se aşeza lângă tata, mângâindu-l că se va înzdrăveni, când plângea. Avea un costum cenuşiu, în decolteul căruia albeau volănaşele bluzei roşii cu picăţele de culoare deschisă, iar din buzunarul de la piept îi ieşea o batistă tot roşie cu picăţele. Era încălţată în pantofi negri cu tocuri înalte, iar pe cap avea o pălărie neagră cu marginile nu prea mari, înclinată într-o parte, totul dinainte de război. Avea buzele date cu rujul împrumutat de la domnişoarele

Poncki, asortate cu sprâncenele şi genele înnegrite cu creionul tot de la domnişoarele Poncki.

Domnişoarele Poncki o îndemnaseră să-şi facă şi unghiile de la mâini, se oferiseră chiar ele să i le facă, numai să accepte şi, oho, într-o clipită, Ewelina o mână, Róża cealaltă, şi avea să arate ca o doamnă adevărată, hai, trebuie să fii de acord. O asistaseră tot timpul cât se îmbrăcase, îndreptau ceva, întindeau, aranjau, preocupate de parcă ele se duceau în vizită la un domn. După ruj alergaseră de trei ori acasă, ca să-l asorteze cu culoarea bluzei. Îi alungiseră sprâncenele cu pensula, cu vârfurile degetelor, sporovăind în acest timp vrute şi nevrute. Se înţelege, despre învăţător, ce om înţelept, bine educat, cât fusese de frumos, în tinereţe se îndrăgostise tot oraşul de el, adică toate femeile, şi nu numai domnişoarele de măritat, ci şi cele căsătorite, din cele mai bune familii, avocate, doctoriţe, judecătoare, farmaciste, ofiţerese, fiicele şi soţiile celor mai bogaţi negustori, ba până şi câteva aristocrate. Una se aruncase în Vistula din cauza lui, părăsindu-şi bărbatul şi copiii. Alta

înnebunise, încât fuseseră nevoiţi s-o păzească, fiindcă fugea mereu la el. La toate balurile şi-l smulgeau una alteia. Iar la vals nu-l întrecea nimeni. Şi cu tot succesul lui, cât e de nedrept, spune şi dumneata, doamnă, să rămână toată viaţa singur cuc. Uneori apare pe stradă o pereche, el scund, gras, chel, transpirat, iar ea ca o romaniţă proaspătă şi parfumată pe lângă el. Sunt soţ şi soţie. Cum s-or fi căsătorit? E îngrozitor.

E, se întâmplă. Alteori e invers, domnişoară Róża, domnişoară Ewelina. Ea ca o broască, iar el ca o lumânare. Ea merge ca o raţă, iar el ca şi când ar păşi într-o orchestră. Nu frumuseţea te face să te-ndrăgosteşti, ci Dumnezeu ştie ce. Iar când iubeşti, îţi place şi ce-i deasupra, şi ce-i ascuns, şi ce se poate întâmpla, ţie, ca şi mie, lui sau ei. Atunci nu mai are nicio importanţă dacă cineva e chel, dacă transpiră. Nu te-ndrăgosteşti de cineva pentru că este înalt, are ochii aşa sau aşa, ori pentru că vorbeşte foarte frumos sau nu. De altfel, din câţi oameni ar trebui să alcătuieşti unul sau una care să nu aibă niciun defect, ar putea ieşi cine ştie ce făptură, nu un om. Poţi de asemenea să iubeşti pe cineva chiar pentru defectele şi nenorocirile de care are parte, şi poate şi mai profund, dar cel mai mult te face să iubeşti durerea. Câte unul poate fi înalt, îngrijit, spălat, parfumat, dar n-ai pentru ce să-l iubeşti. Şi aşa, toţi fac baie numai pentru duminica sau când se duc pe undeva, iar uneori omul nu mai are chef nici să se spele şi nici să trăiască. Trebuie să ştii să iubeşti şi murdăria celuilalt. Nici eu nu sunt elegantă în fiecare zi, şi încă în subsolul nostru, era altceva înainte de război. Dacă nu trebuia să mă duc la el, nici mie nu-mi ardea să mă gătesc aşa. Dar, a arătat mama spre mine, dac-o să tot sară pe scară de jos până sus şi de sus până jos, o să se sălbăticească de-a binelea. Poate puţin roşu în obraji, nu? Ar avea mai multă culoare. Nu e nevoie să mă întineriţi, domnişoară Ewelina, domnişoară Róża, să am

atâţia ani cât arăt. Uite şi dumneata, domnişoară, cât a crescut Piotruś? Şi când a putut să crească aşa? Iar eu să fac pe tinerica. Dacă o să fiu prea elegantă, o să creadă că are pe cine jupui. Am auzit vorbindu-se că nu s-a căsătorit din cauza unei călugăriţe. Se numea sora Brygida şi era frumoasă ca Maica Domnului. A vrut chiar să lepede rasa pentru el, dar el n-a acceptat. Ar fi fost o dragoste împotriva lui Dumnezeu şi n-ar fi fost fericiţi. Aşa-i, se întâmplă câteodată să fii împotriva lui Dumnezeu şi să păcătuieşti prin dragoste. Adu-ţi aminte, domnişoară, de ce i-a izgonit Dumnezeu din rai pe Adam şi Eva. Sigur, din cauza dragostei. Ajunge cu rujul ăsta. În tinereţe, a fost bolnav de tuberculoză şi a jurat că dacă se va însănătoşi, nu se va mai însura. Cine l-o fi pus să jure? Şi aşa s-a vindecat. Putea să jure altceva, că tot aşa s-ar fi întâmplat. Noi am jurat, îţi aduci aminte, doamnă, atunci când am avut necazul ăla, că ne vom duce în pelerinaj. La toamnă, o să se facă pelerinaj la Sulisławice pentru sfârşitul războiului, nu e prea departe. Un preot foarte deştept şi cât era de frumos, n-ai idee, doamnă, ne-a spus că Dumnezeu nu primeşte în dar decât inimile noastre, pentru că până şi un lotru are inima nevinovată. Ti-aduci aminte de tâlharii crucificaţi odată cu Isus? Tot aşa poate fi iertat oricine. Aşa ne-a spus preotul acela. Şi nu ne-a dat pedepse prea aspre. Am întrebat o cunoştinţă, o persoană mai în vârstă care se duce în fiecare zi la biserică, şi ei i-a dat la fel. Pentru Dumnezeu nu înseamnă nimic trupul omenesc. Cred că un preot ştie mai bine. A, înseamnă tot atâta cât o rochie care nu mai este la modă. O îmbraci o vreme, apoi o agăţi în garderobă. Te mai uiţi câteodată la ea, să vezi dacă n-au ros-o moliile, şi te miri că odinioară ţi se părea atât de frumoasă şi-ţi stătea atât de bine cu ea, că ai fost aici, acolo cu ea şi toţi te admirau, a, ce rochie frumoasă ai, domnişoară Ewelina, domnişoară Róża. Iar acum e prea lungă, prea largă, are decolteu pătrat, bustul

până sub piept, cu modele stridente, nu delicate ca acum. Nu m-aş mai îmbrăca azi cu ea pentru toate comorile din lume. Aşa e şi cu trupul, doamnă. A doua zi nu-ţi mai aduci aminte de nimic. Cel mult, dacă te-a vorbit cineva de rău. Şi la asta se pricepe oricine. Nimeni nu ţi se uită în suflet, spun doar ce li se pare înmulţind cu propriile păcate. Câte unii cred că astfel îşi micşorează vinovăţia. Uite, acum sprâncenele sunt tocmai aşa cum trebuie. Dar vârfurile încă un pic. Cum se mai întinde tuşul ăsta. Cel mai rău este când cineva nu arată nici cea mai mică înţelegere pentru ceilalţi. Suferă toţi din această cauză. Şi cel mai mult aceia care vor să treacă drept sfinţi. A venit şi la noi unul dintr-ăştia. Era de-a dreptul înspăimântat, mai întâi ne-a spus să ne scoatem medalioanele, apoi şi icoana de pe perete, cea cu Maica Domnului de la Częstochowa. Ne-a lăsat să aprindem lumina abia la plecare. Ca şi când cine ştie ce-am fi fost. Doar nu sugeam sângele nimănui. Nu jefuim pe nimeni cu dragostea noastră. Iubeşte pe cine vrei. Nu eşti obligat să vii la noi. Nici măcar nu ne-o dorim. Şi aşa te ajutăm, de asta suntem aici. Aşteptăm. Pa. Pa. Dar n-a mai venit. Tot aşa, de unul am crezut că a murit, dar a apărut din nou. Nu pot să trăiesc fără voi, fetelor, chiar aşa ne-a spus, doamnă. Şi a venit cu un tort uriaş. Am mâncat toată săptămâna. Cu mac şi cu stafide. O dată au venit la noi doi dintr-ăştia. N-ai idee, doamnă, ce politicoşi erau. Poate că i-ai văzut, nu? Unul era înalt şi blond, celălalt puţin mai scund şi cu început de chelie. Cel înalt era militar, deşi purta haine civile, dar celălalt ne-a avertizat să nu-l întrebăm, fiindcă era secret. Ne-au anunţat că cineva foarte important ar vrea să vină la noi, numai că să nu scoatem o vorbuliţă, cu asemenea funcţie, înţelegem şi noi, nu-i aşa? Am fixat ziua şi ora. Ne-am îmbrăcat frumos, aproape numai cu lucruri noi. Inimile ne băteau să ne spargă pieptul. Ehei, dacă era atât de important, cine ştie ce putea să se întâmple. Dacă

era obosit, ce trebuia să facem, o, Doamne? Ne mai şi arestează. Cei doi trebuiau să păzească în curte să nu care cumva să vină vreun musafir nepoftit. Am parfumat până şi camera. Am pus un abajur roşu pe lampă, iar sus am hotărât să stingem lumina. E altfel când e roşu de la început. Am ales cel mai frumos tangou, care începea cu *A noastră-i noaptea şi altceva nimic.* Pe urmă, aveam să punem *Ce ne-a mai rămas din anii primei iubiri,* apoi *Cine ţi-a gustat buzele* şi *Iubirea am s-o-nec în vinul tare.* Dar n-a mai venit. L-au mutat probabil într-un post şi mai îndepărtat. A venit, în schimb, înlocuitorul lui, aşa ne-a spus. Dar ce mai înlocuitor era şi ăsta? Un necioplit sadea. Nu părea deloc ce era. Nici n-a vrut să audă de tangouri, nişte rămăşiţe sau aşa ceva. Şi tot timpul ne bătea pe umeri, ne ciupea, ne punea mâna pe genunchi, închipuie-ţi, doamnă. O clipă şi suntem gata. Şi votcă, doamnă, că ne-a adus votcă, ne-a cerut să-i dăm pahare mari, să nu bem din păhărele, că şi astea erau tot rămăşiţe sau nu ştiu ce. Nu ne mai scotea din turturelelor, dar nu i se potrivea deloc. Un ţărănoi. Cel mai important lucru e să te simţi totuşi doamnă, indiferent de ce ţi se întâmplă. Fiindcă omul este aşa cum se simte. Nu e nevoie să aibă toate calităţile.

Mama nu le-a îngăduit să-i lăcuiască unghiile de la mâini. Nu şi nu, că n-are poşetă, n-are mănuşi, iar cu mâinile goale, fără inel şi brăţară, fiindcă le vânduse, nu vrea să umble. Cu atât mai puţin să le aşeze pe genunchi sau pe braţele fotoliului, aşa că n-are de ce să le mai dea cu lac roşu, ca să se vadă şi mai bine că sunt goale. Deoarece la costumul ăsta dinainte de război, mamei îi lipseau tocmai poşeta de piele neagră şi mănuşile de aceeaşi culoare, pe care nu le mai avea. Mănuşile le rătăcise pe cine ştie unde în viforniţa războiului. Iar din poşetă, cizmarul îmi făcuse o gheată, în locul celei pe care, refugiaţi fiind, o pierdusem în drum spre satul vecin, unde tata primise o slujbă.

Domnişoarele Poncki au vrut să-i ofere o poşetă, mănuşi şi una dintre pălăriile lor, fiindcă a mamei era puţin demodată, dar ea n-a acceptat, neadmiţând să se împopoţoneze cu lucrurile altuia.

De aceea, nu mai ştia ce să facă, în timpul vizitei la profesor, cu mâinile goale. Îşi împletea degetele, le îndoia, îşi ascundea o mână în cealaltă sau în mânecile jachetei, nelăsându-şi bietele membre să odihnească nicio clipă în nemişcarea aceea caracteristică pentru doamnele adevărate. Era limpede că o încurcau cel mai mult, părând că nu voiau să se împace cu ceea ce spunea, gândea şi simţea mama.

Atunci am observat pentru prima dată mâinile mamei. Speriate parcă, neliniştite, smucindu-se undeva zadarnic, iar din această cauză suferinde, poate în afara privirii mele şi a învăţătorului, care de la o vreme nu-şi mai lua ochii de la ele, undeva, aproape la vârful degetelor, umflate de acelaşi plâns în care izbucnea uneori când se întorcea din oraş cu plasele încărcate. Ciudat, dar până atunci nu-i văzusem niciodată mâinile. În orice caz, niciodată atât de dureros de izolate de toată făptura ei, de parcă îşi aveau frica lor separată, speranţa şi visurile lor. Natural, ştiam că mama avea mâini, fiindcă toţi au, dar acestea erau mâini ca să iei ceva, să atingi, să ţii, să ridici, să aduci, să legi, să închizi, să deschizi, să întinzi coca pentru găluşte, să muţi oalele, să speli, să ţeşi, să te dezbraci, să te îmbraci, să te piepteni, să torni picăturile tatei în linguriţă, câteodată să numeri bani, iar alteori să mă ia pe mine de mână. Astfel de mâini nu se văd, astfel de mâini există, pentru că nu se poate fără ele. Doar uneori tata pomenea de mâinile astea ale mamei ca despre ceva separat, când se întorcea din oraş, purtând plasele pline cu cartofi, sfeclă, morcovi, varză, ceapă, bine, dar tu ai mâini puternice. Şi o singură dată, o ţigancă, atunci când domnişoarele Poncki au convins-o pe mama să o lase să-i ghicească, pentru că ele tocmai o

făcuseră, şi unde se nasc asemenea mâini care să spună în întregime adevărul până la moarte. Uite, aici ai scrisă fericirea, mânca-te-aş, iar aici crucea. Şi între cruce şi fericire nu se vede ceartă.

Era limpede că mamei îi lipseau poşeta şi mănuşile, ca să poată cel puţin să deschidă poşeta şi să-şi scoată batista, sau numai aşa, s-o deschidă şi s-o închidă la loc, iar mănuşile, ca să le mute dintr-o mână în alta. Fiindcă mâinile astea nu găseau nimic de apucat cu pustiul din jurul lor şi tot timpul se agitau fără să ştie ce să facă.

Îşi dăduse seama de asta şi învăţătorul, deoarece, nemaiţinând cont că mama îi spunea ceva, a întrebat-o:

— Doamnă, lasă în pace mâinile alea frumoase. N-au nevoie de nimic. Se descurcă şi singure.

Şi atunci ceva s-a eliberat în mama. Şi-a împreunat mâinile şi ridicându-le deasupra genunchilor, a rostit cu anume îndârjire:

— Iar cât priveşte plata, voi achita totul. Vă rog să nu vă faceţi griji. De-ar fi să-mi vând şi ultima rochie.

Profesorul şi-a pus atunci mâna-i îmbătrânită, cu încreţituri, parcă împestriţată cu pete arămii, pe mâinile ei împreunate de durere şi i-a spus:

— Doamnă, nu trebuie să vinzi nimic. Băiatul să vină la lecţii. Să rămână chiar astăzi. Hai să mai stăm de vorbă. Cum te cheamă pe numele mic? m-a întrebat.

— Piotruś, adică Piotr, l-a informat mama în locul meu, deşi aveam numele pe buze, dar se vede că se temuse să nu stâlcesc ceva sau să întârzii prea mult cu răspunsul că Piotr. Astfel că în tot timpul acestei vizite, nu m-a lăsat nici măcar să-mi rostesc numele.

— Piotr, a repetat învăţătorul pe gânduri, parcă încercând să ghicească ce înseamnă acest nume. Piotr.

Nu ştiam dacă se miră sau bănuieşte că în numele meu e ceva rău. Dar după o clipă, a spus

iarăşi.

— Bine, hai să stăm puţin de vorbă. Spune-mi ce faci, dacă te interesează ceva? Ai citit vreo carte în ultima vreme?

— E, acum nu citeşte nimic, s-a amestecat din nou mama. În timpul războiului, mai citea, când eram la ţară, la părinţii mei. Atunci îl atrăgeau mai mult cărţile, deşi păştea vacile. Îi plăceau cărţile de călătorie şi despre indieni, cărţi istorice şi le citea pe ascuns. Dacă eu şi soţul meu nu-i dădeam voie, se ducea în pod sau în şopron. Era o carte, nu-mi mai aduc aminte titlul…

— *Băieţii din Piaţa Armelor,* i-am amintit cu timiditate.

— Poate. Îl apuca plânsul şi abia puteam să-l liniştim.

— Dar la vreun film interesant ai fost, a întrerupt vorbele mamei. O să găsim noi ceva despre ce să vorbim. Iar pe mama n-o s-o lăsăm să mai piardă timpul, nu-i aşa? Cred că o aşteaptă destule lucruri de făcut acasă.

— Oho, câteodată nu ştiu pe ce să pun mâna mai întâi, nu numai că întări recunoscătoare, dar şi începu să spună în amănunt ce are de făcut acasă. Izbutise să amintească doar de spălat, dar a întrerupt-o:

— Tocmai.

A privit o clipă în tăcere la mine, când a ieşit mama, după care mi-a spus ca din întâmplare:

— Am avut şi eu un fiu, Piotr. A murit. Şi a trecut imediat la discuţia anunţată: Ce ai vrea să-mi spui despre tine? Şi ca o pasăre uriaşă, privindu-mă atent prin ochii străjuiţi de riduri, aştepta să vadă ce-aş vrea să-i spun despre mine. Iar când nu i-am spus nimic, pentru că nu ştiam ce i-aş putea mărturisi, m-a întrebat, mai bine zis, a confirmat: Nimic? Şi şi-a luat ochii de pe mine. Cred că va trebui să ne obişnuim unul cu celălalt. Să căpătăm încredere, căci altfel n-o să te pot învăţa nimic. Dă-mi ochelarii. Sunt acolo. Şi cartea

de pe poliţa aia, nu aia, cea din stânga ei. Acum, pentru că e prima dată, o să-ţi citesc eu ceva. Dacă te va interesa, o să ţi-o dau acasă, s-o citeşti, iar dacă nu, o să-ţi caut alta. „Prea milostivi domni, doriţi să ascultaţi o povestire frumoasă? E despre Tristan şi regina Isolda. Ascultaţi deci cum s-au iubit în bucurie şi tristeţe, apoi cum au murit în aceeaşi zi, el din cauza ei, ea din cauza lui.“

Nu mă interesa, dar m-am gândit că nu pot să-i spun adevărul şi am luat-o acasă, iar de citit am citit-o după mulţi ani. Fiindcă la lecţia următoare, când eram pregătit că mă va întreba dacă am citit-o, dacă mi-a plăcut, aveam să-i spun că a venit unchiul Stefan de la ţară ca să mă ia să le ajut să sădim cartofi. Din fericire, a uitat că aveam ceva de citit şi în genere că-mi împrumutase cartea.

La lecţia următoare, domnul mi-a spus să-mi cumpăr un caiet, un toc cu peniţă de metal şi o călimară, apoi a scos bani din portmoneu şi dându-mi-i, mi-a explicat:

— Îţi ajung pentru toate. Mama ta o să mi-i dea înapoi.

Parcă nu mai era cel din timpul vizitei mele cu mama. Acum era binevoitor, vioi, nu mai şedea în fotoliu, ci se preumbla prin încăpere, de parcă mă aştepta. M-a întrebat ce face mama, cum se simte tata, iar la urmă m-a anunţat că voi avea câte o temă de scris pentru fiecare lecţie. Cea dintâi a fost: orizontul.

— Ştii ce este orizontul, m-a întrebat, văzând că nu zic nimic. Cred că aveam o înfăţişare pur şi simplu năucă. A întins un braţ înainte şi rotindu-se parcă în jurul unei osii ruginite de bătrâneţe, a spus: Uite, linia aceea dintre pământ şi cer din jurul nostru, care ne închide într-un cerc. Deşi e numai o iluzie. Dacă ai vrea să ajungi la ea, s-ar depărta continuu de tine, păstrând aceeaşi distanţă. Iar tu te vei găsi întotdeauna la mijloc. N-o să ajungi niciodată la ea. Asta arată că pământul este rotund.

Am vrut să-i spun că nu-i adevărat, fiindcă bătrânul Kaziuń, cu care păscusem vacile, ajunsese. M-am gândit însă că nu m-ar fi crezut şi mă uitam la el cum se învârte pe lângă pereţii încăperii cu mâna întinsă şi nu pricepeam ce vrea să-mi comunice. Aşa a interpretat şi el privirea mea, deoarece trecând cu mâna peste capul meu, a lăsat-o în jos resemnat.

În definitiv, nici pe Kaziuń nu-l credea nimeni, când îşi întindea mâna în direcţia orizontului, pretinzând că va ajunge până acolo, unde cerul se întâlneşte cu pământul, apoi va urca şi după o zi, două, se va afla deasupra noastră. Numai că trebuie să ajung mai întâi acolo. Până când, într-o bună zi, şi-a luat bocceaua-n băţ, pe umăr, şi ne-a rugat:

— Aveţi grijă şi de vacile mele, să se sature bine. Iar pe urmă, mânaţi-le la Sroczyński şi spuneţi-i că nu mă mai întorc. Mă duc acolo. Şi întinzând mâna spre linia orizontului, s-a învârtit în loc, ca şi când încă nu ştia în ce parte s-o apuce. Şi a plecat.

— Ei, ţap prost ce eşti! N-ai decât să te duci! O să vedem dacă n-ai să te mai întorci!, a strigat Fredek în urma lui, fiindcă Fredek îl credea cel mai puţin pe Kaziuń.

Cu toate că nouă tuturor ni se părea că bătrânul vorbeşte doar aşa, ca să se afle în treabă, când zicea că se va duce acolo. Că el spunea multe, şi numai lucruri năstruşnice. Pe unele le ascultam cu sufletul la gură, aşezaţi în jurul lui pe iarbă, până când vacile ieşeau hăt, departe, de pe păşune. Dar de altele râdeam, ne băteam joc de el şi-i spuneam că s-a ţicnit la bătrâneţe. Într-adevăr, Kaziuń era un om în vârstă. E drept, nimeni nu ştia câţi ani are cu adevărat, nici măcar el însuşi. Nu ştiau cei din sat, nu ştia nici Sroczyński, deşi le păştea vacile din copilărie, îmbătrânise mânând vacile pe islaz. De asemenea, nimeni nu ştia de unde venise la familia Sroczyński. Chiar ei spuneau că de la nişte rude

îndepărtate, dintr-un sat, care muriseră lăsându-l orfan încă din leagăn. Unii spuneau că reprezintă pocăinţa bătrânului Sroczyński, un păcat din tinereţe.

Kaziuń, în schimb, când îl întreba cineva de unde a venit la Sroczyński, răspundea că a ieşit dintr-o stea, cum a ieşit găina dintr-un ou. Şi chiar le arăta steaua aceea pe cer. Din ea căzuse în cuibul berzelor de pe şura lui Sroczyński, şi pentru că asta se întâmplase după plecarea berzelor, familia Sroczyński l-a luat la ea, cum se ia orice barză părăsită de stol. Asta până la un timp, apoi a spus că se află la Sroczyński, întrucât e predestinat să ajungă în cer. Măi, băieţi, cerul nu e prea departe, spunea. Uite, acolo unde se sfârşeşte pământul începe cerul. Numai să ajungi acolo, apoi s-o ţii mereu în sus, pe partea cealaltă, şi ajungi iarăşi aici, deasupra luncii. O să vă văd pe toţi, pe fiecare dintre voi, fiecare vacă, pe tine, Fredek, şi pe tine, Michaś, pe tine, Staś şi pe tine Piotruś, dar voi n-o să mă vedeţi pe mine, fiindcă numai de acolo se vede până aici.

Dormea în grajd, cu toate că îşi avea patul lui la un loc cu ceilalţi copii, acoperit cu o pătură, pe care Sroczyńska, iar mai târziu nora ei, îl aşterneau, deşi nu dormea niciodată în el. Se mutase singur în grajd încă de copil, când încetase să pască gâştele şi începuse să se ducă pe islaz cu vacile. Sroczyński a vrut să-l înscrie la şcoală, când i-a venit timpul, dar Kaziuń n-a acceptat, ce nevoie are el de învăţătură. De citit, citeşte tot ce vede, de scris n-are cui, iar Dumnezeu nu-ţi cere decât să-i spui, pentru că nici Dumnezeu nu scrie, ci doar le vorbeşte oamenilor.

Umbla luni întregi netuns, nebărbierit, părul îi cădea până la umeri, iar barba îi ajungea până la piept. De aceea, mai întâi Sroczyński, apoi fiul său, Seweryn, îl duceau cu forţa la frizer. Acesta refuza să-l tundă şi să-l bărbierească pe Kaziuń şi îl înlocuia nevastă-sa.

— Ducă-se dracului, se înfuria frizerul în vreme ce frizeriţa îl tundea şi-l bărbierea pe Kaziuń. Ăsta trebuie să aibă şi păduchi. Ai grijă, Irka.

Sroczyński îl asigura în zadar că se scaldă în fiecare zi în râu, când se duce cu vacile, chiar iarna la copcă.

— Vorbeşte în dodii şi n-are păduchi. Trebuie să aibă, se supăra frizerul. Ai grijă, Irka.

Bărbierit şi tuns, Kaziuń mi se părea că nu mai seamănă cu el însuşi, şi atunci credeam şi mai puţin în ce spunea, până când părul îi creştea la loc şi redevenea Kaziuń cel adevărat. Tot atunci îl luam în râs şi-l batjocoream şi mai mult. De altfel, şi lui îi era ruşine când îl tundeau şi-l bărbiereau, aşa că se arăta mult mai umil cu noi. Mai ales că faţa lui mică, fără barbă părea aproape de copil, cu toată bătrâneţea lui. Pe cap, purta totdeauna o pălărie veche, ruptă, şi dacă Fredek nu i-ar fi smuls-o adesea, n-am fi ştiut că era chel.

Dar nici măcar Fredek nu era în stare să-l înjosească pe Kaziuń, deşi îi treceau prin minte cele mai năstruşnice idei, ca şi când l-ar fi enervat demnitatea cu care Kaziuń ne îngăduia să ne batem joc de el, lucru pe care Fredek nu-l suporta, cu toate că era cel mai puternic dintre noi, avea cuţit şi înjura cel mai des.

Mai putea fi şi altă explicaţie, anume că Fredek se temea că nu va pleca niciodată în lume asemenea lui Kaziuń, deşi şi-o dorea mereu. Numai să ajungă om în toată firea şi va pleca de aici, îşi va părăsi tatăl, mama, gospodăria, tot satul ăsta căcăcios, lunca şi câmpurile, fiindcă ce-i aici, un biet sat, o viaţă amărâtă şi o moarte la fel. Dar Kaziuń i-a spus că nu va pleca niciodată, pentru că cel mai greu lucru e să pleci. Nu să ajungi, ci să pleci. Să faci primul pas. Întrucât primul pas nu-l faci cu picioarele, ci cu inima. Ea pleacă mai întâi, iar picioarele încep să meargă în urma ei. Iar pentru asta nu ai nevoie numai de putere, ci şi de predestinarea de a-ţi înfrânge inima şi a-i spune,

mergem. Iar asta-i mult mai greu decât să spui, o să mor, şi ceva mai uşor decât să spui, o să mă nasc. Şi tocmai de asta nu era sigur Fredek, că va fi în stare să spună într-o bună zi, să mergem. Nu i se vor agăţa de picioare tot satul ăsta, câmpurile, vacile, tata, mama, moartea. Cu Kaziuń era altceva, lui n-avea cine să i se agaţe de picioare, până şi vacile pe care le păştea nu erau ale lui. Alde Sroczyński vor răsufla uşuraţi, când va pleca, fiindcă şi aşa ar trebui să-şi caute pe altcineva mai tânăr.

Iată de ce Fredek îi smulgea pălăria de pe cap lui Kaziuń şi-l poreclea în fel şi chip, îl batjocorea şi-l credea cel mai puţin din toţi.

— Berbec bătrân, ţapule. Du-te, n-ai decât să pleci. O să ajungi acolo, iar de acolo o să mai fie încă o dată pe atâta, şi tot aşa după ce vei fi la faţa locului. Nu ne-a spus nouă doamna că pământul este rotund? Trebuie să fii avion, ca să ajungi acolo.

Kaziuń îşi pitea capul între umeri, dar uneori îl lua şi el în răspăr pe Fredek.

— Nu spun că nu vei pleca niciodată. Eşti prea înflăcărat. Cei ca tine au credinţa rece. Doamna ta citeşte din cărţi, caiete şi ştie tot atâta cât încape în litere. Dar ce sunt literele? Nişte însemnări. Cât poate să încapă în ele? Ar trebui să fie cât vacile, ca să încapă totul. Mai bine citeşte vacile. Tu le paşti întruna şi tot prost rămâi. Tatăl tău te chelfăneşte şi tot prost eşti. Câteodată plângi şi devii şi mai prost. Te pricepi numai să înjuri, oho, o faci cât trei. De-aia o să rămâi aici şi o să înjuri până la moarte.

Când m-am dus prima dată cu vacile bunicului pe islaz, nesigur pe mine, m-am aşezat cu Kruczek la marginea luncii, departe de ceilalţi băieţi, mai ales că, la vederea mea, s-au ridicat de pe iarbă şi au privit tăcuţi pe sub sprâncene spre mine. L-am auzit pe Fredek rostind cu dispreţ:

— Cine mai e şi pricăjitul ăsta? Hai să-l urzicăm puţin pe picioare. Broască, du-te şi adu nişte urzici.

Kaziuń l-a dojenit:

— E vreunul căruia să nu-i fi făcut niciun rău? S-ar putea să ai nevoie cândva şi de unul ca ăsta.

Şi a pornit în direcţia mea, iar când a ajuns lângă mine, mi-a spus cu reproş:

— De ce-ai venit atât de târziu? Ăsta mare, care înjură aşa, este Fredek. Iar eu sunt Kaziuń, stau la Sroczyński. Cum îţi strigi căţelul? Şi alde Sroczyński au avut unul, tot Kruczek, dar s-au plictisit, i-au schimbat numele în Rex şi a murit. Ştii când sunt vacile sătule? Şi-a înfipt pumnii deasupra şoldurilor. Uite, când găurile astea, unde încep picioarele dinapoi, se umplu. Vino, să-ţi arăt.

Şi aşa m-a învăţat în fiecare zi câte ceva despre vaci, începând de la convingerea plină de umilinţă că în vacă este întrupată întreaga taină a creaţiei, mai profundă decât în om. Asemănătoare cu tainele stelelor, soarelui, morţii. Şi nu mă învăţa numai pe mine când o vacă este sătulă, şi când e umflată, fiindcă uneori se poate să le confunzi. Şi cum să-i scot tăunii din piele, să alung muştele, să le despart când se împung, şi unde are adâncitura aceea mortală între coarne, mai sensibilă decât organele omului.

— Bagă degetul acolo, dar nu împinge prea tare. Simţi? Sau lipeşte-ţi urechea de burta ei, auzi? Parcă fierbe. Aşa clocoteşte toată lumea. În iarbă, în sat, în cer, dar acolo, mai sus e linişte. O să mă duc curând acolo. Mai întâi să ajung acolo la margine. Şi a arătat spre linia orizontului. Stai în faţa ei şi uită-te în ochii ei. Vezi, tu priveşti, dar ea nu clipeşte. Muştele o năpădesc, dar nu clipeşte. Tremură pielea pe ea, dar nu clipeşte. Omul are ochii mai puţin adânci, la fiecare se vede ce fel de om e, ticălos sau mincinos, dacă are păcate pe conştiinţă sau duce o viaţă plină de suferinţă. Ochiul vacii n-are fund. N-are margini. Uite, vezi

cum se revarsă peste luncă. Tot ce se află în cer seamănă cu ochiul unei vaci, iar noi stăm în fundul lui. O să-ţi spun mai multe, când o să fiu acolo. Am şi făcut rost de brânză uscată pentru drum şi de un băţ de ulm.

I-am întrebat pe urmă pe unul şi pe altul dintre cei cu care păzisem vacile pe islaz, dacă s-a întors Kaziuń. Nu s-a mai întors, cum putea să se mai întoarcă, dacă ştia drumul într-o singură direcţie, încotro mergea. Cu timpul, când am început să mă duc din ce în ce mai rar la ţară, trebuia să adaug de fiecare dată, ăla care avea grijă de vacile lui Sroczyński. Iar după mai mulţi ani, când mai veneam în sat doar de ziua Tuturor Sfinţilor, eram nevoit să le povestesc oamenilor cine fusese Kaziuń, că păscuse toată viaţa vacile familiei Sroczyński, ca să aflu că poate nu s-a mai întors, de vreme ce nu-şi mai aducea nimeni aminte de el. În cel mai bun caz, câte unul îşi dădea cu părerea că cei din familia Sroczyński ar trebui să ştie, dacă le păscuse vacile. Numai că muriseră toţi, iar nepoatele învăţaseră carte şi plecaseră. În casa lor nu mai locuia nimeni.

La întrebarea mea în legătură cu Kaziuń, unchiul Stefan a rămas de-a dreptul uimit:

— Kaziuń? Kaziuń? Omoară-mă, dar nu mi-l amintesc. La Sroczyński, zici? Piotruś, dacă aş vrea să-i ţin minte pe toţi, ar trebui să am capul cât o căldare.

Iar mătuşica Jadwinia a adăugat:

— Păi, Piotruś, parcă numai pe unul din sat îl chema Kaziuń? Când sunt copii, tuturor celor botezaţi Każmierz, li se spune Kaziuń.

— Doar unchiul Władek, cu puţin timp înainte de a muri, când l-am vizitat o dată, şi-a adus aminte de Kaziuń:

— Unde zici că a plecat, în cer? Ce putea să-i mai trăsnească prin cap. Ascultă-mă pe mine, cred că el l-a luat pe Kruczek al nostru cu el. De aceea, se teme acum să se mai întoarcă. Ştie că i-aş rupe

picioarele. Niciodată nu poate să iasă nimic bun dintr-un copil găsit. Cu toate că Kruczek ţinea la el. Pentru că trebuia să fie cineva la care Kruczek ţinea. Altminteri l-aş fi găsit de mult pe netrebnic. Dar putea ajunge. Însoţit de Kruczek, putea să ajungă.

V. Biserica Sfântului Iacob

Uite, când o să te duci la domnul învăţător, o să-i duci bucata asta de carne. Am ales-o pe cea mai bună. Dacă vrea s-o fiarbă, mai întâi s-o clătească, s-o pună în oală, să toarne puţină apă rece, să taie puţin pătrunjel, morcovi, ceapă, numai că ceapa trebuie s-o prăjească puţin pe plită. Aşa e mai gustoasă. Şi se fierbe la foc mic. Şi să nu uite să strângă spuma, că iese rasolul tulbure. O să ţii minte? Repetă. Iar dac-o vrea înăbuşită, s-o taie în bucăţele să pună puţină untură în tigaie, să taie o ceapă, uite, aşa, felii, s-o prăjească până când se rumeneşte, şi să toarne apoi ceapa într-o cratiţă. Are cratiţă, n-ai văzut? Dacă nu, într-o oală. Iar în tigaie, în untură, să pună carnea, s-o săreze, ar fi bun şi puţin piper, cât iei între degete, dar de unde piper acum, şi s-o frigă, nu prea mult, înecată în untură, apoi s-o toarne în cratiţă sau în oală, să adauge apă, s-o acopere cu un capac şi s-o lase să fiarbă încet, înăbuşit. Când se face moale, se amestecă şi cu o lingură de făină. Făina s-o presare în oală cu sosul de la carne. N-o să uiţi? Repetă şi tu. Ai uitat că trebuie s-o săreze. Iar cu apa în care a clătit carnea, să ude florile. Îţi aminteşti, Zygmunt, de feriga aia? A trebuit s-o iau de la fereastră, fiindcă nu mai avea loc. O, Doamne, cât de mult îmi plac florile la fereastră, iar aici n-am unde să le pun. Aha, să nu uiţi să-i spui că e proaspătă.

Nu puteam mânca singuri atâta carne. Plutonierul Iwan sau câte unul dintre ajutoarele lui ne aduceau aproape în fiecare zi câte o jumătate de găleată cu cele mai bune bucăţi, tăiate din pulpă, până când mama l-a rugat să-i trimită şi puţin os, să facă rasol, că n-am mai mâncat de mult. Îi explica adesea plutonierului Iwan că e prea multă

carne pentru noi, să aducă măcar la două zile o dată, dar dădea din mână, că nu-i nimic, cireada aşteaptă pe luncă şi vacile sunt atât de slăbite, încât trebuie să taie una din două, abia prididesc cu treaba, că vin altele la rând. A arătat spre mine, că acum cresc şi trebuie să mănânc multă carne şi spre tata care o să se înzdrăvenească mai repede, dacă o să mănânce carne.

Mâncam, aşadar, carne în fiecare zi şi la fiecare masă, încât mama se întreba dacă nu cumpărăm prea multă pâine. Nu mai mânca atâta pâine. Cu carne nu trebuie să mănânci pâine multă. Doar tata mânca mai puţină, că n-avea poftă, iar medicul îi recomandase să mănânce cu măsură, dar mama îl îndemna şi pe el, mănâncă, Zygmunt, măcar o bucăţică de carne, uite, asta, e atât de slabă şi moale, adevărată sănătate. Hai, numai asta mică. Să mâncăm măcar cât mai aduc vacile astea din Germania, că pe urmă o să fim nevoiţi să ne gândim iarăşi ce să punem în oală. Să dea Dumnezeu să dureze cât mai mult. De unde atâtea vaci într-o singură ţară? Poate că acolo nu mănâncă lumea carne de vită, cum nu mănâncă evreii carne de porc. Nici măcar cotlet sau şuncă. Familia Szmul, care locuia vizavi de părinţii mei, cumpăra de sărbători numai gâşte. Uneori, când tata tăia porcul, le duceam câte o bucată de tobă, de cârnat sau din pulpă, dar nu voiau să primească, nu le dădea voie credinţa lor. Ce credinţă mai era şi asta, auzi, să nu-i lase să mănânce carne? Când tata afuma cârnaţii în livadă, venea Szmul, se aşeza lângă afumătoare şi mai că se lingea pe buze, ce frumos miroase! Toate luncile, toate felurile de pământ, toate darurile lui Dumnezeu nu miros, Józef, ca maţele voastre afumate. Şi când te gândeşti că omul a inventat cârnaţii, iar Dumnezeu i-a dat numai usturoiul. Aşa zicea. Îmi miroase în stomac, în urechi, în ochi, de parcă în livadă ar înflori cârnaţii. Şi doar nu înfloresc, Józef. Oho, aţi şi cules merele. Szmul, ia şi tu o bucăţică şi

mănâncă, îl îndemna tata. Să iau? Nu, Józef, Dumnezeu nu ne-a îngăduit. Şi aşa am păcătuit destul, că stau aici şi miros. E, basme, parcă nouă ne-a îngăduit? Şi ce-i cu asta? Józef, Dumnezeul vostru e mai tânăr. Iar cu tinerii, ştii şi tu cum e, ar întoarce lumea cu picioarele în sus şi nu vor să-i asculte pe cei bătrâni. Dacă al vostru îl asculta pe al nostru, nu mai trebuia să fie răstignit. Al nostru ştia tot ce-o să fie. A ştiut şi a făcut lumea asta atât de bună, încât a trebuit să vină al vostru şi s-o îndrepte. Fără folos, Józef. Nu era chiar atât de rea lumea asta. Iar mai bună n-o să fie.

Ni se făcuse lehamite de atâta carne, şi când plutonierul Iwan sau unul dintre ajutoarele lui aduceau iarăşi găleata, tata mai că o ruga pe mama, mai fă şi tu o ciorbă de cartofi. Ori mama hotăra singură că astăzi va face ciorbă de cartofi, cu atât mai mult că mai rămăsese carne şi din cea de ieri, crudă şi gătită, sau din cea de alaltăieri ori chiar mai de mult. Fiindcă mama făcea orice să nu irosească nimic, o ducea în pivniţă, o săra, o stropea cu oţet, o învelea în urzici, ca să nu mai spunem că cea mai mare bucată le-o ducea întotdeauna domnişoarelor Poncki.

Dar domnişoarele Poncki o refuzau, de teamă să nu se îngraşe şi primeau doar atât cât să le ajungă pentru două biftecuri mici, cum ziceau. Degeaba le sfătuia mama de fiecare dată că trebuie să fie puţin mai plinuţe, că n-o să rămână domnişoare pentru totdeauna, cât sunt tinere, mai treacă-meargă, dar tinereţea se duce şi ce-o să facă atunci? Recunoşteau că mama are dreptate, ruşinându-se parcă de slăbiciunea lor, deşi nu erau slabe deloc. Îi mulţumeau, repetau întruna, cât eşti de bună, doamnă, ca o mamă, dar nu primeau mai mult decât pentru cele două biftecuri.

Mama ducea o parte din carne şi la piaţă, fireşte, pe ascuns, ca să nu afle tata, şi o vindea sau o schimba pe lapte, smântână, ouă şi unt de la alte femei. Iar când tata se mira de unde avem noi unt,

ouă şi smântână, răspundea aproape jignită că îndrăznea s-o întrebe:

— Nu-i nevoie să le ştii pe toate. Mai bine gândeşte-te să te însănătoşeşti. N-ai grijă, n-o să stau sub felinar.

Dar şi aşa, carnea se aduna, fiartă şi crudă, uneori prindea mucegai, începea să miroasă, încât când intrai în casă din curte, mirosea a mortăciune. Mama respingea orice acuzaţie în legătură cu mirosul de carne stricată. Cred că a ieşit vreo ciupercă prin colţurile umede, aşa miroase, stăm doar la subsol. Ferească Sfântul să spui că nu miroase zidul mucezit, ci carnea.

— Uitaţi-vă la el, îi miroase carnea, se revolta. Roagă-te să miroasă toată viaţa aşa. O să se termine odată şi vacile astea din Germania şi n-o să-ţi mai miroasă. O să vedem ce facem atunci.

Într-adevăr, de la o vreme, cirezile au început să se rărească, mai întâi câte una pe zi, apoi una la două, trei zile sau chiar mai rar. Acum nu-i mai aşteptau vacile pe plutonierul Iwan şi pe ajutoarele sale, ci ei le aşteptau pe ele. De aceea, nu ne mai aduceau carne atât de des, în orice caz, nu ca înainte. La început, am răsuflat uşuraţi. Plutonierul Iwan venea tot mai des pe la noi. S-a înţeles cu tata că au luat parte la acelaşi război şi pe acelaşi front şi în acelaşi sector, numai că în armate diferite. Iar când au intrat şi mai mult în amănunte, s-a arătat că au cucerit şi au părăsit aceleaşi oraşe, târguri, sate, cătune, conace, aproape explicându-şi unul altuia cursul întâmplărilor; se bucurau reciproc, când cucereau o localitate, şi se întristau când o pierdeau, ca şi când lupta pe fronturi potrivnice îi îndreptăţea să aibă acum nu numai o memorie comună. Discuţiile despre război i-au împrietenit atât de mult, încât plutonierul Iwan ofta tot mai adânc, când se gândea că în curând avea să se despartă de noi, iar tata regreta şi el că nu se vor mai vedea. Chiar dacă Iwan avea să vină cândva,

cum promitea, n-o să-l mai găsească în viaţă pe tata.

Şi într-o zi, plutonierul Iwan şi-a făcut apariţia într-o uniformă nouă, cu pieptul plin de decoraţii, cu găleata plină cu carne şi ne-a spus că e ultima dată, deoarece trebuie să plece. Au primit ordinul să închidă abatorul, drumul cirezilor din Germania luase sfârşit. Ieri venise ultima, sacrificaseră pe cele vlăguite, iar celelalte porniseră mai departe spre Rusia.

— Ce ţară bogată era Germania, i-a părut rău mamei. Şi acum a rămas fără vaci? Că n-aţi tăiat atât de multe. Dacă voiau, mai trimiteau. Pentru toată omenirea pe care au omorât-o, se cuvenea să plătească mult mai scump.

— Ei, poate că mai au, dar trebuie să le mai lăsăm şi lor, le-a luat apărarea nemţilor plutonierul Iwan. Duşman, duşman, dar copiii trebuie să bea lapte. Ei n-au nicio vină. Şi umflându-şi pieptul cu decoraţii spre tata, ca şi când l-ar fi salutat, a spus: O să vin, aşa că să trăieşti, locotenente. Să nu mai uiţi.

Şi din nou am trecut pe ciorbă de cartofi, supă, arpacaş sau lapte, cu slănină, găluşte cu brânză, amintindu-ne de fiecare dată de carne, ca de alte timpuri, altă viaţă şi altă lume. Cel mai rău era că nu ştiam ce să-i spunem acum domnului de ce nu-i voi mai aduce carne. Tata a certat-o pe mama de la început că unde s-a mai pomenit să-i ducă învăţătorului carne, că s-ar putea gândi că e în loc de plată. M-am împotrivit şi eu, că mama mă făcea râs, spunându-mi să mă duc cu carnea la lecţii, că îmi murdăresc caietele de sânge sau că domnul o să-şi bată joc de mine, dar nu s-a dat bătută:

— Ia-o, prostule. Ce copil. De ce să-şi bată joc de tine? N-am văzut eu, n-are de niciunele. Carnea e cel mai bun cadou acum. Cum era un coş cu flori înainte de război. Şi eu m-as bucura, dacă mi-ar aduce cineva. Poţi să duci caietele într-o mână, iar

carnea în cealaltă. Dacă te întreabă de unde o avem, spune-i că de la unchiul de la ţară.

În pofida temerilor mele, nu m-a luat în râs şi nici măcar nu s-a arătat mirat, m-a întrebat numai cât costă. Iar când i-am spus că nimic, e de la unchiul de la ţară, a mormăit ceva deasupra portmoneului deschis, apoi l-a închis, l-a băgat în buzunar şi mi-a spus să-i mulţumesc mamei.

La fel a procedat şi data următoare, mama a luat ca de obicei o bucată de carne din găleata pe care abia o aduseseră, şi du-i-o domnului. Iar domnul nici n-a mai întrebat cât costă, mi-a spus doar, pune-o acolo, şi dintr-odată, ce temă ai avut pentru astăzi. Şi de atunci, câtă vreme au tot adus vacile din Germania, i-am dus mereu carne, deşi nu chiar la fiecare lecţie, ci la a doua, la a treia, ca să nu creadă, cum spunea mama, că suntem bogaţi şi ne ascundem, sau poate că avem măcelărie.

E altă poveste că, profitând de situaţia că nu ne cerea niciodată să-i plătim, întârziam cu plata datoriei, uneori cu săptămânile, până când mama pleca să vândă ceva şi câştiga, atunci îmi dădea să-i duc o parte din bani, niciodată pe toţi. Mai întâi făcea socoteala cât trebuia să cheltuiască şi pentru ce, pentru medic, pentru medicamentele tatei, după care se arăta că nu mai rămânea prea mult pentru domnul. Când te duci, roagă-l să ne ierte, că o să-i dăm şi restul data viitoare. Poate când o să mai vând ţigări.

Dar şi puţinul pe care i-l duceam domnului îi producea o stingherealã ciudată. Se uita la bani şi parcă se temea să-i ia, ba mai întreba îngrijorat dacă ne-a rămas destul, dar să-i spunem adevărul. Şi aplecându-se, mă privea drept în ochi, hai, uită-te în ochii mei. Ştiam totuşi să-mi ascund gândurile şi mă uitam în ochii lui îngrijoraţi liniştit, semn că avem într-adevăr.

Când era vreme însorită, în loc să facem lecţiile, domnul mă scotea în oraş la plimbare. De obicei mă aştepta gata de plecare, în costum, cravată,

bărbierit şi mirosind a apă de colonie. Câteodată, în loc de cravată, avea la gât cocardă lată, prinsă cu un ac sau cu o agrafă chiar sub guşa-i mare. Când veneam, îmi spunea imediat că astăzi mergem la plimbare, fiindcă-i păcat să stăm închişi în casă pe o vreme atât de frumoasă şi cu soare. Îşi lua pălăria, bastonul şi plecam.

— Numai să nu mergi prea repede, mă prevenea, putea să pară din cauza vârstei, dar mă lămurea numaidecât: Al doilea pas nu mai seamănă cu primul.

Fiecare plimbare începea prin aceea că după zece-cincisprezece paşi de la ieşirea din casă, se oprea şi-mi spunea să mă uit împrejur, după care mă întreba:

— Ei, ce vezi? Spune-mi ce vezi în jurul tău? Dar uită-te bine.

Mă uitam aşadar, şi spuneam ce văd, clădiri, copaci, garduri, oameni, porumbei pe acoperişuri, nori pe cer, dar nu încuviinţa niciodată, mulţumindu-se să mă întrebe mai departe:

— Şi mai ce?

Iar când îi spuneam că nu mai văd nimic altceva, nu-mi sufla că mai e asta şi asta, ci mă îndemna să mergem mai departe, lăsându-mă în nesiguranţa chinuitoare că poate mi-a scăpat ceva. Câteodată eram gata să mă întorc şi să văd ce n-am spus, dar nu mai exista întoarcere, fiindcă mergeam mai departe. Apoi ne opream în alt loc, nu neapărat prea departe de cel dinainte, dar care schimba numai unghiul de vedere, şi iarăşi mă întreba:

— E, şi aici ce vezi? Uită-te fără grabă. Nu ne grăbim nicăieri. Imaginează-ţi că aşteptăm pe cineva care poate veni peste vreo oră sau deloc, dar noi suntem obligaţi să-l aşteptăm.

O dată, neliniştit că nu mai văd nimic, şi tocmai plecam mai departe, mi-am luat inima în dinţi şi încălcând poate învăţătura mamei de a fi ascultător, l-am întrebat insistent:

— Spuneţi-mi dumneavoastră, ce mai este acolo afară de ce am văzut eu.

— Nu ştiu, a răspuns spre uluirea mea.

E învăţător şi nu ştie, mi-am zis. Ceva nu e în regulă. Sau poate că nu mai vede bine din pricina bătrâneţii şi mă scoate la plimbare ca să-l păzesc, ca un câine, care avea grijă de nevăzători, mai ales că mă şi avertiza uneori:

— Nu te depărta prea mult. Mergi mai aproape de mine.

În acest caz însă, de ce nu poartă ochelari? Toţi cei care nu văd bine poartă ochelari. Iar el şi acasă, când voia să-mi citească tema pentru acasă, îşi punea ochelarii.

— Vezi, îmi spunea după ce plecam din locul acela, ceea ce vezi tu nu mai vede nimeni. Chiar dacă ar fi să vadă mult mai multe.

N-am înţeles nimic, dar nu m-am mai încumetat să-l întreb, cu atât mai mult cu cât ne-am oprit din nou, iar el a bătut cu bastonul în pavaj, cum făcea de obicei când ne opream, şi am auzit iarăşi deasupra mea, fiindcă era înalt şi trebuia să mă uit mereu în sus la el:

— Ei, şi aici ce vezi? Nu e nevoie să mi le spui la rând, ci aşa cum le vezi.

Altă dată mă lăsa singur, să mă uit şi să văd, în timp ce el se depărta spre vreun cunoscut, care tocmai îl saluta foarte bucuros:

— A, domnule profesor. Toată stima, toată stima. Cum staţi cu sănătatea, domnule profesor? Nu v-am mai văzut de mult prin oraş.

De altminteri, toţi cei cu care ne întâlneam în timpul acestor plimbări ale noastre îl salutau în acelaşi fel, cu bucurie şi respect, câteodată cu umilinţă, unii de-a dreptul speriaţi, ruşinaţi. Nu era niciunul care să nu se încline înaintea lui. Până şi femeile făceau primul pas, în vârstă, tinere, sărace, elegante, cu palmele ca răchita, întrucât uneori se opreau oferindu-i mâna să le-o sărute. Chiar cele mai bătrâne, cu bastoane ca şi el, sau cele care mai

purtau cocarde în păr, ori fetişcanele neîmplinite, pe care n-avea cum să le cunoască.

Nu părea totuşi fericit că toţi îl cunosc, toţi i se înclină, ba parcă era chiar nemulţumit de acest efort permanent al memoriei, la care-l obligau toate feţele întâlnite, toate aceste bună ziua, care nu se gândeau că sunt din ce în ce mai multe, prea multe pentru amintirea unui singur om, fie el şi profesor, cine ştie, poate că ar fi fost prea multe şi pentru memoria lui Dumnezeu.

— Cu cât omul trăieşte mai mult, cu atât mai puţini oameni cunoaşte, remarca adesea îndeosebi când îl saluta vreo femeie. Chipurile, un chip cunoscut, adăuga după o clipă de îngândurare, dar nu l-am recunoscut, vezi? Dacă era un bărbat, mai mergea, toţi bărbaţii sunt ca picăturile de apă din aceeaşi găleată. Dar femeile ar trebui să ţi le aminteşti pe fiecare separat.

În timpul unei plimbări, abătându-ne pe o ulicioară care pornea din partea mai înaltă a Pieţii, domnul m-a condus la periferie, acolo unde colina pe care era construit oraşul se întrerupea brusc, continuând în paralel cu Piaţa în partea opusă, murdară, plină de hârtoape şi pavată cu pietre. De-a lungul ei, aproape de marginea râpei care întrerupea colina, se înşirau, unele parcă atârnând deasupra prăpastiei, căsuţe scunde, mai degrabă nişte cocioabe, între care, din loc în loc, se înălţa câte o clădire din cărămidă roşie. Celelalte cu greu s-ar fi putut numi case. Undeva la mijloc, între ele, se afla un edificiu arătos şi deşi avea uşile şi ferestrele smulse, le domina pe celelalte nu numai prin mărime, dar părea de-a dreptul mândru.

— Asta-i sinagoga, mi-a spus domnul.

Ştiam că e sinagoga. În timpul războiului, îl vizitasem împreună cu bunicul pe Szmul care locuia alături. Era primul loc din oraş unde călca piciorul meu. Mai pe urmă, bunicul m-a mai luat de vreo trei ori la iarmaroc, iar iarmaroacele se ţineau în Piaţă, şi asta era tot ce cunoşteam în oraş

înainte de a ne muta aici. Nu i-am spus că ştiu, de altfel nici nu se aştepta la asta.

— Nu prea demult, şi-a urmat vorba privind la casele-cocioabe care se înşirau pe marginea străzii, aici locuiau evreii. Îţi aduci aminte de evrei?

Întrebarea m-a surprins, aşa că am stat în cumpănă, să-i spun că-mi aduc aminte sau să nu-i spun, fiindcă m-am gândit că dacă am să-i spun, mai mult ca sigur că avea să-mi dea ca temă pentru lecţia următoare să scriu ce-mi aduc aminte. Şi mi-a apărut înaintea ochilor Sulka, iar despre ea nu puteam să scriu, deoarece nu purta chiloţi. În schimb, dacă-i spun că nu-mi amintesc, ar putea să-mi dea să scriu despre ce nu-mi aduc aminte, că doar era în stare să-mi dea orice temă. Din fericire, parcă adresase întrebarea numai propriei memorii, a întins braţul spre casele acelea şi a spus:

— Acolo a locuit Vogiel, cizmarul. Iar acolo spălătoreasă Bajgiele. Şi în aceea Mojsze Caruso. Aşa-l porecliseră. Avea un glas grozav, deşi era un hoţ.

Mi-a făcut semn şi am trecut de cealaltă parte a străzii. Ne-am oprit într-un loc larg dintre case, chiar pe marginea râpei care tăia colina. De acolo se desfăşura o privelişte spre cotitura Vistulei, biserica Sfântului Iacob şi mai departe, spre biserica Sfântului Pavel, cu crângul înalt de copaci, care însemna cimitirul alăturat, spre celelalte coline, mai apropiate sau mai depărtate, cel mai adesea acoperite de livezi, şi spre casele părăsite printre ele. A ales ca din întâmplare din tot ce vedeam împrejur cea mai apropiată livadă, cu o casă albă la mijloc, de pe colina opusă, de care ne despărţea numai valea adâncă, de un verde intens, şi m-a îndemnat:

— Priveşte la livada aceea. Vezi cât de puternic bate soarele? Ca şi când soarele ar curge pe pământ printre copaci. După care a întins mâna şi arătându-mi în depărtare spre stânga, a continuat:

— Acolo este biserica Sfântului Iacob, ascunsă între teii bătrâni. Lumea vorbeşte că i-a sădit Sfântul Jacek. O să mergem o dată şi acolo. Sau poate că ai fost?

— Nu, n-am fost.

— Atunci o să ne ducem când o să mai fie vreme bună.

Mai târziu, am fost înclinat să-l bănuiesc că atunci presimţea ceva, sau poate că avea darul de a ghici destinul oamenilor, fiindcă în casa albă din livadă, pe colina opusă, locuia Anna, lucru pe care nu puteam să-l ştiu, iar în biserica Sfântului Iacob a avut loc cununia noastră, înaintea căreia ne întâlniserăm de multe ori aici.

Anna fusese de părere că am putea să ne întâlnim la biserica Sfântului Jacob, fiindcă în caz că ploua sau era frig, puteam să ne adăpostim aici. În afară de asta, locuia în apropiere, în jos prin râpă, chiar din faţa bisericii, iar după ce ieşea din râpă în valea de un verde intens, însemnată unde şi unde cu case, la stânga urca pe cărăruia din livadă în care, sus de tot, se afla casa ei. Din vale, această casă era aproape invizibilă, abia se vedea lucind în livadă, iar în perioada în care înfloreau copacii, aproape că se topea în albeaţa lor, întreaga colină părea atunci cufundată în flori. În schimb, din acest loc de pe colină în spatele Pieţei, unde mă adusese domnul, şi unde m-a mai adus de multe ori, se vedea ca din zborul păsării. Şi părea atât de aproape, încât mai s-o atingi cu mâna. Aveai impresia că e destul să întinzi braţul peste valea verde intens, ca să poţi mângâia cu uşurinţă, ca pe o pisică întinsă la soare, această livadă înflorită pe creştetul copacilor şi poate chiar să baţi cu degetul într-una sau alta din ferestrele casei aflate în vârf.

Lucrul cel mai important era totuşi că în biserica Sfântului Iacob ne puteam întâlni mult mai des decât undeva în oraş. Pentru că aici se ţineau mereu după-amiază tot felul de slujbe, datorită cărora Anna nu trebuia să dea socoteală ori de câte

ori ieşea, născocind diferite pretexte. Ajungea să spună că se duce la biserică, ceea ce era întru totul adevărat. Fiindcă o păzeau ca pe ochii din cap. Şi nu-i de mirare, pentru că era singură la părinţi, iar pe de altă parte, avea o familie numeroasă şi cucernică, prin urmare, acesta era cel mai potrivit mijloc ca să i se acorde o libertate relativă, ca să nu mai vorbim de bucuria tuturor, când o vedeau atât de pioasă. De fiecare dată când îi anunţa că se va duce la slujbele din mai, la cele ale inimii, mătăniilor şi la cele de seară sau la cele de jale, toţi ai casei se arătau uşuraţi, iar bunicile oftau, nădăjduind că Dumnezeu o va răsplăti în viitor cu un soţ bun şi bogat, nu cu vreun beţivan. Se supăra de obicei, că nu se gândeşte încă la căsătorie, vrea să-şi dea bacalaureatul şi să intre la facultate. Bunicile încuviinţau, explicându-i îngăduitoare că nu e vorba de acum, ci mai târziu, în viitor, când o să-i vină timpul. Sigur că acum învăţătura era mai importantă. Se încăpăţânau totuşi să fie bogat şi să nu bea, recomandându-i să spună de fiecare dată câte o rugăciune separat în acest sens. O sfătuiau de bine, pentru că aveau inimă bună şi mai multă experienţă.

Se hârjonea totuşi cu bătrânele că nu se va ruga pentru un soţ bogat şi se va mărita numai cu unul pe care-l va iubi, ea pe el şi el pe ea, iar pentru asta nu trebuie să fie neapărat bogat, poate fi şi sărac, fiindcă dragostea le va ţine loc de bogăţie.

— Păi, bine-ar fi să te iubească, cădeau de acord bunicile. Deşi n-ar strica să fie şi bogat. Nu poţi să-ţi trăieşti viaţa numai într-o iubire.

Fără îndoială, nu uita să-mi şoptească totdeauna mai înainte într-una dintre pauze că astăzi se va duce la liturghia de după-amiază, la cea a inimii, a mătăniilor, la cea de seară sau la cea pentru jale.

— Astăzi mă duc la biserica Sfântul Iacob. Vii şi tu? Hai, vino. Am putea pleca mai devreme să ne plimbăm puţin. Să mă conduci măcar până acasă.

Uneori, se întâmpla ca cineva din familie s-o însoţească la biserică şi atunci mă avertiza:

— Dar n-o să fiu singură. Mama sau bunica o să vină cu mine. Doar nu puteam să-i spun să nu vină. Să stai printre oameni, cel mai bine e sub cor sau într-o parte, la intrare. Unde o să stai, ca să ştiu? Măcar aşa să fim împreună. O să mă gândesc la tine. Să te gândeşti şi tu.

De biserica Sfântului Iacob ne mai lega şi moartea organistului Jan, la care Anna lua lecţii de pian. Nu erau lecţii în adevăratul sens al cuvântului. Deoarece Jan nu o socotea pe Anna ca pe o elevă, ci mai degrabă ca pe ultima rază de bucurie din viaţa lui şi-i zicea, îngeraşule.

A, a venit îngeraşul meu, credeam că nu mai vii astăzi. Bate un vânt şi e atât de frig, încât nu poţi să dai nici un câine afară din casă. Asta nu se cântă aşa, îngeraşule. Apasă mai puternic pe clapă, îngeraşule. Şi pentru că era foarte bătrân şi neputincios, îi îngăduia Annei să-l conducă ea pe el. Nu-i dădea nicio temă pentru acasă; dacă îngeraşul nu voia, nu exersa sau chiar uita că azi avea oră de pian. Ori venea în fugă la sfârşitul orei, iar Jan, fericit că venise, o întâmpina cu bucurie, a, a venit îngeraşul meu.

Şi Anna vorbea întotdeauna cu emoţie despre Jan, ca despre cineva foarte apropiat, şi nu-şi imagina că ar putea să nu se mai ducă la orele de pian. În plus, nu-i lua niciun ban, aşa că era păcat să nu se ducă. Îi ducea câteodată un coşuleţ cu mere, prune, caise sau măcar unele din perele care îngălbeneau mai întâi, iar el îl primea doar pentru că era din livada ei, ca o dovadă că se gândise la el, şi nu în loc de plată, asta n-ar fi acceptat-o niciodată.

Cu toată vârsta înaintată şi neputinţa lui, Jan se agăţa de biserică precum cel care se îneacă de un pai. Urca anevoie la cor, ţinându-se aproape numai cu puterea voinţei de balustrada scării cu mâinile îngălbenite de artrită, gâfâind şi lovindu-se de

trepte de se auzea în toată biserica. Nu se lăsa convins de preot să plece undeva să se odihnească şi cu atât mai puţin voia să audă că e timpul să-l înlocuiască cineva mai tânăr. Era suficient ca preotul să-l compătimească, fără cea mai mică intenţie ascunsă, sau să-i propună ca astăzi să oficieze o slujbă fără orgă, aşa că nu mai trebuie să urce la cor, ca Jan să se înfurie:

— Cum, părinte, nu-ţi mai place orga mea? Dar lui Dumnezeu îi place. Iar aici, în biserică, Dumnezeu e stăpân, nu preotul. Preotul îşi are altarul lui, n-are decât să-şi vadă de el. De cor, răspund eu. Am cântat la orgă şi din gură atâta spre slava lui Dumnezeu, iar preoţii au venit şi s-au dus, aşa că numai Dumnezeu îmi poate porunci să mă odihnesc. Iar el îmi spune, cântă, Janie. M-am obişnuit cu tine şi nu vreau pe altcineva. Spune-i asta preotului. Pesemne că vrea să-şi aducă vreo rudă. O să izbutească, sigur. Dar câtă vreme degetele te mai ajută, cântă-mi tu.

Cu toate acestea, când Jan a murit pe neaşteptate, preotul a fost atât de afectat, încât multă vreme n-a încercat să găsească alt organist, de parcă locul lăsat liber şi tăcerea de la cor îi aminteau de prezenţa lui Jan. Oamenii i-au propus diferiţi candidaţi, dar fiecare era aşa sau altfel şi niciunul nu se putea măsura cu Jan. Tărăgăna lucrurile, subliniind că trebuie să se gândească bine, să caute şi prin parohiile din sate, fiindcă nu se ştie dacă tocmai în vreo bisericuţă dintr-un sat nu va găsi pe cineva care să-i fi trezit până şi încrederea lui Jan. Ei, şi şi-a adus aminte că Anna fusese eleva lui Jan. Aşadar, i s-a adresat ei cu rugămintea de a-l înlocui pe Jan deocamdată, se înţelege, până când va găsi un alt organist, lucru care n-o să dureze chiar atât de mult, fiindcă îl caută cu toţii, până şi episcopul i-a promis că se va gândi pe cine ar putea să angajeze. Biserica are nevoie de muzică, mai ales că duminică la liturghie nu va avea cine să cânte cele câteva

acorduri modeste, deci n-ar putea ea s-o facă, în felul acesta l-ar cinsti şi pe Jan, fusese doar eleva lui, pentru care nu avea decât cuvinte de laudă, întotdeauna o lăudase cu mândrie pe Anna faţă de el, cât e de înzestrată şi cât de repede progresează. Şi atâta a rugat-o şi a îndemnat-o, încât toate explicaţiile Annei, că ştie prea puţin, că n-a învăţat prea multe pentru că Jan fusese prea bun cu ea, aşa că n-a fost destul de sârguincioasă, ceea ce regretă acum, fiindcă putea deprinde atâtea de la el, care punea atâta inimă şi răbdare în tot ce-i arătase, că după strădania lui, ea abia era în stare să zdrăngănească, i-au devenit de prisos. E drept, participase la reuniunile de la şcoală, pe la chermeze sau la sfârşitul anului, pentru copiii sărmani cântase cândva la primărie, la preşcolari de ziua educatoarei, la clubul ofiţerilor la aniversarea nu ştiu cărei bătălii, dar numai cântece ostăşeşti, pretutindeni la piane dezacordate, că nimeni nu se interesează de ele, aşa cum nu interesează cum cântă ea, numai să cânte. Dar la biserică, şi încă la orga lui Jan, nu, o, nu poate cânta, îi este pur şi simplu frică. Şi mai că a izbucnit în plâns. Toate acestea nu i-au fost de niciun folos, mai ales că cei din familia Annei au socotit drept o mare onoare că avea să cânte în locul organistului la biserică, şi toţi s-au arătat de partea preotului, astfel că în cele din urmă, a acceptat.

O însoţeam la exerciţiile care aveau loc la biserică după-amiază. Deoarece exersa în fiecare zi, câteodată câteva ore bune, ca să se obişnuiască şi cu orga şi să pregătească fiecare sunet pe care avea să-l cânte la slujbă odată cu răspunsurile ce trebuia să i le dea preotului. Preotul o asigurase că în timpul exerciţiilor, biserica avea să fie întotdeauna pustie, aşa că îi dădea cheia de fiecare dată, ca să închidă.

Evident, eu o însoţeam fără ştirea preotului. De obicei, mă ascundeam după vreunul dintre teii

bătrâni sădiţi de Sfântul Jacek, în timp ce ea se ducea să ia cheia de la preot şi întorcându-se, cerceta cu atenţie împrejurimile să vadă dacă nu era cineva prin apropiere, după care, deschizând uşa bisericii, îmi făcea semn că pot să intru.

Urcam în vârful picioarelor la cor, ca să nu ne audă nimeni, deşi inimile ne băteau de parcă răsuna toată biserica goală. Aici, în loc s-o las să se aşeze numaidecât la orgă, o luam mai întâi în braţe, nu fără încuviinţarea ei, de altfel, deşi îi simţeam o oarecare împotrivire, şi ne alintam, ne sărutam, ne mângâiam până când, ca totdeauna ea mai întâi, îşi venea în fire şi exclama speriată:

— Stai puţin, trebuie să cânt întâi ceva, să se audă în biserică. Şi fugea de la mine la orgă, aşezându-se aproape înfrigurată în faţa claviaturii. Tu rămâi acolo, îmi arăta un loc cât mai departe de ea. Puţin mai încolo. Aşa o să mă auzi mai bine. Nu-mi place să se uite cineva la degetele mele când cânt.

Vrând, nevrând, îmi ocupam locul indicat, dar nu eram în stare să mă concentrez asupra melodiei, cu toate că la răstimpuri, întorcând capul de la orgă, mă întreba câte ceva, ca şi când voia să mă ţină la distanţă cu aceste întrebări:

— Ei, ce zici, îţi place? Astăzi îmi iese mai bine, nu-i aşa?

Dădeam din cap că, da, îmi place şi astăzi îi iese cu mult mai bine, deşi tot timpul o mâncam din ochi cum stătea aşa la orgă şi cânta. Cântecul ei se stingea undeva departe, în afara mea, parcă la mine ajungând doar sunete izolate, înăbuşite.

Şi poate din recunoştinţă că stăteam mereu în locul pe care mi-l arătase, îşi întorcea din vreme în vreme capul spre mine, zâmbindu-mi cu ochii ei mari şi făgăduindu-mi prin aceste zâmbete pe cât de curtenitoare, pe atât de dojenitoare că vom avea toată viaţa înaintea noastră.

Nu izbuteam totuşi să stau prea mult şi s-o ascult docil la locul meu. Tocmai când se cufunda

mai adânc în sunetele melodiei, porneam spre ea, străduindu-mă să păşesc cât mai încet cu putinţă. De altminteri, aveam mereu impresia că mă aşteaptă şi ea, deşi îşi întorcea din când în când capul spre mine, îmi zâmbeşte şi mă ceartă, toate acestea însemnând în realitate aşteptare. Îi auzeam bătaia grăbită a inimii parcă în ritmul paşilor mei, când mă apropiam tiptil de ea. Cu fiecare pas al meu, părea să cânte tot mai puternic, tot mai profund, înăbuşindu-şi în ea paşii mei şi tumultul propriei inimi. De aceea, când îi luam capul în braţe, simţeam cum şi-l aşază cu încredere în mâinile mele, cum mi se dăruieşte întreagă, fără voinţă, încât aş fi putut să-i iau trupul de la orgă fără împotrivire, împreună cu orga şi poate şi cu biserica. Cel mult se mai apăra doar cu vorbe molatice de mine şi de ea însăşi:

— Nu, Piotr, nu se poate aşa. Suntem în biserică. Dumnezeu poate să ne pedepsească.

Cred totuşi că preotul a prins de veste sau poate că i-a spus cineva că Anna nu vine singură să exerseze în biserică. Şi într-o bună zi nu i-a mai dat cheia, anunţând-o că nu trebuie să se mai închidă înăuntru, deoarece paracliserul va fi în acest timp la biserică, va face curăţenie, va şterge praful, va mătura şi va avea grijă să n-o deranjeze nimeni. Aşadar, nu mai puteam s-o însoţesc pe furiş mai departe. Trebuia să-l câştigăm pe paracliser de partea noastră. Anna i-a explicat că sunt un coleg de la aceeaşi şcoală, din aceeaşi clasă, ceea ce nu era adevărat, întrucât clasele de fete şi de băieţi erau separate, dar el n-avea cum să ştie asta, iar pe deasupra iau şi eu lecţii de muzică de la acelaşi profesor şi tocmai de aceea m-a chemat să-i spun dacă greşeşte sau cântă bine, sacrificându-ne amândoi timpul pentru biserică.

Cu toate lămuririle ei, paracliserul nu s-a lăsat convins prea uşor, fiindcă ce nevoie are de un coleg care mai mult ar încurca-o? Spre norocul nostru, a fost cucerit de farmecul Annei. Nu mi-a

îngăduit totuşi să urc la cor şi nici măcar Anna n-a fost în stare să-i înfrângă împotrivirea. Preotul i-a spus să nu lase pe nimeni s-o deranjeze, aşa că trebuie să aibă grijă să nu fie deranjată. Mi-a spus să iau loc într-o bancă, fiindcă şi de aici se aude bine ce se cântă la cor, dacă nu chiar mai bine, pentru că sunetele se răspândesc în toată biserica.

Mă aşezam deci, cum îmi spunea, într-o bancă, în timp ce el trebăluia prin biserică, târşindu-şi picioarele cu zgomot pe podea, parcă înadins, ca să-mi dea de înţeles că se află la post. Cu tot atâta zgomot mătura, ştergea, aşeza, muta, sau chiar dacă tăia mucurile lumânărilor, lovea sfeşnicele, vrând să-şi confirme astfel prezenţa. Ca să fiu sincer, avea, într-adevăr multă treabă. Niciodată nu mi-aş fi închipuit că biserica, atunci când se sfârşeşte slujba, se transformă parcă într-o gospodărie. Dispare atmosfera aceea de taină şi se mătură în mod obişnuit, se scutură, se aranjează, se şterg toate statuile sfinţilor, chipurile sfinte de pe icoane, birourile, confesionalul, sfeşnicele şi chiar altarul lui Dumnezeu fără vreo dovadă de pioşenie.

Cu toate că se îndeletnicea cu asemenea treburi gospodăreşti, trăgea cu coada ochiului spre mine, să vadă dacă stau la locul meu, cum îmi spusese. Era destul să mă mişc, e adevărat, băncile vechi scârţâiau asurzitor de fiecare dată, ca să-şi aţintească asupra mea privirea dojenitoare.

M-am obişnuit însă cu el şi el cu mine, pentru că adesea mi se plângea că trebuie să trudească atâta la biserică, şi cel mai mult duminica, la slujbă; la liturghie şi la rugăciunile de după-amiază, dacă e să luăm fie şi numai lumânările, aprinde-le întruna, stinge-le. Iar toamna, e ca în grajd, deşi e biserică, oamenii nu-şi şterg niciodată încălţările de noroi, intră aşa cum sunt, de uneori se adună un cărucior de gunoi după slujbă. Câteodată se aşeza pe bancă lângă mine, cum zicea, să-şi mai tragă sufletul. Iar alteori mă ruga să-i ţin scara, fiindcă trebuie să

urce sus de tot, să ajungă la vreun sfânt şi să-l şteargă de praf.

Aşadar, aveam motive să cred că nu-mi va mai cere să stau într-un singur loc şi am încercat o dată să mă mut în altă bancă, mai aproape de altar, în speranţa că de acolo voi putea s-o văd pe Anna cântând la cor, în timp ce el, stând pe scară cu o cârpă mare în mână, în care scuipa mereu, ştergea chipul unui sfânt. Dar abia m-am ridicat de pe loc şi banca nu apucase să scârţâie, mi-a observat de îndată intenţia şi m-a certat cu asprime:

— De ce ai nevoie să te muţi? Îţi este destul de bine şi acolo unde stai. O să scârţâie banca şi o s-o deranjezi pe domnişoara. Băncile sunt vechi, aşa că, odată aşezat, trebuie să rămâi locului. Oamenii nu vor să dea bani, pentru altele noi.

M-am simţit ca şi când m-ar fi prins asupra faptului, şi am încercat să-i explic spunându-i ce mi-a trecut prin cap:

— Am vrut să mă duc să mă uit la principesa Adelajda.

— Ce principesă mai e şi asta, s-a supărat? Piatră cioplită. Cineva a scobit câteva dungi cu dalta, şi toţi zic că e principesă. N-ai ce să vezi. Şi sprijinindu-se cu mâna în care ţinea cârpa de faţa sfântului, s-a întors spre cor înălţându-şi capul în semn de admiraţie pentru Anna. Mai bine ascultă cum cântă domnişoara. Ce organist ar ieşi din ea. De ce să mai căutăm altul? Iar dumneata ai putea fi paracliser aici după moartea mea. Unde v-aţi simţi mai bine ca aici. La biserică, serviciul e sigur şi până la moarte.

A scuipat iarăşi în cârpă şi mormăind ceva ce n-am auzit, că acum e de groază să pleci pe undeva prin lume, a continuat să şteargă chipul sfântului, ceea ce nu-l împiedica să-mi arunce din când în când priviri cercetătoare, să se asigure că stau pe locul meu.

Imediat ce ieşeam din casă, intram dintr-odată în foşnetul copacilor înalţi ca nişte turnuri care

înconjurau catedrala. Vârfurile biciuite de rafalele vântului care bătea dinspre Vistula, la drept vorbind, dinspre câmpia de dincolo de râu, nu-mi permiteau să aud ce-mi spunea învăţătorul. Drept care, la un moment dat, aplecându-se mai mult, mi-a strigat la ureche:

— Astăzi o să mergem la biserica Sfântului Iacob!

Trebuia să-şi ţină tot timpul pălăria cu mâna pe cap şi să se aplece înainte, ca şi când s-ar fi culcat pe vânt. Şi-a ridicat gulerul de la haină, strângându-i reverele la gât cu o mână şi ţinându-le sub guşa revărsată cu cealaltă. Cocarda arămie cu picăţele albastre i se imprima în guşă, de parcă acolo simţea frigul cel mai mult. Când rafalele erau mai puternice, se oprea şi se întorcea cu spatele în direcţia vântului.

Nu puteam înţelege de ce s-a hotărât să iasă cu mine la plimbare pe asemenea vreme. În astfel de împrejurări, şedea în balansoarul lui, învelit în pătură, şi se plângea că nu prea se simte bine, poate din cauza timpului sau a bătrâneţii.

Cerul acoperit de vălătucii norilor negri care se rostogoleau la joasă înălţime anunţa că s-ar putea să plouă în orice clipă. Am coborât de la catedrală până la castel. Aici, a ezitat un răstimp, să se oprească, fiindcă şi-a încetinit paşii, dar s-a mulţumit să spună:

— Vezi ce-au făcut din castel? O închisoare. Poate vom apuca vremea când castelele să devină iarăşi castele. Tu o s-o apuci cu siguranţă. Şi uitându-se la mine, a rostit cu îngrijorare: Trebuia să te îmbraci mai călduros.

Pe o străduţă pavată cu pietre de râu, care semăna cu o şa, am continuat să coborâm, iar de la podeţul de lemn putrezit peste un pârâiaş am început să urcăm uşor, feriţi dinspre Vistula de livada preotului, care nu constituia niciun obstacol împotriva vântului. Suflul vijeliei ne împingea, ne smucea, iar când rafalele erau mai puternice, frigul

mă pătrundea până în măduva oaselor. Am ajuns la teii bătrâni care străjuiau drumeagul pe amândouă părţile şi ne-am oprit înaintea clădirii de cărămidă roşie.

— Iată că am ajuns, a constatat, dar mai departe n-am auzit, întrucât o rafală puternică a smucit brusc copacii, răzbătând cu zgomot printre coroanele împreunate.

Din fericire, după ce am intrat în biserică, am lăsat vântul afară, avansând parcă în mijlocul unui munte de tăcere întunecată. Până şi zidurile aspre ale bisericii păreau că se înalţă în această tăcere. Deşi păşeam cu timiditate, prudenţi, ne auzeam ca şi când biserica ar fi scârţâit din temelii la fiecare călcătură, chiar şi zidurile trosneau, iar la cor scândurile se frecau una de alta.

— Mergi mai încet, m-a apostrofat domnul, aplecându-se la urechea mea, iar şoapta lui a răsunat ca un tunet în tăcerea din jur.

În biserică nu era nici ţipenie de om, doar noi şi tăcerea asta sau poate numai tăcerea. Aveam impresia că tăcerea o să ne înghită şi o să ne preschimbe în tăcere. M-am gândit să-mi îndoi puţin genunchiul pe podeaua de piatră şi să-mi fac semnul crucii, dar am observat că drumul nu intenţiona să îngenuncheze, aşa că nici eu nu se cuvenea s-o fac.

Ne-am oprit la mijloc şi domnul mi-a spus să mă uit împrejur. El însuşi şi-a ridicat capul, până când din guşa revărsată nu i-a mai rămas decât un fald de piele peste cocardă. Mi se părea chiar că îşi desprinsese capul de pe umeri şi înălţându-l în mâini hăt, sus, deasupra lui, îl roteşte în toate părţile încetişor, cu gravitate, precum preotul sfintele daruri, mai jos, mai sus, aici, acolo. Adesea se oprea într-un loc, ca şi când l-ar fi agăţat într-un cui.

Îmi întorceam şi eu capul ca şi el, deşi mult mai jos, îi urmăream privirile, oprindu-mă când se oprea el, mai ales că eram sigur că-mi va da ca

temă să scriu despre biserică sau numai despre tăcerea din ea. Cu toate că, la drept vorbind, în biserică nu era nimic de văzut şi chiar domnul învăţător a confirmat-o, fiindcă stând mereu cu capul ridicat, a şoptit la un moment dat într-o concentrare cucernică:

— Nu e aproape nimeni, şi totuşi cât e de frumos.

Pereţii netencuiţi, sau poate doar cu tencuiala dezlipită după atâtea secole, respingeau cu răceala cărămizilor neacoperite, iar ici şi colo, confesionalele tupilate pe lângă ei aminteau de buturugile retezate ale unor copaci scorburoşi. Pe zidurile goale, atârnau puţine icoane înnegrite, din care adesea lucea un chip cadaveric sau numai paloarea mâinilor, aureola spălăcită de timp ori raza mai vie a unei cruci. Din loc în loc, încastrată în zid, se vedea câte o placă de piatră, cu resturile inscripţiei aurii, şi ăsta era tot auriul bisericii. În rest, cenuşiul umplea acest munte de tăcere din temelii până la boltă, de la altar până la cor. Prin ogivele ascuţite ale ferestrelor, domnea acelaşi cenuşiu în loc de lumină. Bolta de lemn, uşor afumată, părea să fie nu atât o boltă, cât un copac de sicriu peste acest cenuşiu şi deasupra noastră.

Domnul mi-a făcut semn să ne aşezăm în prima bancă de la margine. Asemenea gingiilor fără dinţi, rândurile de bănci erau goale, dar cu toate acestea, nu-mi puteam stăpâni impresia că aud dinspre ele şoaptele rugăciunilor. Domnul şi-a sprijinit coatele de pupitru şi ascunzându-şi faţa în palmele desfăcute, a încremenit în această poziţie. Nu mi se părea totuşi că se roagă. Prin urmare, fără să mă închin, ca să nu mă trădez, am început să spun o rugăciune în gând pentru tatăl meu bolnav, cum îmi spusese mama, să mă rog întotdeauna pentru boala tatălui ori de câte ori aveam să mă aflu într-o biserică. Văzându-mă, nici eu nu mi-aş fi dat seama că mă rog, fiindcă nu permiteam cuvintelor să ajungă pe buze, având grijă ca nici în gând să nu

şoptească mai tare, şi din vreme în vreme, ca să-i distrag atenţia, mă uitam prin biserică, aşa că am rămas de-a dreptul uluit când, ridicându-şi faţa din palme, învăţătorul m-a întrebat:

— Ai terminat rugăciunea? Atunci, hai să mergem. O să ţi-o arăt acum pe principesa Adelajda, fondatoarea acestei biserici. A fost fiica lui Kazimierz cel Drept şi sora lui Leszek cel Alb[10]. Ştii cine a fost Kazimierz cel Drept?

— Nu.

— Dar Leszek cel Alb?

— Nu.

— Nu face nimic.

Păşind aproape în vârful picioarelor, pentru că aşa îmi spusese, el însuşi mergea parcă furişându-se, ne-am îndreptat spre o capelă în stânga navei bisericii. Ne-am oprit înaintea unei gratii masive de metal. Aplecându-se spre mine şi arătându-mi din priviri locul din spatele gratiei, domnul mi-a şoptit cu glasul înecat de emoţie:

— Uite-o. O vezi?

Nu vedeam nimic, cu toate că dincolo de gratie penumbra nu mai era atât de densă ca în biserică. N-am avut totuşi curajul să-i spun iarăşi nu şi mi-am ridicat spre el ochii întrebători, încărcaţi de sentimentul vinovăţiei.

— Acolo, pe placa aia, mi-a spus introducându-şi degetul arătător prin gratie. Urmându-i degetul, am găsit conturul unui trup întins pe lespedea de piatră de lângă perete.

— Au tocit-o cu picioarele toate veacurile astea, a rostit cu părere de rău, cândva stătea acolo, în mijlocul bisericii. În cele din urmă, cineva s-a milostivit de ea şi a mutat-o aici. E greu să-ţi imaginezi că puteau s-o facă praf. Aşa se întâmplă întotdeauna cu frumosul, depinde de voia noastră. Nu ştie să se apere singur, tace şi doar undeva în interior luminează. Poate să lumineze aşa secole de-a rândul, neobservat, călcat în picioare, până

când cineva îşi vede în el speranţa, disperarea şi îşi umple viaţa cu el.

Eram sigur că nu mi se adresa mie, fiindcă de ce ar fi făcut-o? Ştia doar că şi aşa nu înţelegeam nimic. Dar pentru că n-avea cu cine vorbi în biserica pustie, vorbea cu mine. Glasul i se întărea, exprimând părerea de rău:

— Aşa a fost şi principesa Adelajda. A coborât dintr-odată glasul şi mi-a destăinuit sec: Scriu o carte despre ea. Evident, şi ca femeie a fost foarte frumoasă. Nu se putea altfel. De altminteri, asta se vede şi acum, după atâtea secole. Natural, nu e vorba de acea frumuseţe comună, care se vede pe chipurile oamenilor în timpul vieţii. Întrucât tot ce trăieşte este abia un surogat al frumosului, ca să nu spun materia frumosului. Ca să devină cu adevărat frumos, trebuie să treacă pragul morţii. În moarte, se topeşte ca într-o tigaie şi devine metal curat. Altfel, rămâne pentru totdeauna neîmplinit, precar, nerealizat. Glasul i-a coborât până aproape de şoapta abia auzită: Întreaga sensibilitate dureroasă a existenţei noastre înseamnă materie pentru frumos. De aceea şi Dumnezeu a trebuit să moară. Din nefericire, nu s-a păstrat până în vremea noastră nicio urmă a admiraţiei pentru principesa Adelajda. Dar poate că-i mai bine aşa. A fost doar ca o clipă de suferinţă în veşnicie, lăsându-ne doar veşnicia suferinţei. Într-adevăr, izvoarele nu ne spun prea multe despre ea, dar mai mult ca sigur că a suferit. Din suferinţa ei s-a născut această biserică. Undeva scrie că nu s-a căsătorit, dar eu demonstrez în cartea mea că a fost logodită. Din păcate, n-am izbutit să stabilesc cu cine. Ar fi putut fi o soţie fericită, o mamă cu copii şi nepoţi. Atunci, de ce? a răbufnit într-o şoaptă neputincioasă, după care, apropiindu-şi faţa de gratie, până când barele de fier i s-au adâncit în obraji, pe frunte, şi-a pironit ochii pe placa de piatră, aşteptându-i parcă răspunsul. Iar după un răstimp mai lung, împăcat pesemne cu tăcerea

care-i vorbea de dincolo de gratii, a spus: În general, celor mai multe dintre femei le ajunge un bărbat. Socotesc chiar că acesta este destinul lor, ca timpul şi întâmplarea să le ofere pe cineva. Câteodată totuşi se nasc şi dintre acelea cărora numai Dumnezeu le poate satisface toate pretenţiile. Şi-l urmează pe Dumnezeu.

A continuat să vorbească, dar din ce în ce mai puţin pentru mine, eram sigur de asta. Şi mi-a fost teamă că din cauza cuvintelor lui, acolo, dincolo de gratie, principesa Adelajda se va ridica de pe lespedea de piatră, va ofta cu răsuflarea pietrei, va deschide ochii de piatră, îşi va aranja rochia de piatră şi mlădie şi însufleţită se va apropia de gratie, lipindu-şi de cealaltă parte faţa de barele de fier, ca şi el în cea dinspre noi. Poate că va şi spune ceva, deşi nu eram în stare să-mi închipui niciun cuvânt de-al ei, ca şi când cuvintele se împotriveau învierii ei.

Brusc, inima mi s-a strâns de teamă că-mi va spune să scriu pentru lecţia viitoare despre principesa Adelajda. Ce-aş fi putut scrie despre cineva care nu înviase. Aş fi preferat o temă despre domnişoarele Poncki, Ewelina sau Róża, deşi nici asta nu era uşoară, se ştie, ori chiar despre Sulka, cu toate că despre ea mi-ar fi fost cel mai greu să scriu.

Dacă le-ar fi sculptat cineva pe o lespede de piatră şi ar fi stat aşa mai multe secole, ar fi putut şi ele să fie principese. Domnişoarele Poncki mă luau uneori duminica la biserică, deoarece mama nu voia să-l lase singur pe tata, şi nu mă mai săturam privindu-le cum se roagă. Mi se păreau cele mai frumoase din toată biserica, nu numai dintre femei, ci chiar mai frumoase decât toate icoanele, statuile, rugăciunile şi cântecele. Iar când cântau şi ele, şi dinţii lor albi străluceau ca fildeşul, aveam impresia că sunt nişte îngeri şi se înalţă la cer, iar eu odată cu ele pe aripile lor îngereşti. Ewelinei şi Różei li se prelingea

câteodată o lacrimă pe obraji, ca şi când le părea rău că părăsesc tărâmul pământesc. Uitându-mă pe furiş la lacrimile lor, cum le umflă pleoapele, picură de pe gene şi se rostogolesc răzbătând prin pudră şi rumeneală, mă gândeam că, în locul lui Dumnezeu, aş fi creat-o pe femeie pentru totdeauna cu lacrimile umflându-i pleoapele, picurându-i de pe gene şi rostogolindu-se încet în jos, fără participarea voinţei ei, aşa cum, vrei-nu vrei, ai ochi, gură, nas, deoarece înlăcrimată, cufundată în rugăciune şi cântece, ar fi fost şi mai frumoasă.

De câte ori mă aflam între ele, mă simţeam mândru, cu atât mai mult cu cât erau îmbrăcate mai frumos decât toţi şi toată lumea se uita mereu la noi. Aşteptam aproape în fiecare duminică, aşadar, ca mama să spună că nu-şi poate lăsa singur soţul bolnav şi să le roage pe domnişoarele Poncki, domnişoară Ewelina, domnişoară Róża, Piotrek v-ar putea însoţi la liturghie. Voiam să merg şi eu, dar soţul nu se simte prea bine. Dacă-l las de capul lui, se duce pe malul Vistulei sau colindă prin oraş, spunându-mi că a fost la biserică. Nu-şi aminteşte niciodată ce-a spus preotul la predică. Aveţi grijă de el, să se roage.

Iar pe Sulka am cunoscut-o încă din ziua în care, fugind de război, am venit în sat la bunici. Tata, mama, înainte de a despacheta, au început să discute, iar eu am ieşit în faţa casei să mă uit prin sat. Pe cealaltă parte a uliţei, pe treptele de piatră de la intrare, am văzut-o pe Sulka. Avea genunchii strânşi sub bărbie, rochiţa până la genunchi şi îşi înconjurase genunchii aceia cu braţele în aşa fel încât parcă se împletea cu ei până la umeri. Capul, asemenea unui coşuleţ prins în această împletitură, era acoperit cu părul roşcat, care-i ascundea faţa şi-i cădea aproape până pe treptele scării. Arăta ca şi când părul ar fi apărat-o de soarele care o inunda în întregime laolaltă cu scara şi casa, scăldându-se în cosiţele ei. Eram convins că nu mă vede, deşi

uliţa care ne despărţea nu era prea largă, doar atâta cât să poată trece două care unul pe lângă altul, ca la ţară. Aşa că gospodăria bunicilor, casa lor, înaintea căreia mă aflam, şi cea de vizavi, pe treptele căreia şedea ea, se uitau una la alta ca toate casele înălţate de-a lungul uliţei pe amândouă părţile.

— Hei, tu, cine eşti? a ajuns deodată până la mine de sub claia de păr roşcat.

Vocea ei ascuţită, răsunând parcă şi puţin răutăcioasă, m-a speriat oarecum. M-am gândit însă că nu-i văd faţa, deci pot să mă prefac că n-o auzeam, şi mi-am mutat privirile spre sat. Dar satul era pustiu, casele cufundate în somnolenţă, aşa că afară de soarele care inunda uliţa, nu se mai petrecea nimic, dacă nu aveam în vedere gâştele care pe undeva prin ogradă se scăldau în ţărână, ei, şi glasurile unchilor, mătuşicilor, al bunicului şi al mamei, care răzbăteau prin fereastra din spatele meu. Cel mai tare se auzea cel al unchiului Władek care, ori de câte ori vorbea, parcă ridica în slăvi casa cu glasul lui mânios:

— O s-o şteargă, netrebnicii, tot atât de repede. Războiul abia a început, dar învinge cine învinge la urmă. A, i-au adunat pe toţi la primărie…

— Ce, eşti mut? Şi-a desprins deodată capul de pe genunchi, aruncând pe spate claia de păr roşcat, ca şi când l-ar fi aruncat soarele care se scălda în el. După care s-a îndoit mult, înapoi, s-a sprijinit cu mâinile pe treptele din spate, iar atunci i s-au desfăcut picioarele şi am văzut că nu avea chiloţi.

Ruşinat, mi-am întors privirea spre uliţă şi m-am uitat încordat la uliţa însorită, la casele somnolente, la gâştele care se scăldau în ţărână.

— Ai venit de la oraş?

Am privit la ea de parcă n-o văzusem niciodată cu picioarele desfăcute şi atunci am observat adânc între ele o umbră, ca şi când soarele care o inunda, nu ajungea până acolo. Glasul mi s-a oprit în gât şi

n-am mai fost în stare nici măcar să încuviinţez din cap că da, am venit de la oraş.

— Aţi fugit de război, nu-i aşa?

S-a întins alene şi umbra din adânc a crescut şi s-a desfăcut în două jumătăţi, despărţite de o dungă mai deschisă la culoare. Parcă o rază mică de soare ajunsese până acolo şi împărţise umbra în două.

Şi-a expus faţa la soare, şi-a mijit ochii şi a rămas nemişcată, ştergându-mă parcă din ceea ce vedea. Ceva mă îndemna să mă uit iarăşi la ea, profitând de ocazie că ea nu se uită la mine. Dar încă nu-mi puteam învinge ruşinea, aşa că am continuat să mă uit pe uliţă. Doar la răstimpuri trăgeam cu coada ochiului la părul ei răsfirat de-a valma acolo, pe spate, pe trepte, pe faţa nemişcată în soare, iar când privirea mi-a alunecat între picioarele desfăcute, am mutat-o imediat, parcă opărit de umbra aceea din adânc. Deodată, fără să deschidă ochii, ascunsă parcă mereu de soare, a spus:

— Unii fug aici, alţii fug de aici. Prostul de tata vrea şi el să fugim. Ce prostie. Toţi sunt nişte proşti. Şi a început să râdă luminos, ca soarele. Te uiţi la mine? m-a întrebat pe neaşteptate, continuând să ţină ochii închişi. N-ai decât să te uiţi. Mie mi-e totuna. Şi aşa n-o să ai niciun folos. Şi-a aşezat iarăşi capul pe genunchi, aruncându-şi dintr-o singură mişcare părul des spre înainte, şi-a strâns picioarele şi a început chiar să-şi acopere în grabă genunchii cu rochia. Da’ stricat mai eşti. Un mormoloc prăpădit şi atât de stricat. Se vede dintr-odată că eşti de la oraş. Acolo toţi sunt stricaţi. Dumnezeu mai trăieşte numai la ţară. S-a mutat de mult de la oraş. Cum te cheamă?

— Piotr, am îngăimat timid, fiindcă mă simţeam mereu ruşinat, deşi îşi cuprinsese genunchii cu braţele, ca să nu i se mai desfacă.

— Pe mine, Sulka, mi-a spus de sus. Piotr, Piotruś, Piotrusiek, mi-a repetat numele în diferite

diminutive posibile, parcă jucându-se cu el. Aici o să-ţi zică Piotrek, tu, suflet găsit sau tu, jidane. O să-ţi tragă o chelfăneală, o să vezi tu. N-o să mai fii aşa domnişor. O să te pună să paşti vacile lor când o să creşti, o să-ţi pună coasa în mână şi coseşte. Aici nu se mănâncă degeaba, nu se doarme degeaba, nu se respiră degeaba. Domnişorul, a început să râdă batjocoritor, domnişorul, a hohotit şi mai tare. Şi-a aruncat din nou claia de păr pe spate, răsucindu-se uşor spre soare. Şi soarele i s-a aşezat iarăşi pe faţă, a trecut parcă prin ea şi s-a prelins pe părul roşcat până departe pe treptele din spatele ei. Abia acum am băgat de seamă că are toată faţa presărată cu pistrui, ca nişte găurele arse de soare.

— Aş vrea să mă căsătoresc, a rostit visătoare, continuând să-şi expună faţa la soare. Dar tu eşti încă un ţânc cu caş la gură. Iar mie mi-a venit timpul de mult. Ai vrea să fiu soţia ta? A început să râdă din nou, vrând parcă să ia în glumă ce spusese. Se îneca de râs, iar pistruii îi jucau pe faţă.

M-am gândit că din cauza râsului o să i se desfacă iarăşi picioarele sau măcar o să-şi îndepărteze braţele cu care le ţinea strânse şi va spune:

— Uită-te, n-ai decât să te uiţi. Satură-te de uitat. Nu e decât un smoc de păr, prostănacule, nimic mai mult. Şi de ce tremuri. Nu văd eu, tremuri întruna.

A început să-mi fie frică de ea şi am luat hotărârea să strig numaidecât:

— O să-mi iau o soţie care să nu aibă pistrui. Nu te vreau pe tine! Şi să fug în casă.

În aceeaşi clipă, ţinându-şi mereu faţa în soare, m-a întrebat.

— Ei, tu, ai fost vreodată la cinema?

Am simţit că vrea să-mi acorde superioritatea asupra ei şi i-am răspuns aproape cu îngâmfare.

— Cred că de vreo sută de ori. Şi am început să-i enumăr numai filmele la care mama mă strecura printre ceilalţi oameni pe ascuns, nu o dată împotriva voinţei tatei: Am fost la *Iarba-neagră*, la *Curierul ţarului*, la *Doamna Walewska*…

— O să mi le povesteşti şi mie odată. O să mergem amândoi pe luncă şi o să mi le povesteşti, vrei?

— Am fost şi la *Îngerul albastru.* Eram din ce în ce mai plin de mine şi aş fi continuat cu enumerarea, când, pe neaşteptate, a ieşit bunica din casă şi văzând-o pe Sulka, i-a strigat:

— Pleacă de-aici! În numele Tatălui şi al Fiului. Şi n-am scăpat nici eu: Pietrek, vino în casă. Nu vorbi cu neruşinata asta. Alde Szmul au mare necaz cu ea. Şi ce evrei cumsecade sunt.

Sulka mi-a spus adevărul, fiindcă în curând am început să pasc vacile pe islaz şi nu mi-a fost de niciun ajutor împotrivirea disperată a mamei, că nu-i lasă să mă facă văcar, chiar dacă împlineam vârsta potrivită, dar nici bunicul, bunica, nici unchiul Stefan, unchiul Władek, mătuşica Marta, nici măcar mătuşica Jadwinia, care mi-ar fi adus şi luna de pe cer, nu aveau cum să priceapă de ce nu trebuia să pasc vacile la vârsta asta.

Cu toate că eram ocupat toată ziua cu vacile, n-am uitat că i-am promis Sulkăi să-i povestesc filmele, lucru pe care mi-l închipuiam adesea. Iată-ne, mergem prin luncă şi-i povestesc pe rând toate filmele pe care le văzusem, iar lunca seamănă cu cea din nu ştiu care film, căci lunca e nemărginită, se întinde până la linia orizontului, lunca împrăştie arome, arde, foşgăie de viermişori şi de tot felul de vietăţi.

Acum însă o vedeam destul de rar. Doar câteodată, seara, când veneam cu vacile de la păşune, şedea pe trepte, învăluită în amurg, că până şi părul ei roşcat îşi pierdea reflexele arămii şi părea cenuşiu, şi tot atât de cenuşiu răsunau cuvintele ei, cu care mă întâmpina când mă vedea:

— Astăzi le-ai săturat bine. Astăzi nu le-ai săturat bine.

În timpul zilei, apărea pe undeva, dar pierea numaidecât, de departe părea că stă acolo, dar de aproape nu mai era. Se ivea în uşă, dar înainte de a o striga, Sulka! uşa se închidea la loc. Iar când se întâmpla să mă întâlnesc deodată cu ea şi nu mai putea să dispară atât de repede, fugea cu ochii înaintea mea şi nu numai că nu mai amintea de filme, dar nu mai începea să râdă, nu mă mai batjocorea, tu, domnişorule.

Altă treabă era că o goneau mereu de pe treptele scării. Cum apărea acolo şi o vedea fie şi din fundul curţii sau pe fereastră unchiul Władek, sau îi spunea cineva că Sulka stă pe trepte, începea să strige la ea:

— Pleacă de pe scară! N-auzi! Şi să nu te mai văd înaintea ferestrelor noastre. Deseori, cu mânia în ochi, în glas şi în mişcări, cum era unchiul Władek, alerga şi-l chema pe Szmul din casă:

— Szmul! Sulka stă pe scară! Ia-o de-acolo. Ai promis că n-o să mai stea. Şi cumpără-i dracu' o pereche de chiloţi! Au venit şi la noi de la oraş. Că Pietrek n-are nici zece ani.

Szmul se ivea încet în uşă, vrând parcă să-i lase timp unchiului să se domolească, apoi coborând treptele pe uliţă, îi explica răbdător, ca şi când îi lămurea mersul stelelor pe cer, de ce una luminează acolo, alta aici, de ce una e mai strălucitoare decât cealaltă:

— Păi tu crezi că n-are? Are o căruţă întreagă. Are un cufăr atât de mare şi o poliţă. Ce vorbesc eu de poliţă, are un dulap plin. Are albi, albaştri, trandafirii, nici ea nu mai ştie câţi are. Şi nici eu nu ştiu. Nu ştiu însă de unde poţi să ştii tu că nu are. Szmul e sărac, dar o are numai pe Sulka. Ea are de toate felurile şi chiar şi alte lucruri, aşa e, Władysławe. Iar dacă vrea să aibă mai multe perechi, o să aibă. Vrea de aur, o să-i cumpăr şi de aur, de ce nu, chiar dacă nu-i poartă, să stea acolo,

să lucească, să ştie ea că-i are. Că aurul pentru asta e, să stea, să lumineze şi să-l aibă oamenii. Ca de-un exemplu, cine-ar merge în cizme şi în chipiu de aur, ca să-l roadă? Coroana e de aur, dar tu crezi că regele o poartă? O pune puţin pe cap dimineaţa în faţa oamenilor, ca să arate că domneşte, apoi o scoate numaidecât. Oho, asta-i toată domnia lui. Asemenea coroană nu-i deloc uşoară, n-ai grijă. Prostule, tu crezi că el doarme cu ea pe cap? Păi, n-ar mai vrea să fie rege. Ar prefera să fie Szmul sau unul ca tine. N-ai ce face. Władysławe, acum tinerii se revoltă, aşa că şi Sulka nu mai vrea să asculte de Szmul. Îi spun în fiecare dimineaţă, Suluś, pune-ţi chiloţii. E păcat să umbli fără chiloţi sau şi mai rău, Sodoma şi Gomora[11]. Îi spun mereu, n-ai grijă. I-am spus că la voi au venit oameni de la oraş. Şi ne desparte numai uliţa, stăm fereastră în fereastră. Pune-ţi, Sulka, chiloţii. Are şi de mătase, ca o cucoană sau altă doamnă şi mai mare. Şi de pânză, ca femeile voastre. Are pentru vară, pentru iarnă, oho, are, are. Iar pentru nuntă are cu dantelă, cu volănaşe şi cu broderie, că şi tu ai lua-o de nevastă, Władysławe, dacă n-ai fi însurat. Dac-ar vrea-o vreun prinţ, de ce nu, Sulka e de măritat, iar Szmul le va da binecuvântarea. Cu chiloţi, Władysławe, sau fără ei, e tot aşa, gândeşte-te cu mintea ta. Dumnezeu a făcut-o aşa pe femeie, nu Szmul. Iar Dumnezeu n-are nimic de ascuns. De ce trebuie să se împotrivească Sulka lui Dumnezeu?

Până când, într-o bună zi, s-a răspândit vestea prin sat că-i vor evacua pe evrei la oraş, aşa a venit ordin de la comună, şi nu numai din satul nostru, ci din toate celelalte. La noi, mai erau, afară de Szmul, Reszka, Cycyngier croitorul, cârciumarul Szyjka, căruia-i luaseră crâşma mai demult, şi bătrâna Buba, care locuia pasămite în sat, dar dincolo de râu, în Żydowiec, aşa se chema locul acela. Nu mai trăia nimeni acolo, afară de Buba care ocupa o odăiţă într-o cocioabă. Era atât de

bătrână, poate cea mai bătrână femeie din sat, se spunea, şi pe deasupra mai era şi surdă. Trebuia să-i strigi la ureche, vino, Buba, să-ţi dau nişte arpacaş. Buba, să vii să-ţi dau nişte făină! Să vii, Buba, că am copt pâine! Pentru că Buba trăia doar din mila oamenilor. Apărea rareori prin sat, din cauza bătrâneţii, zăcea mai tot timpul în pat, de aceea când venea, îşi transmiteau din gură în gură că bătrâna Buba umblă prin sat, ca şi când ar fi fost vreun semn de la Dumnezeu.

De obicei, mergea pe mijlocul drumului, oricât ar fi fost noroiul de mare, prin băltoace şi gropi, vacile şi căruţele o ocoleau. O dată, i-a dat întâietate chiar şi un alai de înmormântare, preotul a făcut un semn, cântecul a încetat, cortegiul s-a desfăcut, cei care purtau crucea şi sicriul s-au dat la o parte şi totul s-a pus în mişcare abia după ce Buba a trecut. Încărcată de boccele, sacoşe, desagi şi săculeţi, cu tot ce căpăta de la oameni, arăta ca o mogâldeaţă ce înainta în linie dreaptă dinspre veşnicie spre veşnicie. Iată de ce lumea a rămas mirată când a auzit că vor s-o evacueze şi pe Buba la oraş. Să rămână şi să moară aici, că nu mai are cine ştie cât.

Şoltuzul a hotărât ca fiecare familie să dea câte o căruţă şi doi cai de corvoadă. Li s-a poruncit să nu ia decât ce încape într-o căruţă, pentru că în oraş aveau să stea numai provizoriu, abia mai târziu urmând să-i ducă mai departe, într-un loc unde-i aştepta pe fiecare o casă cu grădină, dacă cineva voia să devină grădinar, sau doar cu o grădiniţă spre drum, dacă se mulţumeau cu flori la fereastră, tufe de iasomie şi câte un copac, în care să-şi facă turturelele cuibul. Iar cine prefera să se ocupe de albine, avea să capete şi o prisacă. Szmul şi-a făcut socoteala că la început câţiva stupi aveau să-i ajungă, să se obişnuiască mai întâi cu albinele, să se înveţe cu ele, apoi când o să roiască, o să prindă roiurile şi o să le bage în alţi stupi. L-a şi poftit pe bunicul să vină să guste din mierea lui.

De tei sau de salcâm, de care preferă, l-a întrebat pe bunicul. Cine va voi să are, să semene şi să cosească, avea să i se dea o bucată de pământ bun de muncă, pentru grâu, pentru că aşa era pământul acolo, unde vor fi duşi de la oraş. Şi odată cu pământul, li se vor da şi cai, vaci, gâşte, găini, raţe, curcani, bibilici şi un câine cu cuşcă, ce mai tura-vura, să vii la de-a gata şi să te apuci de treabă. Iar cui voia să-şi înjghebeze o prăvălioară, i se va oferi ce-şi doreşte, de textile sau cu de toate. Cine fusese cârciumar aici avea să capete şi acolo o crâşmă, chiar mai mare decât aici. Întrucât cei ce fuseseră meseriaşi aici, croitori, cizmari, curelari, măcelari, aveau să fie şi acolo, deoarece toţi aveau să se ocupe cu ce făcuseră şi aici, ca să nu se irosească nimic. Bătrâna Buba avea să fie dusă la azil, fiindcă acolo nu era îngăduit nimănui să cerşească.

Aşa, cel puţin, i-a spus Szmul bunicului când l-am dus cu căruţa la oraş. Împreună cu Szmul mergea şi bătrâna Buba, pentru că şoltuzul nu putea să-i dea o căruţă numai pentru ea. De altfel, afară de o pernă, plapumă şi câteva boccele, Buba nu mai avea nimic, aşa că le-a aruncat laolaltă cu lucrurile lui Szmul în fundul căruţei, lângă şişlete, unde s-a cuibărit şi Buba. Abia se mai vedea dintre lucrurile lui Szmul.

Szmul şi ai lui şedeau pe doi snopi de paie, pe care bunicul îi acoperise cu o pătură, aşa că toţi patru stăteau alături. Szmul şi Sulka în faţă, cu faţa în direcţia mersului, iar Szmulowa şi mama ei cu spatele la ei. Eu şi bunicul şedeam pe o scândură îngustă, fixată de-a latul pe loitre, ca să rămână loc mai mult pentru legăturile lui Szmul. E adevărat, bunicul era nevoit să ţină mâinile şi hăţurile lipite de trup, fiindcă eram atât de înghesuiţi, mai ales că bunicul era lat în umeri şi ar fi putut ocupa singur tot locul. După ce-am ieşit din sat, m-am aşezat cu spatele la el şi i-am făcut astfel mai mult loc, cel puţin atâta cât să-şi poată mişca mâinile mai liber.

Acum însă eu o aveam pe Sulka în faţa mea, şi atât de aproape, că puteam să-i număr pistruii de pe faţă. Credeam că, stând atât de aproape, avea să-şi aducă aminte că-i promisesem să-i povestesc filmele şi va spune:

— Hai, domnişorule, povesteşte-mi un film. Nu ne-am dus pe luncă, dar o putem face şi în căruţă.

Mă privea totuşi ca şi când nu m-ar fi zărit niciodată sau ca şi când vedea prin mine, cu toate că mă răsfrângeam în ochii ei muţi, iar genunchii aproape că ni se atingeau. Poala rochiţei îi ajungea până la glezne, iar pe genunchii acoperiţi îşi odihnea mâinile subţiri. Când şi când şi le smucea, îşi trosnea degetele, apoi iarăşi le împreuna, le desfăcea, îndepărtând parcă un fir de iarbă, un scaiete, o aşchie, când cu una, când cu cealaltă, iar atunci ochii îi deveneau neprietenoşi, plini de licăriri ciudate. Când şi le aşeza din nou pe genunchi, ochii îşi recăpătau calmul, devenind iarăşi nevăzători, deşi se uitau la mine atât de aproape.

Bunicul nu voia să mă ia cu el, că nu e loc, că Szmul mai putea să ia una, alta, şi nu pot pentru că nu mai e loc, şi, la urma urmei, ce rost are să merg şi eu? Ăsta nu-i un drum la iarmaroc. Dar l-am implorat că n-o să ocup loc mult, că o să-i povestesc Sulkăi filme pe drum, că i-am promis şi m-a şi întrebat dacă o să merg şi eu cu ei. Bunicul nu fusese obligat să facă această corvoadă, dar când a aflat că aşa s-a hotărât, a doua zi la micul dejun, a spus:

— Pe Szmul se pare că o să-l ducă Kubik. Dar carul lui e totdeauna plin de bălegar. Iar calul lui, o mârţoagă costelivă, trebuie să-l înhame cu al lui Bąk. O să-l ducem noi pe Szmul. Trebuie să mă duc să-i spun şoltuzului.

— Aşa s-ar cuveni, s-a grăbit să-i urmeze vorba mătuşica Jadwinia. Atâţia ani am trăit fereastră-n fereastră. Poate că n-o să se mai întoarcă niciodată? O să-i ducă Stefan.

— Stefan trebuie să-l ajute mâine pe Bodula la manej. Aşa s-au înţeles şi n-are cum să-l mai refuze, a primit bunicul contrariat ajutorul mătuşicii Jadwinia, cu toate că unchiul Stefan l-a îndreptat numaidecât, că nu mâine, ci poimâine.

— Mâine sau poimâine, nu s-a lăsat convins bunicul, deşi a sărit şi bunica în ajutorul mătuşicii Jadwinia:

— Ar putea să-i ducă Stefuś, dar parcă nu se cade. Ei l-au răstignit pe Domnul Isus, dar şi-au ispăşit păcatele; poate că totuşi nu s-a sfârşit.

— Nu Szmul l-a răstignit, ce prostii mai îndrugi, a ripostat bunicul.

— Szmul sau altul, toţi sunt la fel.

Bunicul nu s-a mai apucat s-o convingă pe bunica, mulţumindu-se să-şi exprime împotrivirea ca unchiul Stefan să-l ducă pe Szmul:

— Poate că va fi nevoie să-i ducem undeva mai departe? Poţi să ştii? S-ar putea să nu te întorci nici mâine.

— Atunci să-i ducă Władek, a propus mătuşica Jadwinia.

Ochii mătuşicii Marta, liniştiţi până atunci, începură să arunce fulgere.

— Tu nu-ţi mai clăti gura cu Władek. Władek în sus, Władek în jos, fă una, fă alta, iar cu Stefuś al tău vă giugiuliţi întruna. Nu te duce, Władek. Numai pe jidani nu i-ai cărat.

— Tăceţi din gură! Bunicul mai că s-a oprit cu lingura cu cartofi în mână, privind ameninţător în jurul mesei şi abia după o clipă a băgat-o apăsat în gură, după care a umplut-o cu zeamă cu smântână şi a sorbit-o în grabă. Władek, a rostit stând parcă în cumpănă, şi s-a aşternut tăcerea, încât nu s-a mai auzit nu numai clinchenitul lingurilor lovite de farfuriile de tablă, ci a încetat până şi zgomotul sorbiturilor. Władek ar goni ca vijelia, i-ar putea răsturna pe cine ştie unde, ca să se întoarcă mai repede acasă, şi ar osteni caii.

— Tată, de ce să-i ducem noi dacă şoltuzul i-a poruncit lui Kubik? a încercat să se împotrivească unchiul Władek chipurile liniştit, dar se vedea cât de colo că era furios, deoarece muşchii fălcilor i se încordau de parcă rodea cine ştie ce carne tare, în vreme ce el mesteca numai cartofi cu smântână. Nu e vorba că sunt sau nu sunt evrei. Şi cine ştie cum s-au petrecut lucrurile cu Domnul Isus, dacă ei l-au răstignit. De altfel, Dumnezeu putea să nu se lase răstignit. Se vede că aşa i-a fost voia. Sau dacă mârţoaga lui Kubik e tot cal. Că e slab? Păi dacă-i dă să mănânce numai paie tocate, rareori câte un pumn de ovăz, cum să nu-i iasă coastele prin piele? Eu l-aş pune pe el să tragă în locul calului. La plug şi haide! La cositoare, dii! Iar la căratul grâului aş pune câte trei rânduri de snopi şi haida! L-aş şfichiui cu biciul peste picioare şi peste capul ăla prost. Na, să mă mai hrăneşti cu paie tocate, dii! Şi dă-i! M-ar ruga în genunchi. Nu mai da, Władziu, şi mai dă jos câţiva snopi. Şi dă-i peste buci! Władziu, o să-ţi dau numai ovăz. Să mă pedepsească Dumnezeu pentru paiele tocate. Mi-e sete, Władziu, mi-e sete. O să-ţi dau să bei numai pelin, şi dă-i, loveşte-l. Şi l-aş împunge cu coderişca sub coadă.

Bunicul s-a oprit din nou cu lingura cu cartofi în mână la jumătatea drumului şi s-a uitat mânios la faţa schimonosită de furie a unchiului Władek, vrând parcă să-l facă să-şi revină.

— Cum, tată, carul lui n-are tot patru roţi, ca şi al nostru? De ce să ne punem împotrivă, să se ducă. Lui Szmul îi e totuna dacă-l ducem noi sau Kubik. Nici noi nu-l ducem spre rai, nici Kubik în direcţie inversă. Brusc, aruncă lingura în farfurie, şi zeama îi împroşcă faţa. Lovi-i-ar damblaua!

Bunicul a aşteptat liniştit să se domolească înverşunarea unchiului Władek. A dus lingura cu cartofi la gură, apoi a băut o înghiţitură de zeamă şi a rostit:

— Nu spun eu? Pentru Władek, şi alaiul de înmormântare merge prea încet, preotul pierde prea mult timp cu predica, până şi focul nu arde dacă nu duduie soba. Călătoria cu Szmul l-ar scoate din sărite. O să mă duc eu.

I-a poruncit unchiului Stefan să ţesale caii, să le pieptene coamele, să pregătească hamurile de sărbătoare, căpestrele, lanţurile de la oişte şi biciul împodobit cu noduri, care zăcea pe undeva prin pod de la nunta unchiului Stefan cu mătuşica Jadwinia. Iar unchiului Władek i-a spus să aranjeze căruţa, să ungă osiile, ca să nu scârţâie, bunicii să-i dea o pătură s-o pună pe capră, mătuşicii Jadwinia să pregătească un coş cu mâncare şi băutură pentru toţi, apoi a plecat la şoltuz.

— Poate că acolo vom găsi, în sfârşit, pământul făgăduinţei, Józef, a încheiat Szmul, enumerându-le pe toate câte aveau să le capete, toate meseriile şi toate dorinţele, el însuşi păstrându-şi locul între prăvălie şi prisacă, deşi o dată i se pare că ar fi mai bună prăvălia, iar altă dată prisaca, iar bunicul s-a mulţumit să dea din cap:

— Se prea poate.

Noi ne aflam în urma şirului de căruţe, la o distanţă destul de mare de Kotula care mergea înaintea noastră cu familia lui Cycyngier, cea mai numeroasă familie de evrei din tot satul. De aceea, vedeam cum cobora câte unul dintre ei şi mergea pe lângă căruţă la urcuş. Uneori ne făceau semne, ca şi când ne îndemnau să ne grăbim. Bunicul însă nu smucea hăţurile dintr-odată, ca să nu mai spun că nu biciuia caii peste grumaz, lăsându-i să înainteze cum voiau ei. De aceea, nu se grăbea deloc şi, dacă n-ar fi fost gropile de pe drum, ai fi crezut că doar ne mişcăm în tactul şoldurilor care se legănau în loc să meargă. Iar când coboram, trăgea de hăţuri cât putea, ca să nu înceapă să alerge. Atunci, trebuia să mă aplec puţin în afara căruţei, ca să-i fac loc bunicului pentru coatele şi

umerii lui largi. Când era vreun deal mai mare, intervenea şi Szmul, care-l împungea pe bunicul cu degetul în umeri:

— Ţine-i strâns, Józef, ţine-i bine. Să nu li se pară Cycyngierilor că fugim după ei. O dată, mi-a făcut o pereche de pantaloni fără şliţ. Ăsta e om?

Şi bunicul îşi depărta şi mai mult braţele de trup, strângând hăţurile, încât caii mai că se aşezau cu crupele pe cruci, părând că muşcă şi cerul cu boturile căscate. Prin urmare Cycyngierii, deşi erau atât de numeroşi şi mergeau cei mai mulţi pe jos, pe lângă căruţă, au început să se micşoreze până când s-au mai văzut ca nişte puncte negre, iar în cele din urmă, au dispărut de tot spre bucuria lui Szmul.

— În sfârşit, au dispărut. A, ce bine. Parcă s-a luminat lumea. Acolo, pe pământul făgăduinţei, cei mai mulţi nici n-o să ne cunoaştem. Nici nevestele noastre, copiii şi nepoţii nu se vor cunoaşte. Măcar dacă ar curge şi un râu între noi, o, Józef, adânc până la gât, ne-ar pune Dumnezeu mâna în cap. Cel mai bine ar fi să fie o mare. Păcătosule, dacă vrei să vii la mine, poftim şi ia vaporul. Poate că se va îneca o dată drept pedeapsă pentru pantalonii mei.

— Poate că o să fie şi un râu, încuviinţa bunicul. Se vedea bine că nu-i arde de vorbă, ca de altfel nimănui, afară de Szmul. Al nostru de aici e mic. Doar ca să speli rufele, să scalzi caii şi să adăpi vacile. Dar voi n-aveaţi cai şi vaci.

— Acolo o să avem de toate, Józef. Doar e pământul făgăduinţei, cum ar putea să nu fie?

— Aha, pământul făgăduinţei, a oftat Szmulowa în spatele lui Szmul. Nu mai trăncăni atâta.

— Cum adică să nu mai trăncănesc, ai? Tu vorbeşti anapoda. Şi nu mă mai gâdila pe spinare.

A tăcut totuşi, adâncindu-se parcă într-o amorţeală, încât nu mai avea chef nici capul să şi-l ţină drept prin hârtoape, lăsându-l să se aplece când pe un umăr, când pe celălalt. Cred că-l

chinuia ceva, fiindcă la un moment dat, şi-a smuls şapca de pe cap cu furie, dar s-a mulţumit numai să se scarpine. A procedat de câteva ori la fel, fără să rostească niciun cuvânt. Deodată, s-a ridicat în picioare în căruţă şi, uitându-se pe drumul dinaintea noastră, a remarcat fără supărare, dar şi fără bucurie:

— Nu se mai văd. A dat Dumnezeu şi au plecat.

— Păi, nu voiai tu să se depărteze? l-a întrebat bunicul.

— De ce să nu vreau. Dar nu atât de mult.

— Stai jos, tată, l-a rugat Sulka. Căruţa se hâltâcâie şi o să cazi.

S-a aşezat la loc, şi-a scos iarăşi şapca şi s-a scărpinat.

— Numai să nu li se sucească minţile în cap oamenilor, când vom ajunge acolo, a deşirat cuvintele ca dintr-un ghem de gânduri chinuitoare. Sulka şi-a ridicat privirea spre tatăl ei, iar mie parcă mi s-a strâns inima, deoarece am avut impresia că odată cu privirea i-au ieşit şi ochii de sub pleoape şi nu mă va mai vedea niciodată.

— De ce să li se sucească? s-a mirat bunicul şi nu prea. Oamenii îşi pierd minţile numai din cauza nenorocirii.

— Oho, Józef, la fel se întâmplă şi de prea mult bine. E chiar mai rău. Din cauza bogăţiei, poţi să-ţi uiţi meseria, ce-a făcut fiecare mai înainte aici, poţi să uiţi de destinul pentru care ai fost creat. Rămâne numai lăcomia. Aici făcea croitorie, iar acolo poate că o să vrea să aibă o cârciumă, un cazan de ţuică sau o fabrică de bere. Sau chiar dacă rămâne croitor, nu mai vrea să repare nimic din ce e vechi, pentru că el lucrează numai costume, fracuri, haine de blană. Iar cine avea aici prăvălie, gaz, sare, chibrituri, acolo o să prefere să stea cu burta la soare. Toţi o să-şi dorească joagăre, mori, brişte, de unde bani pentru toate astea, Józef? N-o să reziste nici pământul făgăduinţei. Noroc că fiecare a dat în scris ce-şi doreşte acolo,

n-ai grijă. La ei, ordinea înseamnă predestinare. Ordinea e pe primul loc, Józef, chiar înaintea lui Dumnezeu. Ei ar crea lumea din nou şi n-ar mai fi cum vrea fiecare. Nu trebuia să-i izgonească din rai. Şi nici să vină potopul pe urmă. Dumnezeu ar fi fost liniştit. Toţi ar fi fost liniştiţi. Nici noi n-am fi fost siliţi să mai căutăm pământul făgăduinţei. Aşa, fiecare vrea să păstreze pentru el această bucată de pământ. Ba, câte unii ar vrea şi cerul. Iar alţii să trăiască numai cu usturoi, pătrunjel şi ceapă. Şi soarele să nu apună mereu o dată aici, o dată acolo. Chiar aşa, Józef, s-ar putea ca pământul ăsta să nu mai ajungă. Cu toate că spun că de-ajunge ori de n-ajunge, tot o să ne fie mai bine. Aici n-am avut nici măcar cu cine s-o măritǎm pe Suluś. Suluś, ţi-ai luat chiloţii? Acolo e musai.

— Să dea Dumnezeu să vă fie mai bine acolo, i-a urat bunicul, simţindu-se obligat să spună şi el ceva.

— O să fie mai bine, Józef, s-a grăbit Szmul să-l asigure. Ei aşa spun şi aşa o să fie.

— Tată, da' bordel o să fie acolo? a întrebat Sulka. Pentru că eu aş vrea să mă duc la bordel.

Szmul s-a trezit din amorţeala de o clipă.

— Ce-i cu tine, fiica mea, ai milă de ea, Doamne. A spus şi ea aşa, ca să se afle în treabă. Dar n-a spus nimic. Doamne, n-ai auzit. Suluś, scuipă afară cuvântul ăsta parşiv. Scuipă-l, Suluś. Scuipă-l în amândouă părţile carului. Şi Szmul a început să scuipe de câte trei ori în partea lui, peste genunchii Sulkăi şi în cealaltă parte a carului, arătându-i Sulkăi cum trebuie să scuipe şi ea. Scuipă cu tatăl tău nefericit. Să-l pedepsească Dumnezeu pentru tine. Ca şi când el ar fi rostit acest cuvânt. Sau l-ar fi gândit. Ca şi când ar fi luat fiinţă în el. Hai, Suluś, scuipă-l. O, da, scuipă-l de pe limbă, din gând şi din inimă. Pentru că s-ar putea să avem parte de o mare nenorocire. E ruşine, Suluś. De faţă cu domnul Pietrek. N-o asculta, domnule Pietrek, astupă-ţi urechile.

Indiferentă la dojana tatălui, Sulka privea undeva într-o parte, parcă toate acestea nu ajungeau până la ea, şi nici măcar un pistrui nu-i tremura pe faţă. După Szmul, a ridicat glasul şi Szmulowa, ocărând-o cum nu se poate mai rău, că-i aşa, că-i pe dincolo, că iadul, că Dumnezeu şi de supărare, a început să-şi frece spinarea de umerii lui Szmul, până când acesta s-a înfuriat:

— Nu mă mai gâdila, femeie! Gâdil-o pe ea. Ea este fiica ta.

După Szmulowa, şi bunica Szmulowa a început să mormăie, aruncând în urma căruţei cuvinte din care se înţelegea că totul era numai din cauza chiloţilor pe care Sulka refuzase să şi-i pună.

— Iar voi, tatăl şi mama ei, nimic.

Faţă de toate aceste vorbe de ocară, Sulka s-a mulţumit să se arate mirată:

— Pământul făgăduinţei şi fără bordel? Sunt atâţia soldaţi pe lume.

Fără îndoială, cearta familiei Szmul din cauza Sulkăi ar fi continuat, dar din fericire, am intrat printre primele case de la periferie. Şi în curând, am cotit pe drumul de intrare în oraş, pavat cu dale de ciment, care urca pieptiş, de-a lungul zidului înalt dinspre dreapta şi străjuit de plopi italieni. Parcă speriat de ceva, Szmul a poruncit să tacă toţi din gură:

— Gata. Să nu mai aud o vorbă. Acum ne văd. Se uită la noi prin binoclu. Sunt în stare să ne noteze că ne arde de ceartă. Iar pe urmă, Doamne fereşte, s-ar putea să fie rău. Orice se poate întâmpla. Pot să ne dea vreo cocioabă în loc de casă. Pot să spună, Szmul, o să faci ce-ai făcut şi până acum. Dar ce-am făcut, am mijlocit eu vinderea unei vaci, a vreunui viţel? Ce câştig mai e şi ăsta? Nu-i nicio scofală. Dar ei pot, nu-i aşa, Józef, că pot să spună orice?

— Ai dreptate, i-a dat în bună bunicul.

M-am mutat iarăşi cu faţa înainte, pentru că voiam să văd oraşul în care intraserăm. Pe locul

ocupat de Szmul şi ai lui s-a aşternut o tăcere posomorâtă, ca şi când fiecare se înclina în partea lui cu gândurile proprii, asemenea lujerilor unui tufiş.

Drept înainte, pe colina pe care urcam cu greu, întrucât până şi caii îşi plecaseră capetele parcă la înălţimea oiştei, scrâşnind ascuţit cu potcoavele în pavaj, se înălţa până la cer un turn pătrat de cărămidă roşie închis cu o coroană în vârf.

— Ce turn e ăla, bunicule? am întrebat.

— Nu e turn, mi-a răspuns, ci Poarta.

— Poarta? m-am mirat, fiindcă nu mai văzusem asemenea poartă. Parcă ducea spre cer, mai ales că urcam tot timpul spre ea.

— Poarta Abaţiei, m-a lămurit bunicul. A ridicat-o un rege, nu mai ştiu să-ţi spun care. Poate Każmierz, pentru că el a zidit cele mai multe castele, porţi.

După câteva sute de metri de urcuş, în vreme ce poarta creştea întruna, până când a ajuns să acopere tot cerul, am pătruns în intrarea îngustă, răcoroasă. Admiraţia mea mută de uimire, care mi-a gonit-o din gânduri până şi pe Sulka, s-a transformat deodată în spaimă că se va prăbuşi peste noi, deoarece era clar să se clătina din cauza mersului cailor şi a carului încărcat. Iar când caii au ieşit la lumină în partea cealaltă, iar după cai şi noi, mi-a fost frică să-mi mai întorc ochii la ea. Aveam impresia că se clatină mereu deasupra noastră, în timp ce noi continuăm să înaintăm prin intrarea îngustă, răcoroasă.

— În sfârşit, am trecut, a rostit bunicul cu un oftat de uşurare vădită, de parcă ar fi spus, am terminat de secerat, privind la grâul cosit. Aproape că am ajuns.

A cotit numaidecât la dreapta, pe o străduţă scurtă, închisă cu o gheretă de lemn, pe care se vedea o inscripţie: atelier fotografic, fotografii de la nunţi, amintiri, de la prima spovedanie, portrete, apoi la stânga pe lângă ferestre şi am intrat pe o

stradă lungă care înainta prin spatele Pieţei pe marginea colinei oraşului, acolo unde mă opream cu domnul, şi acesta îmi arăta grădina albă, înfloritǎ, de pe colina opusă, cu casa albă la mijloc.

Parcă presimţind că se apropie sfârşitul drumului, caii îşi mişcau tot mai alene crupele, mai ales că strada era plină de adâncituri, încât se putea spune mai degrabă că era pavată cu gropi şi hârtoape. Carul înainta foarte încet, mai bine-zis sărea mereu dintr-o groapă într-un făgaş de roţi şi noi odată cu el. Şi poate că drumul nostru ar fi continuat astfel, dacă printre casele care se înălţau de-a lungul străzii de pe malul colinei n-ar fi apărut înaintea noastră o clădire impunătoare.

— A, asta-i sinagoga, a exclamat Szmul.

— Ne oprim la sinagogă? a întrebat bunicul, pregătindu-se să tragă de hăţuri.

— Să ne oprim? şi-a revenit Szmul.

— Nu, opreşte aici, lângă casa asta, a spus Szmulowa.

— Unde aici? Unde aici? mai că a sărit în picioare Szmul. Mai întâi trebuie să mergem să întrebăm. Trebuie să aflăm. Nu merge aşa, unde vrei tu. Şi de ce ţi s-a năzărit neapărat aici? a răsunat contrariat glasul lui Szmul şi a început să clatine din cap cu părere de rău. Tu ştii cine stă aici? Aici stă dulgherul Lanc. Ăla care face comode, dulapuri. De unde poate să ştie el unde să ne oprim? Şi adresându-i-se bunicului: Mergi înainte, Józef, mână înainte. Nu te lua după vorba ei.

— Atunci, să opreşti lângă sinagogă, dacă aşa vrea el, a căzut de acord Szmulowa. Îl putem întreba pe Dumnezeu. Să ne sfătuiască El.

— Păi, Dumnezeu mai este acolo? s-a auzit de sub muntele de boccele bătrâna Buba din fundul carului.

— Ce tot boscorodeşti acolo! a certat-o Szmul supărat. Stai pe locul tău. Mai bine nu veneai cu noi. Apoi şi-a revărsat din nou indignarea asupra

Szmulowei. Şi tu la fel. Ce vrei să-l întrebi pe Dumnezeu? Poate că nici nu ştie că suntem noi. Nu te mai uita cu spatele, întoarce-te şi uită-te cu ochii. Şi întorcându-şi capul spre bunicul: Mână, mână, Józef.

— Poate că nu e pe strada asta? a întrebat Szmulowa. Poate că am greşit drumul?

— Cum nu pe asta? S-a înfuriat Szmul. Ne-au spus că la sinagogă. Tu-mi spui să mă duc să-l întreb pe Dumnezeu, şi tu nu vezi unde-i sinagoga. Uită-te şi tu, ei, ce vezi? Nu e pe asta. Dar pe care e? Am greşit drumul. N-o să-l mai greşim.

Bunicul a oprit totuşi caii şi a spus:

— În loc să vă certaţi, duceţi-vă şi întrebaţi pe cineva.

Szmul a început să coboare cu neplăcere din car.

— Trebuia să ne ţinem după Cycyngier, Szyjek, a opinat Szmulowa. Ei au şi ajuns acolo.

— Cycyngier? Ce tot vorbeşti. Şi punând piciorul pe pământ, s-a apucat furios cu mâinile de loitră. Szyjek? Ce spui? Se vede că ţi-ai pierdut minţile. Îi vezi tu, unde sunt? Nu sunt aici. Foarte bine.

— Du-te, hai, du-te! l-a grăbit bunicul.

Şi fierbând încă de mânie, Szmul a pornit înainte pe stradă mormăind:

— Cycyngier. Szyjek. Am rătăcit drumul, auzi!

După plecarea lui Szmul, Sulka şi-a repezit mâinile deasupra clăii părului roşcat, întinzându-se, după care a sărit sprintenă din car ca o pisică. S-a apropiat de marginea râpei, s-a oprit în spaţiul gol dintre două case dărăpănate, iar după o clipă, cu ochii aţintiţi într-acolo, cu toată fiinţa ei, fiindcă nici n-a întors capul spre mine, m-a chemat:

— Domnişorule, vino să-ţi arăt ceva!

M-am oprit lângă ea, căutând cu privirea ce voia să-mi arate, dar n-am văzut decât livada albă, înflorită, cu casa albă la mijloc de pe colina de vizavi, iar mai departe, spre stânga, biserica roşie ce se iţea printre copaci.

— Vezi? Uite, acolo, a spus cu glasul visător. Nişte oameni se duc la cununie prin livadă. Aş vrea să mă duc şi eu.

Şedeam în aceeaşi bancă, din care paracliserul nu-mi îngăduia atunci să mă mişc şi încercam să-mi închipui cum s-ar scurge viaţa aceasta dacă ne-am lua după paracliser. Deşi poate că nu încercam atât să-mi imaginez, pe cât închipuirea mea îmi aducea în minte imagini zdrenţuite, care nu mai ascultau de voinţa şi de memoria mea. S-ar cuveni deci să spun că mai degrabă eram încercat de imaginaţia mea, aşa cum te încearcă dorul sau setea. Din vreme în vreme, aveam impresia că cineva cântă la cor, dar sunetele orgii se amestecau cu târşâitul aspru al măturii parcă înadins apăsate şi trase cu mişcări largi pe podele. Ceea ce era mai ciudat era că nu veneau din acelaşi loc, ci se auzeau prin toată biserica şi înaintând în cerc spre mine, se apropiau tot mai mult, însoţite de ecoul tot mai puternic al muzicii. Mă întrebam dacă memoria nu s-a statornicit în timpul de atunci. Totuşi memoria se teme într-adevăr de locurile în care zăboveşte, memoria este o boală a frustrării.

Tocmai ajunseserăm la altar, când deodată Anna s-a uitat înapoi în biserică peste umărul meu şi răzbătând cu privirea prin mulţimea care ne acoperea, şi-a îndreptat-o spre bănci, încercând să mă regăsească aşezat undeva acolo, într-una dintre ele. Totul n-a durat decât o clipă, dar a fost de ajuns ca să văd în ochii ei care mă căutau teama pe care o cunoşteam atât de bine.

Era îmbrăcată în aceeaşi rochie albă, dar abia acum observam cât de mult strălucea albeaţa aceea în contrast cu covorul roşu pe care înaintam printre cele două şiruri de oameni. Jos, rochia îi aluneca în valuri rotunde, sporite de paşii nevăzuţi, mărunţi dar gravi. Capul îi era de asemenea înconjurat în alb, încât din banca în care priveam la noi, îmi părea ca o dâră de strălucire albă, mai ales că

voalul aluneca mai departe peste rochie, târându-se pe covorul roşu.

Eu purtam acelaşi costum albastru, puţin cam larg pentru măsura mea de atunci. Lărgimea lui era menită să mă facă să par mai bărbat, mi se spusese chiar că peste un an sau doi mă voi îngrăşa şi avea să-mi vină tocmai bine. De altfel, un costum nu-l faci ca să-l iei o singură dată, fie şi la cununie, ci trebuie să-l porţi şi pe urmă, cu ajutorul lui Dumnezeu până la moarte. Nu o dată se întâmplă ca cineva să fie înmormântat chiar în costumul de mire.

Acest costum mi-l cumpărase mama cu bani împrumutaţi de la domnişoarele Poncki, care nu-i mai ceruseră înapoi niciodată, neluându-i în seamă reproşurile de conştiinţă, că o să-i returneze, când o să aibă, cel mai important lucru era că domnului Piotr îi stătea splendid în el, la drept vorbind arăta chiar mai bine decât doamna Anna. Cu toate că şi ea era minunată. Nu puteam să-mi aduc aminte ce cravată aveam, dar din ultima bancă, pândit mereu de privirea neîncrezătoare a paracliserului care mătura parcă toată biserica dintr-odată, nu mai vedeam prea bine cununia noastră, cu atât mai mult cu cât, acoperit de oameni, şters din curiozitatea lor, din îmbulzeala spre altar şi asurzit de şopocăielile lor, că Anna merge prea ţeapănă, iar eu arăt ca un ofticos, atât de palid, de ce sunt atât de palid în timp ce ea e numai sânge şi lapte, costumul atârnă pe mine ca pe o scândură, deşi şi ea ar fi putut avea un voal mai lung şi o coroniţă mai frumoasă pe cap, în schimb în urechi are cercei de aur, sau poate doar arătau de aur, iar dacă erau de aur, cât or fi costat? Prin urmare, când ne-am jurat credinţă pe treptele altarului, n-am auzit nici cuvintele noastre şi nici pe preotul care ne binecuvânta.

Totuşi cel mai mult îmi împiedicau privirea domnişoarele Poncki, mai ales că îşi puseseră pentru această ocazie nişte pălării cu boruri atât de

uriaşe, încât acopereau aproape tot altarul. Mi se pare că Róża purta o pălărie crem, iar Ewelina una verde crud. În plus, amândouă se aflau în spatele nostru, în rolul primelor druşte, împingându-i pe ceilalţi înapoi, odată cu familiile noastre. De aceea, dacă cineva voia să ne vadă mai bine, stând înaintea altarului, trebuia să se aplece şi să se uite pe sub pălării sau să se ridice în vârful picioarelor înclinându-se mult într-o parte. Pe de altă parte, pentru a-şi sublinia importanţa, Ewelina, chipurile discret, dar în acelaşi timp ca s-o vadă toţi cei prezenţi, tot îndrepta vreo cută la rochia Annei, iar Róża scutura mereu câteva firicele de praf, pe care-l vedea numai ea de pe haină, producându-mi mâncărimi în spate.

Priveliştea care mi se înfăţişa ochilor din banca în care şedeam nu mi se părea tot atât de limpede ca cea de pe marginea râpei din spatele Pieţei, unde mă aducea domnul adesea şi de unde, stând în câte un loc viran dintre două cocioabe, priveam doar împrejurimile vălurite, la biserica Sfântului Iacob, ascunsă printre teii bătrâni, şi mai ales la livada aceea cu casa albă la mijloc, de pe colina opusă, dincolo de valea verde închis care părea la o aruncătură de băţ. Mergeam cu Anna pe cărăruia din livadă, printre copacii încărcaţi de fructe, soarele puternic de după-amiază parcă lumina trunchiurile dinspre pământ, întărind contururile fiecărei crengi, ale fiecărui fruct.

Era pe la sfârşitul lui august, într-un an cu rod bogat, mai ales în livezile de meri, cum se vorbea. Verdeaţa frunzelor pălea uşor, devenea mată, aşa că pomii păreau încărcaţi cu luminiţe multicolore, unele atât de strălucitoare, încât te dureau ochii, altele arzând ca vâlvătaia prin coroanele lor ca stropite cu sânge. Aveai impresia că cineva luminase livada cu prilejul cununiei noastre.

Anna mergea înaintea mea, cu o mână ţinându-şi rochia albă, ca să nu se târască pe iarbă sau să se agaţe de vreo creangă căzută, iar cu cealaltă

sprijinită în mâna mea. În urma noastră, întrucât îngustimea potecii nu ne permitea să înaintăm nici măcar câte doi alături, păşeau în rând, discutând cu voce tare şi râzând, invitaţii la nuntă, ascunşi de copaci, dispărând printre coroanele pline de fructe, aplecate până la pământ sub greutatea roadelor, sau ivindu-se din spatele lor şi dispărând iarăşi. În coada şirului, puţin mai în urmă, trepădau domnişoarele Poncki, Ewelina, urmată de Róża, sau invers.

Chiar şi de la marginea colinei pe care se afla oraşul, se vedea că nu merg prea comod în pantofii cu tocuri înalte pe cărăruia argiloasă, mai ales că şi coborau. Şi mai trebuiau să aibă grijă tot timpul de pălăriile cu boruri uriaşe, aşa că se aplecau aproape pe lângă fiecare copac sau ieşeau de pe potecă, ferindu-se de coroanele rămuroase care atingeau iarba. Nici aşa nu izbuteau întotdeauna să evite ca vreo ramură să se agaţe de vreuna dintre pălăriile lor, să o rupă, s-o strâmbe sau măcar s-o atingă. Îşi ţineau deci pălăriile cu mâna pe cap, ducând totodată buchete uriaşe de flori pentru noi, poşetele şi umbrelele, deşi nu părea că va ploua, din contră, vremea parcă fusese potrivită anume pentru cununia noastră.

Anna, strânsă în rochia lungă şi cu tocuri înalte, părea că se poticneşte întruna şi întorcându-şi ochii zâmbitori spre mine, mă ruga, prefăcând-se că mă ceartă:

— Ţine-mă mai cu putere. Vrei să cad?

La un moment dat, dând drumul la poala rochiei, a rupt un măr care atârna pe o creangă mai joasă şi ducându-mi-l la gură, m-a îndemnat:

— Muşcă. Nu trebuie să fim chiar atât de serioşi. Doar e nunta noastră.

Am muşcat, aşadar, din mărul din mâna ei, după care ea şi-a înfipt dinţii albi, răsfrânţi în zâmbet, în pulpa mărului, mestecând-o cu o lăcomie bucuroasă şi întorcându-şi de fiecare dată când muşca ochii mari, veseli către mine. Şi în timp ce-

mi zâmbea mereu peste umăr, am dispărut în adâncitura care ducea spre biserică, parcă ieşind dintr-o fotografie, urmaţi de mătuşici, la sfârşit, în pălăriile lor cu boruri largi, de domnişoarele Poncki, care închideau priveliştea ce se vedea de pe colina pe care se afla oraşul.

VI. În ploaie

Toată întinderea răsuna de bubuituri, trosnete şi uruit de tractoare, buldozere, escavatoare şi alte maşini greu de numit, ale căror hoarde luptau pur şi simplu cu pământul galben, argilos, călcându-l în toate direcţiile, împingându-l în valuri uriaşe, aruncând cantităţi mari din boturile lor sau sfredelindu-l până în măruntaie.

Cu totul pe neaşteptate, întrucât colina începuse să se surpe, ameninţând să distrugă oraşul. Deşi era oare chiar atât de neaşteptat? Pe cât ţineau minte oamenii, apăreau mereu în diferite puncte ale oraşului, îndeosebi după ploile torenţiale, dungi, crăpături, prăbuşiri, nu de puţine ori de mărimea unei fântâni ori chiar mult mai mari. Cel mai adesea, în Piaţă sau pe vreuna dintre străduţele care porneau din Piaţă, în orice caz, aici se vedeau mai bine şi se vorbea în tot oraşul despre ele. Asemenea surpări se îngrădeau de obicei cu gărduleţe şi stăteau aşa până când le astupau după câtva timp. Nu o dată se fisura zidul vreuneia dintre clădirile vechi şi apărea la fel câte o cicatrice, până când o astupau sau o prindeau cu drugi de fier.

Lumea se obişnuise cu astfel de întâmplări naturale, când oraşul crăpa şi se scufunda, lucru pe care-l confirma nu numai memoria oamenilor, dar şi cele mai vechi inscripţii, pentru că se vede că aşa era oraşul. Sau poate că aşa era destinul lui. De altminteri, nici nu era de mirare, aşezat fiind pe colina de loess, şi se ştie ce e loessul, nici pământ, nici pulbere, permeabil la apă, aşa că nu putea ţine prea mult pe el nici oraşul, şi încă unul ca acesta strâns ca într-un cleşte de marginile colinei.

Cel mai rău era totuşi că peşterile scobite în colină înainte cu secole, care într-o stâncă masivă

n-ar fi reprezentat nicio primejdie, într-o colină de loess erau o adevărată condamnare la moarte. Nu se ştia cât erau de adânci şi de lungi, fiindcă nimeni nu le explorase, nu se cunoştea nici măcar o intrare. Unii repetau cu încăpăţânare că nu mai este nimic de făcut, că oraşul crapă şi se va scufunda. Lumea s-a îngrozit o dată, când cineva, cumpărând un ziar de la chioşc, a pierit ca într-o prăpastie în groapa care i s-a căscat brusc sub picioare, dispărând în adevăratul înţeles al cuvântului dinaintea vânzătorului uluit care tocmai îi dădea restul. Iar puţin după aceea, într-o zi de târg, au căzut într-o crăpătură un cal cu căruţă cu tot. Într-o clipită, oamenii s-au împrăştiat strigând înspăimântaţi:

— Se scufundă oraşul! Se scufundă oraşul.

Poalele colinei erau una cu pământul, şi lutul galben, argilos, se aşternuse în valuri până la drumul care ducea spre pod. Nu rămăsese nicio urmă din case, nici din aceea în care locuiserăm noi la subsol, astfel că nu-ţi venea să crezi că existase cândva aici aşezarea Rybitwy. Şi ca şi când răul nu era de ajuns de mare, din cauza maşinilor, colina se cutremura până în adânc, tremurul ei ajungând până la picioarele noastre, sus de tot, unde mă aflam cu Pawełek. Poate că din cauza caselor părăsite şi a absenţei oamenilor, tremurul pământului părea că se răspândeşte pe toată întinderea câmpiei, ajungând până la bolta cerească şi antrenând în această mişcare şi soarele de pe cer.

Ceva îmi şoptea să interpretez acest tremur ca ecoul tuturor bătăliilor care avuseseră loc pe această câmpie şi care se stingea acum. Ar fi fost poate cea mai dureroasă dimensiune a pustietăţii de azi. Cu atât mai mult cu cât rămăsese întreagă numai scara, întreruptă undeva jos, înaintea intrării în fosta locuinţă a domnişoarelor Poncki, la marginea pământului galben, argilos, care părea că introduce tocmai spre această pustietate. Probabil

pentru că fusese mărginită de balustrada de lemn, de care era agăţată o tăbliţă cu inscripţia: „Nu coborâţi! Este interzis!“

— Să coborâm acolo, am spus cu toate acestea.

La acestea, Paweł, întinzând mâinile în semn de apărare, sau mi s-a părut mie, spre tăbliţă, a spus:

— Nu vezi că e interzis?

— Nu face nimic, l-am liniştit.

— Bine, dar de aici se vede totul ca-n palmă, a continuat Pawełek.

— Acolo, mai jos, însă, poate se vede mai mult, nu m-am lăsat convins.

N-a mai zis nimic, dar cu siguranţă că a considerat vorbele mele ca o manifestare ciudată, oricum, aşa am resimţit-o eu. De la o vreme, nu mă puteam dezbăra de bănuiala că tot ce-i spun sună pentru el ca o ciudăţenie, ceea ce era un semn că între noi se instalează abia vizibilă, dar tot mai greu de trecut, acea graniţă care ne apără de noi înşine, mai exact spus, pe el de mine. Poate că însemnase deja propriul lui orizont, care n-avea prea multe lucruri în comun cu locul de pe colină, unde tocmai stăteam la începutul scării, şi nici cu oraşul acesta. Acceptase cu vădită neplăcere să vină aici cu mine. Neplăcerea lui conţinea parcă o umbră de împotrivire, ca să nu spun disperare, cum nu se mai întâmplase niciodată înainte. A spus chiar ceva de felul:

— Eu nu pot să ţin totuşi locul mamei. Înţelege.

I-am spus:

— Măcar câteva trepte. Să ajung până aici şi să nu cobor aceste câteva trepte care mai există?

Poate că l-am nedreptăţit, pentru că totul nu era chiar atât de simplu, cum credeam eu. Pe neaşteptate, a acceptat cu o supunere blândă:

— Hai să coborâm, dacă asta vrei. Şi chiar m-a avertizat când am început să coborâm. Numai să nu te ţii de balustradă, fiindcă e sigur putrezită.

— Da, alunec doar cu mâna pe ea, i-am răspuns. Şi am simţit că mi se strânge ceva în piept

auzindu-l. Dar ce netedă e. Câte mâini trebuie să se fi ţinut de ea. Iar în Rybitwy nu erau prea mulţi locuitori. Mi-aş putea imagina un lanţ de mâini alunecând pe această balustradă, undeva acolo, între ele, şi pe ale mele, ale bunicilor tăi şi ale domnişoarelor Poncki.

— Fii atent la picioare, m-a prevenit iarăşi.

N-am coborât totuşi până la capăt, pentru că pe undeva pe la jumătate, când am văzut deja clanţa de la uşa locuinţei domnişoarelor Poncki, a ajuns până la noi de jos, dinspre pământul galben, argilos, un strigăt de avertisment:

— E interzis! Nu ştiţi să citiţi?! Sus e o tăbliţă cu litere de-o şchioapă: Interzis!

— Voiam doar să ne uităm şi noi! am răspuns.

— Aici nu e nimic de văzut! Se munceşte! Întoarceţi-vă! Dacă-i interzis, e interzis!

Dojeniţi, am rămas o clipă pe treapta pe care ne opriserăm privind cu o nesiguranţă pornind poate din sentimentul vinovăţiei că îndrăzniserăm să venim aici, deşi era interzis.

— Şi dacă se surpă, cine va suferi?! ne-a strigat glasul de jos ceva mai îngăduitor, ba chiar cu o nuanţă de înţelegere pentru venirea noastră.

— Într-adevăr, nu mai e nimic aici, a spus Paweł ca un ecou al glasului de jos.

Am ezitat să-i dau dreptate, dar în aceeaşi clipă am zărit la fereastra domnişoarelor Poncki iţindu-se de după perdeaua înflorată capul plin de bigudiuri al domnişoarei Ewelina sau poate al domnişoarei Róża. Mi-am dorit chiar ca înainte de a dispărea să dea la o parte perdeaua cu un gest grăbit, să deschidă fereastra şi aplecându-se pe pervaz, cu mâinile întinse până aici, la scară, să exclame cu bucurie, aşa cum numai ele ştiau s-o facă:

— Aa, domnul Piotr!

Ţinea totuşi perdeaua cu o mână în continuare, ascunzând-şi jumătate din gură, un ochi şi un obraz, dar pe chipul ei se vedea întipărită tristeţea.

Mi-a trecut prin minte că impresia era produsă de bigudiurile din păr. Fiindcă întotdeauna se ruşinau din cauza lor şi parcă mai mult chiar decât aveau nevoie. Cu bigudiurile în păr se simţeau nespus de stingherite, ca să nu zic, închise într-o cuşcă.

Încă pe vremea când mă duceam la ele la cacao, nu-şi cereau scuze niciodată pentru nimic, chiar dacă abia se sculaseră din pat şi mergeau în papuci şi capoate neîncheiate, nesulemenite, cu părul răvăşit, dar dacă le găseam cu bigudiurile în cap, parcă le-aş fi surprins într-o stare necuviincioasă, aşa se întreceau una pe alta să-şi ceară iertare:

— O, Doamne, e Piotruś, iar noi suntem cu bigudiurile în păr! Iartă-ne, Piotruś. Te rugăm să ne ierţi. Cacaua e gata numaidecât.

Una alerga în bucătărie să-mi toarne cacao, iar cealaltă, aşezându-se în faţa oglinzii, îşi scotea în grabă bigudiurile din păr, repetând întruna:

— Mă pieptăn îndată, sunt gata într-o clipă. I-am spus Ewelinei că s-ar putea să vină Piotruś şi să ne găsească aşa cu bigudiurile în păr.

Şi înainte ca Ewelina să se întoarcă din bucătărie cu cacaua, Róża îşi scotea toate bigudiurile din păr şi-i lăsa locul liber înaintea oglinzii. Acum era rândul Ewelinei să-şi scoată bigudiurile şi să repete întruna:

— Sunt gata numaidecât. Acum mă pieptăn. Nici n-apuci să bei cacao. Bea încet, Piotruś, fiindcă e fierbinte.

— Hai să ne întoarcem, am propus, de vreme ce nu avem voie. Şi apucându-mă cu mâna de balustradă, am făcut cale întoarsă. Paweł a mai rămas o clipă, murmurând ceva în spatele meu. După care, ajungându-mă aproape dintr-o săritură peste cele câteva trepte care ne despărţeau, s-a oferit:

— Poate-ar fi bine să mă iei de mână?

— Nu, mulţumesc. Nu mă socoti doar un bătrân neputincios, m-am prefăcut supărat.

— Nu m-ai înţeles, a încercat să-mi explice.

— Atunci, iartă-mă, i-am spus. Se pare că înţelegerea este mai grea decât suferinţa. Cine ştie dacă nu-i cel mai înalt grad de suferinţă.

M-a privit bănuitor, de parcă el n-ar fi înţeles nimic acum sau poate că l-a mirat gravitatea vorbelor mele, pentru că şi eu am fost puţin uimit, când le-am rostit. Şi ca să şterg această impresie de nenatural, am spus pe neaşteptate chiar pentru mine însumi:

— Să ne odihnim puţin.

Nu, nu mă simţeam câtuşi de puţin obosit. Urcaserăm doar zece-cincisprezece trepte fără să ne grăbim, treaptă cu treaptă, mai ales că scara ne impunea un asemenea ritm, oricare altul însemnând o violentare a naturii ei. Mai demult, când alergam în sărituri mari pe scară, oamenii care-mi făceau observaţie nu se gândeau probabil că pot să-mi sucesc vreun picior sau să mă lovesc pe undeva. Ei aveau în vedere tocmai respectarea naturii acestor trepte. Atunci însă nu ştiam că natura scării constă în oboseala oamenilor. Aşadar, poate doar ecoul încă nestins al acelui timp s-a făcut auzit în mine când am propus:

— Să ne odihnim puţin.

Şi ca urmare a acestor cuvinte, oprindu-mă, ţinându-mă totodată cu mâna stângă de balustradă, m-am întors involuntar cu faţa către întinderea câmpiei. În aceeaşi clipă, mi-am dat seama că-l adusesem pe Paweł aici fără alt scop decât acela de a-l supune probei acestor cuvinte:

— Să ne odihnim puţin.

Într-un fel, îmi făceam reproşuri de conştiinţă că l-am introdus în acest rol, care fusese numai rolul meu, şi m-a cuprins un fel de teamă că probabil nu sunt în stare să mă descurc. Întrucât se cuvenea cel mult să-l trag după mine cu mâna dreaptă şi să-i arăt linia orizontului în depărtare, să-i spun… Tocmai, ce să-i spun? Mă simţeam însă gol pe dinăuntru, nu-mi venea în minte nici cel mai neînsemnat cuvânt. Şi mi se părea că această

câmpie care se întindea înaintea noastră îmi produsese acest gol.

Se pare că Paweł presimţea ceva şi vrând să-mi vină în ajutor, a spus:

— Să mai stăm puţin aici.

Am stat în cumpănă dacă nu era cazul să-i spun.

— Nu, hai să mergem. Şi în timpul acestei ezitări, m-am surprins privind tot timpul pe scară în jos, până la pământul galben, argilos, şi urmărind treaptă cu treaptă, aşteptam să ajung cu tata aici, unde stăteam acum cu Paweł. E posibil ca în această aşteptare să se fi ascuns speranţa că odată cu apropierea noastră vor veni şi cuvintele. Deoarece de fiecare dată când mă opream cu tata şi acesta, întorcându-se spre şesul întins, întindea mâna spre el, cuvintele veneau ca un stol de păsări asupra lui, şi tocmai din aceste cuvinte luau fiinţă toate bătăliile, care se purtau între cuvinte, cuvintele se repezeau unele asupra altora, se împrăştiau, se bălăceau în sânge, horcăiau, mureau şi, la drept vorbind, acopereau toată câmpia.

Am început chiar să-i aud răsuflarea grea de jos, deşi urcam câte două, trei trepte cel mult, aşa cel puţin mi se părea din locul în care stăteam cu Paweł, şi totuşi abia se mai ţinea de balustrada putrezită şi fără îndoială numai ruşinea nu-i îngăduia să-mi spună după două, trei trepte:

— Să ne odihnim un pic.

Deschidea gura din ce în ce mai mult, dar pieptul i se strâmta treptat. Atunci, nu mi-aş fi închipuit niciodată că îndură asemenea chinuri de la o treaptă la alta. Abia de aici, când priveam în jos, se vedea suferinţa lui când îşi ridica piciorul, alunecând cu mâna pe bucăţica de balustradă. Îşi ţinea capul aplecat, acoperit parcă de o pălărie mare, astfel că nu izbuteam să-i văd faţa deloc. Mi-o vedeam doar pe a mea, contrariată ca totdeauna, când trebuia să-l conduc la medic pe scară. Mergeam alături de umărul lui slab, care-şi

arăta slăbiciunea prin pardesiul de gabardină, şi el parcă prea mare, pentru că îi atârna până pe trepte.

Se gândea, probabil, că stăm undeva sus, acolo pe aceste trepte, fiindcă aveam impresia că parcă voia să-şi ridice capul şi să privească spre noi, dar nu reuşea. Simţeam aievea căldura palmei lui pe balustrada pe care-mi ţineam mâna, şi chiar şi simţeam prin ea pulsul slab al inimii, deşi nu eram sigur că e inima lui. Cum ar fi putut ajunge de jos până la noi, unde mă aflam cu Paweł, şi încă pe o balustradă obişnuită de lemn, pe deasupra şi putredă, o inimă bolnavă ca a lui, care abia mai bătea.

Nu o dată, lui însuşi i se părea că inima a încetat să-i mai bată şi o ruga pe mama să-i pună mâna pe piept, să vadă dacă mai bate sau doar i se pare lui că s-a oprit. Apoi îi mulţumea nu se ştie pentru ce, ca şi când i-ar fi schimbat-o cu a ei.

De altfel, toţi cei din Rybitwy se mirau că având asemenea inimă, mergeam la medic pe scara asta. Iar această uimire, se înţelege, mă viza în primul rând pe mine, că nu-l duc pe tata pe strada Browarna, era puţin mai departe, dar panta era mai lină, sau măcar să ocolim colina, apoi pe lângă Castel. Este adevărat, drumul era mult mai lung, dar oricum, mai scurt decât pe scară. Căci ce rost avea să cari un om cu asemenea inimă pe cea mai abruptă şi mai lungă scară din oraş. Nici măcar la Ucho Igielne, de cealaltă parte a colinei, dinspre Sfântul Iacob, scara nu este atât de abruptă şi de lungă. Dar el însuşi nu voia să audă de alt drum, ci numai pe această scară, ca toţi ceilalţi.

Nu o dată, unul sau altul dintre cunoscuţii întâlniţi, văzându-ne urcând treptele, mai că nu ne întreba:

— Nu era mai bine s-o luaţi pe Browarna? Ascultaţi-mă pe mine, mergeţi pe Browarna. Condu-l pe tatăl tău pe Browarna.

Adesea, câte cineva mă lua la rost încă de la primele cuvinte:

— Băiatule, băiatule, tu n-ai minte deloc. Nu-l mai asculta, domnule. Astăzi copiii simt o plăcere nespusă să-şi conducă părinţii pe cel mai rău drum. Uneori de ciudă, alteori din răzbunare.

— Nu e cazul lui, mi-a luat apărarea tata.

Dar explicaţiile lui nu convingeau pe nimeni.

— Aşa i-aş da un picior în fund căcăciosului ăstuia! m-a apostrofat o dată, treaz fiind, Funio Salarucha, fără să mai întrebe nimic. La fund, ca să-i urce mintea la cap. Iese sănătos din casă, iar când ajunge sus, abia-şi mai trage sufletul.

— Domnule Funio, el n-are nicio vină.

— Cum nu are nicio vină. Toţi mucoşii ăştia sunt aşa.

— Isuse din Nazaret?! De ce-ţi chinuieşti tatăl pe scara asta? Nu puteai să-l duci pe Browarna?! s-a arătat revoltată o dată doamna Bazylukowa, cu toate că de obicei trecea indiferentă pe lângă noi, când ne întâlneam cu ea pe scară, în cel mai bun caz întreba:

— Vă duceţi la doctor?

De aceea nici tata nu socotea că trebuie să-i răspundă neapărat, mulţumindu-se să-şi ducă mâna la pălărie.

Şi cu toate că nu mă simţeam vinovat, mă enervam. După moartea lui, am început să adun în memorie toate aceste manifestări de revoltă şi supărare împotriva mea, în care scara se alungea, creştea, devenea tot mai abruptă, ca şi când undeva, acolo, în cutele dorinţei, adâncea chinurile tatei. Poate pentru că murise.

Cu atât mai mult că şi mama, într-un moment de împăcare, fără să mai plângă, încercând să-şi explice de ce murise, printre alte motive, un război, al doilea, lipsa banilor pentru medici mai pricepuţi, pentru mâncare mai bună şi altă locuinţă, mi-a zis:

— Poate că ar fi trăit mai mult dacă nu l-ai fi dus la medic pe scara asta. Te-am rugat de atâtea ori să-l duci pe strada Browarna. Pe Browarna,

poate că aşa ar mai fi trăit puţin. O lună, două, ar fi fost bune şi alea. Scara asta îl omora până şi pe un om sănătos. Inima lui era ca a unei păsăruici îngheţate, atârna de un fir de aţă.

Şi la fel a zis şi domnul Jaskóła, când am dus sicriul cu corpul neînsufleţit al tatei în sat la bunici, deoarece mama hotărâse să-l îngroape acolo, iar lângă el şi pe ea, când avea să moară, aşa mi-a spus, că tu poţi sta unde o să vrei, dar eu trebuie să fiu lângă tata, să nu uiţi.

— Dacă aţi fi locuit într-o casă pe o stradă la loc întins, poate că ar mai fi trăit şi acum. Dar cu scara asta, trebuie să ai o inimă cât un clopot, ca să te duci fie şi numai o dată pe zi în oraş. Bineînţeles, şi picioare la fel. Ei, şi foale, adică plămâni. Dar în primul rând inimă. Picioarele, plămânii sunt precum căruţa şi roţile. Da' inima, domnule, e calul şi ea îl trage pe om. Cât trebuie să pompeze, ca să-l tragă pe scara asta. La loc drept, poţi să încarci căruţa până la refuz cu cărbune, cu saci şi lăzi cu bere, că mai repede n-o să meargă, ci tot la pas, chiar dacă-l mai şi atingi cu biciul. Omul însă parcă-şi îndeamnă mereu inima cu biciul. Din fericire, nu avea prea multă carne pe el. Deşi, dacă punem la socoteală şi încălţămintea, şi hainele, pardesiul, pălăria, tot se adună ceva şi tot pe inimă apasă. Iar ea nu-i mai mare decât un pumn. Poate cineva să fie pe sfert din cât este, tot e prea mare pentru o astfel de inimă. La loc drept, treacă-meargă, dar nu pe scara asta. Iar când omul mai e şi corpolent, inima trudeşte ca o tulumbă de pompieri. Se răzbună, dar pompează. Nu mai poate, dar pompează. Ce-i asta, domnule, să te-ndopi atâta, ca să-ţi ajungă stomacul în gât. Oamenii nu mai au nicio măsură. Mai bine să tragi o sută la măsea şi te simţi la fel. Inima, domnule, nu face pereche cu alta, cum fac caii. Aşa se zice, dar nu-i aşa. Fiecare e nevoită să se descurce singură.

Şi întorcându-se peste umăr spre mine, fiindcă stăteam amândoi pe capră, el cu faţa la cai, eu cu faţa la sicriu:

— Nu puteai să-l duci pe tatăl tău pe strada Browarna, trebuia neapărat să-l târăşti pe scară? Oho, ar mai fi putut trăi puţin. Ar fi fost bună şi o lună, două. Oricine preferă să moară mâine în loc de azi. S-ar bucura şi cei care rămân după el.

Înaintam la pas, întrucât domnul Jaskóła considera că sicriul trebuie dus încet.

— Ăsta nu-i cărbune, saci sau lăzi cu bere. Nu se cuvine nici măcar să atingi caii cu biciul. Dacă trag, e de ajuns, ştiu ei că duc sicriul cu răposatul. Nu ştiu de ce-mi explica mie, deoarece eu nu-l grăbeam deloc. Poate numai ca să nu cred nimic rău despre caii lui sau pentru că-l regreta pe tata, la care ţinuse. Venea adesea să mai stea de vorbă sau se repezea în mare grabă doar să-l întrebe cum se mai simte. Iar când o întâlnea numai pe mama, niciodată nu uita s-o întrebe ce mai face soţul şi la fel şi pe mine, cum se simte tata? Şi cu toate că tata se afla pe lumea cealaltă şi poate nu ştia că-l ducem, ar fi fost ca şi când l-am fi grăbit. Pentru doi cai, sicriul nu însemna mai mult ca două lăzi cu bere sau un sac de grâu şi chiar dacă ar fi fost mai greu, noi nu duceam numai o greutate. Nu înhămase amândoi caii, fiindcă unul n-ar fi fost de ajuns, ci numai pentru că moartea tatei era ceva deosebit, când murea cineva străin, asta nu însemna încă nimic. De altminteri, nu-i place să meargă repede, ci aşa cum se obişnuise cărând cărbunii, sacii şi lăzile cu bere. Aşa-i place lui. Sigur, are bici, dar nu bătea niciodată caii. Câteodată, mai plesneşte prin aer şi atâta tot. Dar să-i lovească, niciodată. Dacă nu poate calul, degeaba-l baţi. Iar de grăbit, domnule, n-am de ce să mă grăbesc. De aceea, nu mă angajez la nicio nuntă sau la altceva, unde trebuie să mân caii în goană. O, îmi place să văd crupele cailor legănând-se înaintea mea. Atunci şi în ei se leagănă ceva.

Oricât ar fi de supărat, când urcă pe capră şi ia hăţurile şi biciul în mână, ceva începe să se legene în sufletul lui şi-i trece necazul. Dacă se ceartă cu nevasta, se plimbă călare o bucată de drum şi când se întoarce, e bun de pus pe rană. Pentru că nu-i place nici să se certe. Când i-a murit fiica, n-a plâns, la cine să se plângă? A fost destul că i-a plâns nevasta. A înhămat caii, a urcat în căruţă, a luat biciul, hăţurile şi a dat ocol oraşului până când s-a întunecat. Uneori visează, când crupele cailor se leagănă, că-şi vede fiica, o leagănă în braţe sau pe genunchi, căci aşa o punea nu o dată pe genunchi şi o legăna.

Nu tot ce spunea ajungea până la mine, dar avea momente când vorbea atât de încet, de parcă vorbea cu crupele cailor, care se legănau înaintea lui. Cât despre mine, sicriul tatălui care stătea cu capul lângă genunchii mei, şi îndeosebi tăbliţa de pe el mă afectau atât de mult, încât nu mai vedeam şi nu mai auzeam aproape nimic. Chipurile scria ceva pe ea, numele, prenumele, a trăit atâţia ani, Dumnezeu să-l odihnească. Abia de pe această tăbliţă am aflat că tata avea şi al doilea nume, Adam. Şi chiar mi-a trecut prin minte bănuiala ciudată că purtase acest nume în altă viaţă, mi se părea străin. Ca şi când sub acest nume se ascunde cineva cu totul necunoscut. Sau poate că acest nume îi rămăsese din armată, când umbla încă în uniforma de ofiţer, încheiat până la gât, cu guler strâmt, împodobit cu zigzaguri argintii, cu chipiul pe cap, cu centură şi cu eşarfa peste piept? Renunţase la acest nume când ieşise din armată? Pentru că o spusese de mai multe ori că cine iese din armată, acela renunţă la tot, chiar şi la sufletul lui. Şi nu va fi nicicând un civil adevărat. Ori îşi luase acest nume pe lumea cealaltă? Dar la ce bun? Pe tăbliţă, mi se părea ciudat până şi prenumele lui, acelaşi cu al meu. M-a cuprins chiar îndoiala dacă acesta nu era cumva altul decât al lui. Fiindcă

al lui continua, a trăit atâţia ani, Dumnezeu să-l odihnească. Al meu însă era mai scurt.

Deşi era cu putinţă ca totul să rezulte din aceea că nu m-am putut descotorosi tot drumul de uimire, privind la tăbliţa de pe sicriu, că eu mă aflu în această căruţă, pe mine mă încălzeşte soarele care merge în urma noastră pe acelaşi drum, iar în coşciugul dintre loitre, zace el, tatăl meu. Mirarea mea pendula între neîncredere, era el oare? şi suferinţa că sunt eu. La răstimpuri, totul se ştergea, pierea, încât mai vedeam pe tăbliţă doar macul, fără nume, fără prenume, fără a trăit atâţia ani şi fără Dumnezeu să-l odihnească, numai firul de mac. Şi parcă se făcea că nu mergem în căruţa asta şi nu trecem de nimeni, sate, câmpuri, iar mâine, poimâine va trebui să-l ducem din nou pe tata la medic, iar oamenii întâlniţi pe scară vor continua să mă certe, trebuia să o luaţi pe strada Browarna, băiete, cum poţi să-ţi cari tatăl pe scara asta? Iar pe scară, după câteva trepte, tata îmi va şopti ca totdeauna inspirând aerul cu greutate, să ne odihnim puţin. Şi întorcându-se spre câmpia întinsă, îşi va întinde mâna şi va începe să-mi povestească despre o nouă bătălie. Iar după alte câteva trepte, continuarea ei. Şi aşa avem să păşim pe aceste trepte, care nu se vor termina niciodată atâta timp cât îmi va istorisi despre bătălie. Poate că va fi bătălia aceea în care a căzut, fiindcă nu puteam crede că a murit în chip obişnuit. Auzeam cum nu se poate mai bine cuvintele care răzbăteau din sicriu până la mine:

— Abia o bucăţică de soare s-a ivit de după linia orizontului, când au răsunat trâmbiţele şi rândurile strânse au pornit unele împotriva altora.

Pentru că ce-i mai important decât cuvintele, totul începe cu cuvinte, şi până şi cea mai sângeroasă bătălie se desfăşoară pentru cuvintele care vor rămâne după ea.

Spunea:

— Era o ceaţă deasă ca un perete lăptos, iar când a început să se împrăştie, au văzut cohortele vrăjmaşe crescute ca din pământ în faţa lor.

Spunea:

— Şi atunci, înaintea regelui au apărut doi cavaleri călare, au coborât de pe cai şi au înfipt două paloşe în pământ.

Spunea:

— Tunurile se cufundau până la osii în noroi, caii până la burtă şi oştenii trudiţi erau siliţi să-i scoată cu mâinile, aşa că mulţi se prăbuşeau.

Spunea:

— Şi-a ţinut aripa stângă a călărimii ascunsă până în ultima clipă după dealul din apropiere, ca duşmanul să pătrundă adânc în mijlocul pedestraşilor.

Spunea:

— Iar hatmanul călare, asemenea unui uriaş, deasupra furnicarului, cu părul răvăşit şi faţa încordată de turbare şi voinţă, cu sabia încălzită de sângele vrăjmaşului.

Spunea:

— Băteau darabanele, tunurile trăgeau în ei, dar ei înaintau în rânduri dese, om lângă om, urmaţi de alte grupuri, golurile creşteau văzând cu ochii, se prăbuşeau cei de alături, dinainte, dar cei care ajungeau, nu mai ştiau ce-i mila.

Spunea:

— Cineva a strigat că a căzut flamura, şi atunci i-a cuprins ruşinea că s-au lăsat învinşi atât de uşor, iar unii au început să plângă, apoi o putere uriaşă i-a ridicat din nou la luptă.

Spunea:

— Nu era bun de căpetenie, dar având o naştere aleasă, i se încredinţase conducerea legiunilor, dar când năvala călărimii grele a iscat panică, şi-a pierdut capul şi a luat-o cel dintâi la fugă, lăsându-şi oastea de izbelişte.

Spunea:

— Canonada a durat o zi întreagă şi o noapte, iar dimineaţa au pornit la atac, erau siguri că nimic nu-i va putea opri, vor trece ca pe un câmp al morţii, aşternut cu cei căzuţi, răniţi sau înfricoşaţi, dar nu cunoşteau împotrivirea apărătorilor.

Spunea:

— Întăriturile se aflau în faţa lor, la o distanţă nu prea mare, de aceea, când era linişte, ieşeau, se salutau, râdeau, se întrebau ce se mai aude, ce mâncaseră la prânz unii şi ceilalţi, cântându-şi până şi cântecele, fiecare pe ale lor, dar când au primit porunca să atace, s-au repezit unii la alţii ca nişte fiare.

Spunea:

— Se aşteptau să treacă apa şi-l pândeau pe malul celălalt, dar regele, ca să-i inducă în eroare, a poruncit să se aprindă focuri şi la adăpostul nopţii a trecut toată oştirea pe malul opus mai la vale, astfel că în revărsatul zorilor, în sunetul trâmbiţelor şi al strigătelor, şi-a condus armia asupra duşmanului luat prin surprindere.

Spunea:

— Iar dinspre soare, a venit în zbor o pasăre albă şi a început să se rotească deasupra cavalerilor. Atunci, cineva a spus că Dumnezeu ne face semn că e cu noi, şi au pornit la luptă fără teamă.

Spunea:

— Scutul izbea în scut, paloşul în paloş, se împroşcau unii pe alţii cu sânge, se scuipau, proferau blesteme şi se răsturnau cu mâinile goale de pe cai.

Spunea:

— Împăratul s-a oprit lângă un tun sfărâmat, sub care trăgea să moară unul dintre grenadierii lui, dar văzându-şi împăratul, a strigat cu un efort supraomenesc, *vive l'empereur,* ceea ce înseamnă trăiască împăratul, şi a murit.

Spunea:

— Şi tăindu-i capul, l-au înfipt într-o suliţă şi l-au plimbat peste câmpul de luptă, în timp ce gloata dezlănţuită sărbătorea victoria.

Spunea:

— Oştenilor le îngheţau degetele pe trăgaci, răsuflarea li se prefăcea în promoroacă, privirea li se împăienjenea în albul zăpezii şi nu puţini se gândeau cu dor la cei de acasă, presimţind că nu se vor mai întoarce niciodată.

Spunea:

— Căpetenia a răcnit, acum e rândul vostru, flăcăi, arătaţi cum ştiţi să vă apăraţi pământul sfânt. Şi-au aplecat capetele şi au pornit ca o lavină, fără să se mai uite într-o parte, înapoi, ci doar spre tunurile care-i întâmpinau cu foc.

Spunea:

— L-au implorat, rege, e timpul potrivit, rândurile noastre se clatină, în curând o s-o ia la fugă, dar el a aşteptat cu sânge rece până în ultima clipă, ca vrăjmaşul să se convingă că nu mai are luptători.

A spus:

— Toţi cei rămaşi în viaţă zăceau pe ziduri şi până şi bolnavii se sculau din paturi, schilozii, şchiopii, leproşii, dacă puteau fi de ajutor, vărsau de sus apă fiartă, aruncau pietre, dar totul în zadar, fiindcă cineva trădase, deschizând o uşiţă uitată.

Spunea:

— Mai întâi au început harţul cei din călărimea uşoară, străduindu-se să-i scoată pe potrivnici din poziţiile lor, iar când au izbutit, s-au împrăştiat, din spatele scuturilor au ieşit arcaşii care au aruncat asupra lor o grindină de săgeţi.

Spunea:

— De câteva zile, ploaia nu mai contenea, apa din şanţuri le ajungea oştenilor până la glezne, era frig, toamnă, unii sufereau de diaree, alţii de fierbinţeală, tuşeau, delirau, îi mâncau păduchii, iar porunca de atac nu mai venea.

Spunea:

— Şi când oştenii lui s-au împrăştiat prin oraş, jefuind, dând foc, măcelărind femeile, bătrânii şi copiii, el, căpetenia lor, s-a aşezat pe ruinele unui templu distrus şi şi-a plâns deşertăciunea propriei victorii.

Iar de cealaltă parte, din spate, domnul Jaskóła vorbea cu întreruperi nu prea mari, ca să cumpănească sau numai să-şi adune gândurile. Câteodată chiar mă înghiontea într-o parte, arătând spre stânga sau spre dreapta cu biciul.

— A, uite un tanc. Da' ştiu că l-au nimerit bine. Până şi ţeava i-au smuls-o. Trebuie să fi ars toţi în el, fiindcă e înnegrit de fum. Cât fier, domnule, într-un astfel de monstru de fier. S-ar potcovi o mie de cai cu el. Iar acolo, în lanul de grâu, uite încă unul. I se vede doar capul. Cum a mai răsărit, domnule, grâul ăsta, că doar nu l-a semănat nimeni, n-avea când. Toţi se gândeau unde să se ascundă. O, uite şi un tun. L-au băgat în curte, netrebnicii. Bine că nu l-au dus în casă. Şi când o să strângă toate astea? Atâtea fiare? Şi câte oase de oameni? Deşi, mai devreme sau mai târziu, oasele vor fi acoperite de pământ. Şi apucă-te după aceea şi astupă toate şanţurile, gropile de cartofi şi adânciturile. Sau sparge un buncăr de beton. O să stea veşnic aici. Oasele mai putrezesc, dar un tanc, un tun sau un buncăr? O, uite acolo, n-a mai rămas decât coşul. Dar ăştia au avut şi sobă. Ştii câtă pâine se poate coace într-o sobă ca asta? Câte şapte o dată, şi fiecare cât roata carului. La noi, domnule, acasă, mama asemenea pâini cocea. Folosea o postavă de făină. Mai întâi cocea turte în spuză. Ehei, ascultă-mă pe mine, nu există mâncare mai bună decât turta cu iaurt. A, uite şi o livadă arsă. Ce s-au mai prăjit perele, merele, prunele. Poate că şi oamenii, cine ştie. Ori vitele. Iar pe acolo sunt mine. Vezi? Cum nu le vezi? Acolo unde scrie, mine. E interzis. Stau pitite şi aşteaptă. Nu putrezesc precum cartofii sau sfecla. Pot să aştepte ani întregi. Sunt răbdătoare, lua-le-ar

dracu'. Dorm până când le trezeşte cineva. Sigur, stăpânul tarlalei. Oho, ce de mâini şi picioare rupte. Războiul nu s-a sfârşit, deşi suntem chipurile după război.

Altă dată, în loc de o, uite, mă întreba:

— Nu zdruncină prea tare? Să-mi spui dacă zdruncină. Tata n-o să mai spună, chiar dacă l-ar întoarce pe partea cealaltă. Pot să i se desfacă mâinile şi aşa înţepenite nu mai poţi să le împreunezi. Doar cu forţa. Dar nu se cade să te înverşunezi aspra unui mort.

Din vreme în vreme, amintea iarăşi că dacă am fi locuit la loc drept, tata putea să mai trăiască puţin:

— Pentru că pe loc drept, domnule, omul merge altfel, gândeşte şi trăieşte altfel, inima doar pâcâie în el. Nu trudeşte toată săptămâna cât urcă o dată pe scară.

Zdruncina într-adevăr, şi încă destul de rău, încât uneori aveam impresia că tata se zbate aşa în sicriu. Iar când o roată cădea într-o groapă mai adâncă sau se împiedica de vreo ieşitură mai înaltă, sicriul aproape că sărea în sus. Şi la gândul că s-ar putea să-i cadă capacul, îngheţam. Nu i-am spus totuşi domnului Jaskóła că zdruncină, fiindcă tot nu putea face nimic. Drumul era plin de făgaşe, iar mai încet de cum mergea, n-avea cum. Se străduia, de altfel, să ocolească orice groapă mai mare, ca să nu mai vorbesc de urmele bombelor. Trecea mereu dintr-o parte în alta, aşa că mergeam în zigzag, iar în unele locuri se abătea din drum peste câmp, când socotea că groapa era prea mare pentru sicriu.

— Pe loc drept, domnule, mergi mai cu plăcere. La alţi oameni ori numai aşa, ca să-ţi dezmorţeşti picioarele. Nu poţi să stai mereu în casă, lumea de afară te atrage mai mult. Şi se înţelege, pretutindeni pare mult mai aproape. Pe drum drept, din Rybitwy, până în oraş ar fi fost cât de la o stradă la alta. Dar cu scara asta, e ca de la un oraş

la altul, iar pentru un bolnav, poate şi la capătul lumii. Şi arătând cu biciul într-o parte la următorul tanc: Nu puteaţi să vă stabiliţi în alt oraş, când v-aţi întors din refugiu, unde să fie locul întins? Să-l aduceţi pe tata tocmai aici? Dincolo de Vistula este loc drept pretutindeni. Ar fi fost poate şi mai uşor să închiriaţi o locuinţă. Să nu staţi la subsol. Pentru un om bolnav, subsolul e ca un mormânt în care îl îngropi încă din timpul vieţii. Inima are nevoie de aer, domnule. Iar voi n-aveaţi decât o ferestruică. Era prea strâmt, domnule. Când ieşea din casă nici n-avea unde să se ducă, iar dacă avea, numai pe scară. Poate doar pe luncă. Dar pe loc drept, tatăl tău putea să se mai ducă ici, colo. Să vadă pe cineva, să se ducă să mai stea de vorbă. Să-l mai întrebe ce se mai aude. E mare lucru, domnule, ca oamenii să se întâlnească şi să-şi dea bună ziua. Câteodată de la un bună ziua totul se aranjează altfel. O, cine-a inventat bună ziua a fost un om deştept. Dar asta la loc întins, că acolo oamenii sunt mai blânzi, trăiesc mai molcom, dorm şi vorbesc mai încet, aşa că şi inima le bate mai încet. Pe când aici, când te scoli şi te gândeşti că trebuie să urci scara, dintr-odată ţi se face lehamite şi-ţi pare rău că a început ziua. Şi aşa zi de zi, săptămână după săptămână, păi, cât poate să te ajute şi inima? La loc drept, poate să bată şi o sută de ani. Pe când aici, uite, cum s-a întâmplat cu tatăl tău. Nici nu poţi să umbli ca un om, că nu te lasă oraşul. Cine-o fi zis, domnule, să fie sus pe colină, toţi gâfâie, gem, se opresc, te umpli de năduşeală, ba câteodată te podideşte şi sângele. Pentru că orice vrei să faci, totul e sus, ai nevoie să cumperi ceva, sus, să întâlneşti pe cineva, sus, serviciile publice, sus, bisericile, sus. Nu e de mirare că oamenii preferă să stea acasă. Uite, unul din cealaltă parte are o livadă, ca Ucho Igielne, tot sus. I-am cărat o dată merele, nu tu drum de ieşire, nu tu drum de intrare. Mi s-a răsturnat căruţa. Cât pe ce să frângă picioarele cailor. Ducă-se dracului,

mi-am zis. Să-mi plătească oricât, dar aici nu mai vin. Şi nu m-am mai dus. A venit, m-a rugat, a vrut să-mi plătească dublu. Dar i-am spus că nu mă duc şi nu m-am dus. Deşi nu sunt ranchiunos. Ei, vezi ce poate să facă un deal dintr-un om. Ţie n-ai decât să-ţi porunceşti dar inimii, domnule, plămânilor, picioarelor nu. Nu poţi să-i spui, bate mai încet, fiindcă ea bate cum îi spune dealul. Cât ar fi trebuit să bată mai puţin dacă tatăl tău ar fi mers pe loc drept. A, uite, încă un tanc. Mine, domnule. Scrie mine, în rusă şi în polonă. O să le adune, să pipăie pământul bucată cu bucată. Iar acolo, uite o vacă ucisă. Numai căpăţâna şi oasele. Carnea au mâncat-o câinii. Eu m-am căsătorit în Rybitwy. Aveam casă, grajd, numai că fără cai, îi băuse răposatul. A băut carul, hamurile şi m-a mai lăsat şi cu datorii. Şi nevasta am luat-o, cum se zice, numai cu cămaşa pe ea, n-avea decât casa şi grajdul. Când mă gândeam că trebuie să urc dealul în fiecare zi, mai că-mi venea să renunţ la însurătoare. Mi-am spus însă că nu mă-nsor cu dealul şi nici cu beţivanul de socru-meu. De altfel, n-a mai trăit mult, am mai apucat să-i jur că-i voi plăti toate datoriile şi şi-a dat sufletul. Iar în legătură cu dealul, m-am gândit că trebuie să fac ceva. O dată pe săptămână pot să mă duc la biserică sau seara să mai vorbesc cu cineva. M-am născut dincolo de Vistula, iar acolo e întinsoare oablă, domnule. La început, voiam chiar să mă mut acolo. Dar aveam aici casa, grajdul, deşi gol, ei, şi nevasta nu voia să plece pentru toate comorile din lume. Spre norocul meu, Kuferblum avea fabrica de bere, grajd aveam, aşa că mi-am cumpărat un cal şi am început să car bere. Iar după un an, l-am cumpărat şi pe al doilea. După aceea, au venit copiii. Mai întâi o fiică, apoi alta, cea care s-a prăpădit, şi pe urmă un băiat. Curând, nevasta s-a îmbolnăvit de varice. Aproape că nu mai ieşea din casă. Am colindat cu ea de la un doctor la altul, dar picioarele i s-au îngroşat din ce în ce mai mult.

Şi ce suple erau înainte. Iar acum, parcă nu mai sunt picioarele ei. Şi toate numai din cauza dealului. A dealului, a copiilor. Şi de spălat trebuie să spăl singur, că ea nu poate sta în picioare lângă albie. Uneori nici în curte nu poate să iasă singură, şi trebuie s-o duc în braţe. La biserică, îi spun să nu se mai ducă, o să mă rog eu pentru tine. Cândva avea picioarele parcă sculptate din marmură.

A tăcut. Am trecut din nou pe lângă un tanc, un tun, o gospodărie arsă, iar mai departe pe lângă ruinele înnegrite ale unui sat, doar coşurile se înălţau ca nişte cioturi, aidoma unui colţ de pădure. Nu m-a mai înghiontit de fiecare dată şi n-a mai spus:

— O, uite un tanc. Uite un tun. Uite o gospodărie arsă. O livadă. Un sat întreg.

Eram sigur că adormise legănat de crupele cailor. Dar după un răstimp mai lung, trezindu-se parcă din legănarea aceea adormitoare, mi-a spus:

— Acum trebuie să ţii loc de tată şi de fiu. Cum se întâmplă întotdeauna cu orice om. După care, parcă în ritmul crupelor legănate ale cailor, s-a înduioşat: Şi mie mi-a murit tatăl când eram cam de vârsta ta. S-a îmbătat şi a căzut într-o copcă. Se întorcea, domnule, noaptea dintr-o parte în cealaltă, la el acasă. Avea un cumnat pe malul ăsta şi cu el se îmbătase. Pe atunci, graniţa era pe Vistula. De o parte ruşii, de cealaltă austriecii. Corpul i-a ieşit la suprafaţă abia când s-a dezgheţat râul.

Am trecut printr-o groapă, şi sicriul mai că a sărit în sus. Şi-a încheiat povestirea după ce căruţa a ajuns la drum neted: Oho, râul ne-a produs multe pierderi. Ca să nu mai vorbesc de graniţele marcate de ape. A fost silit să se strecoare pe furiş pe gheaţă, ca să nu-l vadă. Ei, şi a căzut drept cu capul în apă.

A continuat să vorbească multă vreme despre tatăl lui, amestecând moartea în Vistula cu hotarul, ruşii, austriecii şi insistând îndeosebi asupra

situaţiei că Polonia s-a restabilit de mult pe amândouă malurile râului, dar graniţa a rămas încă în sufletele oamenilor, şi va mai rămâne mult timp, întrucât graniţele nu mor atât de uşor, uneori memoria moare, dar graniţa continuă să trăiască.

Câteodată te duci în vizită la un frate de peste râu şi nu te poţi dezbăra de gândul că s-ar putea să nu-ţi fie frate. Sau când cari cărbuni de la gară, ţi se pare că-i cari de dincolo de graniţă.

— Al meu a murit pe neaşteptate, într-o clipită, a urmat, dar tatălui tău i se citea moartea în ochi.

Am rămas uluit, cum putea să se vadă moartea în ochii tatei. În ziua în care a murit, m-am dus după-amiază să-l vizitez la spital şi n-am văzut nicio moarte în ochii lui. De fapt, nu eu m-am dus să-l văd, dar mama m-a trimis să-i duc supă de arpacaş şi o pătură, ceea ce nu însemna deloc că trebuia să moară. Aşa că nici ea nu văzuse moartea în ochii lui, spunând doar aşa, pentru orice eventualitate, că tata o să ne părăsească în curând.

Îmi făceam tema despre ploaie, mai exact ce folos avem de pe urma ploii, când mama s-a întors din oraş şi mi-a spus încă din prag că astăzi o să facă o supă de arpacaş, să-i duc şi tatei la spital, că-i place atât de mult, dar să iau şi o pătură, fiindcă îi este frig. Nu-mi era prea la îndemână, a doua zi aveam lecţie cu domnul, iar după-amiază voiam să mă duc la pescuit. Mai rău era însă că nu-mi ieşea tema, ce poţi să spui despre ploaie? Că stropeşte răsadurile, livezile, câmpurile, că Vistula se umflă când plouă prea mult, ieşindu-şi din maluri sau că părul se spală cel mai bine cu apa de ploaie?

Mama a plecat de dimineaţă şi s-a întors la amiază, aşa că eram singur şi nu-mi venea nimic în minte. Eram supărat şi pe domnul că inventase tema asta cu ploaia. Cu toate că, adevărat vorbind, nu o inventase, ci mă scosese la plimbare şi abia ajunseserăm în Piaţă când, nu se ştie de unde, pe cerul senin până atunci a apărut un nor negru şi a

început să plouă torenţial. N-am apucat să ne ascundem în intrarea clădirii mai apropiate, că eram leoarcă de apă. Distanţa până la cădire nu era prea mare, dar ploaia era atât de deasă, şi şiroaiele groase ca nişte frânghii, iar domnul nu putea să fugă, ciocănea doar mai des cu bastonul în pavaj, făcându-şi iluzia că aleargă, aşa că nu-l puteam lăsa singur. Deşi m-a îndemnat:

— Fugi, fugi acolo, în intrarea clădirii aceleia. Vin şi eu îndată.

Altminteri, nu m-am ferit niciodată de ploaie, fie că burniţa, doar stropea pământul sau turna cu găleata. Chiar dacă ploua torenţial, eu mergeam ca şi când soarele strălucea pe cerul senin în pofida câtorva zdrenţe de nori. Îmi expuneam faţa, fiindcă îmi plăcea să simt picăturile căzându-mi pe frunte, ochi, nas, obraji şi pe bărbie, când ud până la piele din cap până-n picioare, simţeam că parcă ploua numai pentru mine. Mă temeam numai de trăsnete. Prin ploaie puteam să merg oricât. Câte un vecin, trecând grăbit pe lângă mine care mergeam încet cu faţa în sus, exclama înfricoşat:

— Fugi acasă, ascunde-te undeva. Nu eşti sănătos la cap? O să te spun eu mamei tale.

Mama ghicea totuşi de la început, când veneam ud, cu apa curgând de pe mine, că nu mă udasem din întâmplare şi ca de obicei, îşi frângea mâinile cu disperare:

— Isuse Cristoase! Iar te-ai lăsat să te ude ploaia. Nu mai ştiu ce să mă fac cu tine. Dezbracă-te numaidecât.

Cel mai mult îmi plăcea să urc pe colină, când ploua, şi să privesc de sus cum plouă pe întinsura şesului. Sub pretext că am nevoie la privată, la care mama nu mai putea decât să se mire, că mă apucă tocmai pe o ploaie ca asta, ieşeam din casă şi urcam în fugă treptele până sus pe colină. E ciudat că tata nu se mira niciodată, ba chiar îmi lua apărarea faţă de mama, să mă lase, dacă am nevoie. Poate că-i plăcea şi lui ploaia, deşi nu

vorbise niciodată despre asta, de altfel, privea mai tot timpul în tavan, în gol sau spre fereastră, cufundat în gânduri. De aceea, se elibera parcă încuviinţând:

— Lasă-l să se ude. Ceva trebuie să vrea şi el.

De pe colină, ploaia care cădea pe câmpia întinsă, se vedea cu totul altfel decât de la fereastră, când priveam pe geam, când stăteam la intrare cu faţa spre ploaie sau pe stradă, când mergeam prin ploaie, ori pe luncă, atunci când păşteam vacile cu băieţii. Pe luncă, aveam impresia că ploaia te apasă, că ne aflăm sub o turlă uriaşă, udă. Numai că Fredek ne poruncea să ne dezbrăcăm în pielea goală, deoarece şi vacile umblă goale şi n-au nimic, nu strănută, nu le curge nasul şi n-a răcit încă niciuna.

De pe colină, ploaia părea uriaşă, şi atât de luminoasă, de transparentă, că se vedea unde începe în nori şi unde se sfârşeşte pe câmpie. Când ridicam capul părea înaltă ca o pădure, iar când îmi coboram privirile spre câmpie, se vedea spumoasă, ca un lan des. Îmi venea să fac un pas în spaţiul ploii şi acolo, între lanul de jos şi pădurea de sus, să merg înainte, încotro văd cu ochii, fie şi până la nori, şi să rup puţin din această ploaie ca nişte păstăi de fasole.

Şi Annei îi plăcea ploaia, dar nu-i plăcea să se ude, de aceea, era destul să înceapă să burniţeze, că şi deschidea umbrela deasupra noastră. Uneori, în loc să mergem la biserica Sfântului Iacob, care era adăpostul nostru, ne duceam să ne plimbăm pe undeva pe străzi, prin vâlcele şi pe cărări, câteodată ploaia gonindu-ne chiar în afara oraşului, pe câmp sau pe malul Vistulei. Alteori, în timpul plimbărilor noastre, veneam la poalele colinei şi ne uitam cum plouă, fiindcă nicăieri nu ploua aşa. În orice caz, nicăieri nu se vedea în întregime ploaia, ca aici, de la cer până la pământ.

O dată, în vreme ce ploua, am luat-o prima dată de mână. Ţinea umbrela deschisă, deşi abia

burniţa, iar la un moment dat, a spus:

— Intră sub umbrelă, că o să te uzi. Şi ieşind de sub umbrelă: Vino mai aproape. Te plouă pe un umăr. Iar după câţiva paşi, într-un răstimp în care parcă se hotăra toată viaţa noastră, a şoptit cu glasul tremurător: Poate că ar fi bine să mă iei de braţ. O să mergem mai comod. Uite cât e de lungă ploaia asta, se bucura când stăteam adesea la poalele colinei, privind cum plouă de la cer până la pământ. Era ceva impresionant în încântarea ei, cine ştie, poate presimţirea că fiecare bucurie este ca o ploaie.

Domnul şi-a scos capul din intrândul porţii şi a spus:

— A, se vede capătul norului. O să putem pleca în curând. Iar când şi-a retras din nou capul la adăpost, a simţit parcă nevoia să se dezvinovăţească faţă de mine din cauza ploii: Aici, în Piaţă, totdeauna e aşa. Nici nu vezi când şi de unde vin norii. O vezi abia când ajunge deasupra ta. Ca şi astăzi. E soare, dar brusc începe să toarne cu găleata. E din cauza clădirilor din jur. Închid Piaţa ca o curte. Şi aruncând-şi privirea spre mine, s-a mirat: Te-ai udat de tot, roag-o pe mama ta să mă ierte. Eu sunt vinovat. Dar ploaia era necesară. Să scrii pentru lecţia viitoare o compunere despre foloasele ploii.

Îmi făceam, aşadar, tema, gândindu-mă, dar nu-mi veneau în minte decât domnişoarele Poncki, mai ales că de dimineaţă, când mă dusesem să-mi beau cacaua la ele, am găsit-o pe domnişoara Ewelina dezbrăcată. Nu avea niciun capot la îndemână, ca să se acopere în grabă. A ţipat doar:

— O, Doamne, Piotruś! şi şi-a acoperit sânii cu mâinile, apoi s-a aplecat implorându-mă: Întoarce-te, Piotruś! Închide ochii! Nu te uita!

Aşadar, am închis ochii, cum mi-a spus, dar nu mi-a fost de prea mare ajutor. Cu ochii închişi, continuam s-o văd goală. Auzeam doar râsul Różei.

— De ce te ruşinezi aşa, proasto? Ţi-e ruşine de Piotruś? N-o asculta, Piotruś. Deschide ochii şi uită-te.

I-am deschis, cum mi-a spus, deşi numai pe jumătate.

— Unde-mi este capotul?! Ewelina îşi căuta cu înfrigurare capotul, plimbându-şi prin încăpere goliciunea speriată. Unde-mi este capotul?! Dumnezeule mare! Nu l-ai văzut pe undeva? Şi văzând că aveam ochii mijiţi, a început să mă roage din nou:

— Nu te uita, Piotruś. Închide ochii. Gustă o bucată de ciocolată. E în bufet. Unde-i blestematul de capot?

I-am închis iarăşi.

— Cred că l-ai lăsat la bucătărie, i-a spus Róża şi a început din nou să râdă. Uită-te, Piotruś. Ce rost are să stai cu ochii închişi.

— Nu, Piotruś. Încă nu, Ah, unde-i capotul? în glasul Ewelinei aproape că răsuna disperarea.

Poate că îndemnat de disperarea ei, am deschis ochii, dar văzând-o goală, i-am închis numaidecât. S-a repezit la uşă, ştergându-mă cu corpul ei gol, deoarece mă aflam tocmai lângă uşă.

— Nu fugi! Unde fugi! a hohotit de râs Róża în urma Ewelinei. Odată şi odată tot va trebui să te vadă. Şi a adăugat cu o tristeţe neaşteptată în glas: Dacă n-o să fii tu, o să fie alta. Nu-i nicio deosebire. După care, trăgând un scăunel de sub masă, a spus câtuşi de puţin uimită: O, uite-i capotul. Totdeauna îl rătăceşte pe undeva. Şi tu cât o să tot stai cu ochii închişi? Poţi să-i deschizi. Nu mai e aici. A fugit.

Din fericire, mama nu era acasă, pentru că de când plecase de dimineaţă în oraş, abia scrisesem prima frază, anume că fără ploaie omul n-ar putea trăi. Mă întrebam nu o dată, ei, cum merge? Foloasele ploii? Se ştie, totul începe îndată să crească altfel, totul înverzeşte. Iar fără ploaie, se usucă şi în general, nu s-ar putea trăi. Cu toate că

ploaia nu rezolvă totul. De multe ori mai trebuie şi bani. Chiar dacă-ţi lipsesc numai câţiva zloţi, cât trebuie să te zbaţi, ca să faci rost de ei. Fie şi pentru medicamente sau pentru caietele şi cărţile tale. Dar nici măcar banii nu mai înseamnă nimic, dacă nu e înţelegere. Fără înţelegere, e ca fără ploaie, se spune.

Totdeauna a fost aşa. Curăţa cartofii, frământa aluatul pentru găluşte, făcea focul în sobă, spăla rufele şi vasele, dar mă vedea când cădeam pe gânduri sau îmi rodeam tocul şi cel puţin trebuia să spună:

— Se întâmplă câteodată să nu-ţi vină nimic în cap. Te străduieşti, îţi baţi capul, dar ideile parcă fug de tine.

Aşa şi era, ideile fugeau de mine şi numai domnişoarele Poncki îmi veneau în minte. Róża răzând în hohote, dar de cele mai multe ori, Ewelina. Sau invers, Ewelina râdea şi Róża era goală. Pe neaşteptate, Ewelina mi-a spus râzând:

— Într-adevăr, sunt o proastă. Ce nevoie am de capot? De Piotruś să mă ruşinez? O, e atât de cald astăzi. Şi m-a luat de mână. Stai să mergem la bucătărie, Piotruś, să-ţi fac o cană de cacao. Am uitat de tine. Numai că hai, deschide ochii. Doar n-o să bei cu ochii închişi?

A scos o cutie din dulăpior, pe care scria cacao, şi a pus două linguriţe cu vârf în cană. A trebuit totuşi să se ridice în vârful picioarelor după zahăr, pentru că era pe poliţa de sus.

— Îl punem atât de sus ca să nu ne ademenească, mi-a explicat. A turnat o picătură de lapte din ibric şi aşezându-l înapoi pe foc, a început să mestece cacaua atât de repede că i se legănau sânii, iar câteva picături m-au împroşcat pe faţă. M-a şters numaidecât cu mâna ei caldă şi moale.

— Of, iartă-mă, Piotruś. Nu vreau să-ţi iasă pistrui din cauza mea. Şi asta pentru toată viaţa.

Am vrut să-i spun să şi-i şteargă şi pe ai ei, fiindcă avea sfârcurile sânilor tot atât de stropite cu cacao, dar mi-a fost frică să nu dispară, lăsându-mă să mă gândesc singur ce foloase avem de la ploaie.

Deodată, laptele a început să fiarbă.

— A, dă laptele-n foc! a ţipat şi a luat ibricul de pe foc cu vârfurile roşii ale degetelor, punându-l la o parte în ultima clipă, fiindcă laptele se umflase până peste margini. A turnat laptele în cana cu cacao, a mestecat cu linguriţa şi, dându-mi-o, m-a mângâiat pe mână cu vârful roşu al unui deget.

— Uite, ia şi bea. Se uita la mine cum beau, mângâindu-mă şi ameninţându-mă cu schimbul: Nu te uita la mine, bea. Iar la un moment dat, s-a întins şi rezemându-şi capul pe braţele împletite la spate, ca pe o pernă, a spus: Of, ce păcat că nu eşti încă bărbat, Piotruś. Îţi plăcem, nu-i aşa? Ce-ţi place mai mult la noi?

M-am ruşinat, fireşte, şi am roşit, dar n-am răspuns nimic, continuând să-mi sorb cacaua. Cred că îşi dădea seama că nu beam, întrucât m-a întrebat şi mai insistent:

— Nu te ruşina, hai spune. Aşa că m-am prefăcut că beau cu şi mai multă lăcomie cacaua, cu toate că era fierbinte şi-mi ardea buzele, gâtul, ajungând până în stomac. Spune, te rog. Şi-a pus mâinile pe sâni şi s-a mângâiat pe corp de la sâni în jos, rugându-mă mereu, aproape plângând: Hai, Piotruś, spune.

— Buricul, am răspuns dintr-o răsuflare fără să iau cana de la gură.

— Buricul? Şi-a desprins mâinile de pe trup. Buricul, a rostit mirată şi dezamăgită. Dar de ce?

Nu ştiam de ce. Poate că mă inspirase tema despre ploaie. Buricul din mijlocul abdomenului ei mi se părea o scoică mică odihnind pe un banc de nisip auriu, adus de apa râului. Mi-am imaginat chiar că aş putea scoate scoica din abdomenul ei, aruncând-o înapoi în apă.

— Buricul?! a izbucnit deodată în râs şi a început să strige:

— Róża! Róża! Sau poate Ewelina! Ewelina! Vino repede! Auzi ce-i place lui Piotruś mai mult. Buricul! Şi râzând în hohote, se amuza rostind acest cuvânt: Buricul! Şi mai că se îneca de râs:

— Buricul!

Deodată, ca şi când ar fi căzut într-o prăpastie din acel râs, a luat cutia de pe bufet, a scuturat-o şi a exclamat înspăimântată:

— O, Doamne! Ni se termină cacaua. Cine o să ne mai aducă? Róża! Róża! Sau poate Ewelina! Ewelina! În curând, n-o să mai avem cacao pentru Piotruś!

În acest moment, uşa s-a deschis şi a intrat mama. Ducea în amândouă mâinile, ca de obicei, când se întorcea din oraş, plasele pline cu cartofi, sfeclă, morcovi, ceapă, pâine, varză şi ceva împachetat în hârtie, poate oase pentru supă, o bucată de brânză, slănină. Avea ochii umflaţi, parcă de greutatea plaselor, dar când m-a văzut stând la masă şi făcându-mi tema, mi-am dat seama dintr-odată că aducea o veste proastă. Poate că era supărată din nou din cauza scării? Dacă ar fi fost aşa, mi-ar fi zis:

— Piotrek, ajută-mă! Ce copil, să nu-mi iasă el în întâmpinare măcar până la jumătatea scării!

Dar dacă nu era supărată, atunci plânsul era de vină, m-am gândit. Şi am aşteptat înciudat să pună plasele pline lângă sobă, apoi să se aşeze într-un colţ pe scăunel şi să înceapă să plângă sau plânsul să curgă singur din ochii ei ca de atâtea ori, tăcut şi aparent fără niciun motiv.

Nu era totuşi vorba nici de plâns. Întrucât, după ce a pus plasele lângă sobă, a spus:

— Scrii, băiatule? Scrie. Scrie. Şi a început imediat să golească plasele. Am fost la tata, la spital. N-o s-o mai ducă mult. Şi desfăcând ceva dintr-o hârtie, a urmat: O, am cumpărat nişte oase, o să fac supă de arpacaş, să-i duci şi lui după-

amiază. Nu mai vrea să mănânce nimic, dar supă de arpacaş o să mănânce. Şi pe deasupra, de oase şi cu pătrunjel. Îi plăcea întotdeauna să pun mult pătrunjel. Fierbinte, că-i e frig. Abia l-am convins pe portar să mă lase, pentru că vizitele sunt după-amiază. O ţinea întruna, nu şi nu, că să vin după-amiază. Mi-au adus soţul aici, i-am spus. Trebuie să aflu unde e. De ce eşti, domnule, atât de îndărătnic, se vede doar că eşti un om bun. Ai ochii căprui, de om cu inimă bună. Mirosea a votcă şi se uita la mine ca un hoţ. Câteodată eşti silit să mai spui şi minciuni. Cui nu-i place să-i spui că e bun, tânăr şi frumos?! Sigur că voia să-i dau ceva, dar de unde?

Desfăcând iarăşi ceva dintr-o hârtie, a început să se uite bănuitoare, cântărind bucata de brânză într-o mână. A mutat-o în cealaltă şi s-a mirat:

— Să fie aici un sfert de kilogram? Uită-te şi tu. Un sfert de kilogram şi atât de puţină. Doar ştiu şi eu cât e un sfert de kilogram. Cred că m-a înşelat, pungăşoaica. Să-ţi plătească Dumnezeu şi ţie la fel. Te înşală în faţă. Au greutăţile falsificate, în loc de o sută de grame, sunt nouăzeci sau optzeci. Sau nu le aşază bine. Pe un talger zece grame, pe celălalt la fel. Pe câţi îi înşală într-o zi! Nici măcar războiul nu i-a dezvăţat. Atâţia oameni au pierit în zadar. Înainte de război nu te înşelau aşa. Chiar dacă te duci să verifici la alt magazin, pretutindeni au greutăţile şi cântarele la fel. Şi pe urmă, cum să te duci să verifici o bucăţică de slănină dacă are cu zece-douăzeci de grame mai puţin, mai mare ruşinea. Şi tata le mai lua şi apărarea, că sunt eu prea neîncrezătoare. Păi, cum să nu fii bănuitoare, când te înşală la fiecare pas. Să se ducă el să cumpere şi să se convingă dacă am dreptate. Să mori e cel mai uşor, dar tu cum o să te descurci singură pe urmă…

— Mamă, mă deranjezi. Nu pot să scriu, am întrerupt-o.

— A, am uitat. Iartă-mă, băiatule. Nu mai zic nimic. Scrie. Gustă numai, să vezi ce brânză bună am cumpărat. Hai, gustă. Măcar fărâmitura asta de la margine. E, eşti un copil răsfăţat. Cu cine semeni? Aha, cu unchiul Władek, şi el e tot atât de ciudat. Nu-i place brânza deloc. Tata o încerca totdeauna. Când se întorcea de la serviciu, mă întreba mai întâi ce am cumpărat azi de la piaţă. Dacă-i spuneam că am luat brânză, îmi cerea să guste. Şi totdeauna o lăuda, că e aproape dulce. Că nu cumpăr niciodată la nimereală, mai întâi dau ocol, gust ici, gust colea şi abia după aceea. Când făceam găluşte cu slănină şi brânză, nici nu le mai mesteca, doar le înghiţea. Mai mestecă şi tu puţin, îi spuneam, pentru că o să te strici la stomac. N-o să mă stric, o să reziste, fiindcă am stomac de soldat. Aşa era el întotdeauna. Nu se îngrijea niciodată de el. Cum intri, el e pe patul din dreapta. Nu l-am recunoscut. Am străbătut toată sala. Soţul meu, am spus, este în sala asta. Abia atunci a rostit cu un glas subţire, aici sunt. Mai că nu se deosebea de aşternut. M-am aşezat la marginea patului, l-am întrebat cum se simte, poate că-i trebuie ceva? S-a mulţumit să-mi ia mâna a strâns-o la piept şi a transpirat dintr-odată, apoi n-a mai scos niciun cuvânt. S-ar fi cuvenit să-mi spună aşa şi aşa, mai bine, mai rău. Trebuie să spui ceva, mai ales atunci când ştii că ai să mori. Şi doar ştiu şi eu că ştie. Pe mine nu mă păcăleşte nimeni, nici la cântar, nici când e vorba de moarte. Un bolnav din alt pat a început să mă liniştească, să nu-mi fac griji. Că soţul meu a mâncat aseară, la cină, şi micul dejun de dimineaţă. Dar eu le ştiu pe-ale mele. E destul să mă uit o dată. Au un difuzor pe perete, mai ascultă şi ei. O lună, două poate s-o mai ducă, că n-am bani nici pentru înmormântare. De unde să iau, Isuse?! Numai sicriul cât costă. Dar preotul? Doar nu poţi să-l îngropi fără slujbă. Iar organistului, cântă, nu cântă, tot trebuie să-i dai şi lui ceva. Paracliserului,

la fel. Îţi stinge lumânările înainte ca preotul să sfârşească de stropit mortul. Oho, sunt multe de plătit când moare cineva. Tuturor le pare rău, chipurile, dar fiecare se uită la mâna ta. Cât te lasă inima, zic toţi, iar asta înseamnă cât mai mult cu putinţă. Ce să mai spun de gropari, care au mult de lucru acum. Măcar la noi, la ţară, pământul este nisipos şi trenţăroşii ăştia cer bani după cum e pământul. Îmi crapă capul, mă gândesc şi nu ştiu ce să fac. Dacă ar mai trăi puţin, aş mai câştiga câte ceva în acest timp. La magazinul de textile, o să aducă nanchin săptămâna viitoare, pentru dosuri de pernă. Asta s-ar vinde, fiindcă s-au rupt în timpul războiului. Îţi aduci aminte că atunci când am fost cu pahare, atâta m-a rugat o doamnă. Doamnă, uite, petec peste petec, iar bărbatu-meu dă din picioare prin somn ca un apucat, în fiecare dimineaţă ne sculăm plini de pene din pilotă. Strânge-le pe urmă cât mai poţi, că le mai rup şi porcii, vacile, când sunt pe frânghie. O cunoştinţă a domnişoarelor noastre vinde acolo, aş vorbi cu ea, poate vrea să-mi dea pe credit. Că n-o să mă apuc s-o înşel. Ce, am înşelat eu pe cineva?

— Mamă, nu mă mai deranja. Vezi doar că scriu, am rugat-o dintr-o răsuflare, ca să nu mai înceapă fraza următoare. Se înţelege, nu scriam şi nici nu mai aveam de gând să scriu. Cum pomenise de domnişoarele Poncki, Ewelina sau poate Róża mi-a apărut goală în faţa ochilor, hohotind de râs:

— Buricul! Ha! ha! ha! Buricul!

— Scrie, scrie, băiatule. M-am luat cu vorba. Dar nu mai spune nimic. Aşa-ţi vine câteodată. În loc să plângi, ai vorbi întruna. Altă dată, n-ai chef nici să plângi, nici să vorbeşti. Bineînţeles, când cineva scrie şi altcineva trăncăneşte, e ca şi când ar zvârli cu pietre în cuvinte. Îi fug ideile. Iar dacă ţi se împrăştie ideile, cum poţi să mai scrii ceva? Uite, îmi pun lucrurile la locul lor. Trebuie să pregătesc şi prânzul. Supa de arpacaş e gata cât ai

zice peşte. Iar mâine o să fac sfeclă şi cartofi. Ţi-ar plăcea? Am cumpărat un sfert de kilogram de smântână. Sfecla o să fie mai gustoasă. Şi iarăşi şuvoiul cuvintelor începea să curgă din gura ei, ca şi când nu mai putea să-l stăvilească, deşi încerca. Totuşi strădania ei îi ajungea abia cât să scoată borcanul cu smântână din plasă şi să-l pună pe sobă. Dar locul nu i se părea prea sigur, aşa că, atunci când a scos sfecla, s-a întrerupt deodată şi a mutat borcanul pe policioara de pe perete. Te pomeneşti că-l lovesc fără să vreau şi păcat de smântână. Şi e atât de bună. Făină cu lapte. Poţi s-o tai cu cuţitul, dacă nu te pricepi, şi când colo, e amestecată. Pe mine nu mă înşală nimeni la smântână. Oricât ar fi de groasă. Cu făină, vezi şi tu, nu se taie niciodată. Şi tuturor li se pare că nu e amestecată. Dacă nu-i amestecată, trebuie să se taie oricât de puţin, că altfel, ce smântână mai e şi aia. Cea mai bună se strânge de pe iaurt, musai să se taie. Spitalul e destul de curat. A venit o îngrijitoare şi le-a scuturat pernele de sub cap. Bine că s-a nimerit să fiu acolo, i-am ţinut capul tatei şi i-a scuturat-o mai bine. L-am întrebat dacă medicul a trecut pe la el. A fost. Şi ce ţi-a spus? Nimic. Cum nimic? Ce medic mai e şi ăsta? Te-a mai îngrijit unul la fel. Ai mers, ai mers până când a zis să te internezi în spital. Câtă sănătate ai risipit pe scara asta? Şi mereu, picături şi iar picături. Parcă nu putea să-ţi facă şi niscaiva injecţii. N-aveau decât să coste. Mi-aş fi vândut şi ultima rochie. Unde s-a mai pomenit să te trateze numai cu picături? Poate că voia şi el să-i las ceva în mână, deşi plăteam pentru fiecare vizită. Unde te duci, toţi se uită numai după bani. De unde atâţia bani. Mie nu-mi dă nimeni nimic că trăiesc şi trebuie să trudesc atâta. Uite, iar s-a scumpit pâinea. Se zvoneşte că se va scumpi şi zahărul. Iar tu nu era nevoie să-l târăşti pe tata numai pe scara asta.

— Încetează, mamă. Nu vezi că scriu, am şuierat supărat şi chiar am şters ce scrisesem că stropeşte răzoarele, livezile, câmpurile, Vistula se umple şi se revarsă peste maluri, că părul se spală cel mai bine în apa de ploaie.

— Văd că scrii, mi-a răspuns îmbufnată. Nu sunt oarbă. Îţi aminteam de fiecare dată, luaţi-o pe Browarna. Luaţi-o pe Browarna, fiule. Sau chiar pe lângă Castel. E mai departe, dar şi aşa tot ar fi mai bine pentru inima lui.

— Tata nu voia, m-am descărcat şi am regretat numaidecât, fiindcă mi s-a părut că trădez un secret al tatei, care ne lega doar pe noi amândoi.

— Ce nu voia? s-a îndreptat mama, strângând morcovul în mână, deoarece tocmai scotea morcovii din plasă, şi a început să facă nu ştiu ce semne prin aer, arătându-şi astfel durerea:

— Cum putea să nu vrea, când abia-şi mai târa picioarele? Tu nu voiai! Dacă-i spuneai să mergeţi pe Browarna, el nu s-ar fi împotrivit. Nu zicea niciodată nu. Mai degrabă eu mă supăram pe el. Iar el, de fiecare dată, fă cum crezi. Fie cum vrei tu. Când plângeam câteodată, o întorcea pe glumă, numai ca să nu ne certăm. N-a fost nici măcar gelos niciodată. Se bucura când vedea că am succes. Iar eu, proasta, îi mai şi reproşam. Ce bărbat mai eşti şi tu? O dată ne-am dus să facem revelionul într-o sală publică. Aveam o rochie foarte frumoasă. Albastră, cu dâre mari negre pe ea, pantofi negri şi fusesem şi la coafor, Maică Sfântă, cât m-a costat atunci, dar el, du-te neapărat. Mi-a mai scurtat din păr şi m-a pieptănat, cum era moda în acea vreme. Tata era şi el îmbrăcat bine, într-un costum de culoare închisă. Cămaşă albă, cravată în dungi albastre şi vişinii. Ne aşezăm la masă, orchestra cântă. Îi şoptesc la ureche, hai să dansăm. Dar el nu dansa prea bine. La vals, se mai descurca, dar la tangou, mă călca pe picioare şi trebuia să-l conduc eu. Nu aşa, mereu în aceeaşi parte, îi spuneam. Acum, spre stânga, spre dreapta.

Mai încet, am greşit pasul. E prea repede, dansăm tangou, nu auzi? Ei, hai, îl rog. Se uită lumea la noi că nu dansăm. Toţi cei de la masă s-au dus să danseze. Eram trei perechi, colegi de-ai lui de la birou cu soţiile. Iar el, mai întâi să mâncăm şi să bem ceva, avem toată noaptea înaintea noastră. Şi atunci m-a invitat inginerul Imiela. Tata ştia că inginerul Imiela îmi făcea curte. Se înţelege, a întrebat dacă se poate. Ah, cum mai dansa. Aproape că nu-l simţeai. Şi într-o parte, şi în cealaltă. N-am mai întâlnit pe nimeni care să danseze tangou ca el. Apoi m-a invitat a doua oară. Tata nimic. Pe urmă, au cântat din nou *E noaptea noastră.* Şi ce bine arăta. Toţi se mirau că nu se căsătorise. Dar poţi să ştii ce zace în fiecare om? Pot fi tot felul de motive. Cei de la masă au început să facă glume pe socoteala mea, iar tata numai, în sănătatea soţiei mele şi în sănătatea soţiei mele şi cu schimbul, în sănătatea celorlalte soţii. Dar când m-a invitat încă o dată, m-am supărat de-a binelea, măcar să fi spus şi el, până când o să tot dansezi cu soţia mea? Niciun cuvânt. A zâmbit şi a încuviinţat mulţumit. În drum spre casă, mi-a împuiat capul vorbindu-mi despre cât de capabil era inginerul Imiela. Până când n-am mai răbdat, încetează! Cine a mai auzit să nu dansezi măcar o dată cu soţia. Abia pe urmă am aflat că încă de atunci era bolnav cu inima. Când mă duceam să vând drojdie, l-am întâlnit în tren pe Zaciera. Coleg de birou cu el, numai că lucrau în secţii diferite. Scăpase cu viaţă din război, se apucase de negustorie şi strânsese ceva bani cu sifoanele. Dumneata nu ştiai nimic, doamnă? La ceai, lua mereu nu ştiu ce picături, am văzut cu ochii mei. O clipă, domnule Lucjan, că tocmai număr banii. Patruzeci. Ia loc, te rog. M-am simţit ca o proastă, eram soţia lui şi nu ştiam nimic. Aşa era el întotdeauna, avea vreun necaz la serviciu, nu recunoştea niciodată. Era îngrijorat, vedeam doar că e îngrijorat, şi-l întrebam. De ce eşti îngrijorat?

Nu sunt îngrijorat, ţi se pare. Şi eu, proasta, credeam tot ce-mi spunea. Bine că măcar costumul nu i l-am vândut. Şi atâta m-a îndemnat, vinde-l şi vinde-l, fiindcă n-o să mai plecăm la niciun revelion. De altfel, îşi va lua serviciu şi îşi va cumpăra altul nou, iar eu o rochie şi pantofi. Că la ăsta, pantalonii sunt prea largi, acum se poartă mai înguşti şi hainele mai largi, la un rând şi mai lungi, aşa că n-are rost să-l mai transforme. A venit chiar un negustor să-l vadă, dar ne-a oferit un preţ de nimic. M-a înfuriat şi i-am spus-o de la obraz, lasă-mă, domnule, în pace, dumneata ai nevoie de haine de doc, nu de lână. Unde mai găseşti dumneata acum stofă de lână? Şi numai lucrul cât costă? Soţul meu nu l-a îmbrăcat decât de trei ori. E aproape nou. Când l-a probat, lungea vorba, că aici îl cam strânge, că trebuie să mute nasturii. Mai du-te-nvârtindu-te, cerşetorule! Trebuie să ai şi faţă pentru un costum ca ăsta. Iar pe tine, parcă te-a cioplit cineva cu barda şi te-a lăsat neterminat. I s-a făcut chef de costum. Soţul meu l-a îmbrăcat la revelion şi arăta ca un actor de film. Sau să fac mâine găluşte cu slănină, iar sfecla s-o las pentru poimâine? Înainte de război îţi făceam întotdeauna supă de prune, fiindcă asta îţi plăcea cel mai mult. Le striveam şi le adăugam smântână. Aşa mă sfătuise medicul, să-ţi fac supă de prune, de vişine sau de afine. Le păstram în borcane pentru iarnă…

Supele mi-au oferit iarăşi ocazia s-o întrerup. Mai ales că mă privea şi pe mine, aveam deci dreptul să o ascult sau nu vorbind despre ele, ceea ce era totuna cu a-mi exprima preferinţa pentru supa de afine în locul celei de vişini. Şi i-am spus:

— Mamă, te-am rugat să nu mă mai deranjezi. Vezi doar că scriu, am rostit cu aceeaşi blândeţe cu care vorbea ea despre supe. Fiindcă vorbea ca şi când n-ar fi vrut să facă nicio deosebire între supa de prune, cea de afine sau cea de vişine, fiecăreia dându-i ce i se cuvenea. Aşa se face că toate erau la fel de dulci, de gustoase, de drese cu smântână

şi de sănătoase. Şi în loc de explicaţie, am adăugat: Mâine am lecţie cu domnul. Să-i spun că nu mi-am făcut tema?

— Ce tot vorbeşti?! m-a dojenit pe neaşteptate, părăsind blândeţea pentru a urca pe culmea indignării. Parcă te-aş fi împuns cu cuţitul! Mai vorbesc şi eu. Nu pot să mai scot niciun cuvânt. Scriu. Scriu. Văd că scrii. Crezi că dacă tu scrii, mama ta nu mai poate spune nimic cu judecată? Uite că, deşi nu scriu, gândesc şi eu. Şi nu-mi spune nimeni dacă-i bine sau rău. Trebuie să mă descurc singură. Scriu. Atunci, scrie. Dacă te-ai gândi la ce scrii, nici tunurile nu te-ar deranja. Dar mai mult ca sigur că tu te gândeşti la migdalii din cer şi de aceea te încurcă vorbele mele. Uitaţi-vă la el, mama lui îl deranjează. Şi ce spun, mă rog? Cu cine trebuie să vorbesc? Să mă duc sus, la ele? O să-nceapă să-mi arate bluzele pe care şi le-au cumpărat. Sau pantofii. Sau să mă pună să ascult un tangou. O, avem un tangou atât de frumos! Numai de asta nu-mi arde mie. Când nici să plâng nu mai sunt în stare. Am plâns destul. Şi va trebui să plâng şi la înmormântare, deşi n-o să mai am lacrimi, ca să mă vorbească lumea de rău pe urmă, oho, nici măcar nu l-a plâns. Nevasta lui. Şi la fel mai târziu, cine ştie până când? Ai nevoie de multe lacrimi. Moartea nu trece aşa dintr-odată. Uneori ţine până la sfârşitul vieţii. Câte unele mai şi leşină. Dar nici aşa nu-i bine, pentru că o să spună că te-ai dat în spectacol. Trebuie să împrumut de la cineva o basma neagră, că în pălărie ar zice că fac pe mironosiţa. Iar pălăria mea nu mai e la modă. Din fericire, mai am bluza neagră cu bobiţe albe. E vară şi bobiţele n-ar trebui să bată la ochi. La urma urmei, nu-mi place când văd pe cineva numai în negru, fără nicio dunguliţă mai deschisă la culoare. Hainele nu ţin loc de durere. Dar tu în ce o să te îmbraci? Mă gândesc întruna şi nu mai pot să dorm. Dar tu vezi-ţi de scris, băiatule. Nu asculta ce spun eu. Vorbesc mai mult cu mine însămi. Ai

putea să iei costumaşul de marinar. Ai mai crescut puţin, dar tot poţi să-l porţi. Când ai crescut, Doamne? E un costumaş atât de frumos. Trebuia să mergem la mare. O dată, am şi visat marea. Mergeam cu vaporul, iar valurile erau până la cer. Tata îmi zice, ţine-te, că te ia valul. Iar eu îi zic, Zygmunt, Zygmunt. O, şi m-am trezit. Nu mai trebuie să-ţi iei şapca, deoarece şi aşa tot o să ţi-o scoţi de pe cap la cimitir. Ce faci însă cu picioarele? Doar n-o să mergi cu ghete desperecheate. O să se uite lumea să te vadă cum plângi şi ce porţi în picioare. O, Doamne, de câte ori îmi aduc aminte, mi se sfâşie inima. Au costat încă o dată mai mult decât la un cizmar mai ieftin. N-ai simţit că-ţi e mai uşor? Două ghete, atârnă mai greu decât una singură. Asta se simte când duci ceva în spinare. Dar tu nu duceai nimic. Iar şarlatanului ăluia i-am dat o poşetă minunată şi ţi-a făcut o botină. Netrebnicul. Mai şi încerca să mă convingă că sunt identice. S-a jurat pe ce are mai sfânt că au aceeaşi măsură. N-am fost de acord, dar s-au repezit cu toţii la mine. Chiar şi tata a fost de partea lor. Cum să aibă acelaşi număr? Se vede cu ochiul liber că una e mai mare decât cealaltă. Nici nu mergi cu amândouă picioarele la fel. O dată m-a întrebat şi Potocka de ce băiatul nu merge cu amândouă picioarele cum trebuie? Să nu-l mai laşi să le poarte, pentru că se învaţă aşa şi aşa o să rămână. Al tău merge şi mai rău, mi-am spus în gând, ca o raţă, şi cu câţi ani e mai mare ca al meu. Mai bine te-ai uita la al tău. I-am spus însă că-i mulţumesc, bine că mi-a atras atenţia. Şi repezindu-se deodată spre pat, a îngenuncheat şi căutând cu mâna sub el până când i s-a întipărit marginea în obraz, a scos ghetele.

— Ei, cum sunt la fel? Nu-s la fel deloc.

Le-a aruncat cu zgomot pe masă aproape de nasul meu.

— Nu mi le pune pe caiet, mamă, m-am împotrivit. Pe urmă o să trebuiască să scriu din

nou.

— N-ai decât să scrii. De-aia te duci la lecţii. Cum să fie la fel? Nu seamănă nicidecum. Uite, asta are vârful frumos, mai îngust, iar asta parcă-i labă de gâscă. Şi asta după ce le-ai mai purtat. Când erau noi, se vedea şi mai bine. Nici măcar nu le-ai curăţat de noroi. De ce n-ai grijă de ele? Crezi că o să-ţi cumpăr altele? Cu ce bani? N-am nici cu ce să-l înmormântez pe tata.

— Bine, dar n-a murit încă, am spus sfios.

— N-a murit? a privit la mine cu ochii umflaţi, încât am crezut că va izbucni în hohote de plâns, dar a repetat parcă nevenindu-i să creadă: N-a murit? Şi a luat ghetele de pe masă. O clipă, a stat cu ele răsucindu-le în mână, împărţită parcă între ele şi tata.

— Poftim, asta e chiar mai deschisă la culoare decât asta, a constatat. Şi nici cataramele nu seamănă. Ca şi cusătura sau găurile. Cum e la fel? Seamănă cum seamănă pumnul cu nasul. Parcă voia să-i bage în cap unui om sănătos că e bolnav. Fir-ai să fii tu! a izbucnit înfuriată împotriva cizmarului. O ţinea pe-a lui, dumneata nu te pricepi, doamnă. Gheata stângă şi gheata dreaptă nu seamănă niciodată. Auzi, nu mă pricep?! Cârpaciul dracului! Tu te pricepi cel mult să baţi potcoave. Dacă nu eşti în stare, lasă-te de cizmărie. Lacrimile au început să-i umple pleoapele, chipurile, din cauza supărării care-i creştea cu fiecare cuvânt. Iar pielea asta nu-i din poşeta mea! Ce, eu nu-mi cunosc poşeta? A furat-o din vreun carâmb de cizmă. Nu te pricepi, doamnă. N-ai reparat tu atâţia pantofi câţi am purtat eu. A trântit iarăşi ghetele pe masă. Cum să fie la fel?! Mincinosul! Hoţul! Şi a înşfăcat deodată ghetele de pe masă şi a dat fuga la domnişoarele Poncki. Să-mi spună ele dacă sunt la fel. Şi a trântit uşa în urma ei de s-a cutremurat masa şi am simţit-o şi eu.

N-am simţit totuşi nicio uşurare. După plecarea ei, am stat o vreme încremenit, temându-mă până şi capul să mi-l întorc spre uşă, să-mi legăn piciorul sub masă sau să înmoi tocul în călimară şi să scriu încă o dată *fraza* pe care o ştersesem într-un acces de furie.

Domnişoarele Poncki n-au mai binevoit să mi se arate şi am început să mă chinuiesc întrebându-mă cât de vinovat eram eu că mi-am pierdut gheata atunci. Că doar n-am vrut s-o pierd. Aş putea chiar să spun în apărarea mea că eram tot atât de vinovat ca şi mama. Soarele abia se înălţase deasupra orizontului, iar roua de pe câmp încă nu se uscase, când a spus:

— Dar ştiu că pripeşte. E septembrie şi pripeşte aşa.

Şi la primul popas, când ne-am aşezat sub salcia pletoasă şi ne pregăteam să mâncăm câte un ou, întinzând mâna spre plasa în care tata ducea ouăle, mama a exclamat deodată:

— Piotrek, tu mergi în ghete? O, ce cald e pământul. Şi a atins cărăruia cu palma lângă picior. Ai putea să mergi desculţ. Ai văzut că în satul prin care am trecut, toţi copiii umblau desculţi. Oare pe lunca asta nu pasc vitele tot aşa? Nu se ştie cât timp o să porţi ghetele astea. Că se apropie iarna, băiatule.

M-am descălţat deci şi am mers desculţ, ducându-mi ghetele învelite în tunică pe spinare, iar mânecile tunicii le ţineam în mâini pe piept. De aceea, nu ştiu cum a putut să-mi cadă. Dacă mă gândesc bine, mi se pare cu neputinţă. Trebuia să aud măcar ceva, de la spinarea mea până la pământ e oarecare distanţă, iar gheata nu e ca un fulg, nu putea să cadă pe poteca tare sau în iarbă, într-o parte, fără niciun zgomot. După fiecare popas, mama se uita în urma noastră, temându-se să nu uităm ceva.

La drept vorbind, nu-mi păsa deloc că gheata făcută după aceea din poşeta mamei era puţin altfel

ca şi când nu făcea pereche cu cealaltă. Nici tatei nu i se părea că diferă prea mult, întrucât când mama îl ocăra pe cizmar cu superioritatea ei bolnăvicioasă, o liniştea, spunându-i că e o gheată ca oricare alta. Aşadar, poate că nu era altfel, fiindcă atunci când cizmarul a adus-o şi le-a pus pe amândouă alături pe masă, numai mama a observat deosebirea dintre ele şi n-a vrut să se lase convinsă în ruptul capului că sunt la fel. Ea nu avusese încredere în cizmar de la început.

Când ne-am întors spre seară la bunici, după ce căutasem în zadar gheata pierdută, la insistenţele ei că trebuie să facem ceva, bunicul a plecat cu stăpânul casei şi au adus un cizmar. Părea că şi acesta ne compătimea, dar mama s-a năpustit asupra lui, pretinzându-i ca gheata să fie neapărat la fel.

— Dar să fie la fel, repeta din ce în ce mai apăsat, în timp ce cizmarul răsucea în lumină gheata salvată, privind-o din toate părţile. E adevărat, s-a uitat cam mult la ea, oftând şi sforăind ciudat, fără să rostească un cuvânt, lucru care-i sporea şi mai mult neîncrederea mamei. Dacă nu e la fel, nu o plătesc. Şi văzând că cizmarul o tot răsuceşte în mână, i-a smuls-o şi i-a poruncit: Să semene ca două picături de apă. Şi să aibă cusătura la fel. Şi aici să fie la fel. Şi aici, şi aici. Parcă-şi muta degetul pe globul pământesc, arătându-i cizmarului croiala şi cusăturile care trebuie să fie identice cu cele de la gheata cealaltă. Dar cizmarul continua să ofteze şi să sforăie. La un moment dat, a sforăit mai tare, atins parcă în mândria lui de cizmar, şi i-a spus să nu-i tot învârtească gheata pe sub nas. Că el e meseriaşul, nu ea. El a făcut şi cizme de lux, de ofiţer, de ginere, cu scârţâitori şi fără, lui cutărică şi lui cutare, unuia, altuia, preotului şi boierului, iar acum îi face unui locotenent rus care lucrează pe lângă general. A fost ieri la el, au băut, au cântat, a adus o conservă de porc şi abia i-a tras carâmbul

pe calapod. Dacă n-ar fi fost evacuaţi şi nu s-ar fi aflat la ananghie, n-ar fi venit deloc. Dar la caz de nenorocire, se ştie, trebuie să te-ajuţi unul pe altul, numai că cel mai rău e că nu are o piele ca asta. Talpă ar putea lua de la una mai veche, că cine se uită la tălpi, mergi cu ele pe pământ, iar în biserică ar putea să nu mai stea în genunchi, cel mult într-unul singur, măcar până se mai toceşte şi cel nou. Dacă durează multă vreme? E toamnă, vine iarna, o să umble, o să alunece pe patine, n-o să mai vadă nimeni care-i nou şi care-i vechi. Ar fi altceva dacă ar face gheata pentru un răposat, pentru că în sicriu stai cu tălpile la lume şi n-au cum să nu se vadă, carâmbii sunt mai puţin importanţi. Aici însă carâmbul trebuie să fie din aceeaşi piele, de căprioară. Box poate aş mai găsi la vreun militar o bucăţică, dar n-o să fac gheata din piele de box, dacă asta e de căprioară. Şi şi-a desfăcut mâinile în semn de neputinţă.

Atunci mama a luat poşeta agăţată pe spătarul scaunului, a vărsat conţinutul pe masă şi dându-i-o cizmarului, i-a spus:

— Uite, domnule, fă din asta. E din piele de căprioară. Numai să fie la fel.

Se vede că asprimea mamei făcuse impresie asupra cizmarului, probabil că a început să-i fie teamă de ea, fiindcă n-a mai oftat şi n-a mai sforăit. Iar după vreo săptămână, a apărut cu gheata nouă, arătându-şi încă din prag mulţumirea că se ţinuse de cuvânt. Cum ne-a spus, l-a amânat pe locotenentul rus cu cizmele de ofiţer, l-a amânat pe cutare şi încă pe cutare şi s-a apucat de gheata mea. Părea foarte mulţumit mai ales pentru că reuşise s-o facă la fel cu cealaltă, nici n-o să-ţi dai seama, doamnă, a spus când a pus pe masă amândouă ghetele. În acelaşi timp, ne-a rugat să facem lumina mai mare. Unchiul Władek a luat lampa de pe perete şi a pus-o alături de ghete, mărindu-i feştila până când bunica a ţipat că se sparge sticla.

Lustruite, străluceau în lumina lămpii, la care se adăugau răsfrângerile din ochii bunicilor, unchilor, mătuşicilor, ai tatălui şi ai mamei pironiţi pe ghete, încât păreau că împrăştie raze şi în semiîntunericul din încăpere. Revoltată că ghetele stau alături de pâine, a luat pâinea, iar unchiul Władek le-a împins la mijlocul mesei, una lângă alta, le-a aliniat vârfurile, după care, ridicând lampa, a rotit-o un răstimp deasupra lor. A aşezat-o apoi în spate, lângă catarame, în lumina cea mai favorabilă pentru ghete, după părerea lui.

Mândru că opera lui lucea atât de tare, cizmarul s-a aşezat pe un scaun lângă sobă, puţin mai la o parte şi a început să-şi răsucească o ţigară.

Inima îmi bătea în piept ca un ciocan şi m-am uitat în jur să văd dacă nu aude cineva. Dar toţi erau cu privirile aţintite la ghete, cumpănind în gând dacă una seamănă cu cealaltă, sau cântărind numai cuvintele, seamănă, nu seamănă. Am întins mâna, vrând măcar să ating gheata cea nouă, dar în aceeaşi clipă, mama m-a oprit murmurând:

— Lasă-le aşa.

— Cum, doamnă, nu laşi băiatul nici să pună mâna pe ele? a rostit cizmarul contrariat. Sunt ghetele lui. El o să umble în ele, nu dumneata.

— De unde ştii că va umbla? a intervenit unchiul Władek. Încă nu ştim dacă sunt la fel ori nu. Dacă se va arăta că nu seamănă?

— Cum să nu semene? Cum să nu semene? s-a burzuluit cizmarul, slobozind un rotocol mare de fum în odaie, care a acoperit ghetele ca un nor.

Iar unchiul Władek, căutând, se vede, sprijin, s-a întors către mama:

— De ce nu spui nimic?

— Ce poate spune aşa dintr-odată? a luat-o bunicul înaintea mamei, deşi nu se ştie dacă mama avea intenţia să-i răspundă unchiului. Se uita la ghete şi ochii parcă i se lărgeau tot mai mult. Numai tu, neisprăvitule, te grăbeşti să-ţi dai drumul la gură înainte de a te gândi.

În altă situaţie, sigur că unchiul s-ar fi luat la ceartă cu bunicul, din fericire, era şi cizmarul de faţă, aşa că unchiul Władek şi-a revărsat toată supărarea asupra lui:

— Bine măcar că ai pilit-o pe dinăuntru. Să nu fi rămas vreun cuişor să-l rănească.

— N-are decât s-o încerce, a sugerat cizmarul şi scuipând chiştocul la picioare, l-a strivit ca pe o insectă.

— Sigur că trebuie s-o încerce, spuse, iarăşi bunicul. Deşi cel mai bine ar fi s-o poarte vreo săptămână şi pe urmă să ne spună cum îi vine.

— Cred că e la fel, s-a amestecat unchiul Stefan care tăcuse până atunci şi o umbră de mirare a răsunat în vocea lui: Dacă n-ai şti, nu ţi-ai da seama care-i cea nouă. Uitaţi însă de asta şi priviţi cu atenţie, asta e sau asta? Şi s-a ridicat de pe laviţă, ca să ia ghetele de pe masă şi băgându-i-le fiecăruia sub ochi, să-l întrebe şi să confirme că nu-şi dă seama.

— Stai jos! aproape cu lacrimi în ochi, mama nu i-a îngăduit unchiului să se ridice. Nu ai pierdut-o tu, aşa că n-ai cum s-o recunoşti.

La care mătuşica Jadwinia, vrând pesemne să-i vină în ajutor unchiului Stefan, s-a înduioşat:

— Ei, cel mai important e că Piotrek va avea în ce să umble. Doamne Dumnezeule, nu-i destul că ne-au evacuat, mai trebuia ca şi băiatul să-şi piardă gheata. Din fericire, bine că s-a rezolvat.

— Pentru că atunci când pierzi ceva, s-a auzit din semiobscuritatea odăii bunica, nu te mai ajută nimic, trebuie să te rogi Sfântului Anton. Ai spus că v-aţi rugat, nu?

— Dacă nu aveam poşeta, nu m-ar fi ajutat nici Sfântul Anton, a mormăit mama.

— Ce să mai vorbim? a rostit tata cu aceeaşi blândeţe cu care obişnuia s-o domolească pe mama, când vedea că e gata să răbufnească. Şi făcând o mişcare, ca şi când s-ar fi căutat de bani

în buzunarul de la piept al hainei, l-a întrebat pe cizmar: Cât îţi datorăm?

— Hei! Stai puţin! s-a oprit mama între tata şi cizmar. De ce te grăbeşti aşa să-i plăteşti? încă n-am hotărât dacă e la fel sau nu. Ţi-ai luat picăturile pentru seară? Ia-ţi mai întâi picăturile.

— Cum să nu semene? a sărit ca ars cizmarul. Parcă sunt gemene, doamnă, născute din aceeaşi mamă.

Cred că voia să râdă, mulţumit că o adusese atât de bine din condei cu gemenele, fiindcă faţa i s-a boţit, dar a încremenit aşa, întrucât unchiul Władek i-a răspuns ameninţător:

— Şi din aceeaşi mamă se pot naşte copii diferiţi. Fie şi gemeni. La noi în sat, Pawełko a avut gemeni, unul era negru corb, iar celălalt roşcat şi mincinos.

— Pentru că doi nu înseamnă totdeauna o pereche, a intervenit unchiul Stefan. Până şi caii, nu poţi să-i înhami oricum la aceeaşi oişte, trebuie să facă pereche. Aşa şi cu ghetele, trebuie să fie pereche.

— Daţi lampa puţin mai mică, a spus bunicul. Câteodată se vede mai bine cu lumina mai mică.

— N-aveţi decât! a răbufnit cizmarul înfuriat de-a binelea. Puteţi s-o şi stingeţi! Şi s-a apucat să-şi răsucească iarăşi o ţigară, dar îi tremurau mâinile şi n-a fost în stare nici măcar tutunul să-l presare pe foiţă, aşa că a lăsat-o baltă şi şi-a ascuns punga la loc în buzunar. Vă arde şura şi voi nu vedeţi nimic. Ca liliecii, fir-aş al mamii, auzi, e prea multă lumină. Seamănă, seamănă!

— Pentru că nu seamănă deloc, a decretat mama.

E chiar ciudat că cizmarul n-a mai zis nimic. Încă înainte ca ea să-şi exprime părerea, îşi îndesase capul între umeri cu umilinţă şi rămăsese nemişcat ca un sac.

S-a aşternut tăcerea, iar după o clipă, din pat s-a auzit glasul mătuşicii Marta parcă abia trezită din

somn:

— Încearc-o, Piotruś. Se culca seara devreme, fiindcă nu mai avea putere. Se mai aşeza în pat şi ziua. Zicea că toamna e cel mai rău anotimp. În fiecare toamnă, avea impresia că va muri. Important este să vezi dacă poţi să mergi în ea.

Cuvintele ei n-au impresionat pe nimeni, nici măcar pe unchiul Władek, deşi îi plăcea s-o repeadă pe mătuşica Marta chiar atunci când n-avea niciun motiv, din cauza bolii. Poate că toţi se obişnuiseră că vorbele care mor nu mai înseamnă nimic. Şi probabil ca vorbele mătuşicii Marta să nu răsune în pustiu, unchiul Władek a oftat fără nicio legătură:

— E, dacă era Kruczek.

Dar nici oftatul lui n-a avut niciun rezultat. Doar câţiva se mai uitau la ghetele lucitoare de pe masă, priveau mai mult unii la alţii, în pământ, pe pereţi, iar mătuşica Jadwinia s-a aşezat încet într-un ungher, deşi prezenţa ei umplea totdeauna încăperea. De aceea, parcă cineva a spart-o cu o piatră, când bunicul a întrebat, urmărindu-şi un gând al lui:

— Şi până când o să ne tot gândim aşa? Trebuie să luăm o hotărâre.

— La ce să ne gândim?! a zvâcnit cizmarul de pe scaun, luându-i vorba din gură, cu toate că bunicul mai voia să spună ceva. Oameni buni, aţi înnebunit?! Şi mai că şi-a încrucişat mâinile. Nu vă place, o iau înapoi!

— Dar unde-i pielea care a mai rămas? s-a repezit mama la el.

— Care piele? Cizmarul şi-a lăsat braţele în jos şi s-a pleoştit înapoi pe scaun.

— Cum care? Cea din poşeta mea.

— Am fost nevoit să mai pun şi de la mine, că nu mi-a ajuns.

— Se şi vede că ai adăugat piele de vită. Iar asta era de căprioară. Şi a luat gheata nouă de pe masă şi aruncându-i-o în poală cizmarului, i-a strigat: Ia-

o, domnule! Băiatul meu n-o să umble în ghete desperecheate! Trebuie să fie pereche. Doamne, dintr-o poşetă din piele de căprioară, să-mi facă lăbărţătura asta.

Lăbărţătura l-a scos din sărite pe cizmar, încât a fost nevoie să-l liniştească, pe el şi pe mama, care hohotea de plâns în cel mai întunecat colţ al camerei. Dar pe măsură ce se sătura de plâns, îşi spunea că poate seamănă într-adevăr şi nu se observă dintr-odată că nu e la fel. Iar cizmarul, ca s-o convingă pe mama că e la fel, a mai lăsat din preţ.

Totuşi ghetele astea nu i-au dat niciodată pace. Nici măcar nu voiau să se şteargă din amintirea ei. Cu orice ocazie, sublinia deosebirea dintre ele, ca şi când nu voia să accepte că seamănă tot mai mult pe măsură ce încetează să mai fie noi. Poate că de aceea îmi spunea aproape în fiecare zi să le curăţ, deoarece date cu cremă şi lustruite, scoteau în evidenţă cele mai neînsemnate deosebiri, dându-i prilejul să se jeluiască şi să plângă cel puţin din cauza lor:

— Dumnezeule, nu seamănă deloc una cu alta. Am crezut că după ce o să le mai porţi, n-o să se mai vadă. Că în orice rău, omul caută întotdeauna binele. Ţi-ai găsit! Nu o dată binele se uită, dar urma înşelăciunii e veşnică. Cum de-ai pierdut-o?

E posibil ca gheata să n-o fi interesat chiar atât de mult, fiindcă ori de câte ori îşi aducea aminte cu reproş de ea, intuiam că gheata pierdută o ajuta să mai scape de puţină durere, când era copleşită. Nu înţelegeam însă numai de ce neapărat gheata?

Mi-a tot adus aminte de ea până când s-a stins din viaţă. Aşa cum i-a reproşat tatei că a murit atât de repede, socotindu-i moartea nu ca pe o moarte despre care ştia că n-avea cum să n-o accepte, ci ca pe o trădare pe care o săvârşise din propria voinţă şi ascunzându-se de ea. Totdeauna vorbea despre moartea lui cu o umbră de dezamăgire în glas, cu o convingere mocnind undeva în adâncul sufletului

că ar fi putut să nu moară dacă n-ar fi vrut. Nu o dată, îl învinovăţea că murise. Dar pe măsură ce se depărta de ea, în reproşurile ei se simţea parcă dorinţa de a-l ierta dacă s-ar întoarce. Undeva, alături de moartea lui, stăruia şi gheata mea pierdută. Multe lucruri importante le-a uitai cu totul, pe altele şi le amintea făcând apel la memoria mea, nu ţii minte, că nu pot să-mi aduc aminte? Gheata însă o avea întotdeauna la îndemână, ea şi moartea tatei, când se supăra sau când plângea, ori fără motiv, când gătea, ţesea ciorapii sau călca.

Ghetele le-am rupt de mult, dar în memoria ei cel mai neînsemnat amănunt nu voia să se şteargă. Îşi aducea aminte tot drumul nostru, ce duceam fiecare, unde ne-am odihnit, ce-am mâncat şi ce-am băut, unde am trecut de pădure, unde erau vacile care păşteau pe luncă, unde am văzut un foc, oamenii săpând cartofii pe câmp, unde am trecut de un car cu cartofi şi am zărit o femeie, un ţăran arând, un altul semănând, o cruce, o troiţă, un smârc, un pârâiaş, un râu. Şi aceste amănunte se înmulţeau tot mai mult în amintirea ei.

— Aha, îţi aduci aminte că pe la Îngerul Domnului a sunat clopotul. Dar biserica nu se vedea. Sat aici, sat dincolo, se vedeau case, fumuri urcând din coşuri, dar biserica nu. Ţi-am spus, uită-te, poate ţi-a căzut în tufişul ăla. Închină-te. Dumnezeu există, deşi uneori pare că nu.

Eram la facultate şi veneam acasă de Crăciun. Abia apuca să mă întâmpine, că şi începea să sară cuvintele, ceea ce însemna că se grăbea să-mi spună vreo noutate.

— Ei, cum e pe acolo? E totul bine? Şi Anna? S-o inviţi şi pe ea. Am fript o gâscă. Şi îndată mă anunţa triumfătoare: Închipuie-ţi, cred că ştiu unde ţi-ai pierdut gheata. L-am visat pe tata şi mi-a spus s-o căutăm în tufişul de porumbrel. Ţii minte, când mergeam pe cărarea mărginită de tufe de porumbrel? Nu-mi aduceam aminte, deşi aş fi vrut

să-i fac plăcerea şi cel puţin să încuviinţez, dând din cap că aşa este, îmi aduc aminte tufele de porumbrel. Tot timpul se agăţau de noi de pe margine şi se întindeau cât vedeai cu ochii. Pe mine mă agăţau de mâneca rochiei, mi-au şi rupt-o puţin. Iar ţie ţi s-a dezlegat tunica în spinare şi ne-am oprit s-o legi la loc. Nu m-aş fi mirat dacă era doar câmp deschis, dar să nu-ţi aduci aminte de tufele de porumbrel? Oho, erau înalte ca liliacul. Tata a rupt o crenguţă şi mi-a oferit-o. Şi era atât de înflorită, de parcă era presărată cu zăpadă. Şi doar porumbrelul înfloreşte primăvara, iar atunci era septembrie. Iar el, că mi-o dă în loc de flori, fiindcă în timpul vieţii ţi-am dat atât de puţine flori. Şi atunci am văzut că gheata ta se afla într-o tufă de porumbrel, numai că nu puteam s-o iau, atât de tare mă înţepa. Şi m-am trezit. Ce pot să însemne tufele de porumbrel? Cred că cele înflorite înseamnă altceva. Măcar viaţa ta cu Anna să fie altfel decât a mea cu tatăl tău. Să nu ţii minte tufărişul de porumbrel, ce ciudat. Atunci cum poţi să ţii minte ce înveţi?

Nu mi-am adus aminte de nicio tufă. Mi-am amintit doar cum am făcut drumul înapoi, căutând peste tot până noaptea târziu. În schimb nu-mi amintesc prea bine drumul într-acolo, în orice caz, nu aceleaşi amănunte ca mama. Parcă memoria ei şi a mea s-au despărţit o dată pentru totdeauna atunci când mi-am pierdut gheata.

VII. În căutarea ghetei pierdute

Mama mergea înainte, după ea tata, iar la urmă, eu. Şi cu toate că dintre noi trei, ea căra cea mai mare greutate, două valize îndesate, nu ne era deloc uşor să ţinem pasul cu ea. Chipurile, mergeam la o distanţă mică în spatele ei, dar nu se ştie când, un pas, doi, trei, zece, se desprindea de noi şi se depărta atât de mult, încât tata se vedea nevoit s-o strige să meargă mai încet, unde goneşte aşa? Atunci lăsa valizele jos şi aşteptând să ajungem la ea, ne întâmpina supărată:

— Maică Sfântă, de ce vă târâţi aşa?

— Dar tu unde te grăbeşti?

— Dacă o să mergem aşa la nesfârşit, poate să ajungă altul înainte şi să-ţi ocupe postul. De altfel, mi-e mai greu dacă merg încet.

Ne duceam în satul vecin, unde se pare că aveau nevoie de un secretar, şi tata spera să ocupe acest post. Afară de asta, cu o zi înainte, când ajunsesem spre seară cu bunicii, unchii, mătuşicile şi două vaci cu viţel la gospodarul unde aveam să locuim, se arătase că nu avea loc pentru toţi. Abia a apucat bunicul să strige prrî! şi să tragă de hăţuri, că din casă şi-a făcut apariţia o femeie slabă cu basma pe cap şi, la vederea noastră, a început să-şi frângă mâinile.

— Isuse din Nazaret, atâţia sunteţi de mulţi?! Ne-au spus că e vorba de o familie şi am fost de acord să vă găzduim. Dar sunteţi un car plin. Şi cu două vaci cu viţel. Unde-o să încăpem toţi? Şi să-l mai cred pe şoltuz că avea să vină doar o familie.

După ea, a ieşit din casă un bărbat înalt, cu mustăţi şi ne-a spus:

— Lăudat fie numele Domnului Isus Cristos. Bine-aţi venit! Şi s-a răstit la femeie: Mai taci din gură! Trebuie să mănânce ceva, că sunt osteniţi de drum.

Iar în timp ce mâncam, care pe unde putea, fiindcă nu încăpeam toţi la masă, gospodarul, uitându-se la tata, i-a spus:

— Dumneata, domnule, trebuie să fii om cu carte. Aşa mi se pare.

La care mama, care şedea pe marginea patului, ţinând farfuria cu ciorbă de cartofi în poală, nu l-a lăsat pe tata să răspundă, ci s-a repezit ea:

— Oho! Şi încă ce carte! Soţul meu a lucrat înainte de război într-un post important. Iar mai înainte, a fost ofiţer. Dar văd că dumneata te pricepi la oameni. Ajunge să te uiţi o dată la cineva, ca să-ţi dai seama cu cine ai de-a face. Eu n-aş fi în stare. Şi fără să mai piardă timpul ducând lingura la gură, a întrebat: S-ar putea găsi pe aici vreun serviciu pentru soţul meu?

— Serviciu? a cumpănit gospodarul. La ţară, fiecare are serviciu la el acasă. Poate când vor face colhozurile. Că aşa se zvoneşte. Atunci vom avea serviciu cu toţii. A stat iarăşi pe gânduri, mai bine-zis, a muşcat dintr-o bucată de pâine şi a dus la gură lingura cu ciorbă de cartofi. Poate numai la primărie, a dat răspuns. Dar nu la noi. Aici sunt şi aşa prea mulţi. În satul vecin. Şi a rostit numele satului. Nu demult, mi-a spus cineva că ar căuta un secretar, pentru că pe al lor l-au arestat, iar şoltuzul nu ştie carte. O treabă cam ciudată, că au venit şase inşi după el de la raion.

O să se ducă duminică la biserică şi o să afle, fiindcă sătenii din satul vecin vin la biserica noastră. A lor a ars, când a trecut frontul, era de lemn, dar a noastră e de cărămidă, doar a ciobit-o puţin. Poate că va veni şi şoltuzul. Deşi şoltuzii încep să se ţină departe de biserică, nu mai vin ca odinioară. Se spune că în curând nici nu vor mai fi aleşi, ci aduşi de undeva. Dar poate că o să vină,

fiindcă n-a fost nici duminica trecută, nici acum două săptămâni.

Cine ştie dacă n-a speriat-o pe mama cu cele spuse despre primari, întrucât dându-i ascultare, a hotărât ca mâine să mergem acolo. Ce să mai aşteptăm până duminică.

— Numai să ne arăţi drumul. Şi ne ducem. Luăm lucrurile de care avem neapărată nevoie, iar după celelalte o să venim pe urmă.

Gospodarul a încercat să-i explice că trebuie mai întâi să se intereseze, n-are rost să se grăbească aşa, că nu mai e mult până duminică, azi e marţi, mâine-i miercuri, joi, vineri, sâmbătă şi duminică. Şi toţi au fost de părere că trebuie să se intereseze mai întâi. Unchiul Władek l-a făcut pe gospodar să promită:

— Să afli şi ce leafă o să aibă. Ei se iscălesc făcând semnul crucii, iar pe un om cu carte îl plătesc cu te miri ce, n-au decât să-şi caute alt prost. Sau adu-l aici pe primar, să vorbim cu el.

Iar bunicul a promis că dacă o să aflăm că postul mai există, o să-l ducă până acolo cu căruţa. Nu trebuie să bată drumul pe jos. Şi vă luaţi şi voi lucrurile. Că s-ar putea să fie în zadar, păcat de cai.

Dar mama a ţinut morţiş, ne ducem.

— O să ne interesăm, dacă află mai devreme şi aduc pe altul.

Am plecat în zori. Soarele începea să iasă parcă din pământ ca un pui dintr-un ou şi roua din timpul nopţii încă nu căzuse.

— O să fie o zi frumoasă, a spus mama. Iar până să aflăm, poate să înceapă şi zloata. La care gospodarul, care a înţeles că mama se referea la el, nu i-a rămas dator.

— Mai bine să fii sigur pe zloată decât să te duci degeaba pe vreme frumoasă. Dar s-a îmbunat repede: Cred că n-au găsit încă pe nimeni, o să fiţi cei dintâi.

Ne-a călăuzit până la marginea satului, iar când am trecut de ultimele case, ne-a explicat în ce parte

să mergem, spunându-ne exact nu numai toate casele, ci şi ce era înaintea fiecăreia, mori, diguri, pârâiaşe, poduri, lunci, dealuri, troiţe, cruci şi abia la urmă a pomenit şi de râul San, deşi acesta era primul obstacol. Era într-adevăr cea mai mare piedică, deoarece nu numai că era lung şi iute, dar podul era rupt şi nu se ştia cât trebuie să aşteptăm bacul.

— Podarul, fir-ar să fie, vine când are el chef, s-a îngrijorat pentru noi. Dacă e pe malul celălalt, poţi să-l strigi cât vrei, el îşi face somnul prin tufişuri. Câteodată întârzie câte o jumătate de zi. Dar şi atunci trebuie să-l cauţi, pentru că doarme pe undeva.

Mama însă nu s-a descurajat.

— Ne descurcăm noi, l-a asigurat. Dumneata întoarce-te acasă. Şi Dumnezeu să te răsplătească.

— Mergeţi cu Dumnezeu, ne-a spus. Iar când ne-am depărtat o bucată de drum, a mai strigat în urma noastră: Iar dacă nu găsiţi nimic acolo, veniţi înapoi. O să ne facem loc într-un fel.

Înainte de plecare, mama îmi poruncise să mă încalţ în ghete, că dimineţile sunt răcoroase, pământul se răceşte în timpul nopţii şi tu nu eşti de la ţară, ca să mergi desculţ. E altceva când te duci cu vacile în satul tău. O să ne întrebe lumea unde mergem şi n-o să ne creadă nimeni, când te-o vedea desculţ, că tata se duce să-şi găsească serviciu.

Totuşi, pe măsură ce soarele urca pe cer, mergeam tot mai greu în ghete, mă frecau, mă strângeau, ca orice ghete noi, şi poate de aceea mi s-a făcut cald. Aşteptam, aşadar, clipa potrivită, când mama se va opri să ne odihnim, ca să încerc s-o conving că îmi este cald, că pământul nu mai e rece şi pot să umblu desculţ, e păcat de ghete, mamă.

Popasurile erau scurte, fiindcă mama plănuise că cel mai târziu la amiază să ajungem la primărie. Iar când m-am văietat că-mi e cald, m-a certat, că

mai încolo o să fie şi mai cald, fiindcă soarele nu se va micşora, ci va creşte şi mai mult. Când tata o striga să meargă mai încet, unde te grăbeşti aşa? Ne aştepta numai până când ajungeam la ea şi luând valizele, pornea mai departe.

Se vede că şi tatei îi era cald, poate chiar mai mult decât mie, ce-i drept, ducea doar o plasă într-o mână şi un fel de raniţă în spinare, dar era îmbrăcat în costum, cu pălăria pe cap, iar pe mâna cealaltă, îşi ducea pardesiul. Cu toate că mergeam la câţiva paşi buni după el, îi auzeam răsuflarea gâfâită şi greoaie. Dar pe atunci încă nu ştia nimeni că este bolnav de inimă, toţi ştiind doar că stă prost cu nervii din cauza războiului. Din vreme în vreme, îşi scotea pălăria de pe cap, arătând astfel că-i este cald, şi o ducea în mâna cu pardesiul. O dată, tocmai îşi scosese pălăria şi o striga pe mama:

— Mergi mai încet! Unde goneşti aşa?!

S-a oprit, a lăsat valizele jos şi aşteptându-ne s-o ajungem, a rămas mirată:

— De ce ţii pălăria în mână. Pune-ţi-o pe cap. Îţi stă bine cu ea. Dacă te vede cineva cu capul descoperit, o să creadă că eşti de prin partea locului. Aşa că n-am mai zis nimic că vreau să mă descalţ.

Mergeam, pe o potecă prin luncă, de-a lungul şirului de sălcii bătrâne, tata a strigat iarăşi la mama, mergi mai încet! S-a oprit, întorcându-se spre noi cu valizele în mâini şi i-a spus cu năduf:

— Păi ce, eu am inventat soarele? Şi mie mi-e cald. Şi a lăsat valizele jos. O, ce frumos e aici, s-a minunat. Sălcii pletoase, luncă. Alergi întruna şi nu mai vezi nimic în jurul tău. Să ne odihnim o clipă şi să mâncăm măcar câte un ou. Iar când ne-am aşezat sub o salcie, m-a întrebat mirată: De ce mergi în ghete? Cred că le-ai udat prin noroi. Ia arată-mi-le. Descalţă-te, băiatule. Pământul s-a încălzit. A atins cărăruia cu palma. Uite ce cald e. Şi aici, şi aici. E chiar fierbinte. Şi la umbră. O să

mergi mai uşor. Ghetele noi trebuie să le porţi câte puţin la început, altfel te bat şi-ţi fac răni. O să-ţi iasă băşici. Descalţă-te. În oraş, nu te-aş fi lăsat, dar aici cine-o să te vadă, şi trebuie să facem economie. Prin sat nu se uită nimeni la un copil, pentru că şi bătrânii umblă desculţi. Ai văzut şi tu, nu?

Am început să-mi desfac nodurile de la şireturi, dar văzându-mă că mă chinuiesc atâta, s-a repezit să mă ajute.

— Lasă-mă să ţi le dezleg eu. Te-am învăţat de atâtea ori să faci nodul cu laţ, dar degeaba, tu le înnozi ca frânghia pe coarnele vacii. Şi s-a înfuriat deodată de mama focului: De ce-ai încurcat şireturile aşa, Maică Precestă! Dă piciorul încoace. Şi lipindu-şi gura de gheată, a început să slăbească nodul cu dinţii. Înveleşte-le-n tunică şi du-le în spinare.

— N-o să-i fie frig desculţ? s-a întrebat tata. S-a aşezat cu o uşurare vădită lângă salcia vecină, a pus raniţa jos, şi-a scos pălăria de pe cap, nutrind parcă speranţa că vom zăbovi mai mult la umbra sălciilor.

— De ce să-i fie frig? s-a arătat contrariată mama. La bunici nu se ducea cu vacile desculţ? Uneori, chiar toată toamna. Şi lunca era plină de brumă. Acum e cald ca în mijlocul verii. Şi ridicându-se în picioare: Hai, să mergem.

— Ziceai să mâncăm câte un ou, s-a încumetat să se mire tata.

— O să mâncăm undeva mai încolo, a răspuns. Ce trebuie să mănânci azi, mănâncă mâine, iar ce trebuie să faci mâine, fă astăzi, a spus Sfântul Francisc. Şi a înhăţat valizele, mutându-le pe potecă.

— Cine ştie ce-a mai spus nu ştiu care sfânt, tata era evident supărat că nu mâncaserăm măcar câte un ou.

— Au fost unii care au auzit. Se şi postase între cele două valize de pe cărare, gata să le ia în mână

şi să pornească la drum. Dacă nu auzeau, nu mai spuneau şi la alţii.

— Oricine îndrugă ce-i vine pe limbă, şi pe urmă face pe sfântul, şi-a aşezat tata raniţa în spinare cu anume încetineală. În armată, un locotenent-colonel repeta tot aşa întruna, cuget, deci exist. Gândesc, deci exist, domnilor ofiţeri a spus Sfântul Augustin. Până când mi-am luat inima în dinţi şi i-am raportat că n-a spus-o Sfântul Augustin, ci Descartes, domnule colonel. Şi-a încruntat sprâncenele şi mi-a ordonat să rămân după întrunirea Consiliului. Domnule locotenent, nu-i aşa că dumneata nu crezi în Dumnezeu? Greşesc cumva?

Dar mama n-a mai auzit sfârşitul, deoarece luând valizele, înainte ca tata să-şi ia pardesiul pe mână şi plasa, ea ajunsese prea departe. Nu l-ar fi iertat pe nu ştiu care locotenent-colonel că a îndrăznit să-i reproşeze ceva tatei.

Era singurul loc, acolo sub sălciile pletoase, unde-mi aminteam că mă descălţasem de ghete şi mersesem desculţ mai departe. Ghetele, aşa cum îmi spusese mama, le învelisem în tunică, pe care am pus-o pe spate, ţinând-o cu o mână de mânecile încrucişate pe piept, iar în cealaltă duceam valijoara. După aceea, am făcut popasuri mai scurte sau mai lungi, la unul dintre ele, mâncând, în sfârşit, tata trei ouă, eu două şi mama unul. Într-unul din sate, mama s-a dus să cumpere lapte de la o casă, dar nicăieri nu s-a petrecut nimic deosebit care să-mi aducă aminte că aici mi-am pierdut gheata.

Soarele urcase până în crucea cerului, când am intrat în satul unde se afla primăria. Şi lângă una dintre casele de la margine, văzând în curte o fântână cu cumpănă, mama a strigat:

— A, uite o fântână! Staţi puţin, mă duc să întreb dacă te-ai putea spăla pe picioare, ca să te încalţi în ghete. Nu se cade ca tata să ocupe postul de la primărie, iar tu să umbli desculţ. Ne-au dat

voie, a spus întorcându-se. Poate că ne-ar putea oferi şi o locuinţă. Au o încăpere în care ţin pleava şi grâul, pe care le-ar putea muta în pod. Nu e prea mare, dar pentru început ar fi bună.

A luat iarăşi valizele, a împins uşiţa de la gard. Tatei i-a spus să stea pe laviţa de lângă casă. A pus valizele lângă el.

— Mai trage-ţi sufletul, fiindcă eşti cam palid. Freacă-ţi obrajii, poate că se rumenesc un pic. Cei de la primărie ar putea crede că eşti bolnav.

A coborât prăjina cu găleata în fântână, a tras-o afară şi când a rezemat-o pe ghizduri, m-a chemat:

— Piotrek, vino încoace cu ghetele! Scoate prosopul şi săpunul. Sunt în plasa pe care o duce tata.

Când am desfăcut tunica, inima mi-a îngheţat de spaimă. Era numai o gheată, cea de piciorul drept. Am aşternut tunica pe pământ şi am început să pipăi ici, colo, ca şi când gheata stângă s-ar fi putut ascunde în ea.

— Ei, hai odată! m-a zorit mama şi văzând că tot caut ceva în tunică, m-a întrebat neliniştită: Ce s-a întâmplat.

— Cred că lipseşte o gheată, a răspuns tata, privind cum întindeam şi pipăiam tunica. A spus-o ca de obicei, cu un glas ciudat de calm: Stânga, nu-i aşa? Şi-a scos pălăria de pe cap şi şi-a şters fruntea asudată cu palma.

— Cum se poate să fie numai una? s-a îndoit mama. Şi dând drumul la găleata cu apă, care a căzut în fântână, plescăind cu zgomot, s-a repezit la mine. Ia arată-mi. A înhăţat tunica de jos şi a început s-o scuture. Isuse Cristoase!

A aşezat gheata pe laviţă, lângă tata, dar a mutat-o imediat în partea cealaltă şi iarăşi înapoi.

— Poate că e pe aici, pe undeva?

S-a aplecat şi s-a uitat sub laviţă.

— Dă-te mai încolo, i-a spus tatei. Putea să cadă când ai desfăcut tunica.

A luat iarăşi tunica în mână.

— Poate că ai mutat-o în valijoară, nu-ţi aminteşti?

A început să arunce afară tot ce era în valijoara mea, apoi din plasa pe care o ducea tata, repetând cu disperare crescândă.

— Doamne, Dumnezeule! Isuse Cristoase! Ţi-am spus să nu umbli desculţ! Toamna, pământul e rece! O, Doamne!

Apoi a golit raniţa tatălui, cele două valize, pe care le ducea ea, căutând peste tot.

— Poate că ţi-a căzut pe aici, pe undeva, când am intrat.

A alergat la uşă cu ochii în pământ.

— N-ai fost pe aici? Sau pe aici? mă întreba descumpănită, cercetând prin curte, dând ocol fântânii, deşi nu avusesem când să ajung la fântână. S-ar putea să fi căzut pe drum. Şi împingând uşa, a ieşit în drum.

A întârziat multă vreme. Tata şedea tăcut, scoţându-şi la răstimpuri pălăria şi ştergându-şi sudoarea de pe frunte. Eu stăteam cu ochii pironiţi în pământ şi mă temeam să şi privesc spre uşă, cu toate că dincolo de ea, afară, se afla ultima speranţă.

Mai întâi, am auzit de pe drum un glas vlăguit jeluindu-se:

— O, Isuse Cristoase! O, Doamne!

Tata şi-a scos iarăşi pălăria, şi-a şters sudoarea de pe frunte, dar n-a mai pus-o pe cap. Pe mine m-au trecut fiorii. Am privit în direcţia tânguirii de pe drum. Pe deasupra gardului, înainta capul plecat al mamei. O clipă, am avut impresia că mama nu se va mai arăta de după gard, ci va merge aşa mereu cu capul plecat, văietându-se în şoaptă:

— O, Doamne! O, Isuse!

Deodată a împins uşa şi am încercat o emoţie ciudată. Avea ochii plini de lacrimi, dar nu plângea, în schimb, mie îmi venea să plâng. Se vede că şi-a dat seama după înfăţişarea mea, deoarece s-a uitat la mine cu un reproş îndurerat:

Nu mai plânge, copilul meu. Poate că o s-o găsim. Şi ne-a îndemnat hotărâtă: Să mergem.

Convins că se gândea la primărie, tata s-a ridicat de pe laviţă, şi-a pus pălăria pe cap şi a întins mâna după raniţă, s-o ia în spinare.

— Tu rămâi aici, l-a aşezat la loc. Odihneşte-te şi ai grijă. Picăturile sunt aici la margine, în valiza asta, să nu uiţi să le iei la prânz. Roag-o pe gospodină să-ţi dea puţină apă să bei. Poate că i-a căzut undeva nu prea departe. O să ne întoarcem repede.

— Unde vrei să te duci? a oftat tata, părându-i rău de mama. Păcat de picioarele tale, şi dacă a pierdut-o la începutul drumului? O să faci calentoarsă? A pierdut-o şi gata. N-avem ce face, o să-i comandăm alta.

— Şi cu ce bani?! a răbufnit.

— Doar o să-mi iau serviciu.

— Ţie întotdeauna mai mult ţi s-a părut decât ai putut. Şi lacrimi bogate i-au şiroit pe obraji. Se vede însă că şi-a regretat vorbele, fiindcă şi-a şters ochii şi a spus: Poate că o s-o găsim, dacă nu pe aici aproape, atunci mai încolo.

Totuşi nu şi-a putut stăpâni plânsul, îşi ştergea ochii mereu, dar lacrimile continuau să-i curgă.

A apărut în uşă stăpânul casei.

— Ce s-a întâmplat?

— Băiatul şi-a pierdut o gheată, l-a lămurit tata.

— Numai una? a întrebat gospodarul, de parcă ar fi avut vreo însemnătate. Dreapta sau stânga? s-a interesat din nou fără noimă. Fir-ar să fie. S-a scărpinat în cap, ca şi când nu ştia dacă ar fi fost mai rău sau mai bine, că era stânga. La dracu'! a repetat. Dar plânsul nu ajută la nimic. O s-o găsiţi. Cine s-ar lăcomi la o singură gheată? Şi încă la stânga. Nu sunt prea mulţi stângaci. În sat la noi, nu sunt decât trei. Şi a început să numere, dar abia a îndoit două degete de la mână, pe al treilea nu şi l-a mai amintit, deşi s-a întrebat de mai multe ori: Care-i al treilea? Ei, drăcie, care-i al treilea? A

strigat spre casă: Zośka! Nu-ţi aduci aminte cine-i stângaci în satul nostru?

Gospodina a apărut în spatele lui:

— La ce-ţi trebuie?

— Băiatul şi-a pierdut o gheată.

— Dumnezeule milostiv! a ieşit înaintea lui. Şi mai era bună?

— Era nouă, a lămurit-o tata.

— Dumnezeule milostiv! Duceţi-vă şi căutaţi-o repede. Soldaţii cer zece litri de rachiu. Unul o să v-o vândă, iar altul o să v-o ia, că e de militar. Iar pentru el tot ar fi prea mare, că toţi au piciorul mare. Isuse milostiv! Numai întoarceţi-vă pe acelaşi drum. S-ar putea s-o găsiţi. Poate că a dat cineva peste ea şi a agăţat-o în gard ori a lăsat-o pe potecă. Uneori, aşa fac oamenii când găsesc câte ceva.

— Aşa era mai demult, a explicat gospodarul. Acum, trebuie să ţii casa închisă cu zăvorul. Mai bine să nu fi dat nimeni peste ea, că dacă a găsit-o altul, n-o s-o mai vedeţi.

— Şi rugaţi-vă tot drumul, ne-a mai sfătuit gospodina.

— Vi-l las aici pe soţul meu, a spus mama. Să-i daţi puţină apă să-şi ia nişte picături.

— Bineînţeles, să rămână, a acceptat gospodina binevoitoare. De ce să vă duceţi toţi? îi aduc îndată nişte lapte bătut. Să nu uitaţi să vă rugaţi.

Mama a fost cuprinsă de îndoială, când am trecut de ultima casă şi am ajuns pe câmpul presărat cu bucăţi galben-cenuşii, care se întindeau parcă hăt departe pe amândouă părţile drumului.

— Pe aici am venit? s-a întrebat încet parcă pe ea însăşi, uitându-se puţin speriată pe întinderea câmpului.

Am simţit-o strângându-mi mâna cu mai multă putere. Fiindcă mă luase imediat de mână când plecaserăm de lângă casa unde-l lăsaserăm pe tata, deşi rareori mă lua de mână.

— Măcar o ai cu tine pe cea care ţi-a rămas? a vrut să ştie. Ai grijă să n-o pierzi şi pe asta, că n-ar mai avea rost să căutăm. Dacă întâlnim pe cineva, trebuie să întrebăm dacă am venit pe aici. Parcă mie mi se pare altfel cărarea.

Această nesiguranţă, pe măsură ce ne depărtam de sat, o chinuia tot mai mult, mergeam oare pe acelaşi drum?

— Nu-ţi aduci aminte? m-a întrebat îngrijorată, dar eram departe, pentru că atunci când m-am uitat înapoi, satul se micşorase vizibil, iar ferestrele de la ultima casă nu se mai vedeau; doar coşul abia se mai deosebea de streaşină. Aici parcă era un câmp arat, care se lungea parcă acolo departe. Era plin de cireşi. Trebuie să fie cineva bogat, am spus, tarlaua e destul de mare.

— E pe partea asta, am încuviinţat.

A privit cu teamă într-acolo.

— De bună seamă, mi s-a părut că oftează cu uşurare, dar cum aveam să mă conving peste o clipă, nu era vorba de uşurare. De bună seamă, a repetat. Cum se poate schimba câmpul, odată cu direcţia de mers. Şi încetinind pasul, s-a uitat cu ochii larg deschişi la câmpul arat, ca şi când se întâmpla ceva acolo, ceva ce numai ea vedea sau pur şi simplu încerca să creadă că este acelaşi câmp, pe lângă care trecuserăm, mergând spre sat.

— Aşa e. Priveşte, mirându-se mereu de câmpul acela şi-a încetinit şi mai mult umbletul, încât dacă ne-ar fi întâlnit cineva, n-ar fi ghicit niciodată ce căutăm. Într-adevăr. Şi în aceeaşi clipă, bănuiala a crescut din nou în ea. Fiule, celălalt era parcă mai lung. Dacă era tot ăsta, n-aş fi spus niciodată că e al unui bogătan. Ce mai bogat şi ăsta, cu o parcelă de nisip. Cartofii, mă rog, s-ar putea să se facă bine, dacă anul e ploios. Dar pe locul celălalt, pământul lucea de grăsime. Şi aici nu sunt ciori.

— Poate că au zburat.

— Da’ de unde, de pe pământul gras nu zboară. N-am trecut prea demult pe aici. În pământul gras,

găsesc multe larve, de-aia nu zboară. Şi schimbându-mi mâna din dreapta ei în stânga, şi-a înălţat mâna eliberată spre cer. Soarele era acolo, iar acum este aici. Mai mult de-un cot nu s-a mişcat.

Deodată, mi-a sărit în ochi un pietroi mare pe tarlaua arătată, care o despărţea de cea de lângă ea, o dâlmă îngustă şi verde. Am exclamat:

— Uite, mamă, e acelaşi pietroi care era şi pe cealaltă. Mama mi-a răspuns că stăpânii trebuie să se aibă ca şoarecele şi pisica, de vreme ce şi-au pus asemenea hotar.

A aruncat o privire scurtă şi neprietenoasă în direcţia pietroiului şi mutându-mi iarăşi mâna în dreapta ei, a rostit:

— S-ar putea. Şi m-a tras după ea. Hai, mai repede, că aşa nu mai găsim nimic. Tot uitându-ne la pietroaie putem să trecem pe lângă gheată şi să n-o vedem.

Iar după zece-cincisprezece paşi, mai că m-a smucit.

— Nici nu e de mirare că ţi-ai pierdut gheata, dacă le-ai văzut pe toate. Eu n-am avut timp să mă uit împrejur, gândindu-mă mereu cum să merg mai repede. Şi mai căram şi două valize.

Am parcurs o bună bucată din câmp şi s-a uitat fără teamă la drumul din urma noastră. Faţa ei era destinsă, doar puţin îngrijorată, şi nu o mai simţeam chinuindu-se decât din cauza ghetei. M-a îndemnat calmă:

— Uită-te pe jos, băiatul mamei. Dar să priveşti şi în amândouă părţile. Fiindcă dacă ţi-a căzut din tunică, trebuie să fie pe lângă cărare, că n-a avut cum să zboare.

Pietroiul rămăsese de mult în urma noastră, iar mama nu se mai uita pe câmp. Am crezut prin urmare că i s-a spulberat nesiguranţa de la început cu privire la drum şi că acum era absorbită numai de gheata pierdută. De aceea, în primul moment n-

am priceput despre ce e vorba când, dându-mi drumul la mână, mi-a spus deodată:

— Stai aici. Să nu te mişti din loc.

Şi a început să se depărteze de mine cu paşi grăbiţi, ca şi când, undeva, în adâncitura potecii, zărise gheata pierdută şi voia să ajungă mai repede la ea. A mers o bucată de drum, s-a uitat spre mine să vadă dacă stau tot acolo, şi mi-a spus din nou:

— Acolo să stai. Să nu te mişti. Iar după alţi zece-cincisprezece paşi, s-a întors iar. Ţi-am spus să stai acolo.

— Stau! am asigurat-o.

Priveam cum se depărtează din ce în ce mai mult şi încă nu puteam pricepe de ce îmi spunea să rămân locului şi să nu mă mişc. Mi s-a părut chiar că grăbeşte pasul şi se depărtează şi mai mult de mine. M-a cuprins frica, gândindu-mă că poate vrea să mă lase acolo ca pedeapsă pentru gheata pierdută, şi am strigat după ea:

— Mamă!

A privit înapoi:

— Stai acolo!

A ajuns la un copac, probabil că era o salcie pletoasă, căci numai sălcii întâlnirăm în drumul nostru, şi parcă a oprit-o ceva. S-a întors şi a început să se apropie de mine fără grabă, privind cu atenţie pe câmp.

— Poate că pe aici am venit, mi-a spus când a ajuns lângă mine, care stăteam în acelaşi loc, cum îmi poruncise. Uite, pe margine creştea cămaşa rândunicii. Mi-am spus în gând că trebuie să te ung cu fiertură de cămaşa rândunicii pe mână, ca să te vindeci de negi. Dar asta am s-o fac după ce tata va căpăta slujba.

A acceptat aproape cu resemnare că e acelaşi drum, în orice caz, nu se vedea că ar fi simţit vreo uşurare. Dar nici bănuiala că mergem pe un drum greşit pe care vrea să-l verifice. Neliniştea pricinuită de teama că nu vom găsi gheata învinsese nesiguranţa că ne aflăm pe drumul bun.

De altfel, întotdeauna se întâmpla să-şi strămute supărările, cel puţin pe acelea împotriva cărora nu putea face nimic, într-o sferă mai îngăduitoare, asupra altor păţanii, altor împrejurări şi altor persoane, imprimându-le în acest fel o direcţie contrară. De aceea, cea mai mare suferinţă se putea manifesta la ea ca o bucurie a vieţii.

Când a trebuit s-o aduc pentru prima dată pe Anna în locuinţa noastră, mai bine zis în subsolul nostru, mai întâi s-a arătat mirată, de parcă nu se aştepta la asta nici măcar în cele mai îndrăzneţe dorinţe ale ei. Apoi, de la o zi la alta, a început să crească în ea neliniştea, dar nu aceea pe care o simţea într-adevăr. Era îngrijorată dacă făcuse curăţenie peste tot cum se cuvine şi mereu mai găsea câte ceva de îndreptat, deşi spălase rufele, văruise pereţii, curăţase podeaua, soba, scuturase toate lucrurile, ştersese praful, schimbase paiele din saltele, pusese aşternuturi noi, iar prin colţuri, unde pătrundea umezeala, lipise hârtie colorată, mutând-o dintr-un loc în altul. În ziua venirii Annei, a plecat dis-de-dimineaţă şi a adus un buchet de flori, pe care le-a pus într-o vază pe masă, dar asta era lesne de înţeles. Înainte de toate, mă agasa cu îndoielile ei, ce se cuvine să spună, cum s-o întâmpine, să-i dea numai mâna sau s-o şi sărute pe Anna, să stea puţin cu noi sau să ne servească imediat ceaiul şi prăjiturile, fiindcă făcuse şi prăjituri, dacă s-o întrebe şi ce s-o întrebe, ca să nu fie prea mult, sau s-o asculte mai întâi ce spune, să zâmbească bucuroasă din toată inima ori la început să fie foarte serioasă.

Se întindea pe pat, părând că doarme, dar deodată ajungea până la mine un oftat plin de îndoieli:

— Poate că s-ar cuveni să vin până la uşă, când veţi ciocăni şi să vă deschid. Să nu spun doar poftim.

— Nu te mai chinui cu fleacurile astea. Dormi liniştită.

— Astea nu sunt fleacuri, băiatule. Că vezi tu, dacă i-aş spune, bună ziua domnişoară, sigur, i-aş putea spune, dar nu trebuie să ne salutăm peste prag, Doamne fereşte, pentru că asta aduce nenorocire. Ar trebui să zâmbesc, ca să nu pară ca un avertisment. Cred că trebuie să ştie şi ea că nu se cuvine să ne salutăm peste prag. Şi poate că ar zâmbi şi ea. Cum adică prostii? Nu de puţine ori, primul moment contează pentru toată viaţa. Nu pentru a mea, a mea s-a dus, ci pentru a ta sau a voastră. Dacă omul ar putea, cum nu poate, ar întoarce nu o dată clipa dintâi. I se părea că i-a zburat o muscă pe sub nas, dar laţul i se strângea în jurul gâtului. Nu sunt prostii, fiule.

Cel mai ciudat era că nu se mai vedea cu domnişoarele Poncki, ca şi când se certase cu ele.

— Nu te mai duci la domnişoarele noastre? am întrebat-o.

— Păi, de ce să mă duc? mi-a răspuns îmbufnată, retezând direcţia.

Dar şi domnişoarele Poncki au observat această schimbare bruscă faţă de ele, întrucât se arătau neliniştite, ne evitau chiar, temându-se parcă să n-o supere mai rău pe mama, cu toate că de obicei nu era zi în care să nu treacă pe la noi una dintre ele, de multe ori de câteva ori pe zi.

Tocmai mă întorceam de la şcoală după lecţii, când Ewelina, care probabil mă pândea de la fereastră, fiindcă s-a deschis parcă abia atinsă de un deget, m-a chemat în şoaptă de după muşcatele în spatele cărora se ascundea:

— Domnule Piotr. Domnule Piotr. Apropie-te puţin. Nu ştii de ce este supărată mama dumitale pe noi?

— Am ridicat din umeri.

— De ce-ar putea fi supărată?

— Nu ştiu, dar e supărată. Ne pare atât de rău. Cel mai prost e că nu ştim de ce.

Cred că se chiuiau într-adevăr, pentru că a doua zi Róża, făcându-şi curaj, a trecut pe neaşteptate pe

la noi şi veselă încă de la uşă, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic, a început s-o implore pe mama să-i mai dea o dată reţeta pentru plăcinta cu brânză, le-a mai dat-o o dată, dar au pierdut-o. Ah, ce plăcintă grozavă, toţi cei care au gustat au mâncat pe săturate. Vor să mai facă o dată, pentru că trebuie să vină în vizită cineva foarte drăguţ, căruia îi sunt foarte îndatorate, şi ar dori să-l trateze cu ceva mai deosebit. S-au gândit deci că cea mai bună ar fi plăcinta cu brânză după reţeta mamei, al cărei gust dumnezeiesc îl păstrează şi acum în gură.

Pretextul s-a dovedit eficient, deoarece reţetele, nu numai cea pentru plăcintă cu brânză, constituiau una dintre cele mai mari slăbiciuni ale mamei. Cine voia s-o îmbuneze şi chiar s-o înveselească ori pur şi simplu să-i câştige simpatia era destul s-o roage să-i spună secretul vreunei reţete. Secretul, într-adevăr, fiindcă îl păstra cu sfinţenie, împărtăşindu-l numai în cazuri de excepţie. În orice caz, fără prea multă plăcere şi nu oricui, ci doar celor care se bucurau de încrederea şi simpatia ei. În altfel de împrejurări, când era foarte distrată, spre exemplu, regreta amar că se lăsase înduplecată.

— Şi când te gândeşti că eu i-am dat reţeta pentru raţă cu vişine. Ce proastă am fost!

Avea câteva caiete groase, pline cu reţete, o cutie de pantofi cu tăieturi din revistele „Bluszcz“ şi „Pani“[12] dinainte de război, pe care tata le cumpăra regulat, întrucât ea n-ar fi cheltuit niciun ban pe asemenea nimicuri. Când i le aducea acasă, deşi bucuria îi strălucea în ochi, nu uita să-i reproşeze de fiecare dată:

— De ce-ai dat atâţia bani pe ele? Trebuia să cumperi numai una, era de ajuns.

Aceste reţete erau mândria ei, cu atât mai mult, cu cât îi asigurau consideraţia prietenelor şi cunoştinţelor întâmplătoare care la nevoie o întrebau pe mama cum să coacă sau să fiarbă ceva,

într-un cuvânt, să le sfătuiască, fiindcă e ziua soţului, nu ştiu ce aniversare, vine cineva în vizită, ca să nu mai vorbim de Crăciun şi de Paşte, ridicând-o în slăvi pe mama, ale cărei reţete întreceau până şi cărţile de specialitate.

A adus reţetele şi la ţară, la bunici, când am fugit la ei după izbucnirea războiului, deşi din toate lucrurile n-am luat decât ce puteam duce în mână. N-a uitat reţetele nici când ne-am refugiat, odată cu venirea frontului, cu toate că am fost siliţi să ne gândim bine ce luăm şi ce nu, deoarece într-un singur car nu putea să încapă cine ştie cât din agoniseala de o viaţă a atâtor familii. N-a stat nicio clipă pe gânduri când a fost vorba de reţete, acestea ocupându-şi primele locul într-o valiză.

Şi la fel a procedat când am plecat la primăria unde tata avea să primească o slujbă, luând numai lucrurile strict necesare pentru câteva zile, până când bunicul, aşa cum stabiliserăm, ni le va aduce pe celelalte. Şi de astă dată, reţetele s-au arătat a fi foarte necesare, umplând aproape o jumătate dintr-o valiză. Mama mergea puţin aplecată spre mâna în care ducea valiza cu reţetele, pe care o schimba mereu.

De aceea, reţetele au fost printre puţinele lucruri care s-au păstrat în timpul refugiului, cu care ne-am întors acasă după mutarea frontului spre apus.

Iată de ce, după moartea ei, când le-am ars în sobă, nu-mi puteam stăpâni impresia că răsfoiesc paginile jurnalului mamei. Erau singurele însemnări pe care le lăsase despre viaţa ei. Mi-au venit în minte tăbliţele de argilă, acoperite cu simbolurile felurilor de mâncare parcă înadins pentru ca oricine va încerca să le pătrundă tainele, s-o apuce pe piste greşite. Aşadar, puteam doar să ghicesc că şi-a ascuns în ele cele mai intime gânduri ale ei, oftaturi, dorinţe, regrete, temeri şi lacrimi pe care nu le-a trădat nici faţă de tata, nici faţă de mine şi poate nici faţă de ea însăşi. Bănuielile îşi au însă limitele lor, eram oare în

stare să ghicesc într-adevăr ceva? Şi cu toate că înainte de a le arunca în foc, pe câteva dintre aceste însemnări le-am citit de mai multe ori, pe unele aprofundându-le ca să găsesc vreo urmă, să văd dincolo de ele câtă făină, câte ouă, cât unt, cât din asta, cât de cealaltă, până în cele mai mici amănunte, şi să le las să se îndepărteze, n-am ghicit mai mult decât mi-a şoptit propria închipuire. Uneori, ţinând în faţa ochilor vreo filă, mă surprindeam că ezit s-o arunc pradă focului sau s-o mai citesc o dată, ca şi când aşteptam să-mi şoptească fie şi cea mai tristă dintre propoziţiile pe care le-am auzit vreodată de la ea:

— Ce să-ţi mai spun, fiule, tot nu poţi să mă ajuţi.

Era un tort cu mac şi glazură de ciocolată, un cotlet de porc în sos bechamel, fript în unt cu brânză galbenă, un crap „à la Radziwiłł", ciorbă de dovleac acrită, omletă à la amiral, piersici în aspic, cremă cu vin, dar aveam impresia că mă aflu în faţa uneia dintre cele mai puţin pătrunse taine, cu atât mai puţin înţeleasă, cu cât era scrisă cât mai simplu cu putinţă, ştergând deci orice urmă. Această simplitate exprimă de obicei convingerea neputinţei în faţa propriului destin. Îmi venea greu să cred că aceste reţete însemnau toată viaţa mamei.

Cu fiecare dintre filele pe care le puneam pe foc, creştea în mine o jale enormă, nu pentru că murise, ci pentru că vrea să ia totul cu ea. Până şi ce ştiam despre ea, cum mi-o aminteam, ce simţeam pentru ea, ştergând acum cu aceste reţete imaginea pe care i-o păstram în suflet, de parcă nu mai voia să fiu băiatul ei, fiindcă iată că venise vremea când nici ea nu mai poate să fie mama mea şi nici eu fiul ei.

Plita aproape că se înroşise şi în acest subsol umed şi rece, în care nu prea stăteam cu plăcere, se făcuse cald şi bine. Nici n-am băgat de seamă când s-a lăsat seara. Totuşi nu-mi venea să mă ridic să

aprind lumina. Ce rost avea? Aveam destulă lumină în ochi, stând înaintea uşiţei deschise, în faţa flăcărilor flămânde, în plus, pe acelaşi scăunel pe care obişnuia să stea ea, când aşeza lemnele în sobă, scotea cenuşa cu vătraiul sau când, întorcându-se din oraş, cu ochii încărcaţi de lacrimi, se retrăgea într-un colţ, ca să-şi plângă năduful.

Poate părea ciudat, dar la răstimpuri, mă inunda un simţământ de alinare, necunoscut până atunci, ca şi când lumina flăcărilor jucăuşe, la care priveam prin uşiţa deschisă, şi aura aceea roşie care se înălţa deasupra plitei încălzite mă transportau într-un timp dinaintea naşterii sau de după moarte, ceea ce era acelaşi lucru. Şi mă simţeam bine. Poate că doar timpul se oprise în loc, mai ales că vraful de reţete se micşora încet lângă soba unde le aşezasem. N-aş fi presupus niciodată că avea atât de multe reţete. De altfel, le adunase până la sfârşitul vieţii, şi după moartea tatei, şi după intrarea mea la facultate, şi după aceea, ori de câte ori veneam în vizită, totdeauna mă ruga la plecare:

— Data viitoare, când vii, să-mi aduci şi mie nişte gazete vechi.

— Vrei să citeşti ziare vechi? m-am arătat mirat, deşi ştiam despre ce era vorba.

— Poate găsesc niscaiva reţete. În cele vechi sunt cele mai bune.

Copia, decupa aceste reţete din orice, le lua de la diferite cunoştinţe, de la vecine, dar pe cele mai multe i le aduceau domnişoarele Poncki. Le scria nu numai în caiete, ci şi pe foi separate, pe marginea revistelor, pe poşete, pe unde umbla după cumpărături, pe filele din calendar, câteodată până şi pe locurile goale din revistele de la mine sau de la Anna, pe cărţile poştale cu urări şi salutări, înconjurând urările şi salutările cu scrisul ei, intrând printre rânduri ori chiar în jurul adresei. De la un timp, numai pe vederile şi scrisorile de la

mine şi de la Paweł. Pe o vedere cu Acropole, pe care i-a trimis-o Paweł dintr-o excursie în Grecia, între cuvintele lui împrăştiate, „Dragă Bunico, îţi trimit cele mai afectuoase salutări din ţara lui Apolo, îţi sărută mâna Paweł“, adăugase: două pahare de făină, patru ouă, un sfert de unt, stafide, migdale, gălbenuşurile se bat separat…

Nu numai cele două valize, pe care le ducea atunci, când mergeam la primărie, unde tata avea să capete o slujbă, s-au arătat a fi pline. Oriunde mă uitam, orice deschideam, pretutindeni găseam tot felul de reţete. Prin toate sertarele, în masă, în bufet, pe toate poliţele, pe sub paturi, în garderobă printre rufe sau chiar deasupra, am găsit un plic vechi cu reţete, ceea ce dovedea că de când îl pusese acolo, nu mai umblase cu el. Un alt plic era pus în spatele unei privelişti marine, pe care i-o aduseserăm eu şi Anna drept cadou pentru ziua de naştere, fiindcă îşi dorise să aibă măcar un tablou cât de mic cu marea. Îi plăcea foarte mult marea, chiar mai mult decât munţii. La mare, nu s-ar mai sătura privind, dar de munţi se teme, cu toate că nu fusese niciodată nici la mare, nici la munte. Un sul de reţete, legat cu fundiţă, ca şi când voise să-l ofere cuiva şi uitase, rămăsese într-o vază de cristal, aşezată, nu se ştie de ce, după tabloul de la capul patului, lângă un picior. De asemenea, în cartea de rugăciuni, printre file se aflau reţete şi tăieturi din ziare. Chiar şi o reţetă pentru cartofi „de la Maxim“ am găsit-o într-un buzunar de la paltonul ei.

Focul înghiţea cu lăcomie toate aceste prăjituri, cărnuri, supe, preparate, deserturi, iar eu, privind cum înfulecă reţetele, încercam sentimentul că abia acum mama murea cu adevărat, că în fiecare dintre aceste reţete care se prefăceau în scrum se depărta şi ea pentru totdeauna în nefiinţă. La un moment dat, am auzit-o spunându-mi:

— Cândva trebuie s-o fac şi pe asta. Poate de ziua numelui tău. Parcă din recunoştinţă că

decupase această reţetă dintr-o gazetă pe care i-o adusesem eu.

Când locuiam încă la bunici, la ţară, mai ales în după-amiezile de duminică, îi plăcea să citească câte o reţetă cu voce tare, nu atât cu intenţia de a convinge sau a ademeni, ci mai mult ca să poată spune:

— Ascultaţi cât de bună trebuie să fie. O s-o fac şi eu o dată.

Bunica era întotdeauna de-a dreptul uluită că trebuie atâtea lucruri pentru o plăcintă sau fel de mâncare şi ofta de obicei:

— Maică Sfântă, ce de lucruri. Maică Sfântă…

Pe mătuşica Marta, aceste reţete o iritau…

— De ce le mai citeşti? Doar ştii şi tu cum se mănâncă aici.

Numai mătuşica Jadwinia era întotdeauna gata să coacă sau să gătească reţetele mamei, găsind soluţia pentru orice situaţie:

— A, o să facem după ce Stefuś o să cearnă făina. Atâta mi-am dorit să pun câteva ouă de raţă sub o cloşcă. Am putea să frigem şi noi duminica o raţă. Poate o să schimb cu Marcowa, o să-i dau o gâscă mai mică pe o raţă şi o s-o frigem. Trebuie să mâncăm şi noi câteodată mai bine, ca să ştim cum trăiesc alţii. Ce, noi nu suntem în stare? Sau dac-o să ajungem să tăiem iarăşi câte un porc, nu mă-ntrece nimeni la cotlete. Şi-o să facem. Două kilograme scrie acolo? O să ţin minte. O să le facem de Crăciun. Mai e mult până la Crăciun? Atunci le gătim de Paşte. Sau la Înălţare.

Totul se sfârşea însă cu aceste dovezi de bunăvoinţă ale mătuşicii Jadwinia, iar noi continuam să mâncăm ca mai înainte, ciorbă de cartofi, găluşte cu brânză, arpacaş cu lapte, cu slănină, uneori piroşte şi numai duminica tăiam câte un cocoş.

Bunicul, în schimb, punea întotdeauna mai presus de reţetele mamei pâinea:

— Pâine să fie, că altceva nu-mi mai trebuie. Ce să mai inventăm toate alea, să nu-l mâniem pe Dumnezeu.

În acest fel, îl stârnea pe unchiul Władek care se simţea obligat să-l contrazică de obicei pe bunicul, îndeosebi când era vorba de Dumnezeu:

— De ce să-l amestecăm pe Dumnezeu cu pâinea, tată? Că şi el ar prefera s-o mănânce cu unt şi cu cârnaţi, nu goală. Dacă ar lua coasa în mână, am vedea dacă ar cosi măcar o jumătate de postaţă. Dumnezeu e ca şi omul, a murit ca un om, aşa că şi de mâncat trebuie să mănânce după cum munceşte. Osteneşte şi el cu lumea asta, ca şi omul la strânsul recoltei.

Mama nu-i amintea totuşi niciodată mătuşicii Jadwinia că a promis că-i face vreuna dintre reţete. Şi când citea iarăşi, în altă după-amiază de duminică, o reţetă, iar mătuşica Jadwinia promitea din nou că o să facem şi o să dregem, o credea pe cuvânt, punând reţeta deasupra, ca să nu uite.

Bănuiam că pentru ea nu era chiar atât de important dacă o să coacă sau o să gătească ceva şi nu izbuteam s-o înţeleg nicidecum. Mai ales că mama îi arăta mătuşicii Jadwinia o îngăduinţă deosebită, mai mult decât celorlalţi, luându-i întotdeauna apărarea îndeosebi faţă de mătuşica Marta care n-o iubea pe mătuşica Jadwinia. Am auzit-o vorbind-o de bine şi faţă de unchiul Stefan, deşi nu era nevoie:

— Ţi-ai luat nevastă bună, Stefane. Tânără şi bună la inimă. Să te porţi bine cu ea.

Iar unchiul Stefan, care era mult mai mic decât mama şi decât unchiul Władek, iar într-o fotografie din anii aceia are o faţă de parcă abia atunci ieşea din copilărie, din primele frunze, muguri, coaja netedă şi intra în sus, încă neobservată, în sfera tristeţii, roşea auzind cuvintele mamei, cobora privirile şi repeta fără sens:

— Păi, aşa s-a nimerit. Aşa s-a nimerit.

Totuşi cea mai mare plăcere, ori poate aşa mi se părea mie pe atunci, îi făcea mamei să treacă în revistă aceste reţete când rămânea singură cu tata. Citindu-i vreuna cu voce tare, era limpede că aştepta un sfat de la el, sau chiar ceva de felul unei confirmări:

— Aha, ascultă, poate pe asta am s-o fac o dată. Spune-mi, ţi-ar plăcea? N-avea niciun rost să-l mai întrebe, fiindcă lui îi plăceau toate reţetele, şi pe oricare i-o citea, se declara de acord întru totul, lăudând tot ce lăuda şi ea. Sau pe asta. Trebuie s-o fac o dată de ziua ta, când o să te însănătoşeşti. Cred că e cam scumpă, dar tot am s-o fac. O să ai serviciu, aşa că o să ne putem permite. O să inviţi colegii de birou, ca înainte de război, mai ţii minte? O să ne mutăm în altă locuinţă, că nu poţi să-i inviţi în subsolul ăsta. Aici aş muri de ruşine dacă cineva, fie şi din întâmplare, ar veni să te felicite de ziua ta. Ori asta, ia ascultă. Trebuie să fie grozavă.

Nu-i mai dădea pace cu reţetele astea, ademenindu-l cum mă ademenea şi el pe mine în povestirile cu bătălii îndeosebi atunci când se vedea şi cu ochiul liber că sănătatea i se şubrezeşte din ce în ce mai mult. Fiindcă uneori se mulţumea doar să se scoale din pat, să se spele, să se bărbierească, să se îmbrace, să mănânce câte ceva la micul dejun şi să-şi ia picăturile, după care, obosit, ca şi când aceste necesităţi de dimineaţă îi consumau din puterea pe care o mai avea, se întindea iarăşi, aşa cum era, în costum, scoţându-şi numai pantofii, pe patul aşternut de mama, surd la toate îndemnurile ei de a ieşi la plimbare să respire puţin aer curat.

Cu toate că în adâncul sufletului, cine ştie dacă nu se simţea mulţumită că nu-i ascultase îndemnul de a pleca la plimbare, întrucât, întins pe pat, cu ochii pironiţi în tavan, în gol sau la fereastră, părea să aştepte ca ea să înceapă să-i citească reţetele. Şi

ce mai însemnau plimbarea şi aerul proaspăt, când era vorba de reţete.

Prin urmare, chipurile la rugămintea lui tăcută, scotea caietele şi cutia cu tăieturi şi cu un glas ce-i trăda disperarea ascunsă, îi citea o reţetă sau alta.

— Sau, uite, fii atent. Ce-ai prefera, spune-mi? Nu te mai uita întruna în tavanul ăla. Nu mai privi la fereastră. Ei, hai, spune. Ce-ai prefera?

Începea să-l agaseze cu întrebările când nu-i da în bună, când nu încuviinţa din cap că ceva trebuie să fie foarte bun sau ar fi potrivit pentru ziua lui de naştere. Dar poate că nu se simţea agasat deloc, ci doar se gândea ce să aleagă din această bogăţie de reţete şi privea în bagdadie ori la fereastră, aşteptând o sugestie de acolo, fiindcă oricui i-ar fi fost greu să aleagă una sau alta, mai ales pentru ziua lui de naştere.

O reţetă o excludea pe cealaltă, ridicându-se deasupra ei, aceasta era respinsă, asta îşi lua zborul, apoi alta începea să se înalţe, şi tocmai când putea să pară că asta era cea mai bună, se ivea iarăşi alta şi atrăgea atenţia, ademenea, şi deşi toate se înfoiau ca un stol de păuni aţâţaţi în lupta cozilor, niciuna nu era în stare să le înfrângă pe celelalte. De aceea, tata se resemna cucerit de toate aceste gusturi, lăsându-se în seama mamei:

— Alege tu, că le ştii cel mai bine. Sunt sigur că le va plăcea tuturor.

— Bine, dar pe mine mă interesează părerea ta.

— A mea? se mira. Care-ţi place ţie, îmi place şi mie. Ştii doar.

Mama nu era totuşi mulţumită, ba chiar se supăra că nu o ia în seamă şi vrea să scape de ea, îndeosebi când era vorba de ziua ei de naştere.

— Cel mai uşor e să spui, alege tu. Ca să n-ai bătaie de cap. Dar pe care s-o aleg? Pe asta sau pe cealaltă, că să nu mă vorbească pe urmă că nu le-am dat ceva deosebit.

În pretenţiile pe care le avea faţă de tata se ascundea regretul, cine ştie dacă nu chiar reproşul

că o lasă singură, nu numai că nu catadicsea să-i dea niciun sfat.

— Tu, tu, dar mă interesează şi părerea ta. Îţi cer chiar atât de mult?

Cred că tata ştia totuşi că şi dacă şi-ar exprima vreo preferinţă, ea tot avea să-i spună:

— Poate o să mai caut şi altceva.

Aşa că nu-i de mirare că se uita în tavan, în gol sau la fereastră şi era de acord cu toate reţetele pe care i le citea, încuviinţa orice şi toate îi plăceau.

— Dacă ar fi vorba de Crăciun sau Paşte sau de duminică, nu te-aş mai întreba. Aş şti şi singură pe care s-o fac. Dar de ziua ta, nu ştiu nici măcar câţi musafiri o să inviţi. Trei sau patru, numai din biroul tău, aş pregăti o reţetă sau alta. Dar când o să afle că îţi serbezi ziua, o să se adune şi din alte birouri să te firitisească, n-ai grijă. Îţi aduci aminte că, înainte de război, au aflat că te pregăteşti de ziua ta şi au venit toţi să te felicite. Până şi duşmanii tăi, ca nebunul ăla, cum îl chema, care te-a criticat că ai greşit bilanţul. Sau ăla, ei… de bea ca un căruţaş sau ca un cizmar. O ţinea întruna cu la mulţi ani. În cele din urmă, îşi turna singur. În semn că îţi doreşte numai binele. Făţarnicul. Ţi-am spus să nu dai sfoară-n ţară, să-i inviţi spunându-le la ureche când eşti singur cu ei. Dar ţie ţi se părea că toţi ţin la tine şi te respectă. La birou însă nu se ştie cine pe cine iubeşte. Cei de jos îi socotesc proşti pe cei de deasupra lor, deşi pe faţă îi linguşesc. Iar când vreunul ajunge mai sus, are impresia că toată înţelepciunea s-a strâns în capul lui. Aha, ţin atât de mult unii la alţii şi se respectă. De obicei, abia îţi dă bună ziua, dar la ziua ta nu-i e ruşine să vină. Şi măcar să aducă şi el un cadou. Deasupra hârtie, panglică, fundiţă, iar înăuntru mai nimic. Sau o jumătate de votcă, pe care o bea singur după aceea. Iar ce mănâncă, e pe gratis. Mie mi-ar fi ruşine să aduc votcă. Putea să-ţi aducă şi el măcar o cravată sau butoni pentru manşete, m-aş fi lipsit de florile lui. Şi era şi el

funcţionar. Aparent funcţionar, în realitate un ţărănoi.

Spre deosebire de ea, tata părea împăcat cu toate aceste zile ale lui, pe care mama şi le aducea aminte, ca şi cu cele pe care avea de gând să le sărbătorească atunci când se va însănătoşi şi va avea serviciu. Mai mult ca sigur că din acest motiv privea mereu în tavan, în gol sau la fereastră şi arareori îi răspundea altfel decât monosilabic.

— Hai, spune şi tu ceva, îl dojenea mama, ca şi când avea nevoie de părerea lui, ca să aleagă o reţetă sau alta pentru ziua lui. Nu ştiu nici măcar dacă vrei să-i inviţi împreună cu soţiile. Cu ele ar fi mai solemn. Când vin singuri, se apucă să bea şi să vorbească vrute şi nevrute. Ţi-e ruşine de ruşinea lor. La drept vorbind, pe unul ca ăsta ar trebui să-l dau afară din casa mea. Ce, se trezeşte la crâşmă? Câteodată, vine câte unul suspus şi fără soţie şi se poartă ca un porc. Dacă vreunul vrea să-şi aducă amanta, nici să nu se gândească. Asta ar mai lipsi, să vină cu amantele în casa mea. Mai bine să-i inviţi cu soţiile. Poate că m-aş împrieteni cu vreuna dintre ele. Că n-am pe nimeni care să mă însoţească la film când tu nu vrei să mergi. Şi pe urmă, femeile îşi au şi ele problemele lor, ca şi bărbaţii. Bărbaţii măcar se duc la o votcă, dar eu ce pot să fac? Trăiesc singură cuc. Nu le am decât pe ele, dar au început să mă plictisească. Tocmai voiam să-ţi spun, cred că nu se numesc Poncki, ci una Śliwka, iar cealaltă Kasprzyk. Aşa că nu sunt surori, n-ar avea cum. Ai dreptate, nu sunt o companie potrivită pentru mine. Tot timpul nu fac decât să se împopoţoneze şi să se fardeze. Nu de puţine ori, pierd o jumătate de zi înaintea oglinzii. Deşi nu pot să zic, sunt fete bune. A, Piotrek a mai căpătat culoare în obraji după cacaua de la ele. Şi orice le ceri, nu te refuză. Totuşi, se ştie. Că nici eu nu sunt de ieri, de alaltăieri. Nu e zi să nu le viziteze cineva. Uneori vin câte doi, trei. Şi după aceea, dorm până la amiază şi au ochii încercănaţi.

Ce fericire o mai fi şi asta? Le văd adesea plânse, cu genele mânjite, doar n-o fac din cauza fericirii. Poţi spune orice despre oricine, dar fiecare îşi poartă crucea pe Golgota lui.

Aşadar, cu toate că înainte de venirea Annei la noi mama nu se mai ducea pe la ele, prefăcându-se supărată, când Róża a venit s-o roage să-i dea reţeta pentru plăcinta cu brânză n-a îndrăznit s-o refuze, încercând doar s-o descurajeze:

— E o plăcintă scumpă, domnişoară Róża.

— Nu face nimic, i-a răspuns cealaltă, bucuroasă că mama n-a refuzat-o de la început. Cel care trebuie să vină la noi merită ce-i mai scump.

— Numai smântână intră un kilogram. Şi nu trebuie să fie nici prea acră şi, Doamne fereşte, nici amestecată. Numai aşa se face plăcinta cu brânză. Şi câte alte lucruri mai trebuie.

— Nu-i nimic, cealaltă era gata să-şi asume toate riscurile, aşa că nu numai că nu s-a lăsat descurajată, dar pe măsură ce mama enumera dificultăţile, se entuziasma din ce în ce mai mult.

— Afară de asta, mai trebuie cinci ouă, un sfert de kilogram de unt, stafide, migdale, coajă de portocală. Şi mai ce? A, da, cacao. Iar deasupra…

— Nu face nimic, a acceptat Róża cu înflăcărare, de parcă voia să rezolve toate greutăţile deodată, astfel că mama a tăcut resemnată, ca după un răstimp mai lung, să-mi spună:

— Piotrek, dă-mi o foaie de hârtie. Iar dumneata, domnişoară, aşază-te şi scrie. Dar şi-a schimbat brusc părerea: Mai bine scrie tu, Piotrek. Vezi să fie clar, pe urmă să nu fie reţeta de vină. Se pune un litru de lapte la fiert, apoi se toarnă un kilogram de smântână, dar aşa cum spun, nu prea acră şi neamestecată. Cea de la magazin nu e bună, trebuie să iei de la piaţă. Apoi se bat cinci ouă şi se încălzesc la foc mic, după care se toarnă într-o strecurătoare şi se lasă aşa toată noaptea, ca să se

scurgă tot zerul. Un sfert de kilogram de unt se freacă bine cu un pahar de zahăr, cel mai bine într-o strachină de pământ, iar în timp ce se freacă, se adaugă câte o lingură de brânză şi smântână, deci nu toată deodată. După ce se freacă bine, se împarte în două, într-una se presară cacao, iar cealaltă rămâne albă. Apoi ceva pentru miros, şi stafide, nuci, migdale şi coaja de portocală. După aceea, se pune în straturi, cea cu cacao şi cea albă, cel mai bine într-o cratiţă pentru tort…

— Dumnezeule mare, s-a minunat domnişoara Róża emoţionată.

— Şi asta nu-i tot. Deasupra se întinde gelatină de fructe, verde sau roşie, în care se înfig caise şi piersici din compot. Cel mai bun ar fi ananasul, dar unde să găseşti acum ananas? Înainte de război importau, aşa că făceam câteodată şi cu ananas. Poate că o să mai aducă, deşi eu n-o să mai apuc asemenea vremuri. Dar slavă Domnului, am trăit puţin înainte de război, aşa că ştiu cum e ananasul. Uneori făceam şi găină cu ananas.

— Găină? s-a extaziat iarăşi Róża.

— Păi ce crezi dumneata?

— Nu, am zis şi eu aşa, s-a speriat Róża de lipsa ei de tact, deşi nu voise să-şi exprime decât admiraţia pentru găina cu ananas. Şi socotind pesemne momentul potrivit, a întrebat-o pe mama:

— Eşti supărată pe noi, doamnă? Nu mai vii deloc pe la noi.

— De ce să fiu supărată? i-a răspuns mama mai degrabă confirmându-i presupunerea. Şi a adăugat pe acelaşi ton: Vine pe la noi simpatia băiatului şi nu-mi mai arde de vizite. Trebuie să fac curăţenie, că singură nu se face. Şi pe urmă, nu trebuie să mă măguleşti spunându-mi că nu mai vin în vizită. Eu ştiu una şi bună. Vizitele nu sunt totul. Câteodată trebuie să te gândeşti şi cum trăieşti… Fiindcă ce înseamnă asta, în loc să te căsătoreşti… Oricum ar fi, e totuşi bărbatul tău. La nevoie, te sprijini unul pe altul. Nu să te ţii toată ziua de musafiri.

Musafirii vin şi pleacă, iar tinereţea se trece şi ea…

Domnişoara Róża a izbucnit în hohote de plâns. A plecat în fugă, acoperindu-şi faţa cu mâinile, uitându-şi pe masă până şi reţeta pentru plăcinte cu brânză, scrisă de mine la dictarea mamei.

— A luat reţeta?

— A uitat-o, am răspuns.

— Mai bine, pentru că nu merită. Am lăsat să treacă de la mine. Şi îndârjindu-se parcă şi mai rău împotriva domnişoarelor Poncki, a spus: Şi mai voia şi reţeta asta pe care n-am mai dat-o nimănui. Mi-a cerut-o una înainte de război, soţul ei era viţă de boier, şi atâta m-a rugat. I-am spus că o s-o caut şi când o voi găsi, o să i-o dau, pentru că am pierdut-o. N-a fost decât un pretext, a venit chipurile după reţeta pentru plăcinta cu brânză, vrând să afle pe cine aşteptăm. A văzut că fac curăţenie, văruiesc şi a înţeles. Cum să facă ele o asemenea plăcintă? Nu le-am văzut niciodată să coacă nici o prăjitură obişnuită. Pe toate le cumpără, îmi oferă şi mie câteodată, parcă sunt de vată. N-au niciun gust, numai că sunt dulci. Vezi să nu-i spui Annei că deasupra noastră locuiesc domnişoarele Poncki. S-ar putea simţi jignită. Numai să nu-i treacă prin minte să vină vreuna dintre ele când va fi aici. Asta ar fi bună. Cum aş putea să i-o prezint? Maică Precestă!…

Şi ori de câte ori îşi aducea aminte, mă prevenea mereu, şi pe mine, şi pe ea, să nu pomenim, Doamne fereşte, de domnişoarele Poncki faţă de Anna. Până în ultima clipă, tot îi venea în gând câte ceva despre care nu trebuia să vorbim. Să nu spunem nimic de asta, să nu spunem nimic de cealaltă, că n-are niciun rost. Aşa-i mai bine. Până şi în ziua în care Anna avea să vină la noi, uitându-se ici şi colo, mai îndreptând una şi alta, perdeaua de la fereastră, pătura de pe pat, farfuriile, paharele de pe poliţe, parcă făcându-şi de lucru ca să scape de neliniştea chinuitoare, mi-a atras atenţia:

— Poate nu-i bine să-i spunem că tatăl tău a murit.

— Ştie deja, am răspuns.

— Dacă ştie, cu atât mai mult n-are rost să mai vorbim. Doar aşa, ca să-i stârnim părerea de rău? Ar putea fi neplăcut, deoarece nici nu l-a cunoscut. Iar dacă l-ar fi cunoscut, nu prea ar şti ce să spună. Sau va spune ceva de convenienţă. Cândva, într-un moment potrivit, când veţi şti că vreţi să fiţi soţ şi soţie, va fi altceva.

— Ştim deja, am confirmat.

— Aşa se spune, dar se mai pot întâmpla multe. De altfel, de ce să vorbim de prima dată despre cineva care a murit? Chiar dacă ne-ar fi foarte apropiat. În fiecare casă, moare câte cineva. Ai invitat-o ca s-o întristezi? Ai vrut s-o cunosc şi eu. A, mi-am ondulat părul şi mi-am cumpărat ciorapi noi.

Când am apărut în uşă, Anna înainte şi eu în urma ei, mama ne-a întâmpinat de cealaltă parte a pragului cu toată faţa înflorită de zâmbet. Eram sigur că aşteptase acolo dinainte de a ciocăni, poate chiar înainte de a intra în holul străm t, înainte de a ne apropia de casă ori din clipa când auzul încordat îi semnalase ecoul paşilor noştri. Cine ştie dacă nu aşteptase întotdeauna acolo cu faţa numai zâmbet, pregătită să ne întâmpine. Zâmbetul acesta al ei mi s-a părut prea bucuros pentru prima vizită, la urma urmei, nici n-o cunoştea pe Anna. Alcătuit parcă din toate zâmbetele care înfloriseră dintotdeauna pe chipul ei. M-am gândit că acest zâmbet o costase multe eforturi, deoarece nu mai ţineam minte când o văzusem zâmbind ultima dată.

S-au simţit puţin ruşinate amândouă, mama poate mai mult decât Anna, pentru că o vreme n-a ştiut ce să spună, aci luminându-şi faţa şi zâmbind, aci devenind serioasă, ca şi când se silea să pară bucuroasă. În cele din urmă, şi-a învins totuşi timiditatea şi a rostit:

— Frumoasă domnişoară.

Asta nu avea nicio legătură cu cele ce-i spusese Anna, vrând să-şi ascundă încurcătura. Mai mult, aveai impresia că mama reteza cu această laudă, spusă într-un moment de duioşie, ciripitul ei nevinovat.

— Şi ochii-i are mari, a continuat. Se vede dintr-odată că sunt ochi buni.

Anna a rămas şi mai descumpănită, ba chiar s-a speriat şi s-a uitat nedumerită la mine.

— E cea mai frumoasă din toată şcoala, am spus, deşi mai mult ca sigur că nu asta aştepta de la mine, fiindcă a început să protesteze cu însufleţire şi ochii i-au devenit serioşi.

— Vă rog să nu-l credeţi. Aşa glumeşte el. A ciocănit cu palmele strânse pumn în pieptul meu. Tu, nesuferitule.

— Văd şi singură, s-a apărat mama eliberată de gestul familiar al Annei. Nu trebuie să mi-o spună el. Ce-i frumos, sare-n ochi. Şi împinsă parcă de un val de duioşie, de astă dată adevărată, a întins braţele spre Anna. Vino să te sărut, copila mea. De sănătate şi frumuseţe nu trebuie să se ruşineze nimeni. De altminteri, şi una şi alta sunt trecătoare. Cel mai important lucru e să fiţi buni unul cu celălalt. Uite, şezi aici. Sau aici. Vă fac un ceai numaidecât.

Anna a început să se scuze, că mulţumeşte, că nu trebuie, să nu-şi facă deranj, să stăm puţin de vorbă, pentru că a venit doar pentru o clipă. Cu toate că scuzele ei izvorau din timiditatea pe care nu şi-o învinsese cu totul, mama s-a simţit jignită:

— Cum aşa? Nu vrei să bei în casa mea nici măcar o ceaşcă de ceai? Să n-aud una ca asta, copila mea. Am făcut şi o prăjitură. Sunt curioasă dacă o să-ţi placă. Iar de vorbit, putem vorbi şi la o ceaşcă de ceai.

A pus pe masă un platou de cristal, pe care bucăţile de prăjitură erau aşezate în formă de stea atât de frumos, încât mi-am imaginat-o cu uşurinţă

pe mama cum le aşază, le schimbă, le îndreaptă, mai rotind un pic platoul, ca să vadă dacă sunt la fel de drepte în toate părţile, şi niciuna nu iese nici cu un milimetru mai în afară. În timp ce ne turna ceaiul în pahare, a spus:

— Mai demult am avut nişte ceşti de ceai atât de frumoase. La toţi le plăceau, copila mea. E, multe lucruri am avut.

A pus un pahar înaintea Annei, unul înaintea mea, neştiind dacă să stea şi ea cu noi sau nu. Dar când a pus şi farfurioarele numai în faţa noastră, Anna, a îndemnat-o:

— Vă rog, doamnă, staţi şi dumneavoastră cu noi. Vă rog foarte mult.

Aşa că şi-a umplut şi ea un pahar cu ceai, dar farfurioară pentru prăjitură nu. Era contrariată. Şi-a băut ceaiul parcă în grabă, cu înghiţituri mari, deşi se vedea că-i ardea buzele. Din fericire, Anna n-a observat nimic, mai ales că era ocupată cu prăjitura, a şi exclamat încântată:

— E grozavă!

Mamei i-au strălucit ochii de mulţumire.

— Draga mea, la mere eu adaug întotdeauna un trandafir prăjit. Iar merele nu trebuie să fie de acelaşi fel. Cele mai bune sunt din soiul Antonow, dar e bine să mai pui şi renete cenuşii sau altele.

— E grozavă! a repetat Anna cu admiraţie. Şi iarăşi în ochii mamei a licărit o rază de bucurie.

— Am o reţetă şi mai bună, s-a lăudat. O s-o fac când o să vii data viitoare. Sau să fac o plăcintă cu brânză. Îţi place plăcinta cu brânză? Numai că Piotrek trebuie să mă anunţe mult mai devreme. Pentru că, deşi-i zice plăcintă cu brânză, se face din smântână. Iar smântâna nu trebuie să fie prea acră şi, Doamne fereşte, amestecată cu făină. Îi spun unei femei din piaţă, de la care iau întotdeauna, să-mi aducă.

— Pot să mai iau una? a întrebat Anna, vrând să arate cât de mult îi plăcea prăjitura.

— Te rog, serveşte. Pentru cine le-am făcut? Făcea impresia că e fericită şi enervarea de o clipă se prefăcuse în bucurie. Dar pe neaşteptate, când în ochi i se citea încă bucuria, m-a întrebat:

— Piotrek, nu-ţi aduci aminte dacă Róża a luat reţeta pentru plăcinta cu brânză?

— N-a luat-o.

— Doar i-ai scris-o, nu?

— Am scris-o, dar n-a luat-o.

— Maică Sfântă! s-a neliniştit. Trebuia să primească un oaspete important. Şi voiau să-l trateze cu plăcintă cu brânză. Mă reped până la ele să le-o duc. Unde este? A zvâcnit în picioare.

— Chiar acum trebuie să te duci? m-am arătat uimit, ştiind dinainte că nimic n-o va reţine, având nevoie de această escapadă ca pământul uscat de ploaie. A rugat-o şi Anna:

— Vă rog să mai staţi cu noi.

S-a aşezat la loc, dar parcă stătea pe ace, s-a ridicat din nou în picioare.

— A. Mă-ntorc imediat. Dacă e departe? Locuiesc deasupra noastră, numai că se intră din partea cealaltă. Rămâneţi şi voi o clipă singuri, ne-a spus, luându-şi o năframă pe umeri. Aveţi şi voi problemele voastre. Trebuie să le duc reţeta, n-am încotro.

M-am străduit s-o ascult pe mama şi cu toată puterea voinţei mi-am impus să nu mă mai gândesc la nimic afară de gheata pierdută.

— Dacă o să te gândeşti la migdalii din cer, n-o s-o mai găsim niciodată, de-ar fi să trecem pe lângă ea. Nu poţi s-o găseşti numai cu ochii, ci şi cu gândul. Gândurile văd pe dinăuntru, iar ochii pe dinafară. Ochii pasămite privesc, dar văd numai ce gândeşti.

Dar cu cât mă străduiam mai mult să mă gândesc la gheată, cu atât mă năpădeau alte gânduri, îmbulzindu-se roiuri întregi în capul meu, în timp ce gheata fugea înfricoşată.

Probabil că prin mâna pe care mi-o strângea într-a ei, mama şi-a dat seama de lupta care se ducea între gândurile mele pentru gheată, pentru că îmi amintea mereu să nu mă gândesc la altceva. Dar şi pe ea o chinuia grija. Simţeam şi eu asta prin mâna mea. Uneori şi-o exprima cu voce tare:

— Doamne Sfinte, ce-ar fi s-o găsesc aici. Uite, sub tufa cealaltă. Sau măcar acolo, sub plopul ăla. Ori pe lângă biserică.

Din când în când, încerca să mai scoată câte ceva din memoria mea, aproape rugându-se de ea:

— Adu-ţi aminte unde te-ai simţit mai uşor. Poate că n-ai observat, dar n-aveai cum să nu simţi că ţi s-a făcut mai uşor. Oricum, două ghete atârnă mai greu decât una.

Altă dată se mulţumea să ofteze adânc, dar nu slobozea cuvintele, înăbuşindu-le parcă înainte de a le rosti. Cel mai ciudat era că mă certa tot mai puţin că pierdusem gheata, iar dacă îi mai scăpa vreun reproş, se auzea aproape ca o mângâiere, că poate dă Dumnezeu şi-o s-o găsim, uite, mai avem o bucată bună de drum înaintea noastră, poate o să dăm peste ea totuşi, că n-am mers cine ştie cât. Ca s-o găsim, trebuie să parcurgem tot drumul. Asta o să fie pedeapsa noastră. Că fără pedeapsă, n-am mai simţi nicio mulţumire după ce-o vom găsi. Dac-am găsi-o sau am pierde-o, ar fi totuna.

Eram sigur că am să o ascult tot drumul dojenindu-mă, revărsându-şi asupra mea toată supărarea, mai ales dacă n-aveam s-o găsim numaidecât sau măcar până în satul următor, care se iţea de dincolo de câmpuri înaintea noastră. Ori cel mult până când soarele care urcase până la mijlocul cerului va începe să alunece spre nămiaza mare şi mama, văzând umbrele noastre alungite, îşi va aminti brusc de tata:

— Sunt curioasă dacă i-au dat ceva să mănânce. Ar putea să-i dea măcar un pahar de lapte. Mi s-au părut oameni buni. Dar ce poţi să spui despre nişte

oameni pe care-i vezi doar o clipă, trebuie să-i cunoşti mai bine, ca să ştii cu cine ai de-a face.

Începeam să bănuiesc că pe măsură ce se îmblânzea pe dinafară, îşi înăbuşea furia înăuntrul ei, dar când va răbufni peste margini, mă va apuca deodată de braţe şi va începe să mă scuture din toate puterile:

— Unde-ai pierdut-o?! Unde-ai pierdut-o?! Tu!… Tu!… Copil neghiob ce eşti! Poate că va face cale-ntoarsă, lăsându-mă singur pe drum. N-ai decât să mergi desculţ! O să stai toată iarna la fereastră şi a doua oară n-ai s-o mai pierzi. Poate că se va lăsa să cadă în genunchi şi înălţându-şi braţele spre cer, va începe să ţipe:

— Isuse Cristoase! parcă nu ne-ar fi de ajuns războiul ăsta, mai era nevoie să piardă şi gheata asta! În ce-o să se încalţe acum?! Ai milă de noi! Sau va începe să plângă ca de obicei, străduindu-se în acelaşi timp să se stăpânească. Cu toate că plânsul înăbuşit izbucneşte pe urmă cu putere îndoită, cutremurându-i nu numai tot trupul, ci întreaga lume. De plânsul ăsta al ei mă temeam cel mai mult. Cred că mi-a intuit starea sufletească, întrucât cu toate că mergea tot timpul cu ochii aţintiţi pe drum, mi-a spus deodată:

— De ce te tot uiţi la mine cu coada ochiului? Vrei să vezi dacă nu plâng? Nu plâng. Nu mergem ca să plângem, ci ca să găsim gheata. Dacă te uiţi mereu la mine, s-ar putea să treci pe lângă ea şi să n-o vezi. Uite-aşa, pare o mieluşică, dar când o pierzi, se preface-n vulpe vicleană.

Şi chipurile mergea mai departe preocupată să găsească gheata, părea că nu mai simte mâna mea într-a ei, nu mai simte pământul de sub tălpi, căldura soarelui, bătaia inimii, când s-a oprit brusc şi eliberându-mi mâna, mi-a spus:

— Poate-i mai bine să mergi tu înainte. Dacă n-o vezi tu, s-ar putea s-o văd eu. Pe când aşa, ce rămâne în urmă, e drum pierdut. Dar priveşte cu atenţie, n-a uitat să-mi aducă aminte pentru a nu

ştiu câta oară, aşteptând să mă depărtez puţin de ea. Uită-te ca şi când ai fi singur. Ca şi când eu n-aş veni după tine.

Am început deci să grăbesc pasul, privind mereu înapoi, mai ales că mă sfătuia în continuare:

— Şi încordează-ţi mintea, unde-ai pierdut-o. Ţi se limpezeşte capul şi poate că o să-ţi aduci aminte. Câteodată ţi se luminează şi-ţi aduci aminte lucruri de demult.

Nu prea mă simţeam în apele mele, când ea mergea în urma mea, parcă nu mergeam pe picioarele mele. Chiar şi drumul, până aici nisipos şi neted, era acum plin de hârtoape, aşa că mă împiedicam mereu de ceva, scobâlţam în vreo groapă şi cu fiecare pas mi se părea că ea se îndepărta de mine cu o sută.

— Hai, mergi, mergi, mă îndemna, aşteptând să ajung la o distanţă pe care o socotea suficientă. Cu toate că eram sigur că depăşisem această distanţă, pentru că simţeam cum începe să mă cuprindă teama şi îndemnurile ei mi se păreau tot mai depărtate, continua să stea pe loc.

— Mergi, mergi.

Nu mi-a spus când a pornit şi ea la drum. Dar când m-am uitat iarăşi înapoi, am văzut-o că venea după mine. Mi se părea atât de departe, încât m-am hotărât să-mi încetinesc paşii, ca să micşorez distanţa dintre noi. Prin urmare, abia am trecut de câteva tarlale, că m-a şi ajuns şi s-a oprit din nou, ca să mă depărtez, îndemnându-mă:

— Hai, mergi, mergi. Nu te mai uita în urmă. Vin şi eu după tine.

Glasul îi răsuna blând, chiar plin de grijă, ca şi când nu observase stratagema mea, luând vina asupra ei, că merge prea repede. Totuşi, când m-a ajuns iar pentru a nu ştiu câta oară cu tot atâta uşurinţă şi a fost nevoită să aştepte, s-a supărat:

— Aşa n-o să găsim gheata niciodată. Mergi ca şi când ai sta pe loc. Cu băieţii, ho, ho. Alergi ca vântul. Strig după tine, Piotrek! Piotruś! Aş, nu e

nicăieri. Şi m-a apucat de mână, trăgându-mă spre ea cu o mişcare smucită. Merg eu înainte şi tu după mine.

A pornit în grabă fără să se mai uite dacă vin după ea, să verifice la ce depărtare. Fiindcă altfel nici nu ştia să meargă. Înainte de război, la plimbare, tata trebuia să vegheze mereu şi să-i aducă aminte că au ieşit la plimbare, că trebuie să meargă mai încet şi să păstreze pasul, nu s-o ia mereu înainte. Dar nici la bătrâneţe nu putea merge altfel. Când mergeam împreună, trebuia s-o rog să meargă mai încet, dar fără vreun folos vizibil, ba uneori se şi supăra pe mine:

— Maică Preacurată, nu vezi că merg încet, mai încet nici că se poate. Uneori mă lăsa în urmă. Bine, rămâi şi mergi cum vrei, te aştept la colţul străzii.

Aparent, mergea cu paşi vioi, dar cu toate acestea depărtarea dintre noi creştea văzând cu ochii. Îmi era ruşine să strig după ea, aşa că o luam la fugă, neoprindu-mă decât lângă ea. Nu mă certa, deşi în glasul ei se simţea nemulţumirea:

— Ce-i cu tine aici? Ţi-am spus să mergi după mine. Şi îndată, grăbind şi mai mult pasul, se desprindea de mine. Numai să stai acolo până mă depărtez. Să nu te mişti din loc.

Din partea opusă a apărut un bărbat, iar când s-a apropiat atâta cât să vedem că purta pălărie şi pe umăr avea un băţ cu o boccea agăţată de el, mama şi-a încetinit mersul şi s-a uitat înapoi neliniştită, să vadă unde sunt. Asta mi-a permis să mă apropii puţin de ea. Bărbatul era foarte aproape, astfel că, privind iarăşi spre mine, aproape că s-a oprit.

— Vino încoace cu gheata aia! m-a chemat. S-ar putea să ştie el ceva.

Pesemne că omul voia să treacă pe lângă noi, în orice caz, nu se vedea că ar avea intenţia să se oprească, nici măcar n-a întors capul spre noi, aşa că mama i-a dat bineţe:

— Fie lăudat numele Domnului!

Ne-a învăluit într-o privire ceţoasă pe mama şi pe mine şi abia după aceea a răspuns morocănos:

— În vecii vecilor.

— N-ai văzut o gheată pe undeva? l-a întrebat mama. S-a oprit, dar parcă nu pricepea despre ce e vorba. Ei, o gheată. Ce-i aşa de mirare? s-a arătat uimită.

— O gheată? a rostit cu gravitate.

— A pierdut-o băiatul. Am venit pe drumul ăsta, numai că din partea cealaltă. A rămas numai cu una. M-a împins uşor spre el. Du-te şi arată-i-o. N-ai văzut una la fel pe drum? Sau poate că a găsit-o cineva şi a agăţat-o pe vreun gard? Sau într-un pom?

A luat gheata de la mine şi răsucind-o în mâini, a cercetat-o cu atenţie pe toate părţile.

— E aproape nouă, a constatat.

— Păi nu s-a încălţat în ele decât de trei ori, l-a lămurit mama.

— Şi a pierdut-o? parcă nu înţelegea în continuare.

— Tocmai acum când vine iarna. Dacă n-o s-o găsim, mi-e şi frică să mă gândesc în ce-o să umble. Văietându-se, mama parcă voia să-i impună omului să spună că a văzut gheata.

Acesta însă, tot răsucind-o în mâini, a repetat cu aceeaşi mirare;

— Ce gheată frumoasă. Foarte frumoasă. Clasa întâi. Şi a pierdut-o. Era la fel ca asta, nu?

— Păi, n-am spus? a ridicat glasul mama. Cum putea să fie dacă făcea pereche cu asta?

— Se-ntâmplă. Uneori e la fel, alteori nu, a mormăit de parcă ştia el ce ştia, enervând-o de-a binelea pe mama. Te uiţi întruna la ea, în glas îi răsuna mânia, şi nu eşti în stare să spui dac-ai văzut-o pe undeva. Ia-o înapoi, Piotrek. Hai, să mergem.

Bărbatul, fără să-şi iasă dintr-ale lui, a continuat să cerceteze gheata.

— E o gheată frumoasă. Prima. Se vede că-i făcută pe comandă. Iar când i-am luat-o din mână, a spus: E destul s-o găsiţi pe cealaltă, că perechea-i gata.

— Ptiu! s-a crucit mama după ce ne-am depărtat o bucată de drum. S-a uitat un ceas la ea. Ca şi când ţinea un porumbel în mână. Grru, grru. E frumoasă, e frumoasă. Dacă n-o spunea el, nu ştiam că e frumoasă! Toţi crescătorii de porumbei sunt nişte trăsniţi. Mai avea puţin şi ar fi aruncat-o în sus, să-şi ia zborul. Şi pe urmă, caută vântul pe câmp.

— Poate veţi afla ceva în satul celălalt! a ajuns până la noi glasul plin de compătimire.

— Păi nu e trăsnit? a conchis mama, spunându-mi totodată:

— Nu privi înapoi. O să aflăm sau n-o să aflăm.

— Să întrebaţi când o să ajungeţi în sat!

— Ştiu şi eu că trebuie să întreb, a rostit contrariată. Mie nu e nevoie să-mi spună nimeni ce să fac.

— Ce poate să facă doar cu o gheată! s-a auzit aceeaşi voce care nu voia să se desprindă de noi. Dacă erau amândouă, da. Dar cu una?

— S-ar mulţumi şi cu una. Se vede că nu cunoaşte oamenii, a murmurat mama, vrând, se vede, să-i aparţină ultimul cuvânt din această discuţie ciudată. Dar dacă are numai un picior? Ce, puţini au rămas cu un singur picior din cauza războiului? Tot e mai bine decât fără niciunul, măcar are în ce să se sprijine.

— Mai întrebaţi! s-a rostogolit ecoul deasupra noastră.

În sat însă nu găsise, nu văzuse şi nu auzise nimeni să se fi găsit vreo gheată. Îşi desfăceau mâinile, îşi exprimau compătimirea, câte unul holbându-şi ochii de uimire:

— O gheată? Ce fel de gheată?

— Arată-i-o, Piotrek.

Când unul, când altul îşi aducea chiar aminte că ne-a văzut, când mama le spunea că am trecut prin sat înainte de amiază, numai că în direcţie contrară.

— Aşa-i, aţi trecut. Cred că v-am văzut pe fereastră. I-am şi zis nevestei, uite că trec nişte străini. Mama, tata şi fiul. De ce-o fi mergând mama înainte? uite cum a pornit-o. Ar trebui ca tata să meargă înainte. Unde l-aţi lăsat pe tata?

Femeile, mai ales, ne sfătuiau să spunem rugăciuni, dacă vrem să găsim gheata, dar e mai bine să psalmodiem litanii. Că deşi Dumnezeu nu e lângă tine când pierzi ceva, de căutat trebuie să cauţi împreună cu El. Una ne-a promis să caute o gheată de la băiatul ei, care a fost sfârtecat de o mină, dacă n-o s-o găsim pe a mea, aşa că să trecem pe la ea la întoarcere. A şi plâns puţin din cauza ghetei. Alta ne-a însoţit o bucată de drum, pentru că se ducea la o soră de la marginea satului, iar la despărţire, s-a rugat:

— Sfânta Fecioară să vă ajute. O s-o găsiţi, o s-o găsiţi. De ce să n-o găsiţi?

Ţăranii, în schimb, când mama i se jeluia vreunuia că mi-am pierdut o gheată, o sfătuiau cu toţii să-mi tragă o mamă de bătaie, ca să mă-nvăţ minte. Ba unul m-a scuipat pe picioare:

— Pe viaţa mea, să-şi piardă gheata! A, i-aş fi arătat eu lui.

Altul s-a înfuriat de mama focului:

— L-aş fi altoit cu cureaua. Pe popou' gol, până-i da sângele.

Iar unuia i-au ieşit ochii din orbite, faţa i s-a făcut stacojie şi a hotărât:

— Dacă al meu mi-ar fi făcut una ca asta, l-aş fi înecat în baltă. Pe Dumnezeul meu, că l-aş fi înecat. Sau l-aş fi gonit de acasă! Să nu te-ntorci, pacoste, decât cu gheata-n dinţi.

M-am ascuns în spatele mamei, fiindcă înverşunarea lui m-a înfiorat, cutremurându-mă când l-am auzit strigând:

— Şi să nu te mai întorci! Afară!

Mama a încercat să mă apere:

— De ce? Doar n-a vrut s-o piardă. Cine vrea să piardă ceva? Dimpotrivă, oricine vrea să găsească. Slavă Domnului, că nu e al dumitale.

— Ehei, dacă era al meu! Din turbarea lui se vedea limpede că-i pare rău că nu-şi pierduse gheata băiatul lui.

Dintre toţi, numai unul, din satul ăsta sau din celălalt, nu s-a înfuriat, n-a înjurat, n-a sfătuit-o pe mama să mă bată, s-a mulţumit să se uite la gheată şi a spus:

— Dacă n-o s-o găsiţi, puteţi cumpăra alta de la ruşi cu patru litri de rachiu. Şi de la americani, militari. Nu potrivite, cum erau odată, ci mai uşoare. Au şi apărători la glezne. Şi tălpi de cauciuc, nu trece apa prin ele. Dacă mai dai o jumătate, nici nu se cunoaşte. Dacă o să aveţi nevoie, eu locuiesc aici. În casa asta. Sroka mă cheamă, Walenty. Că mai sunt Wincenty, Błażej şi Sylwester. Uneori vin la mine şi locotenenţi. Dacă…

— Dumnezeu să te răsplătească, domnule. Era pentru prima dată pe acest drum când mama îi spunea cuiva domnule. Poate că totuşi o s-o găsim.

— Mă rog, la caz de nevoie, s-a oferit.

Am trecut de crucea de dincolo de sat, când mama a fost cuprinsă deodată de frică, deoarece i s-a părut că pe aici veniserăm pe o potecă dinspre câmpuri, nu pe drum.

— Ţii minte? Când ţi-am arătat crucea. Să ne întoarcem. Trebuie să întrebăm pe cineva.

Din fericire, tocmai trecea un ţăran cu căruţa cu cartofi şi pentru că înainta la pas, cum mergi când cari cartofii, calul aproape că s-a oprit singur, când mama a ridicat glasul, întrebându-l:

— Nu ştii unde-i poteca?!

— Poteca? Depinde în ce parte mergeţi.

— Stai un pic, a ezitat, după care, răsucindu-se mai întâi spre stânga, apoi spre dreapta, a privit

încurcată, ca şi când nu se putea hotărî ce parte a lumii să aleagă. În ce parte răsare soarele aici?

— Uite, acolo, a arătat ţăranul cu biciul.

— Tot timpul am mers cu faţa la soare. Acum, cred că trebuie să mergem într-acolo. A întins braţul încă nesigură spre depărtarea dinaintea noastră.

— Aşa s-ar cuveni, a încuviinţat ţăranul. Dar de ce vă întoarceţi? a devenit curios, dar numai pe jumătate, era şi nu era curios.

— Am pierdut o gheată, a răspuns mama.

Nu s-a arătat mirat, nici măcar n-a tras de hăţuri şi n-a mai întrebat nimic.

— Poteca e acolo, ne-a lămurit, unde-i tufa de porumbrel.

— Într-adevăr, s-a bucurat mama, prefăcându-se uimită. Mulţumim.

Drept răspuns, a îndemnat calul cu biciul, dii!

— Dumnezeu să te răsplătească, i-a mai spus când am ajuns la potecă. Ţăranul n-a catadicsit nici măcar să dea din cap. E un om ciudat, l-a categorisit mama, uitându-se temătoare în urma lui. Nu ne-a întrebat şi el, ce şi cum? Putea să se arate cât de cât interesat. Ca şi când pierderea unei ghete ar fi totuna cu a scuipa pe jos. Deşi se întâmplă câteodată ca omul să-şi care cartofii, dar cine ştie ce durere poartă în inima lui. Deodată, dându-şi seama că mergem pe potecă, s-a îngrijorat: Eşti atent, nu? Uită-te bine, băiatule. Ţine ochii în pământ. Ar fi putut să cadă în iarbă sau să se rostogolească într-o parte, semănând cu o ridicătură. Uită-te şi la moviliţe.

Mergând mereu cu capul aplecat pe potecă, a început să mă doară grumazul. Tot mutându-mi ochii de pe potecă pe ridicăturile din amândouă părţile, bulbii ochilor mi s-au îngreuiat, încât, ridicând pentru o clipă capul, am văzut totul şters, cu alţi ochi parcă, fiindcă într-ai mei nu mai încăpea nimic afară de potecă şi de moviliţele de pe margini. Din vreme în vreme, aveam impresia

că poteca este o podişcă îngustă peste nişte mlaştini întinse, mocirle, ape, şi mă surprindeam ferindu-mă cu grijă să nu mă prăbuşesc în adânc. Cel mai mic tufiş care creştea pe cărare îmi stârnea spaima, ca şi când mă pândea să mă abată de pe potecă. Dar numai gheata era de vină. Pentru că pe orice îmi cădea privirea, vedeam gheata pierdută, în fiecare adâncitură, în fiecare smoc de iarbă, în fiecare moviliţă, iar uneori şi în mijlocul potecii, înaintea mea, se mişcă încă, deoarece mama nu o văzuse şi o lovise cu piciorul. Deodată, m-a trezit din visare glasul ei încărcat de admiraţie:

— Ce câmpuri frumoase! Numai toamna sunt atât de frumoase. Şi întinderea trebuie să fie dreaptă, ca să se vadă până departe. Prin părţile noastre nu se vede. Văi, crăpături, dealuri, râpe. Iar aici nimic nu-ţi împiedică privirea. Uită-te şi tu în amândouă părţile. Şi acolo. Acum mergea mai încet, aşa că fără să vreau, m-am apropiat de ea. Cine trăieşte la oraş, n-are cum să vadă asemenea câmpuri. Ziduri pretutindeni. Uite şi tu, aici mai verzi, aici mai galbene, acolo ofilite sau cenuşii. Iar cele verzi sunt şi ele diferite, ca şi oamenii care nu seamănă unii cu alţii, deşi toţi sunt oameni. Ai putea să împleteşti toată lumea numai din verdeaţă. Nu înţeleg de ce Dumnezeu a mai avut nevoie de albastru, de roşu sau de alte culori. De câte ori nu l-am rugat pe tata să ieşim duminica afară din oraş, ca să ne uităm la câmpuri. În parc, trebuia să-l duc cu de-a sila. Ce să vedem pe câmp? O să ne murdărim încălţămintea. Aşa că mă mulţumeam cu ce vedeam vara, când veneam la ţară. Acolo însă ne duceam întotdeauna în timpul seceratului. Nici nu-mi venea să mă uit. Îmi intra sudoarea în ochi. Mă dureau şalele. Tu şi dacă ai vrea să te uiţi, tot n-ai vedea nimic. Pentru că vezi doar ce simţi. Nu vezi numai cu ochii. Chipurile, orbul nu vede, şi totuşi vede atât de multe. Numai chinuindu-te, poţi vedea chinurile. Aşa şi câmpul, în timpul seceratului pare chinuit. Hărtănit de coase şi de

seceri, pare jupuit de piele. Abia toamna, când se vindecă, atunci apar şi culorile şi câte altele. Şi toate din verdele ăsta. Ca şi când ar fi îngândurate. De-ai putea ghici la ce meditează. Sigur, la ce visează fiecare. Bine că măcar mergem pe poteca asta.

— Pe acolo am mers, mamă, trebuie s-o luăm şi acum tot pe acolo, m-am trezit vorbind, deşi n-aveam intenţia să o întrerup.

— Ai dreptate, copile, a oftat. Dacă nu ne arăta căruţaşul ăla, n-am fi mers. Şi în aceeaşi clipă, a adăugat uluită: Ia uite câţi oameni. Şi acolo. Şi pe tarlaua cealaltă. Şi acolo, mai departe. Iar acolo, uite, un foc. Şi aproape oprindu-se, s-a întors spre mine. Hai, priveşte şi tu. E, semeni cu taică-tău. Trebuia să-l îndemn ca să se uite undeva. De ce? La ce bun? Şi la cinema, îi plăcea să se ducă numai la filmele cu război. Mie însă nu-mi plăceau. Tot timpul se împuşcau şi se împungeau cu baionetele, dar mă duceam şi la cele cu război, ca să nu ne certăm. Nu gusta niciodată nicio bomboană. Nu mai fâşâi atâta, îmi spunea. Ce-ţi fâşâie, dacă trag cu puşca? Le preferam pe cele de dragoste. Şi care nu se sfârşeau trist. Fiindcă pe urmă, mă gândeam cât de nefericiţi trebuie să fie. Şi în acelaşi moment, a strigat spre câmpuri: Nu cumva aţi văzut o gheată?!

Trezit parcă din somn, mi-am ridicat privirea de pe potecă spre câmpuri. Pe o tarla, un ţăran tocmai urca în carul încărcat cu cartofi, iar mai departe, dincolo de el, câteva femei scurmau pământul cu săpăligile.

— Ce gheată?! Omul pusese un picior pe scăriţă şi cu o mână se sprijinea de leucă, dar a coborât cu amândouă picioarele pe pământ şi s-a întors spre noi.

— Ei, o gheată! a răspuns mama aproape contrariată că nu înţelege ce gheată. Ne-am oprit, ea înainte, eu în spatele ei. A pierdut-o băiatul. Am

trecut de dimineaţă pe aici, numai că în cealaltă direcţie.

Femeile s-au ridicat de pe tulpinile uscate şi una dintre ele a întrebat:

— Ce s-a întâmplat?

— Au pierdut o gheată! le-a spus ţăranul. N-a dezgropat-o vreuna dintre voi? Şi a izbucnit în hohote de râs, de s-a auzit până departe, iar calul speriat a scuturat din cap.

— O gheată?! Doamne Sfinte! O femeie a alergat spre noi cu săpăliga ridicată, strigând: Maică Preacurată! Maică Sfântă!

S-au luat şi celelalte după ea, venind spre noi cu săpăligile ridicate şi minunându-se în cor:

— Sfântă Preacurată! Isuse Cristoase! Maică Sfântă!

Ţăranul mai că se îneca de râs. A încercat să le strige ceva femeilor care se apropiau, dar niciun cuvânt n-a răzbătut printre hohotele de râs. Nu se auzeau decât frânturi de vorbe, ca şi când ar fi aruncat cartofii jos din car.

Un răstimp, am stat aşa, ascultându-i râsul nechezat, până când mama, făcându-şi curaj, l-a întrebat:

— Şi de ce râzi ca prostu' la brânză?! Tu n-ai pierdut niciodată nimic? Să te-ajute Dumnezeu să pierzi! Hai, Piotrek, să mergem. M-a luat de mână. Mai bine-i să pierzi cu unul deştept, decât să găseşti cu unul prost.

— Păi râd!… Râd!… înecându-se, ţăranul încerca tuşind să spună printre hohotele de râs: Pentru că n-am mai auzit ca cineva să-şi piardă gheata din picioare!…

— Nu din picioare, i-a explicat mama, trăgându-mă spre ea. Că mergea desculţ. Ghetele erau învelite în tunică şi le ducea în spinare.

— Aaa… Păi cum aşa! Ţăranul nu s-a simţit la largul lui, a bătut uşor cu palma calul peste bot, apoi pe crupă. Aşa trebuia să spui de la început. Ho, stai. A apucat calul de bot şi supărat, i-a băgat

zăbala în gură. Stai dracului! A pus mâna pe bici. Stai, când îţi spun, că dacă te…

— Nu-l vezi că stă, l-a dojenit mama. Cu asemenea stăpân, calul e ca un mieluşel.

— Da' de unde mieluşel, boaita dracului. La piele, mieluşel, iar înăuntru dracu' gol. După ce scoatem cartofii, o să-l vând. Ar câmpul, semăn şi pe urmă îl vând. Răutatea din glas a început totuşi să-i scadă, aşa că a adăugat aproape cu părere de rău: Să n-ajung ziua de mâine, dacă n-o să-l vând. Dar voi cine sunteţi?

— Refugiaţi, a spus mama.

— Aaa… Poate v-ar prinde bine un pumn de cartofi acolo?

— Aşa-i, dar n-avem ce face. Trebuie să găsim gheata.

— Da' Sfântului Anton v-aţi rugat? a ajuns lângă noi prima femeie. Când pierzi ceva, numai să te rogi Sfântului Anton. Aşa mi s-a rătăcit şi mie o dată un viţel. Cât l-am mai căutat…

N-a apucat să sfârşească, fiindcă au venit şi celelalte femei şi s-au oprit în jurul nostru. Pe cap purtau basmale legate strâns. Feţele roşii, înfierbântate, fiecare cu săpăliga în mână, de aceea toate semănau ca picăturile de apă. Abia când m-am uitat mai bine la ele, am văzut că printre ele erau mai tinere şi mai bătrâne, mai urâte şi mai frumoase, iar una cred că era cam de vârsta mea.

— Şi ce fel de gheată era? Cum arăta? Şi pe unde aţi pierdut-o? Au pierdut-o, Doamne Sfinte. Stânga sau dreapta? se îngânau una pe alta ca într-un cântec. La care mama, lăsându-mi mâna, m-a îndemnat:

— Du-te şi arată-le-o, Piotrek. Nu ştiu de ce mă ruşinasem atât de tare, că îmi pironisem ochii în pământ şi nu mai eram în stare să fac niciun pas. E, hai, du-te, când îţi spun, m-a grăbit mama. Ai asurzit? Şi m-a împins uşor spre ele.

Mereu spăsit, cu ochii în jos şi cu gheata în mâna întinsă, păşeam ca un condamnat, deşi ne

despărţeau doar câţiva paşi de ele. S-au bulucit cap lângă cap, până când m-a învăluit mirosul căldurii lor. Au început să ofteze, să ne căineze că mai bine le lăsam lor gheata şi fugeam. Spre norocul meu, mi-a sărit în ajutor glasul ţăranului de la căruţa cu cartofi:

— N-aveţi ce vedea! privitul nu-i ajută s-o găsească pe cealaltă!

Cea care vorbise de Sfântul Anton a început iarăşi să ne sfătuiască:

— Pe câţi oameni nu i-a ajutat Sfântul Anton să găsească ce-au pierdut. Şi rezemându-se în săpăligă, a început să ne arate satele din împrejurimi, în care Sfântul Anton găsise câte ceva, până când mi-am închipuit că a găsit şi gheata mea şi ţinând-o în mână, se uită prin lume, căutându-i stăpânul, ori poate că se îndreaptă spre noi pe aceeaşi potecă, mare până la cer, strigând prin sate şi peste câmpuri:

— Hei, am găsit o gheată! De la piciorul stâng. A cui e gheata?! Hai, să spună a cui este?

Una dintre femeile mai tinere, a intervenit sfioasă:

— Mătuşă, păi Maruta din Kolonia a vândut vaca la târg şi a pierdut banii când s-a întors acasă, iar Sfântul Anton nu i-a găsit.

— Pentru că nu i-a pierdut, ci i-a băut, spunând după aceea că i-a pierdut. Sfântul Anton nu-i ajută pe beţivani. Pe beţivani, pe ticăloşi, pe făţarnici, pe sperjuri şi pe femeile rele de muscă nu-i ajută să găsească ce-au pierdut. Atât ar mai lipsi. Şi a continuat să enumere multă vreme cui nu-i mai ajută, iar la un moment dat, arătând cu săpăliga undeva înainte, a adăugat: Uite, la Wojciechów, acolo, sub un frasin, imediat după ce intri în sat, stă Sfântul Anton. Dacă vă abateţi din drum oleacă. Pentru că una e să te rogi în faţa Sfântului Anton şi alta doar aşa, în gând. Să-i spuneţi că vine iarna, iar băiatul şi-a pierdut gheata, ajută-ne Sfinte Antoane. Trebuie să-i spuneţi că sunteţi

refugiaţi. Să-i spuneţi tot. Ca la sfânta spovedanie. Din toţi sfinţii, ăsta e cel mai sfânt.

— Nu e Sfântul Francisc, mătuşă? s-a amestecat iarăşi altă femeie.

— N-au de ce să se roage la Sfântul Francisc. Dar de pierdut, mereu se pierde câte ceva. Toată viaţa pierzi câte ceva.

Nu ne-am abătut totuşi pe la Wojciechów, cu toate că mama a promis că o vom face, şi ca făgăduiala ei să nu stârnească bănuieli, a mai întrebat-o şi câteva amănunte. Dacă Sfântul Anton e din zid sau din lemn? Dacă gărduţul are uşiţă, că nu poţi să sări gardul ca să ajungi la chipul unui sfânt. Dacă e pe partea stângă sau cea dreaptă a drumului? Iar la sfârşit, s-a asigurat că e vorba despre Wojciechów. De la Sfântul Wojciech. O să ţinem minte.

Dar când ne-am îndepărtat o bună bucată de drum, s-a uitat cu coada ochiului înapoi să vadă dacă femeile s-au întors la săpat, şi coborând glasul, aproape că mi-a şoptit:

— Că altă treabă n-am, decât să mă abat din drum. Sfântul Anton nu e numai la Wojciechów. Dacă ne abatem, nu mai nimerim drumul înapoi. Uite, o să ajungem în satul care se vede înaintea noastră, trebuie să fie şi acolo Sfântul Anton, fiindcă este peste tot. Chiar cred că l-am văzut pe undeva într-un tufiş.

Astfel că, abia intraţi în sat, am început să întrebăm oamenii cu care ne întâlneam, unde se află Sfântul Anton, ca şi când uitaserăm că noi căutam o gheată. Totuşi nimeni n-a ştiut să ne spună unde este şi dacă este într-adevăr în sat Sfântul Anton. Au sucit-o, au învârtit-o, spunându-ne ce este; cum că în partea cealaltă a satului, mai încolo, se află o cruce cu Domnul Isus din zid, cu streaşină, numai că o schijă i-a retezat o mână, cea cu care îşi sprijinea bărbia, aşa că acum capul îi atârnă, de parcă ar cădea într-o prăpastie de pe gâtul Domnului. Este şi Maica Domnului, bătută

într-un tei, este Sfântul Roch, mai exact, a fost, pentru că a putrezit de bătrâneţe, dar în timpul războiului celălalt a fost, chiar puţin după aceea, dar pe cel din urmă nu l-a mai apucat. Unii ne-au spus şi pe cine au prin case, cei mai mulţi aveau Cina cea de taină, Isus în grădina Ghetsimani, Răstignirea, Înălţarea la cer, dar sfinţi aveau foarte puţini. Iar pe Sfântul Anton nu-l avea nimeni.

— Ce sat mai e şi ăsta! mai că s-a supărat mama. Aici nimănui nu i-a dispărut niciodată nimic?

— Dacă dispare ceva, se caută. Satul nu-i prea mare. Dar voi ce aţi pierdut?

— O gheată. Arată-i-o, Piotrek. Am rămas numai cu una.

— În satul nostru? În satul nostru nu putea să se piardă. La noi toţi văd în ce merge fiecare. La noi în sat, nimeni nu s-ar lăcomi la gheata altuia. Şi încă la una singură. Chiar aşa.

— Mieluşeii Domnului, a exclamat mama când am ajuns iarăşi pe câmp. Toţi se uită la tine ca nişte hoţi. Ai văzut? Când am trecut în partea cealaltă, am vrut să cumpăr nişte lapte de aici şi la toţi ieşise smântâna la suprafaţă şi s-ar fi tăiat la fiert sau îl lăsaseră să se acrească. Aşa că puteau foarte bine să găsească gheata, şi degeaba o mai căutăm. Se vede de la o milă că e un sat de hoţi. Sunt şi sate din astea. Cu siguranţă că au furat ceva în timpul războiului şi acum se tem. Să nu-l aibă pe Sfântul Anton?! Dar l-am văzut cu ochii mei. Când însă îi întrebi aşa pe nepusă masă de Sfântul Anton, pot să-şi facă tot felul de gânduri. Că ai fost trimis să-i spionezi. Şi întrebi de Sfântul Anton numai ca să le distragi atenţia. Sau te pomeneşti că l-am văzut în satul celălalt, care se află în faţa noastră.

De aceea, în satul următor nici n-a mai întrebat dacă îl au sau nu pe Sfântul Anton. Aplecându-se la urechea mea, mi-a spus doar:

— Uită-te peste tot, poate că-l vezi pe undeva.

Mergea privind drept înainte, ca şi când n-avea nevoie de nimeni, deşi lumea se uita curioasă după noi, întrebându-se cine sunt străinii care umblă prin sat. Unii se opreau, aşteptându-se să-i apucăm de vorbă, că doar mergeam prin satul lor şi ne-ar fi răspuns cu plăcere. Se apropiau de gard din fundul curţii, iar ici şi colo ieşeau chiar din casă, când ne vedeau pe fereastră. Dar mama privea parcă fără să vadă oamenii, casele şi satul. Agăţat de mâna ei, simţeam că-mi porunceşte şi mie să fac la fel, să nu văd pe nimeni, oamenii, casele şi satul.

În cele din urmă, a început vorba un bătrân care şedea pe o laviţă la soare în faţa casei. Era atât de bătrân, că semăna cu un mort. Capul, ce părea înfipt în toiagul în care-şi sprijinea bărbia, nici nu s-a clintit la vederea noastră şi doar un câine se încălzea la picioarele lui. Şi tocmai câinele parcă ne-a întrebat?

— Căutaţi ceva?

Deoarece bătrânul n-a deschis gura şi nu şi-a ridicat ochii spre noi, câinele însă s-a întins în ţărână şi a mârâit.

— Lasă-i, Pyrć, s-au rostit parcă singure cuvintele bătrânului. Dă-le pace. Caută ceva.

— Ce să căutăm? s-a răstit mama. Trecem şi noi pe aici. Sau nu mai e voie să mergem prin sat?

— Ba e voie, au spus cuvintele. Satul nu este numai al nostru, ci şi al lumii. Nu l-am închis cu zid. Dar nimeni nu umblă doar aşa, ca să se afle în treabă. Totdeauna umbli după ce porţi în tine. Într-un fel mergi plângând, altfel când eşti bolnav şi tot aşa când eşti supărat sau când duci o scrisoare. Voi însă căutaţi ceva. Altfel nu se poate.

— A crezut că o să ne tragă de limbă, a spus mama când am trecut de el. Ai văzut cât e de viclean? Face pe bătrânul, gata de pus în sicriu. Şi-a înălţat ochii cu mândrie şi parcă de la înălţimea lor, a insistat: Mergem că aşa ne place, ce-i pasă lui?

Ne apropiam de marginea satului, numai două case ne mai despărţeau de câmpuri, când, încetinind pasul, mama a început să se uite neliniştită în toate părţile.

— Tu nu-ţi aduci aminte? Şi-a mutat privirea speriată dintr-o parte în cealaltă. Când am trecut de dimineaţă, pe aici, pe undeva, am văzut o troiţă. M-am şi gândit că trebuie să fie Sfântul Anton. Am lăsat valizele jos şi m-am uitat într-o parte. Într-acolo. A întins mâna, oprindu-se. Undeva, între nişte copaci. Parcă am avut o presimţire. De unde să ştiu că ai să-ţi pierzi gheata. Abia se vedea din tufiş. Nu era liliac sălbatic? Tu şi tata m-aţi ajuns din urmă. Tata era palid, că m-a cuprins frica, doar nu căra cine ştie ce. Raniţa şi plasa. Of, nu mai e sănătos. Dacă măcar ar mai trăi până după război. Şi acum, necazul cu gheata asta.

Am trecut de ultimele două case şi satul s-a întrerupt. Am ajuns la marginea câmpurilor încă însorite, dar parcă uşor ceţoase, mate din cauza soarelui care pălea deasupra lor. Mama s-a uitat la soarele care se stingea cu încetul şi a spus:

— Să ne întoarcem. Mai trecem o dată. A fost, mai mult ca sigur.

Am intrat iarăşi în sat. Nu s-a mai mulţumit totuşi să se uite în toate părţile, ci împinsă parcă de fierbinţeală, a început să alerge de pe o parte pe alta a drumului, cercetând cu atenţie casă cu casă şi toate curţile dinaintea noastră, fiecare copac, fiecare tufiş, privind până şi prin gard, în ogrăzi, câteodată ocolind chiar prin spate, ori de câte ori le despărţea vreun drumeag.

— Trebuie să fie pe undeva, pe aici, spunea cu amărăciune. Doar n-am inventat-o eu.

Şi tot zbuciumându-ne dintr-o parte în alta a drumului, am ajuns din nou la bătrânul care şedea pe laviţă la soare, cu câinele culcat la picioare. Poate că am fi trecut pe lângă el, fără să-l vedem, atât eram de preocupaţi de mirajul troiţei ascunse printre case, garduri, grădiniţe, copaci şi tufişuri,

dar deodată, ca din pământ, ne-a ajuns la ureche un glas fără viaţă:

— Nu v-am spus că voi căutaţi ceva?

— Unde este troiţa Sfântului Anton? aproape că s-a năpustit mama asupra lui.

— Acolo, ne-a arătat, dar nici măcar n-a dat din cap în care parte. Şedea ca şi mai înainte, nemişcat, cu capul înfipt în toiag şi câinele la picioare.

— Acolo poate fi pretutindeni, a stăruit mama. Şi acolo, şi acolo, şi acolo. Vădit supărată, arăta cu mâna în toate părţile.

— Aşa şi este, a încuviinţat bătrânul.

— Măcar scrie că e Sfântul Anton? l-a întrebat mai liniştită, văzând că supărarea nu-i e de niciun folos.

— Ceva scrie, a întărit, dar depinde ce vrei să citeşti.

— Nu vrei să ne conduci până acolo?

— Eu nu, ne-a răspuns. Nu mă lasă picioarele. Abia ajung din casă până la laviţă. Mai departe, mi-e interzis. Uite, aici, unde-i înfipt toiagul în pământ, e hotarul meu. Mai departe nu-mi este îngăduit, o să vă conducă Pyrć.

— Cum aşa, un câine? s-a mirat mama.

— Un câine, a adeverit.

— Şi ştie unde este troiţa Sfântului Anton?

— Ştie.

— Trebuie să fie un câine foarte deştept, l-a ironizat mama cu supărare în glas. N-a răspuns nimic. Dacă-i atât de deştept, poate că o să ne găsească şi gheata. Băiatul şi-a pierdut o gheată.

— Afară din sat, nu, ne-a lămurit bătrânul. Acolo nu cunoaşte lumea. Dar dacă aţi fi pierdut-o în sat, ar găsi-o numaidecât. Şi cu vocea-i fără vlagă, i se adresă câinelui:

— Du-i, Pyrć. Dar să te întorci repede, că e timpul să mă duc în casă.

Câinele a sărit în picioare, a lătrat la noi şi fără să se mai uite înapoi, a pornit-o înainte.

— Maică Precestă! s-a minunat mama cu teamă în glas, n-am mai văzut un câine ca ăsta. Găini, gâşte, da, dar să mă ducă la Sfântul Anton?…

Şi mai ciudat era că îşi potrivea mersul după paşii noştri, nici mai departe, nici mai aproape, doar la câţiva paşi înaintea noastră. Brusc, a cotit-o într-o parte pe o ulicioară dintre două curţi. În final, cum îşi amintea mama, s-a arătat înaintea ochilor noştri troiţa căutată în zadar, înconjurată de tufe.

— Ia te uită! a îngăimat mama uluită. Am ţinut bine minte. Dar tufişul ăsta parcă îl ascundea din partea asta. Şi părea mai mare. A, mult mai mare. Cum am putut să trecem pe lângă el şi să nu-l vedem. Nu pot să pricep. Şi doar m-am uitat cu mare atenţie.

În acest timp, câinele stătea lângă troiţă, lătrând la noi şi dându-ne astfel de înţeles că am ajuns.

— Numai să fie ăsta Sfântul Anton?! a ezitat mama, implorându-l parcă să nu fie alt sfânt. A, e şi puţin aplecat, de ce s-o fi aplecat? Cred că vrea să ia ceva de jos.

Acoperită de stratul de muşchi, troiţa devenise verde-cenuşie. Ici şi colo era ciobită de schije. Vârful capului îi era retezat până la jumătatea frunţii, o bucată de veşmânt ruptă cu o parte din mână, iar toate degetele de la mâna cealaltă parcă i le tăiase cineva cu securea dintr-o lovitură. Mi-a trecut prin minte un gând mai puţin pios, cum putea un asemenea sfânt să ne ajute să găsim gheata, dacă el nu fusese în stare să se apere de război? Nu era prea mare, dar era aşezat pe un soclu mult mai mare decât el, spre care duceau câte trei trepte pe fiecare parte. Gărduţul de lemn care îl înconjura fusese pe alocuri dărâmat de trecerea timpului. Mama mi-a poruncit să îngenunchez lângă gărduţ, iar ea a îngenuncheat lângă mine.

— Spune de trei ori rugăciunea către Maica Domnului, ca să găsim gheata, mi-a şoptit. Şi o

dată *Tatăl nostru* pentru sănătatea tatei.

S-a aplecat concentrată şi a rămas o clipă nemişcată, dar a zvâcnit deodată în picioare şi mi-a spus necăjită:

— Trebuie să gonim câinele de aici. Că se prea poate să nu fie câine.

Câinele stătea în spatele nostru, la o depărtare apreciabilă, parcă neştiind ce să facă, să mai stea cu noi ori să ne lase singuri.

— Acum, pleacă. Hai, du-te! Întoarce-te la stăpânul tău, l-a gonit mama. Câinele se uita ca şi când nu înţelegea ce vrea de la el, nici măcar n-a mârâit. Îţi mulţumim că ne-ai condus, dar acum întoarce-te acasă. Cum vrei să-ţi spun? A încercat cu binele, a încercat cu răul. S-a întors la troiţă şi văzând că patrupedul nu pleacă, s-a dus să-l gonească din nou. Marş de-aici! Să nu creadă bătrânul că după ce l-am găsit pe Sfântul Anton, i-am furat câinele. A luat un bulgăre de jos şi l-a zvârlit după câine, apoi un vreasc şi a început să-l ameninţe, dar câinele nu se clintea din loc. N-am mai auzit un astfel de nume de câine. Pyrć. Cine l-o fi numit aşa? Hai, Pyrć, du-te.

În vreme ce ea gonea câinele, ochii mei au început să desluşească pe soclu literele pierdute prin muşchiul verde-cenuşiu. Ieşeau la iveală încet, câte o jumătate, câte o dungă. De fo… de foc… de răz… de război… de foame… şi de moarte năprasnică… pă… păzeşte-ne, Doamne… Ajută-ne… Sfinte… Sfinte… Izy… dor… anul Domnului, aici o schijă scrijelise literele, Balbina şi Klemens, apoi iarăşi erau şterse.

— E o adevărată pacoste, s-a plâns mama, îngenunchind din nou alături de mine. A, nu, nu e un câine obişnuit. De unde putea să ştie bătrânul ce căutăm? Ai văzut şi tu, se temea să deschidă ochii, ca să nu-mi dau seama ce-i cu el. Se sprijinea pe toiag ca să ne distragă atenţia. Aş găsi un ac în carul cu fân, iar pe Sfântul Anton nu l-am văzut. Şi s-a închinat grăbită. Apoi împreunându-şi mâinile,

şi-a înălţat faţa îmblânzită de umilinţă către chipul sfântului. Şi de la această înălţime, mi-a şoptit: Gândeşte-te mereu numai la gheată. Şi, Sfinte Antoane, ajută-ne Sfinte Antoane, ajută-ne, aşa să te rogi.

— Mamă, am şoptit la rându-mi, ăsta nu e Sfântul Anton, ci Izydor.

— Ce tot vorbeşti? s-a supărat, ce eu nu-l cunosc pe Sfântul Anton?

— Aşa scrie.

— Păi, de ce te apuci să citeşti? m-a certat.

— Ajută-ne… Sfinte Izydor, am silabisit.

— Şi ce-i cu asta? nu s-a lăsat convinsă. Crezi că dacă scrie, aşa şi trebuie să fie? Poţi să ştergi literele şi să scrii altceva. Repetă ce ţi-am spus, Sfinte Antoane, ajută-ne. Sfinte Antoane, ajută-ne.

— Sunt scobite în piatră…

— Şi ce, nu poţi să scobeşti orice? nu m-a lăsat să sfârşesc. Ce-o fi să fie. Roagă-te şi nu te mai prosti. S-a cufundat în rugăciune, dar se vede că iar o năpădiseră îndoielile, fiindcă mi-a explicat printre cuvintele adresate Sfântului Anton: Şi ăsta, şi celălalt tot sfinţi sunt. Cu deosebirea că unul e pentru câmpuri, iar altul pentru pierderi. Ăsta o să-i spună celuilalt că am pierdut o gheată şi e ca şi când ne-am fi rugat noi. Şi-a ridicat mâinile împreunate şi mai sus, până în dreptul nasului, străduindu-se parcă să se descotorosească de îndoiala legată de cei doi sfinţi, şi întrerupându-şi rugăciunea, m-a îndemnat iar: Să-i spui că nu mai ai alte ghete şi suntem refugiaţi, să nu uiţi. Şi aşa, unul sau celălalt o să se ducă să dea seamă lui Dumnezeu. Că numai El o să-i poruncească unuia, fă să plouă pe câmp, iar celuilalt, găseşte-le gheata. Numai roagă-te, că niciunul nu ne va ajuta dacă nu ne rugăm.

Cred totuşi că se chinuia, neştiind dacă e Sfântul Izydor sau Sfântul Anton, fiindcă ieşiserăm de mult din sat şi ea nu rostise niciun cuvânt. Mergea adâncită într-o tăcere îngrijorată, nemaiaducându-

ne aminte, nici ei, nici mie, că trebuie să ne uităm după gheată, ceea ce însemna că nu era preocupată din pricina ghetei.

Câmpurile roiau de oameni care scoteau cartofii, şi unii se îndreptau deasupra săpăligilor la vederea noastră, alţii ne întrebau unde ne ducem, dar mama, gonită parcă din urmă de grija că Sfântul Izydor nu este Sfântul Anton, uitase că oamenii ne-ar putea ajuta tot atât de bine ca şi sfinţii. Şi nici nu-i răspundea nimănui, să fie cu noroc. Abia când am ajuns pe luncă, vrând să scape de orice gânduri rele, a rostit într-un târziu:

— Şi aşa, sfinţii singuri n-au nicio putere, trebuie să le-o dea Dumnezeu. Şi s-a simţit mai uşurată. Măcar eşti atent? Uită-te peste tot, băiatule. Sfinţii ca sfinţii, dar trebuie să căutăm şi noi.

Asta mi-a dat curaj şi am întrebat:

— Atunci, de ce mai sunt sfinţii, mamă?

— Cum de ce? a exclamat, dar după un răstimp, a adăugat:

— Ca să fie. Nu v-a spus preotul la religie? Se vede că nu prea l-ai ascultat. Să se sfârşească războiul şi trebuie să mă ocup de tine. La ţară, te-am lăsat să faci ce te taie capul. Auzi, de ce mai sunt sfinţii? Poate că Dumnezeu nu izbuteşte să cuprindă toată lumea, aşa că trebuie să-l ajute cineva. Pentru Dumnezeu, şi aşa toate acestea sunt prea multe. Că nu sunt numai oamenii, ci şi animalele. La cinema, au arătat o dată într-un film, Doamne apără-mă, nişte animale care se zice că îşi au fiecare Dumnezeul lor. Păi peştii, păsările? Sau furnicile, albinele, ţânţarii? O, sunt o mulţime. Şi toate în grija unui singur Dumnezeu. Păi lui Dumnezeu i-ar fi de ajuns să asculte toate plângerile dintr-un singur sat. Sau chiar dintr-o singură casă cu o familie numeroasă. Păi câte sate sunt pe lume, câte case, câte familii? Dar oraşele? Şi toţi sunt nefericiţi, întrucât chiar dacă cineva are noroc, înaintea lui Dumnezeu tot nefericit este. De

aceea, sfinţii trebuie să existe, ca să asculte, să vegheze şi să mângâie. Ori când cineva are nevoie să fie apărat. Preotul spovedeşte de Paşte, dar şi atunci trebuie să-l ajute încă unul sau chiar doi. Fie hoţ, fie ticălos, tot îl mustră conştiinţa de sfintele sărbători. Stai şi ascultă-i pe toţi, iartă-le păcatele, încurajează-i, hotărăşte-le pedeapsa. Unul singur n-ar putea face faţă acestui munte de păcate, trebuie să mai cheme şi pe altul. Aşa şi sfinţii, sunt oameni pe care Dumnezeu îi cheamă să-l ajute. Că e destulă trudă şi pentru Dumnezeu, şi pentru sfinţi. Biserica ar părea pustie fără sfinţi. Cu toate că Dumnezeu este cel mai important, sfinţii o fac să arate mai bogată.

Ne apropiam de San, se vedea valul de apărare, iar în spatele lui, tufişurile înşirate într-o linie neîntreruptă, când a început litania tuturor sfinţilor, şi cât de mulţi sunt, fiecare pentru altceva.

— Mamă! i-am atras atenţia. Uite, Sanul!

A ridicat capul, şi-a plimbat privirea la stânga, şi la dreapta de-a lungul valului, cuprinzând parcă toată lumea, şi a spus cu mirare:

— Sfinţii, ca sfinţii, dar uite Sanul în faţa noastră. Mergi întruna şi crezi că nu mai ajungi nicăieri, când colo râul se află înaintea ta. Priveşte, Piotrek. Şi n-am trecut prea demult pe aici. Bine că l-ai văzut. A tresărit deodată: Doamne sfinte, şi n-am găsit gheata până acum. Ce-o să facem?

A tăcut, capul i s-a înclinat uşor, încât credeai că se încăpăţânează să găsească gheata, în realitate însă privirea îi aluneca pe drum, aţintită în propriu-i lăuntru. M-am gândit dacă n-ar fi bine s-o încurajez, spunându-i că o s-o găsim fără doar şi poate, să nu se întristeze, dar mi-a trecut prin minte că nu era îngrijorată numai din cauza ghetei.

Soarele alungea tot mai mult umbrele care ne însoţeau şi la un moment dat am văzut că umbra mamei se apropie de umbra mea şi se aşază peste ea, deşi nu mergeam alături. Umbra ei era mult mai înaltă decât a mea şi creştea întruna, în timp ce

a mea se micşora mereu, se închircea, ca şi când soarele intenţiona să apună numai dincolo de ea, pentru mine rămânând încă pe cer. Am privit înapoi să văd dacă nu se frânsese pe jumătate în umbra ei şi a mea.

Ne apropiam de valul de apărare. Drumul începea să urce în pantă lină pe un podeţ pentru cai şi care, coborând treptat de cealaltă parte şi avansând aproape în linie dreaptă prin tufărişuri până pe malul râului, unde trăgea bacul. Pe valul de apărare, ne-am oprit să privim la râu:

— Ia, uită-te, a venit sau nu? mi-a spus mama.

— Da, bacul e acolo.

— Dar podarul este? De dimineaţă, bacul era tot acolo, însă beţivanul ăsta dormea într-un tufiş. Dacă nu l-ar fi adus târâş oamenii, am fi aşteptat cine ştie cât să se trezească. Mirosea a votcă de te trăsnea, când ne-a trecut dincolo.

Continuam să stăm pe valul de pământ, uitându-ne chipurile după călăuză, mama, în schimb, admira întinderea care se aşternea înaintea noastră. Ba, chiar dincolo de San, unde abia se mai vedea soarele care se stingea.

— Şi dacă n-o s-o găsim nici dincolo de San? a exprimat una dintre întrebările care o chinuiau. Nu mai ştiu ce să facem, o să ne întoarcem la bunici. A întins mâna, rezemând-o parcă pe linia ciobită a depărtării cenuşii în lumina împuţinată a amurgului. Acolo cred că este satul în care stau acum. Când te loveşte nenorocirea, te simţi întotdeauna mai bine laolaltă cu ai tăi. Se vede biserica. O vezi? Dacă tata n-ar ocupa postul ăsta, unchiul Władek sau Stefan s-ar duce mâine după el. Şi a început deodată să-şi facă griji, uitându-se înapoi pe drum, că nu se vede nimeni care să meargă spre podul plutitor. Tu vezi pe cineva? De dimineaţă, n-a putut să ne ia pe toţi, a trebuit să treacă apa a doua oară. Poate că n-o să vrea să ne ia numai pe noi. Sau o să ne ia şi pielea de pe noi? A, îi arăt eu lui! Şi luându-mă de mână, m-a

asigurat: Să nu creadă că a dat peste o proastă. Ştiu şi eu care-i preţul. Pentru tine, cel mult jumătate. Atât plăteam la tren înainte de război. Şi trenul nu-i bac. Făceam trei ore până în sat la bunici, nu ca aici, de la un mal la altul. Mai vedeai şi lumea pe fereastră. Cred că erau vreo cincisprezece staţii. Şi după cum se nimerea, câteodată te distrai de minune şi aflai o mulţime de lucruri. Îţi părea rău să coborî. A, să fie mulţumit că azi-dimineaţă i-am plătit, că era atât de beat, încât nu mai vedea nici ce bani îi dai. Unii plăteau, alţii habar nu aveau. Păi, n-am văzut eu? Am văzut.

Am ajuns pe mal, lângă bac; dar nu dăduserăm cu ochii de podar, când am auzit un glas răguşit din tufişul de răchită.

— Aţi avut noroc. Stătea culcat pe o haină veche cu mâinile încrucişate sub cap şi privea la cer, nu-i păsa de noi. Oho, aţi avut noroc.

— Cum aşa? l-a întrebat mama cu speranţă. A găsit cineva gheata?

— Gheata? Nu, dar tocmai voiam să trec pe malul celălalt. M-a făcut să întârzii un avion rusesc, nu se aude deloc, bătu-l-ar.

Am înălţat capul. Pe cerul înceţoşat înainta fără zgomot un avion cu aripi duble.

— Dar de gheată, n-ai auzit nimic? A pierdut-o băiatul. Arată-i-o, Piotrek.

S-a uitat fără tragere de inimă.

— De ce aţi stat atât de mult pe valul de apărare?

— Uite-aşa. Mama şi-a pierdut dintr-odată siguranţa de sine, dar a găsit numaidecât motivul întârzierii noastre: Ne-am gândit că mai vine cineva la bac.

— La vremea asta, rareori se mai nimereşte câte unul. S-a ridicat de pe haină şi şi-a aruncat-o pe umăr. V-am aşteptat pe voi, că eram de mult pe malul celălalt. Urcaţi-vă.

A ţinut-o pe mama de un cot, când a păşit de pe mal pe bac, neputând să-şi ascundă uimirea, iar

după aceea l-a privit tot timpul bănuitoare. Pe mine m-a apucat de mâini şi m-a aşezat pe pod ca pe un fulg. A luat prăjina, a desprins podul de la mal, s-a prins de frânghia ce atârna între maluri şi şi-a pironit privirea pierdută pe râul întunecat, iar frânghia îi aluneca aproape singură prin mâini.

— Cum adică, dumneata ne aşteptai pe noi? a întrebat mama.

— Păi, pe cine? Glasu-i gros mai că a făcut podul să se clatine.

În curând, vocea i s-a îmblânzit şi mi-a atras atenţia să nu mă ţin de frânghie, fiindcă o să-mi zdrelească pielea, el poate, deoarece are mâinile bătătorite ca treptele de la biserică. Mamei i-a spus să se aşeze pe o ladă, să stea mai comod, şi a împins lada spre ea.

— Azi-dimineaţă, când v-am văzut, am ghicit îndată că o să vă întoarceţi înainte de scăpătatul soarelui. Şi uite că aşa s-a întâmplat. Totdeauna ştiu dacă cineva se întoarce mâine, poimâine sau niciodată. Dacă nu era avionul, nu mai eram aici. Bărbatul unde ţi-a rămas? De dimineaţă eraţi trei. Cred că bărbatul dumitale e bolnav.

— De ce să fie bolnav? a întrebat mama aproape cu durere, nemulţumită că cineva se amestecă în viaţa ei. A schimbat însă vorba, ca să nu-l supere pe podar: Dar dumneata pe care mal locuieşti?

— După cum se nimereşte, a răspuns, ca şi când s-ar fi scuturat de ceva.

— Cum adică? s-a mirat mama.

— Depinde la care mal trag bacul. O dată aici, o dată dincolo.

— Dar unde-i casa în care stai?

— Păi, nu ţi-am spus? Când pe un mal, când pe celălalt.

— N-ai şi dumneata nevastă, copii?

— Ca să am nevastă şi copii, ar trebui să mă stabilesc pe unul dintre maluri. Şi cum pot să mă stabilesc undeva, când sunt nevoit să trec de colo-colo? Mă trage aţa la apă.

— Isuse! a exclamat mama, fiindcă podul s-a clătinat lovindu-se de mal.

— Nu-i nimic, a liniştit-o podarul.

A tras bacul la mal de capătul lanţului şi l-a legat de un stâlp gros. Mama a sărit sprintenă pe mal în urma lui. Şi s-a oprit dintr-odată:

— Cât îţi sunt datoare? a scos portmoneul din poşetă, în semn că e gata să plătească, şi a spus la obiect, arătând spre mine: Pentru el n-ar trebui să plătesc preţul întreg. Înainte de război, biletul de tren…

— Ascunde portmoneul, a întrerupt-o, lipind podul de mal. Şi aşa trebuia să trec râul, cu dumneata sau fără dumneata.

— Bine, dar ceva totuşi se cuvine să-ţi dau, nu? s-a prefăcut mama că nu cedează, păstrându-şi mândria în glas. Nu-mi place să rămân datoare nimănui.

— Bagă-l la loc, a repetat.

Mama a stat în cumpănă.

— Poate măcar pentru mine, glasul i s-a înmuiat, iar mâna cu portmoneul i-a alunecat peste poşeta deschisă.

N-a mai spus nimic şi legând lanţul de stâlp, a început să se uite la râu şi la crângul din jur, apoi şi-a înălţat capul spre cer.

— Nu mai căutaţi gheata aia, a rostit parcă spre râu, spre tufişuri şi spre cer. Se înserează.

— Cum să se însereze?! s-a împotrivit revoltată, când ne-am îndepărtat atâta, încât nu mai putea să ne audă. Iar pe valul de pământ, s-a mai uitat o dată înapoi. Podarul stătea îngândurat cu ochii la râu, aşa că mama a spus cu aceeaşi revoltă în glas: Numai pe râu s-a înserat puţin.

Putea să pară că supărarea ei se stinsese de mult, valul abia se mai zărea în spatele nostru, am apucat-o iarăşi pe potecă, aceeaşi până la care ne condusese gospodarul din sat de dimineaţă. Mergeam cu ochii şi gândurile numai la poteca aceea, când a repetat iarăşi întrebător:

— Cum să se însereze? Se vede încă foarte bine. Uite ce brazdă e acolo, ce, eu n-o văd? Iar gheata nu-i nici ea mai mică.

O bună bucată de drum am mers într-o tăcere desăvârşită, eram convins că uitase de podar, când pe neaşteptate, parcă aruncându-şi spre mine peste umăr zdrenţele gândurilor, a comentat:

— Un om cam ciudat. Nu arăta a fi podar. Mai degrabă de dimineaţă, când era beat. Cum se poate să nu aibă nici casă, nici nevastă şi nici copii? Să trăiască numai aşa, de la un mal la altul. Iar după ce-am mai mers o vreme, a început să-i ia apărarea:

— Nu toţi oamenii o duc la fel. Poate pentru că n-a ajuns marinar.

În văzduh, mai rămăsese puţină lumină, dar pe pământ începea într-adevăr să se lase întunericul. Unde mai pui că mohoreala asta se îndesea văzând cu ochii, parcă ne-o aşternea cineva înadins la picioare, şi întrebarea mamei, cum să se însereze, nu ne ajuta cu nimic. Întărită ca piatra de tălpile oamenilor, cărarea, de obicei mai luminoasă decât câmpurile prin care trecea, abia se mai deosebea de ele. Ca să găseşti gheata pe cărăruia ce se pierdea în mohoreala câmpurilor, trebuia să te împiedici de ea.

Repetând întruna, cum să se însereze, da' de unde, mama păşea prin înserarea tot mai densă ca prin noroi. Uneori nici nu-i mai vedeam picioarele şi nu pentru că era încălţată în pantofi negri, deoarece tălpile mele goale, albe totuşi, se afundau la fel în cenuşiul întunecat şi numai frigul tot mai pronunţat mă făcea să simt că ating pământul.

Soarele scăpătase, lăsând în urmă zarea albită undeva departe, nu ca o urmă ştearsă, ci doar ca un semn că tocmai acolo apusese. Dar mamei puţin îi păsa de soarele care dispăruse. Nu-şi mai lua ochii de la poteca dinaintea ei, ca şi când aceasta i-ar fi luminat drumul cu lumina ei. Şi la răstimpuri, nu uita să-mi amintească peste umăr:

— Uită-te, băiatule, în jurul tău. Încă nu s-a făcut întuneric, se mai vede puţin.

Mi se părea tot mai aplecată peste potecă, i se mai vedea doar vârful capului înălţându-se dintre umeri, iar când cenuşiul înserării s-a prefăcut în întuneric, a dispărut şi el undeva, şi numai conturul umerilor se mai iţea înaintea mea.

— Mamă, nu mai văd nimic, i-am atras atenţia la un moment dat, fiindcă tot privind la cărarea care aproape că nu se mai distingea, începuse să mi se încurce printre picioare, ba la stânga, ba la dreapta; în plus, tălpile mele goale se împiedicau mereu de brazde şi moviliţe. Mă poticneam întruna şi nu mai eram sigur dacă mergeam pe potecă sau ne-am rătăcit pe câmp.

— A, nu mai e departe până la bunici. Uite, acolo e satul lor. Caută cu atenţie, m-a îndemnat, ca şi când nu voia să admită că este întuneric, sau poate că ochii ei vedeau şi prin beznă. S-ar putea s-o fi pierdut încă de la început, când am ieşit din sat. Nu o dată, cauţi tot drumul şi nu găseşti nimic, abia la sfârşit… Ca omul care află dacă a fost fericit abia înaintea morţii.

— Da, dar prin sat eram încălţat, i-am adus minte.

— Cum erai încălţat? În ghete? Ai mers desculţ de la început. Nu e de mirare că ai pierdut-o.

Înverşunarea ei era pentru mine de neînţeles, fiindcă eu mă împăcasem cu gândul că n-o să mai găsim gheata, aşa că mă uitam parcă pe deasupra întunericului. Mergeam aproape orbecăind, astfel că abia o mai vedeam pe mama înaintea mea. Mă luam numai după paşii ei care bocăneau pe potecă. Pe deasupra, răceala pământului mă chinuia din ce în ce mai mult, de la tălpi împrăştiindu-mi-se în tot corpul, încât până şi mâinile aproape că îmi înţepeniseră. Am strâns pumnii, i-am dus la gură şi am încercat să mă încălzesc suflând peste ei. Se pare că m-a auzit şi scoţându-şi pantofii mi-a spus să mă încalţ cu ei.

— Acum n-o să te vadă nimeni şi o să-ţi fie cald la picioare. Hai, încalţă-te, m-a îndemnat poruncitor, ghicindu-mi împotrivirea. Şi înainte de a face un pas înapoi, s-a aplecat şi mi-a băgat picioarele în pantofi pe întuneric, mai întâi stângul, apoi dreptul.

— Ei, cum e, nu-ţi este mai cald acum? S-a ridicat din genunchi. Tocurile nu sunt prea înalte, ca să nu poţi să mergi. Iar tălpile tale nu sunt cu mult mai mici decât ale mele. Îţi cresc văzând cu ochii. Curând o să-l ajungi pe unchiul Władek. Iar el are picioarele cele mai mari din familie.

Acum, călca fără zgomot, parcă nu mergea pe cărare, ci pe deasupra ei, pe întunericul ce-i despărţea tălpile de pământ ca un covor pufos. În schimb eu bocăneam la fiecare pas în pantofii ei, ca şi când cineva şi-ar fi bătut coasa cu ciocănelul pe câmp. Cum mă mişcam, picioarele mi se strâmbau la glezne sau scobâlţau ca într-o groapă, de pe tocuri, se loveau unul de altul, sau se încurcau, încât deseori nu mai ştiam care-i stângul şi care-i dreptul, pe care să-l mut înainte şi care să rămână înapoi. Şi mai trebuia şi să mă grăbesc mereu, întrucât mama mergea mult mai repede desculţă, firește, fără să-şi dea seama, aşa că o pierdeam întruna din ochi, nemaiauzindu-i nici măcar lipăitul tălpilor. Se pare că bocăniturile mele gonind în urma ei au făcut-o să-şi încetinească mersul la un moment dat şi să-mi arunce peste umăr:

— De ce mergi atât de greu? Eu i-am purtat toată viaţa. Ce-ai face dacă ai fi nevoit să încalţi pantofi cu toc înalt şi, Doamne fereşte, să mai şi dansezi? Aşa cum am făcut-o eu.

M-am ruşinat şi am răspuns:

— Mamă, s-a făcut întuneric.

S-a făcut că nu aude văicăreala mea.

— Nu-ţi mai spun că îmi plăcea să fiu elegantă. Dar când au apărut tocurile-cui şi tata mi-a cumpărat şi mie o pereche, m-am întrebat şi eu

cum o să umblu în aşa ceva. N-o să fiu în stare să fac niciun pas. Şi totuşi am mers, am dansat, iar la biserică am stat nu o dată în picioare toată slujba, nu m-am aşezat nicio clipă. E adevărat, n-aveam încotro. Mă strângeau, mă rodeau, dar nu i-am spus nici măcar tatălui tău. Doar nu poţi să dansezi tangou în pantofi cu tocuri joase, trebuie să fie înalte neapărat, ai arăta ca nelumea.

— Mamă… m-am scăpat iarăşi, după ce tocmai alunecasem de pe un toc şi eram gata să cad într-o parte.

— Hai odată, nu mai zăbovi, m-a certat. Încă nu este chiar atât de întuneric. Poţi să cauţi pe lumină şi să nu găseşti nimic, iar pe întuneric îţi sare în ochi. Cel puţin o să avem conştiinţa curată că am căutat tot drumul.

Deodată, prin bezna care ne despărţea, am observat că umbra ei s-a aplecat adânc peste potecă şi a ajuns până la mine plesnetul palmei lovind pământul bătătorit.

— Cred că mi s-a părut, a murmurat drept explicaţie, înălţându-şi iarăşi umbra peste cărare. Pe întuneric, te poţi înşela.

Totuşi, după câţiva paşi, umbra i s-a aplecat iarăşi brusc şi am auzit trei, patru plesnituri asemănătoare. Curând, isprava s-a repetat, dar nu mi-a mai dat nicio explicaţie, nădăjduind parcă să găsească pe undeva gheata pipăind poteca. Umbra i se înclina mereu, fie şi numai pentru a atinge pământul sau a aluneca cu palma peste el. Din acest motiv, nu mai trebuia să alerg după ea, uneori mergând chiar mai încet, ca să aibă timp să se ridice.

Poate că dacă n-ar fi avut deplină încredere în mine, ar fi mers tot timpul în genunchi, în loc să se tot aplece peste cărare, lăsând unele părţi nepipăite, între două aplecări. Ba poate că m-ar fi pus şi pe mine să merg în genunchi în urma ei ca să ating cărarea cu mâna, în eventualitatea că ea n-ar fi dat peste gheată.

Aşa cum îmi poruncise să merg în genunchi după ea, când m-a învăţat să plivesc meiul. Se târa printre rândurile de mei aproape întinsă pe pământ, iar eu la trei, patru paşi în urma ei. Şi nu era destul că se uita mereu la mine, spunându-mi să înaintez pe amândoi genunchii, să nu mă uit împrejur, să ţin capul mai jos, să una, să alta, dar se mai şi întorcea după mine, să vadă cum plivesc. Şi nu era mulţumită niciodată.

— Uite, aici ţi-am lăsat înadins buruiana asta şi tu ai trecut pe lângă ea. Şi aici. Şi aici. E, cu plivitul tău. Laşi o tulpiniţă şi mâine creşte lăstar. Dacă nu înveţi să pliveşti, n-o să înveţi nimic ca lumea.

S-a aplecat iarăşi, pipăind pământul cu palma. Mergea aproape pe brânci, iar loviturile palmelor răsunau până hăt! departe prin întuneric.

— Mamă, nu mai văd nimic. E atât de întuneric… am scâncit, fiindcă tocmai îmi alunecaseră de pe tocuri amândouă picioarele deodată.

— Ei, şi ce dacă e întuneric? a răspuns, îndreptându-se într-o clipă. Doar n-o să-ţi aduc soarele înapoi să-ţi lumineze. Caută mai departe.

VIII. Tangoul pe care nu l-am dansat

În sfârşit, au început să cânte şi un tangou. Pentru că tot timpul cântau numai valsuri, polci, kujawiakuri[13], chiar şi marşuri, iar când cineva se ducea să-i roage să cânte vreun tangou, îşi desfăceau mâinile, ca şi când asta nu depindea de ei. În cel mai bun caz, acordeonistul care conducea orchestra scotea de sub acordeon, dintr-un buzunar de pe abdomenul arătos, un ceas şi uitându-se pe cadran, spunea că vor cânta şi un tangou, dar mai pe urmă, ceea ce voia să îndemne că pentru tangouri au un timp limitat.

Stăteam într-un colţ al sălii, rezemat de spalierul de gimnastică fixat în zid, şi lăsam să treacă toate aceste valsuri, polci, kujawiakuri, marşuri, iar la întrebările băieţilor înfierbântaţi de dans, de ce nu dansez, mă mulţumeam să ridic din umeri. Nu voiam să-mi dezvălui înainte de vreme intenţia cu care venisem la această primă seară de dans de la şcoală, fiindcă altfel nici n-aş fi venit. Mai ales că aproape în ultima clipă se arătase că n-am cravată. Pe cele care rămăseseră de la tata, mama le vânduse pe toate, explicându-mi că atunci când voi fi mare, nu vor mai fi la modă, pentru că nimic nu se demodează mai repede decât cravatele. Cravatele, ca şi florile, scria probabil înainte de război în „Pani“, care abia înfloresc, că se şi ofilesc, erau înguste, iar acum sunt la modă mai late, erau cu picăţele, iar acum se poartă în dungi. Pentru un bărbat, cravata e cum sunt perlele pentru o femeie, e drept, nu costă atât, dar în primul rând te uiţi la cravată. Dacă n-ar fi început războiul, ar fi avut şi perle. Şi ar mai fi trăit şi tata. Inima ca inima, dar războiul i-a slăbit-o. Parcă numai o dată

mi-a spus, o să-ţi cumpăr şi perle. Putea să mai întârzie puţin şi războiul ăsta. Aproape tot salariul lui îl puseserăm pe carnetul de economii. Şi dacă mai venea şi bilanţul, mai câştiga şi ceva în plus. Bilanţul se făcea totdeauna în ianuarie, iar războiul a început în septembrie.

Şi gândindu-se cum să-mi facă rost de o cravată, a vrut să se ducă la domnul Jaskóła să-i ceară, dar şi-a adus aminte că una dintre cravatele tatei i-o dăduse tocmai domnului Jaskóła. A dus sicriul cu tata la ţară, la bunici, şi nu i-a luat niciun ban. Şi înhămase amândoi caii, îi periase şi le ţesălase coamele, el însuşi îmbrăcându-se în haine mai bune.

Se nimerise că tocmai atunci bunicul rămăsese fără cai, unul murise în timp ce ara, călcând pe o mină îngropată în pământ, iar pe celălalt îl scosese un hoţ noaptea din îngrăditura încherbată din resturile grajdului ars, când se întorseseră acasă. Li se dăduse chiar un înscris oficial pentru un cal, dar ca toţi cei care căpătaseră asemenea înscrisuri, trebuiau să aştepte până când o să vină caii promişi. De aceea, ori de câte ori se ivea vreun tren de marfă de după colina dinspre apus, sau când îl recunoşteau după fluierat ori după duruit, dădeau fuga la gară cu înscrisurile în speranţa că în sfârşit au venit caii. Cel dintâi era întotdeauna unchiul Władek, care se ducea şi la cele care veneau din Răsărit, întrucât, susţinea, e adevărat că trebuie să-i aducă dinspre apus, dar ca să le distragă atenţia, puteau să-i aducă şi din Răsărit. Întâmpina până şi trenurile de persoane, treceau două pe zi pe atunci, unul dintr-o parte, altul din cealaltă, fiindcă îşi spunea că s-ar putea să agaţe la personale şi câteva vagoane de marfă. Şi nu era de mirare, că pământul aştepta caii aceia ca prigoria ploaia.

Unchiul Stefan şi unchiul Władek se gândiseră să aducă pe umeri sicriul cu tata, cei câţiva kilometri de la oraş nu li se păreau chiar atât de

mulţi şi cumva s-ar fi descurcat ei. Poate că pe drum s-ar fi întâlnit cu vreun camion militar sau cu vreo căruţă. Iar dacă nu, odihnindu-se la fiecare jumătate de kilometru, l-ar fi adus într-un fel, în cel mai rău caz, ar fi ajuns în faptul serii. Mătuşica Jadwinia îi încurajase, lăudându-i că sunt bărbaţi în putere, iar tata era numai pielea şi oasele din cauza bolii, aşa că n-o să fie chiar atât de greu.

Mama s-a arătat totuşi împotrivă, doi inşi să ducă sicriul atâţia kilometri, când din sat până la cimitir îl poartă patru oameni care se schimbă cu rândul, li se împleticesc picioarele şi mâinile le amorţesc. Doamne fereşte să le alunece sicriul de pe umeri, să se deschidă capacul şi tata să se rostogolească afară. Şi s-a dus să-l roage pe domnul Jaskóła, cu toate că tocmai atunci căra toată ziua cărbuni de la gară. L-a asigurat că-i plăteşte cât îi cere, deşi acum n-are niciun ban, dar poate că o să vândă ceva, cu toate că nu prea are ce, sau se va duce să facă negoţ, numai să se adune după moartea tatei, o să-i plătească sigur cât ar câştiga toată ziua cărând cărbuni de la gară.

Domnul Jaskóła se afla în căruţa încărcată cu cărbuni.

— Dumneata vrei mâine? s-a mulţumit s-o întrebe.

— Mâine. O, Piotrek ar merge cu dumneata, iar eu m-aş duce de azi să pregătesc totul.

Aşa că să se ducă acum să împrumute o cravată de la domnul Jaskóła, fie şi numai pentru o singură dată, avea să i-o dea înapoi imediat după seara de dans, nu prea se cădea. Cu toate că, îşi spunea, nu-l văzuse niciodată pe domnul Jaskóła cu cravata aceea, şi trecuseră câţiva ani, tot nu se cuvenea.

Au scos-o din încurcătură, ca de obicei, domnişoarele Poncki. Mama nu voia să le spună de cravată, mai ales că o făcuseră să primească aproape cu de-a sila un costum şi pantofi de împrumut, când li se plânsese fără să vrea că la şcoală se pregăteşte o seară de dans, dar eu n-o să

mă duc, fiindcă n-am în ce să mă îmbrac, n-am niciun prieten, stau tot timpul cu nasul în cărţi, iar prietenii înseamnă mare lucru în viaţă… Ca să nu mai vorbim că aici, în Rybitwy, nu pot găsi o companie corespunzătoare. În plus, îmi mai aduseseră şi o pereche de ciorapi şi o cămaşă albă, nu prea nouă, dar în bună stare şi tocmai potrivită, întrucât socoteau că nici cămaşa, nici ciorapii, pe care-i aveam, nu se asortează cu costumul. Ei, poate că mânecile cămăşii erau prea lungi şi ieşeau prea mult din haină, dar mi le-a scurtat mama şi acum au să fie tocmai bune, numai să nu-ţi scoţi haina, m-a prevenit, un bărbat nu se cuvine să-şi lepede haina, poate doar pe luncă. Pe luncă, pe malul apei, în pădure, da. Iar la guler, care era cam larg, mi-a mutat nasturele, aveam să-mi pun cravata.

Se părea totuşi că n-am să merg la dans din cauza cravatei, dar au venit la noi domnişoara Ewelina şi domnişoara Róża, ca să mă invite la o probă de tangou, iar mama a răbufnit fără să vrea:

— Ce rost are, dacă tot n-o să se ducă la dans.

Pe chipul domnişoarei Ewelina şi al domnişoarei Róża s-a aşternut spaima şi au început să clipească din ochi.

— Dar ce s-a întâmplat?

— Cum ce s-a întâmplat? N-are cravată, iar eu n-am nici bani să-i cumpăr, nici de la cine să împrumut, s-a descărcat mama, întorcându-şi privirea spre fereastră.

Au rămas o clipă încremenite, neputând parcă să înţeleagă că la noi în casă nu se afla nicio cravată bărbătească, după care au început să ne reproşeze, mie şi mamei, de ce nu le-am spus:

— Doar te-am întrebat, doamnă, dacă domnul Piotr are nevoie de ceva. Dar şi dumneata, domnule Piotr, puteai să ne spui că n-ai cravată. Sau măcar să te plângi că cea pe care o ai nu se potriveşte cu cămaşa sau cu costumul. Doamne, Dumnezeule, noi avem o mulţime de cravate.

Şi au început să se întreacă una pe alta, spunându-ne că le-au rămas atâtea cravate de la musafiri, deoarece unii le uitau, alţii le lăsau ca amintire, fiindcă ştiau că le plac cravatele frumoase, că puteai să-ţi dai seama după cravată cu cine ai de-a face, ca după ochi, mâini ori după glas, şi toate stau degeaba în garderob. Voiseră să le arunce pe unele, sau să le dea cuiva, cel puţin pe cele mai vechi, dar de fiecare le leagă câte o amintire, iar cele mai noi, cine ştie dacă nu se mai întoarce vreunul şi o cere înapoi, de aceea le păstrează. Oho, dac-ar avea atâta noroc de fericire ca de cravate.

Au ieşit în fugă, dar n-a trecut nici o jumătate de oră, că s-au întors însufleţite cu mâinile pline de cravate pe care au început să mi le încerce la gât. Pe asta o lăudau, pe cealaltă dimpotrivă, dar cel mai mult le plăcea să-şi amintească de la cine le aveau. Şi pe fiecare o lăsau de-o parte, totuşi asta nu, domnul Piotr are ochi albaştri, iar cravata are prea mult verde, iar verdele şi albastrul nu se-mpacă. Asta, mă rog, dar e prea întunecată pentru o seară de dans la şcoală, cealaltă este prea serioasă pentru domnul Piotr, domnul Piotr e încă atât de tânăr, ca o floare care abia înfloreşte, iar asta e o cravată pentru un bărbat cu tâmplele cărunte. Asta e prea nehotărâtă, iar cravata trebuie să aibă caracter, ca şi bărbatul. Asta ar merge, dar mai degrabă la o sărbătoare, la o solemnitate sau la aniversare, fiindcă la o reuniune de dans cravata trebuie să exprime mai multă bucurie. Asta, a nu, nu e deloc potrivită pentru domnul Piotr, e prea ştearsă, domnul Piotr are faţa palidă, deci i-ar trebui ceva mai vioi, o cravată potrivită trebuie să pună în valoare ceea ce ascunde faţa, timiditatea, ruşinea, ceea ce se vede mai târziu în riduri, iar mai apoi în încreţituri, adâncituri şi în ochii îmbătrâniţi, în pleoapele căzute, amărăciunea, blazarea, indiferenţa care le atrag pe femei mai mult decât farmecul tinereţii. Deoarece, atunci

când e tânăr, omul are impresia că tinereţea îi ţine loc şi de cravată, ca de altfel de orice, deşi tinereţea fără cravată este nu numai copilărească, dar şi de prost gust. A, pe asta trebuia s-o aruncăm de mult, mai ţii minte, Ewelina, mai ţii minte, Róża, de la cine o avem? Nu merită să ne aducem aminte, că se mai întâmplă să fie şi astfel de oameni. Asta se potriveşte mai bine pentru o faţă bucălată, mobilă şi zâmbitoare, totdeauna mulţumită de sine, ca şi când viaţa ar însemna numai zâmbet şi trăncăneală, toate celelalte neavând nicio importanţă. Asemenea feţe mai degrabă se înăbuşă în cravate, singurul lor chin fiind nodul de sub bărbie. Parcă-ţi vine să-i zici, lărgeşte-ţi, domnule, cravata, ce rost are să te chinuieşti aşa. Iar domnul Piotr, deşi tinerel, are faţa serioasă, concentrată, nu, asta nu merge deloc, iar cealaltă cu atât mai puţin, mai bine fără cravată. Sunt bărbaţi care au impresia că le stă bine cu orice cravată, unii dintre ei sunt chiar foarte eleganţi, dar la gât poartă cravate de-a dreptul respingătoare. A, asta maro sigur nu, nu le plac cravatele maro, nici chiar costumele bărbăteşti maro, nu le plac ciorapii maro, pantofii maro, nimic de această culoare. Un bărbat în maro nu este un bărbat adevărat. Călugării poartă rantii maro, iar ăştia nu sunt bărbaţi, maroul se potriveşte mai bine femeilor. Iar asta parcă umflă pieptul, e prea ţipătoare, prea aprinsă, aproape că exprimă deşănţarea din ea. S-ar putea crede Dumnezeu ştie ce, dar cine are o cravată ca asta este sau băieţelul mamei, sau un fătălău înfricoşat, şi totul se sfârşeşte cu ruşinea. Asta pare fără culoare, iar asta e mai bună pentru un luntraş, nu pentru domnul Piotr, asta merge mai mult la birou, iar asta la plimbare într-o zi obişnuită din săptămână, e prea cenuşie şi în carouri. Iar asta e lipsită cu totul de gust, de necrezut că a venit cineva la noi cu asemenea cravată, pe asta nici nu merită s-o mai încercăm.

Faţă de unele se arătau însă înduioşate, of, Doamne, mai ţii minte, cum nu-ţi mai aduci aminte? Ochii li se înceţoşau sau din contră, se umpleau de licăriri strălucitoare prin care parcă îşi aruncau una alteia amintirea celor mai mici amănunte, mai bine decât ar fi făcut-o prin cuvinte. De aceea, pe acestea mi le probau mai îndelung, ezitând, convingându-se reciproc, comparându-le cu toate trăsăturile feţei mele, cu părul, ochii şi chiar cu sprâncenele, genele, buzele, nasul, gropiţa din bărbie, ca să nu mai vorbesc de costum, cămaşă, ciorapi şi pantofi, după care o puneau de-o parte cu părere de rău lângă altele încercate şi alese, ca să se mai uite o dată la ele. Câte unele le îndemnau la povestiri amănunţite, atât de pure şi nevinovate, încărcate doar de melancolie şi tristeţe după timpul care trecuse. Ah, ce bărbat era, cât de delicat şi de subtil, nu venea niciodată fără să aducă măcar un bucheţel de violete, când înfloreau violetele, le-am cules cu propriile mele mâini pe de povârniş, sau măcar o ramură de liliac, când înflorea liliacul. Dumneata ştii, doamnă, i se adresau în principiu mamei, că un asemenea gest înseamnă uneori mai mult decât un buchet de trandafiri roşii, fiindcă trandafirii îşi trădează imediat preţul, deşi nu este scris pe ei. Şi parcă vrând să scoată în evidenţă acest preţ, mai şi spunea, uitaţi-vă, fetelor, ce trandafiri frumoşi v-am adus, nu-i aşa că sunt cineva? Era funcţionar la tribunal şi nu se întâmpla să vină de două ori cu aceeaşi cravată. Iar ăsta m-a înspăimântat, a venit palid, cu ochii alergându-i în toate părţile, şi cu cravata strâmbă. Nu era nici bărbierit şi ne-a spus, iubiţi-mă, fetelor, că este poate pentru ultima dată, se apropie tot mai mult de mine, le simt răsuflarea din spate, se mângâia cu palma pe ceafa în chip ciudat şi ofta. Iar după aceea, n-a mai vrut să ia cravata, nu mai avea nevoie de ea. Să ne rămână nouă ca amintire, poate că o să ne aducem aminte de el vreodată. Mai târziu, am aflat în oraş că l-au

arestat. Şi pentru ce, spune şi dumneata, doamnă? Că venea câteodată la noi, ce mare scofală, orice bărbat are voie. Au venit doi inşi să întrebe dacă n-a lăsat ceva la noi. Ce putea să lase, uite, doar cravata asta. Vă rog, domnilor, puteţi s-o luaţi, nouă nu ne trebuie. Dar n-au luat-o.

În faţa altora, amuţeau, surprinse parcă de propria amintire, că nici măcar un oftat nu li se smulsese din gură, ca să nu mai vorbim de cuvinte, de culoare şi model, dacă se potriveşte sau nu. Dar după aceea, când priveau în tăcere la cravata de la gâtul meu, ţinută cu gingăşie de una dintre cele patru mâini, şi o puneau cu duioşie printre cele probate şi alese, puteam să ghicesc că erau profund afectate.

Şi iarăşi se întâmpla ca la vederea unora să izbucnească în râs fără să-şi vorbească. Îşi spuneau doar clipind din ochi să tacă, numai să nu spui nimic, şi tu, nu uita, să nu scoţi o vorbă. Şi abia când mama, uimită de râsul lor neaşteptat, încerca să afle, de ce râdeţi aşa, hai, spuneţi, una sau alta răspundeau, de, doamnă, ştii şi dumneata, şi continuau să râdă.

Nu mă simţeam deloc în apele mele, fiindcă nu eram sigur dacă nu râdeau de cum îmi stătea cu cravata pe care o încercam. Intuindu-mi însă nesiguranţa, îşi cereau scuze, nu te supăra, domnule Piotr, râsul nostru n-are nicio legătură cu dumneata, numai cravata e de vină, şi una sau alta mă mângâia cu mâna parfumată pe obraz, în semn că se scuză din adâncul inimii, dar nu râd de mine, cum ar putea când arătam atât de bine cu orice cravată, chiar şi cu cea mai urâtă, pe care trebuiau s-o arunce de mult, dar voiau s-o aleagă pe cea mai frumoasă.

Stăteam, aşadar, în picioare, iar ele îmi tot probau cravatele, neputându-se hotărî pe care s-o aleagă, fiindcă atunci când una era gata s-o aleagă pe asta, exclamând încântată, cealaltă începea să se îndoiască, să facă nazuri şi să cheme din memorie

nu ştiu ce semne doar de ele cunoscute, ţi-aduci aminte, nu voia să bea din păhărel, a cerut un pahar mare. Tot aşa, când celeilalte îi plăcea una, cea dintâi îşi şnuruia buzele. Bine, dar ştiu că-ţi place culoarea asta. Culoarea era potrivită, dar zicea că e agent de la siguranţă. Şi invers, cum poţi să alegi cravata asta pentru domnul Piotr? E de la neamţul ăla, l-ai uitat? E chiar atât de mult de când s-a sfârşit războiul?

— Şi nemţii au venit la voi? A, asta nu se face, domnişoarelor, şi-arăta indignarea mama, care, copleşită de admiraţie faţă de cravatele lor, nu intervenise decât arareori în discuţie, şi atunci cu jumătăţi de cuvinte.

— Ăsta era ofiţer, doamnă. N-ai idee ce şarmant era, au părut surprinse de revolta mamei şi au încercat să-i explice amândouă:

— N-a venit niciodată cu mâinile goale. Întotdeauna aducea măcar o cutie cu bomboane, iar uneori şi o sticlă de şampanie. Câte lucruri am căpătat de la el, ciorapi, şaluri.

— Da, dar era ofiţer, a rămas mama la părerea ei. Dacă era un soldat de rând, treacă-meargă, fiindcă sunt şi ei oameni ca toată lumea, li se ordonă şi trebuie să lupte.

— Pfi, şi-a subţiat buzele, Ewelina sau poate Róża, un soldat obişnuit! Cei doi ursuleţi de pe canapeaua noastră, care ziceai dumneata că sunt atât de frumoşi, el ni i-a adus.

— Pentru că n-am ştiut că sunt de la el, nu mi-aţi spus niciodată.

— Păi, cine putea fi atât de darnic? Care polonez, spune şi dumneata? Polonezul se gândeşte să fie cât mai ieftin şi cât mai repede. Pe când el ne aducea parfumuri, săpun, rujuri, tuş de gene şi zicea că toate sunt din Franţa.

— Da, dar polonezul rămâne polonez, s-a supărat mama atinsă până în amorul propriu. Te pomeneşti că era şi din Gestapo?

— Păi ce diferenţă este între ei, neamţ, polonez, a răspuns cu superioritate una dintre ele.

Asta a revoltat-o şi mai mult pe mama, fiindcă m-a apostrofat pe neaşteptate:

— Piotrek, lasă cravata aia! Asta mai lipsea, să te duci la dans cu cravata unuia de la Gestapo. Şi tatăl tău a fost ofiţer, dar unul adevărat.

Domnişoarele Poncki s-au cam speriat, şi-au pierdut siguranţa de sine şi una dintre ele a spus cu reproş:

— Da, dar întotdeauna venea îmbrăcat civil, ca să nu se trădeze. Mie nu-mi plăcea deloc ciocolata de la el, numai ea se îndopa până nu mai putea.

— Tu, în schimb, te scăldai în parfumuri. O dată ţi-a şi atras atenţia că o doamnă trebuie să se parfumeze cu discreţie. După urechi, la gât şi atâta.

— Iar tu ai pus o dată la şampanie pahare obişnuite şi l-ai făcut ca a doua oară să ne aducă un pachet mare plin cu pahare cu picior.

Era limpede că nu se mai simţeau în largul lor şi îmi încercau cravatele aproape maşinal, lăsându-le la o parte pe toate, nu merge culoarea, nu e frumos desenul, nu se asortează, e şifonată, îşi reproşau una alteia. Erau stânjenite şi pentru că nu izbuteau să-mi aleagă niciuna. Natural, îşi împleteau ironiile cu dovezile de duioşie, ah, iartă-mă, draga mea, n-am vrut, dar mi-a scăpat, eu te rog să mă scuzi, scumpa mea, atunci eram moartă după dulciuri. Hai să nu mai vorbim, că timpul trecut nu se mai întoarce. Astfel că ai fi putut avea impresia că această hârjoană, deseori însoţită de jumătăţi de zâmbete, de o amărăciune abia sesizată, se referea la cravate, că sunt atât de multe şi nu pot să aleagă pe niciuna, deoarece, la un moment dat, Róża, sau poate Ewelina a spus:

— Şi când te gândeşti că toate cravatele astea ne plăceau atât de mult odinioară, mai că nu-ţi vine să crezi. Iar asta, ţii minte, e de la un bădăran. Doamne, cât era de nesuferit!

— Aşa este, toate ţi se par frumoase, potrivite, sănătoase, dar la vremea lor, a intervenit mama îmbunată.

Exceptând clipa aceea de revoltă, se uitase tot timpul cu admiraţie neprefăcută cum îmi încercau cravatele, dar în acelaşi timp şi cu nelinişte crescândă că o să le probeze pe toate şi n-o să aleagă niciuna, aşa că va fi nevoită iarăşi să-şi bată capul de unde să facă rost de o cravată pentru mine. Iată de ce voia, când şi când, să se oprească odată la asta sau la cealaltă.

— A, asta ar fi bună, domnişoară Ewelina. Asta i se potriveşte, domnişoară Róża. Ia mai pune-o o dată la gât. E foarte bine, daţi-i pace. Mai mult ca sigur că i-a înţepenit gâtul, numai că nu spune nimic. Cum e, Piotrek, ţi-a amorţit, nu-i aşa? Pe urmă, n-o să-i mai ardă de distracţie după atâta probat. Uite, asta e la fel cu una pe care a avut-o soţul meu. Ne pregăteam să facem revelionul la club şi i-am cumpărat-o atunci. Cred că şi-a pătat-o cu vişinată la ziua unui coleg şi n-am mai putut s-o curăţ. Şi m-a certat atâta, că nici nu-mi vine să mai spun. Lăsaţi-o pe asta. Să se uite în oglindă. Uită-te, Piotrek.

N-a izbutit mare lucru, întrucât pe măsură ce se apropiau de sfârşit, cu atât mai mult se înverşunau în alegerea lor, aşa că observaţia mamei în legătură cu gâtul înţepenit nu le-a stârnit compătimirea.

Grumazul îmi amorţise într-adevăr, iar capul mi se părea înfipt într-un retevei nesimţitor. De frică să nu cadă de la locul lui, nu cutezam nici să-l întorc spre dreapta ori spre stânga, să-l ridic sau să-l cobor măcar ca să-mi dau seama dacă-l mai am. Amorţeala înainta pe şira spinării, în braţe, în mâini şi realizam cum mă cuprinde treptat cu totul.

Mult mai rea era totuşi mâncărimea pe care o simţeam în gropiţa de sub mărul lui Adam, şi care creştea tot mai mult cu fiecare cravată probabil din cauză că degetele lor mă atingeau mereu în acelaşi loc. Oricum, aveam impresia că dacă n-o să mă

scarpin imediat acolo, o să fac ceva îngrozitor, o să le muşc degetele sau chiar să înghit vreunul. Mă salvam de fiecare dată, înghiţindu-mi din ce în ce mai des saliva. Simţeau şi ele starea în care mă aflam şi se întreceau care să mă gâdile mai mult, fără să ia în seamă intervenţiile mamei:

— Nu vă faceţi griji din cauza lui Piotr, doamnă. Domnul Piotr e doar bărbat. Iar un bărbat trebuie să aibă grumazul tare. Viaţa, se spune, te încovoaie de la grumaz.

Se părea că nu vor reuşi să-mi aleagă niciuna dintre cravatele astea, pentru că mai rămăseseră două sau trei de probat. E adevărat, pentru orice eventualitate, mai aşteptau cele puse de-o parte, din care aveau să se hotărască în sfârşit la una, dar asta însemna că totul avea să înceapă iarăşi de la capăt şi nu vor alege niciuna, fiindcă nehotărârea lor nu era legată de cravate. Deodată, au strigat amândouă de bucurie şi degetele lor au început să se agite la gâtul meu:

— Ah, Dumnezeule mare! Asta este cravata contelui Mundek! pe asta o alegem, pe asta, trebuia s-o încercăm de la început. Nu era nevoie să-l chinuim atâta pe domnul Piotr. Cred că ţi-a înţepenit gâtul, nu-i aşa, domnule Piotr? Te rugăm foarte mult să ne ierţi. Ah, ce frumoasă şi de bun gust este!

Cravata era una obişnuită, într-o culoare, bordo, şi nu prea înţelegeam de ce sunt atât de încântate. Mama şi-a îngăduit să-şi exprime îndoiala:

— Poate cealaltă, domnişoară Ewelina sau domnişoară Róża, ar fi mai frumoasă. Albastră cu picăţele. Aţi spus doar că Piotrek are ochii albaştri.

— Cum aşa, doamnă!… nu şi-au putut stăpâni uimirea. La ochi albaştri, cravata nu trebuie să fie tot albastră. Ochii domnului Piotr sunt de altfel mai mult de culoarea oţelului. Apoi au început să se întreacă în laude la adresa contelui Mundek: Dintre toţi, contele Mundek purta cele mai frumoase cravate. El nu şi-ar fi pus nicicând

una dintr-astea. Contelui Mundek nu i s-a întâmplat niciodată să poarte o cravată neasortată cu cămaşa sau cu ochii. Şi niciodată nu i se strâmba la gât, ca la toţi ceilalţi. Chiar dacă era prea lungă sau prea scurtă. Totdeauna era prinsă cu un ac cu briliant. Da, da, cu briliant, ca să ştii, doamnă. Ni l-a arătat, avea o steluţă strălucitoare în loc de gămălie. Pune şi dumneata mâna, mătase pură.

— Văd şi aşa.

— Ia-o în mână. Contele Mundek purta numai cravate de mătase. Măcar aşa, domnul Piotr o să ştie ce are la gât. Trebuie să se obişnuiască de mic, doamnă, cu ce e bun, fiindcă mai târziu acceptă orice. Şi n-ai idee, doamnă, ce tangouri frumoase cânta. Avea o voce moale, catifelată. Iar mâinile, doamnă! Astăzi nu mai vezi asemenea mâini la niciun bărbat. Cei mai mulţi dintre bărbaţii din ziua de azi au mâinile scurte şi groase. Ah, păcat că n-a mai vrut să trăiască. Spunea că asta nu mai este lumea lui. Dar eu cred că poţi trăi în oricare lume, nu-i aşa, doamnă?

În cele din urmă, laudele lor la adresa contelui Mundek i-au trezit interesul mamei care a şi întrebat:

— Care era?

Au tresărit amândouă:

— Păi, nu ţi l-am arătat, doamnă? Nu-ţi mai aduci aminte? Ne-am înţeles că atunci când va veni în vizită, una dintre noi o să arunce o farfurie pe podea, iar dumneata o să vii să împrumuţi ceva. Unul blond, înalt, arătos, cu genele lungi. În oraş, îl cunoştea toată lumea. Când se apropia, cu toţii îşi treceau din gură în gură, vine contele Mundek, vine contele Mundek. Până şi copiii strigau, o, uite-l pe contele Mundek. Totdeauna purta o floare în buzunarul de la piept sau la butonieră.

— Aha… şi-a amintit mama sau doar s-a prefăcut, şi a început să le explice că atâţia oameni îţi trec prin faţa ochilor, încât nu poţi să-i ţii minte

pe toţi. Se întâmplă uneori să-ţi aduci aminte de unul pe care abia l-ai zărit, sau de altul pe care n-ar trebui să-l ţii minte, şi să nu-l ţii minte pe unul pe care s-ar cuveni să nu-l uiţi.

La drept vorbind, nici eu nu mi-l aminteam pe contele Mundek, şi ar fi trebuit, că doar aveam să mă duc la dans cu cravata lui. M-am străduit să dezgrop din memorie fie şi un amănunt, dar n-am reuşit să-mi aduc aminte nici măcar dacă i-am spus vreodată bună ziua sau bună seara. Era cu atât mai ciudat, cu cât era destul să văd o dată pe cineva care le vizita pe domnişoarele Poncki, ca să mi se întipărească în minte pentru totdeauna. Îl cunoşteam şi prin oraş de departe. Ăsta a fost, celălalt la fel, a, ăsta-i judecătorul, a fost, celălalt e agentul secret, fotograful, frizerul, a fost, a fost, a fost. Ăsta care trece acum pe partea cealaltă a străzii, a fost şi el, şi celălalt, care stă în faţa vitrinei, şi cel care merge la braţ cu o doamnă, şi cel care se plimbă cu preotul în jurul catedralei, cum să nu-l cunosc, m-a întrebat chiar dacă domnişoarele sunt acasă şi dacă sunt amândouă. Iar cel care intră acum în magazin m-a tras de ciuf, când l-am salutat. Şi cel care cumpără mere de la tarabă, şi cel care împinge un cărucior cu un copil, şi cel care iese de la tribunal, care se închină, ridicându-şi pălăria, şi atunci era tot cu pălărie. Cel care vorbeşte de la tribună, tovarăşi, lupta noastră nu se sfârşeşte niciodată, a fost şi cel care duce un câine în lesă, şi cel care se împleticeşte, ameţit, şi cel care vorbeşte cu cineva, a fost, a fost, a fost. Şi chiar dacă unii recunoscându-mă îşi întorceau ochii speriaţi, se ascundeau pe sub porţi, sau treceau pe trotuarul celălalt, nu izbuteau să mi se şteargă din memorie. De altminteri, oriunde îi întâlneam, le spuneam bună ziua ca unor cunoscuţi, ca să ştie că sunt bine crescut nu numai aproape de casă, ci şi în oraş.

Numai contele Mundek se scufundase ca o piatră în apele memoriei mele. Spre norocul meu,

domnişoarele Poncki nu m-au întrebat dacă mi-l aduc aminte. Doar pe mama o sileau în fel şi chip să şi-l amintească, fiindcă nu putea să-l fi uitat pe contele Mundek.

— A, soţul dumitale era încă în viaţă.

Iar mama, amintindu-şi sau nu, ca să le împace, le-a spus în cele din urmă:

— Bine, rămâne cravata contelui Mundek. Îţi place, Piotrek?

Am ieşit din casă şi m-am oprit la uşă, să vadă dacă totul este în ordine şi atunci cravata i-a plăcut cu adevărat:

— Ţi-au ales o cravată frumoasă. Au gust domnişoarele noastre. Se asortează şi cu costumul, şi cu cămaşa, şi cu ochii. Şi aranjându-mi ici şi colo, netezind şi scuturând firele invizibile de praf de pe haină, a adăugat: Poate că ar fi bine să iei şi inelul de la tata. Mi-a spus să ţi-l dau când o să creşti mare. Şi aplecându-se, a tras de sub pat o cutie de metal, în care păstra învelite într-o bucată de pânză verighetele de la cununie şi inelul cu un rubin mare. Pune-l pe deget. Verighetele o să ţi le dau când o să te căsătoreşti. E prea mare? Bagă-l pe degetul celălalt, poate că-ţi va veni mai bine. Tata arăta bine pe atunci. L-a câştigat la cărţi, în armată, tot de la un conte. Poate că pe degetul ăsta n-o să mai fie prea larg.

Nu mi se potrivea pe niciun deget, de aceea m-a sfătuit să strâng puţin palma, şi aşa am plecat la dans cu mâna strânsă.

— Ai grijă să nu-l pierzi, mi-a mai spus la plecare, când aproape că ieşisem în curte. În caz de ceva, îl păstrăm pentru zile negre.

Când m-am cununat cu Anna, am dus inelul la bijutier să mi-l strâmteze, dar mai târziu mi s-au îngroşat şi mie degetele, aşa că a devenit una dintre puţinele amintiri care mi-au rămas de la tata. Mai aveam ceasul de buzunar marca „Cyma“ cu lanţ, dar mama i-l împrumutase unchiului Stefan, că mie nu-mi trebuia, eram prea mic pentru ceas,

iar unchiul Stefan ne aducea mereu câte ceva, cartofi, făină, arpacaş, o bucată de slănină, iar când aveam să mai cresc, o să mi-l dea înapoi, aşa îmi făgăduise. Cu toate astea, unchiul Stefan nu se grăbea deloc să mi-l înapoieze, iar ca să i-l cer eu, mi se părea din ce în ce mai puţin potrivit odată cu trecerea anilor. Şi nu atât din cauza unchiului Stefan, cât a mătuşicii Jadwinia care mă întâmpina întotdeauna cu aceeaşi duioşie ori de câte ori îi vizitam.

— A, a venit Piotruś al nostru. Da, a venit Piotruś. Ce-i asta. Începe să-ţi apară fire albe la tâmple? E cam devreme. Dar îţi stă bine. Am impresia că ţi-au ieşit mai multe, Piotruś, de când ai fost ultima dată la noi. Doamne Sfinte, parcă ieri îi duceai mâncare lui Kruczek. Cred că acum bărbaţii îşi vopsesc părul la oraş. Şi nu se mai cunoaşte nimic. Mai ţii minte când mergeai cu mine să spălăm rufele la râu? Eu dam cu bătătorul, iar tu stai în apă şi-mi turnai din pumnişori. O, Doamne! Uitase, în schimb, când mă prinsese cu privirea aţintită la sânii ei care se legănau peste bătător şi mă certase: De ce te tot uiţi la mine? Nu te mai uita, Piotruś! Ai venit singur. Dar Pawełek unde este?

Aşa că şi unchiul Stefan putea să nu-şi mai aducă aminte că umblă cu ceasul de la tata în buzunarul de la piept, fiindcă nu se ascundea faţă de mine. Dimpotrivă, îl scotea cu mândrie să vadă cât e ceasul, după cum nu pierdea niciodată ocazia să-l laude:

— Vezi cât de bune erau ceasurile pe vremuri? Când ajunge soarele deasupra coşului de la casa lui Duda, e douăsprezece fix. Şi nu mi s-a stricat niciodată. Al tău cum merge?

Mi-a mai rămas şi centura de ofiţer, deşi i-a căzut catarama de alamă şi s-a pierdut încă de pe când trăia tata. Mai târziu, s-au rătăcit şi clemele cu care se prindea eşarfa trecută peste umărul stâng. Am fost prin bazarul cu lucruri vechi, să

caut unele la fel, am fost şi pe la meşteşugari să-mi facă altele, dar de obicei îmi răspundeau:

— Domnule, catarama şi clemele fac mai mult decât centura, e lucru de migală şi nu merită. Mai bine cumperi dumneata una nouă, că te costă mai ieftin.

Iar când am venit odată la mama am mai găsit şi briciul. Asta-i tot ce mi-a rămas de la tata. Tocmai atunci s-a nimerit să vină şi domnişoara Ewelina, probabil că mama le spusese de dimineaţa, când se dusese să cumpere lapte din oraş, că am venit, pentru că se mutaseră în Piaţă, erau croitorese, şi văzând briciul din mâinile mele, a spus:

— Cândva, bărbaţii se bărbiereau numai cu briciul. Ăia bărbaţi. Dumneata cu ce te bărbiereşti, domnule Piotr, dacă pot să te întreb?

Am început, aşadar, să mă bărbieresc cu briciul şi nu pentru ce spusese domnişoara Ewelina, ci fiindcă centura de ofiţer a tatei mai era bună doar pentru ascuţit briciul. Era lată şi lucioasă pe partea interioară din cauza purtării îndelungate peste uniformă. Mi-am mai amintit şi că pe vremea când mai eram la liceu şi nu ştiam să mă bărbieresc, am căpătat un brici de la unchiul Władek şi m-am descurcat destul de bine pentru prima dată. Mi se părea deci că ajunge să mă întorc la vremea de atunci, ca mâna să tragă briciul cu aceeaşi uşurinţă pe obrazul neted cu o mişcare lungă de la tâmplă până la vârful bărbiei, încă una pe obrazul celălalt, apoi câteva mai scurte dinspre mărul lui Adam către maxilar şi alte câteva şi mai mici, ca şi când ai fi ales desertul cu linguriţa, sub buza de jos, peste cea de sus, de fiecare dată auzind sunetul plăcut al părului retezat.

Cu toată încăpăţânarea mea, am fost nevoit să mă las păgubaş după câteva încercări, deoarece îmi lua mai mult timp decât o maşină de ras obişnuită şi după fiecare bărbierit, aveam faţa crestată în mai multe locuri, încât la serviciu nu puteam evita întrebările agasante, ce s-a întâmplat cu faţa mea.

Am încercat după aceea să-l învăţ pe Paweł, când a început să se radă. Şi ca să-mi facă mie plăcere, a acceptat fără împotrivire. Până când o dată a ieşit în fugă din baie şi s-a plâns cu spaimă în glas:

— Tată, nu mai pot! Uită-te cum m-am tăiat. Ce rost are să mă chinuiesc aşa?

Seara de dans era în toi, iar eu nu apucasem să dansez niciodată. Lăsam mereu să treacă toate valsurile, polcile, kujawiakurile, marşurile şi aşteptam să înceapă iar un tangou. Dar când, după o aşteptare care se prelungea la infinit, cântau din nou un tangou, fie că mă mişcăm prea încet, fie că păream prea timid, în orice caz, când mai aveam un pas, doi până la Anna, cineva mi-o lua totdeauna înainte. Şi reveneam spăsit la locul meu de lângă spalierul de gimnastică de lângă zid, aşteptând următorul tangou, însufleţit de o nouă speranţă că cel care avea să urmeze va fi al meu şi al Annei.

La ultimul, am grăbit puţin pasul şi tocmai aveam intenţia să mă înclin înaintea ei, când un coleg de clasă a făcut-o mai repede ca mine şi Anna a plecat în braţele lui. Turbat de furie, m-am amestecat fără să ştiu de ce în mulţimea perechilor de dansatori şi strecurându-mă prin mijlocul sălii, m-am întors lângă spalier. Nu eram în stare să înţeleg cum de mă lăsasem întrecut şi de astă dată şi încă de un coleg de clasă. Stătusem toată vremea împreună lângă spalier şi amândoi porniserăm odată cu primele măsuri ale tangoului *Aventura din timpul verii,* neştiind, natural, că avem acelaşi scop. Deşi poate că el ştia, fiindcă mă privise cu un zâmbet viclean înaintea acestui dans şi la un moment dat, arătând cu capul spre mulţimea dansatorilor, mă întrebase:

— Nu-ţi plac nebunii ăştia?

— Nu.

— Nici mie. Îmi place doar tangoul. Când îl dansezi, poţi să-ţi strângi partenera la piept şi să

simţi ceva. Asta-i vânzoleală fără noimă.

Şi cu toate că nu prea aveam chef de vorbă, urmărind unde se află Anna în această mulţime, a continuat:

— Ascultă, inelul ăsta este al tău?

— Al meu.

— Arată-mi-l. Şi mi-a luat mâna în labele lui mari. Ia te uită!

Iar când a condus-o pe Anna spre mijlocul sălii, mi-a zâmbit cu obrăznicie de după umărul ei, ceea ce voia să însemne că plănuise dinainte, când stăteam lângă spalier, poate tocmai din cauza inelului, această victorie asupra mea.

— Ce faci, iar nu dansezi? m-a căinat glasul cuiva de lângă mine, iar altul a adăugat sarcastic: Dacă nu ştie. În vreme ce al treilea a încercat să mă încurajeze: O să aştepţi aşa până o să se sfârşească dansul. Uite, au mai rămas câteva fete pe bănci. Invită una şi dansează şi tu. La polcă nu se vede dacă ştii sau nu, numai să te menţii în cerc. Şi încă unul m-a sfătuit cu bunăvoinţă: Trebuia să dai de duşcă un păhărel, ca să-ţi faci curaj.

Toate acestea le auzeam ca printr-un perete, cufundat în gânduri, cum aş putea străbate spaţiul care mă despărţea de Anna, când vor cânta iarăşi un tangou. Cel mai bine ar fi să mă strecor undeva mai aproape câtă vreme sala era plină de dansatorii de valsuri, polci, kujawiakuri şi marşuri. Nu eram însă sigur dacă imediat după aceea vor cânta un tangou sau vor lua de la capăt valsurile, polcile, kujawiakurile şi marşurile. În afară de asta, în jurul sălii, pe lângă pereţi şi chiar în faţa scenei, lângă orchestră, toate locurile din bănci şi în picioare erau ocupate, iar dintr-o parte în alta se agitau cei care dansau, deoarece valsurile, polcile, kujawiakurile şi marşurile au nevoie de loc. Perechile dezlănţuite se repezeau spre cei de pe margini, aproape călcându-i pe picioare. Păreau

bucuroase să treacă prin pereţi şi să danseze într-un spaţiu nelimitat.

Anna îşi avea locul pe o bancă lângă fereastră, dar la capătul sălii, mai aproape de scenă. În realitate, era mereu ocupată cu valsurile, polcile, kujawiakurile şi marşurile, mereu o invita câte cineva, încât uneori nici nu mai apuca să se aşeze. Aşa că să răzbată până acolo şi să aştepte lângă locul neocupat tangoul următor, era puţin stânjenitor, mai ales dacă în loc de tangou aveau să cânte din nou un vals, o polcă, un kujawiak, un marş.

Am scos inelul din deget şi l-am ascuns în buzunarul de la piept al hainei, ca să nu mai supăr pe nimeni. De altfel, îmi aluneca întruna de pe deget şi eram nevoit să stau cu mâna strânsă, amintindu-mi cuvintele mamei că trebuie să-l păstrăm pentru zile negre. Cu toate că, în acelaşi timp, îmi doream ca Anna să vadă inelul când aveam să-mi împreunez mâna stângă cu dreapta ei. Poate că ea va spune mai întâi, ajutându-mă să-mi înving timiditatea:

— A, uite ce inel frumos ai!

Iar atunci eu i-aş fi răspuns:

— Mă bucur că-ţi place. E de la tata.

— A, tatăl tău a fost… ar fi vrut sigur să mă întrebe.

— Din nefericire, nu mai trăieşte, i-aş fi spus.

— Ce rău îmi pare, s-ar fi înduioşat, fiindcă cine n-ar fi procedat la fel. A fost ucis, nu?

Aş fi lăsat această întrebare fără răspuns, dându-i astfel mult de gândit. Întrucât socoteam că aşa ar fi mai bine pentru mine. După aceea, discuţia s-ar fi desfăşurat fără poticniri, deoarece nimic nu îndeamnă la vorbă mai mult ca dorinţa de a mângâia pe cineva. În acest fel, aş fi trecut de primul obstacol. Mai încercasem în gând şi alte variante, dar niciuna nu mi se păruse atât de potrivită, întrucât, ca să-i spui: Voiam să te invit de mult la un tangou, ar fi putut răspunde: Şi de ce nu

m-ai invitat? Discuţia s-ar fi oprit aici, pentru că nu puteam să-i mărturisesc în niciun caz că nu izbutisem să ajung niciodată până la ea. Sau să-i spun: Dansezi minunat. Ar fi fost prea devreme după câţiva paşi, ca să fie şi adevărat. Asta se cade s-o spui pe undeva pe la mijlocul dansului, iar cel mai bine este la sfârşit. De altfel, ar fi putut răspunde: Şi tu dansezi bine. Apoi apucă-te şi inventează iarăşi ceva ca s-o iei de la început. Iar s-o întrebi: Vii pentru prima dată la dans? ar fi putut să se mire şi să nu-mi spună sau să-şi bată joc de mine: Da' de unde, am fost la reuniuni încă de la grădiniţă, iar după aceea la şcoala generală. Tu n-ai fost la grădiniţă şi la şcoala generală?

Aşa că tot mai bine ar fi să încep cu inelul. De la inel, discuţia ar curge mai departe de la sine, n-aş fi nevoit să vorbesc prea mult, fiindcă ea s-ar simţi obligată să-şi exprime părerea de rău care, în parte, m-ar privi şi pe mine: Câţi oameni au pierit şi în războiul ăsta. Pe vecinul nostru l-au luat într-o noapte şi nu s-a mai întors. I-aş fi putut răspunde: Da, e adevărat. Iar ea mi-ar fi spus cu o înflăcărare adolescentină: Toţi cei care au pierit sunt eroi. Pentru că au murit pentru patrie. Tatăl tău ce a fost? Aici m-ar fi aşteptat adevăratul triumf, fiindcă i-aş fi spus: Ofiţer. Ofiţer? Surprinsă o clipă, mi-ar fi spus dintr-o răsuflare: A, ofiţerii sunt sigur nişte eroi. Poţi să fii mândru de tatăl tău.

Iar dacă în acest moment, dând întâietate viorilor, tangoul ar fi hohotit de plâns, poate că s-ar fi strâns la pieptul meu. Şi am fi dansat aşa la nesfârşit, iar tangoul ar fi vorbit în locul nostru. Tocmai în asta constă forţa misterioasă a tangoului.

Sprijinit de spalierul de gimnastică, am aşteptat aşadar tangoul următor. Mi se părea că tangoul era cel mai potrivit dans pentru a o cunoaşte pe Anna, mai mult, singurul. Ca să nu mai spun că eram sigur de tangou, ştiam că n-o să mă dezamăgească. Îl aveam în sânge. Ascultasem şi dansasem atâtea

tangouri încă din copilărie. Eram în stare să-l dansez la dreapta, la stânga, aproape, mai departe, cu aplecare, mai încet, mai repede şi chiar fară paşi, stând pe loc şi legănându-mă uşor în ritmul melodiei. Mama fredona întruna tangouri, înduioşându-se de fiecare dată, sunt atâta de frumoase, că îţi vine să plângi. Hai, spune şi tu, Zygmunt, nu-i aşa? „Marea iubire va trece fără urmă şi singur voi rămâne, în vin să-mi înec dorul“. Şi tata încuviinţa, privind mereu în gol, la fereastră sau în tavan. Deşi atunci se simţea un pic mai bine, îşi însoţea mişcarea capului cu câte o amintire. Odată, la balul ofiţerilor au cântat un damen tango şi m-a invitat soţia colonelului. Ei, şi una, două, am fost avansat locotenent, cu toate că asta trebuia să se întâmple pentru războiul cu bolşevicii.

În primul rând însă, din locuinţa domnişoarelor Poncki se auzeau mereu melodiile tangourilor la subsolul nostru, câteodată până târziu în noapte, de ţi se făcea lehamite.

Când mă duceam încă la ele să beau cacao, se întâmpla ca domnişoara Róża sau poate domnişoara Ewelina, punând o placă la gramofon, să mă invite la dans:

— Piotruś, după ce-ţi bei cacaua, vrei să dansăm? Ascultă şi tu cât e de frumos. Ah, să tot dansezi întruna sau să te aşezi şi să plângi.

Câteodată, abia intram pe uşă, că şi întindeau braţele spre mine.

— Piotruś, hai să dansăm. O să-ţi bei cacaua după aceea. Trebuie să înveţi să dansezi tangou. Altfel, n-ai să fii niciodată un bărbat adevărat. Un bărbat adevărat se cunoaşte după cum dansează tangou. Pe urmă, o să-ţi dăm şi ciocolată.

Şi mă lipeau de trupurile lor calde încă din timpul nopţii şi mirosind a ceva de care îmi era ruşine. Fiindcă de obicei până la amiază umblau cu părul în dezordine, cu feţele unse, în papuci şi cămăşi de noapte, în capoate, şi încă neîncheiate,

nestrânse cu cordonul, ca şi când încă nu se puteau desprinde din îmbrăţişarea paturilor încă nefăcute la această oră.

Nu mă apăram că nu ştiu să dansez sau că sunt prea mic, pentru că şi aşa ar fi fost în zadar. Braţele lor se întindeau spre mine ca spre un obiect a cărui forţă de împotrivire n-o cunoşteau. Pe de altă parte, nu se cuvenea să mă arăt nerecunoscător, cu atât mai mult că mă aştepta şi ciocolata promisă, şi nu numai una, ci încă două, pentru mama şi tata.

Mi se împleticeau picioarele şi deveneam ţeapăn, ca o scândură. Aproape că-mi zmuceau mâna dreaptă, punând-o peste mijlocul lor, în timp ce dreapta lor se împreuna cu stânga mea. Nici vorbă să mă lipesc de ele fără îndemnul lor anume sau fără să mă tragă cu de-a sila, îmi lipsea curajul.

— Ei, apropie-te, Piotruś, de ce stai aşa departe? Tangoul nu se poate dansa decât trup lângă trup. Doar cel argentinian se dansează puţin mai depărtat, dar nu tot timpul. Uite aşa. Nu faci niciun păcat. Nu trebuie să-ţi fie teamă de noi, că şi pe mama o îmbrăţişezi. Nu-i aşa?

Nu, nu mă temeam. Mă simţeam chiar bine despărţit doar de cămăşile de noapte de pieptul lor, a cărui căldură îmi mângâia obrajii, lipit de gâturile lor drepte şi de feţele înclinate spre mine, aşa că n-aveam de ce să mă tem. Ba mă şi lăudau că dansez din ce în ce mai bine, cu toate că nu eram prea convins de asta. Uneori se întâmpla să se lase duse de înflăcărare şi atunci mă strângeau la piept, sărutându-mă apăsat pe păr, pe obraji, bucuroase chipurile că dansez atât de bine.

— Imaginează-ţi, draga mea, Piotruś al nostru se descurcă din ce în ce mai bine. Are simţul ritmului. Încearcă să conducă singur, în curând o să danseze fără noi, o să vezi… Mai învârte manivela şi pune placa de la început. Sau nu, schimb-o cu *Să culegi fericirea, ca vişina coaptă.* Ah, tu, tu. Piotruś al nostru. Şi sărutările se

abăteau ca nişte păsări asupra capului meu de pe buzele uneia sau alteia.

Nu de puţine ori, dovezile lor de simpatie rămâneau acolo câteva zile la rând. Mă temeam să mă pieptăn dimineaţa, ca să nu le ascund în păr, să nu le sperii. Până şi la oamenii de pe stradă mă uitam bănuitor, când treceau pe lângă mine, să nu-mi strige vreunul:

— Uite o pasăre! O pasăre în capul lui! Cine-a mai pomenit? Sodoma şi Gomora.

De aceea, mama mă întreba uneori suspicioasă:

— De ce nu te mai piepteni, băiatule?

— Acum eu! Acum eu! exclamau Ewelina sau Róża cu schimbul. Mă luau una alteia, trecându-mă din braţele uneia în ale celeilalte, trăgeau de mine şi câteodată se îmbufnau. Acum e rândul tău să învârţi manivela. Piotruś e al meu, cum e şi al tău. Pune-mi *Visat-am vis de dragoste.* Ori *Să vii s-o-mbrăţişezi.* Nu eşti obosit, Piotruś? Tangoul nu oboseşte. Poate vrei un sendviş? Nu? Atunci, hai să dansăm. Apropie-te de mine. Uite-aşa. Pune-ţi capul aici. Şi condu-mă tu pe mine. Să nu uiţi, tangoul se dansează numai cu picioarele. Iar de la brâu în sus, parc-ai fi în altă parte şi pluteşti, pluteşti. Nu te smuci. Ritmul nu poate fi bolovănos. Picioarele noastre trebuie să se înţeleagă, ca şi când ar aparţine aceluiaşi corp. Într-adevăr, draga mea, dansează din ce în ce mai bine.

Câteodată, mama venea în fugă, neliniştită, de ce dura atât de mult până îmi beam cacaua, trebuia să mă duc în oraş după pâine, sare, zahăr şi medicamente pentru tata, şi văzându-mă în braţele domnişoarei Ewelina sau ale domnişoarei Róża, îşi ascundea cu greu supărarea, exprimându-şi nemulţumirea.

— O să-mi stricaţi băiatul, domnişoarelor. E prea mic pentru dans, un copil. Hai acasă, Piotrek.

Domnişoarele Poncki izbuteau totuşi să spulbere supărarea:

— Doamnă dragă, ca să dansezi bine tangoul, trebuie să-l înveţi de mic. Şi pe urmă, Piotruś nu mai e un copil. Numai că dumneata, ca mamă, nu vezi asta. Aşa e orice mamă. La foxtrot, e destul să dai din picioare. Sau la boogie-woogie, care se dansează acum, o grozăvie. Şi la vals, ajunge să te învârţi în cerc. Pe când la tangou, până şi mâna, cea stângă ori cea dreaptă, trebuie să ştii cum s-o ţii. Când să repeţi pasul, când să-l schimbi, să-l grăbeşti sau să-l încetineşti şi să strângi partenera la piept, când să-i simţi mâna, într-un fel la început, în alt fel la sfârşit, nu aşa fleoşc. Spune şi dumneata.

— Unde mai pui că toate dansurile astea moderne trec, îşi veneau în ajutor una alteia, dar tangoul se dansează mereu. Fiindcă tangoul este veşnic. Tangoul nu se învaţă pentru un singur sezon, ci pentru toată viaţa. Sezonul tangoului ţine toată viaţa. Cine nu ştie să danseze tangou nu ştie nici să trăiască. Fără îndoială, lui Piotruś o să-i prindă bine. Când o femeie vede că bărbatul ştie să danseze tangou, ce-i spune? Ah, ce grozav dansezi, domnule. Iar de la asta încep toate. Tangoul dărâmă zidurile, umple prăpăstiile…

— De, ştiu şi eu, se mira mama. Dumneata ştii mai bine. Aţi dansat atâtea tangouri. Eu însă am dansat ultima dată la revelion, înainte de război. Şi soţul meu dansa tangou, dar prefera valsurile. Cel mai mult îi plăcea unul care începea cam aşa, a început mama să îngâne:

— *Pe malul Amurului,* a ghicit Ewelina, sau Róża, ori amândouă o dată.

— Cred că da, a acceptat mama. Îl ştia încă din Rusia. Iar când bea puţin, cânta mereu numai valsul ăsta. Şi ofta, eh, Rusia, Rusia. Şi doar nu era rus.

— Păi, vezi, doamnă, vezi? ciripeau ca şi când mama le oferise dovada că trebuie să mă înveţe tangou. Iar mama confirma:

— Adevărat, ce-nvaţă omul de mic, pe urmă foloseşte fără să plătească.

Înainte însă de serata dansantă, după ce am venit de la şcoală cu vestea că va avea loc o seară de dans, nu era zi de la Dumnezeu în care să nu vină una sau alta la noi şi să mă invite:

— Poftim, domnule Piotr.

— Numai să nu stai prea mult, îmi îngăduia mama, prevenindu-mă în acest fel, înainte de a putea spune ceva, fie şi mulţumesc, mă întorc repede, şi arătându-şi recunoştinţa pentru tot ce făceau. Trebuie să-ţi pregăteşti lecţiile. Iar domnişoara Róża ori domnişoara Ewelina vor fi şi ele ocupate.

Nu mă mai smulgeau una alteia, ci din contră, se îmbiau de bunăvoie, nereţinându-mă nicio clipă după ce se sfârşea tangoul, ca şi când s-ar fi înţeles dinainte. Şi dansam numai tangouri.

— Domnule Piotr, valsurile şi celelalte dansuri o să le înveţi dumneata singur. Dacă ştii să dansezi tangou, le ştii pe toate.

De obicei, se pregăteau pentru venirea mea, paturile erau făcute, camera curată, masa acoperită cu o faţă de masă brodată, iar ele gătite cu coliere, broşe, brăţări, inele, pieptănate, fardate de parcă ele aveau să se ducă îndată la dans, intrând astfel într-o atmosferă propice. În orice caz, aminteau prea puţin de celelalte domnişoare Poncki, cu care dansam încă de pe vremea când beam cacao la ele. Înainte de toate, şedeau în fotolii şi-mi spuneau să le invit.

— Domnule Piotr, acum te rog să te apropii. Cu paşi uşori, nu ca un recrut. Uite, aici te rog să te opreşti, la un pas, nici mai departe, nici mai aproape. Acum, te rog să te înclini, aşa, nu numai cu capul, ci şi puţin din spate. Mişcarea se cade să fie liberă, blândă, nu aşa repezită. Să nu uiţi că tangoul începe atunci când te înclini. Totdeauna te rog să te uiţi drept în ochi. Iar ochii trebuie să fie uşor înceţoşaţi, nu zâmbitori. Până la zâmbet, mai

e timp. Nu, te rog să nu întinzi mâna. E prea devreme. Asta o faci abia când partenera se ridică. Acum, îmi iei mâna cu dreapta dumitale sub a mea, dar să n-o ridici mai mult decât atât. Apoi îţi pleci capul şi o duci la buze. Cu delicateţă, abia atingând degetele. Şi eu vin singură în braţele dumitale. Te rog să nu uiţi că nu trebuie să tragi partenera spre dumneata. Sau, Doamne fereşte, s-o târăşti până în mijlocul sălii. Tangoul începe aici, unde stai dumneata, şi unde vin şi eu.

Şi aşa m-au dresat până în ziua seratei, dezvăluindu-mi cele mai mici amănunte ale tainei tangoului. Dansau uşor, fără cea mai mică smucitură în timpul rotirii sau al schimbărilor de direcţie. Aproape că nu atingeau podeaua cu picioarele, pluteau ca nişte nori, fără zgomot şi aproape aeriene. E adevărat, nu-mi mai arătau căldura pe care mi-o dăruiau atunci când dansau în capoate, cămăşi de noapte, nepieptănate, nefardate, aşa cum se treziseră. Nici nu mă mai strângeau la pieptul abia acoperit, nu-mi mai spuneau, apropie-te, Piotruś, sau măcar domnule Piotr. Cel mult şopteau sau oftau:

— Puţin mai aproape, domnule Piotr, iar mâna din spate ţine-o puţin mai sus, pe mijloc. Tot timpul trebuie să rămână în acelaşi loc. Te rog să n-o plimbi niciodată pe spinarea partenerei.

Le-am întrebat unde au învăţat să danseze aşa, dar n-au putut ieşi din rolul de îndrumătoare:

— Ah, domnule Piotr, să nu începi niciodată discuţia cu partenera în acest fel. E gata să creadă că nu eşti capabil de simţăminte profunde. Primele cuvinte sunt cele mai importante, domnule Piotr. Mai bine să fii timid, decât banal. Sau mă luau pur şi simplu în zeflemea: A, nu-i aşa? Doar nu-i mare scofală să ştii să dansezi tangou. E totuna cu a şti să râzi ori să plângi. Ne-a plăcut întotdeauna să dansăm. Chiar şi acum, dansăm câteodată singure, când nu vine nimeni la noi. De bună seamă, nu-i nimic neobişnuit.

De cele mai multe ori, îmi întorceau laudele, încercând să scape de întrebările mele agasante care, bănuiam, însemnau ceva mai mult pentru ele decât expresia admiraţiei mele.

— Şi dumneata dansezi foarte bine, îmi spunea cu o înflăcărare puţin făcută una, când treceam în braţele celeilalte, care, odată cu mine, prelua şi entuziasmul superficial al celei dinainte: A, sigur, dansează splendid. Şi atât de uşor, cu atâta graţie. Deşi până şi aceste laude se prefăceau de obicei în sfaturi şi observaţii: Numai că, domnule Piotr, trebuie să-mi ţii mâna mai lejer. Şi gâtul să nu fie atât de ţeapăn. Să nu te ridici prea mult pe vârful picioarelor.

Se mai întâmpla totuşi să uite uneori că sunt numai nişte lecţii de dans şi în timp ce-mi împărtăşeau aceste sfaturi, când una, când alta oftau pe neaşteptate:

— Ah, să ai un asemenea partener. Cea pe care o vei invita la dans va fi cu adevărat fericită, domnule Piotr.

Cântau, aşadar, întruna acele valsuri, polci, kujawiakuri, marşuri şi afară de mine, cred că nimeni nu mai aştepta să cânte şi un tangou. Sala se învârtea ca un carusel, bufnea de căldură, iar orchestra de pe scenă înfierbânta şi mai mult atmosfera. Undeva, acolo, printre valsuri, polci, kujawiakuri, marşuri se învârtea mereu Anna. O urmăream cu atenţie, dar o pierdeam întruna din ochi, deoarece dispărea în mulţimea perechilor pentru a apărea departe de aşteptările mele, ca să piară apoi din nou şi iarăşi să se arate, uneori atât de aproape, încât parcă mă surprindea urmărind-o. Atunci îmi întorceam privirea ruşinată, cu toate că ea nu izbutea să se uite în direcţia mea, fiindcă vârtejul dansului o purta mai departe.

Dacă măcar aş fi ştiut că cel puţin ghiceşte că o aştept aici, lângă spalier, ca să dansez cu ea un tangou, că după fiecare ocazie ratată o aştept iarăşi aici, mi-ar fi fost mai uşor. Încercam chiar să-mi

imaginez că printre aceste valsuri, polci, kujawiakuri şi marşuri dansăm şi noi, iar orchestra cântă numai pentru noi un tangou, în vreme ce pentru ceilalţi continuă valsurile, polcile, kujawiakurile şi marşurile. Şi toţi, rotindu-se împrejur, privesc cu invidie că orchestra ne cântă numai nouă tangoul, pe când ceilalţi sunt nevoiţi să danseze valsuri, polci, kujawiakuri, marşuri.

În timp ce aşteptam, priveam cu atenţia încordată la scena pe care, după o pauză mai lungă pentru cină, trebuia să-şi facă apariţia dintr-un moment în altul orchestra. Mai ales că înainte de a începe pauza, punându-şi instrumentele la o parte după un potpuriu de valsuri, polci, kujawiakuri, marşuri, anunţaseră că după pauză va urma un tangou, stârnind astfel o explozie de bucurie în sală şi aplauze furtunoase.

Tocmai acum începeau să revină. Intrau pe scenă câte unul, la distanţe mari de timp şi parcă ciudat de moleşiţi, ca şi când aveau să anunţe că nu vor mai cânta şi se duc să se culce. Arătau mult mai obosiţi decât înainte de pauză. Luau instrumentele în mâini cu stângăcie, amintindu-şi parcă destul de greu cine şi la care cânta, prelungind în acest fel nesiguranţa aproape până la durere dacă voi dansa tangoul anunţat.

Unul dintre băieţii care stăteau lângă mine a observat cu mâhnire:

— Oho, au băut cam mult. Iar altul a adăugat: Ne-ar fi prins bine şi nouă să bem câte un păhărel. Pentru tangou, trebuie să fii puţin aburit. Altminteri nu te descurci. La acestea, altcineva, aplecându-se spre ceilalţi, le-a spus în şoaptă: Se bea într-a patra B, jos. Sroka a adus o damigeană de rachiu de la ţară. Trebuie să ciocăneşti de trei ori, de două ori scurt, şi o dată lung. Ce ziceţi, băieţi, mergem?

Nici măcar în cele mai îndrăzneţe închipuiri, nu mi-ar fi trecut prin cap cât de mult aveau să-mi folosească aceste cuvinte, deşi abia ajunseseră

până la mine, astfel că n-am observat dacă s-au dus sau nu. Cu ochii aţintiţi la fiecare mişcare a orchestrei pe scenă, mă gândeam numai când ar fi mai bine să pornesc, ca să ajung la momentul potrivit, nici prea devreme, nici prea târziu. Vioristul, avansând spre partea dinainte a scenei, ceea ce anunţa de obicei un tangou, ducându-şi vioara sub bărbie, şi-a înălţat arcuşul deasupra aşteptând. Saxofonistul şi trombonistul şi-au lipit buzele pe muştiucuri, iar toboşarul şi-a ridicat beţişoarele peste tobe, asemenea unei păsări gata să-şi ia zborul. Iar când şeful orchestrei, acordeonistul, apăsând cu degetele pe claviatura acordeonului, a dat semnalul, am pornit numaidecât, cine ştie dacă nu chiar cu un pas sau doi înaintea primelor tonuri, şi încă prin mijlocul sălii, pe drumul cel mai scurt, spre Anna care şedea pe o bancă lângă perete. Eram sigur că de astă dată am câştigat lupta pentru acest tangou. Am văzut foarte aproape ochii zâmbitori ai Annei uitându-se împrejur, de parcă avea un buchet întreg de raze şi tocmai voiam să mă înclin în faţa ei, când deodată cineva a răsărit ca din pământ, între mine şi ea, pe această dâră îngustă, nu mai mică decât un pas, doi, care mă despărţea de ea, şi s-a depărtat în braţele lui cu acel buchet de ochi zâmbitori, fără să-şi dea seama că eu venisem primul. Hotărât lucru, la această primă seară de dans, un blestem m-a urmărit tot timpul. Poate blestemul contelui Mundek, care nu se putuse împăca odinioară cu lumea asta şi a cărui cravată mi-o însuşisem. Sau poate al celui de la care tata câştigase inelul? Blestemul, spunea mama, se ascunde de multe ori în lucruri. Am rămas încremenit şi nu mai eram în stare să înţeleg nimic. Fusesem doar foarte atent să văd dacă nu se furişează cineva spre ea şi nu văzusem pe nimeni. Numai eu mă îndreptam spre ea, ducându-i în dar acest tangou abia început ca pe cea mai adâncă dintre taine.

Am încercat să-i urmăresc cu privirea, când se depărtau dansând, fără să mă observe şi, ce-i mai rău, pradă propriei neputinţe şi părerilor de rău, dar şi urii faţă de ei, faţă de toată această seară de dans, de orchestră, de toate perechile care dansau şi de acest tangou. Un răstimp, am sperat că poate Anna va privi spre mine peste umărul partenerului şi-i voi atrage atenţia. S-ar putea să-şi închipuie că mă aflu înaintea ei în continuare şi după o clipă am să mă înclin şi am s-o invit la tangou, fiindcă încercasem de atâtea ori, aşa că acest tangou ni se cuvenea nouă, ei şi mie. Poate că se va desprinde din braţele celuilalt şi va alerga la mine, aruncându-se în îmbrăţişarea mea cu simţământul vinii, care avea să-i înflorească buchetul razelor din ochi.

Perechile care dansau m-au împins până lângă perete, astfel că vrând, nevrând, m-am aşezat pe o bancă, poate chiar pe locul unde stătuse cu o clipă înainte Anna. În stânga şi în dreapta mea, nu mai stătea nimeni. Dansau cu toţii tangou. Aveam impresia că mă aflu la acelaşi nivel cu furnicarul picioarelor dansatorilor, că dansau chiar peste trupul meu. Îmi era ruşine să mă întorc lângă spalierul de gimnastică, dar şi să stau aici, nu mai puteam suporta. Îmi pierdusem nădejdea că voi izbuti să dansez vreodată cu Anna. Această speranţă care cu fiecare tangou, uitând de dezamăgirea încercată, mă însufleţea din nou. Care îmi poruncise să aştept cu răbdare de la tangoul ratat la cel următor şiragul neîntrerupt al valsurilor, polcilor, kujawiakurilor şi al marşurilor, până la cel din urmă, pe care îl pierdusem din cauza destinului care-mi era hotărât ca cineva să mi-o ia înainte. Cum altfel puteam să-mi explic faptele, dacă nu cu ajutorul predestinării.

„Şi dragostea s-a spulberat odată cu prima zi de toamnă“. Tangoul îmi sporea sensibilitatea, mă înduioşa, apăsându-mă undeva în piept, în cap, în tot corpul. Ca şi când vioristul ar fi coborât de pe

scenă şi s-ar fi oprit deasupra mea plângând şi cântând cu schimbul. Mi-am adus aminte că unul dintre băieţii de lângă spalier spusese că într-a patra B se bea. Am simţit în gură gustul de votcă, deşi în realitate era doar gustul dorinţei.

Până atunci, băusem votcă o singură dată în viaţă, şi asta cu ani în urmă, când unchiul Władek mă cinstise după ce tăiaseră porcul. Nu era o treabă prea uşoară, fiindcă toţi porcii aveau belciuge, iar pe fiecare belciug era însemnat un număr. Pentru un porc, puteau să te aresteze şi să te spânzure, să te împuşte sau să te trimită în lagăr. Izbutiseră să rezolve problema spunând că porcul murise de fierbinţeală. În orice caz, aşa au scris, de fierbinţeală, fiindcă a venit un martor de la primărie când l-au îngropat. Au întocmit proces verbal cum că asta s-a întâmplat în livada din spatele şurii, unde unchiul Władek săpase groapa pe care o astupase după aceea în prezenţa martorului. La procesul verbal, adăugaseră belciugul şi martorul semnase.

Mătuşica Jadwinia a adus cârnaţi, tobă, caltaboş cu arpacaş, pâine, iar unchiul Władek a scos un litru de votcă, pahare şi punându-le în faţa fiecăruia, le-a turnat bărbaţilor pe jumătate, femeilor doar puţin pe fundul paharului şi numai martorului de la primărie i l-a umplut. Pe mine, se înţelege, m-a omis şi mi s-a părut natural, eram doar un copil. Dar după ce le-a turnat tuturor, s-a uitat deodată spre mine şi a stat în cumpănă. După care s-a dus la bufet, a mai luat un pahar şi punându-mi-l în poală, a spus:

— La o asemenea sărbătoare, să bea şi Piotrek cu noi. Abia după război o să mai putem tăia un porc, dac-o să mai trăim. Şi mi-a turnat şi mie mai puţin decât bărbaţilor, dar mai mult decât femeilor.

— Ce faci, îi dai votcă?! s-a repezit mama ca opărită. Ai înnebunit! Vrei să faci un beţivan din el?! Până nu demult îi făceam suc de morcovi, de sfeclă şi de mere, ca să crească şi să-i sporească

sângele, fiindcă era mereu palid. Iar tu îi dai votcă?! Piotrek, dă-mi paharul!

A vrut să-mi smulgă paharul din mână, dar în aceeaşi clipă unchiul Władek m-a acoperit cu pieptul şi pentru că era un zdrahon lat în spate, mama n-a mai putut să ajungă la mine.

— De ce faci atâta tărăboi pentru o picătură de votcă? i-a explicat cu vorbă bună, cu toate că mama trăgea de el din toate puterile, încercând să-l dea la o parte, dar ţi-ai găsit, parcă încerca să doboare un stejar. Doar sticla cu votcă a ridicat-o unchiul deasupra capului, ca să nu i-o smulgă din mână. Auzi, beţivan! Pentru asta trebuie să bei întruna, cel puţin un sfert de litru pe zi. Întreabă-l pe Franek Kołodziej cât bea. O juma' de votcă, zice, mă face să ştiu că trăiesc. Władek, fără o jumătate, ca şi când nu m-aş fi născut. Nici măcar nu-mi dau seama dacă mai vreau să întârzii pe lumea asta.

Totuşi mama, surdă la explicaţiile unchiului, se lupta mereu cu el, încercând să-l ocolească prin stânga, prin dreapta sau din spate.

— Piotrek, dă-mi paharul! Dă-mi-l, n-auzi? Să te ferească Dumnezeu! Să nu cutezi să bei!

Unchiul îi aţinea calea, mişcându-se odată cu ea când spre stânga, când spre dreapta ori învârtindu-se pe loc şi nelăsând-o să ajungă la mine, continuând s-o convingă cu binele:

— Uite, o să mănânce o bucată de cârnat sau de caltaboş şi nici n-o să simtă. Cât i-am turnat eu, n-ajunge nici pentru botez. Odată şi odată tot o să înceapă. Vrei să-nceapă să bea pe furiş? Ca să afli abia când va trebui să-l cauţi prin sat. O să crească, n-o să rămână copil pentru totdeauna. De altfel, acum nici nu mai sunt copii. Vrea, nu vrea, trebuie să fie adult. Aşa sunt vremurile. Tu vrei să scapi cu viaţă din războiul ăsta fără un păhărel de votcă? Uite că am reuşit să tăiem un porc, dar cât am mai alergat. N-ar avea niciun gust, dacă nu l-am uda

puţin. Nici măcar nu ţi-ai da seama dacă mănânci cârnat, caltaboş sau tobă, toate ar părea fade.

Voiam să-i dau mamei paharul cu votcă şi să-i spun că nu beau, fiindcă îmi părea rău de ea. Se opintea cu trupul-stejar al unchiului Władek nu numai cu furie, ci şi cu o disperare mereu crescândă. Nu mai striga la mine, dă-l încoace, Piotrek, nici nu se mai încontra cu unchiul, îl izbea doar cu pumnii în piept, iar sticla îi tremura în mâna întinsă ca un măr din vârful pomului. În acelaşi timp însă, mi se părea că-l trădez pe unchiul Władek, dacă i-aş da mamei paharul, spunându-i că nu beau.

— O să fie un căcăcios, nu un bărbat, mi-ar fi zis. Şi poate că ar zvârli cât colo sticla de la înălţimea mâinii întinse, drept dovadă a trădării mele. Un om poate să nu pună pe limbă niciun strop de votcă un an întreg, îşi urma explicaţiile, neluând în seamă pumnii mamei, care deşi slăbeau văzând cu ochii, continuau să-l lovească. Dar vine o vreme când trebuie să bea. Indiferent ce, dar trebuie. Chiar dacă votca nu i-ar plăcea. La urma urmei, votca nu se bea pentru gustul ei. Poate să aibă cineva înţelepciune cu carul, că tot nu poate să le înţeleagă pe toate, dar votca poate orice. Nu o dată, nu-ţi mai rămâne decât să bei. De te doare sufletul, inima sau stomacul, bei un păhărel, două şi parcă ţi-ar lua cu mâna. De multe ori, Dumnezeu nu te mai ajută, dar votca totdeauna. Ehei, ăla care a născocit votca n-a fost un prost. Poate că a inventat-o chiar Dumnezeu, mai ştii? Ajunge să te uiţi la lumea asta pe care a creat-o, ca să înţelegi că era nevoie şi de votcă. N-ai decât să dai în mine cât vrei, numai să nu-mi rupi cămaşa. La supărare, nu există niciun leac mai bun ca băutura. Iar Piotrek are viaţa în faţă, tot e mai bine să ştie dinainte când trebuie să bea, şi când să se roage, ca să nu le-ncurce. Să zicem că îl loveşte o nenorocire, deşi nu i-o doresc, dar să zicem, fiindcă nimeni nu scapă de ce-i e scris, doar n-o să

se apuce să bea suc de morcovi, de sfeclă sau de mere. Are nevoie de votcă. Votca se potriveşte cu nenorocirile ca pielea cu trupul. Deşi tot aşa e şi cu nunţile. Că de la nunţi ni se trag cele mai multe necazuri, ca râurile din izvoare.

Atunci mama, duduind zadarnic cu pumnii în pieptul unchiului Władek, s-a întors spre ceilalţi:

— Ajutaţi-mă! Ce vă uitaţi cum mă lupt cu taurul ăsta?! Vrea să-mi îmbete copilul.

— N-o să-ţi sară în ajutor, a descurajat-o unchiul cu aceeaşi înţelegere. Uite, toţi aşteaptă să-i laşi să bea.

Şi întinzându-şi ca un gâscan gâtul în sus, şi-a turnat în gură câteva înghiţituri din sticla pe care o ţinea ca pe o torţă aprinsă în mâna întinsă. Tot atunci, mama l-a îmbrâncit, dar pesemne că nu mai avea putere, pentru că nu numai că unchiul nu s-a clintit, dar şi-a turnat în gură cât a avut nevoie, neirosind nicio picătură, apoi a ridicat iarăşi sticla la înălţimea braţului întins.

— Hai, tată, spune şi dumneata, l-a rugat parcă să hotărască el pe bunicul care stătea pe marginea patului, aşteptând cu paharul în mână. Nu s-a prostit? Ce s-a întâmplat cu ea la oraş? Să fi încetat cei de-acolo să bea? Bine, dar ea s-a născut aici.

— Iar tu, neisprăvitule, ţi s-a năzărit să-i dai şi băiatului, l-a certat bunicul mai întâi pe unchiul. Până acum am fi băut. După care a adăugat: Nici vorbă, uneori bei mai mult ca medicament. Te strâmbi, dar ajunge numaidecât în stomac. Cel mai bine e când guşti şi dintr-un cârnat.

— Poate că e mai bine cu pâine, tată, mai întâi să miroase, iar după aceea să muşte şi din cârnat, s-a amestecat unchiul Stefan.

Totuşi mama n-a cedat. Roşie la faţă şi, se părea, tot mai obosită, se repezea din ce în ce mai înverşunată la unchiul Władek, a încercat chiar să ajungă la sticla pe care o ţinea unchiul în mâna ridicată, strigându-i:

— O să-ţi dau cu sticla în cap, diavole! Nu te las să-mi îmbeţi copilul. N-ai decât să bei tu şi să te îmbeţi. Nu te las…

Dar unchiul, la fiecare săritură a ei, ridica mâna şi mai sus, ajungând până aproape de tavan. A încercat să-i îndoaie braţul de la umăr sau de la cot, dar unchiul-stejar avea şi mâinile ca nişte crengi de stejar.

— Tu crezi că dacă o să înveţe carte, n-o să mai bea? îşi urma vorba cu blândeţe, pentru că şi el se încăpăţâna să rămână liniştit, puternic şi răbdător ca un stejar. Ascultă-mă pe mine, cine ştie dacă nu va bea şi mai mult. Ehei, cât trebuie să bei uneori pentru o minte învăţată. Nu ca pentru una obişnuită, că după un sfert, nu mai vrei să gândeşti, iar după o jumătate, nu-ţi mai pasă de nicio nenorocire. Aşa că toate sunt de la Dumnezeu.

— Să ia Piotruń paharul meu, iar eu o să-l beau pe al lui, a încercat mătuşica Jadwinia, împăciuitoare ca totdeauna, să găsească o soluţie. În paharul meu e numai puţin pe fund.

La care mătuşica Marta s-a apropiat pe neaşteptate de bufet şi şi-a scos un pahar, fiindcă afară de mine, doar pe ea o trecuse cu vederea unchiul Władek când turnase votca, lucru pe care-l acceptase fără cea mai mică împotrivire.

— Toarnă-mi şi mie, Władek, i-a spus. Dacă porcul ăsta trebuie să fie atât de important.

— Pune paharul la loc! Unchiul Władek s-a smucit atât cât mai putea, tras de mama din toate părţile şi cu sticla în mâna ridicată. N-ai auzit ce ţi-a spus doctorul?! Numai lapte şi smântână ai voie.

— Da, dar şi aşa tot nu-mi mai foloseşte la nimic. Toarnă-mi. Mătuşica şi-a ridicat paharul la înălţimea sticlei din mâna unchiului.

— Cum să-ţi torn, când vezi că nu mă lasă să pun sticla jos?

— Dă-i pace, s-a auzit bunica de lângă sobă, unde şedea pe un scăunel, aşteptând şi ea cu paharul în mână, ca să poată în sfârşit să bea

pentru porc. Să vă bateţi aşa pentru o picătură de votcă, sunteţi doar frate şi soră! Şi v-am crescut în frica lui Dumnezeu. Toţi aţi fost la fel pentru mine. Spune-i să-şi facă semnul crucii, să fie ca şi când ar bea apă de izvor. Aşa făcea şi mama, Dumnezeu s-o ierte, nu bea niciodată până nu se închina. În numele Tatălui şi al Fiului nu-mi pune, Doamne, la socoteală şi păcatul ăsta. Sau socoteşte-le de două ori pe celelalte. Aşa zicea. Şi închinându-se în numele Tatălui şi al Fiului, a completat: Eu nu vă mai aştept până vă împăcaţi. Şi a golit paharul dintr-o înghiţitură. Uhu, da' tare mai e, s-a strâmbat:

— Mănâncă ceva, a sfătuit-o bunicul.

— Păi, ce să mai mănânc? Că s-a şi dus.

— Mănâncă! Şi luând din strachină o bucată de cârnat, i-a împins-o în mână bunicii.

— Tu, smintitule! Tu, aşa şi pe dincolo! Nu te las să-mi îmbeţi copilul! se împotrivea mama din ce în ce mai slab şi în loc să-l lovească, se mulţumea să apese cu pumnii pieptul de stejar al unchiului Władek. Şi brusc, şi-a aşezat capul pe pieptul lui şi a început să plângă cu hohote. Unchiului Władek îi trecuse şi lui încrâncenarea şi a strâns-o pe mama la pieptul burduşit de pumni cu braţul liber, ţinând mereu sticla sus de tot. A coborât-o însă repede şi având grijă să nu verse votca, a îmbrăţişat-o pe mama cu amândouă mâinile.

— Nu mai plânge. Nimeni nu scapă de ce-i este scris, a liniştit-o. Ei, hai, nu mai plânge.

A patra B era la parter, la capătul coridorului. N-a mai fost nevoie să bat la uşă, cum spuseseră ceilalţi, de două ori scurt şi o dată lung, deoarece coridorul era plin, vocile ridicate care se auzeau până la scară, presărate din belşug cu înjurături, cântece răguşite, stabileau undeva la mijloc hotarul pentru tangoul ce răsuna în urma mea. Mă aflam în dreptul uşii, când deodată, uşa parcă împinsă de

cineva dinăuntru s-a deschis şi s-a împleticit drept spre mine, agitat şi roşu la faţă, Koza.

— Piotruś, s-a agăţat de gâtul meu. Ai venit? Ce bine că ai venit, frate. Hai, vino. Avem o damigeană de rachiu. Grozav. Hei, băieţi! a strigat, introducându-mă în clasă. Încă unul din „Titanic“!

— Piotrek, a ţâţâit din buze unul la vederea mea.

— Piotrek? s-a mirat altul.

Iar altul, apăsându-mă cu toată greutatea pe umeri, mi-a şoptit:

— Piotruś.

Uitându-se la mine cu ochii tulburi, unul m-a întrebat:

— Cum te cheamă?

— Când salvezi un înecat, nu-l mai întrebi cum îl cheamă, netotule! a strigat Koza.

Iar unul a răcnit din fundul clasei:

— Proletari din toate ţările, uniţi-vă!

Atunci, unul a început să cânte bâlbâindu-se:

— „Sculaţi, voi oropsiţi ai vieţii, voi osândiţi la foame sus!“

— Unde-i cana pentru musafiri?! Daţi-i cana pentru musafiri! a strigat Koza.

— Băieţi, nu mai ţipaţi aşa. Cum vreţi să vă mai spun? De la catedră, s-a ridicat capul chel al pedagogului Skowroriski. La drept vorbind, a încercat să se ridice, fiindcă după fiecare cuvânt, cădea înapoi pe pupitru. Şi iarăşi se ridica, parcă luptându-se cu greutatea acestor cuvinte, poate chiar cu greutatea catedrei pe care se sprijinea. Până şi vitele ar pricepe! Dar ăştia, lua-i-ar dracu’! Floarea! Viitorul, cum se spune! Profesori, doctori, judecători, ingineri, nişte căcăcioşi, ce mai! Numai să nu se spargă toate oalele în capul meu, că vă las să vă faceţi de cap. Nu vă dau voie! Auziţi?! Nu vă dau voie! Şi eu nici nu sunt aici! Să nu uitaţi, golanilor! Derbedeii dracului! A, uite că vin. Şi cuvintele parcă i-au apăsat din nou capul pe pupitru cu o putere îndoită. Închideţi uşa! L-a mai

ridicat o dată cu ultimele puteri. Ce-i aici, cocină de porci?! E şcoală! O şcoală bună! Înainte de război, purta numele mareşalului Piłsudski.

— Drepţi! a răcnit cineva. Iar altul a piuit: La Kiew!

Înainte de a izbuti să recunosc în larma şi fumul de ţigară cu cine aveam de-a face, m-am trezit cu cana pentru musafiri plină cu rachiu la buze, ţinută în mâna de samaritean a lui Koza.

— Bea.

Am învăluit cu privirea întreaga clasă. Toate chipurile priveau lipsite de contur, şterse, ca într-o fotografie învechită de la şcoală. Mai ales că puţini erau cei care stăteau normal, ca într-o clasă; unul era întors cu spatele, altul din profil, aproape lungit, cu capetele pe pupitre, tolăniţi ca pe canapele, răsuciţi, în poziţii greu de definit, unii cu picioarele în sus, peste bănci, alţii cu ele pe bănci, răzbunându-se parcă pe bietele pupitre pentru umilinţa de fiecare zi.

— Bea, îmi zâmbeau înceţoşaţi ochii sinceri ai lui Koza. Nu ţi-a ieşit pasienţa, nu-i aşa? Niciunuia dintre cei de aici nu i-a ieşit. Bea. Miroase puţin, dar e tare, ascultă-mă pe mine, îţi ies ochii din cap. Hai, bea! Şi mi-a dus cana la gură.

Am simţit că mă strânge ceva în gât şi aproape că mi s-a tăiat răsuflarea. Am început să mă înec, dar Koza nu mi-a îngăduit să desprind cana de la gură, nici măcar ca să-mi trag sufletul, ţinând-o cu forţa şi scâncind:

— Nu te opri. Nu te opri. Bea până la fund. Până la fund.

Cu pieptul golit de oxigen, ca şi când aş fi ieşit la suprafaţă de la mare adâncime, am tras aer în plămâni. Era aspru şi parcă mă înţepa. Totul mi s-a tulburat înaintea ochilor, iar după o clipă, m-am simţit moale, ca de vată.

— A, băutor de lapte, s-a văicărit Koza, dar şi glasul lui parcă era de vată. Credeam că ai glava tare, dar se pare că la băutură nu e ca la învăţătură.

Trebuie să te obişnuieşti. Pe uscat, n-o să agăţi nicio fată. Întreabă-i pe băieţi. Totdeauna se va găsi unul mai iute ca tine.

— Hei, Piotrek! a ajuns până la mine ca un ecou. Vino aici la noi! Cât o să mai stai acolo cu prostul de Koza!

A început să mi se învârtă capul şi încercând să fac un pas, m-am prăbuşit pe catedră, încât pedagogul Skowroriski şi-a ridicat capul de pe pupitru. Spre norocul meu, m-a sprijinit Koza şi luându-mă de mijloc, m-a condus până la banca cea mai apropiată. A încercat să mă aşeze, dar nu voiam că încap în ruptul capului, până când am căzut amândoi. El s-a ridicat însă numaidecât şi o vreme a rămas alături de mine, pentru că l-am auzit spunându-mi:

— Poate vrei să mănânci puţin pateu? Ce zici, Piotrek? O să-ţi facă bine. Hei, băieţi, mai aveţi pateu?!

Şi cred că s-a dus după pateu, iar eu am adormit.

N-am dormit totuşi prea mult, în orice caz, aşa mi s-a părut mie, deoarece când cineva a început să tragă de mine, eram sigur că e Koza cu pateul. Şi la gândul că mi-l va da să-l mănânc, mi s-a făcut rău. În general, mă simţeam ca şi cum aş fi avut tot trupul încherbat din lipituri. Când a început să mă împungă şi cu cuvintele ca nişte cuţite, mi-am dat seama că nu era glasul lui Koza.

— Hei, scoală-te, scoală-te odată! Plecăm acasă. Distracţia s-a terminat. Hai, să bem la botu' calului. Asta o să te pună pe picioare. Ei, Piotrek! N-auzi? Trezeşte-te.

Nu era nevoie să mă smucească aşa, pentru că eram treaz. Îi auzeam fiecare cuvânt. Numai că nu eram în stare să-i poruncesc ceva acestui trup făcut din bucăţi, nu puteam să-mi mişc mâna, să-mi ridic capul sau să mormăi că nu dorm.

— Băieţi, hai să-l ridicăm în picioare! a propus cineva şi l-am auzit, deci eram treaz: Să-l ridicăm în picioare, că pe urmă o să se descurce el cumva.

Când eşti beat, cel mai greu e să te ridici în picioare.

— Omul maşină, şi-a bătut joc cineva. La Mettrie.

— Luaţi-l de braţe.

Au început să mă tragă din bancă parcă smulgându-mă cu rădăcini cu tot, dar eu nu puteam să-i ajut cu nimic, fiindcă simţeam mereu că trupul acesta lipit din bucăţi nu era al meu. Deci, e adevărat că erau ciudat de slabi, mâinile le alunecau pe mine şi mai mult mă împingeau, decât mă ridicau, iar câte unul se lungea peste mine.

— Ascultă, să se îmbete în halul ăsta? Cât i-ai turnat?

— I-am umplut cana pentru musafiri, am recunoscut glasul lui Koza.

— I-ai umplut-o? Atunci o să fie greu. Ce ne facem cu el.

În cele din urmă, m-au apucat de amândouă mâinile, alţi doi m-au luat de umeri şi aşa, rezemat din toate părţile, m-am ridicat în picioare.

— În sfârşit, a oftat unul gâfâind.

Am făcut un mare efort şi am deschis ochii.

— Aha, uite-l că ne priveşte, s-a bucurat nu mai ştiu cine. E în regulă. O să meargă.

— Băieţi, poate că totuşi ar trebui să-l ducem acasă?

— E, o să meargă singur. Să-l scoatem afară, când o să inspire puţin aer proaspăt, o să meargă. Ce zici, Piotrek, o să mergi, nu-i aşa?

Am dat din cap, sau poate că n-am dat, poate că mi-au citit în ochi, întrucât unul a strigat:

— Mai daţi-i un pahar la plecare! O să-şi vină imediat în fire. Şi mi-a îndreptat cravata, mi-a aranjat haina. Iar după aceea o mână miloasă mi-a dus iarăşi cana pentru musafiri la buze. Ia şi bea.

De astă dată nu era prea mult rachiu. Am înghiţit doar de două ori. M-am simţit totuşi mai bine. Capul nu-mi mai atârna atât de greu şi, în parte, îmi reveniseră puterile.

M-au împins din clasă pe coridor, deşi nu le-a venit prea uşor, pentru că se străduiau să mă sprijine în continuare din toate părţile. Apoi din coridor pe scările care duceau în curtea şcolii. Pe prima treaptă, unul dintre cei care mă susţineau în partea dreaptă, de fapt, care atârna de cotul meu, s-a desprins dintr-odată şi ne-am rostogolit cu toţii de pe scări în prăpastia neagră a nopţii. S-au auzit înjurături dintr-o parte şi alta, ceea ce arăta că fiecare căzuse unde se nimerise, unii chiar destul de departe de trepte. S-au ridicat în curând şi chemându-se, s-au regăsit, adunându-se iarăşi la un loc, parcă uitând de mine.

Am încercat să mă ridic cu propriile puteri, dar nu ştiam nici măcar cu ce să încep mai întâi. Dacă m-aş fi aflat lângă un copac sau un tufiş, aş fi avut cel puţin de ce să mă ţin. Am pipăit cu mâinile în jurul meu, dar n-am simţit decât pietrişul din curtea şcolii şi bezna nopţii.

— Băieţi, acum ar fi bine să mergem la curve?! am auzit glasul cuiva aproape de mine. E păcat să pierdem o noapte ca asta dormind.

Am vrut să strig şi să le aduc aminte că sunt şi eu aici, dar nu mi-a ieşit din gâtlej decât o şoaptă abia auzită.

— Atunci, să mergem, a preluat cineva îndemnul.

— Dar unde? a semănat altul îndoiala, pe care altă voce a adâncit-o şi mai mult.

— Şi cu ce bani?

— Ce-ar fi să mergem la domnişoarele Poncki? a scâncit unul.

— Ce idee trăsnită, l-a chemat la ordine un altul, tu ştii cât iau curvele astea?

Am tresărit furios, am vrut să mă ridic şi să mă arunc asupra lor prin întuneric, strigând că nu-i adevărat, nu-i adevărat, domnişoarele Poncki nu sunt curve, dar pietrişul din curtea şcolii nu m-a lăsat să mă ridic şi, cu toate că m-am sprijinit într-

un genunchi şi mă străduiam să fac la fel şi cu al doilea, m-am prăbuşit din nou.

— Fratele meu mi-a spus că înainte de război… Cunoşteam şi nu cunoşteam această voce, deşi nu mai răsuna atât de curat ca atunci când mă îndemnase: Bea! Erau atât de multe curve ca şi câinii. Poloneze, evreice şi pentru buzunarul fiecăruia. Seara, mai că se cutremura parcul. Şi-o trăgeau pe fiecare bancă. Elevii de liceu o făceau şi pe datorie, iar cei care-şi dădeau capacitatea nu plăteau nimic.

— După fratele tău, numai oraşele şi-au făcut de cap, a adăugat cineva cu superioritatea unui cunoscător. Înainte de război, pe aici nu erau nici curve, nici comunişti, numai procesiuni şi sutane. Iar de tras şi-o trăgeau numai elementele declasate, ceilalţi făceau copii după porunca lui Dumnezeu. Noi însă o să schimbăm această situaţie.

— Băieţi, eu aş putea cu două o dată, pe Dumnezeul meu, mai că a urlat unul. Poate că ne dau şi nouă pe datorie? După aceea, o să strângem bani şi o să plătim.

S-a aşternut tăcerea şi abia după un răstimp mai lung cineva a spus cu tristeţe:

— Dacă îţi dă ghes atâta, scoate-o şi freac-o singur.

— Da, Boluś, nu-i acelaşi lucru când ţi-o faci cu mâna ta, a răspuns celălalt cu regret.

— Atunci, salutare, a rostit unul. Eu mă duc acasă. Şi pietrişul a hârşcâit sub picioarele lui, iar după zece-cincisprezece paşi, întorcându-se, a strigat: E prea târziu pentru curve!

Iarăşi s-a înstăpânit tăcerea. Curând, au început şi ceilalţi să se depărteze spre poartă, fiindcă pietrişul a hârşcâit şi sub picioarele lor.

Nu mai puteam conta pe ei, se vede că uitaseră de mine vorbind despre curve. Iar când au început să-şi ia la revedere după ce-au ieşit din curtea şcolii, am încercat să mă ridic. Sprijinindu-mă cu palmele de pietrişul care mă înţepa, am ridicat mai

întâi un picior, apoi îngenunchind pe el, pe celălalt şi, minune! n-am căzut. După aceea, am ridicat unul dintre genunchi sub bărbie şi desprinzându-mi o palmă de pietriş, apoi pe cealaltă, am început să mă ridic. Cu mare greutate, am izbutit să stau în picioare. Dar ce picioare mai erau şi astea. Mă clătinam în toate părţile şi mă trăgea ceva în jos, spre pământ. Şi era o noapte neagră, de nu vedeai la un pas. Toate se învârteau în jurul meu ca un carusel. Nu îndrăzneam să fac nicio jumătate de pas, măcar de probă, cum puteam să mă descurc. Încordându-mi toate puterile, am rămas pe locul în care mă aflam. Mi-am poruncit chiar să stau în picioare, să nu mă mişc, ca şi când în bezna din jur mă pândea prăpastia. Aşa că am rămas pe loc, clătinându-mă şi aşteptând ca întunericul să înceteze să se mai învârtească. Inspiram răcoarea nopţii.

Nu ştiu cât a durat în orice caz, mai întâi am recunoscut primul şi al doilea copac din curte, iar după o clipă, cerul de deasupra cu câteva stele care străluceau mai puternic, după care privirea mi-a răzbătut până spre poarta care se ieşea nu prea departe. Atunci, mi-am luat inima în dinţi şi am făcut primul pas, după el pe al doilea, al treilea, deşi nu eram sigur dacă toţi se îndreptau în aceeaşi direcţie. Mă înclinam în amândouă părţile, înainte şi înapoi, dar am ajuns la poartă. Am ieşit afară şi m-am rezemat de un stâlp de beton, ca să mă odihnesc o clipă.

Din întuneric, s-a apropiat de mine o umbră.

— Hai să te duc acasă, am recunoscut glasul lui Koza, cu toate că zăream numai contururile siluetei lui. Toţi s-au împrăştiat pe la casele lor. Am rămas numai eu, ca să te conduc. M-a luat de braţ. Da' ştiu că te-ai îmbătat criţă. Nu ţii la băutură. Dar nu-i nimic, o să mergem prin oraş şi o să te trezeşti.

La început, nu vedeam prea multe şi puţine din cuvintele lui Koza ajungeau până la mine. Am

început să înţeleg ce spunea abia când în glasul lui a răsunat părerea de rău şi regretele:

— E, tu o duci bine. Acasă, ai de toate şi când pofteşti. Cred că nu-ţi iau niciun ban. În aceeaşi clipă, aproape că a început să scâncească: Piotrek, merg şi eu cu tine. Le spui că sunt un coleg de-al tău. Cel mai bun coleg. Stăm în aceeaşi bancă. Jucăm volei împreună. El îmi ridica mingea la plasă. Ia-mă şi pe mine. Mă iei? Ele sunt două şi noi am fi tot doi. Înadins nu te-ai ridicat de jos, ca să-i laşi să plece, nu-i aşa? Eu m-am îndepărtat puţin şi m-am ascuns după un copac. Ascultă-mă, sunt atât de înfierbântat, că aş arunca şcoala în aer. Mă iei? Doar nu-ţi pare rău de curve?!

Mi-am smuls braţul cu toată puterea voinţei moleşite şi cu toate că mă ţinea strâns, l-am îmbrâncit şi am trecut pe cealaltă parte a străzii. M-am împiedicat o dată sau de două ori, dar spre norocul meu, poate şi din această cauză, mi s-a limpezit puţin vederea.

— Ce faci, Piotrek?! m-a ajuns din urmă glasul lui dezamăgit. Nu fugi, Piotrek! Ce, sunt ale tale?! Nu a alergat totuşi după mine. Oricum, nu-i auzeam paşii în urma mea. Iar pe măsură ce mă depărtam, slăbea şi glasul lui: Toţi ştiu că sunt curve! Iar tu eşti o pramatie, nu un coleg de clasă!

M-am oprit abia la Poarta Abaţiei, mai bine-zis, m-a oprit, nici eu nu ştiu de ce, lumina felinarului agăţat de boltă. Am ezitat o clipă, dacă nu-i mai bine să mă întorc şi s-o iau pe Browarna, nu mai era atât de mult până în Rybitwy, numai că strada era pavată cu pietre şi neluminată, pentru că nu era niciun felinar. Mi-am înălţat capul spre bolta Porţii înfiptă în cerul întunecat şi trecerea pe sub înălţimea uriaşă mi s-a părut aproape cu neputinţă. Mi-a trecut prin cap că poate aşa se intră pe tărâmul celălalt, fiecare luminat de un astfel de felinar sau poate ducând o asemenea poartă în spinare? M-a străbătut un fior de spaimă. Mi-am adus aminte cum am trecut cu bunicul pe sub ea

când i-am adus familia lui Szmul şi acesta a întrebat:

— N-o să se dărâme peste noi, Józef? Că odată şi odată tot o să se dărâme, nu e veşnică nici ea, aşa cum nu e nimic. Ce rost are să ridici asemenea porţi?

La care Sulka s-a trezit brusc din îngândurare şi întorcându-se spre mine, coama părului ei roşcat mi-a acoperit pentru un moment lumina de la Poartă, iar caii au izbit cu copitele în pavaj, a început să râdă batjocoritor:

— Ce-i, domnişorule, de ce te clatini aşa? Te temi să treci? Ţine-te de roata carului, ca să te rostogoleşti odată cu ea.

Şi abia în acest fel, urmând carul cu familia lui Szmul, am reuşit aproape fără să-mi dau seama să trec prin Poartă. Am început să fredonez încet, cel puţin aşa mi se părea mie, tangoul „Îţi dau buzele-mi roşii, răsfrânte de strigătul fericirii, fierbinţi şi însetate“.

— Hei, diavole, să nu-i trezeşti pe bolnavi!

Am privit în jur clătinându-mă, să văd cine striga la mine pe această străduţă pustie, printre zidurile clădirilor şi întunericul nopţii, luminate parcă de aura felinarului de la Poartă. Din peretele cenuşiu, a apărut un cap cărunt, el mă certase. Mi-am dat seama că mă aflu înaintea spitalului Duhul Sfânt, lipit de biserica tot astfel numită, iar capul cărunt se zărea în uşa aşezământului.

— Ce te-a apucat de strigi noaptea-n gura mare? Netotule! Du-te şi te culcă dacă ţi-ai băut minţile!

— Aici, în acest spital, a murit tata, am murmurat pe neaşteptate spre propria surprindere.

— Şi ce-i cu asta? Capul cărunt s-a mişcat şi a ieşit odată cu trupul pe trotuar. Aici au murit o grămadă de părinţi şi continuă să moară în fiecare zi.

— Dar tatăl meu a fost ofiţer, nu ştiu nici eu de ce i-am spus.

— Ptiu! a mieunat dispreţuitor capul cărunt. Au murit aici grade şi mai mari. Cară-te, că-l chem pe îngrijitor. Du-te şi ţipă pe malul Vistulei.

Deodată, una dintre ferestrele de la etaj s-a deschis scrâşnind şi am văzut o faţă cadaverică. Ochii holbaţi priveau spre mine. Faţa era încheiată strâns sub bărbie în gulerul unei uniforme de ofiţer, împodobite cu zigzaguri argintii. A scrâşnit şi a doua fereastră şi a apărut până la brâu o uniformă cu un rând de nasturi argintii, cu eşarfă pe umăr şi cu aceeaşi faţă cadaverică deasupra gulerului strâmt. Apoi au început să se deschidă una după alta şi celelalte ferestre din peretele cenuşiu al spitalului, plin cu chipuri cadaverice în gulere strâmte şi parcă drept răspuns la chemarea din cântecul meu, de la toate ferestrele răsuna acelaşi tangou: „Îţi dau buzele-mi roşii, răsfrânte de strigătul fericirii, fierbinţi şi însetate“.

Am fugit cât am putut de repede drept înainte, în lungul străzii. Deşi putea doar să mi se pară, întrucât nu simţeam picioarele desprinzându-se de pavaj.

— Hei, n-ai o ţigară?! m-a ajuns din urmă printre cuvintele tangoului chemarea capului cărunt. Cum aşa, bei şi nu fumezi?! Ei, drăcie, ce-aş mai fuma o ţigară! Şi mai e mult până dimineaţă, când se va deschide chioşcul.

Picioarele mi s-au împleticit deodată, sau poate m-am împiedicat de ceva, şi m-am prăbuşit cât eram de lung pe caldarâm. Am încercat imediat să mă ridic, dar caldarâmul nu-mi dădea drumul.

— Nu e un trăsnit? am auzit deasupra mea glasul capului cărunt. Da’ ştiu că te-ai cherchelit nu glumă. Lasă-mă să te ajut. M-a apucat de braţ cu putere. Mă durea toată partea trupului dinspre el. Singur nu te-ai fi descurcat. A mai căzut şi puţină rouă pe pavaj. Toţi au impresia că pot să ridice tot globul pământesc, dar la o adică, nu sunt în stare să se ridice nici pe ei.

Nu numai că m-a ajutat să mă pun pe picioare, dar m-a şi rezemat o vreme, ca să-mi ţin echilibrul.

— De aproape, nu pari a fi un beţivan şi eşti bine îmbrăcat. La anii tăi, nu trebuie să bei atâta. Ce rost are să stai toată viaţa pe la porţi în fiecare zi. Eşti la liceu? Şi unde stai? O iei prin Piaţă şi pe lângă judecătorie în jos. O să ţii minte?

Am mai avut atâta prezenţă de spirit, încât i-am mulţumit. M-a bătut binevoitor cu mâna pe spate.

— Ai grijă să nu te împiedici iar şi să cazi, că n-are cine să te mai ridice. E noapte, toată lumea doarme.

Mă străduiam să mă clatin cât mai puţin, deoarece eram sigur că se uită după mine, să vadă dacă nu cad din nou. Din fericire, am ajuns pe picioare până în Piaţă. După străduţa strânsă între ziduri, Piaţa mi s-a părut un spaţiu nemărginit. În toată lărgimea ei, cobora în pantă uşoară spre marginea colinei şi n-o opreau nici măcar zidurile clădirilor vechi de la poale. Părea că se întinde mai departe, peste acoperişurile lor, în bezna nopţii. Cele câteva felinare aprinse ici şi colo împrejur păreau nişte stele în acest spaţiu imens.

Mă simţeam ca şi când purtam în mine tot acest spaţiu, iar deasupra, pe mine însumi, şi dacă aş fi vrut, aş fi putut înclina Piaţa în partea opusă sau spre oricare dintre laturi, aş fi putut s-o deschid către toate părţile şi desfăcându-mi mâinile, să mă desprind de pavaj şi să mă înalţ peste turnul primăriei din mijloc, peste cocoşul din vârful turnului, care indica direcţia vântului, iar de acolo să cobor în zbor planat spre Rybitwy până la uşa domnişoarelor Poncki. Şi să bat în uşă, eu sunt, Piotr.

Ba, mi-a venit un gând şi mai îndrăzneţ, să mă înalţ până sub bolta acestui spaţiu şi să devin înger. Mai fusesem o dată înger în timpul războiului, la ţară, la bunici, când am mers cu colindul. Mă îmbrăcasem în cămaşa de noapte a mătuşicii Jadwinia, iar aripi îmi făcuse unchiul Władek din

pene de gâscă. Fredek mă distribuise în acest rol, pe care nu-l voia niciunul dintre băieţi.

— Să fii tu, eşti de la oraş şi ai părul ca o fată. Îngerii seamănă mai mult cu fetele decât cu băieţii.

— Piotruś al nostru e ca un înger adevărat, a exclamat încântată mătuşica Jadwinia când m-a văzut îmbrăcat aşa. Piotruś, împreună-ţi mâinile, uite aşa. Şi mi-a arătat cum să le împreunez. N-am dreptate? Aşa să le ţii, când intraţi la cineva în casă.

— Numai să nu bei votcă, dacă vă cinsteşte vreun gospodar, m-a prevenit bunica. Irod poate să bea, moartea, diavolul şi ceilalţi n-au decât să bea, dar îngerul nu. O plăcintă sau un cârnat poţi să mănânci, dar votcă, ferească Dumnezeu.

— E, un păhărel acolo nu poate să-i facă rău nici unui înger, m-a iertat de păcat unchiul Władek. Tot trebuie să înceapă o dată.

— Ce păhărel? l-a repezit mama. Te-nvăţ eu minte să-l mai îndemni. Piotrek, mai bine scoate-ţi aripile şi nu te mai duci nicăieri.

Coboram cu greutate, întinderea Pieţei parcă mă împingea întruna, iar capul o lua înaintea mea, trăgând şi trupul după el, astfel că de câteva ori era cât pe ce să mă prăbuşesc. Aveam impresia că Piaţa mă împinge din spate. Jos, se aflau câteva tarabe goale, care aşteptau târgul de luni şi tribuna lungă, încherbată din scânduri, de la întâi mai, care aştepta şi ea solemnă sărbătoarea din iulie. Niciodată n-o desfăceau între cele două sărbători. Aşa că stătea şi acum în cel mai frecventat loc din Piaţă. În timpul zilei, se jucau copiii pe ea, şi nu numai cei din clădirile din jurul Pieţei, ci din tot oraşul, aşa că nu o dată semăna cu un cuibar uriaş în timpul clocitului. În schimb, înaintea amurgului, o luau în stăpânire adevăratele păsări ale nopţii. În toată Piaţa, răsunau atunci cele mai iscusite înjurături, ecourile încăierărilor, cântece din gură, la mandolină şi la armonică până târziu după miezul nopţii. În zilele de târg însă tribuna era

năpădită, ca o scândură de stolul de vrăbii, de femeile de la ţară cu brânzeturi, unt, ouă, smântână. De aceea, când o desfăceau după sărbătoarea din iulie, Piaţa devenea pustie.

Nu ştiu ce m-a îndemnat să urc la tribună. M-am apucat de balustrada scării şi deşi cu greutate, m-am căţărat, apoi, ţinându-mă de barieră am ajuns până în faţă. Aici, m-am oprit la mijloc şi strângând în mâini bariera cu toată puterea, mirat eu însumi de ce făceam, am strigat de s-a auzit în toată Piaţa:

— Tovarăşe şi tovarăşi!

O clipă, am privit împrejur, vrând să aud cum răsună în acest spaţiu, noaptea, în preajma secolelor ascunse aici în fiecare clădire, în turnul primăriei şi poate şi în pavaj ori în întunericul de deasupra Pieţei. În acelaşi timp însă a început să mi se învârtă capul, iar corpul mi s-a aplecat fără vlagă peste barieră. Şi atârnând aşa, continuam să strig ceva, sau mai degrabă murmuram:

— Trăiască revoluţia! Toate perechile dansează tangou! Îţi dau buzele-mi roşii. Aici, nimeni n-o să mi-o mai ia înainte. O, nu.

Deodată, un glas a tunat nu prea departe:

— Hei, să nu vomiţi de la tribună!

În lumina felinarului, am zărit ca prin ceaţă un miliţian. Mai exact, doi, şi nu vedeam dublu, fiindcă am auzit două glasuri, când s-au apropiat de mine.

— Stai aşa! Nu te mişca! a strigat unul. Neisprăvitului i-a venit chef să urce la tribună.

— Nu mai ţipa. Stai! l-a potolit celălalt. Nu vezi că abia se ţine de barieră?

Au alergat la tribună şi unul mi-a pus mâna pe umăr.

— Ia uită-te la mine! Şi a încercat să mă întoarcă cu faţa spre el cu forţa, dar m-am agăţat cu şi mai multă putere de barieră, astfel că nu m-a putut desprinde de ea:

— Blestematul, ce pornit e! Opune rezistenţă. Stai puţin! Şi m-a strâns cu o mână sub bărbie, iar cu cealaltă m-a prins de cureaua de la pantaloni şi cu o mişcare puternică, mai că m-a ridicat deasupra tribunei. Aveam impresia că numai mâinile mi-au rămas pe barieră. Celălalt mi-a pus lanterna în faţă.

— E un puştan cu caş la gură, a rostit cu o umbră de dispreţ.

— Şi ăştia iau foc câteodată, a răspuns cel care mă ţinea. Unde te-ai îmbătat aşa?

— Cred că în vreo ascunzătoare de hoţi, a spus celălalt, scutindu-mă în acest fel să răspund că la şcoală, deşi nu sunt sigur că le-aş fi spus, pentru că nici măcar gândul că mă vor lua cu ei nu mi-a stârnit câtuşi de puţin teama.

— Dac-ai fi băiatul meu, a spus nu mai ştiu care, te-aş spinteca şi ţi-aş pune sare pe rană. Cine-i tatăl tău?

Din fericire, cel cu lanterna a răspuns în locul meu:

— Mai mult ca sigur că e la închisoare şi n-are cine să-l supravegheze.

— Unde locuieşti?

— În Rybitwy, am îngăimat.

— E cam departe, a remarcat unul către celălalt. Să-i dăm un picior în fund şi să-l lăsăm să plece.

M-au dat jos de la tribună şi în aceeaşi clipă, o lovitură puternică de picior m-a aruncat deasupra Pieţei şi am aterizat lângă clădirea judecătoriei. Iar de acolo, în virtutea inerţiei, m-am rostogolit în jos, oprindu-mă în faţa scării care cobora spre Rybitwy. M-am apucat de balustradă, fiindcă cine ştie dacă n-aş fi continuat să mă dau de-a berbeleacul pe trepte până la uşa domnişoarelor Poncki. M-am oprit, clătinându-mă şi nu mi-am mai luat mâna de pe balustradă. Mi s-a făcut deodată somn şi m-am aşezat pe prima treaptă.

În Rybitwy, se stinseseră luminile, nu se mai zărea nici cea mai slabă licărire, de parcă nu era

adevărat că acolo sunt case în care locuiesc oameni, în care locuiam şi noi, mama şi cu mine. O prăpastie astupată cu întuneric. Nu se vedea lumină nici la ferestrele domnişoarelor Poncki. Asta m-a bucurat, deşi nici eu n-aveam habar de ce. M-am gândit că s-au culcat. Şi mi-am imaginat capetele lor pe perne, înconjurate de buclele părului răvăşit, feţele cu ochii închişi, braţele albe odihnind pe plapumă. Aveau somnul uşor, poate că vegheau, să vadă când mă întorc de la dans, deoarece uite că Ewelina îşi scoate un picior de sub plapumă, încununat de unghiile date cu lac roşu, iar Róża genunchiul alb, rotund. Apoi îşi întind braţele şi le aşază pe plapumă şi abia după aceea sânii plini de mângâieri, la fel de albi, lucind ca patru lămpi în întuneric.

M-am prins de balustradă şi m-am ridicat. Ţinându-mă cu amândouă mâinile de ea şi pipăind cu vârful piciorului fiecare treaptă prin întuneric, înainte de a mă sprijini pe toată talpa, am coborât câteva trepte. Dar n-am mai avut curaj să cobor mai departe. Îmi revenisem totuşi atâta cât să scot batista din buzunar şi aşternând-o pe treaptă, m-am aşezat din nou. Mi se învârtea capul, dar mai puţin, cel puţin întunericul din vale, care apăsa Rybitwy, stătea pe loc. Totuşi cerul de deasupra lui, când am încercat să-mi ridic capul, a început să se rotească în jurul unei osii nevăzute, iar odată cu cerul, simţeam că mă rotesc şi eu. Cu toate că era la fel de întunecat ca şi bezna de jos, încât n-aş fi putut deosebi hotarul dintre cele două straturi de întuneric.

Toropit de somn, încercam să-mi amintesc care fusese ultima bătălie pe care mi-o povestise tata, când îl condusesem la medic. Şi în aceeaşi zi, după-amiază, îl dusesem cu domnul Jaskóła la spital. Pe coridor, s-a uitat la cei care aşteptau şi văzându-mă pe mine, a spus:

— Tu nu mai sta. Mâine să vină cineva să-l vadă.

Cea de la Waterloo? Nu. De la Gaumela? Nu. De la Savannah? Nu. De la Marna? De la Câmpul lui Kulik? Sau cea de pe Vistula? La cea din urmă, revenea adesea şi cu orice ocazie, ca şi când undeva acolo continua încă nehotărâtă. Nu fusese o bătălie obişnuită, ci o adevărată minune. Chiar aşa zicea, o adevărată minune. Cu atât mai mult cu cât, ca orice ofiţer de pe front, nu credea în minuni. Numai oamenilor obişnuiţi le place să dispună de Dumnezeu şi să vorbească de minuni. Dar cine n-a luat parte la asemenea bătălie, acela nu poate şti cum arată o astfel de minune. De altminteri, pentru cei care învinge, orice bătălie este o minune. Oricare este câştigată cu ajutorul lui Dumnezeu. Iar Dumnezeu n-ar fi Dumnezeu dacă n-ar vrea să lupte alături de una dintre cele două părţi. Dumnezeu plânge la fiecare bătălie. Câştigată sau pierdută, pentru Dumnezeu este întotdeauna o înfrângere.

De aceea, îl suspectam că n-a fost pe front. Poate în tabără, dar bivuacurile nu însemnau pentru mine o armată. Ori poate stătuse în spatele frontului, într-o cancelarie, unde abia ajungea bubuitul tunurilor şi trimitea pe front atâtea conserve, atâtea pâini, bocanci, centuri şi obiele. Sau nota câţi morţi şi câţi răniţi erau în fiecare zi, anunţa părinţii şi soţiile că pe câmpul de glorie, pe câmpul de glorie, pe câmpul de glorie. Şi semna fiecare telegramă cu propria iscălitură ca din partea destinului. Avea, ce-i drept, o iscălitură frumoasă, ascuţită, rapidă, ca zigzagul unei tranşee. Rămăsese o scrisoare către mama încă de pe timpul când erau logodiţi. Iubita mea. Cu o astfel de iscălitură ca din partea uneia dintre acele predestinări.

Poate cea de la Racławice? Asta însă era o bătălie rugăciune, n-aş fi putut s-o uit atât de uşor. Până şi la ţară, la bunici, atârna un calendar de pompieri cu priveliştea acestei bătălii între luni şi zile, se înţelege, dinainte de război. Nu renunţaseră

la el din cauza acestei bătălii. Mereu se vorbea de această bătălie, ca şi când ar fi durat şi acum. Unchiul Władek, când îl prindea în vârtejul ei, sărea în picioare şi încleştându-şi pumnu-i uriaş înaintea ei, răcnea cu turbare în glas:

— A, i-aş fi stors pe toţi într-un pumn, ca să se scurgă tot sucul din ei şi să câştigăm într-un iureş. Nu să-l străpung pe fiecare cu acul. Cum să străpungi cu acul atâta furnicar de oameni?

— Astea nu sunt ace, neisprăvitule. Sunt coase, îi explica bunicul.

— Şi ce dacă sunt coase? Văd şi eu că sunt coase. Dar pentru ticăloşii ăştia, tată, coasele sunt ca nişte ace.

— Păcat că ai noştri nu aveau tancuri pe atunci, sau măcar mitraliere, a intervenit unchiul Stefan. I-ar fi terminat mai repede ca tine cu pumnul tău. Şi am fi avut mai de mult Polonia noastră.

— Cum puteau să aibă, când pe atunci nu apăruseră încă tancurile şi mitralierele, s-a revoltat bunicul.

— Ştiu şi eu că nu apăruseră. Dar e păcat.

Şi ascultând cum se încontrau unchiul Władek şi unchiul Stefan cu bunicul, am adormit.

IX. Omorâţi-mă şi pe mine

Slujba abia începuse, aşa că nu întârziaserăm prea mult. Totuşi, cu mult înainte de liturghie, la drept vorbind, îndată după ce intraserăm în biserică şi ne aşezaserăm în rândul de scaune aşezate în faţa sicriului pentru rudele mai apropiate, pe mama începuse s-o chinuiască neliniştea că încă nu sosiseră. Iar pe măsură ce se apropia slujba, deşi îşi pironise ochii pe sicriu, cum se cuvenea văduvei răposatului, tot mai des se apleca spre mine şi mă îndemna insistent abia acoperind şoaptele din jur:

— Întoarce-te şi vezi dacă n-au venit. Au sosit? Te-ai mai uitat, poate că au sosit.

Când preotul a ieşit din sacristie, a făcut o mişcare din cap, de parcă voia să privească şi ea înapoi, dar cum trebuia să ne ridicăm în picioare, a renunţat. Am mai auzit-o doar îngânând printre suspine un gând sau o şoaptă.

— Se vede că nu mai vin. Şi doar mi-au promis.

Preotul se apropia de evanghelie, când mama şi-a scos batista din mâneca rochiei şi ştergându-şi ochii de lacrimi, s-a aplecat iarăşi spre mine şi înăbuşindu-şi cuvintele, m-a întrebat din nou în şoaptă:

— Au venit, nu le-ai văzut? Şi a adăugat cu amărăciune:

— M-au dus cu vorba.

Preotul s-a întors spre enoriaşi şi, desfăcându-şi braţele ca nişte aripi, a început să cânte *Dominus,* când a încremenit deodată cu cuvintele pe buze, iar privirile i s-au îndreptat spre uşă, aproape de cor. Ca la o comandă, toţi cei prezenţi în biserică au făcut la fel. Tot aşa au procedat şi cei din rândul nostru: bunicii, mătuşile şi unchii, astfel că s-a

produs puţină rumoare din cauza scaunelor care scârţâiau. Mi-am spus, în gând, că şi mama, urmărind privirile preotului, se va uita cel puţin cu coada ochiului înapoi sau, în cel mai rău caz, se va apleca spre mine, şoptindu-mi:

— Vezi dacă sunt ele!

Dar mama m-a tras pe neaşteptate de mână, poruncindu-mi cu asprime şi abia auzit:

— Nu te uita înapoi! Înţelegi? Şi aproape cu înverşunare în priviri, parcă în ciuda tuturor, a continuat să se uite la sicriul în care se afla tata.

Nu mi-am putut stăpâni curiozitatea şi pe furiş, ca să nu mă vadă, am privit spre uşă şi mai că mi s-a oprit răsuflarea.

— Mamă, mi-am înăbuşit glasul, ca să nu strig, domnişoara Ewelina şi domnişoara Róża au venit. Iată-le. Şi ce coroană mare au adus!

Vestea nu a făcut nici cea mai mică impresie asupra mamei, cel puţin aşa părea, ba chiar şi-a făcut o cruce mare, vrând parcă să arate că este adâncită în rugăciune şi n-o interesează la cine se uită ceilalţi. Dar mătuşa Jadwinia, care şedea lângă ea de cealaltă parte, s-a înclinat şi i-a şoptit uimită:

— Cine mai sunt şi astea?

— Nişte cunoştinţe, a răspuns mama cu nepăsare, deşi în glasul ei se simţea o umbră de mândrie.

Preotul a sfârşit *vobiscum* şi s-a întors cu faţa spre altar. Oamenii, în schimb, i-au urmat pilda fără plăcere şi în fiecare clipă câte unul îşi îndrepta ochii spre uşă. În rândul nostru, cel mai adesea o făcea unchiul Władek, până când, la un moment dat, bunicul l-a dojenit.

— Nu te mai uita înapoi. Uită-te la sicriu.

Nu-i vorbă că şi la uşă se iscase oarecare învălmăşeală. Asta din pricina coroanei, care era uriaşă, aproape umflată de flori şi cu eşarfe largi, pe care, mai târziu, când se afla lângă sicriu, am citit: „Vecinului scump şi cumsecade – Ewelina şi Róża, vecinele îndurerate“. În uşă apăruse mai

întâi coroana, acoperindu-l cu totul pe cel care o purta. Parcă venise neajutată de nimeni şi avea să parcurgă singură biserica aşezându-se lângă sicriul cu tata. Dar după o clipă de vânzoleală, lumea s-a retras şi abia atunci s-au ivit în uşă domnişoara Ewelina şi domnişoara Róża, care fireşte, de teamă să nu se strice aranjamentul floral, pentru că uşa era deschisă numai pe jumătate, au ferit cu braţele întinse rămurelele şi florile, purtând coroana printre oameni împreună cu vizitiul care, cum s-a văzut pe urmă, o ducea. Veniseră cu o birjă, dar întârziaseră pentru că o roată alunecase într-o adâncitură de pe drumul stricat de război şi arcurile se rupseseră, aşa că îndemnaseră în zadar calul, venind la pas. Pe deasupra, aproape tot drumul stătuseră aplecate într-o parte şi începuse să le doară capul; noroc că ajunseseră la timp.

Vizitiul nu era prea înalt, astfel că, se prea poate, coroana părea atât de mare numai faţă de el, deşi nu asta era cauza că o purta prin biserică aproape fără să vadă. Mai întâi, i se poruncise s-o ducă pe sus, aşa că i se vedeau numai cizmele până la jumătatea carâmbilor. Iar în al doilea rând, printre rămurelele de brad şi flori, era greu să i se vadă până şi strălucirea ochilor. Ce-i drept, îl conduceau la braţ, de o parte domnişoara Ewelina, de cealaltă domnişoara Róża, ţinând în mâinile libere capetele eşarfelor, dar şi aşa înainta cu paşi nesiguri, ceea ce dovedea că merge fără să vadă. Mai mult ca sigur, avea cizmele cu ţinte, deoarece bocănea când călca asemenea unui soldat.

În schimb, domnişoara Ewelina şi domnişoara Róża păşeau aproape fără să se audă, poate chiar mai încet decât mergeau în papuci pe tavanul încăperii în care locuiam. Şi agale, fără să se grăbească, reţinându-l în acest fel şi pe vizitiul pe care-l duceau de braţ. Se vedea că se străduiesc să-şi potrivească paşii cu gravitatea morţii tatei, cu toate că vizitiul, bocănind, tulbura întru câtva această gravitate. S-au apropiat de sicriu, vizitiul a

rezemat coroana de catafalc şi în sfârşit s-a arătat privirilor. L-au trimis numaidecât în spatele celor adunaţi, iar ele, cu aceeaşi gravitate cu care însoţiseră coroana prin biserică, au îndreptat rămurelele, florile, au potrivit eşarfele, în aşa fel încât să se vadă pe una inscripţia „vecinului scump şi cumsecade“ şi „vecinele îndurerate“, pe cealaltă. După care au vrut să se depărteze, însă mama le-a arătat cu mâna locurile de lângă ea, Ewelina la stânga, iar Róża la dreapta, mutându-ne în acelaşi timp pe scaunele mai depărtate pe mine şi pe mătuşa Jadwinia. Se prea poate ca din cauza acestei coroane, din ochii ei pironiţi pe sicriu, au început să curgă lacrimi dese, ceea ce putea să însemne că deşi nu voia să plângă, numai venirea domnişoarelor Poncki, pe care nu le mai aştepta, ca să nu mai vorbim de această coroană uriaşă, o înduioşaseră atâta. Mai ales că era singura coroană de care avusese parte tata, coroană cum nu se mai văzuse pe aici de când exista cimitirul la nicio înmormântare.

De altfel, şi în sufletul meu jalea după tatăl răposat se împletea cu mândria pricinuită de această coroană, ei, şi înainte de toate, de venirea domnişoarelor Poncki. Mi se părea de-a dreptul ireal că stăteau printre noi lângă sicriu, la fel de triste ca şi noi, iar când ne ridicam, se ridicau şi ele odată cu noi, îngenuncheau, făceau mătănii, se închinau şi îngânau rugăciunile. Mă gândeam la ele aproape ca la nişte sfinte care coborâseră din icoanele de pe pereţii bisericii, ca să cinstească moartea tatei, cum se cinsteşte adesea moartea cuiva, chemând la slujba de îngropăciune încă un preot sau doi, câteodată chiar şi pe episcop. Mai ales că hainele lor arătau o tristeţe mai mare ca a tuturor. Amândouă în negru, în rochii negre, pălării negre cu voaluri negre care le acopereau feţele, în pantofi, ciorapi şi mănuşi negre până peste coate şi cu poşete mici, închise la culoare. Din aceste poşete, din vreme în vreme, când una, când alta

scoteau batistuţe albe şi, ridicând puţin voalurile, îşi ştergeau lacrimile care nu se vedeau. Tuturor lacrimile le picurau pe obraji, mătuşilor, unchilor, bunicilor, nemaivorbind de mama; mai rare, mai dese, oricum, se vedea că sunt lacrimi, dar ele îşi duceau batistuţele albe la ochi, pe sub voaluri, ca pe sub nişte gratii.

La un moment dat, îmi doream să le văd lacrimile de sub voaluri şi îmi închipuiam că trebuie să fie mari cât nişte grăunţe coapte, spre deosebire de lacrimile mătuşilor, unchilor, bunicilor şi chiar de ale mamei, care plângeau cu lacrimi obişnuite, aceleaşi de totdeauna, indiferent pentru ce. Mă gândeam că, probabil, nu toate lacrimile sunt la fel, iar cele mai dureroase trebuie să fie ascunse de voaluri negre şi şterse cu batistuţe albe, fiindcă ce doare cu adevărat nu poate fi la vedere, ca nasul, urechile, ochii sau părul.

Oamenii priveau mereu spre noi, deşi nu la noi, că ce puteau să vadă la noi. Uneori, simţeam cum ochii lor rătăcesc ca nişte furnici de pe domnişoara Róża, care stătea alături, la mine şi parcă mă mânca pielea; dacă n-ar fi fost durerea după tata, aş fi început să mă scarpin. La fel proceda şi preotul când, trecând dintr-o parte în alta a altarului, după evanghelie sau sfântul potir, de fiecare dată când se întorcea spre oameni îşi odihnea fie şi pentru o clipă privirea asupra domnişoarei Róża sau a domnişoarei Ewelina. Se vede că şi pe el îl năpădeau întrebările, dacă nu sunt cumva niscaiva sfinte, fiindcă deşi înmormântase aici zeci şi sute de morţi, la niciunul dintre ei nu mai văzuse asemenea apariţii. Iar când citea evanghelia, aproape la fiecare cuvânt îşi îndrepta privirea spre ele, de parcă despre ele tâlcuia cartea sfântă, deşi era vorba de cei care aveau să intre sau nu în împărăţia cerurilor. Iar în timpul împărtăşaniei, la care au venit şi ele odată cu noi, mâna i-a tremurat vizibil în timp ce le

oferea sub voalurile uşor ridicate sfânta cuminecătură. Pentru că mie mi-a pus-o ca de obicei pe limbă, de mi s-a lipit toată de cerul gurii. Domnişoara Róża îngenunchease lângă mine, aşa că vedeam bine cum bucăţica sfântă se apropia de gura ei între degetele tremurânde.

Mai apoi, când a cădelniţat sicriul după slujbă, a făcut-o de două ori în direcţia Ewelinei şi a Różei. Şi tot aşa la cimitir când, stropind mai întâi sicriul cu apă sfinţită, apoi oamenii, asupra Ewelinei s-a oprit, cum nu se poate mai vizibil, puţin mai mult. Coborând de la cimitir după înmormântare, am auzit-o pe Ewelina şoptindu-i Różei, căci mergeam în urma lor:

— Da' ştiu că preotul ne-a făcut ciuciulete.

Şi au început să râdă încet sub voaluri, iar Róża, speriată că putea s-o audă cineva, a privit în urmă şi a rostit uşurată:

— Doar Piotruś vine după noi.

M-au luat îndată între ele, Róża m-a mângâiat pe păr, iar Ewelina a spus:

— Acum, Piotruś, trebuie să fii bărbat.

Îmi părea rău că tata nu vede nimic din toate acestea, poate că s-ar fi simţit şi el mândru de asemenea înmormântare. E adevărat, nu le arătase domnişoarelor Poncki prea multă prietenie, iar câteodată îi reproşa mamei că stă prea mult cu ele, dar cine ştie dacă după astfel de înmormântare nu şi-ar fi schimbat părerea, întrucât nu numai că-i aduseseră această coroană, dar o împrumutaseră pe mama, ceea ce de asemenea nu ştia, cu bani pentru sicriu şi înmormântare, aşa că n-ar mai fi trebuit să se îngrijoreze de unde va face mama rost de bani.

Fiindcă asta îl chinuia cel mai mult, când mama l-a vizitat în ultima zi la spital. Încercase de mai multe ori să-l încurajeze că nu arăta rău deloc, că-l vor face bine la spital, că se va mai duce nu o dată la cinema şi îşi va găsi un serviciu, iar atunci vor schimba şi locuinţa, vor primi musafiri la care vor

merge şi ei, dar ascultându-i mângâierile, a întrebat-o doar atât:

— De unde ai să iei banii pentru înmormântare şi pentru sicriu? Bine că măcar costumul îl am. Şi a murit cu această grijă.

Într-adevăr, numai prin grija asta a lui i-am resimţit moartea. Când stăteam în biserică sau pe urmă, la cimitir, lângă sicriu, nu mă puteam dezbăra de gândul că el se întreba şi acum de unde va lua mama banii pentru înmormântare şi pentru sicriu. Dar cel mai rău era că nu puteam să-i spun că ne împrumutaseră domnişoarele Poncki, aşa că să nu se mai chinuiască, o să le dăm banii înapoi când vom avea, aşa-i spuseseră mamei. Şi, lesne de înţeles, cu toate că moartea lui rămânea cu fiecare an şi mai mult în urmă, depărtându-mă de ea şi cu gândul, nu mi-am putut alunga din minte niciodată convingerea că el se chinuieşte mereu de unde va lua mama banii pentru înmormântare şi sicriu. O resimţeam ca pe ceva care nu-i îngăduia să moară de-a binelea pentru totdeauna. De parcă devenise însăşi grija mea. Şi deşi, după ani, a murit şi mama, uneori mă cuprindea şi pe mine grija de unde avea să ia bani pentru înmormântare şi sicriu. N-am scăpat de această grijă nici măcar după ce le-am plătit domnişoarelor Poncki banii împrumutaţi pentru îngropăciune şi coşciug.

Nu, nu e vorba că nu mă împăcam cu moartea lui, ci mai degrabă fragilitatea imaginaţiei faţă de fenomenul morţii. Deoarece tot aşa îmi reproşam şi mie, iar asta nu mai era în niciun caz o dezvinovăţire, că în ultima zi când mama l-a vizitat la spital de dimineaţă, iar pe mine m-a trimis după-amiază la el cu o pătură şi supă de arpacaş, nu i-am spus niciun cuvânt despre coroana pe care domnişoarele Poncki aveau s-o aducă la înmormântare. S-ar fi bucurat, desigur, cu atât mai mult că nu se aştepta la nicio coroană. Aveam impresia că nu adusesem vorba de coroană înadins, ştiind că s-ar fi bucurat. Poate că voiam să

mă răscumpăr, nu pentru că murise, ci fiindcă îi ascunsesem că erau ultimele lui clipe, atunci când i-am adus pătura şi supa de arpacaş. Iar eu nu fusesem în stare să ghicesc.

E drept, eram puţin supărat pe el, pentru că tocmai voiam să mă duc după-amiază la pescuit pe malul Vistulei, să încerc o undiţă nouă cu cârligul cu trei braţe pentru ştiucă. Prinsesem mai demult chiar câţiva caraşi vii şi mă temeam să nu moară. În plus, când am intrat în salon, nici n-a catadicsit să-mi spună aici sunt, aşa că a trebuit să-l caut cu privirea printre cele peste zece paturi şi capete identice care se înălţau din aşternuturi ca pietrele din zăpadă. Pas de găseşte-ţi piatra în atâta albeaţă de omăt, cu cât te uiţi mai mult, cu atât ţi se înceţoşează ochii mai tare.

Stăteam cu pătura şi supa de arpacaş la uşă şi mă temeam să înaintez în această albeaţă. Până când, din patul cel mai apropiat, una dintre pietre m-a întrebat:

— Tu pe cine cauţi?

— Pe tata, e în salonul ăsta, am răspuns.

— Aici, toţi suntem părinţi, a continuat. Când l-aţi adus?

— Ieri, i-am spus şi am simţit că mi se opreşte inima.

— E acolo. A întins braţul de sub albeaţă şi mi-a arătat un pat de lângă fereastră, în colţul salonului.

Am crezut că doarme, deoarece când am ajuns lângă el, hârâia ca un om care visează urât cu ochii mijiţi. Am stat o clipă aplecat deasupra lui, înainte de a deschide ochii, spunându-mi fără mirare, mai degrabă şoptindu-mi:

— Tu eşti. Şi s-a uitat într-o parte a salonului, apoi în cealaltă, îngânând tot atât de încet: E băiatul meu.

Dar niciuna dintre pietre, nici măcar cele mai apropiate, nu a zâmbit şi nu a îngăimat o vorbă. Priveau cu toţii ca nişte orbi, sau poate chiar nu

ştiau că se uită. Doar din patul cel mai depărtat, o piatră a rostit de sub zăpadă.

— Ieri, a venit şi băiatul meu la mine.

I-am pus pătura la picioare, iar supa de arpacaş i-am lăsat-o în dulăpiorul de la cap.

— Tată, mama a zis să mănânci imediat, până nu se răceşte, şi să-mi dai ulcica înapoi, i-am spus cu grabă în glas.

— O să mănânc după aceea, a murmurat. Stai lângă mine, uite colea pe pat, a mai rostit cu greu cuvintele în timp ce răsufla hârâit, cufundându-se între cuvintele rare ca într-o prăpastie. E cu putinţă ca tocmai cuvintele acelea tot mai depărtate să fi fost singurul semn că murea.

De altfel, când îl adusesem la doctor, după câteva trepte, răsuflarea i se îngreuia şi sorbind aerul, nu mai era în stare să îngâne decât două cuvinte, să ne odihnim puţin, amândouă tot atât de depărtate unul de altul şi despărţite de aceleaşi prăbuşiri în prăpastie. Dar după o clipă, întorcându-se dinspre balustradă către întinderea câmpului, întindea braţul spre ea şi începea să-mi povestească vreo bătălie.

M-a întrebat în şoaptă:

— Te grăbeşti?

— Nu, am îngăimat, dar nu m-am putut abţine să nu adaug: voiam să mă duc la peşte.

— O să te duci, a rostit, spune-mi însă ce temă ţi-a dat învăţătorul?

— Ei, niciuna, am răspuns.

— Niciuna? s-a mirat între două răsuflări gâfâite. Trebuia să-ţi dea vreuna, a rostit cu pauze tot mai mari între cuvintele care se înfigeau ca nişte vârfuri ascuţite în mine.

— Despre ploaie, am răbufnit, de parcă voiam să spun, nu mă mai înţepa.

— Despre ploaie? a continuat totuşi cu răsuflarea întretăiată. Ce anume despre ploaie?

— Ce foloase aduce ploaia? am răspuns.

— Ce foloase aduce ploaia? a repetat mai mult în gând decât cu glas tare. Apoi, foarte obosit, a mai adăugat: Hai, du-te. Şi ia şi pătura, şi supa de arpacaş. N-am poftă de mâncare. Roag-o pe mama să mă ierte.

Acum, la cimitir, domnişoarele Poncki păreau şi mai frumoase decât în biserică. Poate pentru că împrejurimile erau îmblânzite de lumină. De aceea, abia în cimitirul plin de soare s-au arătat în toată splendoarea lor. În penumbra din biserică, erau doar negre, dar în cimitir s-a văzut că amândouă purtau rochii diferite, pălării diferite şi până şi voalurile de pe faţă aveau modele deosebite. Şi cu toate că erau tot în veşminte negre, culoarea închisă făcea ape-ape pe trupurile lor.

În plus, abia se sfârşise războiul, ale cărui urme se vedeau şi în cimitir. Ici, o cruce înclinată sau trupul lui Isus ciobit, colo un cavou spart ori o groapă pe alee, ei, şi cu toţii erau îmbrăcaţi ca vai de lume, bunicul, la anii lui, purta pâslari, unchiul Władek pantaloni cârpiţi la genunchi, aşa că impresia pe care o făceau domnişoarele Poncki era cu atât mai puternică, părând că veniseră din cer în zbor să ia parte la tristeţea şi durerea noastră.

Ocupat de strămutarea tatălui întru eternitate, preotul îşi arunca şi el adesea privirea la ele. Cine ştie dacă tocmai prezenţa lor nu-l hotărâse să facă şi slujba de exorcizare, deşi mama nu i-o ceruse, fiindcă n-avea cu ce s-o plătească. După ce l-a stropit cu apă sfinţită, l-a cădelniţat, i-a pus în cele din urmă pe sicriu un bulgăre de pământ şi se părea că va pleca, şi-a înălţat deodată privirile spre cer şi a rostit cu glasul plin de disperare:

— Ni se strânge inima de jale, când trebuie să ne despărţim pentru veşnicie de oricare dintre fraţii şi surorile noastre.

Mama aproape că şi-a reţinut lacrimile, care-i curseseră tot timpul, şi s-a uitat înfricoşată la el, vrând parcă să-i strige să înceteze, pentru că nu

mai avea niciun ban, cum îi spusese, iar de pomană nu voia nimic. Dar înţelegând, se pare, că disperarea lui nu mai putea fi oprită, deoarece era mai altfel şi mai adâncă şi nu din cauza tatei, mai ales că după prima frază au urmat şi multe altele, înălţând tot mai mult ruga-i disperată de la pământ către cer, şi-a lăsat şi ea lacrimile să-i curgă iarăşi pe obraji. De altminteri, pe măsură ce preotul vorbea, începuseră cu toţii să plângă. Nu numai bunicii, mătuşile, unchii, ci toţi cei care se aflau în cimitir, chiar cei care veniseră aduşi de simpla curiozitate la înmormântarea tatei. Întrucât cuvintele preotului conţineau acea tărie pe care o împrumută vorbelor numai disperarea, încât până şi cei care îşi reţinuseră lacrimile le dădeau acum drumul să curgă.

Simţeam totuşi că numai mama plângea cu adevărat şi nu doar pentru că nu putea accepta moartea tatălui, ci şi pentru că o chinuia întrebarea cum avea să trăiască acum? În ceea ce mă priveşte, nu eram chiar atât de sigur dacă lacrimile care-mi curgeau din ochi însemnau că plâng cu adevărat sau plângeam şi eu la fel cu ceilalţi, deoarece nu se cuvine să nu plâng la moartea tatei. După aceea, mama m-a şi dojenit că plângeam ca şi când n-aş fi plâns deloc, ca să mi se vadă lacrimile în ochi, dar acestea erau boabe mici şi rare. Mă văzuse, deşi plângea, că mai mult mă uitam în jur decât plângeam. Cei din spate nu-şi dădeau seama dacă plâng sau nu.

E posibil ca mama să fi avut dreptate, fiindcă simţeam că dacă aş fi putut, mi-aş fi retras lacrimile înapoi, în mine, ca nici cei dinaintea mea să nu mă vadă că plâng. Le invidiam pe domnişoara Ewelina şi pe domnişoara Róża că aveau feţele acoperite de voalurile negre. Îmi închipuiam chiar că şi eu purtam un astfel de văl prins în partea de sus a frunţii, care aproape că-mi acoperea nasul şi prin care priveam împrejur, în vreme ce toţi ceilalţi aveau impresia că plâng. Mi

se părea că vălul mă mângâia pe faţă ca o blană de iepure de casă. Iată de ce mama s-a aplecat deodată spre mine şi mi-a şuierat cu supărare în glas:

— Unde te uiţi? Trebuie să plângi.

Fiindcă tocmai atunci priveam la mormântul primarului, fiind sigur că vălul îmi acoperă faţa. Îmi atrăsese privirile şi nu pentru că se afla abia la câţiva paşi mai încolo de mormântul tatei, dar era cel mai arătos mormânt din cimitir şi vrând-nevrând se impunea atenţiei. Înconjurat cu lanţuri groase de stâlpi în cele patru colţuri, şi despărţit de mormintele cele mai apropiate de un spaţiu liber, părea izolat de celelalte. Se mai spunea că se află chiar în mijlocul cimitirului, pe care-l şi însemna ca un reper. Deşi cimitirul nu fusese îngrădit multă vreme, sau măcar despărţit de câmpurile din jur, se pare că de la mormântul primarului până la fiecare dintre cele patru margini ale locului de veci erau, în linie dreaptă, aceleaşi distanţe, deci tot atâţia paşi până la cele patru colţuri.

Fiindcă se întâmplase că atunci când fusese înhumat primarul în cimitir erau numai vreo zece-cincisprezece morminte, iar parohia fusese statornicită cu puţin timp înaintea izbucnirii războiului. Se înălţase o biserică nu prea mare şi în mare grabă, ca să consfinţească deocamdată existenţa parohiei, până când avea să se zidească una mai mare. În schimb, problema cimitirului rămăsese nerezolvată. Exista, e adevărat, în spatele bisericii, o tarla făgăduită de moşier pentru cimitir din câmpurile vecine, dar nu fusese încă marcată, aşa că răposaţii erau îngropaţi şi acum în cimitirul parohiei vechi. Doar spre miazănoapte, marginea cimitirului era însemnată natural de Şleaul Adânc, singurul drum care ducea spre pământul moşierului; ei, şi biserica se afla tocmai pe această parte. Afară de asta, nu se mai ştia nimic, de unde până unde avea să se întindă cimitirul nou, nici lungimea şi lăţimea ori cât avea să intre în moşia

boierului. Mai ales că proprietarul îşi semăna pământul odată cu parcela promisă pentru cimitir. Strângea recolta, ara şi iarăşi semăna în fiecare an altceva; după grâu, punea orz, apoi niprală şi lucernă, neputându-se hotărî, se pare, dacă cimitirul avea să fie mai aproape de biserică ori mai departe, la marginea asta sau la cealaltă a moşiei.

Unii credeau că, deşi făgăduise, îi părea rău să renunţe la asemenea pământ pentru cimitir. Într-adevăr, pământul era fertil, loess, ca untul. Grâul ajungea până la ochii unui om înalt, orzul nu era cu mult mai mic, lucerna ca desişul, niprala ca un covor. Iar acum, grâul, orzul, lucerna şi niprala aveau să fie înlocuite cu morminte? Şi oamenii aveau să moară, cum mor mereu, aşa că mormintele vor ieşi cândva din cimitir, năpădind câmpul, fiindcă în altă parte n-aveau unde. Numărul lor va creşte întruna până când îi vor ocupa toată moşia. Mormintele nu ţin cont al cui e pământul, al ţăranului sau al moşierului, iar acesta n-o să se judece cu ele că i-au năpădit proprietatea.

Alţii spuneau că boierul însemnase de mult locul cimitirului, dar ţine totul în mare taină, până când va muri, vrând să fie primul îngropat aici, iar cimitirul să înceapă de la el, de vreme ce pământul îi aparţinea. Au încercat să-i dezlege taina, luând ca reper singurul copac de lângă Şleaul Adânc, dar cu toate că acest copac era stejar, n-au ajuns la nimic, deoarece pentru unii stejarul avea să jaloneze marginea stângă a cimitirului, sau pe cea dreaptă, iar pentru alţii totul era doar o înşelătorie, fiindcă nici măcar stejarul nu va trăda secretul, mai ales că şi el era tot al moşierului.

Erau şi dintre aceia care-l îndemnau pe preot măcar să sfinţească pământul, ce dacă nu era marcat, poate că aşa moşierul se va grăbi s-o facă. Totuşi preotul nu voia să le dea în bună şi nu era de mirare, întrucât ce trebuia să sfinţească, grâul, orzul, lucerna, niprala ori fie şi câmpurile arate

după secerat? Când se sfinţeşte pământul pentru un cimitir, trebuie să ştii cât se întinde, altminteri însemna să tai o bucată din lumea asta şi s-o dăruieşti tărâmului celălalt.

Şapca o găsise un om din sat pe drum şi o dusese la primărie, dar acolo nu voiseră s-o ia în primire, poruncindu-i s-o lase la postul de jandarmi. Dar la postul de jandarmi, îi fusese frică să se ducă, puteau să-l aresteze sau să-l împuşte, că dacă nu-l credeau că a găsit-o pe drum? Oricând puteau să nu-l creadă, acolo ei pot face orice. În cele din urmă, a înfipt un băţ, lângă drum, în locul unde căzuse şapca şi a pus-o în vârf, cu cozorocul spre drum şi ridicat puţin spre cer, ca să arate că în caz de ceva era respectată. A stat aşa în băţ câteva zile, unii treceau nepăsători pe lângă ea, alţii se opreau, încercând să ghicească ce grad avea stăpânul, unii exagerau în sus, alţii în jos, din aceasta rezultând că şi partizanul nu fusese un oarecare. Din fericire, într-o noapte, şapca dispăruse cu băţ cu tot.

Probabil că şi la întoarcere se grăbeau foarte mult, pentru că trecuseră ca un fulger prin sat, lăsând în urmă un nor de praf şi, cu toate că pulberea îi acoperea, se vedea că unul era cu capul descoperit, dar nu se opriseră nici măcar să întrebe de şapcă, dacă o găsise cineva.

Se vorbea că se duseseră la pădure, ca să-l împuşte pe partizanul acela, mai ales că acolo mai erau un mormânt cu mai mulţi oameni împuşcaţi îndată la începutul războiului şi alte câteva cu cei împuşcaţi în anii următori. Se înţelege, toate urmele fuseseră şterse şi acoperiseră gropile cu mărăcini, dar după aceea, oamenii veniseră şi le astupaseră cu pământ, le puseseră cruci, flori şi lumânări, socotindu-le morminte. O apucaseră pe Şleaul Adânc, aşa că până la pădure mai aveau vreun kilometru, dar se vede că începuse să-i muşte şi nu-l putuseră duce mai departe.

Atunci am văzut prima dată un om împuşcat. M-am mirat că arăta ca un om obişnuit, care murise, căci până şi pata roşie, pe care o avea în mijlocul frunţii, semăna cu o vişină murdară. Era palid, cum sunt morţii întotdeauna, şi zăcea cu faţa în sus şi ochii închişi, de parcă cineva îi închisese după ce murise. Chiar şi mâinile cetluite în cătuşe îi fuseseră puse pe abdomen, ca la orice mort. Părea ciudat că-i lăsaseră cătuşele la mâini şi după ce-l împuşcaseră. Dar poate că abia atunci se înfricoşaseră şi voiseră să plece cât mai repede de lângă el. De aceea, uitaseră să mai întrebe şi de şapcă la întoarcere, atât erau de speriaţi. Iar cel care-şi pierduse şapca, poate că de frică nici nu mai simţea că este cu capul gol.

Până şi sătenii fuseseră cuprinşi de spaimă, fiindcă după ce se asiguraseră că nu mai aveau să se mai întoarcă, aproape de lăsarea amurgului, îl trimiseseră mai întâi la Şleaul Adânc pe bătrânul Kowalik să aducă veşti. Bătrânul Kowalik era într-adevăr foarte bătrân, avea aproape o sută de ani şi nu-i mai trăia nimeni din familie, afară de un câine şi o pisică tot atât de bătrâni ca şi el. Şi abia când bătrânul Kowalik bătuse tot drumul, se întorsese şi vestise că nu mai era nimeni afară de cel împuşcat, se duseseră şi alţii, furişându-se pentru orice eventualitate dinspre câmpuri şi marginea înaltă a drumului năpădit de tufărişuri de alun, ienupăr, mărăcini şi măceş, în care te puteai piti şi privi ca să vezi dacă mai era cineva afară de răposatul împuşcat.

Poate că nu m-aş fi dus şi eu, dar Fredek şi ceilalţi băieţi m-au luat cu ei. Fredek mergea înainte, iar noi după el, la o depărtare destul de mare. Acolo, lângă cel împuşcat, se aflau câţiva ţărani, dar soseau mereu şi alţii, lăsându-se să alunece de pe un mal sau altul al drumului prin tufele de alun, ienupăr, mărăcini şi măceş şi fiecare întrebând dacă nemţii plecaseră. Bătrânul Kowalik se afla peste tot printre cei adunaţi şi-i povestea

fiecăruia dintre noii veniţi ce văzuse când venise să cerceteze locul, dar de atunci nu se mai întâmplase nimic. Totuşi nu-l întrerupea nimeni, şi nu pentru că era bătrân şi sosise aici cel dintâi, ci fiindcă erau cu toţii îngrijoraţi ce aveau să facă acum cu mortul. Până când Fredek nu s-a mai putut abţine şi luându-i vorba din gură lui Kowalik, a dat glas grijii tuturor:

— Ia nu mai trăncăni degeaba. Auzi, să ne gândim ce să facem cu el. Că doar n-o să-l lăsăm neîngropat!

Bătrânul Kowalik s-a înfuriat, vrând să-l altoiască pe Fredek cu băţul. Nu fiindcă acesta îşi însuşise meritul de a fi venit primul aici, ci, cine ştie, dacă nu chiar pentru ceva mult mai important. Căci, la urma urmei, dacă nu era bătrânul Kowalik, cine ar fi primit această moarte străină în acest loc, care nu semăna deloc cu celelalte şi, de aceea, părea de neînţeles.

— Mă, nepricopsitule! Fecior de căţea! făcea spume la gură Kowalik, ridicând băţul spre Fredek, dar nu era chip să-l ajungă, fiindcă dacă el făcea un pas, Fredek sărea doi înapoi. Să-mi spui tu mie, om bătrân, să nu mai trăncănesc?! Mucosule, baligă împuţită!

Şi poate nu atât ca să-i ia apărarea lui Fredek, cât să-l domolească pe bătrân, că nu se cuvenea să se certe lângă mort, unul dintre ţărani a spus:

— Nu te supăra, Maciej, trebuie totuşi să facem ceva cu el. Nu poate rămâne aici.

— Da’ el, un amărât, un neisprăvit, de ce se ia de mine? a răspuns bătrânul gâfâind, împungând cu băţul în pământ şi glasul i s-a frânt, de parcă vorbise prea mult la cei o sută de ani ai lui.

— Aşa-i, e un amărât, acceptă unul dintre ţărani, da’ şi un amărât spune câteodată ce trebuie.

Iar altul a adăugat:

— Şi ce trebuie? N-avem decât să-l îngropăm, dar unde?

La acestea, unul a comentat, exprimând parcă neputinţa celor de faţă:

— L-au împuşcat, câinii, dar l-au lăsat neîngropat, şi-au pus coada pe spinare şi au şters-o.

S-a aşternut tăcerea, de parcă fiecare se gândea ce-i de făcut. Sus, deasupra malurilor înalte ale drumului, soarele care apunea lumina încă pământul, dar aici, jos, amurgul devenea tot mai dens şi mai răcoros. Aveai impresia că toţi deveniseră mai groşi, mai înalţi, ca şi cum lumina împuţinată îl învăluia pe fiecare modificându-i dimensiunile, astfel că până şi Kowalik, care împlinea suta de ani şi arăta ca un ţâr, crescuse şi întinerise.

Penumbra amurgului părea mai densă pe faţa celui împuşcat, poate pentru că, aflându-se întins pe jos şi înconjurat de oameni, lumina ajungea mai puţină la el, în orice caz, aproape că nu se mai vedea vişina zdrobită de pe fruntea lui. Într-un târziu, cineva a spus parcă mai mult pentru sine decât pentru ceilalţi.

— L-am îngropa, dar n-avem nici măcar o lopată.

La care altul:

— S-ar putea duce cineva să aducă o lopată, dar unde să-l îngropăm?

Iarăşi s-a lăsat tăcerea, dar tocmai când părea că se va sfârşi cine ştie când, Fredek a propus:

— Cum unde? Uite colo. Şi a arătat cu mâna în sus, spre malul înalt al drumului. Doar acolo va fi cimitirul.

— Păi se ştie unde va fi? s-a îndoit cineva. Boierul încă nu s-a hotărât.

— După ce-o să-l înmormântăm, o să se hotărască, a intervenit Fredek cu îndrăzneală. Şi pe urmă, cimitirul o să înceapă de la el, când vor muri şi alţi săteni.

— Da’ dacă moşierul o să spună că nu de aici, ci de acolo? l-a întrebat unul pe Fredek. Faci pe

deşteptul, păcătosule, şi el o să rămână pe dinafară. Până una, alta, câmpul e al boierului.

— Atunci n-o să mai fie al lui. Cel mult, o să ne sufle-n… nu s-a speriat Fredek nici de moşier.

— Da' acolo e grâu, s-a supărat careva. O să-l secere abia peste o săptămână.

— Atunci n-o să-l secere, s-a burzuluit Fredek. Iar voi n-aveţi decât să continuaţi să vă temeţi până când moşierul nu vă va mai lăsa să muriţi, fiindcă încă nu s-a hotărât. Moşierul în sus, boierul în jos, a rostit cu dispreţ, supărându-i pe ţărani, astfel că unul l-a certat pe Fredek:

— Cară-te de-aici, prăpăditule! Se vede că taică-tău nu te bate destul!

Spre surprinderea tuturor, bătrânul Kowalik i-a luat apărarea lui Fredek.

— Oho, Freduś are cap, a spus cu gravitate, ba chiar cu bunăvoinţă. Are cap. În glasul lui nu mai era nici urmă din înverşunarea dinainte împotriva lui Fredek. Şi bătând cu băţul în pământ, a urmat: Şi curaj are. Că un cap fără curaj e ca o cuşcă fără câine. Poate să fie oricât de deştept. Datorită lui Freduś o să avem în sfârşit şi cimitir. Să-l răsplătească Dumnezeu. N-o să fie nevoie să-mi las oasele în sat străin şi departe de casă.

Ţăranii nu s-au simţit prea în largul lor, când au auzit vorbele lui Kowalik. Sus, deasupra malurilor drumului, aura soarelui se stingea treptat şi chiar la marginea cerului, dintr-un tufiş de alun, a început să răsară luna palidă încă.

Cuvintele bătrânului Kowalik i-au dat curaj şi lui Fredek, fiindcă a spus fără să mai aştepte să vorbească întâi vreunul dintre ţărani:

— Mă duc eu după lopată.

— Du-te, Freduś, du-te, copilul meu, a încuviinţat Kowalik cu anume mândrie în glas, deoarece Fredek nu-i înşelase aşteptările. Se ştie, cu mâinile n-ai cum să-l îngropi.

Atunci s-a amestecat unul dintre săteni:

— Ar fi bine să aducă şi o secure. Trebuie să-i punem şi o cruce la cap.

Au urcat mortul pe malul abrupt al drumului, trăgându-l pe ramurile de alun ca pe o targă. Nu le-a fost uşor, au alunecat de câteva ori pe malul înclinat, pe care te căţărai cu greu şi din cauza tufelor. Datorită acestui fapt, n-au mai avut timp să mediteze, aici, acolo, mai aproape sau mai departe, la dreapta ori la stânga, astfel că, odată ajunşi sus, unul a înfipt lopata în pământul cultivat cu grâu şi a hotărât:

— Aici e cum nu se poate mai bine. Vizavi de locul unde l-au împuşcat.

Şi aşa au început să sape. Mai întâi, unul dintre ei a smuls grâul din pământ, altul a marcat cu lopata lungimea şi lăţimea locului, în fine, al treilea a luat securea şi a plecat pe malul înalt al drumului să caute un trunchi nu prea gros pentru cruce, iar al patrulea a spus:

— Fredek, începe tu primul. Pe urmă, o să săpăm fiecare cu schimbul.

Apoi seceraseră şi grâul, îl duseseră acasă, dar miriştea n-o mai araseră. Cu timpul, oamenii o bătuciseră pe măsură ce se înmulţeau mormintele în cimitir; numărul lor creştea aproape văzând cu ochii, îndeosebi după război. Cu toate că războiul se sfârşise, moartea continua să-şi strângă recolta. S-ar putea spune că trudea îndoit, de parcă voia să umple cât mai repede cimitirul, ca să nu se răzgândească moşierul între timp, deşi nu mai erau câmpurile boierului, fiindcă moşia fusese parcelată şi stăpânul dus cine ştie unde. Fredek şi bătrânul Kowalik muriseră şi ei şi odihneau în rând cu mormântul partizanului împuşcat.

Când l-am înmormântat pe tata, miriştea rămasă după grâul moşierului nu fusese complet bătătorită şi ici-colo se iţea de sub pământ. Cimitirul fusese însă sfinţit şi se sădiseră merişori. Fusese, probabil, ideea preotului să pună merişori în loc de molizi, lariţă sau tuia. Cu toate că erau şi dintre

aceia care credeau că nu preotul, ci menajera lui avusese această idee, deoarece voia să facă mere coapte din fructele lor. De îngrădit însă, cimitirul rămăsese tot neîngrădit; aflat între câmpuri, fără nicio mejdină, părea că le cuprinde pe toate, ştiindu-se doar că locul unde fusese îngropat partizanul împuşcat de nemţi era şi unul dintre cele patru colţuri, de la care începeau rândurile de morminte.

De asemenea, când fusese înmormântat primarul, la vreun an după cel împuşcat, de la mormântul lui au stabilit în diagonală şi mijlocul cimitirului, în centrul căruia avea să se afle mormântul primarului. Ei, şi pe urmă, când existau şi un colţ, şi mijlocul, s-a considerat, e de presupus, că cimitirul este suficient de marcat şi nu mai trebuie să-l şi îngrădească, întrucât şi aşa, mai devreme sau mai târziu, tot avea să depăşească îngrăditura spre câmpuri.

Mormântul celui împuşcat nu se deosebea prin nimic mai aparte, o moviliţă de pământ obişnuită şi o cruce deasupra, numai că întreaga amintire a satului înregistrase că el a început cimitirul în colţul căruia se şi află. În schimb, al primarului este arătos, aşa cum se cuvenea unui mormânt din mijlocul cimitirului. Puţine cimitire se puteau lăuda cu asemenea mormânt. Ieşea în evidenţă nu numai printre mormintele de atunci, dar şi printre cele de mai târziu, se deosebea printre câmpurile dimprejur şi cerul de deasupra lor, faţă de biserică, de sat, de râu, de pădurea care se vedea în depărtare, de toate mormintele, toate plânsetele, dangătele clopotelor, aveai chiar impresia că nu se află în mijlocul cimitirului, ci în mijlocul orizontului, însemnând acea linie din jur unde se împreună cerul şi pământul.

N-avea cruce pe el, nici pe Domnul Isus, nici un sfânt, cum aveau toate celelalte. Doar silueta albă a unei femei în veşminte lungi atârnând vlăguită de soclul negru, la vestea că primarul fusese

împuşcat. Unii spuneau că este soţia lui. Dar alţii erau de părere că nu poate fi soţia lui, deoarece aceasta avea părul negru şi tuns scurt, la baza gâtului, de parcă tocmai atunci ieşise de la coafor. Iar părul femeii de pe mormânt era alb, lung, atârnând în şuviţe dezordonate peste soclul întreg sau poate numai aşa, aruncate în neorânduială de durere, în timp ce braţele cu care înconjura soclul nu porneau de la umeri, ci de sub păr. Tot din păr, între braţele care înlănţuiau soclul, îi atârna la gât o cruciuliţă albă, nu prea mare. Fără niciun lănţişor, ca şi când ar fi ieşit la iveală de sub veşmântul de pânză groasă când căzuse fără putere, să-i încredinţeze lui Dumnezeu disperarea ei şi să-i ia apărarea primarului.

Fiindcă primarul avea şi el destule păcate. Îi bătea şi-i înjura pe cei mai răi, ba era în stare să-i şi închidă pentru o zi, două sau chiar mai multe în arestul primăriei. Deşi nu puţini fuseseră cei pe care-i scăpase de trimiterea la muncă sau în lagăre. Nu o dată, mai scădea şi cotele, dacă venea cineva şi-l ruga spunându-i că n-are de unde să dea, ori închidea ochii când voia câte unul să taie porcul şi-i mărturisea cinstit că vrea să-l sacrifice, ba chiar îl sfătuia să declare că a murit de fierbinţeală sau să-i ia belciugul marcat şi să-l pună la vreun purcel. Aşa că nu era pierdut cu totul pentru fericirea cerului şi se găseau argumente care să-l apere.

De altfel, şi el, şi soţia lui se duceau în fiecare duminică la biserică, iar deseori chiar în zilele de lucru. Îşi aveau banca lor în primul rând din partea stângă. Ascultând întotdeauna cuvintele preotului, priveau la altar, deşi se spunea că ea este de altă credinţă, pentru că era nemţoaică, dar asta nu se vedea din purtarea ei. Se închina la fel, îngenunchea, se ridica şi primea chiar sfânta împărtăşanie, pe când el n-o accepta niciodată, aşa că poate el era de altă credinţă. Şi chiar dacă ar fi fost de religii diferite, cum vorbea lumea, pesemne

că se legaseră amândoi într-una singură, care-i unea.

Întotdeauna o conducea de braţ. De obicei, ea mergea dreaptă, deşi avea ochii blânzi şi puţin miraţi sau speriaţi, în vreme ce el, lipit de ea, aproape atârnând de braţul ei, parcă avea probleme cu şira spinării, de aceea părea şi puţin mai scund decât era în realitate. Capetele amândurora erau deopotrivă de înalte, deşi la birou sau călare el era mult mai fălos. Era totuşi cam ciudat că răspundea cu anume timiditate la salutul oamenilor care se îndreptau ca şi el spre biserică. Nu semăna deloc cu cel de la birou sau de pe cal. Călare, purta întotdeauna o pălărie cu borul îndoit în faţă peste ochi, pantaloni bufanţi, cizme şi, cu cravaşa în mână, stârnea frica şi dacă mergea prin sat la pas, îngândurat, fără să ia seama dacă-l saluta cineva. Întrucât atunci când înainta la pas şi cufundat în gânduri, se ştia că se plimba aşa, fără niciun scop prin sat. Altceva era când gonea în galop, lăsând un nor de praf în urma lui, a, atunci îşi căuta o victimă fie şi în cineva care nu i se înclina, o făcea într-o doară sau fugea dinaintea lui.

Strigătele răsunau în tot satul, pornind de la primărie, când gonea în galop:

— Primarul goneşte călare! Primarul goneşte! Fugiţi, oameni buni!

Şi cine putea, o lua la sănătoasa, de parcă molima alerga ca vântul prin sat. Femeile îşi luau copiii de la joacă de pe drum. Gâştele şi raţele erau băgate în coteţe, câinii în cuşti şi până şi bătrânii părăseau pentru orice eventualitate laviţele dinaintea casei şi niciun chip nu cuteza să se arate la fereastră nici măcar în spatele florilor sau al perdelei. Fiindcă atunci când galopa, parcă alerga pe deasupra oamenilor, a vieţuitoarelor, a caselor şi străbătea satul de la un cap la altul de câteva ori la rând, până când se topea turbarea în el. Se întâmpla adesea că calce vreun câine care-i aţinea calea sau vreo pisică, era în stare să strivească pe

oricine şi orice. Câteodată, scotea pistolul şi trăgea în sus, iar lumea zicea că trage în Dumnezeu.

Dacă în timpul acestui galop nu întâlnea pe nimeni pe care să-l poată plesni peste gură sau să-l şfichiuiască măcar cu cravaşa, vreun câine sau vreo pisică nu-i trecea calea, dacă la ducere sau la întoarcere nu vedea decât satul pustiu, fără oameni, fără gâşte, raţe şi fără bătrâni odihnindu-se înaintea caselor şi fără copii pe drum, iar pe deasupra nu se zărea nicăieri ţipenie de om pe la ferestre, ridica bidiviul în două picioare în faţa primei case, se repezea la uşă şi întreba parcă însetat:

— Aveţi lapte bătut?

L-au împuşcat la mijlocul săptămânii, într-o miercuri sau joi, imediat după slujbă. În biserică, erau numai câţiva bărbaţi şi femei bătrâne, cum se întâmplă într-o zi de lucru, îndeosebi vara, când îndată după începerea liturghiei, şi-au făcut apariţia în sfântul lăcaş trei militari în uniforme, cizme şi pistoale la brâu, s-au oprit lângă cor şi ca şi când n-ar fi căutat nimic, s-au rugat, au îngenuncheat, s-au ridicat. Se putea crede că treceau pe lângă biserică şi auzind toaca, au intrat să se roage. Unul dintre ei s-a şi împărtăşit. Şi s-a întâmplat să îngenuncheze chiar lângă soţia primarului, care a primit şi ea sfânta cuminecătură, pentru că înainte de a ajunge de lângă cor în faţa altarului, nu mai era niciun loc liber, şi soţia primarului, înghesuindu-se puţin, parcă l-a invitat să stea lângă ea.

Preotul povestea că le-a făcut semn bătrânilor şi femeilor să se strângă puţin, dar bătrânii şi femeile mai în vârstă, când îngenunchează, nici cu forţa nu-i mai clinteşti din loc. Şi povestea că îi tremura mâna când punea împărtăşania pe limba credincioşilor gândindu-se chiar dacă n-ar trebui să nu mai dea la nimeni trupul Domnului Isus, întrucât ghicise de ce veniseră cei trei militari. Unii spuneau că nu presimţise nimic, ci ştiuse

foarte bine despre ce este vorba, fiindcă cei trei se duseseră mai întâi la el, înainte de slujbă, în sacristie. Mai degrabă primarul trebuie să fi presimţit ceva, pentru că se uita prin biserică aşa cum nu mai făcuse niciodată, iar când au intrat şi după aceea, s-a întors de mai multe ori să se uite la ei.

Au intrat fără zgomot, nu s-a auzit nici scârţâitul cizmelor. Zbârnâitul unui bărzăune ar fi răsunat mai tare decât paşii lor. Nici măcar uşa n-a dat niciun semn când au apărut, şi doar erau trei inşi. Iar uşa de la biserică scârţâia câteodată atât de puternic, încât se vedea că până şi pe preot îl treceau fiorii şi-l certa în gând pe paracliser că nu ungea balamalele. La fel şi podeaua, mai ales la intrare, era atât de obosită de picioarele oamenilor, că preotul le amintea enoriaşilor aproape în fiecare duminică din amvon că trebuie să înlocuiască măcar o bucată şi-i roagă să contribuie cu toţii.

Slujba se încheiase şi toţi ieşiseră din biserică, dar primarul, soţia lui şi cei trei militari întârziau. Oamenii credeau că ţin un sfat de taină şi s-au vorbit să se întâlnească la biserică nu la primărie, ca să nu afle lumea, şi de aceea zăboveau atâta.

Cea dintâi s-a arătat soţia primarului, urmată de soţul ei, agăţat cu toată greutatea de braţul ei, care nu se grăbea deloc. Ea păşise pragul bisericii, în vreme ce el parcă se împotrivea. Atunci, ea i-a strâns mâna sub braţ şi aproape că l-a târât peste prag. Păşeau încet, ea ca de obicei, mândră şi dreaptă, deşi toată lumea vedea că ochii îi erau sticloşi. El, lipit de ea, mai strâns ca niciodată, urmându-i paşii mărunţi cu capul plecat în pământ, ca şi când nu mai avea putere să meargă şi numai ea îl trăgea, strângându-i din ce în ce mai tare mâna agăţată de cotul ei.

După un răstimp, au ieşit din biserică în urma lor ceilalţi trei. Şi-au pus beretele pe cap încă de la uşă, şi-au netezit uniformele, centurile şi au luat-o încet după primar şi soţia lui, străduindu-se parcă

să-şi potrivească paşii după mersul ei. Mergeau fără zgomot, deşi de la uşa bisericii până la împrejmuire ducea o alee pavată, în orice caz, se auzea numai bocănitul pantofilor soţiei primarului pe pavaj. Cel care se împărtăşise, cel mai înalt din toţi trei, se afla la mijloc, având-u-i în dreapta şi în stânga pe ceilalţi doi, mai scunzi. Nu era mai mare în grad, avea doar trei dungi, iar unul dintr-o parte două stele, al treilea neremarcându-se prin nimic, fusese uitat de oamenii ale căror păreri erau împărţite.

Au ajuns astfel la poartă, dincolo de care părea că se vor despărţi, militarii îndreptându-se către Şleaul Adânc, care ducea spre pădure, iar primarul şi soţia lui spre primărie.

Totuşi, după ce au trecut de poartă, cel cu două stele s-a apropiat de soţia primarului, şi-a pocnit călcâiele, şi-a dus două degete la beretă şi i-a spus ceva, în orice caz, luând-o de braţ, a despărţit-o de primar fără să întâmpine nicio împotrivire din partea ei. Lipsit de sprijinul soţiei, cu mâna ţinând-o parcă încă de braţ, s-a întors spre ceilalţi doi şi atunci, cel care se împărtăşise, a scos pistolul din toc şi l-a împuşcat pe primar în piept, iar soţia acestuia a ţipat:

— Omorâţi-mă şi pe mine!

Primarul s-a închircit şi mai mult şi cu mâna cu care-şi ţinuse soţia de braţ, a făcut o mişcare bruscă, ca şi când voia să se agaţe mai cu putere de ea. Celălalt a tras a doua oară. Şi atunci primarul s-a prăbuşit. Atacatorul a mai tras încă de trei ori în cel care zăcea întins pe jos, cu toate că oamenii spuneau că nu mai era nevoie, pentru că primarul murise după primele două gloanţe.

Toţi trei au salutat-o pe soţia primarului, fiindcă avea faţa ascunsă în palme şi ceva îi zguduia trupul, deşi parcă nu semăna a plâns. După cei trei militari, a apărut nu se ştie de unde o brişcă, au urcat în ea şi au plecat.

Primarul trebuie să-şi fi presimţit moartea şi cine poate şti dacă tocmai această presimţire nu-l făcea să gonească aşa călare nu numai ziua, ci şi noaptea. Deseori, când pe cer nu luminau nici stelele, nici luna, satul era tăcut şi pustiu, înainta ca un duh ce-şi ispăşea pedeapsa, tropa, tropa. Dacă ieşea câte unul să-şi facă nevoile şi-i zărea cămaşa albă prin curte, îl chema numaidecât la gard şi-l întreba de una, alta, de cele mai multe ori fleacuri:

— Nu poţi să dormi? Nici eu nu pot.

În cazul când ar fi fost ucis, nu-şi dorea niciun ostatic şi cu atât mai puţin să împuşte sau să spânzure pe cineva, aşa lăsase cu limbă de moarte. Îşi dorise totuşi să fie îngropat în cimitirul de aici şi, drept răzbunare, tot satul să vină la înmormântarea lui. Iar orchestra, să nu fie militară, adusă de cine ştie unde, ci a lui Baruch din sat. Ca arvună, îl şi bătuse o dată pe Baruch, la urma urmei, fără să aibă vreo vină. Baruch mergea pe margine, iar primarul călare pe mijlocul drumului, şi de departe, cel dintâi i-a făcut o plecăciune. Se vede însă că încă de pe atunci îl alesese pe Baruch să-i cânte la înmormântare, pentru că i-a spus drept mângâiere:

— În schimb, o să-mi cânţi la înmormântare.

Avea să-i cânte, de asemenea, corul bisericii din sat. La fel şi preotul, voise să fie tot cel de aici, numai el, fără să-şi mai cheme şi alte ajutoare, deşi pentru unii ca ei nu însemna nimic să mai aducă unul sau doi preoţi, ba chiar şi un episcop. Dumnezeu fusese de partea lor, aşa scria pe cataramele de la centuri. Dar poate că oamenii vorbeau doar aşa, întrucât cum ar fi putut primarul să-şi pregătească înmormântarea până în cele mai mici amănunte. Chiar dacă se aştepta să moară, nu se gândea că asta avea să se întâmple imediat, ci cândva mai încolo, ca fiecare. Şi probabil că tot din voinţa lui n-avea să vorbească nimeni la înmormântare. Aşa că i-a cântat doar corul

bisericii, iar la cimitir, Baruch şi orchestra lui au intonat *În cripta neagră, dormi pe vecie.* Atâta tot.

În ziua înmormântării, înainte de răsăritul soarelui, au înconjurat satul, iar când s-a ridicat de-o suliţă pe bolta cerească, au început să bată din poartă în poartă câte doi, trei militari însoţiţi de un civil, cu căşti pe cap, cu pistoale automate la piept, cu ochii ca de lup, iar civilul îi nota pe cei care erau acasă şi le ordona tuturor să se îmbrace cu ce aveau mai bun şi să se prezinte la ora cutare la primărie, de unde avea să pornească alaiul funebru. I-au scutit numai pe neputincioşi şi pe bolnavi, dar numai când îi găseau zăcând în pat. Aşa a izbutit să scape unchiul Władek, deoarece când i-a văzut pe fereastră că intră în curte, într-o clipită şi-a scos pantalonii şi ghetele, întinzându-se pe pat. Şi înainte ca musafirii nepoftiţi să intre în casă, a început să tuşească. Civilul l-a întrebat ce are, iar unchiul, prefăcându-se că abia poate vorbi din cauza tusei, a îngăimat cu greu, oftică. Pe urmă, i-a părut rău, când şi-a amintit că primarul s-a oprit să stea de vorbă cu el atunci seara, pe laviţa din faţa casei, tăifăsuind despre cine putea să-i scoată ochiul lui Kruczek.

Afară de unchiul Władek, s-au dus toţi ai casei, fiindcă mama m-a luat şi pe mine, cu toate că civilul nu mă notase prezent, gândindu-se pesemne că sunt prea mic pentru asemenea înmormântare. Tata nu era acasă, pentru că avea serviciu şi venea numai câteodată, duminica, astfel că e cu putinţă ca mama să fi vrut să-i ţin eu locul tatei. Mi-a spus să mă îmbrac în costumaşul de marinar, dar fără beretă. Ea s-a îmbrăcat într-o rochie neagră, în pantofi negri, pălărie neagră, mănuşi negre, poşetă, încât la înmormântarea tatei nu arăta nici pe jumătate atât de bine. A stat pe gânduri numai dacă să ia şi cartea de rugăciuni.

— O să ne rugăm?

În întrebarea ei, nu era nimic deosebit, dar toţi s-au adâncit în meditaţie, de parcă nu mai ştiau dacă

trebuie să ne rugăm sau nu pentru sufletul primarului.

Doar din pat s-a auzit glasul aproape bolnav al unchiului Władek.

— N-a mai rămas decât sufletul din el. Nici pe cal nu mai poate urca. Şi s-a înviorat deodată, ca şi când s-ar fi însănătoşit subit. Sunt curios ce-o să facă acum cu calul lui? Tată, ai putea să te interesezi dacă nu-l vând?

— Ba pe dracu', s-a mâniat bunicul. Păcat că nu i-am spus civilului că eşti sănătos tun. Auzi, are oftică, diavolul!

La care unchiul Stefan, ca să aplaneze gâlceava care plutea în aer, s-a arătat uimit:

— Un cal ca ăsta nu e bun nici la plug, nici la car.

— Ai putea să-l încaleci din când în când, a spus unchiul Władek.

— Şa ai?

— Fără şa.

La primărie, se adunase o mulţime de lume. N-aş fi presupus niciodată că sunt atâţia oameni în sat. S-a mirat şi mătuşica Jadwinia.

— Maică Preacurată, de unde-a apărut atâta lume?

— Poate că i-au adus de undeva, şi-a dat cu părerea unchiul Stefan.

— Păi, nu i-ai cunoaşte? l-a pus la punct bunicul. Sunt numai din satul nostru.

De la clădirea primăriei, care se afla mai în spate, despărţită de şosea de o piaţă mare, mulţimea ajungea până la şosea şi creştea mereu. Mama m-a luat de mână.

— Ai grijă. Pot să te calce în picioare, când o să pornim.

În jurul primăriei şi de-a lungul şoselei pe amândouă părţile, stăteau unul lângă altul soldaţii cu căşti pe cap, pistoale automate la piept şi cu ochi ca de lup. Se uitau atenţi la oameni, străpungându-l pe fiecare cu privirea, deşi ar fi

apăsat pe trăgaci cu cea mai mare plăcere. Cineva de lângă noi a şoptit cu groază în glas:

— Uitaţi-vă la ei, nu seamănă cu nişte lupi? Ar putea să ne omoare pe toţi.

Un altul i-a întărit presupunerea:

— Poate că au născocit-o înadins, chipurile să venim la înmormântarea primarului.

Al treilea a încuviinţat şi el:

— Trebuie să se fi gândit ei la ceva, pentru că nu degeaba n-au arestat pe nimeni.

Doar o şoaptă piţigăiată şi-a exprimat îndoiala:

— Ee, da' de unde. De la cine-ar mai lua cotele?

Şi bunicul şi-a rostit parcă ultima dorinţă:

— În caz de ceva, măcar rămâne Władek să aibă grijă de gospodărie. Oho, a ştiut el ce face, când s-a băgat în pat.

S-au privit unii pe alţii, ce tot vorbeşte bunicul, iar mătuşica Marta a răbufnit:

— Władek, Władek. Dacă o să rămână singur, o să piardă totul cât ai bate din palme.

În locul în care stăteam, şoseaua urca uşor, astfel că se vedea ce se întâmplă în faţa primăriei. Acolo mulţimea se bulucea din toate părţile. Doar în jurul prispei, într-un spaţiu nu prea mare, rezervat celor cu căşti şi pistoale automate, în formă de cerc, era mai puţină înghesuială. Cu toate că şi acolo se mişcau o mulţime de uniforme, drapele şi coroane, iar la mijloc se afla calul primarului, acoperit cu o pătură neagră de la coamă până la coadă şi cu şaua pe el. Lângă capul lui, se înălţa crucea şi flutura un steag negru.

Pe prispă, a ieşit un ofiţer cu chipiu, încordat ca o strună. A privit o clipă împrejur, după care a coborât de pe prispă, a trecut pe lângă cal, steag şi cruce, intrând fără grabă în mulţimea care a început să se desfacă în două înaintea lui. După ce a făcut câţiva paşi printre cele două jumătăţi, l-au urmat doi ofiţeri ca şi el, deşi mai mici în grad. După aceştia, alţi doi în uniforme negre şi cu eşarfe roşii pe mânecile stângi.

Au înaintat astfel prin mulţimea care se rupea în două jumătăţi, când din turla bisericii a răsunat cioporul. Oamenii s-au înfiorat şi până şi celor cu căşti pe cap părea că le-au slăbit pistoalele automate la piept şi ochii li s-au mai îmblânzit. Clopotul parcă gemea ciudat, parcă niciodată nu mai răsunase aşa. M-am uitat la mama, dar şi ea avea ochii puţin tulburi.

— Cred că Grela nu trage clopotul singur, a remarcat Stefan, pentru că bate, nu se joacă.

— O să crape odată şi odată. Crede că dacă-l bate mai tare, aude şi Dumnezeu mai repede.

La o distanţă apreciabilă după ofiţeri, a pornit crucea purtată de paracliserul Zubek, pe care-l însoţeau din amândouă părţile doi dintre cei cu căşti şi cu pistoale automate la piept. După cruce, steagul negru cu câte o cască şi un pistol automat de fiecare parte. Apoi coroanele, drapelele, şi ele printre şirurile celor cu căşti pe cap şi pistoale automate la piept. Urma iarăşi un loc gol, apoi calul primarului dus de frâu de doi ofiţeri cu chipiele scorţoase pe cap.

— De ce dracu’ or fi ducând şi calul ăsta? s-a mirat ori s-a supărat cineva de lângă noi. Mai bine i-ar da ovăz.

— Poate că aşa a vrut primarul, să meargă totul cu el, nu numai el.

— Dacă era cineva din sat, trebuiau să meargă şi vacile, şi porcii. Iar dacă era femeie, îşi lua şi găinile, gâştele şi raţele.

— Poate că aşa s-a văzut mergând călare ultima oară, de unde ştiţi voi?

— Mergând călare? E, vorbiţi şi voi, ca să vă aflaţi în treabă.

— Poate că sufletul lui merge călare în şa acum? Ce ştiţi voi?

M-au trecut fiorii, fiindcă o clipă l-am văzut pe primar stând aplecat în şa, parcă somnolent, în pălărie cu borul îndoit peste ochi, în pantaloni bufanţi, cizme de ofiţer şi cu cravaşa atârnându-i

în mâna fără vlagă de-a lungul carâmbului. Şi poate că nu numai eu l-am văzut, deoarece când calul a trecut prin mulţimea despărţită în două, drept înaintea noastră, bunicul a murmurat răutăcios:

— Şi Władek mai zicea să mă interesez dacă vor să-l vândă.

La care unchiul Stefan a adăugat:

— E, pare şi el trist. N-ar fi de niciun folos la casa omului.

La o distanţă nu prea mare în urma calului, mergeau preotul şi organistul, iar după ei sicriul purtat de patru pompieri din sat în căşti aurii, secondaţi pe amândouă părţile de patru ofiţeri. Alţi doi ofiţeri, în uniforme negre de doliu, o conduceau de braţ pe soţia primarului, iar încă doi alături de ei. Părea că nu era nimeni din familie, fiindcă pe urmă veneau în veşminte negre bătrânele din sat, angajate să cânte şi să plângă.

Când alaiul de înmormântare a ieşit din piaţeta dinaintea primăriei pe şosea, unul dintre ofiţerii din suita soţiei s-a întors şi le-a făcut semn femeilor. Se vede însă că n-au înţeles dacă să înceapă să cânte ori să plângă, aşa că unele s-au apucat să bocească, iar altele să cânte: „Doamne Isuse Cristoase, dă-i odihnă în veci, Doamne!“ Şi n-a ajutat la nimic că ofiţerul le arăta spre gură, ceea ce însemna să cânte, aşa că s-au speriat şi au încetat şi cântatul şi plânsul. Abia când paznicul de la primărie a răzbătut prin mulţime, dând din mâini că trebuie să cânte, să cânte, intonând el însuşi: „Doamne Isuse Cristoase“, i-au urmat îndemnul şi au început toate să cânte.

Cei cu coifuri pe cap şi cu pistoale automate la piept au început deodată să strige la noi, cei care stăteam pe şosea, arătându-ne cu ţevile pistoalelor să pornim. Au intrat în mulţime îndemnându-ne să nu meargă fiecare cum vrea, ci numai în rânduri egale cu intervale între ele. Probabil că voiau să ştie dacă nu se întâmplase ceva printre noi, deşi ce

putea să se întâmple. Nici de vorbit, nu vorbea nimeni, că nimeni nu avea chef de aşa ceva.

Era o înmormântare ciudată şi cred că toţi simţeau asta. Poate calul era de vină, pentru că nu mai văzuse nimeni un cal la înmormântare, deşi fiecare om avea cal, unii câte doi, iar alţii şi câte un mânz. Calul domina moartea primarului, fiindcă din mulţime toţi îşi lungeau gâturile nu ca să vadă unde-i sicriul, ci să se uite la cal. La răstimpuri, se întrebau unii pe alţii:

— Uitaţi-vă, calul merge înainte?

Dinspre sicriu răzbătea cu greu cântecul ţipător al femeilor, uneori nu se mai auzea deloc, transformându-se într-un murmur îndepărtat, semănând când cu clipocitul apei căzând peste pietre, când cu piuitul puilor de sub cloşcă. Dar cine ştie dacă nu tocmai glasurile piţigăiate ale bătrânelor făceau ca acest murmur să le domine pe toate celelalte, răsunând cu mai multă durere. Aproape că se auzea cum încetează zgomotul paşilor, iar de lângă sicriu ajungea până la noi plânsul mut al soţiei primarului, care mergea alături, deşi nu se vedea din mulţime şi după aceea se vorbea că n-a plâns deloc. Dacă ai fi ascultat cu atenţie murmurul acela, poate că ai fi auzit chiar tremurul primarului când, pregătindu-se să tragă, îi trăseseră mâna de sub braţul soţiei. Cred că îl auzea şi mama, fiindcă la un moment dat şi-a scos batista din poşetă şi s-a şters la ochi, urmată îndată de mătuşica Jadwinia cu dosul palmei.

Totuşi nimeni din cortegiul de îngropăciune nu prelua cântecul bătrânelor şi de aceea glasurile lor nu înăbuşeau fâşâitul veşmintelor şi târşitul picioarelor, lumea neştiind dacă trebuie să cânte sau nu. Cei cu căşti pe cap şi pistoale automate la piept se îmbulzeau tot mai mult din amândouă părţile, alcătuind în cele din urmă două rânduri compacte şi închizând întregul cortegiu într-un cerc de trupuri. Ochii lor îşi păstrau sticlirea lupească, iar ţevile automatelor le ţineau îndreptate

spre mulţime, privind fără încetare printre rânduri şi nu numai în golurile dintre ele, ci la fiecare în parte. Judecând după aceste priviri, poate că nici nu ştiau că merg într-un alai de înmormântare, deoarece tot timpul aveau grijă să se păstreze ordinea şi nimeni să nu treacă dincolo de pietrişul şoselei. Iar când vreunul se abătea fără să vrea fie şi cu o jumătate de pas în afară, îl împingeau înapoi în mulţime cu ţevile automatelor.

Mergeam cu mama la margine, aproape de ţeava îndreptată spre noi, atât de aproape, încât îmi venea să-mi bag degetul în vârful ei. Se vede că mama a presimţit ceva, fiindcă m-a luat la rost:

— Vino aici, la mijloc. Şi m-a tras de la margine între ea şi mătuşica Jadwinia.

La un moment dat, în urma sicriului, cântecul aproape că s-a stins cu totul, nemaiajungând până la noi nici măcar ca murmurul acela îndepărtat. Pe neaşteptate însă l-a preluat bunica mea, care a început să psalmodieze: „Doamne Isuse Cristoase, dă-i odihnă în veci, Doamne“. O vreme, a cântat singură, câte unul uitându-se contrariat la ea, dar din fericire a ajutat-o cu glasul ei de ciocârlie mătuşica Jadwinia, apoi mama şi după o clipă, mătuşica Marta. În curând li s-au adăugat câteva glasuri sfioase de femei din imediata apropiere. Iar când cântecul a răsunat din nou, unchiul Stefan, care părea cel mai înverşunat, refuzând să cânte, şi se uitase supărat la mătuşica Jadwinia, lăsându-se cucerit parcă de glasul ei de ciocârlie, a început şi el să deschidă gura, la început numai la câteva cuvinte. Unchiul a fost urmat de bunicul care, e adevărat, se mulţumea să macine cântecul între buze, rostind mai tare doar „Doamne Isuse“.

Apoi câte unul mai de aproape sau mai de departe. Şi aşa, glasurile se înmulţeau cu încetul, în curând cântând aproape cu toţii. Cântecul creştea în putere, se revărsa până hăt! departe pe câmpuri, iar de pe câmp revenea cu o forţă îndoită. Domina dangătul clopotului din turla bisericii,

domina târşâitul picioarelor pe şosea şi glasul femeilor care mergeau în urma sicriului, încât părea că nu mai are început şi nici sfârşit la capătul înmormântării.

Silueta albă şi soclul le-au adus gata făcute la vreo lună după îngropăciune şi atunci a plecat şi soţia primarului. Se vorbea că în Germania, dar de fapt, nu ştia nimeni unde anume. Şi-a împărţit toate lucrurile, luând cu ea numai cât încăpuse în două valize.

Unchiul Władek, care a încercat să afle la primărie ce au făcut cu calul, n-a aflat nici el mai multe nu numai despre cal, dar nici despre soţia primarului. Calul a mai stat probabil vreo câteva zile în grajdul primăriei şi paznicul îl hrănea, îl ţesăla şi îl plimba în fiecare zi, ca să-şi păstreze forma, fiindcă aşa i se poruncise. Dar nici el nu ştia nimic sigur; se mângâia pe chelie şi bodogănea că e posibil să-l fi dus la curte, ca să stea cu ceilalţi cai până când va veni alt primar, care s-ar putea să vrea şi el să se plimbe călare. Unchiul Władek bănuia totuşi că la primărie trebuie să se ştie ceva, numai că se tem să spună şi de aceea se prefac că nu ştiu nimic.

Odată, la oarecare vreme după plecarea soţiei primarului, unchiul Władek s-a dus la cimitir şi a rămas uimit văzând pe mormântul primarului o cunună proaspătă, flori proaspete şi lumânări aprinse. Unde mai pui că păreau aprinse chiar înainte de sosirea unchiului, fiindcă nu apucaseră să se topească decât foarte puţin la vârf, iar mucurile erau abia înnegrite. S-a luat la ceartă cu Bolech, care trebăluia la mormântul soţiei lui şi se afla în cimitir încă de dimineaţă, dar nu văzuse nimic. În plus, nici măcar nu voia să creadă, cu toate că unchiul l-a dus la mormântul primarului, ca să-i arate cununa proaspătă, florile proaspete şi lumânările aprinse cu puţin înainte. Doar nu ieşise primarul din mormânt, ca să şi le aprindă singur. Odată, mai spusese că silueta albă seamănă cu

cineva care se aruncă de pe o stâncă înaltă în prăpastie, iar Bolech îl contrazisese că nu e cu putinţă, întrucât prin împrejurimi nu există nicio stâncă înaltă cu o prăpastie lângă ea, şi de atunci îl socotea pe Bolech un prostănac care nu pricepe nimic şi cine ştie, poate că tot el îi scosese şi ochiul lui Kruczek.

După aceea, ori de câte ori am venit în sat la ziua Tuturor Sfinţilor, am văzut pe mormântul primarului o cunună, flori şi lumânări aprinse. Dar n-am văzut niciodată pe nimeni stând lângă mormânt, cum stăteau lângă celelalte. De asemenea, nimeni nu ştia cine aducea cununa şi florile, cine aprindea lumânările. Cu toate că nu se mai mira nimeni, mai ales că era ziua Tuturor Sfinţilor, când tot cimitirul era plin de flori şi mii de lumânări ardeau la capetele morţilor; se pare că în această zi de pomenire, mormintele se ajutau unele pe altele şi lumea s-ar fi mirat dacă pe mormântul primarului n-ar fi văzut nimic.

La întrebările mele curioase, cine aduce cununa şi florile şi cine aprinde lumânările, mi se răspundea în cel mai bun caz că soţia primarului trimite bani din Germania cuiva de aici, dar că nu recunoaşte nimeni asta. Altă dată, mi s-a spus, n-ai grijă, trebuie să-i fi lăsat o avere frumuşică vreunui sătean, ca să ajungă până la sfârşitul lumii pentru cunună, flori şi lumânări. A plecat numai cu două valize, dar îi aduseseră cu un camion. Dar cui? După război, cel mai repede s-a îmbiciorogat Gugała. Şi-a ridicat casă, grajd, şură în doi ani, şi din ce bani? În vreme ce alţii stau în bordeie, ţinându-şi vitele sub cerul liber. El zice că l-a ajutat un frate din America, dar nimeni nu-şi aduce amine să fi avut vreun frate. N-o să se afle niciodată. La urma urmei, ce rost are să-ţi baţi capul, o să se simtă cineva mai uşurat după aceea?

Nici unchiul Władek n-a ştiut să-mi spună mai multe. O dată, m-am folosit de un şiretlic şi am adus vorba de calul primarului, de care se dusese

să întrebe după înmormântare, gândindu-mă că-mi va spune ceva şi de soţia lui. A rămas uimit:

— Calul? A, într-adevăr, primarul avea un cal. Dar nu-ţi mai pot spune dacă era roib sau şarg. Mai am ţinere de minte, Piotruś, dar e ca ciurul găurit. Nu mai e ca odinioară. Mai demult, aproape că ştiam cine i-a scos ochiul lui Kruczek, dar am uitat. Trebuie s-o iau de la început. Şi nici el nu mai e primar. I-au schimbat tăbliţa pe care scrie acum că a fost doctor în drept, ca să vezi. Cui să-i treacă prin minte că un om cu atâta carte a ajuns primar în satul nostru? Mă mir că a acceptat. Pentru că acum sunt toţi nişte proşti, Piotruś, ascultă-mă pe mine. Şi nişte beţivi. De aceea, nici nu-i mai numesc primari, schimbându-i mereu. Din primari se fac preşedinţi, iar din preşedinţi, şefi mai mari, pe care tot aşa, îi schimbă întruna. Iar pod peste râu n-avem nici acum, ca şi mai înainte. Când vine apa mare, nu poţi să treci nici pe jos, nici cu carul. Ehei, ce ordine era pe vremea lui, ţi-o spun eu. Dacă se bălega o vacă pe drum, nu se lăsa până nu afla a cui este şi-i poruncea să cureţe locul. Câteodată te mai plesnea peste gură, dar mulţi o şi meritau.

Ar putea părea că amintirea înmormântării primarului mă atrăgea la mormântul lui, fiindcă de câte ori mă duceam la cimitir, mă opream puţin şi la acest mormânt. E adevărat, îmi explicam că, deşi eram aproape un străin prin partea locului şi memoria nu mă obliga la nimic, în această zi a Tuturor Sfinţilor se cuvenea să poposească cineva măcar pentru o clipă şi lângă acest mormânt. Şi nu pentru că fusese primar, că ce poate să însemne un primar, trupul lui era pulbere, cum spunea unchiul Władek, şi pulbere vinovăţia lui, dar mormântul în sine trebuia respectat. Nu prea credeam totuşi nici eu în explicaţia mea. Uneori, îmi trecea prin minte că soţia primarului, totdeauna absentă şi în acelaşi timp prezentă în fiecare an prin această coroniţă, flori şi lumânările aprinse în felinare, mă alesese

pe mine ca pe singurul dintre cei care participaseră la înmormântarea primarului, ca să iau parte acum şi la taina ei. Tainã care, deşi nu mi se dezvăluia, îmi devenea tot mai apropiată. Probabil că însăşi senzaţia prezenţei în această absenţă, neobservată, tăcută, care nu mai stârnea mirarea nimănui, dar cu toate acestea atât de dureroasă, îmi îngăduia cel puţin pentru o clipă să mă regăsesc şi pe mine în această disperare a soţiei primarului, care înflorea din nou în fiecare an. Întrucât, de bună seamă, singurul drum care duce spre dezlegarea tainei trece prin disperare. S-ar putea spune chiar fără ocolişuri, fericiţi sunt cei care pot fi disperaţi.

Silueta albă de pe mormânt părea să confirme permanenţa acestei disperări în afara efemerităţii pricinii care o provocase. Bineînţeles, n-am făcut niciodată nicio legătură a acestei siluete albe cu soţia primarului, cum spuneau unii dintre săteni. Când o aduseseră aici şi o aşezaseră la mormânt, iar eu alergasem cu ceilalţi băieţi s-o vedem, îmi venise imediat în minte Sulka Szmul. Băieţii m-au luat în râs, iar Fredek mi-a spus că sunt un prost. Dar, mă rog, de ce n-ar fi putut Sulka să leşine de disperare la aflarea veştii că primarul fusese împuşcat? Aici, la cimitir, îşi împărtăşeau cu toţii numai disperarea. Afară de asta, doar Sulka avea în sat părul atât de lung, ca silueta albă de pe soclu, şi tot atât de răvăşit. Când vorbea cu cineva, îşi dădea la o parte părul de pe faţă, ca să vadă cu cine vorbeşte, deşi uneori nu-şi descoperea chipul, ca şi când i-ar fi fost totuna. Sau când şedea pe treptele din faţa casei, cu capul sprijinit pe genunchii strânşi şi nu voia să se uite la lume, îşi lăsa părul să-i atârne până pe ultima treaptă. Sau când şi-l smucea pe spate şi sprijinită în mâinile retrase, se încorda aproape ca un arc spre cer, spre soare, desfăcându-şi cât putea picioarele, părul ei acoperea toată scara dinapoia ei. Până când Szmul, neliniştit, ieşea în uşă şi-i spunea, Suluś, ia-ţi părul de pe trepte, că n-am pe unde să trec, cu toate că

nu se ducea nicăieri. Cine ştie dacă, aruncându-şi părul pe spate sau lăsându-l să-i cadă peste faţă, Sulka nu-şi exprima în acest fel disperarea ei, fiindcă altfel nu ştia, numai cu ajutorul părului, căci în cuvinte şi lacrimi nu avea încredere. Şi, de asemenea, cu ajutorul picioarelor desfăcute, deşi toţi cei din sat o socoteau o neruşinată.

Până când, într-un an, am venit iarăşi de ziua Tuturor Sfinţilor cu intenţia de a rămâne câteva zile. Deoarece în Castelul renovat după ani, din care mai înainte mutaseră închisoarea, aranjaseră o cameră de oaspeţi în turn şi cum directorul Castelului era Koza, m-a invitat să stau acolo câteva zile. Mi-am promis să le fac o vizită, în sfârşit, puţinelor cunoştinţe pe care le mai aveam în acest oraş. De obicei, mă repezeam pentru o zi, cel mult o zi şi jumătate, totdeauna în mare grabă. De astă dată, s-a întâmplat să fiu singur, fără Paweł, aşa că puteam să-mi lungesc şederea câteva zile. Fără îndoială, primii paşi mi i-am îndreptat spre domnişoarele Poncki, cum aş fi putut face altfel? De altfel, de fiecare dacă, oricât aş fi fost de grăbit, mă străduiam să-mi fac timp să le văd, cel puţin să le arăt că trăiesc, ei, şi să le duc fie flori, fie bomboane în semn că nu le-am uitat. Erau cele mai apropiate persoane din oraş, ca să nu spun, cineva din familie. Aşa simţeam şi aşa mă gândeam la ele. Câteodată mă surprindeam constituindu-le prezenţa neîntreruptă în preajma mea, şi asta n-avea nicio legătură cu evocările amintirii sau ale imaginaţiei. Păşeau fără zgomot ca odinioară pe tavanul de deasupra subsolului nostru ori îmi apăreau în ecourile îndepărtate ale unui tangou, care îmi venea fără motiv în memorie. Alteori, în exclamaţia mirată, a, e domnul Piotr. În căldura sânilor, pe care-mi sprijineam capul, când mă chemau să-mi beau cacaua.

Acum, erau croitorese cunoscute în tot oraşul, iar de când Piaţa îşi recăpătase frumuseţea de

altădată, ocupau un etaj întreg într-una dintre clădirile în care locuiseră şi mai înainte, dar într-o cămăruţă cu o chicinetă în loc de bucătărie, ale cărei ferestre dădeau spre curtea din spate, neîngrijită şi urât mirositoare.

M-au întâmpinat, ca de obicei, cu bucurie, m-au îmbrăţişat şi m-au sărutat cu ahuri şi ofuri fără număr. Ewelina avea lacrimi în ochi, iar Róża a început să clipească din pleoape ca un fluture, apărându-se astfel de lacrimi, aşa că o clipă m-am simţit din nou micul Piotruś care venea la cacao. Cine ştie, poate chiar aşteptam ca vreuneia dintre ele să-i vină ideea, fie şi în glumă, să mă întrebe, Piotruś, vrei să bei o cană de cacao? Nu se întorceau totuşi niciodată atât de departe în trecut, amândouă ferindu-se, mai ales, să amintească de cacao. Totdeauna îmi propuneau, însă, domnule Piotr, vrei să bei o cafea sau un ceai? Sau poate un pahar de vin. Şi îndată îşi făceau apariţia cafeaua, ceaiul, vinul, prăjiturile, ciocolata sau alunele. După care începeau cuvintele, la drept vorbind, potopul de cuvinte. Ce mai faci, domnule Piotr? Nu te-ai schimbat deloc. Îţi stă chiar mai bine cu părul cărunt, pari mai serios. Ştii că este moda ca bărbaţii să-şi vopsească părul? Ăla de la bancă, l-ai cunoscut şi dumneata, la anii lui, are totdeauna părul ca pana corbului, chipurile n-are un fir de păr alb. Dar Paweł ce face? Ei, măcar bucuria asta o ai. Nu-i frumos că n-ai mai venit pe la noi de atâta vreme şi nu ne-ai trimis măcar o vedere. Noi, aici, te aşteptăm mereu şi ne gândim la dumneata. Dumnezeule mare, câteodată ne întrebăm dacă nu ţi s-a întâmplat ceva. Uneori ne întreabă şi clientele dacă n-avem vreun necaz? Dumneata eşti pentru noi ca un om parcă din altă lume.

Şuvoaiele cuvintelor, se înţelege, alergau cu iuţeală, cădeau în bulboane, se întorceau, se adunau în pâraie din ce în ce mai largi, dar niciodată chiar atât de largi, încât să se reverse din matcă. În caz că se ivea vreo ameninţare, una sau

alta se grăbeau să îndrepte discuţia pe făgaşul dorit, astfel că nu ne-am adus niciodată aminte de cana cu cacao, un episod inocent de altminteri. În simpatia lor, oricât de înflăcărată şi de duioasă, deseori plină de regrete nostalgice, simţeam întotdeauna un fel de timiditate, pe care n-o mai observasem înainte, nici măcar atunci când mergeau în prezenţa mea căscând încă somnoroase, cu părul în neorânduială, lăsându-şi trupurile să se ghicească prin cămăşile de noapte străvezii şi sânii să se vadă prin decolteurile adânci, sau când îmi strângeau capul la piept în timpul dansului.

Stingherea lor, iniţial abia perceptibilă, lesne de înţeles date fiind intervalele tot mai mari dintre vizitele mele, a început să se manifeste odată cu trecerea anilor, mai precis, după ce se mutaseră din casa din Rybitwy. Atunci, tocmai mă întorsesem cu Paweł de la mare şi pentru că mai aveam câteva zile de concediu, am hotărât să mergem la mama. Şi primele cuvinte, încărcate de păreri de rău, pe care le-am auzit de la mama, au fost că domnişoarele Poncki se mutaseră şi locuiau acum în Piaţă. Paweł nu împlinise încă cinci ani. Şi cu toate că îl mai văzuseră de câteva ori înainte, când le-am vizitat în noua lor locuinţă, la vederea lui, au izbucnit cu o bucurie de-a dreptul nestăpânită, ca şi când îl vedeau pentru prima oară. L-au îmbrăţişat, l-au strâns la piept, l-au sărutat, repetând cu o înflăcărare care nu se mai sfârşea, e leit domnul Piotr, seamănă ca două picături de apă, şi lăsându-l să-şi facă de cap prin toată casa. Le-a spart o statuetă de porţelan, dar i-au luat îndată apărarea, că nu face nimic, e doar un copil, se joacă, aşa că avea dreptul s-o spargă. Iar când au auzit că veneam de la mare, au hotărât să-i facă un costumaş de marinar şi i-au luat măsurile numaidecât.

Totuşi, de astă dată, stânjeneala lor s-a făcut simţită şi în întrebările despre Paweł. Simţeam din

partea lor o anume nesiguranţă, nu ştiau dacă să-i spună domnul Paweł, aşa cum mi se adresau mie, domnul Piotr. Pe de altă parte, fiecare întrebare era aleasă cu grijă, ca, Doamne fereşte, să nu depăşească o limită numai de ele ştiută, aşa că nu m-au întrebat nici măcar dacă şi-a găsit vreo prietenă, ceea ce ar fi fost natural, întrebare pe care ar fi avut dreptul s-o pună fie şi numai pentru că le spărsese statueta de porţelan cu câţiva ani înainte.

Reticenţele lor mi s-au părut cu atât mai ciudate, cu cât duioşia pe care şi-o manifestau era mai profundă decât de obicei. Dincolo de destăinuirile lor, stăruia o amărăciune permanentă, care te făcea să te uiţi fără să vrei la ridurile gâtului, la cutele guşii, încreţiturile din jurul gurii, de sub ochi, de la tâmple şi să asculţi mai puţin atent şirul gândurilor. Cu atât mai mult că şi aceste mărturisiri erau şi ele alese şi alcătuite cu premeditare, referindu-se în genere la problemele cu clientele, că sunt tot mai pretenţioase, capricioase, agasante, îndreaptă ici, desfă dincolo, că aici e prea strâmtă, acolo prea largă, prea lungă şi prea scurtă, aici trage căptuşeala, nasturii nu sunt potriviţi, iar dacă vreuna are bărbatul într-un post important, crede că trebuie să le laşi pe toate şi să stai la dispoziţia ei. Câte una nu se oboseşte nici să vină la probă, fiindcă-i cade coroana de pe cap, vrea să te duci tu la ea şi în cel mai bun caz, îţi trimite maşina. Ah, domnule Piotr, acum nu e lucru uşor să fii croitoreasă. Iar dumneata ştii mai bine ca noi că postul cel mai important, ocupat de soţ, nu sporeşte frumuseţea soţiei. Nici nu se compară cu silueta doamnei Anna, aşa ceva să cauţi cu lumânarea şi nu mai găseşti. A, n-ai idee ce mult ne-a plăcut să lucrăm pentru doamna Anna. Ultima rochie, îţi aduci aminte, domnule Piotr? Cu flori atât de frumoase. Şi atunci Ewelina îi spunea Różei ori Róża Ewelinei, amintindu-şi parcă deodată de ceva:

— Să nu uităm, scoate materialul nemţoaicei ăleia. Trebuie să-i facem rochia pentru poimâine.

— Văd că până şi nemţoaicele vin să le faceţi rochiile, am remarcat, lăudându-le că ajunseseră atât de cunoscute, fără să bănuiesc nimic.

— A, nu, s-a împotrivit Róża când Ewelina s-a dus să scoată materialul. E una care stă la noi. Bărbatul ei a fost primar într-un sat de la noi în timpul războiului.

Am simţit că mi se pune un nod în gât. Am vrut să întind mâna după paharul cu vin, dar n-am mai avut putere, ca şi când mi s-ar fi luat deodată ceva, sau din contră, mi s-ar fi dăruit cu prisosinţă, ceea ce este totuna. Nu m-am manifestat în niciun fel, mai mult, am spus ceva banal, fără nicio legătură, încercând probabil să scad din importanţa acestei informaţii ori măcar s-o amân. Nu ştiu nici eu dacă-mi doream chiar atât de mult să aflu taina soţiei primarului. Poate şi datorită faptului că hotărâsem, ca să rămână întotdeauna o taină pentru mine, mi-am regăsit în ea şi locul meu, alături de coroniţa, florile şi lumânările pe care nimeni nu le punea şi nu le aprindea în felinare.

Din fericire, Róża, sau poate Ewelina, a început să vorbească despre material, că e minunat, de bumbac, dar parc-ar fi mătase:

— Cred că-l aduce din Germania, că la noi nu găseşti nicăieri astfel de material. E mai în vârstă, dar are gust. Trebuie să fi fost cândva foarte frumoasă. Şi ce politicoasă şi delicată este, totdeauna zâmbitoare şi înţelegătoare. Niciuna dintre clientele noastre nu se compară cu ea. Câte una îţi vine cu o stofă scorţoasă ca mucavaua şi-ţi cere s-o faci să se muleze pe ea ca mătasea chinezească. Ah, domnule Piotr, n-ai idee cum pot fi unele cliente.

— Şi cum o cheamă pe nemţoaică? am întrebat într-o doară, când vorbeau despre materiale şi cliente, după ce mă familiarizasem puţin cu această veste neaşteptată.

— Róża, cum o cheamă? Ewelina, cum o cheamă? Are un nume cam ciudat. Ştiam, dar pentru că îi spunem mereu nemţoaica, ne-am obişnuit aşa. Uite, până şi în registrul de măsuri am scris nemţoaica. Şi vorbeşte atât de caraghios, domnule Piotr, încât îţi dai seama dintr-odată că e din Germania.

Acum trebuia să fiu atent să nu mă trădez, arătând un interes exagerat pentru una dintre clientele lor. Aşa că am continuat discuţia pe tema materialului pe care Paweł mi-l adusese anul trecut din Olanda pentru cămaşă, care, deşi era de bumbac, părea mătase, şi abia după aceea am întrebat cu o indiferenţă prefăcută:

— Şi unde locuieşte?

— Lângă Poarta Abaţiei. Ocupă mansarda din faţă. În aceeaşi clădire în care a stat doctorul Sobkiewicz. Îl mai ţii minte, domnule Piotr, pe doctorul Sobkiewicz? Ce doctor bun era! Ah, şi ce bărbat. Şi soţia lui îşi face câteodată rochiile la noi.

Mă luptam cu gândurile, să mă duc, să nu mă duc măcar până la clădirea aceea şi să mă uit la ferestrele dinspre stradă. Ceva mă ademenea şi în acelaşi timp mă avertiza. Din această cauză, nu m-am mai simţit îndemnat să-mi vizitez şi ceilalţi cunoscuţi din oraş, pentru care venisem să petrec câteva zile aici. Nu mai aveam chef nici să ies pe stradă, să mă plimb pe ulicioarele de altădată. Mă temeam ca această plimbare să nu-mi îndrume paşii spre clădirea aceea, iar pe urmă, în virtutea inerţiei, cine ştie, poate şi spre scările care duceau la uşa ei. Ce-aş fi putut face atunci? Să bat la uşă sau să plec? Poate că auzind scârţâitul treptelor, fiindcă în astfel de clădiri scările scârţâiau la cei mai uşori paşi, mi-ar fi deschis ea însăşi uşa, ca să vadă cine vine la ea? Să fie poştaşul cu vreun pachet cu alt material de rochie? E adevărat, aş fi putut s-o întreb unde locuieşte văduva medicului Sobkiewicz, dar mi s-a părut o laşitate.

În cele din urmă, am socotit că cel mai bine pentru mine ar fi să urc în maşină şi să plec imediat după apusul soarelui. Pe domnişoarele Poncki, din fericire, le vizitasem, iar la ceilalţi o să mă duc cu altă ocazie. Mă mai reţinea doar întrebarea cum să-l anunţ pe Koza că plec înainte de vreme din turnul lui. Puteam să-i telefonez sau să-i las un bilet la poartă, dar nu prea se cuvenea, având în vedere invitaţia lui binevoitoare. Sigur că s-ar fi simţit jignit dacă aş fi plecat aşa pe nepusă masă fără să ne îmbrăţişăm, fără să ne strângem în braţe, fără să ne batem pe umerii anilor noştri tineri, ca şi când ar fi rămas şi acum la fel. Şi nu prea voiam să mă duc la el acasă, mai ales că ştiam că fără votcă nu aveam să plec, cum aşa, ne vedeam o dată la câţiva ani şi să nu bem un păhărel de tărie? Îţi aduci aminte că la liceu ne vedeam în fiecare zi şi beam de stingeam. Erau vremuri când nici măcar n-aveam pentru ce. Îl mai ţii minte pe Fudała? Oho, ăla bea, nu se încurca. L-ai uitat. Ehei, acum a ajuns sus de tot. Totdeauna ştia cum să se poarte şi cu cine să bea. Şi la Castel, înţelegi şi tu. Pe vremea când îl reconstruiam, mai treacă-meargă. Dar acum, numai dintr-un prăpădit de salariu, eşti director, chipurile, dar eşti mai sărac ca un cerşetor. Ascultă-mă pe mine, dacă nevastă-mea n-ar avea prăvălioara ei, nu ştiu cum aş mai scoate-o la capăt. Uneori mă îndeamnă, lasă dracului Castelul ăsta şi vino după tejghea. Dar cum să las Castelul, Piotruś? Atâţia regi au stat în acest Castel, pricepi? Ţi-o aduci aminte pe Tereska dintr-a treia B? Ei, una cu codiţe? Am fost prieteni o vreme. Nu prea mare, o mândreţe de fată. Mi-a luat-o Biernacki. A murit de cancer. Vezi şi tu, cum să nu crezi în destin? Ai uitat-o?

Nu, nu mai voiam să-mi aduc aminte de nimic. Fără să mă forţez mereu, îmi venea greu să cred că ăsta era acelaşi Koza cu părul spălăcit, mărunt şi slab ca un ţâr. Care şedea acum tot timpul călare pe scaun, fiindcă burta i se revărsa într-un fald

arătos peste cureaua de la pantaloni, ca o apă mare peste maluri, de-ţi venea să-i spui, dă drumul la curea, Koza, nu te mai chinui aşa. Iar în faţa dolofană, numai dacă-ţi impuneai cu puterea voinţei, puteai regăsi urme din vechile trăsături ale lui Koza. Chel, îşi ştergea mereu cu batista chelia care-i transpira parcă din pricina efortului neîntrerupt de a-şi aduce aminte. Şi mai ţii minte? Deseori memoria i-o lua razna. Aveai impresia că tot timpul se luptă cu ea pentru a păstra legătura între Koza cu părul spălăcit, mărunt şi slab ca un ţâr, şi bucălatul director al Castelului. Ascultă, ai uitat? Îmi venea să-i spun, încetează, Koza, dacă nu vrei să te uiţi la tine, priveşte măcar la mine, nu ai impresia că memoria noastră ne joacă feste? Faţă de memoria lui, mă simţeam fără putere, ca să nu spun ruşinat, poate chiar umilit. De aceea, aş fi renunţat cu plăcere la orice amintire. Resimţeam această întoarcere în trecut ca pe o vină. Ei, Piotr, Piotr. Dar îţi aduci aminte ce s-a petrecut după seara aceea dansantă de la şcoală? Şi de ce te-oi fi îmbătat atunci? Şi aşa ai luat-o de soţie. Ei, era o fată pe cinste. Şi eu eram puţin îndrăgostit de ea. Ca şi toţi ceilalţi.

Soarele apunea ciudat de încet, de parcă se împiedica în fereastra cu gratii de la turn, care dădea drept spre biserica Sfântului Iacob de pe colina opusă, printre grădinile ruginite de toamnă. Mă cuprindea o moleşeală tot mai dureroasă, iar penumbra din încăpere, din ce în ce mai densă, sporea şi mai mult această stare sufletească. Nu mai puteam nici măcar să mă ridic din fotoliu şi să-mi strâng lucrurile, de vreme ce mă hotărâsem să plec imediat după scăpătatul soarelui.

Mă uitam întruna la fereastra cu gratii şi aveam impresia că gândurile mi se scurg undeva pe lângă mine, pe deasupra mea, pe tavan, pe pereţi, pătrunzând în semiîntunericul camerei sau dimpotrivă, alcătuindu-se din el. Nu încape îndoială că numai din pricina acestei toropeli îmi

închipuiam că sunt zidit în acest turn. Numai că nu puteam să-mi imaginez motivul pentru care fusesem zidit aici. Mi se părea chiar că această fereastră cu zăbrele care dădea spre apusul soarelui şi spre biserica Sfântului Iacob este singura bucăţică de lume care mi se lăsase din milă. Cu toate că, în acelaşi timp, îmi venea greu să cred că erau acelaşi apus de soare şi aceeaşi biserică în care mă cununasem cu Anna. Dar poate că tocmai de aceea mi se lăsase această bucăţică de lume, ca să mă uit la ea şi să nu-mi vină să cred. Întrucât chinul îndoielii este cel mai dureros dintre toate.

În comparaţie cu această suferinţă, chiar aşa moleşit, cum mă simţeam, mi se părea foarte uşor să mă duc să-i fac o vizită soţiei primarului. Mă şi vedeam ezitând o clipă pe ultima treaptă, în faţa uşii, se făcuse întuneric. Ridic mâna şi cu arătătorul îndoit sunt gata să bat, dar ezit încă, poate-ar fi mai bine să plec, după care ciocănesc uşor, ca să n-o sperii. La început, tăcere, iar în mintea mea speranţa că poate nu este acasă, poate că a ieşit în oraş şi inima îmi bate ca un ciocan, că peste o clipă cineva de la etajul inferior va scoate capul de după uşă şi va confirma:

— Doamna nu este acasă. S-a dus la curvele alea să-şi facă o rochie. Ptiu, ele cred că toţi au uitat, după ce s-au apucat de croitorie. Lăsaţi un bilet. Aşa mi-a spus, în caz că vine cineva. Dar cine poate să vină la ea. Are hârtie, să-mi dea un creion?

Ciocănesc a doua oară, ceva mai tare, şi aud prin uşă paşii înăbuşiţi ai cuiva care se apropie, iar după un răstimp, ajunge până la urechea mea o şoaptă dinăuntru chiar de lângă uşă:

— Cine-i acolo?

— Vă rog să deschideţi, răspund cu o şoaptă asemănătoare, lipindu-mi capul de partea din exterior a uşii.

— Ce doreşti, domnule? aud din nou şoapta aceea, numai că puţin mai hotărâtă.

— Nu pot să vă explic prin uşă, doamnă, mă străduiesc ca glasul meu să sune cât mai blând cu putinţă. Vă rog să nu vă temeţi.

Şoapta de dincolo de uşă nu se arată convinsă:

— Nu pot să deschid oricui bate la uşă. Dumneata n-ai auzit că cel mai adesea cad victime bătrânele singuratice?

— Bine, dar dumneavoastră nu sunteţi bătrână, îmi exprim mirarea.

Glasul din spatele uşii tace, dar după o clipă, când ajunge până la mine, sună catifelat, tremurător:

— Spune-mi măcar cine eşti dumneata. Şi aşa va trebui să te cred.

— Din nefericire nu ştiu nici acum. Ar trebui să mă vedeţi. Deşi nici asta nu vă va spune prea mult.

O tăcere şi mai lungă, încep să mă îngrijorez că poate a plecat fără zgomot de lângă uşă şi niciodată nu-mi va mai deschide, când deodată cheia a scrâşnit în broască şi uşa s-a desprins puţin de toc, iar prin crăpătura îngustă m-au privit nişte ochi mari, îmbătrâniţi. Şi atunci, am spus dintr-o răsuflare ceva cât se poate de prostesc:

— Domnul primar venea adesea la bunicii mei să bea lapte bătut.

În ochi, i s-a răsfrânt dezamăgirea, sau i-a înflorit un zâmbet îngăduitor.

— Aha, da. Pofteşte, domnule.

Am început să-i spun că n-aş vrea s-o deranjez, nu stau decât o clipă, plec numaidecât, m-am oprit doar pentru câteva zile în oraş, ca să-mi vizitez nişte cunoştinţe şi am aflat întâmplător că locuieşte şi ea aici, mi-o aduc aminte, am fost o dată cu bunicul la primărie, iar ea şedea în grădină sub o umbrelă şi citea o carte, bunicul a salutat-o, şi această imagine stăruie şi astăzi în memoria mea, cred că era prin iulie, deoarece soarele se întinsese pe tot cerul şi era atât de cald. M-a întrerupt:

— Vrei să bei un ceai?

— Cu plăcere, i-am răspuns. Dar vă rog să nu vă deranjaţi. Într-adevăr, am venit doar pentru o clipă.

— Nu mă deranjezi, mi-a spus. Ceaiul fierbe pe foc. Probabil că mă aşteptam să vii. Afară de asta, este ora la care îmi beau ceaiul.

Cum putea să mă aştepte, m-am gândit. Nu i-am arătat însă în niciun fel uimirea mea, şi am spus:

— E plăcut la dumneavoastră, am constatat, cu toate că n-aveam cum să-mi imaginez cum poate să arate încăperea ei de la mansardă. Tot ce-mi trecea prin minte nu se potrivea deloc cu momentul respectiv.

— Te rog, nu pui şi puţin zahăr? a întins mâna până la jumătatea mesei, împingând spre mine zaharniţa de argint, că eu îl beau aşa.

În prima clipă, n-am observat-o. Abia când am tras zaharniţa mai aproape de ceaşcă, am văzut că pe capac se afla aceeaşi siluetă, numai că mult mai mică, şi care stătea şi pe mormântul primarului. Am prins-o cu teamă între degete, când am deschis capacul, şi de aceea n-am luat decât un vârf de linguriţă de zahăr.

— Mulţumesc, am rostit, auzindu-mi tremurul din glas. Şi cu toate că m-am străduit să amestec cât mai uşor, am lovit de câteva ori linguriţa de pereţii ceştii, ceea ce mi-a amintit de ecoul îndepărtat al clopotului care bătea. Mulţumesc, am repetat.

— Mi-ai mai mulţumit o dată, domnule, mi-a spus.

M-am simţit ruşinat. Căutam cu febrilitate să mai spun ceva, cu atât mai mult cu cât, împotriva voinţei mele, linguriţa se lovea mereu de pereţii ceştii, amintindu-mi de dangătul clopotului.

— Nu mai e nevoie să mesteci, domnule, m-a sfătuit.

— A, într-adevăr, am răspuns şi am scos linguriţa din ceaşcă, punând-o pe farfurioară. Şi am adăugat ceva la fel de prostesc, ca mai înainte despre laptele bătut: Domnul primar i-a promis

unchiului meu că-l va găsi pe cel care i-a scos ochiul lui Kruczek.

Şi-a ridicat mirată sprâncenele de deasupra ceştii.

— Şi de aceea ai venit la mine?

— O, nu. Doar că nu mai ştiu ce să spun. Vă rog să mă iertaţi.

Şi-a aşezat ceaşca pe farfurioară, iar după o clipă, m-a întrebat cu înţelegere pentru stângăcia mea:

— Cine este acest Kruczek?

— Un câine pe care l-am avut cu ani în urmă, i-am spus recunoscător. Am păscut vacile împreună.

— Aha, înţeleg. Asta spune multe, a remarcat, gândindu-se parcă un răstimp la Kruczek. E un nume frumos pentru un câine, a spus parcă din adâncul acelei îngândurări.

Între noi s-a aşternut o tăcere de-a dreptul penibilă şi dacă n-ar fi fost clinchetul ceştilor puse pe farfurioare, putea să pară că această tăcere ne-a îndepărtat pentru totdeauna pe unul de celălalt, fiindcă nici nu mai ridicam ochii unul spre altul. Eu priveam la apusul soarelui prin fereastra zăbrelită din turn şi la biserica Sfântului Iacob pe acest fundal, ea probabil că se mulţumea să bea ceaiul, aroma acestuia preocupând-o pesemne mai mult decât venirea mea la ea.

— La drept vorbind, doamnă, nici eu nu ştiu de ce am venit în vizită la dumneavoastră.

N-a părut deloc surprinsă.

— Se vede că ai avut dumneata vreun motiv, mi-a spus cu indiferenţă, ducându-şi ceaşca la buze şi abia atingându-i marginea, a pus-o înapoi pe farfurioara pe care o ţinea în mâna cealaltă.

— Poate că speram să mă ajutaţi să aflu acest motiv.

— Eu? a tresărit. Şi ceaşca ţinută de toartă s-a clătinat uşor pe farfurioara din palma cealaltă.

Iarăşi s-a aşternut tăcerea. Sorbeam din ceai şi nu se mai auzea nici măcar clinchetul ceştilor

aşezate pe farfurioare.

Din fericire, soarele a apus în acest colţ zăbrelit de lume, luminând cu ultimele raze roşeaţa zidurilor bisericii Sfântului Iacob.

X. Atingerea

Mi se părea că ajunge să-mi desfac braţele şi să-mi desprind călcâiele de pe treapta scării, ca să zbor de pe colină undeva în această noapte neagră, pe deasupra casei noastre, pe deasupra câmpiei întinse, pe deasupra lumii. Dar ori de câte ori încercam să mă ridic, ceva mă trăgea înapoi pe pământ şi nici mâinile nu mai voiau să mi se desfacă, nici capul să se alungească din gât, ba, colac peste pupăză, mă apuca şi ameţeala. Eram sigur că odinioară îmi luasem zborul de pe colina asta. Îmi aduceam aminte chiar că atunci când mama mă trimitea să iau ceva din oraş şi nu voiam să cobor pe scară, zburam până la uşa locuinţei noastre de la subsol. Şi nu o dată, plutind pe deasupra casei, surd la strigătele care ajungeau până la mine de pe pământ, dacă am cumpărat pâine, sare, zahăr, zburam până hăt! departe la Munţii Pieprzowe, până dincolo de Vistula sau până la podul de cale ferată şi aterizam pe unul dintre capetele podului. Se vede însă că odată cu prima mea disperare a luat sfârşit şi vârsta mea înaripată.

Cu greu, fiindcă într-adevăr cu greu ajungeam în cele din urmă la balustradă, mai întâi cu o mână, apoi cu cealaltă şi trăgând din toate puterile, ca şi când m-aş fi ridicat în văzduh, mă înălţăm atâta, încât izbuteam să-mi urc trupul pe balustradă. Acum, din fericire, mă susţinea balustrada. Este adevărat, uneori urcam mai uşor, alteori alunecam de pe ea, dar agăţat cu toată puterea mâinilor vlăguite de băutură, m-am ţinut bine.

Mi-a trecut prin minte să izbucnesc în plâns. Să-mi las ochii să sloboadă şiroaiele de lacrimi. Noaptea, n-o să mă vadă nimeni şi ar fi ca şi când m-aş desprinde de pe colină cu ajutorul braţelor şi

aş zbura undeva departe. În aceeaşi clipă, am auzit balustrada scârţâind jos, la capătul scării. Mi-am dat seama după scârţâit că e tata. Nu, nu aveam nicio îndoială, se îndrepta spre mine. Nici măcar nu se mai oprea să-şi tragă sufletul, doar balustrada scârţâia tot mai greoi şi tot mai tare se simţea prin ea bătaia inimii lui. I-am văzut în întuneric ochii holbaţi şi i-am auzit nu atât cuvintele, cât aerul inspirat cu greutate, încărcat parcă de aceste cuvinte:

— Nu plânge. Priveşte ce bătălie are loc pe câmpie. Am să-ţi povestesc îndată despre ea.

— Nu, nu mai vreau să aud de bătălii, m-am împotrivit. Acum mă duc la domnişoarele Poncki. Trebuie să-mi încep, în sfârşit, viaţa mea. Deocamdată nu mi-a mers bine. Dar nu-i nimic. N-ai putea să mă conduci? Vezi şi tu că sunt beat. Eu te-am condus de atâtea ori la medic. Ai putea şi tu s-o faci măcar o dată. Nu crezi că e mai bine decât să zbor undeva departe sau să plâng?

Pe podul de cale ferată tocmai trecea un tren, dar nu se auzea nici măcar ecoul duruitului îndepărtat, anunţând că vine doar cu ajutorul ferestrelor luminate. Numai când se pregătea să plouă, duruitul de pe pod răsuna în toată câmpia, străpungând parcă şi colina; atunci se spunea:

— O să plouă. Se aude trenul pe pod.

Ţinându-mă din toate puterile cu amândouă mâinile de balustradă, alunecam pas cu pas de pe o treaptă pe alta, de fiecare dată pipăind cu vârful pantofului, dacă mă aflam pe teren sigur şi nu călcam în gol. Şi în acest fel, coboram tot mai jos. Uneori, mă opream, ascultând nici eu nu ştiam ce în întunericul tăcut. Alteori îmi venea ameţeală.

Cred că ajunsesem la capătul scării, fiindcă aproape că le vedeam pe Ewelina şi pe Róża uitându-se la mine şi nevenindu-le să creadă că sunt eu. Ah, în sfârşit. E domnul Piotr. Sar din paturi. Atâţia ani sub acelaşi acoperiş. Domnule Piotr, ne-ai făcut să te aşteptăm atâta vreme. Şi

Róża sau Ewelina îmi şopteşte la ureche, nu face nimic că eşti puţin ameţit. Şi Róża sau Ewelina întreabă undeva deasupra capului meu, domnule Piotr, poate vrei să bei o cană de cacao?

În aceeaşi clipă, curajul m-a părăsit, mă aflam la capătul balustradei, aşa că m-am aşezat pe treaptă, era ultima, şi mi-a părut rău că nu l-am lăsat pe Koza să mă conducă. Ele sunt două, noi doi, ar fi înţeles de la început de ce venim. Nu ştiu de ce mi-am adus aminte de voalurile lor negre de la înmormântarea tatei şi mi-am dorit să mă uit măcar o clipă sub unul dintre aceste voaluri, al Ewelinei sau al Różei. Cine ştie, poate că plânsul lor sub voaluri ascundea şi suferinţa mea. Întrucât toate celelalte plânsete arătau pe lângă aceste voaluri ca şi când ploaia ar fi stropit puţin feţele. Parcă şi plânsul mătuşicii Jadwinia, cu toate că întotdeauna ochii ei zâmbitori păreau să contrazică plânsul, şi de asemenea, al mătuşicii Marta, care îşi plângea mai mult soarta ei, ca să nu mai vorbesc de unchiul Władek, care-şi tot trăgea plânsul pe nas, până când mama i-a şoptit la ureche, du-te şi suflă-ţi nasul.

Ferestrele de la locuinţa lor păreau mai întunecate decât bezna din jur şi mai tăcute ca liniştea care domnea peste Rybitwy. N-am reuşit să zăresc nici umbra florilor sau a perdelelor. Mi-am spus că sunt cufundate într-un somn adânc, când deodată în uşa lor parcă s-a auzit ronţăitul unui şoarece, după care a scrâşnit cheia răsucită în broască; deşi prudent, scrâşnetul a răsunat în toată aşezarea. Uşa s-a crăpat şi parcă împins prin ea, a ieşit afară un bărbat. N-a apucat să-şi desprindă mâna de pe tocul uşii, de care se sprijinea când ieşise, doar a trecut pragul şi uşa s-a închis în urma lui, iar cheia a scrâşnit din nou în broască, de astă dată răsucită în grabă. Împins de uşă ori poate în virtutea inerţiei, a făcut câţiva paşi. S-a oprit totuşi numaidecât şi a început să umble la şliţ, uitându-se în întunericul din jur. Şi-a înălţat chiar capul spre

cer căutând parcă stelele pe firmament. Se clătina în toate părţile, luptându-se în continuare cu şliţul. A mai înaintat doi, trei paşi, dus parcă de aceeaşi forţă neconsumată până la capăt.

Nu mai aveam nicio îndoială, se îndrepta spre mine. Străpungând cu privirea bezna care ne despărţea, a început să mă privească atent, deocamdată încă nesigur dacă i se pare sau nu. A mai făcut, doi, trei paşi şi întunericul dintre noi s-a rărit într-atâta că pe faţa lui am zărit un zâmbet plăcut. Eram convins că mie îmi zâmbea, ajungând pesemne la concluzia că nu are halucinaţii şi mă vede stând într-adevăr pe treaptă, ori cine ştie, poate şi din recunoştinţă că găsise în această beznă un suflet de frate. Aşteptam, aşadar, să spună ceva.

Umbla totuşi şi acum la şliţ şi mai înaintând doi, trei paşi, a început să urineze. Şi deşi, chipurile, continua să-mi zâmbească, am început să bănuiesc că nici măcar nu mă vede, cu toate că eu îl vedeam foarte bine. Nu numai zâmbetul lui, dar şi fruntea, nasul, bărbia şi în primul rând ochii, pe care aci îi deschidea larg şi atunci îi înflorea zâmbetul pe faţă, aci îi închidea cu greutate şi zâmbetul parcă i se stingea.

Îl despărţea de mine o distanţă apreciabilă, totuşi jetul mi se părea că susură moale, spumos, ca pe o cărare bătătorită, dar undeva dincolo de ea, în pământul afânat. Se vede însă că statul în acelaşi loc nu-i făcea bine, fiindcă fără să se întrerupă, s-a mai apropiat doi, trei paşi de mine, jetul a început să cadă brusc parcă de la înălţimea unui turn. Aveam chiar impresia că se împrăştie nu prea departe de picioarele mele. Pentru orice eventualitate mi-am strâns tălpile sub mine. A vrut din nou să înainteze, dar s-a clătinat atât de tare, încât părea că s-ar fi prăbuşit dacă nu s-ar fi ţinut de propriu-i şliţ. Nu mai privea în direcţia mea, şi-a plecat capul spre jetul care cădea pe pământ într-o admiraţie mută faţă de sine însuşi sau aşteptând să simtă uşurarea mult dorită. Făcea impresia că

presiunea continuă a vezicii îl împinge mereu, fiindcă s-a repezit brusc înainte, de parcă avea intenţia să se oprească abia lângă mine. Am vrut să-i spun, ai grijă să nu mă stropeşti, când s-a oprit brusc, făcând uz de toată puterea voinţei. O clipă s-a clătinat înainte şi înapoi şi deodată şi-a înălţat capul plecat, a întins braţul stâng şi desprinzându-şi cu greutate tălpile de pământ, a pornit cu paşi şovăitori spre scară. S-a apucat cu mâna întinsă de balustradă şi urcând pe prima treaptă, pe care stăteam şi eu, s-a sprijinit uşor cu cealaltă de umărul meu.

Ne-am cunoscut câţiva ani mai târziu. Eram la facultate şi după încheierea anului am venit în timpul vacanţei la mama. Şedea la masă lângă fereastră, iar mama, stând lângă sobă, toca ceapa s-o pună în oală. N-am avut nicio îndoială, el era. Rezemat cu cotul de masă, cu capul în palmă, privea la fereastră şi nici măcar nu şi-a ridicat capul, când am intrat. Am îmbrăţişat-o pe mama, care s-a depărtat repede de mine, arătând spre el.

— Uite, fă cunoştinţă cu domnul inginer. E băiatul meu. Ţi-am spus că vine astăzi. Iar domnul inginer o să construiască un pod aici, ai aflat? Ne-ar prinde bine, fiindcă cel de acum e încă din timpul războiului.

Abia atunci şi-a ridicat capul şi întinzându-mi neglijent o mână peste masă, a mormăit ceva care trebuia să fie numele, dar din care n-am auzit decât o silabă. Nu-mi plăcea niciodată să găsesc acasă pe cineva străin, când veneam la mama, de aceea, ştiind acest lucru şi vrând să-mi atenueze nemulţumirea, totodată să se laude faţă de el, mi-a pus de la început un potop de întrebări:

— Ei, ce-ai făcut? Ai dat toate examenele? Era de aşteptat. A venit şi Anka? Oho, i-am spus domnului inginer că ai învăţat bine de mic. A învăţat singur să scrie şi să citească. După trecerea frontului, au deschis şcolile mai târziu, aşa că l-a meditat un învăţător, un om mai în vârstă, care-i

dădea nişte teme foarte înţelepte. O dată i-a dat una… despre ce era oare? Adu-mi aminte.

— Lasă, mamă, am încercat s-o întrerup, mai ales că inginerul se uita din nou la fereastră, ascultând una din zece.

— Aha, despre clopot, mi-am adus aminte. Că dacă bate clopotul, trebuie să se întâmple o nenorocire. Moarte, război, inundaţie, foc. Chiar atunci când bate de *Îngerul Domnului*, nu vesteşte nicio bucurie. Asta-i menirea clopotelor. Aici, la noi, pe la nouă seara, bate cel de la catedrală, ca şi când ar bate pe colina asta, la poalele oraşului. Te trec fiori. Şi a scris aşa de frumos!

— Mamă, te-am rugat…

— Ce-i cu tine, s-a supărat. Adevărul e adevăr. Întreabă-l şi pe domnul inginer. Ei, nu-i aşa că de asta bat clopotele?

El însă continua să se uite la fereastră, iar când şi-a mutat privirea în încăpere, în ochii lui obosiţi se vedea numai melancolia celor văzute. Şi afară de silaba pe care o rostise când îmi întinsese mâna, n-a mai scos nicio vorbă. Prin urmare, mama, gata ca de obicei să mângâie pe oricine la necaz, a spus:

— O să vină, o să vină. Trebuie să vină. La ora asta, nu stau niciodată prea mult în oraş. Şi cu toate că îşi ştergea mereu cu dosul palmei lacrimile care-i curgeau din cauza cepei, şi-a înălţat capul şi arătând cu cuţitul în mâna întinsă la tavan, i-a explicat:

— Se aud de aici. Când sunt acasă, totdeauna se aud prin tavan. Chiar dacă umblă în papuci sau desculţe, tot se aude. Ştii că domnul inginer este vărul domnişoarelor noastre. Se plimba în jurul casei şi l-am poftit să aştepte la noi. Ca să vezi, nu mi-au spus niciodată că au un văr inginer. O să le reproşez.

În loc să le ia apărarea verişoarelor, s-a aplecat, a întins mâna spre geanta de pe podea, de lângă piciorul lui, şi a scos un litru de votcă. A destupat sticla izbindu-i fundul de podul palmei, a pus-o pe

masă şi cu aceeaşi nepăsare cu care îşi spusese numele, a rugat-o pe mama:

— Doamnă, ne daţi şi nouă nişte pahare? Să bem cu fiul dumneavoastră.

Un fulger de bucurie a licărit în ochii înlăcrimaţi de ceapă ai mamei.

— Poate nişte păhărele?…

— Nu, pahare, a răspuns hotărât.

A adus deci două pahare, unul l-a pus înaintea lui, iar pe celălalt înaintea mea.

— Băiatului să nu-i torni prea mult. După examenele astea. Uite, ce slab este. Nu mănâncă acolo cum trebuie. Nu doarme destul.

— Dumneavoastră nu beţi cu noi? a întrebat-o cu aceeaşi nepăsare.

— Poate doar aşa, o picătură. A mai adus un pahar, dar nu l-a lăsat să-i toarne decât puţin de tot. Să vă pregătesc şi o gustare? N-am nimic, dar măcar o bucată de pâine cu brânză.

— Eu nu. Poate fiul dumneavoastră.

— Să-ţi dau ceva? m-a întrebat mama.

— Mulţumesc, am răspuns. Şi cu toate că n-aveam niciun chef să beau, votca mi s-a părut salvatoare, întrucât aşteptam tot timpul încordat să spună:

— Cred că noi ne-am mai întâlnit undeva. Numai unde? Nu în tren? Sau am mers de la gară cu aceeaşi birjă? Vezi, tinere, ce mică este lumea?

Noaptea aceea de acum câţiva ani mi-a revenit atât de limpede în minte, încât îl vedeam mai clar clătinându-se atunci înaintea mea decât stând aici de cealaltă parte a mesei.

A turnat până la jumătate în amândouă paharele şi ridicându-l pe al lui, mi-a făcut un semn din cap, fără să spună nimic. După care, lăsându-se pe spate, şi-a turnat tot conţinutul în gâtlej, a pus paharul pe masă şi fără să se mai uite să vadă dacă am băut şi eu, a început să se uite iarăşi la fereastră.

— Da' ştiu că e tare, s-a minunat mama şi luându-şi paharul ei de pe masă, s-a întors în bucătărie, a mestecat şi a mutat ceva acolo, apoi uitându-se deodată în tavan, a spus:

— Dar şi ele. Cum pot să întârzie atât? Unde s-or fi dus? Să nu-mi spună ele că au un astfel de verişor. Cred că nu se aşteptau să vii, fiindcă mi-ar fi spus că trebuie să vină un văr de-al lor. Îmi spun tot felul de lucruri. Şi sigur că s-ar fi pregătit. Oricum ar fi, dar ospitaliere sunt, nu pot să spun nimic. Poate că ar fi vrut să facă vreo prăjitură şi ar fi venit să-mi ceară reţete. Ar fi invitat mai multă lume. Iar astăzi nu mai găsesc nici cotlete de porc, chiar dacă s-ar duce să cumpere. Trebuie să ai cunoştinţe. Înainte de război, comandam câte trei bucăţi de la mijloc la măcelar şi mă mai întreba dacă vreau din ăsta sau din ăsta. Astăzi însă cine-ţi mai zice stimată doamnă. Stau ca nişte buşteni după tejgheaua goală şi ţin totul ascuns numai pentru ai lor. Şi-a întors capul de la fereastră şi a turnat iarăşi fără un cuvânt. Lui ca şi prima dată, o jumătate de pahar, iar la mine a completat cam tot atâta, deoarece nu băusem decât jumătate din jumătatea dinainte, şi asta forţându-mă. Dar nu se arăta deloc interesat dacă beau sau nu.

Şi-a ridicat din nou paharul, a dat din cap, s-a lăsat pe spate şi a băut, mai bine-zis a turnat votca pe gât şi s-a întors iar spre fereastră. Şi de astă dată, am băut doar pe jumătate. De la prima serată de dans de la şcoală, aproape că nu mai pusesem votca pe limbă. Când n-aveam încotro, întrucât împrejurările nu-mi îngăduiau să refuz, mă mulţumeam cu un păhărel, două cel mult. A turnat din nou, a dat din cap, s-a lăsat pe spate, a băut şi iar s-a întors către fereastră. Mama, ocupată la bucătărie, a tăcut şi ea.

A început să mi se-nvârtă capul. Am pus mâna pe obraji şi parcă am atins ceva străin, iar când mi-am mutat privirea undeva pe perete sau în fundul încăperii, nimic nu mai voia să atârne s-au să stea

în acelaşi loc. După al nu ştiu câtelea rând, nici votca nu mi s-a mai părut atât de respingătoare ca la început. Şi fireşte, dacă între un rând şi altul nu s-ar fi aşternut aproape epoci de tăcere, aş fi fost cherchelit de-a binelea, ca atunci după seara de dans de la şcoală. Tăcerea aceasta mă apăsa din ce în ce mai mult, cum să bei fără să vorbeşti? Mă simţeam chiar vinovat din această cauză, fiindcă el măcar adusese votca, invitându-mă astfel să stăm de vorbă. O dată sau de două ori, întorcându-şi capul de la fereastră, şi-a plimbat privirea prin cameră, peste mine şi peste mama. Iar la un moment dat şi-a agăţat privirea de mine şi a început să mă cerceteze cu atenţie, ca şi când şi-ar fi adus aminte ceva în legătură cu mine. Deşi nu mă mai aşteptam să revină la noaptea de atunci, îl pândeam cu încordare să văd ce-o să spună:

— Nu, tinere, asta n-a fost în tren. Nici cu birja n-am mers niciodată împreună. Stai puţin. Nu cumva eram la mare?

N-a spus totuşi nimic şi şi-a întors din nou capul spre fereastră. Deodată, şi-a smuls privirea de la fereastră şi a turnat iarăşi.

În sfârşit, m-am hotărât să spun ceva. La urma urmei, cine ştie dacă nu aştepta tocmai asta, pentru că atunci când a ridicat paharul cu votcă, l-a cântărit o clipă în mână, aplecându-l într-o parte şi alta, şi-a aţintit ochii la lichidul vălurit, ca şi când ar fi regăsit în el amintirea întâlnirii noastre de la mare. Şi undeva, în adâncul ochilor, a zâmbit către pahar. Nu-mi venea însă nicio idee, aşa că după o vreme, fără să mai dea din cap, s-a lăsat pe spate, a băut şi iarăşi şi-a întors capul la fereastră. M-am gândit dacă n-ar fi bine să-l întreb de planurile după care se întorsese atunci la domnişoarele Poncki, poate că erau chiar planurile acestui pod. Dar mi s-a părut că nu sunt pe măsura tăcerii dintre noi, cu atât mai mult, cu cât nu voia să-şi amintească de noaptea aceea. Am continuat, prin

urmare, să tac, întinzându-mi din ce în ce mai des şi aproape fără voie mâna după paharul cu votcă.

În cele din urmă, până şi mama s-a arătat îngrijorată din cauza acestei tăceri, fiindcă, uitându-se pentru a nu ştiu câta oară în tavan, a exclamat aproape revoltată:

— Sfântă Fecioară, de ce nu vin o dată? Vine verişorul la ele şi ia-le de unde nu-s. Şi în timp ce mesteca în oală, şi-a îndreptat supărarea asupra mea: Şi tu de ce nu spui nimic? Domnul inginer conta pe tine ca să mai staţi de vorbă. Voia să plece, dar l-am reţinut, spunându-i că vii şi o să sosească şi ele în timp ce vorbiţi. Iar tu nimic. Doar nu eşti atât de tăcut. Nu mai bea atâta, că-ţi face rău.

A întins mâna cu anume încetineală, a luat sticla şi a turnat din nou. Pentru prima dată, am băut şi eu ca şi el, până la fund. Mama continua să spună ceva, că după ce dă în clocot, se duce să vadă dacă nu cumva dorm, că nu ştie unde-ar putea să întârzie atâta. Câteodată le place să mai doarmă şi ziua. Prin tavan nu se aude nimic, crezi că au plecat în oraş, iar ele dorm buştean. Mi-am ridicat cu greu privirea, dar la orice mă uitam, vedeam dublu, sticla şi paharele de pe masă, deşi el şedea în faţa mea. La răstimpuri, parcă nu mai încăpea în privirea mea sau îmi apărea cu două pahare în două mâini ridicate, din fiecare turnând votca într-un gâtlej separat.

— Ai călătorit bine? m-a întrebat mama. Am încuviinţat din cap în semn că bine. Ai stat în picioare sau ai avut loc? Nu te-a udat când ai venit de la gară? Aici, la noi, ieri a plouat torenţial. Apa se scurgea ca un râu pe Browarna. Am strâns o găleată de apă de ploaie, ca să te speli pe cap. Aha, am uitat să-ţi spun că domnului Jaskóła i-a murit un cal, ăla cenuşiu. Să tot fie vreo două săptămâni. A venit veterinarul, dar n-a mai putut face nimic. Că şi veterinarii din ziua de azi! În loc să-i facă vreo injecţie, i-a spus să-l apese pe şolduri. Să treci

şi tu mâine pe la el. M-a întrebat o dată dacă o să vii curând.

I-am văzut din nou mâna întinsă în direcţia sticlei şi o secundă am avut impresia că îi tremurau două mâini. Parcă încerca să ajungă la sticlă fără s-o vadă. A înhăţat-o cu putere de gât, apoi şi-a adunat toate puterile, ca s-o ridice de pe masă. De astă dată, şi-a turnat întâi lui, vărsând puţină votcă pe masă, apoi s-a uitat întrebător la mine, dacă să-mi toarne şi mie. După care a ridicat mâna cu sticla sus deasupra mesei şi abia de la această înălţime a început s-o coboare încet spre paharul meu. Mâna îi tremura ca o ramură în vânt, trecea de deschizătura paharului, aşa că a întins-o cât era de lungă şi înălţând-o din nou, şi mai sus, a început aceeaşi manevră, coborând cu sticla ca de pe o treaptă pe alta. Totuşi paharul meu parcă se ferea de mâna lui cu sticla, astfel că a turnat votca pe masă. S-a ridicat în picioare, deşi cu vădită greutate, şi ţinându-se cu o mână de marginea mesei, cu cealaltă, în care strângea sticla, a încercat iarăşi. Mama a spus ceva care semăna cu părerea de rău:

— O, chiar dacă ar veni, se vede că astăzi nu se vor mai bucura de verişorul lor. În niciun caz. Dar aşa le trebuie, puteau să stea acasă.

Aplecat cu tot corpul spre mine, plimba sticla în mâna-i tremurătoare peste masă deasupra paharului meu. În acest timp, gâfâia din ce în ce mai aproape de capul meu, ba, mijindu-şi ochiul stâng, cu dreptul căuta deschizătura paharului într-un scop pe care-l rata mereu. Sudoarea îi brobonase faţa, cu toate că în acelaşi timp părea că-şi zâmbeşte sieşi cu ochiul cu care căuta paharul, urmărind gâtul sticlei care nu se putea opri deasupra paharului, depărtându-se întruna în toate părţile. În sfârşit, din gâtul sticlei a început să curgă, jumătate pe masă, jumătate în pahar, un pârâiaş de votcă la fel de tremurător ca şi mâna lui.

Nu mi-a turnat mai mult de un deget, cea mai mare parte vărsând-o pe masă, după care a căzut greoi pe scaunul care a scârţâit sub greutatea lui. A pus uşurat sticla pe masă. Nu şi-a mai deschis totuşi ochiul stâng, privind doar cu dreptul, ca şi când ar fi continuat să-mi caute paharul. Brusc, a cuprins paharul cu toată palma, vrând parcă să-l strivească, şi dându-şi capul pe spate, a băut cu sete, aşezându-l apoi cu zgomot pe masă. S-a uitat la mine cu ochiul drept, deschizându-l şi pe celălalt, şi cu un glas smuls cu greutate parcă din tăcerea îngrămădită, a mormăit:

— Dumneata ce crezi despre Shakespeare?

Am privit la mama. Stătea dublată lângă sobă, cu lingura mare dublă în mână sprijinită de marginile duble ale oalelor şi probabil că aştepta tot de două ori, uitându-se la mine să vadă ce-o să spun.

— Răspunde odată când te întreabă. Mi-a zâmbit chiar cu speranţa ascunsă că în fine îi va putea dovedi celuilalt că nu se mândreşte degeaba cu mine. Ei, hai, de ce nu spui nimic?

Celălalt şi-a desfăcut mâinile pe masă, şi-a plecat capul pe care abia-l mai ţinea pe grumaz şi parcă se înşuruba de jos în mine cu ochii holbaţi. Speriată că nu răspund, mama şi-a înălţat deodată capul spre tavan şi ascultând, a rostit tulburată:

— Tăceţi din gură. Cred că au venit. Uite, cineva merge pe tavan. A întins mâna în sus. Parcă ar fi aici. Cred că umblă desculţe. Papucii se aud puţin mai tare. Staţi o clipă, mă reped să văd.

A ieşit în fugă, iar celălalt şi-a ridicat capul şi apucând sticla cu mâna tremurătoare, a început s-o târască pe masă spre paharul lui. Tocmai voia s-o ridice, când mama a intrat, anunţând cu bucurie:

— Au venit. Domnule inginer, verişoarele dumitale au venit! Abia au venit adineauri. Am ghicit că n-au avut timp nici să-şi ia papucii. Umblă desculţe.

S-a ridicat anevoie, rezemându-se cu amândouă mâinile de masă. S-a uitat o clipă la mine, la mama şi prin încăpere, încercând parcă să-şi aducă aminte unde se află şi totodată holbându-şi şi mijindu-şi ochii cu schimbul.

— S-au bucurat când le-am spus că le-a venit verişorul, a continuat mama, vrând să-l ajute, ca să nu se aşeze iar pe scaun. A zâmbit, dar numai aşa, în general, nu către ea. A încercat să se aplece după geantă, dar mama văzând că n-o să se descurce, i-a ridicat-o şi i-a dat-o în mână.

— Sărut… mânuşiţa, a murmurat. Şi a ieşit cu paşi nesiguri din cameră.

— De ce nu i-ai răspuns? m-a întrebat mama cu reproş, închizând uşa după el. E în stare să creadă că nu ştii.

L-am auzit urcând greoi treptele în spatele meu. Cred că se ţinea de balustradă, fiindcă scârţâia, dar din ce în ce mai încet, până când nu s-a mai auzit nimic. Totuşi, după o clipă, am tresărit speriat de duduitul paşilor pe trepte. Se întorcea în grabă, iar când a trecut pe lângă mine pe ultima treaptă, unde stăteam, mi-a explicat.

— Mi-am uitat geanta. Hei, fetelor! A ciocănit la fereastră. Am lăsat geanta cu planurile.

A scrâşnit încet cheia răsucită în broască şi uşa s-a crăpat atât cât să lase să treacă geanta prin ea. N-am băgat de seamă dacă i-a dat-o vreo mână sau a ieşit singură prin deschizătura îngustă. Abia a luat-o în mână, că uşa s-a închis imediat şi s-a auzit iarăşi cheia răsucindu-se.

Trecând pe lângă mine, ca şi mai înainte, s-a sprijinit cu mâna de umărul meu.

— Sunt libere, a mormăit. Astea n-au nevoie de prea mult timp.

Nu ştiu dacă m-aş fi dus la ele fără acest îndemn. Mai ales geanta uitată, după care se întorsese, mi-a dat curaj. Agăţându-mă de balustradă, am încercat să mă ridic şi mi-a fost mult mai uşor decât acolo, sus. Mă clătinam şi

acum, dar cel mai important era că nu mi se mai făcea greaţă. Am înaintat încet, păşind cu mare grijă, până la fereastră şi am bătut uşor în geam. Dinăuntru, mi-a răspuns tăcerea. M-am mutat, aşadar, la cealaltă fereastră şi am ciocănit un pic mai tare, dar şi de astă dată n-am trezit pe nimeni. Să fi adormit oare deodată, după ce i-au dat geanta, m-am întrebat. Am ciocănit mai cu putere, cu toate degetele şi abia atunci mi-a răspuns glasul Różei sau al Ewelinei.

— Ne-am culcat. Vă rog să veniţi mâine.

— Eu sunt, Piotr, am şoptit, apropiindu-mi capul de geam, dar se vede că era prea încet, deoarece glasul revoltat al Ewelinei sau al Różei a ajuns din nou până la mine:

— Nu ne lasă în pace nici la miezul nopţii. Vă rog să plecaţi de la fereastră. Numaidecât.

Am bătut cu pumnul.

— Ce nesuferit! a exclamat una dintre ele. Şi în aceeaşi clipă, în faţa mea s-a dat perdeaua la o parte şi chipurile lor s-au lipit de geam, iţindu-se din întuneric printre muşcatele de la fereastră.

— Eu sunt, Piotr, am scâncit.

— Dumnezeule mare, e domnul Piotr, au început să se agite capetele şi muşcatele de la fereastră.

Cheia răsucită în grabă în broască a scrâşnit şi uşa s-a deschis la perete. Amândouă stăteau înaintea mea în cămăşile de noapte, desculţe, speriate, ca să nu spun înspăimântate, împingându-se una pe alta.

— Ce s-a întâmplat? Îi e rău mamei? m-au întrebat.

Ewelina sau Róża a alergat mai repede şi înainte de a apuca să intru şi eu, a aprins veioza de pe noptieră. Cu toate că lumina era destul de slabă, sărea în ochi dezordinea care domnea pretutindeni. Nu numai paturile desfăcute, lucru de înţeles la ora asta, dar într-adevăr nimic nu se afla la locul lui. Toate erau împrăştiate şi îngrămădite claie peste

grămadă pretutindeni, ca şi când cineva ar fi scuturat încăperea ca pe o cutie. Rochiile, chiloţii şi sutienele se lăfăiau pe jos. Iar pe o pătură aşternută între masă şi oglindă, se înălţa un morman de pernuţe de diferite culori, cu care îşi împodobeau de obicei canapeaua şi paturile. Pledul de pe canapea zăcea aruncat undeva sub masă. La fereastra dinspre subsolul nostru, abia se mai ţinea perdeaua pe jumătate ruptă. Scaunele erau aruncate la întâmplare, unul răsturnat cu picioarele în sus. Iar pe masă, printre ceşti, pahare, farfurii cu resturi de mâncare şi hârtii de la ciocolată, trona un pantof al Ewelinei sau al Różei.

Mi-am adus aminte că tata îi povestea o dată mamei că ofiţerii, când petreceau beau din pantofii fetelor, iar mamei nu-i venea să creadă.

— Din pantofi? E, fugi de-aici. Nişte trăsniţi! Poate că erau caporali? Cum să facă asta nişte ofiţeri?

Nu m-am uitat cu atenţie, fiindcă totul mi se învălmăşea în ochi, dar pesemne că au observat că, vrând, nevrând, văd neorânduiala din jur, întrucât Róża sau Ewelina a spus mai mult cu tristeţe decât ca să se scuze:

— Domnule Piotr, odată şi odată trebuia să afli şi dumneata adevărul. Viaţa, domnule Piotr, nu are doar o singură faţă, ci mai multe. Pe una râde, iar pe alta plânge, pe asta duce dorul şi speră, iar pe cealaltă timpul îşi vede de drum. Iar Ewelina sau Róża, frângându-şi mâinile deasupra mea, a exclamat: Doamne, domnule Piotr, cum arăţi! Toată haina, o, şi pantalonii. Ai căzut undeva? Oho, şi în cot, şi la genunchi. Îţi lipseşte şi un nasture, domnule Piotr. Nu-i nimic, te curăţăm îndată, călcăm costumul, coasem nasturele. Trebuie să avem un nasture ca ăsta pe undeva. Nu poţi să te duci acasă în halul ăsta. Te rog să te dezbraci.

M-am chinuit ce m-am chinuit, dar n-am fost în stare să-mi scot nici măcar o mână din mânecă.

Aşa că m-au dezbrăcat ele, trăgând una de o mânecă, alta de cealaltă.

— Domnule Piotr, se pare că eşti puţin ameţit, a spus una dintre ele mai în glumă, mai în serios. Şi înainte de a apuca să spun mulţumesc, mi-au desfăcut cureaua de la pantaloni, mi i-au tras în jos, m-au descălţat şi m-au aşezat în fotoliu.

— Să nu-ţi fie ruşine, domnule Piotr, mi-a spus Róża sau Ewelina. Iar Ewelina sau Róża a adăugat: Doamne, cum ţi-ai umplut pantofii de noroi! Nu-i nimic. O să-i curăţăm şi o să strălucească din nou.

În vreme ce se tot agitau în jurul meu, prin cămăşile de noapte emana mirosul trupurilor amestecate cu parfum şi alte arome pe care nu ştiam să le definesc. Alergând în cămăşi prin cameră, îmi aminteau, nu ştiu de ce, de drapelele fâlfâind. Poate pentru că drapelele fâlfâind se statorniciseră în imaginaţia mea odată cu bisericile, colinele, livezile, ei, şi înainte de toate, cu întinderea oablă, pe care se desfăşuraseră atâtea bătălii ale lumii, deasupra fiecăreia fâlfâind o pădure de drapele. Deodată, una a dat din mâini asemenea unui drapel în bătaia vântului.

— Ah, ar trebui să facem puţină ordine! Am uitat. Şi a luat pantoful de pe masă, aruncându-l sub pat. Într-o grabă puţin artificială, au început să strângă ceştile, păhărelele, farfuriile şi ce mai era acolo şi să le pună în bufetul din apropiere, iar hârtiile de la ciocolată le-au zvârlit pe podea. În graba lor, se simţea surescitarea. Se ciocneau, stăteau una în calea celeilalte, îşi aruncau priviri încărcate de regrete şi îşi luau din mână ba o ceaşcă, ba o farfurie, contrazicându-se în tăcere din priviri, nu pune mâna pe asta, e a mea, iar tu ai luat-o înainte pe a mea.

Deodată, Róża s-a aplecat sub masă şi a început să adune hârtiile de la ciocolată. A găsit însă ceva printre aceste hârtii, fiindcă a răbufnit contrariată:

— Porcul. Şi a dus toate hârtiile strânse într-o mână la piept în bucătărie. Să ne scuzi, domnule Piotr, mi-a spus. Nu ne aşteptam să vii la noi tocmai acum.

— Domnul Piotr nu mai e un copil, a completat-o Ewelina, n-a venit la noi să-şi bea cana de cacao. De obicei, veneai de dimineaţă, îţi aminteşti? Şi luând chiloţii aruncaţi pe podea lângă pat, a întrebat: Ce caută chiloţii ăştia aici?

— Pe mine mă întrebi? s-a supărat Róża. Tu i-ai aruncat acolo. Atât erai de grăbită.

— Eu i-am aruncat? Eu? a sărit ca arsă Ewelina. A început să strângă, mai bine-zis să smucească de pe podea şi de pe scaune părţile din rufărie care se aflau împrăştiate peste tot, şi scuturându-le în faţa Rózei, întreba de fiecare dată: Şi asta-i a mea? Şi asta? Şi asta? şi arunca totul la loc în aceeaşi dezordine. Tu te grăbeai. Uite, n-ai terminat nici prăjitura. Şi repezindu-se la bufet, a scos farfuria cu prăjitura începută şi i-a arătat-o Rózei.

La care Róża a răspuns cu superioritate:

— Asta nu-i prăjitura mea. Ştii doar că nu mă omor după prăjiturile cu cremă.

Ewelina, ezitând parcă să trântească pe podea farfuria cu prăjitura începută, a izbucnit în plâns. Atunci Róża i-a luat farfuria din mână şi punând-o înapoi în bufet, a mângâiat-o:

— Nu mai plânge. Trebuie să-i curăţăm costumul domnului Piotr. Adu-mi peria şi puţină apă, iar eu pun fierul la încălzit.

Am strâns pleoapele, prefăcându-mă că mă doboară somnul, întrucât m-am temut că domnişoara Ewelina îmi va oferi mie prăjitura neterminată, cerându-mi să rezolv problema în favoarea ei:

— Domnule Piotr, spune şi dumneata cine se grăbea? Te rog să fii nepărtinitor. A spus că nu se dă în vânt după prăjiturile cu cremă. Dar asta e cu cremă? Gustă şi dumneata. Nu, nu este o prăjitură cu cremă. Nu e cu cremă. Nu este.

Şi pe urmă, nu voiam să-mi ridic pleoapele, cu atât mai mult, cu cât mi se învârtea iarăşi capul şi simţeam şi puţină greaţă.

Treceau în fugă pe lângă mine, când una, când cealaltă, pregătind masa pentru curăţatul şi călcatul hainelor şi învăluindu-mă de fiecare dată cu mirosul trupurilor, amestecat cu cel al parfumurilor şi a altor arome pe care nu ştiam să le definesc. Ar fi fost de ajuns să-mi întindă mâna, ca s-o înşfac pe una sau pe cealaltă din zbor şi măcar să-i spun, domnişoară Róża, te rog să stai lângă mine, domnişoară Ewelina, te rog să te aşezi lângă mine. Auzeam cum îmi întind hainele pe masă, una stropeşte cu apă, curăţă, în vreme ce cealaltă îmi lustruieşte pantofii. La un moment dat, coborând glasul, au început să şoptească:

— Din fericire, a adormit. Şi au chicotit abia auzit. Îi stă foarte bine cu cravata contelui Mundek. Iarăşi au chicotit. Ah, când îmi aduc aminte de contele Mundek, îmi vine să plâng. Ţine mâneca. Cât era de delicat! O, Doamne, acum a venit vremea inginerilor, draga mea. Ah, dacă… Trebuie să ne obişnuim cu ei. Stropeşte puţin aici.

S-a lăsat liniştea. Se auzea fâşâitul fierului plimbat pe masă, zgomotul periei lustruind pantofii. Una dintre ele a stropit cu apă şi a rostit în direcţia mea:

— Domnul Piotr o să se culce în patul meu. În timp ce-i curăţăm şi-i călcăm costumul, o să doarmă puţin. Sau într-al meu, a propus cealaltă. Nu stă prea comod în fotoliul ăla.

— Nu dorm, m-am împotrivit cu tărie. Şi am deschis ochii fără să vreau. Nu-mi este somn.

S-au uitat una la cealaltă. Iar Ewelina a luat repede apă în gură dintr-o cană, dar n-a reuşit să-mi stropească pantalonii pe care tocmai îi călca, deoarece a izbucnit în râs şi s-a înecat. Iar Róża a spus:

— Ar fi ciudat, domnule Piotr, dacă n-ai vrea. După asemenea distracţie.

— Într-adevăr, nu-mi este somn, am început să le explic. Am dormit puţin pe scară.

— Pe scară? s-a mirat bănuitoare una dintre ele.

— A ieşit un bărbat de aici şi m-a trezit, am mărturisit, vrând să-mi susţin afirmaţia. S-au speriat de-a binelea, dar Róża m-a întrebat îmbufnată:

— De la noi?

Iar Ewelina m-a contrazis cu hotărâre:

— Nu e cu putinţă. N-a fost nimeni la noi. Nu e de mirare, domnule Piotr, cred că ai visat pe scară. Ne-am culcat de cu seară, ascultând în pat câteva tangouri.

— Dar nu până la sfârşit, îţi aminteşti, pentru că mi-ai spus să sting lumina, că ţi-e somn.

Atâta m-au învăluit cu vorba, încât n-am mai cutezat să-mi susţin părerea. Ba chiar am început să mă gândesc dacă n-am visat într-adevăr că celălalt a ieşit de la ele, s-a oprit lângă mine, a urinat şi a vorbit cu mine.

— În vis ţi s-arată cele mai ciudate lucruri, a completat Ewelina. Mai ales după o petrecere care continuă nu o dată şi în vis. Dansezi întruna, nici măcar nu mai ştii cu cine. Şi te trezeşti lac de sudoare. Unde mai pui că şi în sală era foarte cald.

— Aveţi dreptate, fără îndoială, am căzut de acord cu timiditate. Eu visez de multe ori marea, deşi n-am fost niciodată pe litoral. Doar în copilărie am avut un costumaş de marinar. Şi în nu mai ştiu care clasă am scris o dată că aş vrea să mă fac marinar.

— Marinar? s-a arătat contrariată Róża.

— Marinar, am confirmat. Am visat o dată că soarele se îneca în mare şi de aceea marea se umfla mereu, creştea, îmi ajungea până la glezne, până la genunchi, până la brâu, până la gât, şi m-am trezit.

— Păi vezi, domnule Piotr, că n-a fost nimeni la noi, m-a dojenit Ewelina iritată şi mai că a trântit fierul pe masă, reproşându-i în acelaşi timp Rózei: De ce nu mi-ai stropit aici cu apă? S-a ars cârpa. Şi

exprimându-şi parcă regretul, a spus: Nimeni nu visează nimic degeaba. Visele trebuie plătite cu întâmplări din viaţă, şi adesea destul de neplăcute. Oho, cât de neplăcute! Nu visezi boală, dacă nu te doare nimic. Nu visezi nici dragoste, dacă nu iubeşti şi în realitate.

Iar Róża, vrând parcă s-o elibereze pe Ewelina de apăsarea acestor păreri de rău, a rostit vădit enervată:

— Aşa se întâmplă totdeauna cu liceenii. Vin la noi să-şi caute visele, caraghioşii. Nu sunt nici bărbaţi, nici heruvimi. Nu-i destul că se simte încă în ei prezenţa mamei, dar mai trebuie să-l şi dădăceşti pe fiecare. Ce bine că n-au bani. N-am mai scăpa de ei.

Simţeam că-mi plesneşte capul. Cu toate că sufeream mai mult din cauza ruşinii că venisem aici. Nimic nu prevestea că vreuna dintre ele, dintr-un capriciu, aşa cum puneau plăcile cu tangouri şi mă luau în braţele lor, când veneam să-mi beau cacaua, va lăsa curăţatul, călcatul şi mă va mângâia pe mână, pe cap sau cel puţin îşi va aminti:

— Domnule Piotr, şi dumneata eşti la liceu. O, Doamne, cum mai trec anii.

Dar ele continuau să se îndemne una pe alta:

— Fii atentă, că se arde iar.

Bezna nopţii de afară începuse să se răreasc㠄 uşor, iar ele curăţau, călcau, lustruiau. Deodată, una dintre ele, dându-i fierul celeilalte, a rosti aproape jignită:

— Acum, mai calcă şi tu. Mi-a amorţit mâna. Dragoste! Dragoste! Ce ştiu ei despre dragoste? Asta se află mai târziu, adesea abia la sfârşit. Dragostea nu înseamnă cu cine ai vrea… a coborât glasul, parcă poticnindu-se brusc, ci cu cine ai vrea să mori. Era gata să plângă. De aceea, cealaltă i-a luat repede fierul de călcat din mână şi, preluându-i parcă regretele şi plânsul, i-a spus cu reproş:

— Domnul Piotr n-ar fi trebuit… N-ar fi trebuit. Credeam că cel puţin domnul Piotr… Că pentru domnul Piotr suntem… ca… două surori mai mari. Pentru că noi l-am socotit întotdeauna pe domnul Piotr ca pe un frăţior. Un frăţior mic şi scump.

Acum, părerea de rău, preluată de la cealaltă, sporea şi în sufletul ei, şi îşi înăbuşea tot mai greu plânsul, apăsând din ce în ce mai puternic fierul pe cracul pantalonilor mei, pe care-i călca.

— Începe să se lumineze, a anunţat Ewelina cu indiferenţă. S-a apropiat de fereastră şi a dat perdeaua la o parte. Ciudat că încă nu se aud păsările ciripind. La ora asta, totdeauna cântă cu înfocare, trezind lumea din somnul cel mai adânc. Şi revenind la mijlocul încăperii, a întrebat cu o nepăsare prefăcută:

— Cum te-ai distrat la serată, domnule Piotr? Glasul îi tremura încă după emoţia dinainte, dar în ochi i se răsfrângeau razele reci ale zorilor. Au cântat multe tangouri?

Avea intenţia să-mi mai pună şi alte întrebări, fiindcă începuse să spună, dar dumneata, domnule Piotr, dar Róża a întrerupt-o de deasupra fierului de călcat.

— Dacă s-ar fi distrat bine, domnul Piotr n-ar mai fi venit la noi. La noi nu vin cei fericiţi.

La care, Ewelina, năpădită de un val de duioşie, a întrerupt-o la rândul ei pe Róża:

— Ah, nu există nicio melodie mai frumoasă ca tangoul. Poţi să-l dansezi la nesfârşit. Mai ales dacă te afli în nişte braţe puternice, ascultând la ureche şoaptele înflăcărate. La nesfârşit. Tangoul te face să uiţi de toate, nu te mai doare nimic, vrei doar să dansezi, să dansezi întruna.

A început să se legene în ritmul tangoului care răsuna în sufletul ei, iar după o clipă, a plutit spre mijlocul camerei, evitând cu îndemânare mobilele şi fluturând-şi cămaşa de noapte ca pe un drapel. Părea că nu mai aude nimic, afară de acest tangou. Uneori grăbea paşii şi răsucindu-se, încremenea pe

loc, după care iarăşi plutea, mlădie, fără zgomot, purtată de tangoul care-i umplea sufletul, doar atingerea podelei cu tălpile goale arătând că dansează.

— Hai, mai calcă şi tu puţin, a chemat-o Róża de deasupra fierului pe care-l apăsa cu toată puterea pe masă.

— Mai târziu, a răspuns Ewelina visătoare. Şi deodată, iuţind paşii, a plutit spre mine, atingându-mi picioarele goale cu adierea cămăşii de noapte. S-a oprit şi întinzându-şi cămaşa în amândouă părţile, ca pe o rochie de bal, s-a înclinat uşor înaintea mea:

— Pot să-l invit la dans pe frăţiorul meu? Mi-a luat mâna şi aproape că m-a smuls din fotoliu. Te rog să nu-ţi faci probleme că nu ne cântă nimic. Şi dumneata ai sufletul plin de tangouri, nu-i aşa?

Am vrut să-i spun că mi se învârte capul şi sunt fără pantaloni, că poate nu se cade, dar mi-a luat vorba din gură:

— Nu te ruşina, frăţioare. Şi eu sunt desculţă şi în cămaşă de noapte.

M-a strâns tare la piept, cu lăcomie, astfel că m-a învăluit dintr-odată cu mirosul sporit al trupului, amestecat cu parfum şi alte arome pe care nu ştiam să le definesc în această apropiere.

— Nu fi trist, domnule Piotr, i-am auzit şoapta duioasă la ureche. O să reuşeşti data viitoare sau mai târziu. O să mai fie şi alte seri de dans. Ai toată viaţa înainte. Drumul care duce spre dragoste este presărat cu spini, domnule Piotr. Ea nu se primeşte şi încă de la prima întâlnire de la şcoală. Dragostea trebuie s-o doreşti, să suferi din cauza ei şi s-o plângi. Chiar şi aşa, tot nu poţi fi sigur că va veni. Te rog să mă strângi mai tare. Tangoul trebuie să-l dansezi aproape. Aşa cum te-am învăţat noi, domnule Piotr. Şi mâna de pe umăr ţine-o puţin mai liberă.

E greu de spus că dansam, ea poate că da, fiindcă încerca mereu să mă introducă în ritmul

tangoului care-i răsuna în suflet. Iar în sufletul meu nu se auzea nimic şi în plus începuse din nou să mi se facă greaţă. Sigur că ruşinea de a dansa fără pantaloni şi desculţ mă făcea să par şi mai ţeapăn. De aceea, picioarele parcă mi se împleticeau, ca şi când n-ar fi fost ale mele. Când ea voia la dreapta, eu preferam stânga, ea stânga, eu dreapta, de parcă nu mai dansasem tangou niciodată. O călcam mereu pe picioare, dar mi-era frică să-i cer iertare, ca să nu se vadă că mai mult o călcam pe picioare decât dansam. Bine că eram amândoi desculţi. Intuindu-mi teama după fiecare călcătură, îmi şoptea:

— Nu face nimic. E chiar plăcut. Şi neluând în seamă stângăcia mea, mă depărta şi mă apropia, răsucindu-mă când într-o parte, când în cealaltă şi inventând cele mai diferite figuri pe care nu le ştiam. Brusc, grăbind ritmul, m-a învârtit de câteva ori într-o parte şi alta, până când am fost nevoit să mă sprijin de ea, ca să nu-mi pierd echilibrul. Sau strângând-mă mai cu putere în braţe, încremenea o clipă lipindu-mă de sânii şi abdomenul ei, după care încerca să plutească mai departe, încât parcă alcătuiam un singur trup, şoptindu-mi la ureche cuvinte înflăcărate şi oftând adânc, vrând astfel să-mi spună mai mult decât prin vorbe, cine ştie dacă nu chiar totul.

Aveam mereu impresia că mă târăsc alături de ea aproape adormit, fără nicio poftă de viaţă. Firește că voia să mă scoată din această stare, să mă trezească, să-mi sporească încrederea în mine, fiindcă mi-a spus:

— Dansezi minunat, domnule Piotr.

Pe neaşteptate, în dansul nostru s-a amestecat Róża de deasupra fierului de călcat:

— E adevărat, domnule Piotr, că acum tangourile sunt interzise pe la reuniuni? Ce vremuri cumplite! Ce strică ele? La noi, a venit o dată unul care stătea întotdeauna la tribună în zilele de sărbătoare, care asista la defilare. Iubea

tangoul. De fiecare dată voia să-i punem mai întâi un tangou. Cel mai mult îi plăcea *E noaptea noastră.* Nu o dată ne ruga să-l punem de câteva ori la rând.

Tocmai pluteam în jurul mesei, când Róża s-a uitat la noi cu ochii plini de lacrimi.

— Nu-ţi poţi închipui, domnule Piotr, cât de mult ne plac nouă tangourile. De multe ori, ne place să ne întristăm, ascultându-le. Ba, câteodată mai şi plângem. Dumneata cu cine ai dansat cel mai mult? Cu una sau cu mai multe? Tangoul trebuie dansat cu una singură. Cu aleasa inimii, cu fiinţa visată, cu care ai vrea să-ţi petreci toată viaţa. Contele Mundek spunea întotdeauna că tangoul reprezintă rugăciunea a două inimi, una către cealaltă.

— Contele Mundek în sus, contele Mundek în jos, am auzit glasul supărat al Ewelinei la ureche şi în aceeaşi clipă am fost răsucit brusc, încât era cât pe ce să mă scape din braţe. Dar se vede că prevăzuse şi această posibilitate, deoarece m-a ţinut cu putere. Contele Mundek nu mai este, a spus cu voce tare. Ce rost are să ne mai amintim de el? Şi tot atât de brusc m-a lipit de pieptul şi de abdomenul ei. Trebuie să-ţi trăieşti viaţa, nu-i aşa, domnule Piotr? Şi şi-a pus capul pe umărul meu, vrând parcă să se lase în seama voinţei mele.

Ne legănam pe loc, ea cu capul pe umărul meu, şi când voiam să fac un pas, mă strângea şi mai tare, dorind să ne învârtim întruna în acel loc, deoarece aşa se legăna tangoul ce răsuna în sufletul ei.

— Ah, cât de frumos putea să vorbească, a reluat Róża. Acum, nimeni nu mai este în stare să vorbească aşa. A lăsat fierul jos, a luat apă în gură, a stropit, după care a apăsat fierul cu toată greutatea trupului pe masă. Iar cine nu e în stare să vorbească, nu este în stare nici să iubească. Nu-i aşa, domnule Piotr? Acum, după război, toţi au

devenit nişte neciopliţi. Câte ne este dat să auzim, o, Doamne!

La un moment dat, mi-a ajuns la ureche un suspin de pe umărul meu. Am vrut s-o întreb, plângi domnişoară? Din fericire, mi-am lipit capul de capul ei şi n-am mai avut nicio îndoială că-i aud tangoul legănat care-i răsuna în suflet, semănând puţin cu plânsul abia auzit. Glasul Różei de deasupra fierului de călcat ne-a făcut să tresărim din nou:

— Domnule Piotr, pantalonii sunt gata. Poţi să te îmbraci. Mai este numai haina, dar pe asta calc-o şi tu, ca să dansez şi eu cu domnul Piotr.

Fără un cuvânt de împotrivire, fără să mai aştepte să se sfârşească tangoul, Ewelina m-a părăsit în locul unde ne legănam, lăsându-mă în seama Różei.

— Cu scumpul meu frăţior, a rostit cu blândeţe, atât de drag şi de dulce. Şi m-a sărutat pe obraz. Asta e numai ca pentru un frate, m-a lămurit. Şi m-a atras la pieptul şi abdomenul ei, ca şi cealaltă, legănându-ne mai departe în acelaşi loc şi negreşit, în tactul aceluiaşi tangou care răsuna şi în sufletul ei.

De atâta legănat, au început să mi se lipească pleoapele de somn, aşa că-mi era indiferent dacă dansez cu una sau cu cealaltă, schimbarea lor neafectându-mă în niciun fel. Şi Róża răspândea acelaşi miros al trupului, amestecat cu parfum şi alte arome pe care nu ştiam să le definesc. Am căscat, iar ea mi-a spus imediat:

— O, frăţiorului nostru îi este somn. Şi neascunzându-şi supărarea, m-a scuturat. Te rog să nu adormi. Acum dansăm. Te rog să mă strângi la piept, mi-a poruncit punându-mi mâinile pe umeri. Tare de tot. Mai cu putere. Şi să nu mai stăm pe loc.

— Frăţiorul nostru, bietul de el, este cam dezamăgit astăzi, a constatat Ewelina de deasupra

fierului de călcat, iar compătimirea ei mi s-a părut sinceră.

— Dezamăgit? Róża şi-a smucit capul de pe umărul meu şi m-a privit în ochi. Cred că nu din cauza noastră. Noi i-am aduce domnului Piotr şi luna de pe cer. Dumneata ştii asta, nu-i aşa, domnule Piotr?

— Poate că ar fi bine să-l mângâi puţin pe frăţiorul nostru, a propus din nou Ewelina.

— Ah, nu, domnule Piotr, m-a mângâiat Róża pe obraz. Prima disperare nu trebuie s-o ucizi niciodată. De altfel, cum am putea noi să-l mângâiem. Şi punându-şi iarăşi capul pe umărul meu, a oftat: Păcat că nu mai ai anii pe care-i aveai când veneai la noi la cacao. Erai atât de drăguţ, domnule Piotr, şi atâta te lipeai la pieptul nostru. Era destul să te mângâiem pe cap şi să te tratăm cu ciocolată. Şi-a ridicat brusc capul de pe umărul meu şi ne-am învârtit atât de repede, aruncându-ne parcă în vârtejul timpului care fugea. E minunat, nu-i aşa? Şi ce ritm!

Nu mai simţeam niciun ritm, mai degrabă mi se părea că alergăm în jurul camerei din ce în ce mai repede, lovindu-mă la fiecare pas de colţurile mobilei.

Trebuie să uităm de noi, a şoptit gâfâind. Să ne pierdem. Ah, ce minunat ar fi să murim în timp ce dansăm un tangou. Nu vom mai avea parte de o noapte ca asta. Niciodată. Şi în aceeaşi clipă, a încetinit paşii, ca şi când ar fi cuprins-o oboseala. Nu, hai mai bine să ne legănăm. Şi iarăşi şi-a aşezat capul pe umărul meu. Am îmbătrânit oare, domnule Piotr, atât de mult de atunci?

Zorile pătrundeau prin fereastră tot mai albe. Mai mult ca sigur că această noapte s-ar fi încheiat, legănându-ne întruna, până când în sufletul ei ar fi contenit acest tangou, dacă cealaltă n-ar fi intervenit netam-nesam de deasupra fierului de călcat:

— Dumneata ai auzit, domnule Piotr, că cele mai multe sinucideri au loc din cauza tangourilor? Am citit undeva că unul şi-a pus un tangou şi s-a împuşcat.

— Nu s-a împuşcat, dar a sărit pe fereastră, a spus Róża de pe umărul meu cu un glas somnoros sau poate numai ascultând legănarea tot mai înceată a tangoului.

— Ba, nu-i adevărat, s-a împuşcat. Ewelina mai că a izbit fierul de masă.

— Şi ce deosebire este între a sări pe fereastră şi a se împuşca, a întrebat Róża indiferentă.

— Mi se pare că avem tangoul ăla. Lăsând fierul pe masă, Ewelina a dat fuga la etajera ticsită cu plăci. Ţi-l pun îndată, domnule Piotr.

— Nu-l avem, s-a împotrivit Róża şi s-a lipit toată de mine parcă de teamă. Contele Mundek a spart placa. Nu mai ţii minte?

— Ba, tocmai că-l avem. Îl avem.

Şi a început să caute cu febrilitate la întâmplare printre plăcile de pe poliţe. Le scotea de acolo şi abia aruncându-şi ochii pe ele, le punea jos de-a valma.

— În ultima noapte, când a fost la noi, a spus Róża. Mi-aduc aminte că a mai spus că în acest tangou este mai multă moarte decât dragoste.

Totuşi cealaltă cânta cu tot mai multă înverşunare tangoul.

— Uite, chiar în acest loc, în care dansez acum cu domnul Piotr, a spart-o. Cioburile s-au împrăştiat prin toată încăperea. Pe urmă, am găsit multă vreme câte un ciob când făceam curăţenie. De altminteri, ce rost are să ne mai stârnim amintirile? Memoria este crudă, nu-i aşa, domnule Piotr?

A alunecat cu delicateţe din braţele mele şi a alergat la Ewelina.

— Lasă-mă să te ajut. A început să adune plăcile aruncate pe podea, punându-le înapoi pe policioare.

Deodată, Ewelina şi-a strâns braţele pe trup şi a exclamat:

— Ah, ce frig este, mi-e tare frig. Ia-mă în braţe.

Şi Róża, luând-o în braţe, s-a lipit de ea.

— Poate că n-a spart placa asta, a presupus. Poate că m-am înşelat. O s-o găsim noi. O s-o găsim sigur. Şi s-a întors spre mine aproape implorându-mă: Du-te, domnule Piotr.

— Mai am de călcat la haină. Iartă-mă, a şoptit de pe umărul ei Ewelina.

— Ne scuzi, domnule Piotr, da? m-a întrebat Róża, strângând-o în braţe pe Ewelina. Probabil că mama este îngrijorată din cauza dumitale. Mamele au visele uşoare ca păsările. Dar cine ştie, poate că nici nu doarme. Te rog să ne ierţi. Şi a oftat cu aceeaşi părere de rău: Frăţiorul nostru iubit.

Într-adevăr, mama nu dormea, sau avea somnul atât de uşor, încât abia am intrat şi a deschis ochii larg, luminând parcă perna cu lucirea lor. Cu toate că m-am străduit să intru ca un şoarece şi cea mai mică mişcare s-o fac cât mai încet cu putinţă, împărţind-o în mai multe operaţii. De aceea, nici clanţa n-a scrâşnit, când am apăsat-o, nici uşa n-a scârţâit, deşi de obicei scârţâia, şi încă atât de asurzitor, încât mama îşi pierduse răbdarea şi se hotărâse de mai multe ori să-l roage pe domnul Jaskóła să-i facă ceva, să-i ungă ori să-i schimbe balamalele, fiindcă nu era de ajuns că-i crăpa capul de atâtea griji, cum să procedeze, de unde să ia, dar nici măcar nu mai poate dormi din cauza uşii.

În subsolul nostru, zorile ajungeau mai târziu decât la domnişoarele Poncki şi doar lângă fereastră se lumina puţin, restul încăperii, îndeosebi acolo unde se afla patul mamei, rămânea în penumbră.

— Începi bine, ce să spun, s-a auzit din semiîntuneric. Era revoltată de-a binelea, dar se stăpânea. Cine-a mai pomenit să te întorci de la serată la ora asta. Şi eşti încă elev. Frumos, n-am ce zice. Profesorii au chefuit şi ei cu voi până

acum? Şi văd că ai şi băut. Pe mine nu mă duci atât de uşor. Unde ai stat atâta vreme?

— Am fost în parc cu băieţii, am minţit.

— La ora asta în parc?

Dar se vede că parcul şi curiozitatea i-au învins supărarea.

— Cum a fost acolo? m-a întrebat îmbunată întru câtva. Ai dansat?

Am dat din cap şi am început să mă dezbrac, pentru că îmi era atât de somn, încât m-aş fi prăbuşit îmbrăcat în pat. Cravata nu voia s-o scot de la gât, nasturii de la cămaşă îmi scăpau printre degete, şi până şi cureaua de la pantaloni mi-a făcut necazuri, de parcă ar fi fost legată cu un nod strâns. Spre norocul meu, arătându-se îngăduitoare faţă de starea în care mă aflam şi-a îndreptat supărarea asupra domnişoarelor Poncki.

— Domnişoarele noastre au chefuit toată noaptea. Se cutremura tavanul. Alergau ca şi când le-ar fi gonit cineva. S-a ridicat de pe pernă şi întinzând mâna, a arătat spre tavan. Cred că au fost mai mulţi la ele. Şi trebuie să fi băut zdravăn, fiindcă nişte oameni treji nu s-ar fi alergat aşa. Nici paşii nu se mai deosebeau. Nu se auzeau decât buşituri şi vânzoleală. Am crezut că dansează, dar nu, prin tavan nu răzbătea nicio melodie. Ce ciudat. Deseori cântă destul de încet şi tot se aude. Tu cu cine ai dansat de cele mai multe ori.

— E, cu una.

— Şi cum o cheamă?

— Anna.

— Măcar dansează bine? am mai auzit ca prin vis, chiar eram sigur că o visez pe mama care vorbeşte cu mine, mă tot întreabă ceva, dar somnul nu mă lasă să deschid gura, Mai întâi să-ţi dai seama cu cine ai de-a face după cum dansează, ca pe urmă să nu fie prea târziu.

Am tras plapuma pe mine şi sub această învelitoare moale, somnul şi-a mai slăbit

îmbrăţişarea, aşa că am observat că lumina zorilor pătrundea şi în subsolul nostru.

— Ce mai viaţă e şi aia, când unul trage hăis, iar celălalt cea. Dacă dansează bine amândoi, s-ar putea să trăiască bine şi după aceea. Cum să te descurci cu un lemn care nu e-n stare să facă un pas ca lumea. Nu vrea să meargă nicăieri, nici la distracţie, nici la petreceri cu prietenii. Stai tot timpul în casă. Nu faci decât să te duci şi să vii de la serviciu. Una ca asta nu-ţi dă voie nici să te uiţi la alta, că apare gelozia. Cei care dansează se înţeleg mai bine unul cu altul. Viaţa în comun începe cu dansul, iar dacă uneori se sfârşeşte cu lacrimi, se mai întâmplă şi aşa, dar nu e nimeni de vină. Femeia se cuvine să ştie foarte bine să danseze. Bărbatul se descurcă mai lesne. Tatăl tău nu prea ştia, cred că ţi-am mai spus. La tangou, mai mult mergea şi mă călca pe picioare. Câteodată veneam acasă cu bombeul turtit.

Mi-a apărut în faţa ochilor Anna, dar nu ştiu dacă în vis, pentru că am auzit-o imediat pe mama vorbind. Tocmai începuseră să cânte un tangou, dar nu se ducea nimeni la ea. Priveau cu toţii la mine, iar eu stăteam cu capul plecat lângă perete, rezemat de spalierul de gimnastică, ruşinat şi chinuit de propria-mi vinovăţie, încât aş fi plecat cu cea mai mare plăcere de la reuniune, dacă aş fi fost în stare.

— Mă întreb uneori dacă m-am căsătorit din dragoste cu tatăl tău, în acest vis, care nu era vis, a intrat iarăşi mama. Deşi nu pot să spun, era un om bun. Ce dacă nu prea ştia să danseze, nimeni nu se pricepe la toate. Cu toate că nu se ştie, poate că vorbesc aşa din cauza părerilor de rău. Din cauza lor, omul spune altceva decât ceea ce simte şi gândeşte. Cred că nu ţi-am povestit cum ne-am cunoscut.

Eram gata să adorm, dar chiar dacă i-aş fi răspuns că mi-a povestit, asta n-ar fi împiedicat-o să-mi povestească totul încă o dată.

— Veneam de la iarmarocul din Ostrowiec, i-am auzit glasul care se stingea. Cu toate că putea fi şi ultimul impuls al memoriei mele, întrucât ştiam totul pe dinafară cum se cunoscuseră. Şi treceam prin Ċmielów, un târguşor nu prea mare, renumit pentru cârciumile şi cârnaţii lui, dar mai ales pentru fabrica de porţelan. Înainte de război, aveam o cănuţă pentru cacao cu o ureche mare, arcuită, în care încăpea toată mânuţa mea de copil, şi cu un gât lung de lebădă prin care sorbeam cacaua. Pe o parte a cănuţei scria „Ċmielów“ deasupra ruinelor castelului, iar pe cealaltă „cacao“, lângă fabrica de porţelan cu un coş foarte înalt.

Căpătasem această cănuţă de la una dintre numeroasele mătuşi din partea tatei, dintre care niciuna nu mi s-a statornicit în memorie. Îmi vin în minte câteodată frânturi şterse, o parte din faţă, priviri, zâmbete, dar când vreau să le reţin, se sperie şi pier. Aud glasuri, dar mai mult melodia lor decât cuvintele, din cuvinte n-aş putea alcătui nicio propoziţie, văd rochii cu buline, flori legănându-se pe şoldurile lor, mărgele de corali, broşe, brăţări, nume căutându-şi stăpânele în amintirea mea. Afară de mătuşa Hela, soră bună cu tata, o infirmă care mă ruga de fiecare dacă când nu putea să treacă pragul cu căruciorul din bucătărie în cameră, împinge-mă, Piotruń. În legătură cu această cănuţă, îmi mai amintesc doar o scenă când sorbeam cu lăcomie cacao prin gâtul de lebădă. Cine ştie, poate că tocmai din cauza acestei cănuţe cu gâtul de lebădă a început să-mi placă atât de mult cacaua.

De la una dintre aceste mătuşi, mama a primit cadou cu ocazia cununiei un serviciu pentru fructe, compus din douăsprezece farfurioare şi un platou cu diferite privelişti din rai, pe fiecare farfurioară alta. Pe niciuna însă nu se vedea izgonirea lui Adam şi a Evei, din rai. Ceea ce înfăţişau desenele de pe farfurioare nu se împăca deloc cu ce ne

spunea preotul la ora de religie de la şcoală şi o dată chiar am întrebat-o pe mama:

— Cine mai ştie cum a fost cu adevărat, mi-a răspuns. Dacă i-a gonit sau nu i-a gonit. La fabrică, lucrează totuşi oameni cu cap şi ei ştiu ce pictează. Mai bine să-l asculţi pe preot, ca să nu-ţi pună nota doi.

Mai întâi s-a spart platoul, cred că înainte de naşterea mea, iar ultima farfurioară care mai rămăsese din tot serviciul, mama o ţinea ascunsă în bufet, învelită într-o cârpiţă albă. Gândindu-se cum s-o primească mai bine pe Anna, când aveam s-o aduc acasă pentru prima dată, a scos farfurioara, spunând:

— O să-i dau ei această farfurioară cu raiul, de la cununia mea. Şi fără să-si ascundă mândria, chiar aşa i-a mărturisit Annei: Asta e o farfurioară cu raiul pe ea, încă de la cununia mea. E ultima. Şi cred că a mai adăugat ceva despre fragilitatea farfurioarelor şi a raiului.

Pentru ţăranii care se duceau la iarmarocul din Ostrowiec prin Ċmielów, cârciumile şi cârnaţii erau mai importante decât fabrica de porţelan. Plecau imediat după lăsarea serii, întrucât caii care trăgeau căruţele încărcate abia îşi mai târau picioarele, iar până la Ostrowiec erau aproape cincizeci de kilometri, aşa că mergeau toată noaptea pe un drum de gropi şi de hârtoape. De obicei, se duceau o dată pe an, pe la sfârşitul verii, după strânsul recoltei, uneori şi a doua oară înaintea primăverii. Totdeauna îmbrăcaţi în burci sau, cum spuneau, în bunde până la pământ şi cu glugi, semănând cu rasele călugărilor, fiindcă nopţile erau friguroase la această vreme, aşa că la întoarcere trebuiau să poposească undeva, să mănânce ori să bea ceva ca după iarmaroc. Iar Ċmielów era tocmai în drumul lor, ei, şi numai la zece kilometri de Ostrowiec, aşteptându-i cu cârciumile şi cârnaţii lui. Se încingeau aici chefuri de pomină. Nu puţini îşi pierdeau aici toată

agoniseala de la târg, alţii lăsându-se după aceea în seama cailor care ştiau drumul spre casă.

Cea mai cunoscută din toate era cârciuma bunicului meu de mai târziu, aşezată în mijlocul pieţei, în faţa primăriei. Nu-i zicea nimeni cârciumă, ci restaurant, deoarece numai prin sate sunt cârciumi, se supăra mama când cineva îi spunea cârciumă. Trei saloane, bufet, mese, scaune şi un chelner se aflau la dispoziţia oaspeţilor, aşa că nici nu putea fi vorba de o cârciumă, ci numai de un restaurant. Se numea chiar „La Balcer“, fiindcă ăsta era numele bunicului.

În această cârciumă sau restaurant „La Balcer“, se oprea de ani de zile, întorcându-se de la iarmarocul din Ostrowiec, şi tatăl mamei, adică bunicul meu de mai târziu, aşa că bunicii se cunoşteau cu mult înainte de a se cunoaşte tata şi mama.

De obicei, bunicul era însoţit la aceste iarmaroace de unchiul Stefan sau de unchiul Władek, câteodată de amândoi, dar de această dată, a mers şi mama cu ei, ca să-şi cumpere un material de rochie, pantofi şi câteva mărunţişuri, puţină aţă, ace, copci, panglici. Nu prea voiau s-o ia cu ei, pentru că nicio femeie nu se ducea la târgul din Ostrowiec, mai ales fetele mari, din cauză că era prea departe şi se mergea noaptea, aşa că iarmarocul era privilegiul bărbaţilor. N-aveau nici burcă pentru ea, dar s-a înfăşurat în broboade călduroase şi au luat-o şi pe ea. Pe urmă, avea să spună că aşa i-a fost sortit, mai ales că nu şi-a cumpărat material de rochie şi pantofi, ci doar puţină aţă, ace, copci şi panglici, care nu meritau s-o zdruncine carul şi să tremure de frig toată noaptea.

Cum făcea întotdeauna, la întoarcere, bunicul a oprit înaintea cârciumii celuilalt bunic şi nici n-a apucat să lege hăţurile de leucă şi să agaţe traistele cu nutreţ de gâtul cailor, când al doilea bunic a

ieşit afară să vadă cine a venit şi văzând-o pe mama în car, a întrebat tunător, cum îi era obiceiul:

— E fata ta?

— A mea.

— Frumoasă, nu glumă. De ce n-ai adus-o niciodată cu tine? Şi şi-a chemat feciorul din restaurant: Zygmunt, vino-ncoace! Să vezi ce frumuseţe ne-au adus!

Tata abia se eliberase din armată şi venise la bunicul să se odihnească după atâţia ani de serviciu, în primul rând, să se gândească ce vrea să facă mai departe. Bunicul îl îndemna să nu mai plece nicăieri, să rămână aici şi să conducă restaurantul, să-l lase pe el să se odihnească, că i-a cam venit timpul. I-a promis chiar că va da jos firma „La Balcer“ şi o va înlocui cu „La Zygmunt“. Dar tata nu se vedea cârciumar, nici măcar şef de restaurant. Nu-i plăceau larma, strigătele, votcă bea foarte puţin şi nu vorbea prea mult. Umbla mereu închis în el, cu ochii rătăciţi, îngândurat. Câteodată aveai impresia că vede altceva, deşi se uita la aceleaşi lucruri ca şi ceilalţi. Bunicul spunea că de aceea, după atâţia ani de slujbă, nu se alesese decât cu gradul de locotenent, cu toate că trebuia să fie cel puţin maior. Pentru că şi acolo e ca şi la restaurant, dacă dintr-o jumătate de litru nu scoţi douăsprezece cincizeci, mai bine închizi prăvălia. Altădată parcă nu mai vedea nimic. După moartea lui, mama spunea că purta o taină în el, pe care nu i-o mărturisise niciodată. Nu mai era chiar atât de tânăr când s-au luat, iar mama era în floarea vârstei.

Chemat de bunicul, când a ieşit înaintea cârciumii, adică a restaurantului, şi a văzut-o stând în car pe mama, primul impuls a fost să se retragă, de parcă îl speriase ceva. Dar bunicul, prevăzând, se vede, purtarea feciorului, l-a ţinut de braţ.

— Arată-le că eşti ofiţer. Ajut-o pe frumuseţea asta să coboare.

Abia atunci s-a trezit pentru o clipă ofiţerul din tata, s-a repezit la căruţă, i-a oferit mâna mamei, iar când aceasta a sărit jos, a cuprins-o de mijloc şi a aşezat-o cu picioarele pe pământ.

— Ehei, ar face o pereche bună, s-a bucurat bunicul cârciumar. Pe Dumnezeul meu, trebuie să fie nora mea. Iar către celălalt, care punea pe oişte traistele cu nutreţul pentru cai: Ei, ne încuscrim, Józef?

— Dacă vrea şi ea. Dar să se înţeleagă între ei.

— Nu le-ar lipsi nici laptele de pasăre. Restaurantul s-ar pune pe picioare, dacă frumuseţea asta ar sta la tejghea, a meditat bunicul cârciumar. Luaţi loc, uite, colo. I-a aşezat la cea mai bună masă. El însuşi le-a adus votcă, păhărele, cârnaţi şi farfurii, apoi a turnat băutura.

În acest timp, tata s-a retras în cel mai îndepărtat colţ al sălii, unde domnea semiîntunericul, şi acolo, rezemat parcă de penumbra aceea, se uita cu ochii larg deschişi cum mâncau, beau şi râdeau, iar mama avea impresia că el vedea ceva mai mult cu ochii lui puţin bulbucaţi, decât că mănâncă, beau şi râd. Zicea că nu prea i-a plăcut, dar tocmai ochii aceia adânci o atrăgeau mai mult.

— Nu vă zgârciţi. Astăzi sunteţi invitaţii mei, i-a îndemnat cu chef bunicul cârciumar. A, numai să stea câteodată după tejghea, s-ar îmbulzi toţi pe uşă şi pe fereastră s-o vadă. Afacerea ar merge straşnic. Am putea să servim şi mâncare caldă. Cotlete, ciorbă de burtă şi varză cu carne. Şi întorcându-se spre tata care stătea mereu acolo, în cel mai îndepărtat colţ al sălii: Zygmunt, n-ar mai trebui să pleci nicăieri să-ţi cauţi serviciu. Aici, ai avea ce face toată viaţa. Ei, ce zici, fiule? Ia-ţi un scaun şi aşază-te lângă noi. De ce stai acolo? Frumoasa asta ar putea crede că nu eşti învăţat cu lumea. Că doar eşti ofiţer. Dă vreo comandă, ca să audă şi ei. Drepţi! a început să râdă bunicul cârciumar, iar celălalt bunic l-a potolit:

— Lasă-l în pace, trebuie să fie singuri. Grâul şi secara nu se grăbesc niciodată să se coacă, aşa şi oamenii. Trebuie să rămână singuri. Nimeni nu se însoară atât de repede. Trebuie să mai stea de vorbă.

Mamei i s-a făcut milă de tata, fiindcă în ochii lui rotunzi, aşa cum stătea în penumbra din cel mai depărtat colţ al sălii, parcă a văzut moartea încă de pe atunci şi din această cauză, l-a îndrăgit. Dar se poate că spunea aşa doar pentru că nu-l putea ierta că a lăsat-o singură. Când i-am declarat Annei dragostea mea şi i-am povestit toate acestea, m-a întrebat:

— Tu ţii la ea? Fiindcă eu aş fi în stare să sar şi în foc pentru tatăl tău.

Altă dată, mama mi-a spus că i-au căsătorit părinţii şi n-a avut când să se îndrăgostească de el, iar după cununie, au început necazurile, din ce o să trăiască, unde vor sta, aşa că situaţia nu s-a schimbat.

Un an, au locuit la bunicul cârciumar şi mama a stat la bufet. Ţăranii se buluceau într-adevăr pe uşă şi pe fereastră s-o vadă, cum prevăzuse bunicul, dar bunicul a dat în darul beţiei, ca şi chelnerul, aşa că mama era silită să se lupte cu beţivii, să stingă încăierările, să aplaneze certurile, să servească singură, să umple paharele singură, să numere şi să facă tot singură şi curăţenie. Atunci tata s-a revoltat, spunând că n-a decăzut într-atâta încât soţia lui să aibă grijă de toţi beţivii, şi s-au mutat.

După noaptea aceea petrecută la domnişoarele Poncki, mă simţeam vinovat faţă de Anna. Şi nu ştiu de ce, pentru că nici nu făcuserăm cunoştinţă. Ce-i drept, devenise suferinţa mea de când o văzusem prima dată într-una din pauze la şcoală, dar eu, cel puţin aşa presupuneam, nici măcar nu existam pentru ea. Nici măcar atât cât să apar, fie şi fugitiv în oaza ochilor ei mari, miraţi, într-una din pauze.

Acest simţământ de vinovăţie se manifesta înainte de toate prin aceea că o căutam şi o evitam în acelaşi timp. Oriunde o zăream, prin oraş sau prin parc, ori când mă întorceam de la şcoală după ore, chiar dacă mergea departe înaintea mea, coteam pe prima străduţă laterală, mai dispăream în vreo intrare, magazin, birt sau biserică, privind la vreo vitrină, mă ascundeam după oameni, după copaci sau pur şi simplu aşteptam să se depărteze la o distanţă mai mare, că să nu mă vadă nici măcar dacă întorcea capul. La fel procedam şi în pauzele de la şcoală, alegându-mi de obicei un loc în curte de unde puteam s-o văd fără ca ea să mă zărească. Chiar dacă nu era recreaţia mare, de cele mai multe ori nu ieşeam din clasă de teamă să nu ne întâlnim.

Ce-i mai ciudat e că simţământul acesta de vinovăţie nu-mi era cu totul neplăcut, ba chiar mă surprindeam adesea că, deşi suferam, mă simţeam totuşi bine. Ajungea să n-o văd în vreo zi la şcoală, să nu o întâlnesc întâmplător prin oraş, ca să nu mai pot sta în casă şi să rătăcesc pe străzi şi străduţe de-a lungul şi de-a latul oraşului, uneori până în amurg, însufleţit de speranţa chinuitoare că o voi vedea. Iar când se întâmpla să ne întâlnim, mă ascundeam ca de obicei, să nu mă vadă.

Oraşul era înghesuit pe o suprafaţă nu prea mare, marcată de colinele pe care se afla, de aceea s-ar putea spune că el mă obliga să mă port aşa, îndreptăţindu-mi totodată şi compasiunea pentru suferinţa mea. Deoarece era prea mic, ca să nu ne putem întâlni.

Cele zece-cincisprezece străzi şi străduţe, mai lungi sau mai scurte, deseori mici ramificaţii ale uneia sau alteia, toate însă pornind radial din Piaţă, făceau ca oamenii să se atragă între ei prin forţa lucrurilor, indiferent de intenţia cu care pleca fiecare de acasă şi de direcţia spre care se îndrepta.

Iată de ce le lărgeam perimetrul pe cât puteam, mergând mai departe, când dincolo de cazărmile

care marcau propriu-zis marginea oraşului, când spre Rokitek, unde se înălţau, la intervale mari, printre câmpurile vălurite, colibele sărăcăcioase, stingând parcă zgomotele oraşului, când până la capătul unei străzi abrupte, Zawichojska, una dintre principalele intrări ale oraşului, când în sfârşit, până la podul, pe atunci de lemn, care ducea de la poalele colinei castelului spre Vistula.

Adesea treceam de cealaltă parte a râului, unde se întindea o câmpie nelocuită, fiindcă se pare că speranţa mea chinuitoare nu avea nevoie de străduţele înguste, nici de fundături ori de oraş, ci de spaţiul închis doar de linia orizontului, care mă înconjura din toate părţile. Chipurile, mergeam înainte, dar nu-mi puteam alunga impresia că întinderea aceasta vine spre mine, în vreme ce eu stau pe loc şi aştept ca, odată cu spaţiul care se apropie, să se ivească din zare şi chipul Annei.

Fără îndoială, exista un asemenea loc în spatele Pieţei, la marginea colinei, unde, dacă voiam, ajungeam lesne oricând şi, aşteptând mai mult sau mai puţin, puteam s-o văd pe Anna ieşind sau intrând în casă, plimbându-se prin livadă, deoarece casa şi livada se vedeau ca-n palmă din locul acela. Mi l-a arătat învăţătorul o dată când, în loc să facem lecţia acasă, am ieşit la plimbare şi cotind pe una dintre străduţele laterale, m-a condus până la marginea colinei, arătându-mi casa şi livada de pe colina învecinată, spunându-mi:

— Uite cât de frumos este aici. Priveşte la livada aceea luminată puternic de soare. O vezi? Ca şi când soarele s-ar târî pe pământ, iar noi ne-am afla deasupra lui. Încântarea şi tristeţea răsunau în glasul lui slăbit. Iar acolo, la stânga, acoperită de teii aceia bătrâni, este biserica Sfântului Iacob. Vezi? O să mergem odată şi acolo.

A început noul an şcolar, septembrie, şi băieţii se pregăteau să plece cu fetele într-o duminică să se plimbe cu caiacele pe Vistula. Mai aveau nevoie doar de o pereche. Stăteam cu Koza în recreaţia

mare, când un coleg a venit la noi şi l-a întrebat mai întâi pe Koza dacă n-ar vrea să meargă cu ei. Cum Koza avea să plece cu mama lui duminică nu mai ştiu unde, m-a întrebat şi pe mine, poate că mergi tu, Piotr? Nici măcar nu ştiu de ce am acceptat, fiindcă şi mie îmi spusese mama că duminică trebuie să mergem la mormântul tatei, să facem curăţenie, să-i ducem nişte flori, ei, şi să trecem pe la bunici, unchi şi mătuşici, mai ales că mătuşica Marta nu se mai scula din pat, iar cu această ocazie poate că ne vor da şi ceva făină, arpacaş, fasole, brânză sau ouă.

A spus doar în general că vor merge şi fetele, fără s-o numească pe vreuna, şi poate tocmai de aceea nu mi-a trezit nicio bănuială. Cu toate că şi aşa regretam că am acceptat, pentru că nu aveam nici măcar un slip ca lumea, ca să nu mai spun că eram slab ca o prăjină, poate cel mai slab din clasă, cine ştie dacă nu chiar din toată şcoala, astfel că la orele de gimnastică, atunci când mă dezbrăcam, de fiecare dacă câte unul dintre colegi nu pierdea ocazia să mă întrebe de ce sunt atât de slab, sau cel puţin să-mi spună să mănânc mai multe găluşte. Până şi profesorul de gimnastică se uita de obicei cu milă la mine şi cădea pe gânduri, ca şi când în cazul meu nu se confirma principiul latin minte sănătoasă în corp sănătos, pe care ni-l repeta mereu.

Din fericire, am găsit un slip la domnişoarele Poncki care, când au aflat că aveam să mă duc duminică să vâslesc la caiac pe Vistula cu fetele, mi-au adus chiar două slipuri, ca să-mi aleg. L-am ales pe cel albastru cu dungi albe pe şolduri şi cu un pescăruş alb în zbor pe piciorul stâng. Niciunul dintre băieţi nu mai avea un astfel de slip, aşa că s-au uitat cu invidie la mine, socotind că este vorba de o revanşă pentru coastele mele ieşite în afară şi pentru braţele subţiri ca nişte beţe care, după cum mi-am dat seama din privirile lor batjocoritoare,

credeau că nu sunt în stare nici să ridice vâslele, necum să mai şi vâslească.

Contrar temerilor mele, mama a amânat vizita la cimitir pentru duminica viitoare.

— Acolo, el are destul timp, a spus, e totuna dacă mergem acum sau duminica viitoare. Iar dacă te-au invitat la caiac, du-te, pentru că altă dată n-o să te mai invite. Înainte de război, numai lumea bună se dădea în vânt să vâslească la caiac. Ceilalţi rămâneau pe mal şi-i invidiau. Aşa ne petreceam pe atunci duminica. Dar era frumos şi să priveşti. O să-ţi cumpăr şi ţie un slip. Ori o să le întreb pe domnişoarele noastre dacă n-au vreunul. Au atâtea cravate, încât s-ar putea să aibă şi un slip.

Mai întâi, am urcat în caiace noi, băieţii, iar fetele aveau să-şi aleagă perechea pe care şi-o doreau, deşi unele, fără să mai aştepte, au urcat odată cu băieţii, ceea ce însemna că erau deja împreună. Asta semăna puţin cu damen tangou, numai că fără muzică şi nu la dans, ci pe Vistula.

Eram sigur că voi avea parte de cea din urmă, care, din cauza timidităţii, nu va alege pe nimeni şi va rămâne pe mal, poate o slăbănoagă ca şi mine, pe care niciunul dintre băieţi nu o va încuraja nici măcar cu o privire să se aşeze lângă el, întrucât fiecare va aştepta să-l aleagă aceea pe care pusese ochii, în orice caz, una mai frumoasă. Mă împăcasem cu acest gând şi începusem să mă uit pe mal să văd care-i cea mai slabă, când deodată, gâfâind puţin şi scuzându-se pentru întârziere, a apărut Anna.

Inima a început să-mi bată cu putere şi mai degrabă m-am speriat decât m-am bucurat. E adevărat, cu puţin înainte de sosirea ei, unul dintre băieţi, uitându-se dacă eram toţi, constatase:

— Anna n-a venit încă.

Nu m-am gândit totuşi că era vorba de ea, mai ales că la şcoală erau câteva fete cu acest nume. De altminteri, eu fusesem invitat doar întâmplător şi în locul altcuiva, aşa că probabil de aceea nu mă

prevenise nimeni care fete aveau să vină, spunându-mi doar aşa, în general, că vor veni şi fetele. În prima clipă, m-am gândit chiar că alesese pe cineva dinainte şi se va aşeza lângă el. Ba, am încercat să ghicesc care avea să fie acela, cu toate că aproape din toate caiacurile, chiar şi din cele în care urcaseră fetele, băieţii îi zâmbeau, ademenind-o să stea cu ei.

Şi-a scos rochia, pantofii şi rămasă numai în costumul de baie, desculţă, s-a îndreptat fără să mai stea pe gânduri către caiacul meu şi aruncându-mi o privire jucăuşă din ochii ei mari, m-a întrebat:

— Pot să mă aşez aici?

Încremenit de mirare, înainte de a apuca să-i răspund, era cu un picior în caiacul care a început să se clatine.

— Ah! a exclamat prefăcându-se înspăimântată. Ajută-mă, te rog. Şi a întins mâna spre mine.

I-am luat mâna şi aşa ne-am atins pentru prima dată unul pe celălalt. Această atingere mi-a rămas întipărită pentru totdeauna în palma mea, cu toate că după aceea am mers nu o dată ţinându-ne de mână, mai ales când ne plimbam prin oraş. Aşezându-se pe bancheta din faţă, a întors capul spre mine şi dăruindu-mi unul dintre zâmbetele sfioase ale ochilor ei mari, mi-a spus:

— Bine, dar eu nu ştiu să vâslesc.

— O să ne descurcăm noi, am încurajat-o simţind că vorbele mele semănau a laudă de sine, deşi nu voiam decât să-mi ascund tremurul glasului.

Mânuind vâsla cu putere, ne-am desprins de mal, după care am tras cu toată forţa când cu dreapta, când cu stânga, astfel că ambarcaţiunea a pornit cu viteză de la început. Unii aşteptau încă la mal să-i aleagă fetele, dar cele mai multe caiace se aflau deja cu câteva lungimi înaintea noastră. Trăgând din ce în ce mai repede la vâsle şi în acelaşi timp imprimând mişcărilor un ritm tot mai

armonios, am ajuns repede în frunte. De departe, părea că abia atingeam apa cu vâslele, dar caiacul despica tot mai avântat râul, împrăştiind cu vârful valuri din ce în ce mai mari, aşa că ne depărtam aproape văzând cu ochii de celelalte caiace. Ştiam să vâslesc destul de bine. După război, îmi petrecusem cea mai mare parte din timp pe Vistula, mergând cu barca sau cu pluta, uneori şi cu caiacul, pescuind cu mine până la jumătatea râului, ca să nu mai spun că încercasem să găsesc şi comori, scufundându-mă pe fundul apei, deoarece se vorbea că albia este aşternută cu comori după războiul din urmă.

Simţeam în mine o forţă aproape sălbatică, astfel că apa părea că nu-mi mai opune nicio rezistenţă. Poate că acum îmi luam într-adevăr revanşa pentru coastele mele ieşite în afară şi pentru braţele subţiri ca nişte beţe ce-mi atârnau de umerii slabi, părând că nu sunt în stare nici să ridice vâslele, necum să mai şi vâslească. Pe cei rămaşi în urmă nu i-a ajutat prea mult, că au început să se grăbească, punându-le şi pe fete să vâslească. Se vedeau din ce în ce mai mici, aplecându-se parcă tot mai mult de suprafaţa apei. Au început să strige la noi, mai încet, aşteptaţi-ne. Dar chemările lor se stingeau treptat, până când nu s-au mai auzit deloc. În cele din urmă, i-am pierdut din ochi la cotul râului. Credeam că Anna le va lua apărarea şi auzindu-le chemarea, îmi va propune cu compătimire:

— Poate ar trebui să-i aşteptăm.

Stătea totuşi nemişcată cu faţa expusă la soare şi tăcea chitic. Doar la răstimpuri prefira apa cu degetele, când într-o parte, când în cealaltă a caiacului, iar o dată, întorcând capul repede, mi-a zâmbit cu ochii ei mari, fără să se uite nici măcar în treacăt înapoi, să vadă dacă mai vin după noi caiacele gălăgioase. Dacă n-ar fi fost oraşul care mergea odată cu colina de-a lungul malului, luminând râul cu raze orbitoare, răsfrânte de ziduri

şi acoperişuri, de turnurile ascuţite ale bisericilor, ne-am fi aflat într-o pustietate deplină, pentru că şi înaintea noastră, şi după noi, se auzea doar râul susurând, iar din amândouă părţile numai malurile înverzite ne măsurau imensitatea spaţiului.

Vâslele şi-au încetinit parcă de la sine mişcarea în mâinile mele şi abia atingeau suprafaţa apei, ceea ce era de-ajuns ca sforul râului să nu ia în stăpânire caiacul. Şedeam în spatele Annei, iar ea, cu faţa plină de încredere, expusă la soare, poate că nici nu se gândea la mine, dar în mine a reînviat simţământul acela de vinovăţie faţă de ea, cu atât mai mult că acum nu mă mai puteam ascunde în nicio străduţă, în magazin, biserică, după niciun copac sau în umbra lui, nici măcar în strigătele colegilor rămaşi în urmă. Intuiam că s-ar cuveni cel puţin să spun ceva, fiindcă numai cuvintele mă puteau mântui de această vinovăţie. Caiacul, râul şi pustietatea din jur cereau imperios cuvintele, poate chiar se străduiau să le nască şi cine ştie dacă toată această escapadă nu era menită să conducă la pronunţarea acelui cuvânt pe care s-ar fi cuvenit să-l rostesc. Ca un făcut însă, nu-mi venea nicio idee, fiecare vorbă fiind retezată în faşă de teama care nu-i îngăduia să se formuleze într-un gând. Şi ghicindu-mi parcă neputinţa, cu toate că stătea mereu cu faţa îndreptată spre soare, Anna a spus într-o doară de sub ochii mijiţi:

— Vâsleşti grozav. Şi neputând să mai aştepte fie şi o încuviinţare din cap din partea mea, a adăugat: Credeam că o să fim în urma tuturor, ultimii. Dar noi n-am fi strigat după ei, nu-i aşa? N-aveau decât să facă ce voiau. Şi brusc, întorcându-şi faţa spre mine şi făcând caiacul să se clatine, mi-a zâmbit cu ochii ei mari. Hai să ne spunem pe nume, vrei? Anna. Într-adevăr, vâsleşti grozav.

— Piotr, am îngăimat cu greutate, de parcă pronunţam pentru prima dată în viaţă acest cuvânt.

— Nu mă crezi?

— Te cred, am cedat şi poate că de emoţie am băgat mai adânc vâsla în apă.

— Să mă crezi întotdeauna, s-a bucurat şi iarăşi şi-a îndreptat faţa spre soare. Deodată, înclinându-şi capul, a exclamat îngrozită: Ah!

Am vrut s-o întreb ce s-a întâmplat, dar nu ştiu de ce, mi-a fost ruşine, poate doar aşa, pentru orice eventualitate, întrucât după exclamaţia ei, n-aveam cum să ghicesc despre ce era vorba. Vâslele mi-au încremenit în mâini, iar râul, mi s-a părut, şi-a oprit cursul.

— Mi-a crăpat costumul de baie, mi-a destăinuit vizibil speriată. Şi tocmai la piept.

Mai că mi s-a oprit inima şi mi-am imaginat că în această rană deschisă se iţeşte prin crăpătură o frântură albă din sânul ei.

Înclinându-şi şi mai mult capul, examina crăpătura aceea, aşteptând parcă să spun ceva. Dar nu-i chiar atât de uşor să spui ceva în asemenea împrejurare. Cred că n-am simţit niciodată cu mai multă durere ce povară pot fi uneori toate aceste cuvinte pe care le purtăm în noi. Pier deodată din faţa ta, se ascund, refuză să te mai asculte, lăsându-te singur cu propria teamă, cu acel tremur al puiului care abia părăsindu-şi găoacea, nu ştie că a venit pe lume.

— Şi ce mare scofală, am liniştit-o după o clipă şi m-am simţit ca un prost, ba chiar mi-am mutat privirile de pe spatele ei, dincolo de care se ascundea crăpătura aceea, pe ţărmul verde al râului, deşi nu eram sigur dacă-l mai văd, deoarece ochii nu mai voiau să se oprească la nimic.

— Cum a putut să mi se întâmple una ca asta? s-a întrebat îngândurată, deşi îngrijorarea îi răzbătea în glas. Costumul mi l-a făcut cadou nu demult mătuşa Józia de ziua mea. Ce mă fac acum?

Fugind parcă şi de întrebarea ei, m-am uitat înapoi. Din fericire, ceilalţi încă nu se vedeau după cotul râului.

— Nu se văd, nu-i aşa? a întrebat mai mult confirmând. Am rămas uimit, fiindcă nici măcar cu coada ochiului nu se uitase înapoi, stând tot timpul cu capul plecat şi privind la gaura din tricot. Trebuie să mă duci la mal, ca să mă îmbrac în rochie.

Am tras de vâsle cu putere.

— Sau nu, s-a răzgândit deodată hotărâtă. Mă întorc cu faţa la tine. Vrei? Şi moale, aproape cu duioşie, a adăugat: Hai, spune că vrei.

Fără să-mi mai aştepte răspunsul, s-a mutat de pe bancheta din faţă la mijloc şi aşezându-se pe apărătoare, mi-a zâmbit cu ochii ei mari, în care licărea totuşi nesiguranţa. Caiacul s-a clătinat, iar vârful s-a cufundat în apă sub greutatea ei.

— N-o să-ţi fie prea greu să vâsleşti aşa? m-a întrebat cu vocea uşor tremurătoare. Pentru că n-aş vrea să ne ajungă.

Ochii îmi fugeau mereu de la un mal la altul; înălţându-mi privirea când peste capul ei, când coborând-o la suprafaţa apei, abia văzându-i tălpile goale, sprijinite chiar înaintea mea pe gratia de pe fundul caiacului. Cred că n-a observat că evitam s-o privesc în ochi, întrucât plecându-şi din nou capul peste crăpătură, m-a întrebat:

— N-ai cumva o agrafă? Dar ce rost are să te mai întreb. Băieţii nu umblă cu astfel de lucruri la ei. Dacă aş avea o agrafă, aş strânge tricotul. Uite, aşa.

Rostise cuvintele parcă fără să vrea, fiindcă nici nu s-a uitat să vadă dacă o privesc, cu ochii la crăpătura aceea. Apoi a început să vorbească repede, simţind parcă nevoia să se explice.

— Cred că materialul era slăbit. Dacă eram la mal, mă puteam agăţa de ceva, de vreo creangă, dar aici, pe apă? Când am urcat, nu era crăpat, ai văzut şi tu, nu-i aşa? Nici măcar n-am pus mâna pe vâslă. Şi tocmai în locul ăsta. E ciudat.

E posibil ca prisosul de cuvinte să fi avut drept scop să-i susţină curajul care se arăta peste puterile

ei.

— Acum, se vând de multe ori materiale roase. Mama a cumpărat o faţă de masă care s-a găurit toată la primul spălat. Mama zice că negustorii scot rezervele dinainte de război şi le vând. Dar înainte de război erau altfel de costume. Mătuşa Józia are şi ea un costum de atunci, l-am şi încercat o dată. Aşa cum e al meu, cu dungi încrucişate pe spate, numai că al ei îi acoperea toată spinarea. Şi aici, în faţă, la decolteu, îi ajungea aproape până la gât. Nu seamănă nici la umeri cu cele de-acum. Mânecile păreau rupte la umeri. Iar pulpele nu se vedeau deloc, totul era drept, uite, aşa. Mătuşa Józia zice că cele de astăzi sunt mult mai frumoase. Fetele nu mai trebuie să fie atât de ruşinoase, ca înainte de război. Atunci puteau să se bronzeze doar pe mâini şi pe picioare. Şi aşa, se credea că seamănă destrăbălarea. Mătuşa Józia regretă că nu s-a născut mai târziu. Zice că şi-ar fi făcut un costum de baie din două piese. Atunci ar fi avut ce vedea. A văzut şi ea nu ştiu unde. A, mătuşa Józia, n-ai idee cum este. Ne şi arată cât de adânc ar trebui tăiate, aici, acolo, încât mama o ceartă, ar trebui să-ţi fie ruşine, Józia. Măcar faţă de Anna n-ar trebui să vorbeşti asemenea lucruri. Dar pentru mătuşa Józia toate acestea înseamnă prejudecăţi, înapoiere. Despre femei spune întotdeauna că trebuie să nască şi să plângă, asta e soarta lor. Iar despre bărbaţi, că sunt nişte trântori. Ştii că şi fumează? Nu se duce nici duminica la biserică. Zice că Dumnezeu n-o poate ajuta cu nimic. Nu i-a ajutat ca unchiul Karol să nu moară. Acum îl are pe unchiul Henryk. Iar înainte de război, îl avea pe unchiul Edward. Niciunul n-a fost niciodată pe la noi. Ea vine întotdeauna singură. Mie îmi spune de obicei Aniutka, ce caraghios. Nu-i aşa că e caraghios? Anul ăsta mi-a adus costumul de baie şi un material de rochie. Ce scumpă e mătuşa Józia. De fiecare dată îmi aduce câte ceva. Ce-i cu voi, vreţi s-o faceţi călugăriţă pe

Aniutka? Aşa zice. Cum să meargă cu tocuri joase. E deja domnişoară. Caraghios, nu? Se supără abia atunci când mă vede spălându-mă pe cap cu săpun obişnuit. Cu ce te speli, Aniutka? Uite, aici, şampon. Mă piaptănă cu mâinile ei, îmi potriveşte părul, îmi face buclele. Draga de ea. Cum să umble ditamai domnişoara cu codiţe? Aşa zice. Iar când mama îi spune că sunt încă elevă, mătuşa Józia îi răspunde că doar nu vrea să mă retragă de la şcoală. Ce caraghios! Ar vrea să rămâi mereu o găinuşă. Uită-te în oglindă, să vezi cum arăţi cu adevărat. Nu trebuie să te temi de tine însăţi. Glasul care i se poticnea de la o vreme, frângându-se temător, s-a împiedicat parcă de ceva. Piotr, mi-a spus cu părere de rău, de ce nu te uiţi la mine? Hai, uită-te.

Nu-i însă atât de uşor să priveşti când privirea îţi provoacă durere. De aceea ochii mei rămâneau pironiţi cu încăpăţânare pe unul dintre malurile verzi ale râului, şi nu eram în stare să-i fac să privească spre ea nici folosindu-mă de toată voinţa. Ce mai însemna voinţa pe lângă presimţirea care nu-mi dădea pace că în privirea mea spre pata albă a sânului ei care se iţea prin crăpătura materialului se ascunde destinul nostru comun. Aşadar, vrând poate să mă încurajeze, ca să ies în întâmpinarea sorţii, a spus:

— Pot să-l rup şi mai mult, vrei? Şi aşa, nu se mai poate ţese. Tot o să rămână urmă. Cu o smucitură uşoară, a lărgit crăpătura. Aş putea cel mult să brodez un trandafir sau un bujor, ca să nu se mai cunoască. Şi deodată, speriată parcă. Nu-i aşa că nu se vede?

M-am uitat în urmă şi mi-am agăţat privirea de cotul îndepărtat al râului, ca şi când dintr-o clipă în alta aveau să apară, mi se părea chiar că aud tot mai limpede, aproape ca nişte salturi pe apa râului, strigătele colegilor, râsetele, plescăitul vâslelor.

— Piotr, nu mă lăsa aşa, i-am auzit nu atât glasul, cât tremurul lui. Uită-te aici la mine.

Priveşte în ochii mei. Hai, uită-te.

N-am fost în stare să-i suport mai mult decât o clipită privirea. Mari, larg deschişi, ochii ei se uitau la mine nu cu vederea, ci cu abandonul aşteptării, plini de îndoială şi încrezători până la durere totodată. Poate doar soarele se răsfrângea umezit de apa Vistulei în ochii ei, dar eu am avut impresia că în această clipă a privirii mele au slobozit peste noi prima lacrimă. Şi am fugit iarăşi cu ochii la malurile verzi ale râului.

— Poţi să crezi ce vrei despre mine, mi-a spus, făcând caiacul să se clatine. Nu-mi este ruşine de tine. Şi cu glasul coborât, cufundat parcă în îngândurare, a repetat: Nu-mi este ruşine.

Şi-a băgat o mână în apă şi uitându-se cum îi trecea printre degete apa râului, parcă i s-a adresat Vistulei:

— Nu mai vreau să-mi fie ruşine. Şi poate că apa care-i curgea printre degete a făcut să-i vină în minte seara de dans de la şcoală: Păcat că atunci n-ai izbutit să mă inviţi la un tangou. Atât am aşteptat. La fiecare tangou, speram să reuşeşti. Că de astă dată, vei izbuti. Trebuie să reuşeşti. Te îndemnam în gând, grăbeşte-te, Piotr. Mai repede, Piotr. Deşi nu mai are nicio importanţă. Pentru mine, de atunci e ca şi când am fi fost împreună. Discutăm, ne supărăm unul pe celălalt, ne contrazicem. Erai atât de timid. Ţi-am spus să mă strângi la piept. Şi ai făcut-o, dar parcă te-ar fi durut. Ţi-am spus că la tangou trebuie să şopteşti ceva plăcut la ureche. Şopteşte-mi ceva drăguţ. Să ne zâmbim cel puţin unul altuia. Piotr, nu trebuie să fim atât de trişti. Uite că toate perechile îşi zâmbesc. Mai ţii minte, m-ai călcat pe picior şi nici măcar nu ţi-ai cerut scuze. Nu-ţi mai aduci aminte. Sigur că nu-ţi mai aminteşti nici că m-ai condus după dans aproape până acasă. Răsărise o lună uriaşă. Livada era albă de flori, răspândea arome. Iar tu mi-ai spus… Ei, ce mi-ai spus? Aduţi aminte. E chiar atât de greu să-ţi aduci aminte?

Sau poate că nu vrei să-ţi aminteşti? Poate că nu vrei să fi fost aşa? Nu vrei, nu?

Şi cu privirile aţintite la apa râului care i se scurgea printre degetele mâinii parcă în joacă, a rostit aproape cu nepăsare, iar cuvintele i s-au smuls cu greutate de pe buze:

— Vrei să pui mâna?

Nu şi-a întrerupt totuşi joaca în apa râului. Îşi desfăcea şi îşi strângea degetele cu schimbul, luând apă în pumn şi vărsând-o pe suprafaţa argintie, vălurită, sau împroşcând-o cu o ploaie de picături, privind apoi cum le înghite apa, ori atingând-o cu toată palma.

— Sau nu. Şi-a smuls brusc mâna din apă. Dă-mi mâna.

Şi cu mâna de pe care mai picura apa mi-a luat mâna de pe vâslă şi şi-a pus-o peste pata albă a sânului care se vedea prin crăpătura costumului de baie.

— Nu te teme, m-a încurajat. Nu doare.

Ochii mi-au fugit din nou spre unul dintre malurile înverzite. Aveam impresia că mâna mea, contrar celor spuse de ea, atinge o durere nedefinită încă în pata albă a sânului. Această durere o simţeam în podul palmei. Pornea de la această atingere ca un tremur aproape înţepător şi urca prin degetele mele, prin mână şi prin umăr spre inima mea. Şi de bună seamă pornea şi de la mine spre ea, întrucât atingerea n-are o direcţie şi nici margini asemenea râului.

— Socoteşti că sunt o neruşinată? m-a întrebat.

Nesusţinut de vâslă, caiacul a început deodată să se îndrepte cu vârful în sensul cursului, apropiindu-se în acelaşi timp din ce în ce mai repede de mal. Răsucit brusc în jurul propriei axe, ca de un vârtej din adânc, s-a desprins totuşi de mal şi de-a curmezişul râului, nemaiţinând cont de cursul apei, a început să ne poarte spre mijloc. Aici, şi-a schimbat din nou direcţia pe neaşteptate,

plutind drept către cotitura de după care ne aşteptam să apară ceilalţi.

Pentru cineva neobişnuit cu cursul leneş al râului, putea părea un lucru neobişnuit. Eu cunoşteam însă râul şi ştiam că în adânc se formează alt curent, răsucit şi din loc în loc rapid, nevăzut de ochiul omenesc, ca un râu în alt râu, dar în direcţie contrară.

De aceea, nu m-aş fi înspăimântat că ambarcaţiunea va fi luată de apă şi dusă cine ştie unde, dar am simţit deodată că Anna, cuprinsă parcă de groază, mi-a apăsat mai tare mâna peste pata albă din sânul ei care se zărea prin crăpătura costumului. Mai mult, eram sigur că i-am auzit implorarea înfricoşată:

— Opreşte-l, Piotr!

Şi înfricoşarea ei m-a făcut s-o privesc. Între timp, îşi ridicase liniştită ochii de pe suprafaţa apei şi poticnindu-şi cuvintele numai în acalmia din sufletul ei, mi-a spus:

— Nu-i chiar aşa cum crezi tu, Piotr. În genere, părea să nu observe că ambarcaţiunea ne purta în voia ei. Mi-a luat mâna cu delicateţe şi a pus-o înapoi pe vâslă, pironindu-şi iarăşi ochii pe suprafaţa apei. Dacă nu acum, cândva poate că o să înţelegi şi tu, a vrut parcă să-şi acopere cu ajutorul cuvintelor pata albă a sânului care se zărea prin costumul crăpat după ce-mi îndepărtase mâna.

În cuvintele ei, stăruia ceva nespus până la capăt, sau cel puţin aşa mi se părea atunci, fiindcă la drept vorbind, nu mai era nevoie de nimic. Doar nu-ţi trebuie prea multe cuvinte, ca să închizi în ele predestinarea noastră. Şi se prea poate ca din toate cuvintele, numai acelea neterminate să fie ca grăunţele care încolţesc şi dau rod. Astfel că orice i-aş fi răspuns, nu mai avea nicio importanţă. Cu atât mai mult că nici caiacul nu mi-o îngăduia. Nimerise deodată peste un vârtej nebunesc, şi a început să danseze într-adevăr, aşa că, băgând vâslele în apă cât mai adânc şi trăgând cu

amândouă mâinile cât puteam de repede, am reuşit să scot caiacul din vâltoare.

Marea părea că respinge linia orizontului tot mai departe şi mai departe, nedomolită încă după valurile de ieri. Soarele mai avea de parcurs o bucată bună până la apus, dar se înroşea cu încetul, aprinzând deasupra zării luciri scurte, roşietice, ca şi când cineva ne făcea semn de acolo că înoată, dar nu poate să treacă şi să apară dincoace. Cine ştie, poate că tocmai din pricina lui marea împingea orizontul tot mai departe, deşi totul era în zadar. Întrucât părea înlănţuit în acest orizont de la capătul lumii şi nu i se îngăduia să-l tulbure nici măcar cu imaginaţia sau cu gândul, ca şi când el însuşi şi-ar fi fost şi imaginaţie, şi gând, amândouă existând pentru el doar ca nişte imperfecţiuni ale imensităţii.

Lungit pe nisip, cu capul ridicat, rezemat în mâinile împreunate sub bărbie, mă lăsam pradă simţământului moleşitor de mulţumire, care emana din această întindere vălurită, nepotolită încă după valurile de ieri. Nu-mi puteam stăpâni impresia că privesc la această mare de la capătul de sus al scării ce cobora de pe colina pe care se afla oraşul, până la casa noastră. Simţeam chiar că păşesc pe fiecare treaptă, tot mai jos şi mai jos, ţinându-mă tot mai puternic de balustrada şubrezită, spre întinderea mării şi furnicat de fiori lăuntrici, mă străduiesc să ghicesc când voi ajunge la ultima treaptă. Deoarece starea de toropeală nu este niciodată conturată cu precizie. Prin urmare, mă atrăgea şi mă respingea totodată, stârnindu-mi încrederea şi nesiguranţa, parcă promiţându-mi ceva de cealaltă parte a zării, de care mă temeam.

Cine ştie, poate că aşteptarea ţinea de natura liniei orizontului, fiindcă urmăream aceste străluciri îndepărtate, ca şi când aş fi aşteptat eu însumi ceva de la el. Asta îmi îngăduia cel puţin să nu mai aud toate ţipetele, chemările, chiuiturile şi râsetele care răsunau pe plajă şi, în acelaşi timp, să

suport mulţimea trupurilor întinse unul lângă altul şi aşteptând parcă în faţa unui uriaş loc de adăpat.

Spre norocul meu, Paweł se zbenguia cu alţi copii lângă apă chiar înaintea mea, aşa că se afla mereu în raza privirii mele. De altfel, se străduia să asculte ce-i spusesem, să nu intre în apă decât până la jumătatea pulpelor, aşa că atunci când apa îi ajungea până la genunchi şi mai sus, fugea chiuind spre mine şi strigând că nu intră mai mult decât i-am zis eu.

— Tăticule! Tăticule! Hai să ne jucăm.

Deodată, împins parcă de o presimţire neînţeleasă că i s-a întâmplat ceva rău, mi-am înălţat brusc capul şi am început să-l caut cu privirea prin mulţimea de trupuri, fără să mă uit fie şi instinctiv drept înainte, unde îl văzusem jucându-se tot timpul. M-am ridicat în genunchii. O clipă, mi s-a părut că se află undeva printre corpurile întinse de-a lungul plajei, chinuite, moleşite de sete, arse de soare, strivit de piciorul cuiva, de abdomenul, pieptul şi umerii oamenilor. Am sărit în picioare. Am vrut să strig să se audă pe toată plaja:

— Paweł!!!

Dar ceva m-a avertizat să n-o fac, fiindcă ce-aveam să-i spun când o să ajungă alergând la mine decât cel mult să-l întreb:

— Nu vrei să bei ceva? Iar de băut voia întotdeauna. Poate vrei să mănânci ceva? Cu toate că de mâncat nu prea avea poftă niciodată.

— Pune mâna, mi-a spus şi ghicindu-mi ezitarea, deşi n-a durat decât o clipită, mi-a luat ea mâna şi mi-a pus-o pe abdomenul rotunjit. Simţi?

Am simţit doar atingerea mea, caldă chipurile, dar tremurătoare şi temătoare, mai întâi în vârful degetelor, apoi în toată palma, în toată mâna şi abia după o vreme şi ce se petrecea în abdomenul ei bombat, care părea că începe să crească, să înflorească, să se întindă într-o rană, până când mi-am pierdut senzaţia de atingere marcată de palma

mea şi abdomenul ei şi nu mai simţeam decât rana aceea din noi amândoi. Ceva se mişca în această rană. Inima a încetat să-mi bată, am simţit că mă înăbuşeam şi mi-am smucit mâna de pe abdomenul ei. Nu părea deloc surprinsă. Şi-a înălţat capul şi privindu-mă în ochi, fără părere de rău sau dezamăgire, ba chiar cu o nuanţă de mângâiere în glas, m-a liniştit:

— Nu te teme, nu eşti tu cel care va veni pe lume.

— Tăticule! Tăticule! a ajuns brusc până la mine chemarea lui Paweł, care venea alergând dinspre mare, unde se jucase în acelaşi loc din faţa mea. Îmi faci un castel?! Hai, fă-mi. Te rog.

— Du-te şi mai joacă-te puţin. O să-ţi fac pe urmă.

A plecat îmbufnat şi dezamăgit, deşi ştiam că va reveni în curând în fugă la mine. Soarele cobora tot mai mult deasupra orizontului, iar hotarul dintre mare şi cer se înroşea din ce în ce mai mult. Marea oprită acolo de cer şi cerul oprit de mare, se umflau şi se izbeau reciproc, alcătuind parcă o cusătură groasă, roşie în lumina roşietică a soarelui care apunea. Deodată, pe această cusătură şi-a făcut apariţia, ivindu-se din cealaltă parte, ca de dincolo de zare, micul şi măruntul Kaziuń, bătrânul de pe islaz. Nu, n-aveam nicio îndoială că era el. Eram sigur că-l uitasem de mult. În orice caz, dintre toţi viii şi morţii, la el mă aşteptam cel mai puţin, întrucât nu fusese decât o clipă în viaţa mea. Cu aceeaşi pălărie veche, cu băţul pe umăr şi cu bocceaua agăţată de băţ, aşa cum ne părăsise atunci pe păşune. Mergea pe cusătură, aci pierind în roşul razelor de soare, încât i se mai vedea numai pălăria, aci apărând din nou de dincolo de ele. Numai că acum părea mai aplecat, parcă încăpând cu greu la contactul îngust dintre mare şi cer. Venea trepădând cu paşi mai mici decât de obicei, cine ştie, poate că de oboseală sau din prudenţă, ca să nu-l ia apa.

— Tăticul lui Jacuś îi face un castel. Şi lui Iruś îi face. Toţi tăticii fac castele, am auzit glasul plângător al lui Paweł, care stătea lângă mine.

Am înălţat capul. Totdeauna când era gata să izbucnească în plâns, îşi băga degetul în gură.

— Scoate degetul din gură, i-am spus, ridicându-mă. Şi du-te să-mi aduci apă.

A înhăţat găletuşa şi a pornit în goană spre mare, anunţându-i cu bucurie pe drum, fireşte, pe Jacuś şi pe Ireczek:

— Tăticul îmi face şi mie un castel! Tăticul îmi face şi mie!… Tăticul îmi face…

După o clipă, era înapoi, într-o mână ducând găletuşa, iar cu cealaltă nelăsând apa să se verse, deşi de bucurie mai era doar jumătate.

— Vars-o aici, i-am spus, arătându-i un loc în nisip.

Alerga cât putea cu găletuşa până la apă şi înapoi, de fiecare dată aducând-o numai pe jumătate.

— Ajunge, l-am oprit.

S-a aşezat pe vine în faţa mea, privind surescitat cum scoteam nisipul dintr-o groapă. Brusc, manifestându-şi parcă bucuria care-i umplea sufletul, s-a aplecat adânc şi uitându-se în ochii mei, mi-a spus gâfâind încă din cauza alergăturii:

— Tăticule.

Tocmai în acest moment ne-a prins cineva care, după cum se poate ghici privind fotografia, stătea aproape de noi şi privindu-ne de sus, a apăsat pe declanşator, astfel că nu se vede nici măcar un colţ de mare, iar fundalul e cu totul pustiu. De altfel, cine-ar fi putut fi, de vreme ce nu mi s-a întipărit nimeni în memorie? Vreunul dintre tăticii copiilor cu care se jucase Paweł? Se vede că îl avusese în vedere în primul rând pe Paweł, întrucât capul meu aplecat apare la marginea fotografiei ca o umbră peste bucuria lui Paweł; mai mult, ai impresia că această bucurie nemărginită care i se răsfrânge în ochii larg deschişi, îndreptaţi spre mine, este

adumbrită de figura mea întunecată. Bucuria lui luminează fotografia ca soarele. Şi, parcă tocmai pentru că nu mai avea loc, a îngenuncheat şi aproape atingându-mi ochii nevăzuţi cu buzele, m-a întrebat:

— Vrei să-ţi mai aduc puţină mare?

SFÂRŞIT

În căutarea propriului orizont

Influenţate precumpănitor de schimbările derutante operate în ierarhia valorilor tradiţionale de avansul civilizaţiei, controversele privind destinul romanului în noul context existenţial au înregistrat o evoluţie de durată cu decantări precipitate, urmate de momente de acalmie şi consolidare a înnoirilor formale şi de substanţă. Răstimp în care s-a produs, conceptual şi metodologic, adecvarea corespunzătoare speciei pentru a exprima procesele labirintice ale lumii contemporane şi angoasele înstrăinării individului de propria identitate. Într-adevăr, cu mai multe decenii în urmă, mai exact, în prima jumătate a secolului în Occident şi încă de la începutul celei de-a doua în statele totalitare din estul Europei, se discuta cu aprindere despre aşa-zisa dispariţie a uneia dintre cele mai prestante specii ale prozei – naraţiunea de largă cuprindere. Argumentele protagoniştilor catastrofişti se situau cu predilecţie, conceptual şi artizanal, în zona invarianţilor tradiţionali ai romanului realist, statorniciţi încă din a doua parte a secolului XIX pe preceptele esteticii lui Aristotel. În realitate, specialiştii în domeniile disciplinelor umaniste continuau, într-un perimetru mai restrâns, un mai amplu colocviu pe probleme teoretice, inaugurat mai înainte, cu privire la posibilităţile literaturii de a mai exprima în toată complexitatea ei o lume alterată de avansul tutelar pe direcţiile predominant tehnice. Conceptele, principiile şi ierarhiile creaţiei de tradiţie, bruscate de noua civilizaţie tehnocratică, reclamau modificări corespunzătoare în ideaţia filozofică şi

metodologia artizanală pentru a răspunde exigenţelor mai sofisticate ale momentului contemporan. Evident, înnoitorii cu orice preţ, terorişti şi intoleranţi, constatând declinul real al speciei care înregistrase de-a lungul anilor succese răsunătoare, îi prevesteau acum sfârşitul, închiderea oricărui drum care să-i prelungească existenţa. Ei au întâmpinat însă împotrivirea tradiţionaliştilor, care, la rândul lor, au ripostat cu argumente peremptorii, susţinând că este vorba doar de o criză de creştere şi adaptare a romanului în noile împrejurări conjuncturale, specia manifestând capacităţi proteice de-a dreptul surprinzătoare; aşadar, nici vorbă de dispariţia ei.

Această îndelungată dispută nu numai teoretică, practic încă neîncheiată, parcurgând suişuri şi coborâşuri nu o dată imprevizibile, s-a soldat nu rareori cu victoria celor din urmă, care au fost nevoiţi totuşi să accepte imperfecţiunile de concepţie şi metodă, acţionând în consecinţă pentru eliminarea lor. Preopinenţii au căpătat astfel satisfacţie şi ei prin schimbările survenite în timp în beneficiul literaturii. Într-adevăr, romanul nu numai că n-a pierit, ci din contră, s-a mulat pe noile cerinţe, proliferând în forme dintre cele mai diversificate: fluxul memoriei neîntrerupte în statu nascendi, *naraţia convergentă, a privirii, parabolică, totală, deschisă asupra propriei elaborări, auctorială etc. Toate cu surse ideatice în renunţarea la vechile canoane dogmatice restrictive: obiectivitatea imaginii răsfrânte în artă, omniscienţa discreţionară a subiectului creator în corespondenţa dintre realitatea* de facto *şi cea de ficţiune numai la nivelul esenţialităţii* mimesis-*ului aristotelic, înlocuite acum programatic cu relativizarea* sans rivages *a viziunii despre lume şi limitele subiectivizante ale autorului care de astă dată trebuie să comunice informaţii despre romanul propriu-zis, despre*

facerea lui şi despre sine. Se înţelege, pe parcursul săvârşirii artistice, de la roman-histoire *la* roman-recherche, *procesul a eşuat şi în destule rateuri valorice. De la* În căutarea timpului pierdut *de M. Proust şi de la* Ulise *al lui Joyce, pietre de hotar în transformarea prozei de vastă respiraţie, la noul roman şi până în vremea noastră, scriitorii n-au putut ţine întotdeauna cumpăna dreaptă între cele trei straturi informaţionale, echilibrul care să garanteze comprehensiunea epică, relaţia coerentă şi proporţionalitatea componentelor care să nu greveze inteligibilitatea operei. Dezvoltarea însă a unui aspect în detrimentul celorlalte a condus de atâtea ori la monstruozităţi respinse cu egal disconfort de critica de specialitate şi cititori. Dar nu-i mai puţin adevărat că eşecurile, inerente îndeosebi la început, au fost copleşite pur şi simplu de numărul cărţilor izbutite, ai căror invarianţi: naraţiune, personaje, spaţiu şi timp, aproape pulverizaţi de inserţiile înnoitoare, şi-au pierdut substanţial din rosturile constructive iniţiale, făcând ca reliefurile hărţii imaginare a romanului contemporan să nu mai acopere nici pe departe pe cele tradiţionale. S-a adeverit, prin urmare, diagnosticul crizei de creştere a speciei, creându-se între timp şi condiţiile favorizante, ca şi experienţa necesară, pentru apariţia noilor opere de valoare neîndoielnică, întemeiate pe poetici adecvate ale prezentului. O astfel de capodoperă, apărută în ultima vreme, este indiscutabil, alături de numeroase altele menţionate ca atare de critici la momentul oportun, şi masivul roman* Orizont (Widnokrąg) *Varşovia, 1996, aparţinând marelui prozator şi dramaturg polonez Wiesław Myśliwski (n. 1932), cândva unul dintre principalii promotori ai „curentului ţărănesc în literatură“ din „Polonia Populară”.*

În fapt, deşi cu începuturi notabile, oricât de inconsistente, încă de la sfârşitul primului deceniu

de după război, emanciparea prozei rurale din Polonia de provincialismul metodologic şi tematic este evidentă mai ales după 1960. Intervenţiile criticii instituţionalizate fundamentează teoretic întreprinderile scriitorilor care, înregistrând cu sensibilitate sporită impulsurile înnoitoare – tentativele antrenant promiţătoare ale noului roman, de exemplu – reiau experienţele de atelier întrerupte de tăvălugul conflagraţiei şi abordează cu frenezie problemele individului în noul context existenţial. Într-un cuvânt, „europeizează" ideaţia, motivistica şi tehnicile de elaborare. În această atmosferă propice, se dezvoltă şi se afirmă aproape exploziv personalităţi creatoare de prestigiu, care impun relativ repede un adevărat „nou val" în literatura polonă nu numai de inspiraţie ţărănească.

Edificate cu participarea diferenţiată a tuturor generaţiilor – vârstnică: St. Piętak (1909-1964) sau St. Czernik (1899-1969); mijlocie: J. Kawalec (n. 1916), căruia îi revine rolul de pionier în transformarea prozei rurale, W. Mach (1917-1965), J. Ozga Michalski (n. 1919); şi tânără: W. Myśliwski (n. 1932), E. Bryll (n. 1935), E. Redliński (n. 1940) şi mulţi alţii, orientările novatoare, după dibuirile rodnice din primii ani, realizează treptat desprinderea de reţetarul osificat cu sorgintea şi în imixtiuni extraliterare, pregătind condiţiile pentru apariţia operelor reprezentative.

Dintre prozatorii generaţiei tinere din anii şaizeci, acum în plină maturitate creatoare, Wiesław Myśliwski a stârnit încă de la debutul în volum un interes binemeritat în critica literară. Corespondenţele scriiturii moderne în structura romanelor sale, îndrăzneala de a înfăţişa frontal unele laturi esenţiale ale problematicii satului şi, nu în ultimul rând, talentul literar au îmbogăţit literatura polonă cu o promisiune care avea să-şi certifice în curând valoarea de excepţie.

Naraţiunile de mai mare întindere, precum Livada goală (Nagi sad *1967),* Palatul (Pałac, *1970) şi îndeosebi* Piatră peste piatră (Kamień na kamieniu, *1984) ori piesele* Hoţul (Złodziej, *1973),* Chelarul (Klucznik, *1978) şi* Copacul (Drzewo) *susţin cu prisosinţă afirmaţia.*

Problematica abordată în scrierile amintite, cu abateri minore în spaţiul dramatic, a îndreptăţit ani la rând etichetarea autorului drept un „fiu al pământului", un Reymont contemporan. Etichetă exclusivistă şi limitativă, devenită neîncăpătoare după apariţia ultimului roman – Orizont.

Legătura cu matricea satului continuă, evident, şi aici, dar este expusă în retrospectiva naraţiei prin inserţiile biografice ale membrilor familiei. În consecinţă, viaţa la ţară stăruie într-un registru subiacent, dar nu prea depărtat de firul expunerii, având un rol de două ori complementar. Pe de o parte, acela de a explica prin indicarea rădăcinilor existenţiale mentalităţi şi atitudini anacronice în alte spaţii, precum intoleranţa moralităţii şi rezerva ironic-dispreţuitoare ori respingerea vehementă faţă de tot ce provine din cultura şi viaţa oraşului. Iar pe de alta, rotunjirea tabloului de ansamblu în schimbare continuă sub pintenul istoriei. Contrar prozelor Livada goală *sau* Piatră peste piatră *unde astfel de probleme şi altele înrudite îşi impuneau nestingherite preponderenţa în structurile narative. De astă dată, personajele principale trăiesc la periferia unei mari aglomerări citadine şi, parţial, în urbea propriu-zisă, depăşind deci consistent universul ţărănesc. Hrănită în permanenţă din două direcţii – exodul concomitent dinspre satul autarhic şi oraşul distrus de urgiile frontului, populaţia suburbiei afişează la vedere o tipologie mozaicată prin excelenţă, un conglomerat uman care îşi adaptează din mers normele morale de convieţuire dinamicii evenimenţiale. Căci, cu oricâte victime, viaţa merge năvalnic înainte, fie şi*

în împrejurări greu de imaginat, pe care prozatorul le prezintă magistral. Totul pare un furnicar în care, deşi fiecare îşi vede de treburile lui, egoismul şi patimile mărunte hălăduind pretutindeni în voie, la nevoie, oamenii dau dovadă de sacrificii impresionante, reabilitând reconfortant echilibrul normelor de conduită, îndepărtate cu brutalitate de dificultăţile nu o dată insurmontabile. Titlul cărţii, Orizont, *pare să sugereze şi intenţia premeditată de globalizare, de înregistrare a imaginii sociale propuse în cadrul căreia încearcă să-şi definească în primul rând propriul orizont existenţial, cu care autorul, în toate ipostazele lui narative, se interferează instinctiv până la confundare cu sinele-i adevărat. Acel perimetru ideal, plasat într-un spaţiu şi un timp în continuă devenire, aşadar sub semnul precumpănitor al relativităţii, în care identitatea funciară a eului său se identifică dialectic cu semenii, locurile şi împrejurările în care a crescut şi care l-au format, înlăturând barierele stingheritoare impuse intempestiv şi alienant de civilizaţia modernă. Altfel spus, pulverizând senzaţia paralizantă de înstrăinare într-o lume cu care fiinţa lui nu mai consună. Căci întoarcerea spre rădăcini îi oferă singura cale de a se regăsi pentru a putea face joncţiunea cu el, cel de azi. Se încheagă astfel, într-un timp sensibil lărgit – înainte, în vremea şi după al Doilea Război Mondial – un fel de* saga *specifică a unei familii restrânse la trei personaje de prim plan: tatăl, fiul şi mama; între ele,* pater familias *detaşându-se vizibil ca atare. Corelările lor cu lumea din jur contribuie la edificarea ambientului care tinde parcă să exprime prin reliefurile-i mirifice o adevărată monografie a societăţii polone în răstimpul pomenit, în scurt, tragedia Poloniei pustiite de război. Monografie cu valori voit relative, care-şi păstrează neştirbită valabilitatea doar în sfera literară şi numai în cazul autorului.*

Dovezi convingătoare, în acest sens, oferă construcţia şi caracterele ei specifice, care învederează similitudini uşor detectabile cu romanele anterioare, demonstrând continuarea şi perfecţionarea unor opţiuni de meşteşug şi concepţie la care aderase mai demult.

Ca şi în Livada goală *sau* Piatră peste piatră, *capodopera* Orizont *este scrisă precumpănitor în poetica fluxului neîntrerupt al memoriei, alte modalităţi de expunere fiind folosite rareori şi pe suprafeţe reduse. Procedeul era menit şi de militanţii noii critici să se apropie cât mai mult de locul şi momentul în care se naşte inspiraţia, trecând din subconştient în conştiinţă, evitând astfel orice influenţă ulterioară, deformantă, subiectivă sau empirică. Formula ca atare îşi va prelungi, fireşte, amprentele intrinseci pe toate palierele formalizării, afirmând totodată, pe cât cu putinţă mai pregnant, datele specifice talentului creator în actul artistic, cu alte cuvinte, relativitatea discursului. În măsura în care autorii au vădit cumpănirea cuvenită în selecţia materiei, păstrarea proporţiei funcţionale a elementelor ce o alcătuiesc şi turnarea lor în tiparele invarianţilor modificaţi corespunzător, ferindu-se adică de exagerări într-o parte sau alta, rezultatele au fost pe drept cuvânt revelatoare. Nu altfel stau lucrurile în volumul lui Myśliwski care a fost înclinat spre posibilităţile acestei metodologii datorită propriei fizionomii şi succeselor repurtate anterior.*

Drept care, naraţiunea care se înfiripă pe îndelete prin notarea scrupuloasă a tuturor ideilor ce-i vin în minte creatorului în timpul scrierii, oricât de diferite şi îndepărtate ar fi faţă de sforul spunerii, va avea o desfăşurare aproape programat poticnită şi contrapunctică, discontinuă şi mereu disponibilă în măsura în care scriitorul cedează cerinţelor intempestive şi capricioase ale materiei epice. Pericolul alunecării în banal şi

lăturalnic, în stufozităţi fastidioase pândeşte într-adevăr la tot pasul şi doar intuiţia talentului ajută la menţinerea echilibrului armonios între componentele dezlănţuite, ocolind cu succes căderea în derizoriul şi artificiul arabescurilor digresive ale naraţiei. Dar cum orice prescripţii nu reprezintă decât trepte, e adevărat, benefice către o idealitate practic de neatins, nici măcar criteriile intuitive, oricât de prompte şi corijate ulterior în procesele de elaborare raţională, nu pot stăpâni şi ordona perfect tumultul ideilor eliberate de imaginaţia învâlvorată. Ca urmare imediată, varietatea şi volumul informaţiilor tind să spargă încontinuu logica expunerii cauză-efect, aceea care mimează realitatea obiectivă, perforându-i cursivitatea şi plasând-o în afara inteligibilităţii în sfera haosului pur. Neutralizarea atâtor piste false se săvârşeşte prin revenirile la fel de necenzurate asupra încrengăturilor epice din perspective mereu schimbate şi îmbogăţite cu faţete noi. În asemenea situaţii, spaţiul şi timpul sunt de un real ajutor, cele două categorii fiind folosite contradictoriu fie pentru perforarea şi subţierea consumării lineare a episoadelor, fie, dimpotrivă, pentru refacerea şi ordonarea lor, de fiecare dată suportând cosmetizarea adecvată scopului urmărit.

Pe de altă parte, de regulă, relatarea are loc şi în Orizont *la persoana întâi, a doua şi a treia slujind şi acum ca travestiuri ale celei preferate. Acumulând mai multe atribuţii în funcţie de necesităţile povestirii: narator, personaj direct implicat în acţiune sau martor ocular şi, mijlocit sau nu, autor, fiul, Piotr, însăilează trecându-le prin filtrul propriei sensibilităţi devenirea tuturor personajelor într-un monolog care întruneşte calităţile ce decurg din particularităţile naraţiunii – beneficiind de discontinuitate şi disponibilitate nelimitate, segmentele subliniate cu diferite prilejuri refăcând biografia fiecăruia; completă a*

celor principale şi parţială a celorlalte. Şi odată cu ea, istoria şi intruziunile ei imprevizibile şi brutale în viaţa cotidiană a oamenilor. Totul asamblat într-o construcţie cu dese halte meditative, nu lipsită totuşi de o coerenţă care-i face posibilă receptarea de către cititor fără dificultăţi majore.

Apelând, aşadar, la însuşirile prozei moderne, pe care le interferează nesiluit cu unele obişnuinţe aparţinând poeticilor mai vechi, modificate în consecinţă pentru a nu imprima un caracter hibrid relatării, Myśliwski concepe o operă monumentală, ca şi Piatră peste piatră, *care consolidează încrederea în capacitatea de revigorare a romanului în raport de împrejurările de viaţă. Structura polifonică a naraţiei, dominată indubitabil de fluxul amintirilor şi al inspiraţiei, în acelaşi timp, comentariul încărcat de o reflexivitate cu valenţe filozofice de adâncime şi subiectivitatea relativizantă a primei persoane ilustrează adiacent disponibilităţile proteice ale speciei. Aşa cum contururile vaste şi policromia lumii cuprinse în obiectiv, dramatismul şi densitatea episodicii, diversitatea şi profunzimea psihologică, forţa de vizualizare rar întâlnită a tipologiei ori acurateţea stilului presărat cu atracţioase sonorităţi poetice având pronunţate şi premeditate accente de oralitate, constituie pledoarii convingătoare în favoarea naraţiunii moderne. Iată motive îndestulătoare, s-ar mai putea adăuga şi altele, care fixează locul autorului printre cei mai mari romancieri nu numai în literatura polonă de azi. Traducerea capodoperei* Orizont *în limba română este, de aceea, un act de cultură mai mult decât binevenit.*

STAN VELEA

{1} Căprar (germ.).

{2} Foarte bine, foarte bine, minunat (germ.).

{3} Aici, „ajunge” (germ.).

{4} Plimbare, plimbare (germ.).

{5} În lb. polonă, pieprz = piper.

{6} În lb. polonă rybitwa = pasăre care se hrăneşte cu peşte crud pe malul apelor dulci şi sărate.

{7} Jan Długosz (1415-1480) - canonic cracovian din 1436, arhiepiscop de Lwów din 1480, mare istoric polonez; a scris *Istoria Poloniei*.

{8} În limba polonă bławatek = albăstrea, dar şi stofă scumpă.

{9} Aici, „închisoare”.

{10} Kazimierz cel Drept (1138-1194) - prinţ de Sandomierz, Cracovia din 1177, de Mazowia şi Kujawy din 1186, mezinul lui Bolesław Gură-Strâmbă. S-a sprijinit pe aristocraţie şi biserică.

Leszek cel Alb (cca 1186-1227) - prinţ de Samdomierz, Cracovia în 1194-99, 1201 şi din 1202. A fost ucis de Świętopełek de Gdańsk la Gąsawa.

{11} Cetăţi din antichitatea ebraică pedepsite pentru deşănţarea lor.

{12} „Iedera“ şi „Doamna“.

{13} Kujawiak = dans polonez din regiunea Kujawy.

Cuprins

Wiesław Myśliwski
Prolog
I. Bătălia de la Cannae
II. Tovarășul de la raion
III. Kruczek
IV. Prima lecție
V. Biserica Sfântului Iacob
VI. În ploaie
VII. În căutarea ghetei pierdute
VIII. Tangoul pe care nu l-am dansat
IX. Omorâți-mă și pe mine
X. Atingerea
În căutarea propriului orizont

Table of Contents

Wiesław Myśliwski	1
Prolog	7
I. Bătălia de la Cannae	27
II. Tovarăşul de la raion	80
III. Kruczek	138
IV. Prima lecţie	199
V. Biserica Sfântului Iacob	258
VI. În ploaie	308
VII. În căutarea ghetei pierdute	357
VIII. Tangoul pe care nu l-am dansat	424
IX. Omorâţi-mă şi pe mine	478
X. Atingerea	528
În căutarea propriului orizont	583